

คำให้การชาวกรุงเก่า
คำให้การขุนหลวงหาวัด

และ

พระราชนิพนธ์คำให้การกรุงเก่า

ฉบับ

หลวงประเสริฐอักษรนิติ์

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961101603

D67

หน้าว่าง

วันที่ 8 / พ.ย / 36

เลขทะเบียน 12526๗๒

เลขหมู่ J8 5740391

คำให้การชาวกรุงเก่า
คำให้การขุนหลวงหาวัด
และ
พระราชพงศาวดารกรุงเก่า
ฉบับ สมบัติห้องสมุดรัฐสภา
หลวงประเสริฐอักษรนิติ์

สำนักพิมพ์ ตติงวิทยา

เลขที่ ๗๒๔ วังบูรพา พระนคร โทร. ๒๒๕๕๔๖

พิมพ์จำหน่าย

คำให้การชาวกรุงเก่า

คำให้การขุนหลวงหาวัด

และ

พระราชพงศาวดารกรุงเก่า

ฉบับ

หลวงประเสริฐอักษรนิติ์

เลขหมู่หนังสือ ๕๕๘.๓

รวมพิมพ์เป็นเล่มครั้งแรก

พ.ศ. ๒๕๑๐

สำนักพิมพ์คลังวิชาพิมพ์จำหน่าย

รวมพิมพ์เป็นเล่มครั้งที่สอง ๑,๐๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๕๑๕

สำนักพิมพ์คลังวิชาพิมพ์จำหน่าย

ราคา ๑๑๐ บาท

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์เจริญธรรม ๑๖๐ เสาชิงช้า นครหลวง ๙๒
นาชกาญญ สกฤตคนเจริญ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๕ โทร. ๒๒๕๒๔๒

คำนำ

สำนักพิมพ์คลังวิทยา ได้แจ้งแก่กรมศิลปากรว่า ตามที่ได้
รับอนุญาตให้จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การ
ขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ
อักษรนิติ์ จำหน่ายเผยแพร่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ นั้น บัดนี้ ได้จำหน่าย
หนังสือนั้นหมดแล้ว ประสงค์จะขออนุญาตจัดพิมพ์จำหน่ายอีก กรม
ศิลปากรพิจารณาแล้ว เห็นว่าหนังสือเหล่านี้มีประโยชน์ในด้านการ
ศึกษาค้นคว้าวิชาประวัติศาสตร์ จึงยินยอมอนุญาตให้จัดพิมพ์จำหน่าย
เผยแพร่ได้.

กรมศิลปากร

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๑๕

หน้าว่าง

อธิบายเรื่องคำให้การชาวกรุงเก่า

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

หนังสือเรื่องน หอพระสมุดวชิรญาณไต้ต้นฉบับมาจากเมือง
พม่าเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ เหตุที่จะได้หนังสือเรื่องนนี้ เดิมได้ทราบ
ความว่ามีหนังสือพงศาวดารสยามเป็นภาษาพม่าอยู่ในหอสมุดเมืองร่าง-
กุ้งเรื่องหนึ่ง เป็นหนังสือเก่ายังไม่เคยพิมพ์ กรรมการจึงขอคัดสำเนา
หนังสือพงศาวดารฉบับนั้นมาให้มองต่อแปลออกเป็นภาษาไทย สำเร็จ
ใน พ.ศ. ๒๔๕๕ เมื่อข้าพเจ้าได้อ่านคำแปลก็มีความประหลาดใจ
แต่แรก ด้วยสังเกตเห็นพงศาวดารที่ได้มาจากเมืองพม่าฉบับนี้ รูป
เรื่องละม้ายคล้ายคลึงกับหนังสือที่เราเรียกว่า “คำให้การขุนหลวง
หาวัด” มากทีเดียว จึงได้ให้ถามไปยังหอสมุดที่เมืองร่างกุ้งว่า
พงศาวดารสยามฉบับนี้รัฐบาลอังกฤษได้มาจากไหน ได้รับตอบมาว่า
หนังสือเรื่องนี้รัฐบาลอังกฤษพบในหอหลวง ในพระราชวังของพระ-
เจ้าแผ่นดินพม่าที่เมืองมันตะเล ครั้นที่เมืองพม่าได้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๙
และอธิบายต่อมาว่า หนังสือเรื่องนพวกขุนนางพม่าชี้แจงว่า พระเจ้า
อังวะให้เรียบเรียงจากคำให้การของพวกไทยที่ได้ไปเมื่อครั้งตกรุงศรี-
อยุธยา เมื่อได้ความดังนั้นก็ไม่มีที่สงสัยต่อไป เชื่อได้เป็นแน่

หนังสือเรื่องนี้เป็นต้นเดิมของหนังสือซึ่งเรียกกันว่า “**คำให้การขุนหลวงหาวัด**” ฉบับที่ได้อ่านใหม่ คือคัดจากฉบับหลวงของพม่า เสียตายจริง ๆ ที่ไม่ได้หนังสือฉบับมาหนูลเกล้า ฯ ถวายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะเรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัด เป็นหนังสือเรื่องหนึ่งซึ่งมีปัญหามาในโบราณคดี สมิธสันแต่รัชกาลที่ ๕ อันควรจะเล่าเรื่องราวให้ปรากฏในทันที

เติมหนังสือเรื่องหนึ่งเรียกว่า “**คำให้การขุนหลวงหาวัด**”

พิมพ์ที่โรงพิมพ์หอสมิตเป็นครั้งแรก เมื่อปีมะแม พ.ศ. ๒๔๒๖ ระเบียบเรื่องเรียงเป็น ๒ ตอน ตอนต้นเล่าเรื่องพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่พระเจ้าหงสาวดี (บุเรงนอง) ตีได้เมืองในแผ่นดินสมเด็จพระมหาพันธุรัราช (สังเกตความที่กล่าวขึ้นต้นเรื่องเช่น ๆ เห็นได้ว่าเรื่องข้างต้นนั้นยังมีอยู่อีก แต่ขาดฉบับไปเสีย ต่อมาตอนกลางเรื่องพงศาวดาร ยังขาดเล่ม ๖ สมุดไทยไปอีกเล่ม ๑ มาจับเอาเล่ม ๗) จบเพียงก่อนพม่ามาตีกรุงศรีอยุธยาครั้งที่เสียกรุง ต่อมาฉบับเล่ม ๘ ว่าด้วยทำเนียบต่าง ๆ ตกลงด้วยพรรณานาฏมโหรีลำนางกรุงศรีอยุธยา เป็นต้นว่าตลาดยี่สุานและอะไรต่างๆ ตลอดจนราชประเพณีอีก ๔ เล่มสมุดไทยรวมทั้ง ๒ ตอนเป็นหนังสือ ๑๐ เล่มสมุดไทย (ด้วยขาดฉบับเล่ม ๖ เสียเล่ม ๑) พิมพ์สมุดเล่มเดียวจบหนังสือเรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัดฉบับที่หอสมิตพิมพ์นั้น เมื่ออ่านดูด้วยความพิจารณา เห็นทั้งเนื้อเรื่องและถ้อยคำวิปลาสคลาดเคลื่อนมากนัก จึงเกิดเป็นปัญหาขึ้นในโบราณคดีสมิธสัน ข้าพเจ้าเอง

เป็นผู้นำขบวนกราบบังคมทูลแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า สงสัยว่าหนังสือเรื่องนั้นจะเป็นหนังสือที่แต่งขึ้นในเมืองไทย มิใช่คำของขุนหลวงหาวัด (คือพระเจ้าอู่ทุมพร ที่ได้รับรัชทายาทครองกรุงศรีอยุธยาต่อแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ) ไปให้การแก่พม่า เหตุที่ทำให้สงสัยนั้น

ข้อ ๑ คือ เรื่องราวพงศาวดารและทำเนียบต่าง ๆ ที่เล่าในหนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัดฉบับที่หมอมสมิธพิมพ์ เมื่อมาสอบสวนดูในขนนรู้ได้เป็นแน่ว่า ผิดความจริงในที่สำคัญหลายแห่งมาก ถ้าเป็นคำให้การขุนหลวงหาวัด พระองค์ย่อมทรงทราบราชการบ้านเมือง จะเล่าผิดอย่างนั้นไม่ได้

ข้อ ๒ ลักษณะถามคำให้การชาวต่างประเทศถึงการบ้านเมืองนั้น ๆ เป็นประเพณีที่มาก่อนเหมือนกันทุกประเทศ คือถ้าได้ชนต่างชาติมาไว้ในอำนาจก็ดี หรือแม้ชนชาติเดียวกันเองได้ไปเมืองต่างประเทศใดมากที่สุด ถ้าเห็นว่าได้รู้เห็นการงานบ้านเมืองนั้นก็เรียกตัวมาให้ข้าราชการซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่หลาย ๆ คน พร้อมกันเป็นทำนองกรรมการซักไซ้ไต่ถาม และจตคำให้การไว้เป็นความรู้ในราชการ ในเมืองไทยเราก็เคยถามคำให้การ อย่างเช่นถามแม่ทัพนายกองพม่าที่เราจับตัวมาได้เป็นต้น เรื่องพงศาวดารพม่าที่ปรากฏอยู่ในหนังสือพระราชพงศาวดาร โดยมากเรารู้ได้ด้วยกระบวนถามคำให้การอย่างว่านี้ ตั้งแต่ครั้งกรุงเก่ากรุงธนบุรีตลอดมา จนกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพม่าได้ไทยไป พระเจ้าอังวะก็คงจะตั้งข้าราชการ

พม่า ซึ่งรู้แบบแผนขนบธรรมเนียมเป็นกรรมการถามคำให้การทำนองเดียวกัน แต่การถามคำให้การอย่างนี้ ผู้ถามกับผู้ตอบพูดไม่เข้าใจภาษากัน ต้องใช้ล่ามแปลทั้งคำถามและคำตอบแล้วแต่ล่ามจะแปลว่ากระไร เมื่อล่ามแปลได้ความอย่างไร ก็จดลงเป็นภาษาพม่าอย่างเราจดคำให้การพม่าลงเป็นภาษาไทย เพราะฉะนั้นหนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัดถ้ามีจริง ต้นฉบับเดิมคงเป็นภาษาพม่ามิใช่ภาษาไทยที่หมอสมิธเอามาพิมพ์

ข้อ ๓ ต้นฉบับคำให้การขุนหลวงหาวัดต้นฉบับเดิมคงจะมีอยู่ในหอหลวงเมืองพม่า ถ้าจะมีนอกจากฉบับหอหลวง ก็คงจะมีสำเนาอยู่ในกระทรวงเสนาบดีที่ได้นับหน้าถามคำให้การ เช่นกระทรวงมหาดไทยหรือกระทรวงกลาโหมของพม่า ว่าอย่างมากที่สุดจะมีไม่เกิน ๔-๕ ฉบับ เหตุใดจึงจะเข้ามาได้ถึงเมืองไทย และมากลายเป็นภาษาไทยอย่างวิปลาสและอะเพี้ยนเหมือนสมิธพิมพ์ ด้วยเหตุเหล่านี้จึงสงสัยว่าหนังสือที่เรียกว่า “คำให้การขุนหลวงหาวัด” นี้ น่าจะเป็นเรื่องราวที่ชาวกรุงเก่าผู้มาอยู่มาจนในกรุงรัตนโกสินทร์ เรียบเรียงขึ้นไว้ตามรู้ตามเห็น ต่อมาเมื่อไม่รู้ว่าใครแต่ง จึงไปเหมามาให้เป็นคำให้การของขุนหลวงหาวัดตอกกระหมึก

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราชาธิบายในเรื่องนี้ว่า หนังสือเรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัดต้นฉบับเดิมได้มาอย่างไรและเมื่อไรไม่ทรงทราบ แต่ฉบับหอหลวงของเรามีจริง ได้เคยทอดพระเนตรเห็นมาแต่ก่อน แต่ไม่

(๕)

เหมือนกับฉบับที่หมอมสมิทธิพิมพ์ และทรงทราบว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเชื่อว่าเป็นหนังสือมีหลักฐาน ในพระราชนิพนธ์หลายแห่ง คือในจารึกฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ ซึ่งทรงพระราชอุทิศถวายพระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่าเป็นต้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงใช้พระนามพระเจ้าแผ่นดินตามที่เรียกในหนังสือคำให้การของขุนหลวงหาวัดหลายพระองค์ หนังสือเรื่องนี้ ทรงพระราชดำริว่า ฉบับเดิมคงมีหลักฐานอย่างไรเป็นแน่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงเชื่อต่อ แต่ฉบับที่หมอมสมิทธิพิมพ์ มีผู้ใดได้แทรกแซงเพิ่มเติมจนเลอะเทอะเต็มทีเสียแล้ว สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้พระราชทานพระบรมราชาธิบายเรื่องหนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัดไว้ดังนี้

ครั้นต่อมาถึงรัชกาลปัจจุบันเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ หอพระสมุดวชิรญาณได้หนังสือเรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัดที่เป็นตัวฉบับหลวงมา เล่มสมุดไทย ๑ ลายมือเขียนตัวจริง รู้ได้เป็นแน่ว่าเขียนในรัชกาลที่ ๔ ชื่อเรื่องก็ไม่ได้เรียกว่า “คำให้การขุนหลวงหาวัด” เรียกว่า “พระราชพงศาวดารแปลจากภาษารามัญ” แล้วได้หนังสือเรื่องเดียวกันนี้อีก ๔ เล่ม เป็นฉบับของกรมหลวงวงศาธิราชสนิท ซึ่งตกอยู่กับพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ มีลายพระหัตถ์กรมหลวงวงศาธิราชสนิททรงแก้ไขสำนวนอยู่ในนั้น จึงเป็นหลักฐานทราบความได้แน่ชัดว่า มีฉบับหลวงตั้งเช่นสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงพระราชทานพระบรมราชาธิบายไว้ และรู้ความต่อออกไปได้อีก

(๖)

ข้อหนึ่งว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ซึ่งมีพระเกียรติยศปรากฏว่าเป็นหลักอยู่ในผู้รู้โบราณคดีพระองค์หนึ่ง เมื่อในรัชกาลที่ ๔ ทรงอำนวยการแปลหนังสือเรื่องนอออกจากภาษารามัญ เป็นภาษาไทยเป็นปฐม ผู้อื่นได้ฉบับหลวงซึ่งกรมหลวงวงศาธิราชสนิททรงเรียบเรียงนไปแก้ไขตามอำเภอใจ แล้วไปให้หมอสมิทธิพิมพ์ ผู้อื่นเช่นตัวข้าพเจ้าได้เห็นแต่ฉบับที่หมอสมิทธิพิมพ์ จึงเกิดสงสัยสนเท่ห์ตั้งกล่าวมาแล้ว

เมื่อได้ความรู้เป็นหลักฐานดังแสดงมา จึงเห็นว่าพอจะสันนิษฐานตำนานของหนังสือเรื่องคำให้การชาวกรุงเก่า ได้ตลอดเรื่องคือเมื่อพม่าตีกรุงศรีอยุธยาได้เมื่อปีกุน พ.ศ. ๒๓๑๐ นั้น ไทยที่มีบรรดาศักดิ์ นับแต่พระเจ้าอู่ทองเป็นต้น ทงข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยไปด้วยเป็นอันมาก พระเจ้าอู่ทองจะมั่งระจึงมีรับสั่งให้ถามคำให้การของไทยที่ได้ไปในคราวนั้น บางที่จะเกิดลำบากด้วยเรื่องล้าม หาพม่าที่รู้ข้านาญภาษาไทยไม่ได้ มีแต่มอญที่มาจากเกิดในเมืองไทยที่รู้ภาษาไทยข้านาญ จึงให้ถามคำให้การพวกไทย จดลงเป็นภาษามอญเสียขั้นหนึ่งก่อน แล้วจึงแปลเป็นภาษาพม่ารักษาไว้ในหอหลวง เห็นจะเป็นเพราะเหตุเช่นกล่าวมา หนังสือเรื่องคำให้การชาวกรุงเก่า จึงมีทั้งในภาษามอญและภาษาพม่า เห็นจะเป็นพวกพระมอญที่ออกไปตั้งตั้งเมืองมอญเมืองพม่าเมื่อในรัชกาลที่ ๔ ไปได้ฉบับภาษามอญเข้ามาถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดฯ

ให้กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ทรงอำนวยการแปลออกเป็นภาษาไทย ส่วนฉบับภาษาพม่าคงอยู่ในหอหลวงเมืองพม่า จนอังกฤชไปได้มา และหอพระสมุท ฯ ได้มาอีกชิ้นหนึ่งในบั้น เมื่อเอาเทียบกันดู เห็นฉบับภาษามอญบกพร่อง ความไม่บริบูรณ์เหมือนฉบับภาษาพม่า ขอนตูกี้ เมื่อศักรรย์อันใด ด้วยฉบับภาษามอญเห็นจะตกอยู่ตามหัวเมือง คัดลอกกันมาหลายต่อ จึงไม่บริบูรณ์เหมือนฉบับพม่าซึ่งเป็นฉบับหลวง

หนังสือเรื่องนี้เป็นคำให้การไทยหลายคน ไม่ใช่แต่พระเจ้าอุทุมพรซึ่งเรียกกันว่าขุนหลวงหาวัดพระองค์เดียว ที่รู้ความข้อนี้ ด้วยสังเกตเรื่องราวที่เล่า บางแห่งเล่าละเอียดวันดี บางแห่งก็เล่าแต่ย่อ ๆ และที่สรุปบางเรื่องเล่าซ้ำกันเป็น ๒ ส่วนนวกมี จึงเห็นได้ว่า เป็นคำให้การหลายคนด้วยกัน เมื่อจดคำให้การไปแล้ว พม่าเอาไปเรียบเรียงเข้าเรื่อง ข้างต้นว่าด้วยพงสาวดารไทย เริ่มตั้งแต่พระพุทธรองค์เสด็จมาประดิษฐานพระพุทธรณายไว้ที่เขายี่สิบ ลำดับเรื่องมาจนเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า ต่อพงสาวดารมาว่าด้วยทำเนียบและประเพณีต่าง ๆ ในกรุงศรีอยุธยา ตอนนั้นดูพม่าจะถามละเอียดล่อมาก เห็นจะตั้งใจเอาความรู้ภูมิประเทศและขนบธรรมเนียมของไทยให้ได้ให้หมด แต่ฉบับพม่าที่ได้มา วิถีเรียบเรียงเรื่องตอนทำเนียบดูไขว้เขวสลับซับซ้อนอยู่ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า หนังสือเรื่องนี้ต้นฉบับเดิมในหอหลวงเมืองอังวะเห็นจะจารหรือเขียนลงใบลานเรียงลำดับไว้ ตอนทำเนียบนี้ใบลานจะเกิดผลัดลำดับกันในคราวใดคราวหนึ่ง ผู้ที่เอาเรียบเรียง

กลับเข้าลำดับใหม่ไม่ได้เอาใจใส่สอบสวนเรื่องตามสมควร หรือเป็นผู้หย่อนความรู้อยู่อย่างไร เรื่องเอาเข้าลำดับคลาดเคลื่อนของเดิมไปหลายแห่ง แต่เมื่อมาแปลออกเป็นภาษาไทยพอจับเค้าได้ว่า ต้นเดิมเขาจะเรียงอย่างไร ข้าพเจ้าจึงให้เรียงลำดับในตอนทำเนียบเสียใหม่ให้เรียบร้อย

วิเคราะห์เนื้อเรื่องตอนพงศาวดาร เข้าใจว่าคงจะเป็นคำให้การตามที่พวกไทยจำได้คนละเล็กคนละน้อย ช่วยกันปะติดปะต่อ ไม่ได้มีหนังสือพงศาวดารไทยติดไปด้วย อีกประการหนึ่ง จะเป็นด้วยพวกไทยที่ถูกพม่าถาม ประสงค์จะรักษาเกียรติยศมิให้พม่าข้าศึกรู้เรื่องอันใด จึงจะเป็นเหตุให้หมิ่นประมาทชาติไทย ไม่ได้ตั้งใจจะแสดงเรื่องราวในพระราชพงศาวดาร แม้ที่จำได้ให้แก่พม่าทุกอย่างไป เรื่องพงศาวดารตามคำให้การจึงเคลื่อนคลาดนัก ส่วนทำเนียบต่างๆ นั้น พม่าเห็นจะถามรายตัวไทยตามแต่ใครจะรู้การอย่างไรมาก เช่นพระนามและจำนวนราชตระกูลก็ตามเจ้านาย แบบแผนราชการในแดนกบฏก็ตามข้าราชการในกรมมัน ๆ ซึ่งได้ตัวไป มีชนผู้ที่รอบรู้บอกได้มากบ้าง ที่เบนแต่ผู้น้อยบอกได้แต่ย่อ ๆ ผิด ๆ ถูก ๆ ตามรู้ตามเห็นบ้าง ทำเนียบต่างๆ จึงไม่ถนัดเสมอกันทุกอย่าง ถึงกระนั้นตอนทำเนียบนั้นข้อความต่างๆ ซึ่งยังมีได้ปรากฏแก่ชาวเราชั้นหลังหลายอย่าง จะเป็นเครื่องประกอบการศึกษาโบราณคดีสมัยกรุงเก่าตอนปลายได้ดีมาก น่าเสียดายแต่ที่หนังสือเรื่องนี้เป็นภาษาพม่า เมื่อเอามาแปลเป็นภาษาไทย กระบวนเนื้อเรื่องพอสอบสวน

(๘)

สังเกตเอาความได้ มาลำบากอยู่ด้วยเรื่องเรียกชื่อ เพราะพม่าเอาชื่อ
ไทยไปเขียนตามเสียงพม่า จะแปลกลับออกเป็นภาษาไทยให้ถูกต้อง
ยากไม่น้อยทีเดียว ฉบับที่มองต่อแปลมา ตอนพงศาวดารโวหารไทย
ยังไม่สนิท ข้าพเจ้าจึงให้นายพันตรี หลวงโยธาทรรณิเทศ (แจ่ม)
คนหนึ่ง นายแสง (เปรียญ) คนหนึ่ง ช่วยกันตรวจแก้ถ้อยคำให้
ขึ้น แต่ในตอนทำเนียบอันแล้วแต่ด้วยเรื่องชื่อเสียง ผู้แปลจำต้อง
เป็นผู้รู้ศัพท์ภาษาพม่าและภาษาไทย ข้าพเจ้าเที่ยวสืบหาผู้แปลได้
หลวงประพันธ์พัฒนาการ (ศร) เห็นพอจะทำได้ จึงให้หลวงประพันธ์
พัฒนาการแปลตอนทำเนียบขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง สอบกับฉบับที่มองต่อ
แปล พระยาโบราณราชธานินทร์กับข้าพเจ้าช่วยกันตรวจด้วยอีกชั้น
หนึ่ง ถึงกระนั้น ชื่อต่างๆ ตามที่พม่าจดไว้ ยังรู้ไม่ได้ว่าที่จริงจะเป็น
อย่างไรในภาษาไทยก็ยังมีอยู่มาก บรรดาชื่อที่พิมพ์ในเล่มนี้ ข้าพเจ้า
ให้คงไว้ตามอย่างพม่าจด ชื่อใดที่แปลออกหรือที่คาดว่าในภาษาไทย
เป็นอย่างไร ก็เป็นแต่ให้จดกำกับลงไว้ไม่แก้ของเดิม ไว้ให้ผู้ศึกษา
โบราณคดีมีโอกาสสอบสวนด้วยกันทั่วไป

แต่พระนามพระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่า ตามที่ปรากฏในหนังสือ
พงศาวดารฉบับที่ได้มาแต่เมืองพม่า น่าจะเป็นพระนามที่สมมติเรียก
ในราชการเมื่อล่วงรัชกาลแล้ว ตั้งข้าพเจ้ากล่าวไว้ในคำอธิบายพระ-
ราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ตอนแผ่นดินสมเด็จพระรามา
ธิบดีที่ ๑ นั้นมีอยู่บ้าง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
จึงทรงอนุญาติตาม ได้ทรงนักพระนามพระเจ้าแผ่นดินในชั้นหลัง ซึ่ง

หนังสือพระราชพงศาวดารยังเรียกพระนามอยู่ตามปากตลาด ไปตามหลักฐานที่ได้ในหนังสือเรื่องนหลายพระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ก็เป็นสมเด็จพระรามาธิบดี สมเด็จพระเพทราชา ก็เป็นสมเด็จพระธาตภิเศก สมเด็จพระเจ้าเสือ ก็เป็นสมเด็จพระสุริเยนทราธิบดี สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ก็เป็นสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ก็เป็นสมเด็จพระมหาบรมราชา แต่เมื่อได้ฉบับพม่ามาแปลใหม่ครั้งนั้น ปรากฏพระนามคลาดกับพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงแก้ไข ๒ แห่ง คือ สมเด็จพระเจ้าบรมโกศตามฉบับพม่าเรียกพระมหาธรรมราชา ส่วนสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่เป็นพระชนกาทิราชของสมเด็จพระนเรศวร ตามฉบับพม่าเรียก พระสุธรรมราชา ผิดกันอยู่ดังนี้

หนังสือเรื่อง เมื่อได้ฉบับเต็มมาสอบสวนถึงที่สุดแล้ว ได้ความเป็นแน่ว่า เป็นพงศาวดารตอนหนึ่ง เป็นทำเนียบตอนหนึ่ง มิใช่มีแต่พงศาวดารอย่างเดียว จะเรียกว่าหนังสือพงศาวดารอย่างฉบับหลวงในรัชกาลที่ ๔ ก็ไม่ตรง ครั้นจะเรียกว่าคำให้การขุนหลวงหาวัดอย่างที่เข้าใจกันมาแต่ก่อน ก็ไม่ตรงอีก ด้วยรู้แน่ว่าเป็นคำให้การของหลายคน มิใช่แต่ขุนหลวงหาวัดพระองค์เดียว กรรมการหอพระสมุดฯ จึงได้ตกลงให้เรียกชื่อหนังสือเรื่องนี้ว่า “คำให้การชาวกรุงเก่า.”

สารบาญ

คำให้การชาวกรุงเก่า

ภาคที่ ๑	หน้า
ว่าด้วยเรื่องราชพงศาวดาร	๑
เรื่องพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ (พงศาวดารเขมร)	๔
เรื่องพระร่วงสุโขทัย	๑๑
เรื่องพระยาโคตรตะบอง	๒๙
เรื่องพระเจ้าสุยนาสง	๓๕
เรื่องพระสุธรรมราชาเมืองพิษณุโลก	๓๖
เรื่องพระเจ้าอุนราชเมืองชัยนาท	๔๐
เรื่องพระเจ้าอู่ทอง	๔๖
เรื่องสมเด็จพระพันวรรษา	๖๑
เรื่องสมเด็จพระปรเมศวร	๗๐
เรื่องขุนชินราช	๗๑
เรื่องสมเด็จพระมหาจักรวรรดิ	๗๕
เรื่องสมเด็จพระมหินทราธิราช	๘๖
เรื่องสมเด็จพระสุธรรมราชา	๘๘
เรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราช	๘๙

	หน้า
เรื่องสมเด็จพระเอกาทศรถ	๘๘
เรื่องพระเจ้าทรงธรรม	๙๙
เรื่องพระเจ้าปราสาททอง	๑๐๒
เรื่องสมเด็จพระนารายณ์มหาราช	๑๐๕
เรื่องพระราเมศวร	๑๒๓
เรื่องพระสุริเยนทราธิบดี	๑๒๙
เรื่องพระเจ้าภูมิพลาทิ	๑๓๖
เรื่องพระมหากษัตริย์ราช	๑๓๙
เรื่องพระเจ้าเอกทัศ	๑๕๗
ภาคที่ ๒	
ตำนานและทำเนียบต่างๆ ในกรุงศรีอยุธยา	๑๗๖
ลำดับกษัตริย์	๑๗๗
ตำนานของพระมหากษัตริย์แต่โบราณ	๑๘๐
จดหมายเหตุรบพม่า	๑๘๒
ข้อเมือง	๑๙๕
หัวเมืองฝ่ายตะวันออก	๑๙๕
หัวเมืองบกซ้ไต้	๑๙๖
หัวเมืองฝ่ายตะวันตก	๒๐๐
หัวเมืองฝ่ายเหนือ	๒๐๐
มหาเจดีย์สถาน	๒๐๓

	หน้า
เรื่องพระพุทธรูปบาทและพระฉาย	๒๐๔
พระฉาย	๒๐๗
แผนทกรุงศรีอยุธยา	๒๐๙
ข้อวัตร (พระอารามหลวง) ในกรุงศรีอยุธยา	๒๑๔
พระราชวังหลัง	๒๑๖
ปราสาทราชมนเทียร	๒๑๘
พระราชวังบวร	๒๒๐
บัญชีพระนามเจ้านาย	๒๒๒
ข้อขุนนางวังหลวง	๒๓๔
เครื่องยศขุนนาง	๒๔๒
ระวางข้างคัน	๒๔๓
ข้อข้างพระที่นั่งทรงเป็นคณาจารย์	๒๔๓
ข้อระวางม้านัน	๒๔๔
ม้าพระที่นั่งพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาสำหรับทรง	
ตามนามวัน ๗ วัน	๒๔๔
รถพระที่นั่ง	๒๔๖
ข้อเรือพระที่นั่ง	๒๔๗
ข้อเรือขบวน	๒๔๗
สมณศักดิ์	๒๕๙

	หน้า
ข้อบัญญัติสำหรับกรุงศรีอยุธยา	๒๖๐
ราชประเพณีกรุงศรีอยุธยา	
พระราชพิธีราชาภิเษก	๒๖๑
พระราชพิธี ๑๒ ราศี ตามพระตำรา	
ประเพณีเสด็จออกแบกเมือง	๒๗๐
ประเพณีกระบวนแห่เสด็จประพาส	๒๗๒
ประเพณีสร้างสการพระบรมศพ	๒๗๓
ประเพณีสมโภชพระราชกमार	๒๗๔
ว่าด้วยเกียรติยศกรมพระราชวังบวร	๒๗๕
ส่วยและอากร	๒๗๖
ภาษีอากร	๒๗๗
รายจ่ายพระราชทรัพย์	๒๘๑
ตารางรายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน	๒๘๔

สารบัญ

คำให้การขุนหลวงหาวัด

หน้า

คำอธิบาย	๒๙๔
สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีเสด็จพระยาจักรีไว้ ๗ วันแล้วฆ่าเสีย	๒๙๙
มอญพาพระมหินทร์ สมเด็จพระนเรศวร์ กับพระพี่นาง ไปเมืองหงสาวดี	๒๙๙
มอญพาข้างเผือกกับข้าง และสิ่งต่าง ๆ ไปเมืองหงสาวดี	๒๙๙
มอญสร้างพระเจดีย์ ไว้ทูลงูเขาคอง	๓๐๐
มอญสำเร็จโทษพระมหินทราธิราช	๓๐๐
สมเด็จพระสุธรรมราชา (มหาธรรมราชา) สวรรคต	๓๐๑
สมเด็จพระเอกาทศรถว่าราชการแผ่นดิน	๓๐๒
สมเด็จพระนเรศวร์ขึ้นเฝ้าพระเจ้าหงสาวดี ปราสาทไหว	๓๐๒
สมเด็จพระนเรศวร์ทรงสร้างพระพุทธรูป	๓๐๓
สมเด็จพระนเรศวร์บาดหมางกับอุปราช	๓๐๓
สมเด็จพระนเรศวร์ขiongสมพลหนีจากเมืองหงสาวดี	๓๐๓
อุปราชขายกทัพตามสมเด็จพระนเรศวร์	๓๐๔
สมเด็จพระนเรศวร์ตีทัพมอญ	๓๐๕

	หน้า
สมเด็จพระเอกาทศรถยกไปสมทบกับสมเด็จพระนเรศวร	๓๐๖
สมเด็จพระนเรศวรทำยุทธหัตถีกับอุปราชา	๓๐๘
อุปราชาบาดเจ็บ	๓๐๙
พระเจ้าหงสาวดีลงโทษนายทัพนายกอง	๓๑๐
พระเจ้าหงสาวดีปลงพระชนม์พระพี่น้อง- พระนเรศวรพร้อมกับโอรส	๓๑๐
ปราบดาภิเษกสมเด็จพระนเรศวร	๓๑๐
ก่อกำแพงเมืองถึงรмина	๓๑๑
สร้างพระพุทธรูปพระบรมไตรโลกนาถ	๓๑๑
ปูนบำเหน็จแม่ทัพนายกองและไพร่พล	๓๑๑
สมเด็จพระนเรศวรตีเมืองใหญ่ๆ ทั่วเมือง	๓๑๒
สมเด็จพระเอกาทศรถเสด็จเป็นทัพหน้าไปตีเมืองหงสาวดี	๓๑๓
ทำพิธีเหยียบเมืองห่าง	๓๑๔
เสด็จนมัสการพระพุทธรูปที่เขารังรุ้ง	๓๑๔
สมเด็จพระนเรศวรยাত্রาทัพหลวงจากเมือง	
ห่างไปถึงหน้าเขาเขี้ยว	๓๑๔
สมเด็จพระนเรศวรสวรรคตที่หน้าเขาเขี้ยว	๓๑๕
สมเด็จพระเอกาทศรถกลับทัพ	๓๑๕
เชิญพระศพมากรุงศรีอยุธยา	๓๑๕
งานพระเมรุสมเด็จพระนเรศวร	๓๑๕

ราชาภิเษกสมเด็จพระเอกาทศรถ	๓๑๖
ทรงสร้างวัดสบสวรรค์ วัดวรเชษฐาราม	๓๑๖
ปูนบำเหน็จข้าราชการ	๓๑๖
ทรงสร้างพระพุทธรูปพระศรีสรรเพชญ์ พระเจดีย์	๓๑๗
สร้างพระพุทธรูปสมเด็จพระนเรศวร	๓๑๗
สร้างพระที่นั่งบรรยงก์รัตนาสน์	๓๑๗
ว่าด้วยพระมาลาเบี่ยง และพระแสงของสมเด็จพระนเรศวร	๓๑๘
สมเด็จพระเอกาทศรถสวรรคต	๓๑๘
สมเด็จพระไตรโลกนาถ (พระเจ้าทรงธรรม) เสวยราชย์	๓๑๘
ว่าด้วยพระสร้อยวงส์กุมาร	๓๑๙
ทรงตั้งพระสร้อยวงส์กุมารเป็นเจ้าพระยาสร้อยวงส์	๓๑๙
ณบุณคิตรายต่อสมเด็จพระไตรโลกนาถ	๓๑๙
สมเด็จพระไตรโลกนาถสวรรคต	๓๒๑
สมเด็จพระรามธิบดี (พระเจ้าปราสาททอง) เสวยราชย์	๓๒๒
บุตจจอมพลวกใต้ปราสาททอง	๓๒๒
ทรงเสวยทวยพระราชบุตรที่จะสืบสันตติวงศ์	๓๒๔
สร้างปราสาท ราชรถ และเรือพระที่นั่ง	๓๒๔
สร้างวัด	๓๒๖
แรกมีพยุหยาตราพระกฐินอย่างยิ่งใหญ่	๓๒๖
อุสนีบาตลงพระที่นั่งมงคลาภิเษก	๓๒๖

พระโอรสธิดาราชเสด็จดับเพลิง คนเห็นเป็นสักร	๓๒๖
สมเด็จพระไตรโลกนาถสวรรคต	๓๒๗
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เสวยราชย์	๓๒๗
สร้างช่างแควนาพทงวงหลวงวงหน้า	๓๒๗
สร้างเมืองลพบุรี สร้างปราสาทและวัด	๓๒๗
สร้างเครื่องต้น	๓๒๘
โต้ช่างเผือกพระบรมรัตนากาศ	๓๒๘
ว่าด้วยทรงขำนาญในวิชาคชกรรม	๓๒๘
พระศรีศิลป์คิดประทุษร้าย	๓๒๙
ประหารชีวิตพระศรีศิลป์	๓๓๑
ประทานเจ้าจอมสมบุญให้เจ้าพระยาสุรสีห์ ไปรักษาไว้	๓๓๔
เจ้าจอมสมบุญประสูติกุมาร	๓๓๔
ทรงตั้งกุมารนั้นเป็นเจ้าพระยาศรีสุรศักดิ์	๓๓๕
เจ้าพระยาศรีสุรศักดิ์ลงตักกับเจ้าพระยาราชวังสรรค์	๓๓๕
เจ้าพระยาศรีสุรศักดิ์ชกข้างร้าย ม้าร้ายได้	๓๓๘
ว่าด้วยเจ้าพระยาศรีสุรศักดิ์ขำนาญในคชกรรมและอศักรกรรม	๓๓๘
พระยาวิเชียรินทร์เป็นขบถ	๓๔๐
พระยาเสียนขันฆ่าพระยาวิเชียรินทร์	๓๔๐
เสด็จยกทัพไปตีเมืองเข็ยงใหม่	๓๕๑

ได้เมืองเชียงใหม่ และพระพุทธรูปสี่หังค์ พระแก่นจันทน์	๓๕๖
ตั้งเจ้าวงศ์เป็นพระเจ้าเชียงใหม่	๓๕๖
ยกทัพกลับ	๓๕๖
สมโภชพระพุทธรูปสี่หังค์ พระแก่นจันทน์	๓๕๗
ว่าด้วยพระเตชานุกาภาพสมเด็จพระนารายณ์	๓๕๗
สมเด็จพระนารายณ์สวรรคต	๓๕๘
พระราเมศวร (พระเพทราชา) เสวยราชย์	๓๕๘
ประดิษฐานเจ้าพระยาศรีสุรศักดิ์ในที่พระมหากุปราศ	๓๕๙
สร้างวัด	๓๕๙
สมเด็จพระราเมศวรสวรรคต	๓๕๙
สมเด็จพระสุริเยนทราธิบดี (พระเจ้าเสือ) เสวยราชย์	๓๖๐
สำเร็จโทษเจ้าพระขวัญ	๓๖๐
สำเร็จโทษอนุชากุมาร	๓๖๐
สร้างมณฑปพระพุทธรูปบาท	๓๖๑
สร้างวัด	๓๖๑
ได้ช้างเผือกหลายพัง	๓๖๑
ว่าด้วยวิทยาคุณของสมเด็จพระสุริเยนทราธิบดี	๓๖๑
คำทำนายของสมเด็จพระสุริเยนทราธิบดี	๓๖๒
ว่าด้วยทหารร่วมพระทัย	๓๖๒

เรื่องขบถธรรมเถียร	๓๖๓
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตถวายราชธิดา	๓๖๕
เรื่องศรีปราชญ์	๓๖๕
สมเด็จพระสุริเยนทราชาธิบดีสวรรคต	๓๖๗
สมเด็จพระภุมรินทร์ราชา (พระเจ้าท้ายสระ) เสวยราชย์	๓๖๗
สร้างวัดมเหยงคณ์ และพระพุทธรูปไสยาสน์วัดป่าโมก	๓๖๘
นักเสด็จเขมรมาพึ่งโพธิสมภาร	๓๖๙
สมเด็จพระภุมรินทร์ราชาทรงพระประชวร	๓๖๙
เจ้าฟ้าอภัย เจ้าฟ้าปรเมศร์ คิดกันจะเอาราชสมบัติ	๓๖๙
สมเด็จพระภุมรินทร์ราชาสวรรคต	๓๗๐
พระมหากุปราชเกลียดกล่อมคน	๓๗๐
เจ้าฟ้าอภัย เจ้าฟ้าปรเมศร์ ให้ระดมยิงพระมหากุปราช	๓๗๐
พระมหากุปราชยกเข้ามายังพระราชวัง	๓๗๑
สมเด็จพระมหาธรรมราชา (พระเจ้าบรมโกศ) เสวยราชย์	๓๗๒
สำเร็จโทษเจ้าฟ้าอภัย เจ้าฟ้าปรเมศร์	๓๗๓
ทรงตั้งเจ้าฟ้านรธาภิเศกเป็นพระมหากุปราช	๓๗๓
ได้ช้างเผือก	๓๗๔
พระมหากุปราชาทิวงคต	๓๗๔
ทรงตั้งเจ้าฟ้าอุทุมพรเป็นพระมหากุปราช	๓๗๕

	หน้า
ราชทูตลังกาเข้าเฝ้า	๓๗๕
พระอุบาลี พระอริยมุนี ไปบำรุงพระศาสนาในลังกาทวีป	๓๘๑
สร้างวัด และสร้างพระนอนจักรศรี	๓๘๓
พระราชทานอภัยแก่สัตว์	๓๘๔
ทรงบำเพ็ญทานอย่างสัตตตศกมหาทาน	๓๘๔
การพระราชกุศลต่าง ๆ	๓๘๕
ทรงปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป	๓๘๕
ว่าด้วยพระพุทธรูป	๓๘๗
ฝนแล้ง ทำพิธีให้ฝนตก	๓๘๗
แต่งทูตานุทูตไปเจริญทางพระราชไมตรีกับเมืองพม่า	๓๘๙
มอญเมืองมัตมะมาสู่โพธิสมภาร	๓๙๓
เรื่องสมิงจ้อ	๓๙๓
เกิดนิมิตต่าง ๆ	๓๙๘
สมเด็จพระบรมราชาสวรรคต	๓๙๙
พระเจ้าอู่ทองพระราชเสวยราชย์	๓๙๙
เจ้าสามกรมข่องสู่มุขคน	๓๙๙
สำเร็จโทษเจ้าสามกรม	๔๐๑
สมเด็จพระพันพรรษาสวรรคาลัย	๔๐๕
งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ และสมเด็จพระพันพรรษา	๔๐๕

	หน้า
ข้อมมณฑปพระพุทธรูป	๔๑๒
พระเจ้าอู่ทองพระราชาทรงผนวช	๔๑๒
สมเด็จพระเจ้าเอกทัศเสวยราชย์	๔๑๓
ตั้งพระราชบัญญัติเครื่องวัด, ชั่ง, ตวง และพิกัตเงินบาท	
เงินสลึง, เงินเฟื้อง	๔๑๔
ยกเลิกภาษีอากร ๓ ปี	๔๑๔
ปล่อยนักโทษ	๔๑๔
สร้างพระพุทธรูป	๔๑๔
สร้างวัด	๔๑๔
การพระราชกุศลต่างๆ	๔๑๕
เสด็จพระพุทธรูป	๔๑๕
พระราชทานกิจ	๔๑๘
ช้างเมืองไทร และช้างที่เพนียด	๔๑๙
ลึงก์ปูนีถวายเป็นสังโคกบันนกระจอกเทศ	๔๑๙
มอญใหม่ปล้นบ้านแขวงเมืองนครนายก	๔๒๐
เสด็จขี้เถวและเขาพนมโยง	๔๒๐
ลอยพระประทีป	๔๒๕
ทำพิธีอาสุขมาส	๔๒๕
เสด็จประพาสเมืองฉะบู่	๔๒๖

	หน้า
เจ้าเมืองทวายมาสู่โพธิสมภาร	๔๒๘
พม่ายกพลมารบ	๔๒๘
ทัพไทยออกรบพม่า	๔๓๐
พม่ายกเข้าล้อมกรุง	๔๓๔
พระยาเพชรบุรี พระยาตากสิน ออกรบพม่า	๔๓๗
พระยาพลเทพเป็นใจช่วยพม่า	๔๓๗
เสียกรุงแก่พม่า	๔๓๗
ว่าด้วยเหตุทุนมิตเมอจะเสียกรุง	๔๓๘

สารบาญ

พระราชพงศาวดารกรุงเก่า

ฉบับหลวงประเสริฐ ฯ

หน้า

คำอธิบาย	๔๔๑
พระราชพงศาวดารกรุงเก่า	๔๔๓
แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑	๔๔๓
แผ่นดินสมเด็จพระรามาเมศวร ครองที่ ๑	๔๔๔
แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑	๔๔๔
แผ่นดินสมเด็จพระรามาเมศวร ครองที่ ๒	๔๔๔
แผ่นดินพระรามาธิราช	๔๔๕
แผ่นดินสมเด็จพระอินทราชา	๔๔๖
แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒	๔๔๖
แผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ	๔๔๘
แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราช (พระอินทราชาที่ ๒)	๔๕๒
แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒	๔๕๒
แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร	๔๕๔
แผ่นดินสมเด็จพระรฎฐาธิราช	๔๕๔

	หน้า
แผ่นดินสมเด็จพระไชยราชาธิราช	๔๕๖
แผ่นดินขุนขินราช สมเด็จพระยอดฟ้า	๔๕๖
แผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ	๔๕๖
เสียดังศรีอยุธยาแก่พม่า	๔๖๑
แผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชา	๔๖๑
แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช	๔๖๗
หมายเหตุ	๔๖๘

หน้าว่าง

คำให้การชาวกรุงเก่า

ภาคที่ ๑

ว่าด้วยเรื่องราชพงศาวดาร

ปางเมื่อสมเด็จพระบรมโลกนาถศาสตราจารย์ ได้ตรัสแก่พระ
ปรมาภิเชกสัมโพธิญาณ เป็นองค์พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว
ได้เสด็จจารึกโปรดเวไนยสัตว์ให้บรรลุมรรคผลโดยลำดับ จนถึงได้เสด็จ
มาทรงรับพระเชตะวันมหาวิหาร ซึ่งอนาถบิณฑิกเศรษฐีสร้างถวายใกล้
กรุงสวตถัมมหานคร ขณะเมื่อทรงจำพรรษาอยู่ในมหาวิหารนั้น วัน
หนึ่งพระองค์เสด็จเข้าสู่มหากรุณาสมบัติ ทรงเลือกเลี้ยงแลดูเวไนยเฝ้า
พันอุณฺ์นครจะได้มรรคผลธรรมวิเศษมีสรีระและศีลเป็นต้น ทรงเห็น
บรรพตน้อยแห่งหนึ่งเรียกว่า เขาปลิว อยู่ในแคว้นแคว้นแดนโยนก
ประเทศ ปรากฏในข่าวคือพระญาณ ทรงทราบว่ามีลำเนาแห่งเขาน้อย
น้อยนั้นในอนาคตกาลเบื้องหน้าต่อไป จะเป็นทิวก่อสร้างบุญกุศลของหมู่
มหาชนอันมาแต่ทิศานุทิศ หาที่สิ้นสุดมิได้ จะเป็นประโยชน์แก่
เทพยตามนุษย์ทั่วไป พระองค์ทรงพิจารณาเห็นเหตุดังนี้แล้ว จึงเสด็จ
ด้วยพุทธปาฏิหาริย์ทางนภากาศ พอลงจะถึงเขาปลิว มหาเมฆก็
บันดลให้ฝนห่าใหญ่ตกลงมา พระองค์จึงเสด็จประทับยืนพักพระ
อิริยาบถอยู่ที่เงอมผาเชิงเขานั้นด้วยเดชพระพุทธานุภาพ เมล็ดฝนสัก
หยาดหนึ่งจะตกต้องพระบวรกายของพระองค์หามีได้ ท่อธารน้ำฝน
นั้นไหลลงไปยังเชิงเขาข้างหนึ่งทงสนเป็นมหัศจรรย์ ในขณะนั้น

พระองค์จึงทรงเปล่งรัศมีหกประการ ทรงอธิษฐานให้นายพระพุทธรูป
 ของพระองค์ไปประดิษฐานติดอยู่กับเพิงผานบน เพื่อให้เทพตามนุษย์
 ทงป่วงมาพบเห็นเป็นที่บังเกิดศรัทธาเลื่อมใสได้นมัสการทำสักการบูชา
 อย่าให้รู้ลบลือนทำลายหายสูญจางอยู่โดยจิรัฐติกาล ให้ผู้มา
 นมัสการได้เห็นพระฉายของพระองค์เสมอไป ครั้นภายหลังต่อมา
 ต้าบลนนั้นจึงได้เรียกกันว่า พระพุทธราย และพระฉายสืบ ๆ มาจนถึง
 ในปัจจุบันทุกวันนี้

ในลำดับนั้น พระองค์จึงเสด็จไปยังเขาสุวรรณบรรพต ทรง
 ประทับยืนอยู่ ณ แผ่นศิลาบนยอดเขานั้น ในขณะที่มีนายเนสาท
 พรานเนอคนหนึ่งชื่อว่า สัจจพันธ์ เทยวพเนจรล่าเนื้อในป่าเป็นอาหาร
 มาได้เห็นสมเด็จพระพุทธรองค์ ผู้เปล่งพระฉัพพรรณรังสีงามโอภาส
 ประกอบด้วยพระทนต์ตั้งสมหาบุรุษลักษณะใหญ่ ๓๒ ประการ และ
 พระอสีตยานุพยัญชนะ พระลักษณะน้อย ๆ มี ๘๐ ประการ งามพิจิตร
 นำพิศวงหาที่จะอุปมามิได้ นายพรานก็บังเกิดความศรัทธาเลื่อมใส
 เป็นอันมาก จึงน้อมกายลงถวายอภิวาท และกระทำการสักการบูชา
 ด้วยดอกกุปฐชาติในป่า แล้วกราบทูลอาราธนา ขอให้พระพุทธรองค์
 ทรงพระกรุณา เหยียบรอยพระพุทธรบาทไว้ ณ แผ่นศิลา เหนือยอด
 เขาสุวรรณบรรพตนั้น เพื่อเป็นที่ไหว้สักการบูชาของเทพตามนุษย์
 สืบไปในภายหน้าสันกาลข้านาน สมเด็จพระผู้มีพระภาค ก็ทรง
 พระมหากรุณาโปรดประทานเทศนาพระไตรสรณคมและศีลห้า ทรง
 ทรมานนายพรานให้ตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมและศีลห้าได้แล้ว จึง

ทรงเหยียบรอยพระพุทธรูปปางเบ็องขวา ให้ประดิษฐานอยู่เหนือแผ่น
ศิลาอัน สันพระบาทนั้นอยู่ทางทิศตะวันออก ปลายพระบาทนั้นอยู่
ทางทิศตะวันตก ยาว ๓ ศอก กว้าง ๑ ศอกกับ ๘ นิ้ว ลึก ๔ นิ้ว ใน
รอยพระพุทธรูปนั้นมีรอยลักษณะ ๑๐๘ ประการ ครบบริบูรณ์

ครั้นแล้วพระองค์เสด็จจากเขาสุวรรณบรรพต ไปยังตำบลบ้าน
พ้อแอ้งในข้างทิศตะวันตก ตำบลนั้นมีบึงใหญ่แห่งหนึ่ง โกลบงนมนม
พุกษชาติใหญ่ต้นหนึ่ง มีกิ่งก้านใบอันสมบูรณ์ สมเด็จพระพุทธรองค์
ก็ทรงกระทำปาฏิหาริย์อยู่เหนือยอดพุกษชาตินั้น คือทรงนั่ง ทรง
ไสยาสน์ ทรงพระดำเนินจงกรมและทรงยืน บนยอดกิ่งไม้ใหญ่ มี
พระอริยาบถหงส์บนปรกติมิได้หวั่นไหว ในขณะนั้น ฝ่ายพุกษ-
เทพยดาทั้งหลายได้เห็นพระปาฏิหาริย์ของพระองค์เป็นมหัศจรรย์ดังนั้น
ก็บังเกิดปีติโสมนัสเลื่อมใสในพระคุณของพระองค์ จึงนำผลสมอตุ้ม
และผลสมอไทยอันเป็นเทพโอสถ มากระทำอภิวาท น้อมเข้าไป
ถวายแด่พระพุทธรองค์ ในขณะนั้นพระองค์ทอดพระเนตรเห็นแพะเล็ก
ตัวหนึ่งอยู่ในที่ใกล้ ก็ทรงแยมพระโอษฐ์ ฝ่ายพระอานนทเถรพุทธ
อนุชาเห็นพระองค์ทรงแยมพระโอษฐ์ให้ปรากฏดังนั้น จึงกราบทูล
ถามถึงเหตุแห่งการแยมพระโอษฐ์ว่าจะมีเป็นประการใด สมเด็จพระ
สรรเพชญ์พุทธเจ้าจึงตรัสพยากรณ์ว่า ไปในอนาคตกาลเบื้องหน้า
แพะตัวเล็กนั้นจะได้บังเกิดเป็นกษัตริย์ครองราชสมบัติในประเทศนั้น จะ
มีเตชานุภาพมาก และจะได้ทำนุบำรุงบวรลัญชอันเป็นรอยพระบาท
กับรูปฉายาปฏิมากรของเราตถาคตสืบไป

๕
 ครนลวงกาลนานมา สมเด็จพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระพุทธศักราชล่วงได้ ๒๑๘ ปี จึงบังเกิดพระเจ้าศรีธรรมมาโสกราชได้ครองสมบัติในกรุงปาดลับุตรมหานคร พระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมีการสร้างพระอาราม พระสถูปเจดีย์ และขุดบ่อสระ เป็นต้น เป็นอันมาก พระองค์ได้เสด็จประพาสทั่วไปในสกลขมพูทวีป ตราบเท่าถึงเมืองสังขบุรี เสด็จขึ้นครองราชสมบัติอยู่ในเมืองนั้นต่อไป พระองค์มีมหิทธีอุทิตะขานาภาพมากล้าเลิศกว่าชัตรีย์ทั้งหลาย ได้ทรงบำรุงพระพุทธศาสนาให้ถาวรรุ่งเรืองไปทั่วสกลขมพูทวีป ในคราวหนึ่งพระองค์ได้ตรัสแก่เสนาอำมาตย์ราชมนตรี ทังปวงของพระองค์ว่า พระองค์ได้มาบังเกิดเป็นกษัตริย์ทั้งนี้ ด้วยบุญญาบารมีกฤษณาธิการของพระองค์ตามพระพุทธทำนายซึ่งได้ตรัสพยากรณ์นทุกประการ

๕
 ครนพระพุทธศักราชล่วงได้ ๒๔๓ ปี พระเจ้าศรีธรรมมาโสกราชก็เสด็จสวรรคต

๔ เรื่องพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ (พงสาวดารเขมร)

๕
 ในกาลนั้น มีฤษีตนหนึ่งชื่อว่าสุภัตตะ สร้างบรรณศาลาเป็นที่อาศัย เจริญงานสมาบัติอยู่ในที่แห่งหนึ่ง บ้างทิศตะวันออกแห่งเมืองสังขบุรี บ้างทิศเหนือแห่งบรรณศาลาฤษีนั้นออกไป มีสระใหญ่แห่งหนึ่งประกอบด้วยเบญจปทุมชาติ ๕ ประการ น้ำในสระนั้นมีสีเขียวใสสะอาด อยู่มาวันหนึ่งสุภัตตะตาบสเทยวเดินไปตามขอบสระ แลเห็น

ดอกปทุมใหญ่ดอกหนึ่งประมาณเท่าบาตร พิศดูแปลกประหลาดกว่า
 ดอกบัวธรรมดา พระสุภักดาฤๅษีจึงลงไปในสระเพื่อจะเด็ดดอกปทุม
 นั้น ครั้นเข้าไปใกล้ ก็แลเห็นกุมารผู้หนึ่งมีรูปโฉมงาม กับเครื่อง
 ทิพยอาภรณ์มีอยู่ในดอกปทุมอันกำลังแย้มบานอยู่นั้น พระฤๅษีมีความ
 ยินดี จึงนำกุมารกับเครื่องทิพยอาภรณ์มายังบรรณศาลาที่อาศัย กระทำ
 พิธีบวงสรวงเทพยดาตั้งสัตยาธิษฐานว่า ถ้าข้าพเจ้าจะเลี้ยงกุมารนั้น ได้
 ขอให้นามโหลออกจากกองकुลีแห่งข้าพเจ้าเทอญ ในทันทีที่ธรรมา
 ก็ไหลออกจากนวมอแห่งพระฤๅษี ด้วยอำนาจแห่งสัตยาธิษฐานนั้น
 พระฤๅษีก็อภิบาลบำรุงเลี้ยงกุมารนั้นมาจนเจริญวัยใหญ่ขึ้น ครั้นอยู่มา
 พระสุภักดาตบสั่งจंपرارภาว่า กุมารนั้นต่อไปในภายหน้าจะเป็นผู้มี
 บุญญาธิการ หรือหาบุญวาสนา มิได้ประการใด ผู้เป็นเจ้าจึงตั้งสัตย
 ธิษฐานขอนิมิตต์ต่อเทพยดาให้เป็นเทวโคปสังหรณ์ ซึ่งเรียกกันว่า
 เทวดามาบอกเหตุให้ ครั้นพระผู้เป็นเจ้าจำวัดหลับไป ก็นิมิตต์ว่า
 สมเด็จพระอินทราชาเสด็จลงมาจกดาวดึงส์เทวโลก ตรัสบอกเหตุว่า
 กุมารที่ท่านได้ในดอกปทุมนั้น เป็นผู้มืบุญญาธิการอันยิ่งใหญ่ จะได้
 เป็นบรมกษัตริย์ครองราชสมบัติในเมืองอินทปัตต์ เมืองนั้นอยู่ข้าง
 ทิศตะวันออกของเมืองสังขบุรี ท่านจงไปสืบเสาะหาคุเทอญ จะได้พบ
 สมปรารธนา ครั้นรุ่งเช้าพระฤๅษีตื่นขึ้นก็จำนิมิตตนไว้ มีใจยินดีนัก
 จึงพากุมารนั้นไปทางทิศตะวันออก เทยวค้นหาเมืองตามสุบิน ก็ได้

พบเมืองอินทปรัสถ์สมดังในนิมิตฝัน เมืองนี้มีปราสาทปราสาทราชวัง
 พร้อมทั้งเครื่องราชูปโภค บริโภคสำหรับกษัตริย์ครบบริบูรณ์ทุก
 ประการ พระสุกัฏฐาตาบสถิมจิตเกษมศานต์โสมนัสย์นั่ง จึงจัดการ
 ราชภิเชกกุมารผู้มีบุญญาธิการมากนั้นเป็นบรมกษัตริย์ ครองราช
 สมบัติในกรุงอินทปรัสถ์ ถวายพระนามว่า พระเจ้าปทุมสุริยวงศ์
 ครั้นแล้วพระฤๅษีจึงเที่ยวบอกกล่าวข่าวร้องชาวชนบททั้งปวง อันอยู่
 รอบขอบเขตแคว้นนครอินทปรัสถ์นั้น ให้ชักชวนกันรวมไพร่พลทั้ง
 ม้ารถชยานพาหนะทางบก และนาวาพาหนะทางน้ำ เข้ามาถวาย
 เพิ่มพูนพระบารมีพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ ขอเป็นข้าแผ่นดินอยู่ในพระ
 นครของพระองค์ พระนครอินทปรัสถ์ก็เต็มไปด้วยหมู่อำมาตย์ราชบุตร
 และเสนาบดีคหบดีทวยมั่งคั่ง อยู่เย็นเป็นสุขทั่วกันทั้งนั้นแล

ในกาลนั้น พระเจ้ากรุงจีนผู้ทรงพระนามว่า อูติมาง ได้ครอบ
 ครองกรุงคันธาระศรี อยู่มาวันหนึ่ง พระองค์เสด็จออกไปประพาสสวน
 ราชอุทยานพร้อมด้วยหมู่เสวกามาตย์ราชบริพาร ทอดพระเนตรพรรณ
 ดอกไม้และผลไม้อันมีต่างๆ ในขณะนั้น ได้ทอดพระเนตรเห็นจันทน์หมาก
 ต้นหนึ่งมีดอกใหญ่เกินประมาณ จึงเสด็จเข้าไปใกล้ต้นหมากนั้น ก็
 ทอดพระเนตรเห็นนางกุมารผู้หนึ่งมีรูปโฉมงาม บังเกิดอยู่ในดอก
 หมากนั้นดูเป็นมหัศจรรย์ พระองค์มีพระทัยชื่นชมยินดี จึงตรัสสั่งให้
 นำนางกุมารนั้นไปยังพระราชวัง โปรดให้พระอัครมเหสีเลี้ยงเป็นพระ

ราชธิดาบุญธรรม ทรงตั้งพระนามราชกุมารนั้นว่า นางสร้อย
 ดอกหมาก พระองค์กับพระอัครมเหสี ทรงพระเสินหาในพระราชธิดา
 บุญธรรมนั้นเสมอด้วยพระราชธิดาอันสมภาพแต่พระองค์ ครั้นพระราช
 ธิดานั้นเจริญวัยวัฒนาการ มีพระชนมพรรษาได้ ๑๕ ปี มีพระรูป
 ลักษณะงามเจริญยิ่งขั้น มีกิตติศัพท์เลื่องลือไปในประเทศธานีใหญ่
 น้อย ว่าพระราชธิดาพระเจ้ากรุงจีนนี้ มีพระรูปสิริวิลาสงดงามหา
 นางอื่นจะเปรียบเสมอมิได้ เสียงเล่าลือสรรเสริญนทราบไปถึงพระเจ้า
 ปทุมสุริยวงศ์ผู้ผ่านพิภพกรุงอินทปรัสถ์ พระองค์มีพระหฤทัยยินดี
 ด้วยพระองค์ได้ราชาภิเษกเป็นเอกองค์บรมกษัตริย์แล้ว ยังมีได้มีพระ
 อัครมเหสี จึงตรัสสั่งให้ตกแต่งพระราชสาส์นลงโนแผ่นสุพรรณบัฏ
 ขอพระราชธิดาพระเจ้ากรุงจีนมาอภิเษกเป็นเอกอัครมเหสี และให้จัด
 ราชทูต อุปัทูต ตรีทูต เชิญพระราชสาส์นกับเครื่องมงคลราช
 บรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงคันทาเรศร์ พอราชทูตไปถึง พระเจ้า
 กรุงจีนก็ให้จัดการรับราชสาส์นและราชทูตกรุงอินทปรัสถ์ โดย
 สมควรแก่ราชประเพณี ราชทูตได้เข้าเฝ้าอ่านพระราชสาส์นถวาย
 พระเจ้าอุตูมางกรุงจีนได้ทราบในพระราชสาส์นดังนั้น ก็มีพระทัย
 เปรมปรีดีปราโมทย์ จึงมีพระราชดำรัสแก่ราชทูตว่า พระเจ้ากรุง
 อินทปรัสถ์นี้เป็นเอกราชของไทย เพราะฉะนั้นถ้าจะประสงค์จะเป็น
 สัมพันธมิตรร่วมเชอวงศ์กับเราแล้ว ให้พระเจ้ากรุงอินทปรัสถ์ยก
 พหุญโทโยธาทัพโดยสมควรแก่เกียรติยศพระเจ้าแผ่นดินเอกราช มา

กระทำการอภิเษกที่กรุงของเรานี้ เราจึงจะยกราชธิดาเราให้ตาม
สมควรแก่ราชประเพณี ราชทูตจึงถวายบังคมลากลับมาราบทูล
พระเจ้ากรุงอินทปรัสถ์ ตามพระราชดำรัสสั่งพระเจ้ากรุงคันธาระศรี
ทุกประการ

ครั้นพระเจ้ากรุงอินทปรัสถ์ได้ทรงทราบดังนั้น ก็ทรงพระ
โสมนัสยินดี จึงตรัสสั่งให้จัดกระบวนทัพเรือสำเภาน้อย พร้อมด้วย
พวกพลพลโยธาเป็นอันมาก ตั้งเป็นกระบวนพยุหยาตราทัพเรือพร้อม
สรรพทุกประการ จัดให้มหาอำมาตย์หลายหมื่นอยู่เฝ้ารักษาพระนคร
ครั้นถึงศุภวารมหุติฤกษ์ พระองค์ก็เสด็จเคลื่อนนาวาพยุหยาตราทัพออก
จากท่ากรุงอินทปรัสถ์ แล่นออกสู่พระมหาสมุทร ครั้นกองทัพเรือ
เดินทางไปในมหาสมุทรสาครได้หลายวัน พวกพลทงปวงคอยกานา
หามน้ำจืดจะบริโภคน้ำจืดที่จืดมาในกองทัพจากกรุงอินทปรัสถ์
นั้นสิ้นไป มีแต่ น้ำเค็มทงสน พวกพลดื่มกินหาได้ไม่ ครั้นพระเจ้า
กรุงอินทปรัสถ์ได้ทราบดังนั้น ก็ทรงตั้งสัตยาธิษฐาน ยกพระบาทเบี่ยง
ขวาของพระองค์จุ่มลงในน้ำเค็มมหาสมุทร ด้วยเดชพระบารมีบุญญา
ธิการของพระองค์เป็นมหัศจรรย์ น้ำเค็มนั้นก็กลายเป็นน้ำจืดสนิท
พวกพลทงกองทัพได้รับพระราชทานอิมหน้าหายอยาก และตักตวงขึ้น
ไว้ใช้กินต่อไปให้พอแก่ต้องการทั่วทงกองทัพ

ครั้นถึงกรุงคันธาระศรีแล้ว พระองค์จึงเข้าไปเฝ้าพระเจ้ากรุง
คันธาระศรี ถวายเครื่องราชบรรณาการตามขัตติยประเพณี ทูลขอพระ
ราชธิดา พระเจ้ากรุงคันธาระศรีทรงเห็นว่า พระเจ้ากรุงอินทปรัสถ์

เป็นผู้บุญญาธิการมาก ก็มพระทัยโสมนัสยินดี จึงตรัสว่าเราจะอภิเษก
 ราชธิดาเราให้เป็นคู่บุญบารมีของพระองค์ในมณฑลสถาน และจัดการ
 พิธตามสมควร จึงตรัสสั่งว่าตัวข้าจารย์ผู้บุญคุณมโหฬารเป็นมณฑล เลือก
 หาภูมิภาคอันเป็นสิริชัยภูมิได้แล้ว ให้ปลุกโรงราชพิธีเตรียมการ
 บัณฑิตยมณฑลทั้งปวงพร้อม จึงให้พระอัครมเหสีแต่งองค์พระราชธิดา
 ด้วยเครื่องอลังการสรรพากรณเสริ่งแล้ว ให้ขุนทรงสวีกาภาภูจน มี
 นางสนมนาฎก้านลินกรณารัณฑ์หอมแวตล้อมเป็นบริวาร เสด็จไปสู่
 โรงราชพิธีมณฑลสถาน ฝ่ายนางพนักงานดนตรีกับบรรเลงเครื่องตดตี
 ตีเป่า ประโคมเสียงประตงขนกักก้อง พระเจ้าคันธาระศรีภักอภิเษก
 พระราชธิดากับพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ในโรงราชพิธีตามพระราชประ-
 เเพณี ครั้นเสร็จการอภิเษกแล้ว พระเจ้าอุคิมายังกรุงจีน ก็ทรงชักชวน
 ให้พระเจ้าอินทปรีดิ์สถิตย์ประทับอยู่ ณ วังทอภิกษณนถึง ๗ เดือน

ครั้นอยู่มาเวลาวันหนึ่ง พระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ทรงพระดำริว่า เรา
 มาอยู่ในกรุงคันธาระศรีนหลายเดือนแล้ว ควรจะคิดกลับไปครอบครอง
 พระนครของเราตั้งแต่ก่อน พระองค์จึงเข้าไปทูลลาพระเจ้าคันธาระศรีฯ
 ก็ทรงอนุญาต พระองค์จึงพานางสร้อยดอกหมากลงสู่สำเภาพระที่นั่ง
 พร้อมด้วยนางสนมบริวารบริวารแวตล้อม เสด็จยกพยุหิโยธาทัพเรือ
 กลับไปโดยทางมหาสมุทร ครั้นถึงพระนครแล้ว จึงตรัสสั่งให้ตั้งโรง
 ราชพิธีทำการอภิเษกสมโภชพระมเหสีสร้อยดอกหมากอีกครั้งหนึ่ง ตั้ง

แต่นั้นมา พระเจ้ากรุงจีนกับพระเจ้ากรุงอินทปรัสต์ จึงได้เป็น
 สัมพันธมิตรมีทางพระราชไมตรีต่อกันสืบมาสนกาลช้านาน

อยู่มาพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ผู้ผ่านพิภพกรุงอินทปรัสต์นั้น มีพระ
 ราชโอรสและพระราชธิดา กับพระนางสร้อยดอกหมากพระอัครมเหสี
 คือพระราชโอรส ๔ พระราชธิดา ๓ รวมเป็น ๗ พระองค์ด้วยกัน

พระเชษฐาโอรสพระองค์ใหญ่ ทรงพระนามว่า พระปทุม
 กุมาร พระราชโอรสองค์ที่ ๒ ทรงพระนามว่า ตีโลกกุมาร พระราช
 โอรสองค์ที่ ๓ ทรงพระนามว่า สุรินทกุมาร พระราชโอรสองค์ที่ ๔
 ทรงพระนามว่า อนุชากุมาร พระราชธิดา ๓ พระองค์นั้น พระองค์
 ใหญ่ที่ ๑ ทรงพระนามว่า พระปทุมเทวี องค์ที่ ๒ ทรงพระนามว่า
 สิริมาลา องค์ที่ ๓ ทรงพระนามว่า สุวรรณมณี ครั้นถึงเวลาสมควร
 พระเจ้ากรุงอินทปรัสต์ จึงทรงสถาปนาพระราชโอรสองค์ใหญ่ขึ้นเป็น
 พระมหากษัตริย์ พระราชทานเครื่องทิพยอาภรณ์ ที่เทพเจ้าประสิทธิ์
 ไฉนแก่พระองค์มาในดอกปทุมแต่แรกนั้น ให้ทรงเป็นเครื่องราชาภรณ์
 เครื่องทิพยอลงการอันบังเกิดสำหรับบุญญาธิการของพระองค์นั้น พระ
 ราชโอรสและพระราชธิดาได้ประดับเป็นพระเกียรติยศสืบต่อ ๆ กันไป
 ในภายหน้าทั้ง ๗ พระองค์ พระเจ้าปทุมสุริยวงศ์โปรดเสวยพระสุธารส
 ด้วยอันมาแต่สระเมืองลพบุรี สระใหญ่นมนานาเขยวไสสะอาด มี
 ส่วยน้ำตักถวายเป็นเวรกันตามฤดูเดือนปีที่กำหนดส่งมิได้ขาด

พระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ ครองราชสมบัติมาในกรุงอินทปรัสถ์
 โดยสุขสถาพร จนเสด็จสู่สวรรคต พระชนม์ได้ ๕๘ พรรษา แรก
 ได้ราชสมบัติ พระชนม์ ๑๕ พรรษา อยู่ในราชสมบัติได้ ๔๓
 พรรษา พระองค์ประสูติ ณ วันพฤหัสบดี
 เชอวงศ์ของพระองค์ได้ครองราชสมบัติสืบต่อมารวม ๑๕
 พระองค์

อนึ่งโอมบุรี เมืองพิไชย เมืองพิจิตรปราการ (วิเชียรปราการ
 คือ กำแพงเพชร) เมืองหมันไ้ เมืองทง ๔ ทักล่าวมาน เชอพระวงศ์
 ของพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์เป็นผู้สร้างขึ้นไว้

เรื่องพระร่วงสุโขทัย

จุลศักราช ๕๓๖ พระเจ้าสุริยราชาข้างบนเชอพระวงศ์ของ
 พระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ ได้ทรงตบแต่งซ่อมแปลงเมืองพิจิตรปราการ
 ขึ้นใหม่ครองราชสมบัติต่อไป มีพระอัครมเหสีทรงพระนามว่า สิริสุธา
 ราชเทวี มีพระราชโอรสองค์หนึ่งด้วยพระอัครมเหสี ทรงพระนามว่า
 จันทกุมาร พระเจ้าสุริยราชาเมื่อแรกได้ราชสมบัติ พระชนม์ได้ ๒๐
 พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๒๘ พรรษา เสด็จสวรรคต พระชนม์ได้
 ๔๗ พรรษา พระองค์ประสูติวันจันทร์

จุลศักราช ๕๗๐ พระจันทกุมารราชโอรส ได้ขึ้นครองราช
 สมบัติทรงพระนามว่า พระเจ้าจันทราชา พระองค์ทรงสร้างเมือง
 สุโขทัยขึ้นครองราชสมบัติต่อไป มีพระอัครมเหสีทรงพระนามว่า สุริยา

เทวี พระองค์เสวยนาสระเมืองลพบุรี พลเมืองชาวเมืองลพบุรีเป็นส่วย
นาเสวย อยู่มาวันหนึ่งพระองค์เสด็จไปประพาสป่า พร้อมด้วยพลโยธา
ทวยหาญเป็นอันมาก ได้ทอดพระเนตรเห็นนางกุมารีคนหนึ่งมีรูปโฉม
ลักษณะงดงามยิ่งกว่านางมนุษย์ทั้งหลาย พระองค์มีความเส่นหา เล้า
โลมและได้ร่วมอภิรมย์ด้วยนางนั้น ครั้นแล้วพระองค์มีพระทัยปฏิพัทธ์
ผูกพันตรัสชวนจะพานางไปสู่พระราชวัง จะตั้งไว้เป็นเอกอัครนารี
นางจึงทูลว่า ข้าพระองค์มิใช่เป็นหญิงมนุษย์ เป็นเชื้อชาตินางนาค
กุมารีแปลงกายขึ้นมาเที่ยวในเมืองมนุษย์ จะตามเสด็จพระองค์ไป
มิได้ ถ้าข้าพระองค์ได้อยู่ร่วมกับนางสนมนาฏราชบริจาริกาของพระองค์
ในพระราชวัง ข้าพระองค์โกรธเคืองผู้ใดขึ้นมาแล้ว ก็จะพันพิชตาม
วิสัยนาค มนุษย์เหล่านั้นจะทนพิษของข้าพระบาทมิได้ จะพากันตาย
เสียสิ้น เพราะฉะนั้น ข้าพระบาทจะขอบังคับคนลาพระองค์กลับไปยัง
เมืองนาค ทูลดังนั้นแล้วนางนาคกุมารีนนั้นก็หายไปจากสถานที่นั้น
กลับไปสู่นาคพิภพ พระเจ้าจันทราชาทรงเสียดายนางนาคกุมารียิ่งนัก
ก็เสด็จกลับคืนเข้าสู่พระราชวัง ครั้นอยู่มานางนาคกุมารีนนั้นมีครรภ์
ถ่วงกำหนดทศมาสแล้วจึงขึ้นมาเยี่ยมเมืองมนุษย์ ตกฟองไว้ในไร่อ้อย
แห่งหนึ่ง ฟองนั้นโตประมาณเท่าผลมะพร้าวห้าว ครั้นแล้วนางนาค
กุมารีก็กลับคืนไปสู่นาคพิภพดังเก่า

ในขณะนั้น ยายกับตาสองสามีภรรยาผู้เป็นเจ้าของไร่อ้อยพา
กันออกไปดูและรักษาไร่ เห็นฟองนาคโตแปลกประหลาดดังนั้น ก็ยัง

ไม่แน่ใจว่าเป็นฟองสังโฆ จึงนำฟองนั้นไปเก็บรักษาไว้ที่บ้าน ครั้นอยู่
 ไม่นานฟองนั้นครบกำหนดก็แตกออกเป็นกุมาร มีรูปโฉมลักษณะงาม
 หาผู้เสมอมิได้ ยายตาได้เห็นดังนั้นก็มีความดีใจว่าได้บุตรบุญธรรม
 รักใคร่กุมารนั้นเป็นอันมาก จึงหามันมาเย็บเป็นเบาะเมาะให้กุมาร
 นอนนอน แต่กุมารนั้นหาชอบนอนบนเบาะเมาะโดยปกติไม่ มัก
 ร้องไห้เสือกกายขึ้นไปเสียดองบนแห่งนอน ยายตาเห็นประหลาด
 ดังนั้นจึงไปไต่ถามโหราจารย์ว่า อากาของกุมารเป็นดังนี้จะร้ายดี
 ประการใด โหราจารย์จึงทำนายว่า กุมารนั้นเป็นผู้มีบุญ จะเป็น
 เชื้อชาติเทพดาหรือพระยานาคเป็นแน่ ถ้าท่านปรารถนาจะให้กุมาร
 นอนหลับนอนเป็นปกติ จงตัดลำไม้ไผ่ทาบนอนอยู่บนตอไม้มาสานเป็นเสื่อ
 อ่อนปูให้นอน แต่ผ้าห่มนอนนั้นให้ลงเลขยันต์อาคมเสียก่อน แล้วจึง
 ให้ห่ม ยายตาก็กระทำตามคำแนะนำของโหราจารย์นั้นทุกประการ
 ตั้งแต่นั้นมากุมารก็นอนโดยปกติ มิได้รบกวนตั้งแต่ก่อน ครั้นอยู่
 มา กุมารนั้นเจริญวัยวัฒนาการจนมีอายุได้ ๑๕ ปี มีรูปกายส่องไส
 ไสภา และมีอานุภาพมาก จะออกปากกล่าวสังสังใดให้เป็นอย่างไร
 ก็มักให้เป็นไปตามคำกล่าวดังนั้น ยายตามีความเสนาหาต่อบุตรบุญธรรม
 ยิ่งนัก จึงให้นามว่า พระร่วง

ครั้นอยู่มา กิตติศัพท์อันนทราบเข้าไปถึงพระเจ้าจันทรราชาผู้
 ครองกรุงสุโขทัย ก็มีพระทัยพิศวง จึงทรงพระราชดำริว่า กุมารผู้นั้น
 จะเป็นบุตรนางนาคกุมารี่มาตกฟองไว้ให้เป็นแน่ ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว

กุมารนิกคือเป็นโอรสของเราเองโดยแท้ เมื่อพระองค์ทรงพระตำรับตั้ง
แล้ว จึงตรัสสั่งราชบุรุษให้ไปหายายตาเจ้าของไร่อ้อย ให้พากุมาร
นั้นเข้ามาเฝ้าพระองค์

แต่เรื่องนจคหมายเหตูกลับหนึ่งกล่าวว่า อยู่มาคราวหนึ่ง
พระองค์ให้ตั้งการราชพิธีสร้างปราสาทราชมนเฑียร ในขณะที่พวก
ราษฎรชาวบ้านในเมืองนอกเมือง พวกกันแตกตื่นเข้ามาตุงานพระราช
พิธี ฝ่ายตายายก็พาพระร่วงบุตรบุญธรรมนั้นเข้ามาตุงานพระราชพิธี
ในเวลานั้นด้วย พระร่วงได้ออกปากพูดในที่ท่ามกลางฝูงชนว่า เรา
เป็นผู้รักษาหน พอพูตขาดค้ำลง เส้าปราสาทหนักไอนเอนหวั่นไหว
สะท้อนสะท้อนทั่วไป ฝ่ายเสนาอำมาตย์ได้เห็นเหตุมหัศจรรย์ดังนั้น
จึงนำความขกราบทูลพระเจ้าสุโขทัย พระองค์ได้ทรงฟังดังนั้นก็
ความพิศวง จึงตรัสสั่งให้หายายตาให้พากุมารนั้นเข้ามาเฝ้า จึงมี
พระราชโองการตรัสถามยายตาทั้งสองว่า กุมารนั้นได้มาแต่ไหน ยาย
ตาทั้งสองจึงกราบบังคมทูลให้ทรงทราบตามเหตุที่ได้กุมารนั้นมา ตั้ง
แต่ต้นจนปลาย พระเจ้าสุโขทัยได้ทรงฟังดังนั้นก็เบาพระทัย ทรง
เชื่อนแน่ว่า กุมารนั้นเป็นบุตรนางนาคกุมารนั้น คือเป็นพระโอรสของ
พระองค์โดยแท้ ด้วยอำนาจความเมตตากรุณาของบิดามารดาเดิมแก่บุตร
สืบขันธ์สันดานมาแต่บุรพชาติปางก่อนนั้น บันดาลให้พระองค์ทรง
พระสเนหาแต่พระโอรสในปัจจุบัณฑิน จึงให้รับพระร่วงนั้นเลี้ยง
ไว้เป็นราชโอรสของพระองค์ในพระราชวัง และพระราชทานทรัพย์
สิ่งของเป็นรางวัลแก่ตายายทั้งสองเป็นอันมาก

ครั้นต่อมา พระอัครมเหสีใหญ่ของพระเจ้ากรุงสุโขทัย ประสูติพระราชโอรสองค์หนึ่ง สมเด็จพระราชบิดาพระราชทานพระนามว่า พระร่วงเหมือนกัน แต่พระราชโอรสองค์ใหญ่ ซึ่งประสูติจากนางนาคนมมีบุญญาธิการศักดิ์ทานุภาพเป็นอันมาก ถ้าพระองค์พระหัตถ์ตรัสสถาปนาบุษย์และสัตว์ใด ๆ เช่นผู้คนข้างมากใครกระบือว่า ให้กลายเป็นหินหรือเป็นสิ่งอันใด ก็กลับกลายเป็นไปตามรับสั่ง ทรงสน วนหนึ่งพระองค์ตรัสสั่งว่า ให้ต้นไม้ทั้งปวงเป็นผล ต้นไม้นี้ก็เป็นผลตามรับสั่ง และตรัสสั่งว่า ให้ก้างปลาเป็นปลามีชีวิตไปตามเดิม ก็เป็นไปตามรับสั่งของพระองค์ ด้วยอำนาจสัจจบารมีอันแก่กล้าที่พระองค์ได้สร้างอบรมมาแต่หนหลัง จึงบันดาลให้เป็นไปได้ดังนั้นเป็นมหัศจรรย์นัก

ครั้นอยู่มา พระร่วงราชโอรสพระองค์ใหญ่จึงกราบทูลถาม สมเด็จพระราชบิดาว่า ทุกวันพระองค์ก็ต้องส่งส่วยนาแก่เมืองอินทปรัสถ์อยู่หรือ พระราชบิดาจึงตรัสบอกว่า เรายังต้องส่งส่วยนาแก่เขาอยู่เสมอ พระร่วงราชโอรสองค์ใหญ่จึงกราบทูลห้ามว่า ตั้งแต่วันนี้ไปขอพระองค์อย่าได้ส่งส่วยนาแก่เมืองอินทปรัสถ์ต่อไปอีกเลย ถ้าพระเจ้ากรุงอินทปรัสถ์ให้ยกกองทัพมาแย่งบ้านเมืองของพระองค์เป็นประการใด ข้าพระองค์จะอาสาสู้รบเอาชัยชนะให้จงได้ มิต้องให้พระองค์และไพร่พลได้ความเดือดร้อน พระเจ้ากรุงสุโขทัยก็ทรงเชื่อตามคำทูลของพระร่วงราชโอรสองค์ใหญ่ ด้วยทรงเห็นอนิภินหารอันเป็นมหัศจรรย์ต่าง ๆ มาแต่หลังแล้ว

ฝ่ายพระเจ้ากรุงอินทปรัสถ์ครั้นได้ทราบข่าว พระเจ้ากรุง
 สุโขทัยตั้งแขวงเมืองไม่ส่งส่วยน้ำตาลก่อน จึงตรัสสั่งพระราชโอรสผู้
 เป็นพระมหากุปราชาว่า พระเจ้าจันทรราชาเมืองสุโขทัยเคยส่งส่วยน้ำ
 ให้แก่เมืองเรา สืบต่อกันมาหลายชั่วผู้ครองเมืองแล้ว บัดนี้มาแปร
 พักตร์ไม่ยอมส่งส่วยน้ำให้แก่เรา เห็นจะคิดสู้ต่อกับเรา เจ้าจงยก
 พยุหุโยธาทัพไปตีเมืองสุโขทัย ให้มีชัยชนะแก่พระเจ้าจันทรราชาจงได้
 พระมหากุปราชเฝ้ารับสั่งพระราชบิดาแล้ว ก็กรีธาพยุหุโยธาทัพออก
 จากกรุงอินทปรัสถ์ ไปถึงเมืองสุโขทัย ก็ยกพลเข้าประชิดล้อมเมืองไว้

ฝ่ายพระเจ้าจันทรราชาก็แต่งตั้งให้พระร่วงราชโอรสองค์ใหญ่ ยก
 พลนิกายกองทัพ ออกมากระทำยุทธสงครามกับกองทัพกรุงอินทปรัสถ์
 ทั้งสองฝ่ายได้กระทำยุทธนาการต่อกันโดยสามารถ ฝ่ายมหากุปราช
 พระราชโอรสพระเจ้าอินทปรัสถ์ ทานกำลังพระร่วงราชโอรสพระเจ้า
 กรุงสุโขทัยมิได้ ก็แตกหนีกลับไปยังพระนคร กราบทูลสมเด็จพระราช
 บิดาว่า ข้าศึกมีกำลังเข้มแข็งนัก จึงต้องแตกพ่ายถอยมา จะขอ
 พระราชอาญาแล้วแต่จะโปรด

ฝ่ายพระเจ้ากรุงอินทปรัสถ์ ได้ทรงเห็นพระมหากุปราชราช
 โอรสแตกพ่ายทัพหนีกลับมา ทูลขอจะรับพระราชอาญาตั้งนั้น พระองค์
 ทรงเห็นว่า พระราชบุตรของพระองค์ยังอ่อนแก่การทัพศึกอยู่ ก็ทรง
 พระเมตตาพระราชทานโทษให้ จึงตรัสว่า พระเจ้าจันทรราชาผู้ครอง

เมืองสุโขทัยนั้นก็เป็นพระญาติพระวงศ์ของเราเองมิใช่ผู้อื่น ถ้าเขาไม่สมัครจะส่งส่วยน้ำให้แก่เราก็คงตามเถิด ตั้งแต่วันนั้นไป เรายกไปรบกวณย้ายทำสงครามกับเขากอเลย พระองค์จึงตรัสสั่งให้เลือกเมืองอื่นเป็นเมืองส่วยน้ำแก่พระองค์ต่อไป

พระเจ้าอินทปรัสถ์ผู้สืบพระวงศ์พระเจ้าปทุมสุริยวงศ์นั้น ได้ครองราชสมบัติในกรุงอินทปรัสถ์ต่อมา ครั้นพระชนม์ได้ ๕๕ พรรษา ก็เสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติ ๓๐ พรรษา เมื่อแรกได้ครองราชสมบัตินั้นพระชนม์ ๒๕ พรรษา ลุศักราช ๕๖๖

ฝ่ายพระเจ้าจันทรราชาผู้ครองกรุงสุโขทัย เมื่อได้ราชสมบัติมีพระชนมายุ ๓๐ พรรษา ครองราชสมบัติได้ ๓๐ พรรษา รวมพระชนมายุ ๖๐ พรรษาถ้วน ก็เสด็จสวรรคต ในศักราช ๕๗๖

ในปีนั้น พระร่วงพระราชโอรสองค์ใหญ่ได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติแทนสมเด็จพระราชบิดาต่อไป พระองค์ได้เสด็จไปสร้างเมืองสวรรคโลกขึ้นใหม่ และครองราชสมบัติในเมืองนั้น ในขณะนั้นพระอัครมเหสีใหญ่ของพระองค์ผู้ทรงพระนามว่า ศรีจันทราเทวี ประสูติพระราชธิดาองค์หนึ่งพระนามว่า สุวรรณหเทวี

ครั้นอยู่มาสมเด็จพระร่วงเจ้าทรงพิจารณาเห็นว่า ภูมิภาคนี้ข้าบข้างทิศใต้เมืองสุโขทัยนั้น ภูมิภาคเรียบราบเป็นชัยภูมิดีแห่งหนึ่งสมควรจะสร้างสระใหญ่ลงไว้ให้เป็นประโยชน์แก่สาธารณชนทั่วไป

จึงตรัสสั่งให้ขุดสระใหญ่โดยรอบจตุรทิศกำหนด ๑๕ วา ให้ขางก่ออิฐ
เป็นขุมคร่อมหลังสระ และบนหลังขุมนั้น ก่อพระเจดีย์องค์หนึ่งเรียก
ว่า พระมหาธาตุ ในสระใหญ่นี้ให้ปลูกบัวเบญจพรรณ ครั้นแล้ว
พระองค์ทรงตั้งพระสัตยาธิชฐานว่า ขออย่าให้น้ำในสระนั้นแห้ง และ
อย่าให้ต้นบัวเบญจพรรณนั้นตาย ให้มีอยู่เสมอเป็นนิรันดร์ไป และ
พระองค์ได้ทรงนำเมล็ดมะขามมาโปรยรอบตามขอบเขตสระ ทรงพระ
สัตยาธิชฐานว่า ให้มะขามนั้นมาเป็นต้นมีผลเมล็ดพร้อมบริบูรณ์
บางต้นเมื่อมีผลเป็นสีชมพูเข้มแต่เนื้อ เมล็ดมะขามที่หล่นตกลงไปใน
สระนั้น ให้กลายเป็นเต่าปาลาจัณาชาติและให้บินไปได้ ทรงพระ
อธิชฐานแล้ว ก็ทรงปลูกไว้รอบสระนานั้น ปลาและเต่าก็เป็นไปตาม
พระสัตยาธิชฐานนั้นทุกประการ แล้วพระองค์ให้สร้างเจดีย์รอบสระ
นั้น มีทั้งศาลาและธงปักครบครัน ครั้นขุดสระสำเร็จแล้ว ก็ให้ทำ
มหกรรมฉลองสระ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลต่างๆ เป็นอันมาก

ในครั้งนั้นมีชายหนุ่มคนหนึ่งชื่อมะกะโทเป็นเชื้อชาติมอญ
เป็นบุตรชาวบ้านขงตงบ้านเรือนอยู่ในตำบลตะเกาะวูน แขวงเมือง
มตะมะในรามัญประเทศ ได้เข้ามาเป็นข้าสวามีภักดีในสมเด็จพระ
ร่วงเจ้า พระองค์ทรงโปรดปรานชุบเลี้ยง มะกะโทผู้นี้เป็นคนมี
วาสนา ประกอบด้วยคุณสมบัติ ๓ ประการ คือมีรูปโฉมลักษณะที่เป็น
ที่ชอบรักแก่ชนทั่วไปหนึ่ง มีสติปัญญาดีหนึ่ง มีความกตัญญูกตเวที
รู้คุณท่านผู้มั่งคั่งหนึ่ง

อยู่มาวันหนึ่ง มะกะโท้กับพรรคพวกและข้าทาสใช้สอยรวม
 ประมาณ ๓๐ คนให้หาบสิ่งของสินค้ามาเที่ยวค้าขาย มะกะโท้เป็นนาย
 คุมลูกหาบ ครั้นมาถึงเชิงเขานวรัตนคีรี เด็กคนใช้คนหนึ่งของ
 มะกะโท้ป่วยลง มะกะโท้จึงให้คนเหล่านั้นช่วยกันหามเด็กที่ป่วยนั้น
 ขนไปพักรักษาตัวอยู่บนยอดเขา ในเวลานั้นไม่ใช่เทศกาลฤดูฝน
 บนตาลฝนตกฟ้าร้องเป็นอันมาก ในทันใดนั้น อสุนีบาดผ่าถูกปลาย
 ไม้คานของมะกะโท้แตกแล่งออกไป แต่หาถูกผู้คนเป็นอันตรายไม่
 เมื่อมะกะโท้ได้ยินฟ้าผ่าลงมาดังนั้น จึงแลไปในอากาศ เห็นแสงฟ้า
 เป็นปราสาทราชมนเทียร ประดับด้วยราชวัตถุอันตรง มะกะโท้คิด
 เห็นประหลาดในใจแต่ยังหารู้ว่าร้ายและดีประการใดไม่ จึงกุม
 ลูกหาบกับพรรคพวกออกจากตำบลนั้น มาถึงบ้านแห่งหนึ่ง มะกะโท้
 จึงเข้าพักอาศัยในบ้านนั้นพร้อมด้วยพรรคพวกของตน ถามพวกชาว
 บ้านว่า ในตำบลบ้านนี้มีโหราจารย์ผู้เฒ่ารู้ทายนิมิตร้ายดีบ้างหรือไม่
 พวกชาวบ้านบอกว่า โหราจารย์ผู้เฒ่ารู้ทายนิมิตร้ายดีมีอยู่ จึง
 ช่วยพามะกะโท้ไปให้ถึงเรือนโหราจารย์ มะกะโท้ก็ไหว้บเคารพ
 ท่านโหราจารย์ผู้เฒ่าผู้นั้นแล้ว จึงเล่านิมิตที่พังตงแต่ต้น และถาม
 เหตุผลร้ายดีว่าจะมีเป็นประการใด ฝ่ายโหราจารย์ผู้เฒ่าได้ฟังเล่านิมิต
 ดังนั้นกรูหูเหตุทงปวง และรู้ว่าชายหนุ่มผู้นั้นเป็นคนมีวาสนาจะได้เป็น
 ใหญ่ในภายหน้า จึงบอกว่า นิมิตที่ไต่เห็นนั้นเป็นสิริสวัสดิมงคล

ใหญ่หลวงยิ่งนัก ท่านจงนำเงินทองมากองลงให้สูงเสมอเท่าจอมปลวก เป็นการค้ำบัชชาราครุเราก่อน เราจึงจะทำนายให้แก่ท่านได้ ถ้าท่านทำสักการบูชาค้ำบัชชาราครุเราก่อนตั้งนั้นแล้ว เราก็จะพยากรณ์ทักทาย นิมิตของท่าน ให้ท่านได้ดีเป็นใหญ่ให้เห็นคุณได้โดยเร็ว ถ้าท่านไม่นำเงินทองมาบูชาครุเราก่อนตั้งนั้นแล้ว เราก็ไม่อาจทำนายให้แก่ท่านได้ มะกะโทได้ฟังดังนั้นก็คิดว่า สิ่งของสินค้าที่เรานำมาขาย ครองนี้ ถึงจะขายสิ้นแล้ว จะรวมเงินทั้งหมดและกำไรให้ได้เงินทองสูงเสมอเท่าจอมปลวกนั้นก็หาไม่ได้ ทำฉันทิดี เราจึงจะได้เงินทองมากองให้สูงเสมอเท่าจอมปลวกแล้ว มะกะโทก็คิดไปก็เห็นช่อง จึงถอดแหวนในนิ้วมือของตนไปตั้งลงเหนือยอดจอมปลวกแห่งหนึ่ง แล้วจึงบอกแก่โหราจารย์ว่า ข้าพเจ้าได้บูชาค้ำบัชชาราครุท่านด้วยทองเสมอเท่าจอมปลวกแล้ว ขอท่านได้เมตตาช่วยทายนิมิตให้ข้าพเจ้าเถิด ฝ่ายโหราจารย์ได้เห็นดังนั้นก็คิดว่า บุรุษหนุ่มผู้นี้เป็นคนมีบุญญาเจียบแหลม สืบไปเบื้องหน้า คงจะได้เป็นใหญ่เป็นแน่ จึงทำนายตามนิมิตนั้นให้มะกะโทว่า ในเวลาไม่ช้านาน ท่านจะได้เป็นเจ้าของบ้าน ผ่านเมืองใหญ่โต มีอานุภาพมาก เพราะฉะนั้น ท่านอย่าทำการค้าขายเลย จงอดสำห้ทำราชการเถิดจะได้เป็นใหญ่มียศศักดิ์รุ่งเรือง เมื่อท่านได้เป็นใหญ่แล้วอย่าลืมเรา มะกะโทกับพรรคพวกได้ฟังคำทำนายดังนั้นก็ดีใจ ลงกราบไหว้ขอบคุณโหราจารย์เป็นอันมาก จึงกล่าวว่า ถ้าข้าพเจ้าได้ดีเป็นใหญ่เหมือนคำทำนายของท่านแล้ว

ข้าพเจ้าจะตอบแทนคุณท่านให้จงหนัก หากลืมนึกของท่านไม่ว่าแล้ว
ก็ค่านับลาโหราจารย์คัมภีร์หาบไปขายสินค้าในเมืองสุโขทัย ครั้นขาย
ของสิ้นแล้ว จึงพาพรรคพวกบ่าวไพร่ไปฝากไว้กับชาวบ้านที่รู้จักชอบ
กัน ครั้นแล้วมะกะโท้จึงหาของเข้า ไปพึ่งพิงฝากตัวอยู่กับนายข้าง
พระที่นั่งโรงใน ซึ่งเป็นมณฑลคเชนทร์ตัวโปรดของสมเด็จพระร่วงเจ้า
ช่วยดูแลรักษาเก็บกวาดมูลข้างล่างโรงให้สะอาดอยู่เสมอ นายข้างก็มี
ความเมตตารักใคร่ใช้สอยมะกะโท้สนิทอยู่ทุกวัน

ฝ่ายสมเด็จพระร่วงเจ้า ก็เสด็จไปทอดพระเนตรข้างพระที่นั่ง
ของพระองค์อยู่เนือง ๆ ไม่ใคร่ขาด วันหนึ่งพระองค์เสด็จไปทอด
พระเนตรข้างพระที่นั่ง ทรงเห็นโรงข้างบ่กวาดสะอาดเรียบร้อยดี
จึงตรัสถามนายข้างว่า ใครมาช่วยท่านแต่กวาดโรงข้างให้สะอาด
เรียบร้อยดังนี้ นายข้างจึงกราบทูลว่า มีมอญน้อยคนหนึ่งมาพึ่งพิงอยู่
กับข้าพระบาท ช่วยบ่กวาดล้างชำระโรงให้สะอาดอยู่เสมอ พระองค์
โปรดทรงฟังดังนั้นก็ชอบพระทัย จึงตรัสสั่งว่า ท่านจงเลี้ยงมอญน้อยนั้น
ไว้ให้โตเถิด

อยู่มาวันหนึ่ง สมเด็จพระร่วงเจ้าเสด็จไปทอดพระเนตรข้าง
พระที่นั่ง ณ โรงในตามเคย ทรงประทับบนพระที่นั่งใกล้ช่องพระนกล
บัววันพระโอบอุ้มลงไปแผ่นดิน ทอดพระเนตรเห็นเบียดตัวหนึ่งคดอยู่ จึง
ตรัสเรียกมะกะโท้ว่า มอญน้อยเจ้าจงมาคู้เบียดนี้ มะกะโท้จึงคลานเข้า

ไปกราบถวายบังคม แล้วก็เก็บเบยนั้นไว้ มีความตั้งใจว่าได้พระราชทาน
เบยพวกหนึ่ง แล้วก็หมอบเฝ้าอยู่กับหน้าพระที่นั่ง จนสมเด็จพระร่วง
เจ้าเสด็จกลับ

ฝ่ายมະกะโทมีความยินดีที่ ได้รับพระราชทานเบย ๆ หนึ่ง จึง
คิดว่าตั้งแต่นั้นไป เราจะตั้งใจคิดทำราชการฉลองพระเดชพระคุณ
เพื่อให้ได้ความชอบขบขัน และเบยที่เราได้รับพระราชทานนี้ จะทำ
เป็นประการใดดี จึงตรัสตรองเห็นช่องว่าจะขอเมล็ดพันธุ์ผักกาดมา
ปลูกไว้จึงจะควร มະกะโทจึงนำเบยนั้นไปขอเมล็ดพันธุ์ผักกาดที่ตลาด
หญิงแม่ค้าผู้ขายเมล็ดพันธุ์ผักกาดจึงบอกว่า เบย ๆ เดียววันนี้เราไม่รู้จะ
ขายให้ได้อย่างไรดี มະกะโทจึงว่า ขอจมนวม็อลงแต่นิวเดียวพอติด
เมล็ดได้เล็กน้อยเท่านั้น หญิงแม่ค้าผู้ขายเมล็ดพันธุ์ผักกาดก็ยอมให้
มะกะโทจึงจุ่มนวม็อลงให้ชุ่มด้วยเบยพะในปากเสียก่อน แล้วจึงจุ่มนวม็อลง
ในกระบุงเมล็ดพันธุ์ผักกาด ๆ ก็ติดนวม็อลงมาเป็นอันมาก หญิงแม่ค้า
เห็นดังนั้นก็ขมว่า มอญน้อยนฉลาดมีความคิดเฉียบแหลมดี มະกะโท
จึงส่งเบย ๆ เดียววันนี้ให้แก่หญิงแม่ค้า แล้วก็นำเมล็ดพันธุ์ผักกาดนั้นมา
จุ่มขุดพินดินข้างโรงข้างอนเป็นทิวางเปล่า ประสมมูลข้างให้เป็นเชื้อ
บริหารปลูกเพาะเมล็ดพันธุ์ผักกาดลงในที่พินใหม่นั้น ไม่ช้านาน
ผักกาดนั้นก็ขึ้นงอกออกกอกาบงตงตามกัน

ครั้นอยู่มาวันหนึ่งถึงกำหนดสมเด็จพระร่วงเจ้า จะเสด็จมาทอด

พระเนตรข้างที่โรง มะกะโท่จึงถอนคันตักกาคที่ปลุกไว้ ล้างน้ำชำระให้สะอาด แล้วหาภาชนะมารองเตรียมไว้เป็นของถวาย พอสมเด็จพระร่วงเจ้าเสด็จมาประทับบนพระที่นั่งในโรงข้างแล้ว มะกะโท่ก็นำถาดตักกาคเข้าไปตองถวายต่อหน้าพระที่นั่ง จึงมีรับสั่งถามว่า มอญน้อยได้ตักกาคที่ไหนมาให้เรา มะกะโท่จึงกราบทูลว่า เบย ๆ หนึ่งที่โปรดพระราชทานข้าพระพุทธเจ้า ๆ ไปขอเมล็ดพันธุ์ตักกาคมาปลูกไว้ จึงได้นำมาถวายในครั้งนั้ พระองค์มีรับสั่งถามว่า เบย ๆ เดียวเท่านั้นขอฉันได้เมล็ดพันธุ์ตักกาคเท่าไร มะกะโท่ก็กราบทูลให้ทรงทราบความตั้งแต่ต้นจนที่สุด สมเด็จพระร่วงเจ้าได้ทรงฟังดังนั้นก็ตรัสสรรเสริญว่า มอญน้อยนั้มีบุญฉลาดเฉียบแหลมดี ควรจะชุบเลี้ยงไว้ จึงตรัสแก่นายข้างว่า เราจะขอมอญน้อยนั้เข้าไปใช้ราชการข้างใน จึงโปรดให้มะกะโท่เข้าไปรับราชการเป็นพวกวิเสทเครื่องต้นอยู่ในพระราชวัง ครนอยู่มามะกะโท่ทำราชการดีมีความชอบ จึงโปรดเลื่อนขั้นให้เป็นกรมวัง

แต่ในพงศาวดารฝ่ายรามัญนั้ว่า สมเด็จพระร่วงเจ้าโปรดเลื่อนมะกะโท่เป็นขุนวัง มีตำแหน่งในกรมวังนั้เอง

ครนอยู่มาเกิดขบถกำเริบขึ้นในหัวเมืองขอบัณฑเสมา สมเด็จพระร่วงเจ้าจะเสด็จกรีธาทัพไปปราบปรามพวกขบถด้วยพระองค์เอง จึงตรัสสั่งให้มะกะโท่ผู้เป็นกรมวังอยู่เฝ้ารักษาพระนคร แล้วพระองค์ก็เสด็จยกทัพให้ยาทัพไปยังเมืองนอกแดน อยู่ภายหลัง นางสุวรรณเทวี

พระราชธิดาของสมเด็จพระร่วงเจ้ากับมะกะโทนั้น ซึ่งเคยเป็นคู่
 บุพเพสันนิวาสกันมาแต่บุรพชาติปางก่อน เผลอญู่ให้เห็นกันแล้วก็มี
 ความปฏิพัทธ์ผูกพันบังเกิดความเสน่หารักใคร่กัน มะกะโทก็ลอบรัก
 ใคร่กับพระราชธิดานั้น ฝ่ายข้าราชการห่วงง่วงในกรมวังได้รู้เหตุ ก็มี
 ความกลัวเกรงต่อมะกะโทผู้เป็นกรมวัง ด้วยเห็นสมเด็จพระร่วงเจ้า
 ทรงโปรดปรานมะกะโทอยู่เป็นอันมาก จึงห้ามผู้ใดจะว่ากล่าวขุ่นได้
 ไม่ ฝ่ายมะกะโทจึงคิดปรึกษากับนางสุวรรณเทวีพระราชธิดาว่า จะ
 อยู่ช้านานมิได้ ด้วยกลัวพระราชอาญาสมเด็จพระร่วงเจ้า จำเรา
 จะพากันหนีไปเสียก่อน อย่าให้ทันพระองค์เสด็จกลับมา พระราช
 ธิดาก็เห็นด้วยจึงรวบรวมทรัพย์สิ่งของ แก้วแหวนเงินทองได้เป็นอัน
 มาก มะกะโทก็เกลี้ยกล่อมผู้คนบ่หาสได้ ๓๐๐ คนเศษ จึงพา
 พระราชธิดาขึ้นช้างพังตัวหนึ่งหนีออกจากเมืองสุโขทัย ไปโดยทาง
 ตำนกมะลอกะลก รีบไปทั้งกลางวันและกลางคืน ฝ่ายเสนาอำมาตย์
 รู้ว่ามะกะโทพาพระราชธิดาหนีไปดังนั้น ก็พากันติดตามจะจับตัว
 มะกะโท แต่ติดตามไปหาหนีไม่ ด้วยมะกะโทพาพระราชธิดากับ
 ผู้คนหนีข้ามด่านล่องพันแดนไปเสียได้แล้ว เสนาอำมาตย์เหล่านั้นก็พา
 กันกลับมา คอยท่าจะฟังพระราชโองการตรัสสั่งของสมเด็จพระร่วงเจ้า
 ต่อไป

ฝ่ายมะกะโทพาพระราชธิดากับผู้คนไปถึงบ้านตะเกาะวุ่น ซึ่ง
 เป็นบ้านเดิมของตนแล้ว ก็จัดให้พระราชธิดานอนอยู่เป็นสุข และผู้คนที่

ไปทั้ง ๓๐๐ คนเศษ ก็จัดใหม่ที่อยู่อาศัยทำกินเป็นสุขพร้อมเพรียงกัน
 ฝ่ายสมเด็จพระร่วงเจ้า ทรงปราบปรามพวกขบถอันกำเริบให้
 สงบราบคาบ ทรงจัดบ้านเมืองปลายแดนให้เป็นปรกติเรียบร้อยแล้ว ก็
 เสด็จยกพลหยอธาทัพกลับยังพระนคร เสนาอำมาตย์ทั้งปวงจึงนำความ
 เรื่องมะกะโท้ลักพาพระราชธิดาหนีไป และได้ไปติดตามจับจนสุดแดน
 หาทันไม่ ขนกราบทูลให้ทรงทราบทุกประการ สมเด็จพระร่วงเจ้า
 ก็หาได้ทรงพระพิโรธแก่มะกะโท้ไม่ จึงตรัสว่า เรารู้มาแต่เดิมแล้วว่า
 มอญน้อยคนนี้มีลักษณะดี นานไปภายหน้าจะมีบุญได้เป็นใหญ่ เราจึง
 มีใจรักใคร่เหมือนบุตร ถ้าเราจะสาปแช่งให้เป็นอันตราย หรือจะให้
 ยกกองทัพไปติดตามจับมาลงราชทัณฑ์อย่างไร ก็จะทำให้ทุกประการ
 แต่จะเป็นเวรกรรมแก่เรา และเสียเกียรติยศของบ้านเมือง เป็นที่อับยศ
 แก่นานาประเทศ ซึ่งมอญน้อยพาธิดาเราไป ถ้าตั้งตัวขึ้นเป็นใหญ่ได้
 เมื่อใดแล้ว ก็คงจะตั้งแต่งให้ธิดาเราเป็นใหญ่ยิ่งขนั้น จะเป็นเกียรติยศ
 แก่บ้านเมืองทั้งสองฝ่าย อนึ่งบุพเพสันนิวาสแห่งธิดาเรากับมอญน้อยนั้น
 ก็โตอบรมมาด้วยกันแต่ปางก่อนแล้ว จึงเผอิญให้มาจับปฏิพัทธ์ต่อกัน
 คั้ง เพราะเหตุนี้ เราจำเป็นจะอวยพรแก่มอญน้อยและธิดาเรา
 อย่าได้มีภัยอันตรายสิ่งใด ให้เกิดความสิริสุขสวัสดิ์ด้วยกันเถิด

ซึ่งพระองค์มิได้ทรงพระโกรธแก่มะกะโท้ และกลับทรง
 อำนวยพระพรให้ไปทั้งนี้ ด้วยอำนาจบุญบารมีของมะกะโท้จะได้เป็น
 กษัตริย์ใหญ่ในรามัญประเทศต่อไป

ตั้งแต่มะกะไท้พาพระราชธิดาของสมเด็จพระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัย
 ไปอยู่บ้านตะเกาะวุ่น อันเป็นบ้านเดิมของตนตั้งนั้นแล้ว มะกะไท้ก็มี
 สง่าราศีเกิดสิริมงคลยังชน ด้วยนางนั้นเป็นราชธิดาของกษัตริย์ผู้ม
 ราชอิสริยยศใหญ่ยิ่ง พวกชาวบ้านชาวเมืองก็กลัวเกรงนับถือรักใคร่
 มะกะไท้และพระราชธิดานั้นเสมอกัน ต่างคนพากันเข้ามาสวามิภักดิ์
 ฝากตัวเป็นพรรคพวกข้าไท้ใช้สอยมากขึ้นทุกที จนนับได้เป็นหลาย
 พันหลายหมื่น ฝ่ายมะกะไท้เป็นผู้มีบุญญาเจดีย์ฉลาด ทงองอาจ
 กล้าหาญ รู้เจรจาหว่านล้อมผูกไมตรีและช่วยปลดเปลื้องทุกข์ร้อนของ
 ชน ทงบริบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติ จึงเป็นทนายตลอดแก่นท้าวไป ครั้น
 มะกะไท้เห็นผู้คนนับถือรักใคร่ตนมากขึ้นแล้ว จึงประกาศเกลี้ยกล่อม
 คนทงฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ในรามัญประเทศ ให้ร่วมสามัคคีพร้อมเพรียง
 นำใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเข้ามาอยู่ใต้อำนาจตนทงสน แล้วกตงตัว
 ชนเป็นกษัตริย์ ครองราชสมบัติในเมืองมตะมะ ชนทงปวงกยนต์
 ถวายพรชัยมงคลแก่กษัตริย์ใหม่ทงสน แต่พระเจ้ามะกะไท้ยังหาได้
 ราชาภิเศกเฉลิมพระนามไม่

ครั้นต่อมา พระเจ้ามะกะไท้ทรงระลึกถึงพระเดชพระคุณ
 ของสมเด็จพระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัย จึงให้แต่งพระราชสาส์นลงใ
 สุพรรณภูมิและจัดเครื่องมงคลราชบรรณาการเป็นอันมาก แต่งให้
 อำมาตย์ผู้หนึ่งชื่อว่า โลกี้ เป็นราชทูตจำทูลพระราชสาส์น คุมเครื่อง
 มงคลราชบรรณาการ พร้อมด้วยพวกพลพาหนะเข้าไปถวายสมเด็จพระ

พระร่วงเจ้า ณ กรุงสุโขทัย ครั้นราชทูตไปถึงแล้ว เสนาอำมาตย์ฝ่าย
 กรุงสุโขทัยจึงนำความขบกราบทูล สมเด็จพระร่วงเจ้าก็โปรดให้
 อำมาตย์นำราชทูตเมืองมตะมะเข้าเฝ้า ราชทูตก็เชิญพระราชสาส์น
 กับเครื่องมงคลราชบรรณาการเข้าไปถวายหน้าพระที่นั่ง จึงรับสั่งให้
 อ่านในลักษณะพระราชสาส์นนวนว่า “ข้าพระบาทผู้มขอว่า มะกะไท
 เป็นข้าสวามิภักดิ์ได้พระบาทมุลิกาการของพระองค์ ผู้เป็นพระมหา
 กษัตริย์ผ่านพิภพกรุงสุโขทัย พร้อมด้วยพระราชธิดาของพระองค์ ขอ
 โอนอุตมวงศ์เสียดเกล้า กราบถวายบังคมมาแทบพระยุคลบาทบงกชมาศ
 ของพระองค์ ซึ่งทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงข้าพระบาททั้งสองให้ม
 ความร่มเย็นเป็นสุข พระเดชพระคุณปกป้องอยู่เหนือเกล้าข้าพระองค์
 ทั้งสอง หากจะเปรียบให้สนสุดมิได้ ด้วยเสียดัญญุพเพสันนิวาสแห่ง
 ข้าพระบาททั้งสองมาดลบันดาลให้มีปฏิพัทธ์จิตต่อกัน ข้าพระองค์ได้
 ละเมียดลวงพระราชอาญา พาพระราชธิดาของพระองค์มา โทษานุโทษ
 มีแก่ข้าพระองค์เป็นล้นเกล้าฯ แต่บัดนี้ด้วยเดชพระบารมีบรมเดชา
 นุภาพของพระองค์ปกแผ่อยู่เหนือเกล้าฯ ข้าพระองค์ทั้งสอง ขนทง
 ปวงจึงยินดีพร้อมกันอัญเชิญข้าพระองค์ขึ้นเป็นกษัตริย์ครองราชสมบัติ
 ในเมืองมตะมะ เป็นใหญ่ในรามัญประเทศทั่วไป เพราะฉะนั้น
 ข้าพระองค์ขอพระราชทานโทษานุโทษ ซึ่งมีผิดมาแต่หนหลัง ขอพระ
 บารมีของพระองค์เป็นที่พึ่งสืบไป ขอได้ทรงประสาทพระราชทาน
 นามกับเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ๕ ประการ แก่ข้าพระองค์ผู้เป็นกษัตริย์

ครองราชสมบัติใหม่ เพื่อเป็นสวัสดิขัยมงคลแก่ข้าพระองค์ทั้งสองสืบไป
เมืองมตะมะนะจะได้เป็นสุพรรณปฐพีแผ่นดินเดียวกันกับกรุงสุโขทัย อยู่ใต้
พระเตชานุกาพของพระองค์สืบต่อไป จนตลอดกาลปาวสาน”

ครั้นสมเด็จพระร่วงเจ้า ได้ทรงทราบความในพระราชสาส์น
คังนแลวกัมพระทัยยินดี จึงตรัสสรรเสริญว่า มะกะโหม่อน้อยนั้น
เราได้ทำนายไว้แล้วว่า สืบไปจะมีบุญญาธิการ บัดนี้ไต่เป็นกษัตริย์
ครองรามัญประเทศแล้ว ต่อไปภายหน้านอกจากเรารู้ตัวแล้ว จะหา
กษัตริย์อื่นมีบุญยิ่งกว่ามะกะโหม้นมิได้ พระองค์จึงทรงตั้งพระนามให้
แก่มะกะโหม้นว่าพระเจ้าวริหุ (ฟ้ารว) กับพระราชทานเครื่องราช
กกุธภัณฑ์ ๕ ประการสำหรับกษัตริย์ คือ พระขรรค์ ๑ ฉัตร ๑
พระมหามงกุฎ ๑ ฉลองพระบาททอง ๑ พัดवालวิชนี ๑ รวมเป็น ๕
ประการ จึงโปรดพระราชทานพระราโชวาทไปแก่ราชทูตว่า ให้
เจ้าแผ่นดินมตะมะนะอยู่ในทศพิธราชธรรม บำรุงปกครองแผ่นดินโดย
ยุติธรรม ให้ตั้งใจรักใคร่ราษฎรพลเมืองตจดังบุตรในอุทร และทรง
ประสาทพระพรว่า ให้เจ้าแผ่นดินมตะมะปราศจากภัยอันตรายทั้ง
ภายในภายนอกภายใน ให้ครองราชสมบัติเป็นสุขเจริญสืบไปสันกาลนาน
เทอญ

ราชทูตก็กราบถวายบังคมลาสมเด็จพระร่วงเจ้า กลับไปกราบ
ทูลพระเจ้าแผ่นดินมตะมะให้ทราบทุกประการ และถวายเครื่องราช
กกุธภัณฑ์ ๕ ประการ พระเจ้ามะกะโหม้นทรงพระโสมนัสยินดี ขอบ

พระเดชพระคุณสมเด็จพระร่วงเจ้าหาที่สุกมิได้ จึงฉนพระพักตร์
 เฉพาะมาตรงทิศกรุงสุโขทัย กราบถวายบังคมสมเด็จพระร่วงเจ้า โดย
 ความระลึกถึงพระคุณของพระองค์ อนึ่งเหลือล้นไม่มีที่สิ้นสุดฉน
 ฝ่ายสมเด็จพระร่วงเจ้าผู้ผ่านพิภพกรุงสุโขทัย ได้ครองราช
 สมบัติเป็นสุขมาช้านาน เมื่อแรกได้ราชสมบัติฉนมีพระชนม์ได้ ๓๕
 พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๔๐ พรรษา รวมพระชนมายุ ๗๕ พรรษา
 กเสด็จสวรรคต

ในปีฉน พระลือฉงเป็นพระอนุชาต่างพระมารดาขึ้นครอง
 ราชสมบัติแทนสมเด็จพระเชษฐาธิราชต่อไป พระองค์เสด็จไปครอง
 เมืองนครสวรรค์บุรี มีพระมเหสีทรงพระนามว่า สุฉาเทวี พระลือ
 ฉงคนเมื่อแรกได้ราชสมบัติมีพระชนม์ ๓๐ พรรษา ครองราชสมบัติ
 ได้ ๔๕ พรรษา กเสด็จสวรรคต รวมพระชนมายุ ๗๕ พรรษา พระองค์
 ประสูติวันจันทร์

เรื่องพระยาโคตรตะบอง

ในครั้งฉน พระนครสวรรค์บุรีว่างกษัตริย์ครอบครองอยู่ถึง
 ๕๐ ปี ลุคักราช ๖๖๑ ปี จึงมีขัตติยวงศ์องค์หนึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ของ
 พระลือขึ้นครองราชสมบัติในเมืองนครสวรรค์บุรี มีพระมเหสีทรงพระ
 นามว่า สมณฑาเทวี ครองราชสมบัติได้ ๕๐ พรรษา เมื่อแรกได้

ราชสมบัติมีพระชนมพรรษาได้ ๑๕ พรรษา รวมพระชนมายุ ๖๕

พรรษา เสด็จสวรรคต พระองค์ประสูติวันเสาร์

ขณะเมื่อพระองค์ยังไม่ได้เสด็จสวรรคตนั้น มีพวกทำไม้พวก

หนึ่ง คู่มากันไปตัดต้นไม้อยู่ในป่าแขวงเมืองนครสวรรค์ นายกองตัดไม้

จัดให้คนผู้หนึ่งอยู่เฝ้ารักษาที่ขุมรุม สำหรับหุงข้าวต้มแกงไว้ทำพวกกัน

ที่ไปตัดไม้ นั้น จำเพาะจัดเลือกได้คนผู้ มีบุญผู้หนึ่ง ซึ่งจะได้เป็น

กษัตริย์ครองราชสมบัติต่อไป ให้อยู่รักษาในที่พักในเวลานั้น พวก

ตัดไม้ทั้งปวงก็ไปตัดไม้ขงเสาใหญ่ น้อยอยู่ในป่า ครั้นถึงเวลา

ผู้รักษาขุมรุมที่พุกกับคนใช้ช่วยการด้วย จึงหุงข้าวไว้ทำพวกตัดไม้

รายหม้อเข้าไปหลายเตาไฟ ครั้นหม้อข้าวเหล่านนั้นเดือดพลุ่งขึ้นพร้อม

กัน ในขณะนั้นจะหาไม้จำคนหม้อข้าวที่ไหนไม่ทัน จึงฉวยไม้

งัดทำท่อนหนึ่ง อยู่ในที่ใกล้ๆ มาคนข้าวหม้อหนึ่ง ข้าวก็ดำไปสิ้น

ทั้งหม้อ ผู้รักษาที่พุกสำคัญว่าไม่คนข้าวเป็นไม้มรก ครั้นเห็นข้าวดำ

ไปทั้งหม้อตั้งนั้นแล้ว ก็เกรงพวกตัดไม้จะกล่าวติเตียนได้ จึงคิดข้าว

ดำในหม้อนั้นมากินเสียเองหมดทั้งหม้อ ครั้นกินแล้วก็รู้สึกตนว่า มี

กำลังกายเป็นหนักหนา ตูจดังมีกำลังได้หลายข้างสาร จึงลองหักถอน

ต้นยางใหญ่ๆ ต้นยางเหล่านนั้นทานกำลังไม่ได้ก็โค่นหักลงมาสิ้น

แล้วเห็นยอดต้นยางใหญ่ๆ ลงมาแขวนหม้อข้าวหม้อแกงไว้กับกิ่งยอดเป็น

หลั่นๆ ลำดับกัน จึงปล่อยยอดขางนั้นให้กลับตงขึ้นอยู่ตามเดิม

พอถึงเวลากินอาหาร พวกตัดต้นไม้เหล่านนั้นพากันกลับมาจะกินข้าว

หาเห็นหม้อข้าวหม้อแกงไม้ จึงแลดูขึ้นไปบนยอดยางเห็นหม้อข้าว
 หม้อแกงแขวนอยู่สลับสลอนกัน เป็นการแปลกประหลาดตั้งนั้น ต่าง
 สำคัญว่าโขมตป่าหรือรุกขเทวดาแกล้งนำขึ้นไปซ่อนไว้ จึงถามผู้เฝ้า
 ที่ชุมรุมว่า เหตุผลอย่างไรจึงเป็นดังนี้ คนผู้เฝ้าที่อยู่จึงบอกว่า ถ้า
 ท่านทรงปวงหิวข้าวแล้ว เราจะหยิบหม้อข้าวหม้อแกงลงมาให้ ว่าแล้ว
 จึงโน้มมือนมต้นยางให้ยอดอ่อนลงมาถึงมือ หยิบหม้อข้าวหม้อแกงส่งให้
 แก้วพวกตัดไม้เหล่านั้น ต่างคนต่างเห็นผู้นมมก่าล้งมาก ก็มีความ
 อัจฉริยะใจ ยังไม่รู้ว่ากำลังของผู้นมเกิดขนตัวยออย่างไร บ้างว่าผู้นม
 จะเป็นบุญตัวพบลายแทงปริศนา ได้กินว่านยามหากำลังของพระมหา
 ฤๅษที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือได้กินนาสุรามฤตของพระอินทร์สนโรศ จึงเกิด
 เรียวแรงยิ่งกว่าช้าง ดังที่พวกชาวบ้านนอกเล่าหลอกลวงกันมาแต่
 ก่อน ๆ นั้นก็ ไม่แจ้ง แต่เห็นคนผู้นมแรงมาก เกินกว่าแรงมนุษย์
 ทรงปวง เป็นอัจฉริยะตั้งนั้นแล้วก็ยาเยงเกรงกลัวกันไปสิ้น และไม่สัก
 ชูงไม้เสาคันยาว ๆ ใหญ่ ๆ ที่พวกตัดไม้ตัดฟันลงไว้เท่าใด ผู้ที่ได้กิน
 ข้าวตวยยาไม้จึงว่านนั้นก็ สำแดงกำลังช่วยจับโยน ขว้างทิ้งลงไปถึง
 ทานาหงสน หาต้องใช้จุดลากด้วยแรงช้างและแรงคนแรงกระบือไม่
 เลย ระยะทางที่ขว้างทิ้งไม้ในป่าสูงไปถึงทานานันประมาณหมื่นเส้น
 ครั้นไม้ตกถึงท่าหมดแล้ว พวกตัดไม้ก็ช่วยกันผูกเป็นแพต่าง ๆ คน
 ทรงปวงจึงยกให้คนผู้ได้กินยาไม้จึงว่านเป็นหัวหน้า คุมแพไม้ล่อง
 ลงมายังเมืองนครสวรรค์บุรี

ในขณะนั้น กษัตริย์ผู้ครองเมืองนครสวรรค์บุรีเสด็จสวรรคตแล้ว ยังหาผู้ครองเมืองไม่ได้ ครองราชสมบัติแทนไม่ พอบุญญาธิการของบุรุษผู้ใดกินไม่จวนตัวอันเป็นยานั้นมาถึง คนทงปวงกลัวเกรงกำลังวังชาไปสิ้น เสนาอำมาตย์จึงเชิญบุรุษผู้นั้นขึ้นเป็นกษัตริย์ครองราชสมบัติในพระนครสวรรค์สืบไป ทรงพระนามว่า พระยาโคตรตะบอง พระยาโคตรตะบององค์นี้มีบุญญาธิการทรงอำนาจมาก และมีพระกำลังมากกว่าคนทงปวง คหาทรที่พระองค์ทรงถือนั้นเป็นเหล็กโกตีเท่าลำตาล พระองค์ตรัสแก่เสนาอำมาตย์อยู่เสมอว่า “มนุษย์ในชมพูทวีปนี้ ไม่มีผู้ใดจะต่อกรกับเราได้ เรามีได้กลัวผู้ใด เว้นไว้แต่มนุษย์ซึ่งเหาะมาได้ทางอากาศเท่านั้น เราจึงจะกลัว”

ในขณะนั้นเกิดแผ่นดินไหวอยู่เสมอ พระองค์จึงมีรับสั่งให้หาโหราจารย์เข้ามาทำนายว่า แผ่นดินไหวทงนั้นจะเป็นเหตุร้ายดีประการใด โหราจารย์จึงพยากรณ์ถวายว่า บดินธุ์มีบุญมาบังเกิดอยู่ในครรภ์มารดาจึงบังเกิดให้แผ่นดินไหวทงนี้ พระยาโคตรตะบองได้ทรงฟังดังนั้นก็เกรงว่าผู้บุญบังเกิดขึ้นแล้วจะชิงราชสมบัติของพระองค์ จึงตรัสสั่งให้จับสตรีที่ครรภ์มาประหารชีวิตเสียสิ้น แต่หญิงที่ผู้บุญมาบังเกิดอยู่ในครรภ์นั้น ด้วยเดชะบุญบารมีของบุตรให้มารดาหนีรอดไปได้

ครั้นอยู่มาหญิงนั้นมีครรภ์ถ้วนกำหนดทศมาสแล้ว ก็ประสูติบุตรผู้บุญ ในขณะนั้นก็ยังเกิดแผ่นดินไหวเป็นมหัศจรรย์อีก พระยาโคตรตะบองจึงตรัสถามโหราจารย์อีกแล้วว่า แผ่นดินไหวอีกทง

จะมีเหตุร้ายดีเป็นประการใด โหราจารย์จึงพยากรณ์ถวายเป็น
 กุมารทมิฬบุญนประสูติจากครรภ์มารดาแล้ว แผ่นดินจึงไหวเป็นมหั-
 จรรย์ตงัน ครั้นพระองค์ได้ทราบตงัน จึงตรัสสั่งให้จับเด็กทารกขง
 นอนอยู่ในเบาะในเปลนั้นมาคลอกเพลิงเสียสิ้น ในเวลานั้นกุมารทมิฬ
 บุญนก็ถูกจับไปด้วย พวกเผ่าเด็กจึงนำไปคลอกเพลิงที่บ้านนอกเมือง
 พร้อมทั้งเด็กทารกชาวบ้านทั้งปวง แต่กุมารผู้มีบุญนเพลิงหาได้
 ไหมทั้งตัวไม่ เป็นแต่ถูกเปลวเพลิงลวกเอาตามมือและเท้าเท่านั้น ดิน
 รนกลงเกลือกออกไปพื้นเพลิงได้ พวกคนเผ่าหาไฟได้สังเกตเห็นไม่ จึงนาย
 ผู้รักษาป่าเข้าไปพบ ก็นำกุมารนั้นมาซ่อนเลี้ยงรักษาไว้ไม่ให้คนภาย
 นอกรู้ แต่กุมารนั้นเป็นคนพิการ ครั้นเติบโตใหญ่ขึ้น จะทำมาหากิน
 สิ่งใดก็ไม่ถนัด จนเจริญวัยมีอายุได้ ๑๕ ปี เมื่อกุมารนั้นจะถึงทมิฬ
 บุญนาริการได้เป็นกษัตริย์มีศักดิ์ทานุภาพมาก จึงรอนถึงสมเด็จพระมริ-
 ทรราชราช ลงมาตลใจให้พวกเขาหญิงชาวบ้านเมืองนครสวรรค์บุรี
 ทั้งในเมืองนอกเมืองให้รู้ทั่วกัน ต่างพูดโจษกันเสียงอ้อแอ้แข่งแซ่ไปว่า
 จะมีผู้มีบุญใหม่ขึ้นมาเหาะมาทางอากาศ ขนผ่านพิภพเมืองเรา พวก
 ราษฎรพลเมืองบางเหล่าพูดโจษกันว่า ผู้มีบุญจะมาทางทิศตะวันออก
 โดยทางอากาศในวันนั้นเป็นแน่ เพราะฉะนั้น พวกพลเมืองทั้งในเมือง
 นอกเมือง จึงพากันแตกตื่นอุ้มลูกจูงหลานไปคอยดูผู้มีบุญอยู่ในที่ว่าง
 กลางพระนคร ฝ่ายกุมารผู้พิการด้วยไฟลวงนนักอุตสาหไปดูผู้มีบุญ

กับคนทั้งปวงด้วย ครนกุมารนั้นเดินไปตั้งต้นโพธิ์ใหญ่จนจะถึงเมือง
 ในขณะที่ สมเด็จพระนรินทรธิราชเจ้าเงินกมิตพิเศษเป็นมนุษย์ผู้เฒ่า จูง
 ม้าเครื่องอาณศุภครบตัว ๑ กับห่อข้าวทิพย์ ๑ ห่อ ขวดน้ำมัน ๑ ขวด
 เครื่องอาภรณ์สำหรับกษัตริย์ ๑ ห่อ อันมีพร้อมทั้งพระบรรดา
 ด้วย มามอบให้แก่กุมารพิการนรรักษาไว้ จึงส่งว่า ถ้าหิวข้าวเมื่อ
 ไท จงแก้ห่อข้าวนั้นออกกินเถิด ครนแล้วสมเด็จพระเจ้าวรวงศ์เธอ
 ก้อนทรธานหายไปจากสถานนั้น ฝ่ายกุมารพิการนรนั่งคอยทำอยู่ช้านาน
 ไม่เห็นผู้เฒ่าที่ฝากของนั้นกลับมา พอถึงเวลาหิวข้าวก็แก้ห่อ
 ข้าวนั้นออกกินตามคำผู้เฒ่าเจ้าของส่งไว้ ครนได้กินอาหารทิพย์อันมี
 โอหารตงนั้นแล้ว ก็รู้สึกกำลังเป็นสุภาพสุขจิต เกิดกำลังสติ
 ปัญญาความคิดแปลกขบกว่าเก่า จึงหยิบขวดน้ำมันออกมารินทาหัว
 ร่างกาย รอยบาดแผลที่ไฟไหม้ลวกตามมือและเท้าให้ขยับดำและ
 โรคภัยในกายก็หายไปสิ้นในทันที กลับมีสีสน์พรรณผ่องใสงดงาม
 แปลกตาของตนชน เมื่อเห็นปรากฏดังนั้น กุมารนรก็ในใจว่า
 ผู้มีบุญที่จะมานั้น เห็นจะเป็นตัวเราเองกระมัง จึงแก้ห่ออาภรณ์
 ออก เห็นผ้าถุงและเครื่องประดับต่าง ๆ อันงดงาม จึงแต่งตัวนุ่งห่ม
 และประดับเครื่องอาภรณ์ของกษัตริย์ เห็นบพระบรรดาเสร็จแล้วก็
 ขนขมา แท้จริงมานั้นหาใช่มาธรรมดาของมนุษย์ไม่ เป็นมาเทวดา
 ก็พาเหาะขึ้นไปในอากาศเห็นพระนครสวรรค์บุรี

ในขณะที่ พระยาโคตรตะบองทอดพระเนตรเห็นผู้มีบุญ
 มาเหาะมาทางนภาอากาศดังนั้น ก็สะดุ้งตกพระทัยกลัว จึงตรัสว่า ถ้าเรา

ขว้างตะบองเหล็กไปตกลงในที่ตำบลโค เรายังจะตามตะบองไปสร้าง
เมืองลงในที่ตำบลนั้น จึงขว้างตะบองเหล็กไปโดยเติมกำลังในทาง
ทิศตะวันออก ตะบองเหล็กนั้นไปตกลงถูกข้างตายถึงล้านตัว เพราะ
ฉะฉาน จึงได้เรียกที่ตำบลนั้นว่า ล้านช้าง พระยาโคตรตะบองจึงทรง
พระนครสุวรรณคบุรีหนีไปสร้างนครลงที่ตำบลล้านช้าง เรียกว่า เมือง
ล้านช้าง ภายหลังจึงขนานนามว่า นครศรีสัตนาคนหุต

ครั้นอยู่มา มีอำมาตย์สยามผู้หนึ่งชื่อว่าแสงหัง เข้าแย้งชิง
ราชสมบัติได้ พระยาโคตรตะบองนเมอแรกได้ราชสมบัติมีพระชนม์
๒๐ พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๖๑ พรรษา รวมพระชนม์ ๘๑ พรรษา
เสด็จสวรรคต พระองค์ประสูติวันเสาร์

ส่วนมงกุฎและพระขรรค์นั้น ได้หล่อประทับกับพระรูปหล่อ
ของพระองค์ไว้ พระรูปหล่อนั้นมีปรากฏอยู่มาจนถึงกรุงเทพมหานคร
บวรทวารวดีศรีอยุธยาเสียแก่พม่า

เรื่องพระเจ้าสาขานาผง

ฝ่ายพระนครสุวรรณคบุรีนั้น พระเจ้าภะรัตกับผู้ผ่านพิภพเสด็จ
สวรรคตแล้ว (พระเจ้าภะรัตกับนั้น เห็นจะเป็นพระยาแกรก คือที่
เรียกพระนามในภายหลังตามฉบับพงศาวดารเหนือว่า พระเจ้าสินธพ
อมรินทร์นั้น) จึงพระยาสาขานาผงซึ่งเป็นมหาเสนาบดีได้ขึ้นครองราช-

สมบัติ ในพระนครสวรรค์บุรีต่อไป ทรงพระนามว่า พระเจ้าสาย-
 ฟ้า มีพระอัครมเหสีทรงพระนามว่า ดาราราชเทวี มีพระราช
 โอรสองค์หนึ่งด้วยพระอัครมเหสี มีพระนามว่า สุธรรมราชากุมาร
 พระเจ้าสายฟ้าพระองค์นี้ มีพระบุญญาภินิหารเป็นอันมาก ถ้า
 พระองค์จะเสด็จประพาสไปในที่ตำบลใด อันเป็นโศกเขินเนินหาดดิน
 ดอนก็ จะเสด็จโดยทางชลมารคไม่ได้ พระองค์ทรงขับพระหัตถ์ไป
 ในที่ตำบลใด ตำบลนั้นก็กลับกลายเป็นน้ำไหลไปหงสน์ ตู้งตั้งสาย-
 ฟ้าไหลเป็นมหาสมุทร พระองค์เสด็จไปประพาสตำบลใด ก็โปรด
 ทรงแพยนต์ไปทุกครั้งทุกคราว แพยนต์ของพระองค์ก็ล่องลอยไปตาม
 น้ำไหลได้โดยสะดวก จะได้ติดขันทาน้ำ ณ แห่งหนึ่งแห่งใดหามิได้
 ครั้นพระราชโอรสสุธรรมราชากุมารของพระองค์ ทรงเจริญวัยวัฒนา
 การชนแล้ว พระองค์จึงทรงโปรดให้เป็นมหาอุปราช ทรงพระนาม
 ว่า พระสุธรรมราชา

พระเจ้าสายฟ้าเมื่อบริการได้ราชสมบัติ มีพระชนม์ ๑๕

พรรษา อยู่ในราชสมบัติได้ ๓๐ พรรษา รวมพระชนมายุ ๔๕

พรรษา เสด็จสวรรคต

เรื่องพระสุธรรมราชาเมืองพิษณุโลก

ในขณะนั้น พระสุธรรมราชามหาอุปราชผู้เป็นพระราชโอรส
 บนครองราชสมบัติในพระนครสวรรค์บุรีต่อไป ทรงพระนามว่า

พระเจ้าสุธรรมราชา มีพระอัครมเหสีทรงพระนามว่า ศิริปชาราช
เทวี พระราชวงศ์และพระญาติของพระองค์สืบเชื้อสายมาแต่ฝ่าย
อำมาตย์โดยมาก

ครั้นอยู่มา พระองค์เสด็จไปสร้างพระนครอยู่ ณ เมืองพิษณุ-
โลก เมืองนี้มีแม่น้ำผ่านกลางพระนคร ประกอบด้วยพรรณมัจฉาชาติ
และธัญญาหารบริบูรณ์ และมีบ่อสระน้ำสนานน้ำเล่นเป็นที่สนุกเป็น
อันมาก พระเจ้าสุธรรมราชาทรงพระศรัทธาบริจาคพระราชทรัพย์
ให้ช่างหล่อพระพุทธรูปปฏิมากร ๒ องค์ องค์หนึ่งทรงพระนามว่า
พระพุทธรชินราช องค์หนึ่งทรงพระนามว่า พระพุทธรชินสีห์ และ
ทรงสร้างพระอารามขึ้นสองอาราม โปรดให้อาราธนาพระสงฆ์ผู้เป็น
พระเถระรู้พระปริยัติธรรมไตรปิฎกมาเป็นเจ้าอาราม ให้บอกกล่าว
พระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร เล่าเรียนเป็นอายุพระพุทท
ศาสนาสืบไป

พระองค์ทรงบำรุงพระพุทธานุศาสน์ มีการปฏิสังขรณ์พระ-
อาราม พระสถูปเจดีย์วิหารเป็นต้น บำเพ็ญพระราชกุศลสนพระราช
ทรัพย์เป็นอันมาก

พระเจ้าสุธรรมราชาเมื่อแรกได้ราชสมบัติ มีพระชนมายุ ๑๕
พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๓๕ พรรษา รวมพระชนมายุ ๕๐ พรรษา
เสด็จสวรรคต พระองค์ประสูติวันเสาร์

ในลำดับนั้น เชื้อพระวงศ์ของพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ขึ้นครอง
ราชสมบัติในเมืองพระพิษณุโลกต่อไป ทรงพระนามว่าพระเจ้าพิษณุ

ราชา มีพระอัครมเหสีทรงพระนามว่า อินทวดีเทวี มีพระอนุชาองค์หนึ่งทรงพระนามว่า พิชยราชา คือ พิไชยราชา พระเจ้าพิชัยราชาเสด็จไปสร้างพระนครพิชัยบุรี มีรับสั่งให้นายจิตรกรรมช่างวาดเขียนรูปภาพและลวดลายต่าง ๆ ที่ฝาผนังกำแพงพระราชวังชั้นในและชั้นนอก เป็นฝีมือประณีตงามอย่างยิ่ง จึงสมมติเรียกนามเมืองนั้นว่า พระนครพิชัยบุรี คือหมายเหตุนั้นว่า เป็นเมืองงามด้วยลายรูปภาพเขียนต่างๆ

พระเจ้าพิชัยราชาครองราชสมบัติได้ ๓๐ พรรษา เมื่อแรกได้ราชสมบัติมีพระชนมายุ ๒๐ พรรษา รวมพระชนม์ ๕๐ พรรษา เสด็จสวรรคต พระองค์ประสูติวันเสาร์

ในลำดับนั้น พระพิไชยราชาผู้เป็นพระอนุชาธิราชได้ครองราชสมบัติทรงพระนามว่า พระเจ้าพิไชยราชา มีพระอัครมเหสีทรงพระนามว่า ศรีกัญญาราชเทวี มีพระราชโอรสองค์หนึ่งทรงพระนามว่า พระศรีสังข์ ครั้นต่อมาพระเจ้าพิไชยราชาเสด็จประพาสไปพร้อมด้วยหมู่ราชบริพารโยธาทวยหาญทงปวง ทรงเลือกหาที่ชัยภูมิจะสร้างพระนครใหม่ให้สมควรกับพระนามของพระองค์ ครั้นได้ทชัยภูมิแล้ว ก็ทรงสร้างพระนครขึ้นใหม่ให้ชื่อว่า พระนครพิไชยบุรี (เข้าใจกันว่าจะเป็นเพชรบุรี) พระองค์เสด็จประทับสำราญพระทัยอยู่ในพระนครนั้น

พระเจ้าพิไชยราชาเมื่อแรกได้ราชสมบัติ มีพระชนม์ ๒๕ พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๔๐ พรรษา รวมพระชนม์ ๖๕ พรรษา เสด็จสวรรคต พระองค์ประสูติวันเสาร์

จึงเสนาอำมาตย์ทั้งปวง เชิญพระศรีสังข์พระราชโอรสขึ้น
ครองราชสมบัติต่อไป ทรงพระนามว่า พระเจ้าศรีสังข์ มีพระมเหสี
๒ พระองค์ พระมเหสีใหญ่ทรงพระนามว่า สุขาวดีเทวี พระมเหสี
น้อยทรงพระนามว่า สุวรรณบัณฑิตา

พระมเหสีใหญ่มีพระราชโอรส ๒ พระองค์ พระราชโอรส
องค์ใหญ่ทรงพระนามว่า พระเชษฐภักก์มาร พระราชโอรสองค์น้อย
ทรงพระนามว่า พระสุนทรราชา พระราชโอรสสองพระองค์นี้มี
ลักษณะพระรูปโฉมงามละม้ายคล้ายกัน ภายหลังพระเชษฐภักก์มาร
พระราชโอรสองค์ใหญ่สิ้นพระชนม์ล่วงไป

ฝ่ายพระมเหสีน้อยก็มีพระราชโอรส ๒ พระองค์ องค์หนึ่งทรง
พระนามว่า สุริยวงศา องค์หนึ่งทรงพระนามว่า อนุราช อยู่มาวันหนึ่ง
สุนทรราชาพระราชโอรส กราบถวายบังคมลาพระราชบิดา พาพลโยธา
ทวยหาญเป็นอันมาก เสด็จไปประพาสป่าตามสำราญพระทัย เสด็จ
ล่องแดนไปจนถึงป่าแห่งหนึ่ง ใกล้เขตแดนวันแดนเมืองกัมพูชา ป่านั้น
มีต้นไม้ขึ้นเป็นพุ่มพง มีกิ่งก้านใบเขียวเหลืองหม่น แลแต่ไกลดูคดง
สร้อยคอบนนกยูง มีข้างสีเงินประหลาดตัวหนึ่งอยู่ในป่านี้ พระ
ราชโอรสสุนทรราชาให้คล้องจับข้างสีประหลาดนั้นได้ พาพวกพล
เสด็จกลับมา ขึ้นเผ้ากราบทูลพระราชบิดาถวายข้างสีประหลาดนั้น
ครั้นอยู่มา พระเจ้าศรีสังข์ตรัสถามพระครูโหราจารย์ว่า สืบ

ไปของหน้าบ้านเมืองจะอยู่เย็นเป็นสุข หรือจะเกิดทุกข์ขุกเข็ญเป็น
ประการใด พระครูโหราจารย์จึงกราบทูลว่า ชะตาเมืองจะต้องย้าย
พระนครไป ๓ แห่ง บ้านเมืองจึงจะยั่งยืนถาวรมั่นคงเป็นปรกติดี พระ
องค์ได้ทรงฟังดังนั้น จึงเสด็จไปสร้างซ่อมแปลงพระนครสวรรค์บุรี
แล้วเสด็จประทับอยู่ในพระนครนั้น โดยสุขสำราญพระทัย

พระเจ้าศรีสังข์เมื่อแรกครองราชสมบัติ พระชนม์ม ๑๕

พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๓๕ พรรษา รวมพระชนมายุ ๕๐ พรรษา
เสด็จสวรรคต

เรื่องเจ้าพระอนูราชเมืองชัยนาท

ในลำดับนั้น พระสุนทรภานุราชาโอรสได้ขึ้นครองราชสมบัติ
ในพระนครสวรรค์บุรีต่อไป ทรงพระนามว่า พระเจ้าสุนทรภานุ
มีพระอัครมเหสีทรงพระนามว่า จันทาทวี

อยู่มาพระองค์ตรัสสั่งให้พระครูโหราจารย์ คำนวณดวงพระ
ชะตาของพระองค์ และให้ทำนายพระเคราะห์ร้ายด้วย พระโหร
จารย์จึงคำนวณพระชะตาถวายพยากรณ์ว่า เกณฑ์พระชะตาของ
พระองค์มีพระเคราะห์ จะต้องเสด็จสวรรคตด้วยยาพิษ ถ้าพระองค์จะ
สะเดาะพระเคราะห์ ให้มีพระชนม์มยตยนาน และให้มีพระเตชานุ
ภาพแผ่ไพศาลไปแล้ว ขอให้พระองค์ทำพระราชพิธีสะเดาะพระ

เคราะห์หรือรับพระเคราะห์ดี แล้วยกพยุหิโยธาทัพเสด็จประพาสไป
 เลือกลำภูมิลำเนาอันเป็นชัยมงคล สร้างพระนครใหม่ลงในที่นั้น เสด็จ
 ประทับอยู่ก็จะเคลื่อนคลายพระเคราะห์ พระองค์จึงตรัสสั่งให้ตั้ง
 พระราชพิธีกระทำตามพระโหราทูต เสร็จแล้วเสด็จยกพยุหิโยธาทัพ
 ออกจากพระนคร เทียวประพาสเลือกลำภูมิลำเนาที่จะสร้างเมือง ถึงบ้าน
 พวกรานเนอแห่งหนึ่ง ทอดพระเนตรเห็นตำบลนั้นเป็นที่ชัยภูมิดี
 จึงตรัสสั่งให้กองทัพคุมโยธาทวยหาญเข้าตำบลนั้นให้แตกเป็นถุกชัย
 มงคล แต่อย่าให้ราษฎรชาวบ้านป่วยเจ็บล้มตายได้เป็นอันขาด พวก
 กองทัพของพระองค์ขับทหารให้ร้องเข้าตำบลพวกรานเนอ พวกพวกรานเนอ
 บ้านนั้นต่างแตกหนีไปสิ้น ครั้นพระองค์ได้ชัยชนะเป็นราชาฤกษ์
 แล้ว ก็ให้สร้างพระนครลงในตำบลบ้านนั้น จึงตรัสสั่งให้ไปเที่ยวบ่าว
 ร้องติดตามพวกพวกรานเนอทั้งปวงนั้นกลับมา พระราชทานเงินทองเสื้อ
 ผ้าเป็นอันมากทั่วกันทุกคน และโปรดให้เลือกตำบลยกพระราชทานที่
 ดินเป็นกรรมสิทธิ์แก่พวกพวกรานเนอบ้านหนึ่ง บ้านนั้นจึงมีชื่อเรียกว่า บ้าน
 พวกรานเนอ สืบมา ยังมีปรากฏอยู่จนเท่าทุกวันนี้
 ครั้นพระองค์สร้างพระนครเสร็จแล้ว จึงทรงตั้งนามเมืองนั้น
 ว่า พระนครชัยนาทบุรี ภายหลังต่อมา ชนทั้งปวงเรียกพระนามของ
 พระองค์เป็นสองพระนาม บางทีเรียกพระนามว่า พระเจ้าสุรินทราชา
 บางคราวเรียกพระนามของพระองค์ว่า พระเจ้าชัยนาท ตามนาม
 พระนครนั้น

อยู่มาวันหนึ่ง พระองค์ตรัสถามพระครูโหราจารย์อีกครั้งหนึ่ง ว่า พระชะตาของพระองค์ต่อไปจะเป็นประการใดบ้าง ให้ทำนายตามตำราโดยจริง พระครูโหราจารย์ก็ถวายคำพยากรณ์ยืนยันอยู่ตามที่ทำนายถวายมาแต่ก่อนว่า พระองค์จะเสด็จสวรรคตด้วยเสวยยาพิษ พระองค์ทรงตำริว่า พวกโหรได้ทำนายเราถึง ๒ ครั้งแล้ว จึงมีรับสั่งให้พระวิเสทขามเครื่องต้น เจือยาพิษให้พระองค์เสวยทีละเล็กน้อย เพื่อจะให้พระเคราะห์ของพระองค์บรรเทาลง เพราะเหตุพระองค์เสวยยาพิษเสมอดังนี้ จึงไม่มีพระราชโอรส

พระเจ้าสุรินทราชาพระองค์นี้ ครองราชสมบัติ ได้ ๓๔ พรรษา เมื่อแรกได้ราชสมบัติมีพระชนม์ ๑๕ พรรษา รวมพระชนม์ ๕๓ พรรษา เสด็จสวรรคต พระองค์ประสูติวันพฤหัสบดี

ในลำดับนั้น พระสุริยวงศาซึ่งเป็นพระอนุชาต่างพระมารดา ได้ครองราชสมบัติในพระนครขัณฑ์ต่อไป พระองค์มีพระมเหสีทรงพระนามว่า ปทุมวดี

ในขณะนั้น อนุราชกุมารซึ่งเป็นพระอนุชาเสด็จเข้าเฝ้าพระเชษฐาธิราชมิได้ขาด อยู่มาอนุราชกุมารพระอนุชาลอบรักสมัครสังวาสกับนางปทุมวดีมเหสีของพระเชษฐาธิราช ภายหลังจึงพาพระมเหสีนั้นหนีไป ครั้นพระเจ้าสุริยวงศาได้ทราบก็ทรงพระพิโรธ จึงมีรับสั่งให้ข้าราชการทั้งฝ่ายตำรวจและทหาร คมพลออกติดตามจับ

พระอนุชากับพระมเหสีให้จงได้ ข้าราชการทั้งสองกรมติดตามไปไม่
ทัน ก็กลับมาราบทุลให้ทรงทราบทุกประการ

ครั้นอยู่มา พระอนุราชผู้เป็นพระอนุชาพาพระมเหสีปทุมวดี
หนีไปนั้น ช่องสุ่มพวกพลได้มากแล้ว จึงยกพลเข้ามาแย่งชิงราช
สมบัติได้ จับพระเชษฐาธิราชสำเร็จโทษเสีย

พระเจ้าสุริยวงศาครองราชสมบัติได้ ๓๒ พรรษา เมื่อแรก
ได้ราชสมบัติมีพระชนม์ ๒๕ พรรษา รวมพระชนม์ ๕๗ พรรษา
เสด็จสวรรคต พระองค์ประสูติวันจันทร์

ในลำดับนั้น พระอนุราชผู้เป็นพระอนุชาได้ขึ้นครองราช
สมบัติ พระองค์เสด็จไปก่อสร้างซ่อมแปลงพระนครสิงหบุรี เสดย
สวรรยาธิปัตย์อยู่กับพระปทุมวดีซึ่งเป็นพระพี่สะใภ้มาก่อน แต่พระองค์
หาได้ตั้งดวงชนเป็นพระมเหสีใหญ่ไม่ ให้เป็นแต่พระสนมเอกอัคร
นารีเท่านั้น ฝ่ายขุนนางข้าราชการทั้งปวงจึงกราบทูลขอให้พระองค์
ทรงตั้งพระปทุมวดีเป็นตำแหน่งพระมเหสีใหญ่อีกฝ่ายหนึ่ง แต่พระ
เจ้าอนุราชไม่ยอมตามคำขอขุนนางทั้งปวง ตรัสว่าเราจะยกพระปทุม
วดีขึ้นเป็นมเหสีใหญ่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ เพราะเหตุว่าธรรมศาสตร์ไม่
ค่อยจะทรงนิยัเติมของตน ถ้าขึ้นยกขึ้นให้เป็นพระมเหสีใหญ่อีกฝ่าย
หนึ่งตั้งนั้นแล้ว เกรงจะเป็นไปเหมือนอย่างตรงพระเชษฐาธิราชของ
เรา แต่พระองค์ทรงระลึกลงอุปการคุณของพระปทุมวดีว่ามีคุณอยู่

กับพระองค์เป็นหลายครั้ง พระองค์จึงยกส่งช่วยอากรเป็นอันมากจากหัวเมืองต่าง ๆ พระราชทานแก่พระปฐมวดี โดยสมควร

ครั้นอยู่มา พระอินทสุชาเทวีซึ่งเป็นพระมเหสีใหญ่แต่เดิมของพระองค์ ประสูติราชโอรสองค์หนึ่งทรงพระนามว่า อินทราชา ครั้นทรงพระเจริญวัยขึ้น พระราชบิดาจึงสถาปนาขึ้นเป็นพระมหาอุปราช

พระเจ้าอนุราชพระองค์นี้ มีบุญญาธิการเป็นพระสัจจарมี ทรงอธิษฐานให้เป็นไปได้ตามพระทัยประสงค์แต่บางสิ่งบางส่วน เช่น ในบางครั้งบางคราว พระองค์ทรงห้ามฝนให้หยุดได้ และบันดาลฝนให้ตกได้ ครั้นอยู่ต่อมา พระองค์เกิดมีพระทัยโลภเจตนามากขึ้น มีรับสั่งให้เก็บบริบเงินบริบทองของราษฎรเสียหมดทั้งสน ห้ามมิให้ราษฎรมีเงินทองใช้สอยมากกว่าพระราชบัญญัติที่ตั้งไว้ และให้เก็บเงินภาษีอากรทั้งปวงทวีมากขึ้น ผิดจากราชประเพณีแต่โบราณ พระองค์ให้สร้างคลังมหาสมบัติใหญ่โตแน่นหนา ให้นำเงินทองที่เก็บบริบมาได้จากราษฎรทั้งปวงนั้น เข้าเก็บไว้ในคลังมหาสมบัติทั้งสน พระองค์เสด็จไปทอดพระเนตรเงินทองสิ่งของคลังมหาสมบัตินั้นทุก ๆ วันมิได้ขาด ทรงประทับสำราญอิมพระทัยไปด้วยเงินทองในคลังมหาสมบัตินั้น และตรัสว่า พระองค์ทรงรักษาอุปนิสัย ๗ ทั่น เพราะเหตุนี้ ราษฎรพลเมืองทั้งปวงเห็นพระจริตกิริยาอาการของพระองค์ ผิดแปลกไปกว่ากษัตริย์อื่น ๆ ซึ่งมีมาแต่หลัง จึงเรียกพระนามของ

พระองค์ว่า พระเจ้าโลภมหาสมบัติ พระองค์ครองราชสมบัติมาได้ ๓๕ พรรษา ก็เสด็จสวรรคต เมื่อแรกได้ราชสมบัติพระชนม์ ๒๐ พรรษา รวมพระชนม์ ๕๕ พรรษา พระองค์ประสูติวันอังคาร

ตอน^๕ ไปมีกษัตริย์ ๘ พระองค์ ครองราชสมบัติโดยลำดับกัน แต่ไม่มีความพิสดาร

๑. ในลำดับนั้น^๕ พระราเมศวร ไต่^๕ขึ้นครองราชสมบัติ
๒. ครั้น^๕พระราเมศวรสวรรคตแล้ว พระราชโอรสของพระองค์ทรงพระนามว่า บรมราชา ไต่^๕ขึ้นครองราชสมบัติ
๓. ครั้น^๕พระบรมราชาสวรรคตแล้ว พระมหากัจจวรรดิ ซึ่ง^๕เป็นพระราชโอรสของพระองค์ ได้^๕ครองราชสมบัติ
๔. ครั้น^๕เมื่อพระเจ้ามหากัจจวรรดิสวรรคตแล้ว พระโพิษสารผู้^๕เป็นพระราชโอรสของพระองค์ ได้^๕ครองราชสมบัติ
๕. เมื่อ^๕พระเจ้าโพิษสารสวรรคตแล้ว ในลำดับนั้น^๕พระเจ้าเอกราชา ซึ่ง^๕เป็นพระราชวงศ์^๕อื่น ไต่^๕ขึ้นครองราชสมบัติ
๖. เมื่อ^๕พระเจ้าเอกราชาสวรรคตแล้ว พระอนุชาของพระองค์ทรงพระนามว่า บรมติโลก ได้^๕ครองราชสมบัติ
๗. ครั้น^๕พระเจ้าบรมติโลกสวรรคตแล้ว เชอ^๕พระวงศ์ของพระองค์ ไต่^๕ขึ้นครองราชสมบัติ ทรงพระนามว่า พระเจ้าศิริภูปราชชา
๘. เมื่อ^๕พระเจ้าศิริภูปราชชาสวรรคตแล้ว พระราชโอรสของพระองค์ ไต่^๕ขึ้นครองราชสมบัติ ทรงพระนามว่า พระเจ้าชาติราชา

ตามพงศาวดารฉบับเดิม เมื่อกษัตริย์ทั้ง ๔ พระองค์ได้ครองราชสมบัติโดยลำดับกัน ไม่มีจำนวนพระชนมายุ และไม่มีจำนวนพรรษาที่ได้ครองราชสมบัติ ไม่ปรากฏพระนามพระอัครมเหสี พระราชบุตร พระราชนัดดา และข้อความก็หาได้มีพิสดารอย่างไรไม่

เรื่องพระเจ้าอู่ทอง

ในลำดับนั้นต่อมา เชื้อพระวงศ์ของพระเจ้าชาติราชาได้ครองราชสมบัติในพระนครสิงหบุรีต่อไป ทรงพระนามว่า พระอินทราชา อยู่มาพระองค์ทรงเห็นว่า พระมเหสีของพระองค์ ไม่มีพระราชโอรส จึงสถาปนาพระอนุชาของพระองค์ผู้ทรงพระนามว่า พระอู่ทองขึ้นเป็นพระมหากุปราช

ครั้นอยู่มา พระอินทราชาเสด็จไปสร้างซ่อมแปลงเมืองเพชรบุรีเป็นนครหลวง ประทับอยู่เป็นที่สำราญพระทัยต่อไป พระมเหสีของพระองค์ผู้ทรงพระนามว่า มณีมาลา มีพระครรภ์ ประสูติพระราชโอรสองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า อู่ทอง พ้องตรงกับพระนามของพระมหากุปราชผู้เป็นพระเจ้าอา ซึ่งมีพระนามดังนี้ เพราะเมื่อเวลาประสูตินั้น พระราชวงศานุวงศ์และพระญาติทั้งปวง มีความชื่นชมยินดีที่พระองค์ได้ราชโอรส ด้วยแต่ก่อนหมายว่าพระองค์จะไม่มีพระราชบุตรแล้ว จึงนำอู่ทอง ขึ้นทอง อ่างทอง แต่มีอู่ทองโดยมาก มาถวายเป็นของทำขวัญพระราชกุมาร ด้วยความชื่นชมทักกัน

ครั้นอยู่ต่อมา เป็นวันปวารณาออกพรรษาในเดือน ๑๑ พระอินทราชาเสด็จไปพระราชทานพระกฐินแก่พระสงฆ์ในอารามต่าง ๆ และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมีทรงบริจาคทานเป็นต้นเป็นอันมาก

พอถึงฤดูแล้งมรรคาเดินสะดวกสบายแก่ชนทั้งปวงแล้ว พระองค์จึงยกโยธาพลากร พร้อมด้วยนิกรฝ่ายในทั้งพระมเหสีและหมู่สนม นางราชนารีบริวาร เสด็จขึ้นไปนมัสการพระพุทธบาท ณ ยอดเขาสุวรรณบรรพตในแดนเมืองลพบุรี เป็นการสุขสำราญพระราชฤทัย และสนุกใจเบิกบานแก่พลโยธาทวยหาญ ในการขมกขมไม้ในไพรวันทั่วกัน พระองค์เสด็จประทับแรมอยู่ที่พลับพลาค่ายหลวงใกล้บริเวณพระพุทธบาทจนถึงเจ็ดวันเจ็ดคืน ในครั้งนั้นพระองค์ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ พระราชทานแก่ราษฎรทั้งปวง เป็นเงินเฟื้อง เงินสลึง เงินบาทและข้าวปลาอาหารเป็นอันมาก ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นอิติเรกทาน แล้วเสด็จกลับคืนยังพระนคร

พระองค์ครองราชสมบัติมาได้ ๓๕ พรรษา เมื่อแรกได้ราชสมบัติ พระชนม์ ๒๐ พรรษา รวมพระชนม์ ๕๕ พรรษา เสด็จสวรรคต พระองค์ประสูติวันจันทร์

ในขณะนั้น พระอู่ทองราชโอรสมีพระชนมายุ ๑๖ พรรษา ได้ขึ้นครองราชสมบัติในพระนครเพชรบุรีต่อไป ทรงพระนามว่า พระเจ้าอู่ทอง ตามพระนามเดิม พระองค์มีพระมเหสีทรงพระนามว่า ภูมมาวดีเทวี

อยู่มาในเวลารাত্রีหนึ่ง พระเจ้าอุทองทรงพระสุบินนิมิตว่า
 มีเทพยดาองค์หนึ่งมาแจ้งเหตุต่อพระองค์ว่า ในทางทิศอุดรแต่พระราช
 วังไป เป็นระยะทางประมาณ ๕๐๐ เส้น คือโยชน์หนึ่งกับ ๑๐๐
 เส้น ในตำบลนันทพรพญ์แผ่นดินทงแก้วแหวนเงินทองมุลมองเป็นอัน
 มาก หามีเจ้าของไม่ เป็นทรัพย์อยู่ในแผ่นดินของพระมหากษัตริย์
 ๔๘ ก็เป็นของพระองค์ทงสน ขอเชิญพระองค์เสด็จไปทอดพระเนตร ให้
 คนชุกและขนเอาแก้วในพระคลังหลวง พระองค์จะได้ใช้ในราช-
 การ และทรงบำเพ็ญทานเป็นกาวพระราชากุศลสืบไป ครั้นพระองค์
 ตบธรรมขน ก็ทรงระลึกตามพระสุบินว่า เป็นเทวดาปสังข์หรือ
 เทพตามาบอกทรัพย์ให้ ทงนั้นก็เป็นพระราชลาภของพระองค์ ซึ่งได้
 ทรงสร้างบุญนิธิ ไว้แต่ปางก่อนมาอันวยผล พระองค์จึงเสด็จไปในที่
 ตำบลนันทพรพญ์พร้อมด้วยหมู่อำมาตย์ราชบริพาร มีรับสั่งให้คนชุกได้
 ทรัพย์แผ่นดินทงแก้วแหวนเงินทองเป็นอันมาก สมตามเทพดาบอก
 เล่าในพระสุบินนทุกประการ ทรัพย์แผ่นดินที่ชุกได้ในเวลานั้น ต้อง
 บรรทุกเกวียนถึง ๑๐๐ เล่มขนเข้ามาไว้ในพระคลังมหาสมบัติ แล้ว
 พระองค์ทรงบริจาคบำเพ็ญทานการพระราชกุศลเป็นอันมาก ทรง
 อุทิศผลพระราชกุศลไปยังเทพดาผู้มาบอกเล่า และเหล่าเทพนิกรทั่ว
 ทิศานุทิศ และทรงกระทำปัติทานแด่ผลพระราชกุศลแก่สรรพสัตว์
 ทั่วไปในสากลจักรวาล

ครั้นอยู่มาในพระนครเพชรบุรีมีอุบ้ทวภัยบังเกิดขึ้น ๓ ประการ
 คือข้าวปลาอาหารแพง พวกประชาราษฎรอดอยากขัดสน ๑ ผู้คน

และข้างม้าโคกระบือเป็นโรคป่วยไข้ ๑ หงมนุชย์และสัตว์พินาศล้มตาย
 ลงโดยมาก ๑ เมื่อเกิดภัยพิบัติเช่นดังนี้ ราชบุรุษชาวพระนครเพชรบุรี
 ก็เป็นทุกข์เคืองคร้อไม่เป็นอันทำมาหากิน บ้างอพยพหนีภัยไปจาก
 ภูมิลำเนาของตนมีอยู่เนือง ๆ พระเจ้าอยู่ทองทรงเห็นภัยอันบังเกิดบน
 ดงนันททรวงพระตำบรวัว เมืองเพชรบุรีนั้นจะไม่เป็นที่สุขสบายเสียแล้ว
 จำจะไปเที่ยวหาที่ชัยภูมิดี สร้างพระนครอยู่ใหม่จึงจะสมควร จึงมีพระ
 ราชโองการตรัสสั่งเสนาอำมาตย์ผู้มีสติปัญญา ให้คุมคนเที่ยวเสาะ
 แสวงเลือกหาที่จะสร้างพระนครใหม่ และให้ค้นตำรับตำราของโบราณ
 แต่เก่าก่อนมาตรวจดู พวกเสนาพฤดามาตย์จึงกราบทูลว่า มีตำราเก่า
 เป็นพระพุทธานุญาตฉบับหนึ่ง มีใจความว่า ในสมัยพระพุทธองค์
 ยังมีพระชนม์อยู่ ครึ่งหนึ่ง พระองค์ทรงกระทำปาฏิหาริย์เสด็จจาก
 พระเชตะวันมหาวิหารมาโดยทางนภากาศ ถึงเขายี่สิบอันเป็นภูเขาน้อย
 แห่งหนึ่ง อยู่ในดินแดนโยนกประเทศ พอเป็นเวลาฝนตกหาใหญ่
 พระองค์เสด็จเข้าประทับที่เพิงผาเชิงเขายี่สิบนั้น เมล็ดฝนมิได้ตกต้อง
 พระวรกายของพระองค์สักหยาดหนึ่ง ครั้นฝนเหือดหายแล้ว พระองค์
 ทรงแปลงพระรัศมี ๖ ประการงามโชติช่วงรุ่งเรือง ทรงอธิษฐานพระ
 ฌายแห่งพระบรมรูปกายอันบังเกิดแต่พระธรรมกายของพระองค์ ไป
 ประดิษฐานติดอยู่ที่แผ่นเพิงผาแห่งเขายี่สิบนั้น มิให้ลบละลายหายสูญ
 ด้วยเพลิงและน้ำอย่างหนึ่งอย่างใด ให้สถิตดำรงอยู่สิ้นกาลนาน ด้วย

อำนาจพระพุทธรักษาฐานเพื่อเทพตามมนุษย์ซึ่งเป็นเวไนยเด่าพันธุ์ และ
 เป็นพุทธบริษัทอันจะบังเกิดมา ณ ภายหน้า ได้พบเห็นเป็นที่บังเกิด
 โสมนัสศรัทธาเลื่อมใส จะได้เป็นที่ชกขวนกันมานมัสการกระทำ
 สักการบูชา เป็นบุญกิริยาผลานิสงส์ให้บังเกิดในสุคติทั่วกัน จน
 ทังหลายจึงได้เรียกเขาบถวนนว่า พระพุทธราย ยังมีปรากฏสืบมาจน
 ตราบเท่าทุกวันนี้

ข้างทิศเหนือแห่งเขาบถวนนไปมีแม่น้ำแห่งหนึ่ง ทางทิศเหนือ
 แม่นานนมภูเขาดูหนึ่งเรียกว่า เขาสุวรรณบรรพต มีพรานเณรคนหนึ่ง
 ชื่อว่า สัจพันธ์ อาศัยอยู่ที่ภูเขานนเป็นนิจ ครั้นสมเด็จพระพุทธรองค์
 เสด็จมาถึงเขาสุวรรณบรรพต ก็ทรงเปล่งพระรัศมีอันเป็นฉัพพรรณรังสี
 รุ่งเรืองงามย่งนิก สัจพันธ์พรานเณรได้เห็นดังนั้นก็เลื่อมใส บังเกิดบังเกิด
 โสมนัสศรัทธาที่สุดมิได้ จึงปล้ำลงกราบถวายนมัสการด้วยเบญจางคประ-
 ติษฐ์ และเก็บตอกไม้ป่ามากกระทำสักการบูชา แล้วกราบทูลอาราธนา
 ขอให้พระพุทธรองค์ทรงพระกรุณาเหยียบรอยพระพุทธรบาทไว้เหนือ
 ยอดเขาสุวรรณบรรพตนั้น เพื่อเป็นที่นมัสการกระทำสักการบูชาของ
 เทพตามมนุษย์สืบไปในภายหน้าสันกาลข้านาน สมเด็จพระพุทธรองค์
 ก็ทรงพระกรุณาแก่นายพรานเณรผู้นั้น จึงฉินพระพักตร์ไปทางทิศ
 ตะวันตก ทรงเหยียบรอยพระพุทธรบาทเบื้องขวา ให้เป็นพระบาทลัญจ์
 ปรากฏอยู่ในแผ่นดินศิลาเหนือยอดเขาสุวรรณบรรพตนั้น ภายหลังมาจึง

เรียกภูเขานี้ว่าเขาพระพุทธรบาท และเรียกพระบวลัญชนีว่า รอย
พระพุทธรบาทสืบ ๆ มาจนถึงในทิววันนี้

ครั้นแล้วพระพุทธรองค์เสด็จจากเขาสุวรรณบรรพต ไปทางทิศ
ตะวันตกเฉียงใต้ถึงป่าแห่งหนึ่ง ในที่ใกล้บ้านมีหนองน้ำใหญ่แห่ง
หนึ่งเรียกว่าหนองโสน ในที่ใกล้หนองนั้นมีต้นไม้ใหญ่ตอหนึ่ง พระ
พุทธรองค์เสด็จประทับอยู่บนตอไม้ นั้น (หนองโสนนั้นในภาษาพม่า
เรียกว่า ห่อไอ) ในขณะนั้น เทพยดาและพรหมได้นำผลสมอทิพย์
มาถวายพระพุทธรองค์เป็นทิพย์โอสถ พระพุทธรองค์ทรงรับมาเสวย
ให้เกิดบุญกิริยานิสงส์ผลแก่เทพยดาและพรหมผู้เลื่อมใสในพระคุณ
ในขณะนั้นพระพุทธรองค์ทอดพระเนตรเห็นมดเล็กตัวหนึ่ง ใต้อยู่ใน
ที่ใกล้ตอไม้ นั้น จึงทรงแยมพระโอษฐ์ให้ปรากฏ ฝ่ายพระอานนท์เสด็จ
ผู้เป็นพุทธอนุชาจึงทูลถามถึงเหตุแห่งการแยมพระโอษฐ์นั้น สมเด็จ
พระพุทธรองค์จึงตรัสพยากรณ์ว่า มดเล็กตัวนั้น ไปในอนาคตกาลของ
หน้า จะได้บังเกิดเป็นกษัตริย์มีศกคานูภาพมาก จะสร้างราชธานีอยู่
ณตำบลหนองโสนนี้ ให้เป็นบ้านเมืองสุขสมบูรณ์ จะบำรุงรอยบท
วลัญชนีแห่งเรธาตุภาคนี้ ซึ่งได้เหยียบไว้บนยอดเขาสุวรรณบรรพตนี้
ให้รุ่งเรืองเจริญ เป็นที่ไหว้บูชาของเทพยดามนุษย์สืบไปในภาย
หน้าสนกาลนาน

พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงฟังเสนาพฤตตามาตย์ ทูลถวายตามเรื่อง
ราวพระพุทธรทำนายนั่งนั้น ก็ทรงพระโสมนัสยินดียิ่งนัก จึงตรัสว่า

ตัวเราเองเห็นจะต้องด้วยพระพุทธพยากรณ์แล้ว จึงตรัสสั่งให้เตรียม
 พหลโยธนาเสนามาด้วย กวาดต้อนราษฎรชายหญิงอพยพออกจากพระ
 นครเพชรบุรี เสด็จไปหาที่ขัณฑ์ภูมิสร้างพระนครอยู่ใหม่ ครั้นเสด็จถึง
 เขาพระพุทธรูปาทพระองค์ทรงพระราชศรัทธาเลื่อมใส เสด็จขึ้นทรง
 กระทำอภิวาทถวายเครื่องสักการบูชาพระบรมลัญจีย์ ของสมเด็จพระ
 พุทธองค์บนยอดเขาสุวรรณบรรพต พร้อมด้วยพหลโยธนาทั้งฝ่ายหน้า
 ฝ่ายใน ล้วนมัจฉาเลื่อมใสชื่นชมโสมนัส ไตนมัสการทำสักการบูชา
 พระพุทธรูปาททวักนทงสน ครั้นแล้วพระเจ้าอุทุมพรเสด็จประทับแรม ณ
 พลับพลาค่ายหลวงใกล้บริเวณพระพุทธรูปาทนั้น จึงตรัสสั่งเสนาอำมาตย์
 ให้แยกย้ายกันไปเที่ยวค้นหาหนองโสนให้พบจงได้ พวกเสนาอำมาตย์
 ถวายบังคมลาพากันแยกย้ายเที่ยวค้นตรวจหาไป ก็ได้มาบรรจบพบ
 หนองโสน พร้อมกันในที่ไม้อู้ไกลหนองนั้น มีแม่น้ำสายหนึ่ง ประกอบ
 ด้วยพรรณมัจฉาชาติบริบูรณ์ พวกเสนาอำมาตย์เหล่านั้นก็รีบกลับไป
 กราบทูล ตามซึ่งได้พบหนองโสนให้พระองค์ทรงทราบทุกประการ
 พระเจ้าอุทุมพรได้ทรงฟังดังนั้นก็เกิดพระทัยยินดี จึงยกพหลโยธนา
 มาตั้งตำบลหนองโสน ประทับพักพลอยู่ในที่ใกล้ฝั่งแม่น้ำนั้น ใน
 ขณะนั้นที่เทพดาซึ่งพิทักษ์รักษาอยู่ในลำแม่น้ำที่กล่าวนี้ จึง
 บันดาลคลีใจปลากตคลังใหญ่ตัวหนึ่งในแม่น้ำนั้น ให้กระโดดขึ้นมา
 บนฝั่ง ร้องด้วยเสียงอันดังตามเพศของปลา และในทันใดนั้น ช้องชัย
 ไบหนึ่งซึ่งมีมาในกองทัพหลวง ไม่มีผู้ใดเคาะตีเลย เผอิญช้องนั้น

บันดาลใหม่เสียงลงตงขานเอง เสียงข้องกับเสียงปลานันดั่งประสานขาน
เป็นเสียงเดียวกัน ตุจสำเนียงคนผู้ใดบอกว่า คำปลนเป็นทสมควร
สร้างพระนคร สำเนียงนี้ให้ ได้ยินทราบถนัตในพระโสดพระเจ้าอยู่ทง
หมู่เสนาอำมาตย์ข้าราชการ และไพร่พลทงปวงก็ ได้ยินประจักษ์ทัวไป
พระเจ้าอยู่ทงได้ทรงสดับศัพทนิมิตอันเป็นอัสจรรยัตงนนักตพระทัย จึง
ทรงพระราชดำริว่า เทพตางจะให้เราสร้างพระนครลงนทน จึง
แสร้งบันดาลให้ปลาตขนมาร้อง และบันดาลข้องขยให้ลนตงขานเอง
เป็นเสียงประสานกัน เหมือนเทพตางบอกให้รู้แก่โสดเรา และ
ให้ไพร่พลทงปวงได้ยินทวกันตงน เป็นโชคขยนิมิตมถลอันประเสริฐ
เราจะสร้างพระนครลงนในตำบลจ้งหวตน ตามเทพตาทอกเหตุจ้งจะ
สมควร พระเจ้าอยู่ทงได้เสด็จประทับอยู่ในที่ไกลผ่งแม่น้ำ ที่ปลา
กระโดดขนมาร้องประสานกับเสียงข้อง ในภายหลตตำบลนจ้งได้
เรียกว่า บ้านข้อง ปรากฏสืบมาจนตราบเท่าทุกวันนี้

ในขณะนั้น พระเจ้าอยู่ทงจ้งทรงตงพระสัดยาศิษฐานว่า
พระองค์จะเสยงพระบารมี ขว้างพระแสงขรรค์ของพระองค์ไป ถ้า
พระแสงขรรค์นตกลบักอยู่ในที่ใด พระองค์จะสร้างพระนคร จะ
ตงปรางค์ปราสาทราชวงลงนที่พระแสงขรรค์ตกลบักอยู่น ครน
พระองค์เสยงทายพระบารมีแล้ว จ้งทรงขว้างพระแสงขรรค์ไป พระ
แสงขรรค์ก็ ไปตกลบักอยู่ที่ตำบลหนองโสน พระองค์จ้งเสด็จตาม
พระแสงขรรค์ของพระองค์ไป พร้อมด้วยเสนาอำมาตย์พลนกร ครน

ทรงเห็นพระแสงขรรค์ของพระองค์แล้ว ก็เสด็จทอดพระเนตรที่ขั้วกัณ
อินจะสร้างพระราชวัง

ในขณะนั้น เหยยตาอารักษ์ซึ่งสิงสถิตรักษาอยู่ในตำบล
จังหวัดหนองโสนนั้น มีจิตยินดีจะช่วยเชิดชูพระบุญญาบารมีและพระ
วริยบารมีของพระเจ้าอยู่หัว ให้เป็นพระเตชานุภาพปรากฏแก่คนทั้ง
ปวง จึงสั่งหรรณบัณฑิตาลพวกพลในกองทัพหงส์ ให้ร้องบอกเหตุ
ปรากฏกันว่า ถ้าผู้ใดจะสร้างพระนครลงในตำบลหนองโสนนั้นแล้ว
ผู้นั้นต้องมีฤทธิ์เดชกินเหล็กได้ และยิงลูกศรไป ลูกศรกลับมาหาเอง
ไม่ต้องใช้คนไปเก็บ เสียงร้องสั่งหรรณเกิดขึ้นในหมู่พวกพลทั้งปวงดังนี้
พระเจ้าอยู่หัวได้ทราบเสียงสั่งหรรณแต่คนทั้งหลายดังนั้น ก็ทรงเข้า
พระทัยว่าสำเนียงพวกพลร้องบนดังนี้ ก็เป็นเหตุด้วยเหยยตาบันดาล
จะให้คนทั้งหลายเห็นอำนาจแห่งเรา พระองค์จึงทรงประกาศว่า
เราเป็นมดเล็กที่สมเด็จพระพุทธองค์ทรงพยากรณ์ไว้ เราได้มา
เป็นพระเจ้าแผ่นดินมีอำนาจมาก เหล็กเราก็กินได้ ลูกศรเรายังไป
ให้กลับมาหาเราเองได้ ไม่ต้องให้ใครไปเก็บ พระองค์ทรงประกาศ
แล้ว จึงตรัสสั่งพวกวิเสทชาวพระเครื่องต้น ให้กราบเหล็กแท่งหนึ่ง
ออกดำให้เหล็กเป็นผงกรองโดยละเอียด แล้วใส่คูลูกลงในเครื่องพระ
กระยาหาร พระองค์เสวยพระสุธาโภชนเป็นผงเหล็กนั้นนี้ให้ปรากฏ
แก่คนทั้งปวงว่า พระองค์เสวยเหล็กได้ทุก ๆ เวลา ผงเหล็กนั้นกลับ
มีโอชารสอร่อย ให้พระองค์เสวยพระกระยาหารได้มาก คู่จั่ง

พระองค์ได้เสวยทิพย์สุธาโภชนของเทพยดา และผจงเหล็กที่พระองค์
 เสวยนั้น กลับเป็นพระโอสถวิเศษให้พระองค์มีพระฉวีวรรณงามผ่องใส
 ขนกว่าเก่า ห้ามพระโรคในพระกายเบียดเบียนไม่ และพระองค์
 เสด็จลงประทับ ณ พระตำหนักนี้ ทรงแสดงศรยิงไปในทางเหนือ
 ลูกศรตกลงในแม่น้ำ แล้วลอยลงมา พระองค์ทรงกั้นไว้ด้วยคันศร
 ลูกศรก็เลื่อนลอยเข้ามาหาสู่แล่งศรที่พระองค์ทรงถืออยู่ในพระหัตถ์
 ไม่ต้องตรัสใช้ราชบุรุษคนใดให้ไปเก็บลูกศรนั้นเลย คนทงปวงได้
 เห็นพระปรีชาฉลาดของพระองค์ ที่ทรงกระทำให้ต้องกับเสียงร้อง
 ของพวกพล อันเป็นเทพยสังฆรณ์บันดาลให้ร้องขนตงัน ต่างคน
 ต่างสรรเสริญพระบุญญาบารมี และพระวิริยบารมีของพระองค์ เสียง
 แซ่ซ้องกึกก้องทั่วไปในหมู่กองพลนิกายว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของ
 เรามิพระบุญญาภิหารเป็นอันมาก ทรงพระปรีชาเฉียบแหลมสมควร
 จะสร้างกรุงลงในทัน อันเป็นที่ต้องด้วยพระพุทธานาย จะได้บำรุง
 พระพุทธศาสนาให้ถาวรรุ่งเรืองสืบไป บ้านเมืองจะได้เป็นสุขเกษม-
 สานต์ไปสิ้นกาลยาวนาน จนตลอดกัลปาวสาน ไพร่ฟ้าประชากรจะ
 ได้พึ่งพระบรมโพธิสมภาร อยู่เย็นเป็นสุขจนตลอดตราบเท่าบุตรหลาน
 เหลน ไม่มีภัยพาลมาย้ายเบียดเบียนได้ เมื่อพระเจ้าอยู่หัวได้พิชัยภูมิ
 ติ และได้โชคชัยมงคลนิมิต และศัพทเทพยสังฆรณ์ อันเป็นสิริสวัสดิ
 ต่าง ๆ ดังกล่าวมาข้างต้นนั้นแล้ว พระองค์ก็สร้างพระนครลงใน
 ที่ตำบลหนองโสนนั้น

ขณะเมื่อสร้างพระนคร พระองค์ให้ช่างลงมือจัดการสร้าง
 พระราชวังเป็นที่สุดประทับก่อน ให้โหราพราหมณ์ตั้งการพระราช
 พิธบูชาเทพยดาตามตำรา ให้สร้างพระมหาปราสาท ๓ องค์ เสา
 ปราสาททุก ๆ ต้น^๕ ให้ตั้งวงเวียนกันเช่นรูปสังข์ทักษิณาวัฏ อัน
 เวียนแต่ซ้ายไปขวา ให้วางอิฐ ๘ แผ่นเรียงกันไปตามเสาปราสาท
 ทุก ๆ ต้น บนอิฐ^๕ ๘ แผ่นนั้นตงพานทอง มีหญ้าแพรก^๕ หง ๘ พาน
 เป็นการเสี่ยงทายตามแบบพิธีพราหมณ์ เมื่อยกเสาพระมหาปราสาท
 ๓ องค์ลงหลุม และยกเครื่องบนพระมหาปราสาทขึ้นได้เป็นหลายวัน
 แล้ว หญ้าแพรกเสี่ยงทายในพานทอง^๕ หง ๘ พานนั้น คนมิได้ประพรหม
 ณ์^๕ บำรุง ก็ยังสดชื่นเป็นปรกติตามเดิม เป็นที่มุ่งหมายเสี่ยงทายกันว่า
 พระนครที่สร้างใหม่^๕ จะรุ่งเรืองสุกใสเป็นสุขสืบไปในภายหน้าสันกาล
 ช้านาน การก่อสร้างพระราชวัง^๕ ขึ้นใน มีคำหนักใหญ่^๕ น้อยทองคำเงิน
 คลังทอง คลังสรรพสิ่งของสิบสองพระคลัง ตำนานอกมีทั้ง โรงช้าง
 โรงม้า และก่อกำแพงรอบพระนคร มีบ่อ^๕ ค่ายคูประตูหอรบครบ
 การป้องกันไพร่ และสร้างสวนราชอุทยานอันตระการด้วยผลไม้
 สวนขวัญ มีพรรณดอกไม้ต่าง ๆ ขุดสระขุดบ่อ^๕ ให้มีน้ำใสไหลอยู่ไม่ขาด
 สาย ทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตกแห่งพระนคร ให้ปราบภูมิภาค
 เรียบราบเสมอเป็นอันดี และให้สร้างถนนหนทางหลายสาย คนเดิน
 ไปมาบรรจบถึงกันได้ และให้สร้างศาลเทพารักษ์เป็นศาลใหญ่แห่ง

หนึ่ง ในท่ามกลางพระนคร ครั้นการสร้างพระนครเป็นการฝ่ายราช
 อาณาจักรได้ตั้งลงเป็นหลักฐานแล้ว พระองค์จึงได้สร้างพระอาราม
 ต่าง ๆ เป็นการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาฝ่ายพุทธจักร ได้อาราธนา
 พระสังฆราชผู้รู้พระปริยัติธรรมแตกฉาน มาอยู่ในพระอารามหลวง
 ตำบลวัดท่าทรายแห่งหนึ่ง ให้เป็นประธานสงฆ์และบอกกล่าวสั่งสอน
 พระปริยัติธรรมไตรปิฎกแก่พระภิกษุสงฆ์ทั้งปวง เพื่อให้เป็นอายุ
 พระพุทธศาสนาถาวรสืบไป ตำบลวัดท่าทรายนั้น อยู่ข้างทิศตะวันออก
 แห่งพระนคร และให้สร้างอารามหลวงอีกแห่งหนึ่ง ณ ตำบลจระเข้
 ในข้างทิศตะวันตกแห่งพระนคร พระองค์ทรงสร้างพระพุทธปราสาท
 พระสถูปเจดีย์ พระพุทธรูปปฏิมากรประติษฐานไว้ในพระอุโบสถ
 และวิหารในอารามต่าง ๆ เป็นอันมาก

ครั้นการสร้างพระนครฝ่ายราชอาณาจักร และการสร้างอาราม
 ต่าง ๆ ฝ่ายพุทธจักรสำเร็จลงพร้อมกันแล้ว พระองค์จึงทรงตั้งนาม
 พระนคร ให้เรียกว่า กรุงเทพมหานครบวรทวารวดีศรีอยุธยา มหา
 ทิลกบวรรัตนราชธานีบุรีรมย์ ตั้งแต่นั้นเสนาอำมาตย์ประชาราษฎร
 และสมณชีพราหมณ์ก็ได้อยู่เย็นเป็นสุขถ้วนทั่วกัน ในกรุงที่สร้างใหม่
 ในตำบลหนองโสนนั้น ปราศจากภัยพิบัติคือข้าวแพง และอหิวาตกโรค
 เป็นต้น ฝูงชนพลเมืองรู้ทำมาหากิน มีการกสิกรรมทำไร่นา ทำ
 พาณิชยกรรมแลกเปลี่ยนค้าขาย ทำการช่างหัตถกรรม เป็นต้นว่า

จักสาน ทำหม้อ โห่ ตุ่ม โอง ไข่ใส่ข้าว ใสน้ำมากมุล ขอบขาย
แก่กัน พวกราษฎรก็มีทรัพย์สินมั่งคั่งเจริญสุขสมบูรณ์ชนทุกที่

พระเจ้าอยู่หัวได้ครองราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ใน
สยามประเทศแล้ว แต่ยังหาได้ทรงรับบรมราชาภิเษกจากพราหมณ์พิธี
แท้ไม่ พระองค์ทรงพระราชดำริจะทรงรับบรมราชาภิเษกจากพวก
เผ่าพันธุ์พราหมณ์เดิม ในแผ่นดินมัชฌิมประเทศ จึงมีพระราชโองการ
ตรัสสั่งให้อาลักษณ์จาร์กพระราชสาส์นลงในแผ่นสุพรรณบัฏ แต่ง
ราชทูตให้คุมเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงพาราณสี ขอ
พราหมณ์ราชพิธีเป็นเผ่าพงศ์พราหมณ์แท้ มาทำการราชาภิเษกของ
พระองค์

ครั้นอำมาตย์ราชทูต เชิญพระราชสาส์นลงเรือสำเภาไปถึง
กรุงพาราณสีในแผ่นดินมัชฌิมประเทศนั้นแล้ว พระเจ้ากรุงพาราณสี
ก็โปรดสั่งให้จัดการรับรองราชทูตกรุงศรีอยุธยา โดยสมควรแก่พระ
เกียรติยศทั้งสองพระนคร ราชทูตได้เข้าเฝ้าพระเจ้าพาราณสีถวายพระ
ราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการ จึงมีรับสั่งให้อ่าน ในพระราช
สาส์นนั้นว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ครองกรุงศรีอยุธยา เป็นพระเจ้า
แผ่นดินใหญ่ในสยามประเทศ มีกมลเจตจำนงผูกพันในสันถวมิตรภาพ
ต่อกรุงพาราณสีราชธานี ขอเจริญทางพระราชไมตรีมายังพระเจ้ากรุง
พาราณสีผู้ดำรงอยู่ในสหพิชราชธรรมอันมหาประเสริฐ ด้วยบัดนี้กรุง

ศรีอยุธยาผู้เป็นมิตรของพระองค์ ประสงค์จะใคร่ได้พราหมณ์ผู้รู้อาษา
 พิธี ๔ คน อันเป็นเผ่าพงศ์พราหมณ์แท้แต่อุกโตสุชาติ มากระทำการ
 ราชพิธีราชาภิเษกให้เป็นสิริสวัสดิพิพัฒน์มงคล และเป็นแบบอย่างราช
 ประเพณีไว้ในประเทศสยาม สืบไปภายหน้าสิ้นกาลช้านาน กรุง
 พาราณสีกับกรุงศรีอยุธยาทั้งสองราชธานี จะได้เป็นไมตรีต่อกันสืบไป
 ในอนาคตกาลจนตลอดกาลปาวสาน

ครั้นพระเจ้ากรุงพาราณสีได้ทราบในราชสาส์นดังนั้นแล้ว ก็
 มีพระทัยยินดีที่จะเป็นไมตรีกับพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา จึงตรัสสั่งให้จัด
 เครื่องราชบรรณาการตอบแทน และจัดพวกพราหมณ์ราชพิธี ๔ คน
 มอบให้ราชทูตนำเข้ามาถวายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ราชทูตก็กราบ
 ถวายบังคมลาพระเจ้าพาราณสี พาพราหมณ์ลงสู่สำเภากลับเข้ามาถึง
 กรุงศรีอยุธยา จึงนำพราหมณ์ราชพิธีทั้ง ๔ คนเข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่ทอง
 กราบถวายบังคมถวายเครื่องราชบรรณาการตอบแทน พิศุขข้อ
 ราชการให้ทรงทราบทุกประการ พระเจ้าอยู่ทองก็มีพระทัยยินดี จึง
 โปรดพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภค และบ้านเรือนที่อยู่แก่
 พราหมณ์ทั้ง ๔ คน ครั้นถึงกำหนดการราชาภิเษก จึงโปรดให้
 พราหมณ์แท้ทั้ง ๔ คน ซึ่งมาจากกรุงพาราณสีนั้น จัดการราชพิธี
 ราชาภิเษกถวายพระองค์ให้ถูกต้องตามราชประเพณีในมัชฌิมประเทศ
 นั้นทุกประการ

ครั้นพระองค์ได้ทรงรับราชาภิเษกจากพราหมณ์ โดยพระราช
 สวดสังคิมงคลแล้ว ก็มีพระพุทธรูปยืนที่ ทรงบำรุงปกครองพระราชอาณา
 จักรและบำรุงฝ่ายพุทธจักรให้ไพโรห่าประชาราษฎร์ และสมณช
 พราหมณ์มีความอยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน

ในลำดับนั้น พระองค์ทรงระลึกถึงพระพุทธรูปบาทของสมเด็จพระ
 พระบรมโลกนาถ ณ ยอดเขาสุวรรณบรรพตนั้น ว่าเป็นพระมหาเจดีย์
 เป็นที่ปูชนียสถานอันสำคัญแห่งหนึ่งในประเทศสยาม ซึ่งจะเป็นที่
 กระทำสักการบูชาของเทพดาและมนุษย์ จะให้เกิดบุญญาธิการที่
 สิ้นสุดมิได้ จึงทรงบริจาคพระราชทรัพย์เป็นอันมากปฏิสังขรณ์ซ่อม
 แปลงมณฑปพระพุทธรูปบาท ให้ลงรักปิดทองงามเรืองรองอร่าม และ
 สร้างศาลาโรงธรรมและศาลารายรอบบริเวณ ให้เป็นที่พักอาศัยแห่ง
 คนไปมานมัสการ ครั้นการสร้างซ่อมแปลงเสร็จแล้ว พระองค์จึง
 เสด็จพร้อมด้วยโยธาทวยหาญ ทรงพระสมณนาฏราชบริวารขณไป
 นมัสการพระพุทธรูปบาทแล้ว เสด็จประทับแรม ณ พลับพลาค่ายหลวง
 ใกล้บริเวณพระพุทธรูปบาท ให้มีมหกรรมฉลองการปฏิสังขรณ์ต่าง ๆ ที่
 พระองค์ได้ทรงให้ซ่อมแปลงพระพุทธรูปบาทในครั้งนั้น ทรงบริจาค
 บำเพ็ญทานการพระราชกุศลสิ้นพระราชทรัพย์เป็นอันมาก แล้วเสด็จ
 กลับยังพระนคร

อยู่มา สมณพราหมณาจารย์และเสนาพฤชามาตย์ มีสมเด็จพระ
 พระสังฆราชเป็นประธาน พร้อมประชาราษฎร์ เห็นว่าพระเจ้าอยู่ทรง

ได้ครอบครองราชสมบัติ ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมเป็นอันดี ทรงทะนุบำรุงพระราชวงศานุวงศ์เสนาอำมาตย์ข้าราชการ และสมณชีพราหมณ์ ราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน มีพระเดชพระคุณแก่บ้านเมืองหาที่สุดมิได้ จึงพร้อมใจกันถวายพระนามใหม่ว่า พระเจ้ารามธิบดีศรีสุริย-ปทุมสุริยวงศ์ พระเจ้ากรุงเทพมหานครบวรทวารวดี พระองค์มีพระเกียรติยศเลื่องลือขจรแผ่ไปในทิศานุทิศ บังจามิตรครันคร้ามเกรงกลัว พระเตชานุภาพ ไม่สามารถจะมาย่ำยีขอบขัณฑสีมาของพระองค์ได้

เรื่องสมเด็จพระพันวษา

พระองค์ดำรงราชสมบัติมาได้ ๔๕ พรรษา เมื่อแรกได้ราชสมบัติ พระชนม์ ๑๕ พรรษา ครั้นพระชนม์ได้ ๖๐ พรรษา เสด็จสวรรคต

ในลำดับนั้นต่อไป พระราชบุตร พระราชนัดดา เชื้อพระราชวงศ์ของพระเจ้าอู่ทองรามธิบดี ได้ครองราชสมบัติในกรุงเทพรทวารวดีเป็นลำดับไปหลายพระองค์ จนถึงพระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า พระพันวษา ภาษาพม่าเรียกว่า พระเจ้าवाद่อง แปลว่า สาลี่พันหนึ่ง พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นี้มีพระราชประวัติพิสดาร แต่กล่าวได้โดยเอกเทศ พระองค์มีพระมเหสีทรงพระนามว่า สุริยวงศาเทวี มีพระราชโอรสองค์หนึ่งด้วยพระมเหสี มีพระนามว่า พระบรมกุมาร

ครั้นอยู่มา พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้าง มุ่งหมาย
จะเป็นสัมพันธมิตรสนิทสนมกับกรุงเทพทวารวดี จึงส่งพระราชธิดา
องค์หนึ่งซึ่งมีพระรูปลักษณะงามเลิศ พงเจริญพระชนม์ได้ ๑๖ พรรษา
พร้อมด้วยข้าหลวงสาวใช้ข้าทาสบริวาร กับเครื่องราชบรรณาการเป็น
อันมาก มีราชทูตเชิญพระราชสาส์น พร้อมด้วยเสนาอำมาตย์คุมโยธา
ทวยหาญ เชิญพระราชธิดามาถวายพระพันวษา ณ กรุงเทพทวารวดี
ครั้นมาถึงในกลางทาง ข้าวนรุษไปถึงนครเชียงใหม่ พระเจ้าโพธิสาร
ราชกุมารผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินนครเชียงใหม่ในเวลานั้น ไม่ขอรับให้
กรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้าง ไปเป็นสัมพันธมิตรสนิทกันนครศรีอยุธยา
จึงคุมกองทัพลงมาข่มอยู่ ยกเข้าแย่งชิงพระราชธิดานั้นไปได้ ฝ่ายพวก
พลกรุงศรีสัตนาคนหุตทพายแพแตกหนี กลับกลับไปทูลแจ้งเหตุแก่พระ
เจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้างให้ทรงทราบทุกประการ

ครั้นประพาศเห็นทราบบ้างมาถึงพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา สม-
เด็จพระพันวษาก็ทรงพิโรธยิ่งนัก จึงตรัสแก่เสนาอำมาตย์ทูลปวงว่า
เจ้านครเชียงใหม่คหุหมื่นเตชานุภาพของเรา เป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในยุติธรรม
มาแย่งชิงนางผู้ที่เขาจ้านงใจจะมาให้แก่เราดังนี้ ก็ผิดต่อกรรมบถ
มนุษย์วินัย จำจะยกขบวนไปปราบปรามเจ้านครเชียงใหม่ให้ยำเกรงฝีมือ
ทหารไทย ไม่ประพาศพิลาทจริตคหุหมื่นต่อเราสืบไป จึงมีพระราช
โองการตรัสสั่งให้เตรียมทัพ และตรัสสั่งพระหมื่นศรีมหาตเล็กผู้เป็น
ขุนนางข้าหลวงเดิมคนสนิทไว้พระทัย ให้เลือกจัดทหารฝีมือ
กล้าศึกสงครามเข้ามาถวาย

พระหมื่นศรีจึงกราบทูลว่า ในทหารไทยในเวลานี้ผู้ใดจะเป็น
 ทหารเอกยอดดีไปกว่าขุนแผนนั้นไม่มี ด้วยขุนแผนเป็นผู้รู้เวทมนต์
 เชี่ยวชาญ ใจกล้าหาญเป็นยอดเสนา และมีใจค้ำยัญญุตเวทที่รู้พระเดช
 พระคุณเจ้าหาตัวเปรียบได้ยาก บัดนี้ขุนแผนเป็นโทษต้องรับพระราช
 อาญาจำอยู่ ณ คุก ถ้าโปรดให้ขุนแผนเป็นทัพหน้ายกขึ้นไปตีเมือง
 เชียงใหม่ในครั้งคงจะมีชัยชนะโดยง่าย ไม่ต้องให้รอนถึงทัพหลวง
 และทัพหลังเพียงปานใด สมเด็จพระพันวษาก็ทรงระลึกได้ถึงขุนแผน
 ด้วยทรงทราบว่าเข็นทหารมีฝีมือมาแต่ก่อน จึงทรงพระกรุณาโปรด
 ให้ขุนแผนพ้นโทษมารับสั่งให้พระหมื่นศรีนำขุนแผนเข้ามาเฝ้าโดยเร็ว
 พระหมื่นศรีได้รับสั่งแล้ว ก็ไปบอกนครบาลให้ถอดขุนแผนจาก
 เรือนจำ นำตัวเข้ามาหมอบเฝ้าถวายบังคมต่อหน้าพระที่นั่งในท้อง
 พระโรง ในขณะนั้น สมเด็จพระพันวษาจึงมีพระราชโองการตรัสถาม
 ขุนแผนว่า เฮ้ยไอ้ขุนแผน เอ็งจะอาสาถูกยกขึ้นไปตีนครเชียงใหม่
 ปราบปรามเจ้าโยนกอินทพาลีให้เห็นฝีมือทหารไทย รับนางคันทาให้
 กุจะดีหรือมิได้ประการใด ขุนแผนจึงกราบบังคมทูลว่า ข้าพระบาท
 ผู้เป็นข้าทหาร ชีวิตอยู่ในใต้ฝ่าพระบาทของพระองค์ผู้ทรงพระเดช
 พระคุณปกเกล้าฯ มาแต่ปู่และบิดา ข้าพระองค์ขอรับอาสาขึ้นไปตี
 นครเชียงใหม่ ปราบเจ้าโยนกให้กลัวเกรงพระเดชานุภาพของ
 พระองค์ รับราชธิดาพระเจ้าล้านช้างคันทาถวายจงได้ ถ้าตีนคร
 เชียงใหม่มิได้แล้ว ขอดถวายชีวิต สมเด็จพระพันวษา ได้ทรงฟัง

ขุนแผนกราบทูลรับอาสาแข็งแรงตั้งนันทกัศพระทัยนั้ก จึงโปรดให้ตั้ง
 ขุนแผนเป็นแม่ทัพ ถ้ออาชญาสิทธิ์คุมกองทัพทหารไทยยกขึ้นไปตี
 นครเชียงใหม่ ขุนแผนจึงกราบถวายบังคมลายกกองทัพขึ้นไปถึงเมือง
 พิจิตรจึงแวะเข้าหาพระพิจิตรเจ้าเมือง ขอให้ส่งดาบเวทวิเศษกับม้า
 วิเศษที่ฝากไว้แต่ก่อนคืนมาให้ จะไปใช้ในการรบศึก ดาบวิเศษของ
 ขุนแผนนั้น ในภายหลังต่อ ๆ มามีผู้เรียกว่า ดาบฟ้าพัน มีฤทธิ์เดช
 นั้ก ม้าวิเศษนั้นเรียกว่า ม้าสีหมอก ขับข้ำสู้สูงครามหลบหลัก
 ข้ำศึกได้แคล้วคล่องว่องไวนัก ขุนแผนได้ดาบเวทวิเศษและม้าวิเศษ
 แล้ว ก็ลาเจ้าเมืองพิจิตร รั้บยกขึ้นไปถึงแดนนครเชียงใหม่ ฝ่าย
 เจ้านครเชียงใหม่รู้ว่ากองทัพกรุงศรีอยุธยายกขึ้นไปมา จึงแต่งกองทัพให้
 ยกออกมาสู้รบด้านทาน ขุนแผนแม่ทัพก็ขับพลทหารไทยเข้าต่อสู้
 พลลาวยวนเชียงใหม่โดยสามารถ กองทัพเชียงใหม่ก็แตกพ่ายแพ้
 หนีกลับเข้าเมือง จะปิดประตูลงเขื่อนก็ไมทัน ขุนแผนก็ยกติดตาม
 รบรุกบุกบันเข้าเมืองได้ ไ้ไล่ฆ่าฟันพลลาวล้มตายลงเป็นอันมาก ฝ่าย
 เจ้านครเชียงใหม่เห็นข้ำศึกเข้าเมืองได้ ก็ตกใจไม่มีขวัญ จึงขับม้า
 หนีออกนอกเมืองไป ขุนแผนจึงคุมทหารเข้าล้อมวัง ให้จับอัครสาธุ
 เทวี่มเหสีพระเจ้าเชียงใหม่ กับราชธิดาอันมีนามว่าเจ้าแ้ว่นฟ้าทอง
 กับนางสนมน้อยใหญ่ของพระเจ้านครเชียงใหม่ให้รวบรวมไว้พร้อม
 คั้วกัน และให้เชิญนางสร้อยทองราชธิดาพระเจ้านครล้านช้าง ที่
 เจ้านครเชียงใหม่ไปแย่งชิงมาได้ ให้ออกมาจากหอคำ จึงเชิญนาง

สร้อยทองพระราชธิดาพระเจ้าล้านช้าง กับมเหสีราชธิดาพระเจ้านคร
 เชียงใหม่ที่จับไว้ได้ เลิกกองทัพกลับลงมาถวายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา
 และกราบทูลขอราชการทัพห่มขยชนะนั้นให้ทรงทราบทุกประการ สม
 เด็จพระพันวษาก็มีพระทัยยินดีนัก จึงทรงพระดำริถึงทศพิธราชธรรม
 ตรัสว่า ช่างเจ้านครเชียงใหม่ผู้คุมกองทัพไทยมิได้ หนีออกจากเมือง
 ไป ทิ้งเมืองให้ว่างเปล่าไว้ไม่มีเจ้าปกครองตั้งนั้นไม่ควร สมณชี
 พรามณ์ราชกุมารจะได้ความเดือดร้อน จึงทรงตั้งอำมาตย์ผู้ใหญ่ ให้
 เป็นข้าหลวงขึ้นไปเกลี้ยกล่อมราชกุมารพลเมืองเชียงใหม่ ไม่ให้แตกตื่น
 วุ่นวาย ให้เสนาข้าราชการชาวเชียงใหม่ขึ้นไปติดตามเชิญพระเจ้า
 นครเชียงใหม่ กลับเข้ามาครอบครองบ้านเมืองอยู่เป็นปกติตามเดิม
 ตั้งเก่า

ในขณะนั้น พระองค์จึงโปรดพระราชทานบำเหน็จรางวัล
 เป็นต้นว่าเงินทอง สิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภค แก่ขุนแผนผู้เป็นแม่
 ทัพและนายทัพนายกองตลอดจนพลโยธาทวยหาญ ผู้ไปรบศึกมีชัยชนะ
 มาในครั้งนั้นเป็นอนันต์ ครั้นแล้วพระองค์จึงทรงตั้งนางสร้อยทอง
 ราชธิดาพระเจ้าศรีสัตนาคนหุตล้านช้าง เป็นพระมเหสีชาย และตั้ง
 นางแว่นฟ้าทอง ราชธิดาเจ้านครเชียงใหม่เป็นพระสนมเอก แต่
 มเหสีเจ้านครเชียงใหม่ ผู้เป็นมารดานางแว่นฟ้าทองพระสนมเอกนั้น
 โปรดตั้งข้าหลวง พร้อมด้วยพวกพลพาขึ้นไปส่งต่อพระเจ้านครเชียง

ใหม่ โดยพระทัยทรงพระกรุณา ฝ่ายข้าคนชายหญิงชาวนครลาน
ข้างและชาวนครเข็ญใหม่^๕ ก็ทรงโปรดให้ตั้งท่ามาหากินอยู่ตาม
ภูมิลำเนาในกรุงศรีอยุธยา

ครั้นอยู่มา สมเด็จพระพันวษาทรงพระตำราตามตำราราชনীติ
ศาสตร์ซึ่งมีความว่า ราชประเพณีของพระมหากษัตริย์มี ๗ ประการ
ซึ่งกษัตริย์ในพระนครใดผูกสัมพันธ์มิตรทางพระราชไมตรีกับพระเจ้า
แผ่นดินในประเทศหนึ่งประเทศใด ก็ยอมให้บ้านเมืองเกิดความสุ
ความเจริญ นับเป็นข้อหนึ่งในราชประเพณี ๗ ประการนั้น บดิน
สมควรกรุงศรีอยุธยา จะกระทำสัมพันธ์มิตรผูกทางพระราชไมตรีกับ
ประเทศพม่า ด้วยเป็นแผ่นดินใหญ่ทวยราชภูริไปมาค้าขายถึงกัน เป็น
ประโยชน์แก่บ้านเมืองทั้งสองฝ่าย ทรงพระราชดำริตั้งแล้ว จึงตรัส
สั่งให้อัครกษัตริย์แต่งพระราชสาสน์ จัดเครื่องราชบรรณาการและแต่ง
ราชทูต อุปทูต มีพลทหาร ๕๐๐ คน คู่กำกับราชทูตกับเครื่องราช
บรรณาการไปยังกรุงรัตนปุระอังวะประเทศพม่า ในจุลศักราช ๘๕๒ ปี

ครั้นราชทูตไปถึงกรุงอังวะแล้ว พระเจ้าแผ่นดินพม่าก็มีรับสั่ง
ให้จัดการรับรองราชสาสน์ และราชทูตโดยสมควรแก่เกียรติยศทั้งสอง
ประเทศ ราชทูตกรุงศรีอยุธยาได้เข้าเฝ้าถวายพระราชสาสน์และเครื่อง
ราชบรรณาการแก่พระเจ้ากรุงพม่า จึงมีรับสั่งให้อ่าน ในพระราช
สาสน์นั้นว่า “สมเด็จพระพันวษาพระเจ้าแผ่นดินสยาม ผู้ครองกรุง
เทพทวารวดีศรีอยุธยา มีกมลจิตยินดีต่อกรุงรัตนปุระอังวะ จึงแต่ง

ราชทูตคุมเครื่องราชบรรณาการมาเจริญทางพระราชไมตรี ต่อพระ-
 เจ้ากรุงรัตนปุระอังวะประเทศพม่า เพื่อมุ่งหมายให้กรุงศรีอยุธยา กับ
 กรุงรัตนปุระอังวะ ตั้งอยู่ในสัมพันธไมตรีสนิทเสรมหภาพต่อกันโดย
 ฉันทมิตร ราชทูตพาฉิ่งทั้งสองพระนครจะได้ไปมาค้าขายถึงกัน
 ให้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองทั้งสองฝ่าย สองพระนครจะได้มีกำลัง
 บำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองถาวรสืบไป จนตลอดกาลปาวสาน”
 พระเจ้ากรุงรัตนปุระอังวะผู้ครองประเทศพม่า ได้ทราบในพระราช
 สาส์นดังนั้น ก็มพระทัยยินดีนัก จึงตรัสปราศรัยถามถึงข่าวทุกข์สุข
 แห่งพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา พระอัครมเหสีพระราชบุตรพระราชธิดา
 เสนาบดีมุขมนตรีตลอดลงไปถึงราษฎรพลเมืองทั่วกัน ราชทูตก็กราบ
 ทูลว่า พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทงพระอัครมเหสีพระราชบุตรพระราช-
 ธิดาทรงพระเจริญสุขอยู่สน และเสนาอำมาตย์กับทงราษฎรทวอบ
 ขันทสีมากเป็นสุขอยู่ทั่วกัน ด้วยพระเตชานุภาพของพระเจ้ากรุงศรี-
 อยุธยาผู้ทรงธรรมปกแผ่ให้ชนทงปวงเป็นสุขพร้อมเพรียงกัน

พระเจ้ากรุงพม่าได้ทรงฟังราชทูตกราบทูลดังนั้น ก็มพระทัย
 ชื่นชมยินดี จึงโปรดพระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่ราชทูตเป็นอันมาก
 และให้เลี้ยงดูราชทูตโดยสมควร ราชทูตก็กราบทูลลาออกจากทเฝ้า
 มาพักอยู่ยังที่สำนั

เครื่องราชบรรณาการพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ถวายพระเจ้า
 อังวะในครั้งนั้น มีจำนวนดังนี้ พานทอง พานเงิน ๔ สำรับ พาน

เท่าเป็นรูปครุฑประดับพลอยสองแถว พระสุวรรณภิงคารคือพระเต้า
 ฑาทองฝาประดับพลอย ขันทองคำประดับพลอย แพร่ม้วน กำมะลิต
 พระภูษาทรงต่าง ๆ

ในเวลาวันหนึ่ง เจ้าพนักงานนำราชทูตไทยเข้าเฝ้าพระเจ้า
 อังวะออก จึงมีรับสั่งถามราชทูตว่า พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาตรัสส่งมาด้วย
 กิจสิ่งใดอีกบ้างหรือไม่ ให้ราชทูตทูลไปเถิด ราชทูตได้พระโอกาส
 ตั้งนั้นแล้วจึงกราบทูลพระเจ้าอังวะว่า พระเจ้ากรุงศรีอยุธยามีรับสั่งมา
 ให้กราบทูลว่า พระองค์มีพระราชประสงค์เครื่องดนตรีพม่า และ
 เครื่องละครต่าง ๆ กับครุฑดนตรีและครุฑละคร พระเจ้าอังวะก็โปรดให้
 ข้างจัดทำเครื่องละคร เครื่องดนตรี และให้เลือกครุฑละคร ครุฑเครื่อง
 ดนตรี มอบให้ราชทูตและให้แต่งพระราชสาสน์ตอบมีใจความว่า
 สมเด็จพระเจ้ากรุงรัตนปุระอังวะ ผู้ครองประเทศพม่ามีพระหฤทัยยินดี
 ต่อพระเจ้ากรุงศรีอยุธยายิ่งนัก ซึ่งมุ่งหมายสัมพันธ์มิตรทางพระราช
 ไมตรีทั้งสองพระนคร ให้มีต่อกันมั่นคงถาวรจนตลอดกาลปาวสานนั้น
 กรุงรัตนปุระอังวะได้รับโดยความโสมนัสยิ่งนัก ตั้งแต่บัดนี้ ไปขอให้
 กรุงศรีอยุธยา กับกรุงรัตนปุระอังวะ เป็นสุวรรณบัลลังก์แผ่นดินเดียวกัน
 โดยฉันทมหามิตรสนิหสนันถวะต่อกันสืบไป จริยวัติกาลนานชั่วฟ้าดิน
 เทอญ

แล้วโปรดสั่งให้จัดเครื่องราชบรรณาการตอบแทน คือ พระ
 ภูษาทรงลายทองต่าง ๆ อย่างค้ำที่สุดในประเทศพม่า กับเครื่องราชูป

โภคหลายอย่าง ล้วนประดับด้วย ทอง เงิน เพชร ทับทิม และเม็ด
 เพชรทับทิมอย่างคึกคักเป็นอันมาก แต่งให้ราชทูตพม่าเชิญพระราช
 ศาสน์คุมเครื่องราชบรรณาการตอบแทนมาพร้อมกับราชทูตไทย ราช
 ทูตกรุงศรีอยุธยากับราชทูตพม่า กราบถวายบังคมลาพระเจ้าอองวะ
 พร้อมกัน ราชทูตไทยพาราราชทูตพม่ามาถึงกรุงศรีอยุธยา นำราชทูต
 พม่าเข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวพระพันวษา กราบถวายบังคมถวายพระราช
 ศาสน์และเครื่องราชบรรณาการ เครื่องดนตรี เครื่องละคร ทังครุ
 ดนตรีและครูละครพร้อมกัน และกราบทูลขอราชการท่งปวงให้ทรง
 ทราบทุกประการ

พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ได้ทราบความตามพระราชสาสน์ตอบ
 ของพระเจ้ากรุงพม่าตั้งนั้นแล้ว ก็มีพระราชหฤทัยยินดีนัก จึงตรัสสั่ง
 ให้เลี้ยงดูราชทูตพม่าโดยสมควรแก่เกียรติยศทั้งสองฝ่าย และโปรด
 พระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคนแก่ราชทูตพม่าเป็นอันมาก และให้
 ส่งราชทูตพม่ากลับคืนไปยังประเทศของตนโดยสุขสวัสดิ์

ตั้งแต่นั้น ประเทศพม่ากับประเทศสยามมีทางพระราชไมตรี
 เป็นสัมพันธไมตรีต่อกัน พ่อค้าพาณิชย์ไปมาค้าขายถึงกัน มีความ
 นับถือรักใคร่กับคนไทย ไม่ทะเลาะวิวาทต่อกัน บ้านเมืองทั้งสองฝ่าย
 ก็เป็นสุขสืบไป

ฝ่ายขุนแผน ซึ่งเป็นทหารเอกยอดฝีมือชื่อเสียงปรากฏในกรุง
 ศรีอยุธยาในครั้งนั้น เมื่อคิดเห็นว่าตนแก่ชราแล้ว จึงนำดาบเวทวิเศษ

ของตนเข้าถวายสมเด็จพระพันวษา เพื่อเป็นพระแสงทรงสำหรับพระเจ้าแผ่นดินต่อไป พระองค์ทรงรับไว้เป็นพระแสงทรงสำหรับพระองค์ แล้วจึงทรงประสิทธิ์ประสาทนามว่า พระแสงปราบศัตรู และทรงตั้งพระนามแสงขรรค์แต่ครั้งพระยาแกรกนั้นว่า พระขรรค์ไชยศรี โปรดให้มหาดเล็กเชิญตามเสด็จย้ายมา และมีรับสั่งให้เชิญพระรูปพระยาแกรกกับมงกุฏของพระยาแกรกเข้าไว้ในหอพระที่นั่งมัสการในพระราชวัง พระรูปพระยาแกรกกับมงกุฏทรงยังมีปรากฏอยู่ จนตราบเท่าทุกวันนี้

พระเจ้าพันวษา ครองราชสมบัติมาได้ ๒๕ พรรษา เมื่อแรกได้ราชสมบัติ พระชนม์ ๑๕ พรรษา รวมพระชนมายุ ๔๐ พรรษา เสด็จสวรรคต

เรื่องสมเด็จพระบรมศว

ในลำดับนั้น พระบรมกุมารซึ่งเป็นพระราชโอรส ได้ขึ้นครองราชสมบัติต่อไป ทรงพระนามว่า พระบรมศว พระองค์มีพระมเหสีสององค์ พระมเหสีขวามีพระนามว่า จิตรวดี พระมเหสีซ้ายมีพระนามว่า ศรีสุตาจันทร์

พระมเหสีขวา มีพระราชโอรสสองพระองค์ พระราชโอรสองค์ใหญ่ทรงพระนามว่า พระเทียร พระราชโอรสองค์น้อยทรงพระนามว่า พระไชย พระองค์ทรงพระกรุณาแก่พระมเหสีสองพระองค์นี้ยิ่งนัก แต่พระองค์โปรดศรีสุตาจันทร์พระมเหสีซ้ายยิ่งกว่าพระมเหสี

ขวา มีรับสั่งให้พระมเหสีช่วยศรีสุตัจฉรินทร์ เฝ้าอยู่ข้างพระทมิ ได้บาท
ราชการในฝ่ายหน้าฝ่ายในต่าง ๆ ถ้าศรีสุตัจฉรินทร์มเหสีช่วยแก้ทุก
คดีข้างอย่างไรแล้ว ก็ทรงเชื่อฟังหงสน

ขณะเมื่อพระองค์บรรทมนั้น ต้องมีนายมหาดเล็กคนหนึ่งชื่อ
นายบุญศรี มาร้องล้าบักล้อมเสมอทุก ๆ เวลา พระองค์จึงจะบรรทม
หลับได้ อยู่มาวันหนึ่ง ศรีสุตัจฉรินทร์มีจิตเสนาหาผูกพันต่อนายบุญศรี
จึงลอบกระทำกับนายบุญศรีผู้ขบถองนั้น ครั้นอยู่มาศรีสุตัจฉรินทร์ก็
กราบทูลพระปรมเสศวร ขอให้ตั้งนายบุญศรีเป็นเสนาบดีกรมวัง ว่าเป็น
ผู้มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อราชการ จะเป็นทีไว้วางพระทัยในราช-
การได้ พระองค์ก็ทรงเชื่อศรีสุตัจฉรินทร์ จึงโปรดตั้งนายบุญศรีเป็น
ขุนเขียนนเรศ (ขุนชินราช) เสนาบดีกระทรวงวัง พระราชทาน
เครื่องอุปโภคบริโภคนั้นเป็นเครื่องยศสำหรับเสนาบดีพร้อมทุกประการ
ตั้งแต่นั้น ขุนชินราชได้ว่าราชการสิทธิ์ขาดในพระราชวัง
หงสน มีคนยำเกรงมาก พระปรมเสศวรครองราชสมบัติมาได้ ๒๓
พรรษา เมื่อแรกได้ราชสมบัติพระชนม์ ๑๕ พรรษา รวมพระชนม์
๓๔ พรรษาเสด็จสวรรคต พระองค์ประสูติวันจันทร์

เรื่องขุนชินราช

เมื่อพระปรมเสศวรสวรรคตแล้ว ท้าวศรีสุตัจฉรินทร์กับขุนชินราช

เมื่อขุนชินราชได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ก็ให้เอาพงศาว-
 ตารเก่า ๆ สำหรับบ้านเมือง เผาไฟเสียบ้าง ทิ้งนาเสียบ้าง ด้วยเหตุ
 นี้ พงศาวดารเก่า ๆ จึงขาดเป็นตอน ๆ แต่นั้นมา

ต่อมา พระยากลาโหมพระพลียงพระเทียรผู้เป็นพระราช-
 โอรสผู้ใหญ่ของพระปรมเสวร จึงปรึกษากับพระพิเรนทรเทพว่า บัดนี้
 บ้านเมืองเกิดความเดือดร้อนต่าง ๆ เพราะศรีสุตาจันทร์ ไปลอบลักลัก
 ใคร่กับขุนชินราช ยกขุนชินราชซึ่งมีตระกูลต่ำมาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน
 ไม่มีความละอายเออเพื่อต่อพระเจ้าอยู่หัวซึ่งเสด็จสวรรคตแล้ว ควร
 พวกเราซึ่งเป็นข้าในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท จะช่วยกันคิดกำจัดขุน-
 ชินราชเสีย แล้วยกพระเทียรราชโอรสเจ้านายของเราขึ้นเป็นพระเจ้า
 แผ่นดิน จึงจะชื่อว่ากตัญญูกตเวที เมื่อพระยากลาโหมปรึกษาดัง
 พระพิเรนทรเทพก็เห็นชอบด้วย

วันหนึ่ง พระยากลาโหมจึงปรึกษากับพระพิเรนทรเทพว่า เรา
 จะพากันไปเสี่ยงทายกันว่าใครจะมีบุญควรครองบ้านเมืองได้ พระ
 พิเรนทรเทพก็เห็นชอบด้วย จึงพากันลอบเข้าไปในวิหารพระศรีสรร-
 เพชญ์ในพระราชวัง จุดเทียนเสี่ยงทายแทนพระเทียรเล่มหนึ่ง แทน
 ขุนชินราชเล่มหนึ่ง แล้วอธิษฐานว่า ถ้าพระเทียรซึ่งเป็นพระราช
 โอรสเจ้านายของข้าพเจ้าจะมีบุญญาธิการ สมควรครองบ้านครองเมือง
 และจะมีชัยชนะแก่ขุนชินราชไซ้ร ขอให้เพลิงเทียนเสี่ยงทายของ
 พระเทียรรุ่งเรืองงามดี ถ้าพระองค์ท่านหาบุญมิได้ จะพ่ายแพ้แก่

ขุนชินราชแล้ว ขอให้เทียนเสียงทายนันต์ก่อนเทียนขุนชินราช ดังนี้ ครั้นอธิษฐานแล้ว ก็จุดเทียนทั้ง ๒ เล่มพร้อมกัน สักครู่หนึ่งก็เกิดอัศจรรย์ สำแดงเหตุที่พระเทพยธระจะได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน เทียนของขุนชินราชก็ดับเองเหมือนคนดับ ส่วนเทียนของพระเทพยธรรุ่งเรืองเป็นปรกติอยู่ พระยากลาโหมกับพระพิเรนทรเทพเห็นตงนงกิมความยินดี จึงพูดกันว่า การที่เราคิดกันนี้จะสำเร็จเป็นแน่ แต่นั้นมาพระยากลาโหมกับพระพิเรนทรเทพ ก็เกลี้ยกล่อมข้าราชการให้เป็นนาหนึ่งใจเดียวกันได้เป็นอันมาก คอยหาโอกาสที่จะกำจัดขุนชินราชอยู่

มาวันหนึ่ง พระยากลาโหมจึงเข้าไปเฝ้าขุนชินราช แล้วทูลว่า บัดนี้ ได้ทราบว่ามีช้างเผือกตัวหนึ่งงดงาม สมควรเป็นราชพาหนะ เทียบอยู่ในป่าแขวงเมืองสวรรคบุรีข้างทิศเหนือ ขอเชิญพระองค์เสด็จโดยทางชลมารคไปจับช้างเผือกนั้นเถิด ขุนชินราชไม่รู้กลอุบายกับรับคำพระยากลาโหม ๆ เห็นได้ชองก็ตระเตรียมขบวนเรือ จัดให้มหาดเล็กและตำรวจที่เป็นคนสนิทของตนตามเสด็จ สั่งให้ตามไปห่าง ๆ แล้วจัดให้คนสนิทของตน เตรียมเครื่องศัสตราวุธลงเรือไปขุ่มคอยอยู่ที่ทางขุนชินราชจะไปสั่งว่า ถ้าเรือขุนชินราชไปถึงที่ขุ่มแล้ว ท่านทั้งหลายจงจับมาเสียให้ได้ ครั้นเตรียมเสร็จแล้ว ก็เชิญเสด็จขุนชินราชลงสู่เรือพระที่นั่ง ส่วนพระยากลาโหมกับพระพิเรนทรเทพก็ลงเรือตามไปข้างหลัง ครั้นเรือขุนชินราชไปถึงเรือที่พระยากลาโหมให้ขุ่มอยู่ พวกเรือที่ขุ่มอยู่เห็นได้ที ก็พายเรือตรงเข้าไปที่เรือขุนชินราช ๆ

เห็นตงนนั้นก็ตกใจ จึงถามว่า เหตุใดพวกเหล่านี้จึงบังอาจถือศัตราวุธ
เข้ามาใกล้เรือเราดังนี้ พวกที่ข่มก้ตอบว่า ท่านไม่รู้หรือ ซึ่งพวกเรา
มากอยอยู่ตงนประสงค์จะจับตัวท่านฆ่าเสียให้สิ้นชีวิต ว่าแล้วก็กรูกัน
ขึ้นบนเรือขุนชินราช เอาตาบพันขุนชินราชตายอยู่ในเรือนั้น ขุน
ชินราชได้ราชสมบัติเมื่ออายุ ๒๐ ปี อยู่ในราชสมบัติ ๒ ปี เมื่อตาย
อายุได้ ๒๒ ปี ขุนชินราชเกิดวันจันทร์ ตระกูลอำมาตย์

เรื่องสมเด็จพระมหาจักรวรรดิ

เมื่อพระยากลาโหมเป็นต้นคิดกำจัดขุนชินราชแล้ว จึงพร้อม
กันยกพระเทียรขมเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เวลานั้นพระเทียรพระชนม-
พรรษาได้ ๑๐ ปี พระยากลาโหมเห็นว่ายังทรงพระเยาว์นัก จะบังคับ
บัญชาการแผ่นดินไม่ได้ เวลาออกขุนนาง พระยากลาโหมจึงให้
พระเทียรนั่งบนตัก แล้วบังคับบัญชาราชการแทน ต่อเมื่อพระเทียร
มีพระชนมพรรษาได้ ๑๖ ปี จึงทำการราชาภิเษกถวายพระนามว่า
พระมหาจักรวรรดิ ๆ มีพระมเหสีทรงพระนามว่า พระมหาเทวี ๆ มี
ราชธิดาพระองค์ ๑ ทรงพระนามว่า พระบรมติลก มีพระราชาโอรส
องค์ ๑ ทรงพระนามว่า พระมหินทร์ และพระไชยผู้เป็นพระอนุชา
ธิดาขึ้น พระมหาจักรวรรดิทรงพระกรุณาไว้วางพระทัยในกิจการ
บ้านเมืองหงปวง จึงโปรดให้พระไชยไปครองเมืองพิษณุโลก ขนาน

พระนามใหม่ว่า พระสุธรรมราชา เวลานนั้นมีพระเจ้าแผ่นดิน ๒ พระองค์ คือพระมหากษัตริย์พระองค์ ๑ พระสุธรรมราชาพระองค์ ๑ ดังนี้ พระสุธรรมราชานมพระอัครมเหสีทรงพระนามว่า พระบรมเทวี ๑ มีพระราชธิดาองค์ ๑ มีพระนามว่า สุวรรณกัลยา มีพระราชโอรส ๒ พระองค์ มีพระนามว่า พระนเรศวรองค์ ๑ พระเอกาทศรถองค์ ๑

ฝ่ายพระมหากษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยา เมื่อพระมหินทรราชโอรสทรงพระเจริญ มีพระราชประสงค์จะให้พระมหินทรครองราชสมบัติ จึงทรงตั้งพระมหินทรไว้ในตำแหน่งรัชทายาท ข้อความอันนทรไปตั้งพระสุธรรมราชา ๑ ก็น้อยพระทัยว่าพระเชษฐาไม่ยกย่องพระองค์ จึงตั้งแวงเมืองเอาพระมหากษัตริย์มิได้เสด็จลงมาเลย

พระมหากษัตริย์มบุญญธิการมาก ได้ช้างเผือกถึง ๗ ช้าง คือ ช้างเผือกพลาย ๔ ช้าง ช้างบรณทัณฑ์หนึ่ง อนันตจักรพาฬหนึ่ง อัญชนคชาหนึ่ง ช้างเผือกพัง ๓ ช้าง ช้างทิพกรณหนึ่ง สิริโอยราหนึ่ง รัตนคชินทรหนึ่ง

กิตติศัพท์พระมหากษัตริย์ ได้ช้างเผือกถึง ๗ ช้างนั้นปรากฏไปในนานาประเทศ พระเจ้าช้างเผือกหงสาวดีมีพระราชประสงค์จะใคร่ได้ช้างเผือกนั้น จึงรับสั่งให้พวกอาลักษณ์จาริกพระราชสาส์นในพระสุพรรณบัฏเป็นอักษร ๓ ตัว ตัว ๑ ความว่า

ต้องการข้างเผือกตัว ๑ ความว่า เชือก ตัว ๑ ความว่า ถ้าไม่ให้
 จะเอาเชือกผูกจับเอา ๑ ครนจาร์กแล้ว จึงให้ราชทูตเชิญพระราช
 สาส์น ไปถวายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา พระมหากษัตริย์ทรงทราบ
 พระราชสาส์นของพระเจ้าหงสาวดีตั้งณ กัทรองพระพิโรธ จึงรับสั่ง
 ให้อาลกษณ์จาร์กพระราชสาส์นตอบเป็นอักษร ๓ ตัวบ้าง ตัว ๑ ความ
 ว่า ถ้าขอทานแล้วจะให้ ตัว ๑ ความว่า ไม่กลัว ตัว ๑ ความว่า
 เราผูกจับเป็น ครนเสร็จแล้ว จึงให้ราชทูตหงสาวดีนำไปถวาย
 พระเจ้าหงสาวดี ๆ กัทรองพระพิโรธ จึงให้จัดทัพภมมีจำนวนพล
 ๕๐๐,๐๐๐ เสด็จยกกองทัพมาทางเมืองระแหงถึงตำบลหนองพะน
 พวกกองทัพลาดตระเวนสืบได้ความว่า พระเจ้าหงสาวดีเสด็จยกกอง
 ทัพใหญ่มาตั้งณ จึงบอกเข้ามากราบทูลพระมหากษัตริย์ ๆ ก็ตระ
 เตรียมพยุหโยธาเป็นอันมาก แล้วเสด็จขึ้นสู่ข้างมหาพิชัยนาค ตำรง
 ทัพจอมพล เสด็จยกออกไปตั้งรับทัพพระเจ้าหงสาวดีที่ทุ่งมโนรมย์ เมื่อ
 ๒ ทัพปะทะกันแล้ว ได้รบพุ่งกันเป็นสามารภ พลหง ๒ ฝ่ายล้มตาย
 ในที่รบเป็นอันมาก ยังไม่แพ้ไม่ชนะกัน

พระเจ้าหงสาวดีทรงพระดำริว่า ซึ่งเรายกทัพมารบครวณ
 พลทหารหง ๒ ฝ่ายล้มตายเป็นอันมาก ถ้าเราจะรบพุ่งเคียวกับกันไป
 อย่างนอก แม้ถึงจะได้ราชสมบัติ ผู้คนก็พินาศหาประโยชน์มิได้ อย่า
 เลยเราจะคิดอุบายรบกันแต่สองต่อสองเถิด ทรงพระดำริฉะนั้นแล้ว จึง

ให้อาลักษณ์จารึกเป็นพระราชสาส์น ใจความว่า เราทั้ง ๒ เป็น
 กษัตริย์อันประเสริฐเหมือนกัน ซึ่งมาทำสงครามกันคราวนี้ ก็หวังจะ
 ขยายอำนาจแผ่พระราชอาณาจักว ใ้ให้กว้างขวางเป็นพระเกียรติยศ
 ด้วยกัน แต่เรามาคิดสงสารไพร่พลที่มาพลอยตายเสียมากกว่ามาก บัด
 นี้เรามีประสงค์จะใคร่รบกันแต่ลำพัง ขอเชิญพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา
 ออกมาชนข้างกันกับเรา จะได้เป็นเกียรติยศสืบไปในภายหน้า เมื่อ
 จารึกเสร็จแล้ว ก็ให้ทูตนำไปถวายพระมหากษัตริย์ ๆ ได้ทรงทราบ
 พระราชสาส์นของพระเจ้าหงสาวดีดังนี้ ก็ทรงยินดี จึงรับสั่งว่า ชง
 พระเจ้าหงสาวดีทรงพระดำริเช่นนี้สมควรนัก ธรรมเนียมเป็นกษัตริย์
 ย่อมได้ทรงผูกพันในอุทธรณ์ทั้ง ๒ อย่าง คือ ชนข้างอย่างหนึ่ง ชมา
 รำทวนอย่างหนึ่ง เมื่อรับสั่งดังนั้นแล้ว ก็ให้อาลักษณ์จารึกพระราชสาส์น
 มีความเช่นเดียวกันตอบไปให้พระเจ้าหงสาวดี ทั้ง ๒ พระองค์ก็ทรง
 ทำสัญญาแก่กันว่า ให้ออกทำยุทธหัตถีในวันที่ ๗ ดังแต่นั้น ไป ถ้า
 ฝ่ายใดไม่ยอมทำยุทธหัตถี ฝ่ายนั้นเป็นแพ้ เมื่อสัญญากันแล้ว พระ
 มหากษัตริย์ก็ยกทัพกลับคืนเข้าพระนคร แล้วให้ปรนข้างม้าใหม่
 กำลัง พระเจ้าหงสาวดีก็เสด็จกลับพลับพลา ให้ปรนข้างม้าใหม่
 กำลังเหมือนกัน

ครั้นถึงวันที่ ๗ ครบสัญญาทันตักันไว้ พระเจ้าหงสาวดี
 ทรงช้างพระที่นั่ง ยกพลทหารเสด็จออกมารอท่าที่ทุ่งมโนรมย์ (ทุ่ง
 มโนรมย์นี้ อักษรพม่าเขียนว่า มโนรัมมา)

ข้างฝ่ายกรุงศรีอยุธยา เมื่อถึงวันที่ ๗ พระมหากษัตริย์ทรง
 พระประชวรมาก เสียดจอกขนข้างไม่ได้ บรรดาชนชาวพระนคร
 เมื่อได้ทราบว่าพระเจ้าแผ่นดินทรงประชวรดังนี้ ก็พากันตกใจ กลัว
 บ้านเมืองจะเสียแก่ข้าศึก ฝ่ายพระมหาเทวีผู้เป็นพระอัครมเหสีพระ-
 มหากษัตริย์ จึงให้ประชุมพระราชวงศานวงศ์ และข้าราชการทง
 ปวง ทรงปรึกษากันว่า บัดนี้ถึงวันสัญญาที่จะทำยุทธหัตถีแล้ว พระราช
 สามีของเราก็ทรงประชวรมาก พระราชโอรสก็ยังทรงพระเยาว์
 นี้ จะหาใครออกทำยุทธหัตถี ต่อสู้กับข้าศึกแทนพระราชสามีแห่ง
 เราได้ ถ้าไม่ออกไปทำยุทธหัตถีตามสัญญาในวันนี้ ก็จะต้องยอมเสีย
 ราชสมบัติให้แก่ข้าศึกตามสัญญา ท่านทงปวงจะคิดอ่านประการใด
 ขณะนั้นพระบรมคิลกซึ่งเป็นพระราชธิดามพระชนษาได้ ๑๖ ปี จึง
 กราบทูลว่า พระราชบิดาได้ทรงทำสัญญาไว้กับพระเจ้าหงสาวดีแน่น
 หนามาก ถ้าไม่ออกไปทำยุทธหัตถีในวันนี้ ก็จำจะต้องยกราชสมบัติ
 ให้แก่เขาตามสัญญา คราวนี้ไม่มีใครที่จะออกต่อสู้ด้วยข้าศึกแล้ว
 กระหม่อมฉันจะขอรับอาสาออกไปชนข้างกับพระเจ้าหงสาวดี ปล่อยให้
 พระเดชพระคุณสมเด็จพระราชบิดา ถึงแม้กระหม่อมฉันจะเสียชีวิต
 ในท่ามกลางข้าศึก ก็มิได้คิดอาลัย จะไว้อธิให้ปรากฏในแผ่นดินชั่ว
 กัลปาวสาน

เมื่อพระบรมคิลกกราบทูลดังนั้น พระมหาเทวีก็ทรงห้ามปราม
 ด้วยความสันทะอาลัยเป็นหลายครั้ง พระบรมคิลกก็ไม่ฟัง พระมหา
 เทวีก็จำต้องทรงอนุญาต

พระบรมลิลก ก็ทรงเครื่องพิชัยยุทธ์อย่างพระมหาอุปราชา
เสร็จแล้วก็เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระราชบิดามารดา สมเด็จพระราชบิดา
มารดาก็รับสั่งว่าพระราชธิดาของเราแล้ว อาจจะเป็นผู้ช่วยทุกข์ของ
ราษฎรทั้งปวงได้ แล้วจึงพระราชทานพรว่า เจ้าจะออกไปทำยุทธหัตถี
กับข้าศึกในคราวนี้ จงมีชัยชนะแก่ศัตรูหมู่ปัจฉามิตร ขอให้ข้าศึก
พ่ายแพ้แก่บุญบารมี อย่าให้ต่อสู้กับเจ้าได้ เจ้าจงระมัดระวังตัวอย่า
ได้ประมาท ดังนี้

พระบรมลิลกราชธิดา รับพระพรของสมเด็จพระราชบิดา
มารดา แล้วก็ถวายบังคมลาออกมาทรงช้างต้นบรมฉัททันต์ เวลานั้น
ช้างต้นบรมฉัททันต์กำลังคลั่งมันอยู่ด้วย พระบรมลิลกก็ยกพลออกไป
ทำยุทธหัตถี ครั้นกองทัพมาถึงพร้อมกันทั้ง ๒ ฝ่ายแล้ว ก็ยกธงขึ้น
เป็นสัญญาณ แล้วต่างก็เข้าทำยุทธหัตถีชนช้างกัน พระบรมลิลกเป็น
สตรี ไม่ชำนาญการรบกับพระคชาธาร ก็เสียให้แก่พระเจ้าหงสาวดี
ช้างต้นบรมฉัททันต์เบนท่ายให้ทำแก่พระเจ้าหงสาวดี พระเจ้า-
หงสาวดีก็ทรงพระแสงง้าวฟันถูกพระบรมลิลกตกจากข้างทรง พระ-
บรมลิลกร้องได้คำเดียวก็สิ้นพระชนม์ พระเจ้าหงสาวดีได้ทรงฟัง
เสียง จึงทราบชัดว่า เป็นสตรีปลอมออกมาทำยุทธหัตถีกับพระองค์
ก็เสียพระทัย ทรงละอายแก่ไพร่พลทั้งปวง จึงตรัสในที่ประชุมว่า
ครั้งนั้นเราเสียไปแล้ว ด้วยเราไม่พิจารณาให้แน่นอน หลงทำ
ยุทธนาการกับสตรีให้เสื่อมเสียเกียรติยศ กิตติศัพท์จะลือข่าปรากฏ
ไปชั่วกัลปาวสาน ว่าเราเป็นคนขลาด จึงมาทำยุทธนาการสู้

รบกับสตรี เมื่อพระเจ้าหงสาวดีตรัสตั้งขึ้นแล้ว ก็ได้รวบรวมผู้คนข้างมา
ยกทัพกลับไปพระนคร

ฝ่ายนายทัพนายกองข้างกรุงศรีอยุธยา ก็เชิญพระศพระบรม
ตลกลกลับเข้าพระนคร นำความที่พระบรมตลกลขนข้างเสียที่พระเจ้า
หงสาวดีสนพระชนม์ในทรบ กราบทูลพระมหาจักรวรรดิและพระมหา
เทวีให้ทรงทราบ พระมหาจักรวรรดิและพระมหาเทวีทรงพระ
กันแสงโศกเศร้าเสียพระทัยเป็นอันมาก ครั้นแล้วจึงรับสั่งให้ทำพระ
เมรุพระศพระราชาธิตาและให้มีการมหรสพสมโภช แล้วทรงบริจาค
พระราชทรัพย์บำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน แก่สมณ-
พราหมณาจารย์ยากจนผู้เป็นอันมาก แล้วพระราชทานเพลิงพระศ
พระราชธิดา ที่พระเมรุขังพระราชทานเพลิงนั้น ให้ก่อเป็นพระ
เจดีย์ แล้วบรรจุพระอัฐิพระราชธิดา ที่นมนามปรากฏว่า ตำบล
เนินเจ้ามาจนทุกวันนี้ พระมหาจักรวรรดิ พระมหาเทวีทรงพระเส่นหา
อาลัยในพระราชธิดาตั้งพระชนม์ชีพของพระองค์ จึงรับสั่งให้ช่างหล่อ
พระรูปพระบรมตลกลด้วยทองคำหนัก ๒๗๐ บาท ประดับด้วยเพชร
พลอย นิล ทับทิม มรกตต่าง ๆ ควรค่าถึง ๕,๐๐๐ ครั้นเสร็จแล้ว
ให้เชิญพระรูปพระบรมตลกลนั้นเข้าไปไว้ข้างที่พระบรมมหาราชวัง ต่อมาใน
รัชกาลหลัง จึงให้เชิญพระรูปพระบรมตลกลไปไว้ ณ หอพระเป็นที่
สักการบูชา ปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ พระบรมตลกลสนพระชนม์เมื่อ
จุลศักราช ๙๒๑ ปี

ครั้นจุลศักราช ๙๒๓ ปี พระเจ้าหงสาวดียกทัพมาจำนวนพล
๙๐๐,๐๐๐ มาตีกรุงศรีอยุธยาอีก ตั้งทัพที่ทุ่งมโนรมย์

พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่า พระเจ้าหงสาวดียกทัพมา
ตั้งนั้น จึงรับสั่งให้คนขนประจำรักษาค่ายคูประตูหอรบให้มั่นคง แล้ว
ก็เตรียมขบวนทัพ ยกออกไปตั้งรับที่พระเจ้าหงสาวดีที่ทุ่งมโนรมย์
ได้รบพุ่งกันเป็นสามรบสี่ ผู้คนทั้ง ๒ ฝ่ายล้มตายลงเป็นอันมาก ยัง
ไม่แพ้ไม่ชนะกัน ต่างถอยทัพกลับเข้าค่าย

ฝ่ายพระมหากษัตริย์จึงทรงเลือกคัดพลทหารหนุ่มมือเข้มแข็ง
๔๐๐ คน สำหรับจะได้ติดตามข้างพระที่นั่ง แล้วให้เอาสุรารอก
ข้างปลายวิไชยซึ่งเป็นพระคชาธาร ซึ่งกำลังคลั่งมันอยู่ให้มันเมา
แล้วให้เอาเกือกเหล็กสำหรับกัน ขวากหนามใส่เท้าข้างทั้ง ๔ เท้า
ให้เอาปลอกเหล็กสวมงาทั้ง ๒ ข้างให้มันคง เวลาเมื่อเข้าสู่สงคราม
อาจจะแทงค่ายคูประตูหอรบให้หักทำลาย แล้วให้เอากราะไข่นางวง
ข้างสำหรับจะได้จับกุมขอยแย้งค่ายคูประตูหอรบมิได้เจ็บปวด ครั้น
เตรียมเสร็จแล้ว เวลากลางวัน พระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นทรงข้าง
ปลายวิไชย ให้พวกพลที่เข้มแข็งทั้ง ๔๐๐ คนนั้นตามเสด็จ ลอบไป
ถึงค่ายพระเจ้าหงสาวดี เห็นผู้คนประมาทมิไต่ระวังให้มันคง ไต่ที่
แล้วพระมหากษัตริย์กับทหาร ๔๐๐ คนก็ระดมกันเข้าปล้นค่าย พวก
พลของพระเจ้าหงสาวดีไม่ทันรู้ตัวว่าข้าศึกมามากน้อยเท่าใดก็พากัน
ตกใจ แดกกระจัดกระจาย พระเจ้าหงสาวดีเห็นผู้คนระส่ำระสาย

แตกฝ่ายตงนน กษัตริย์ทรงช้างพระที่นั่งหนีออกจากค่าย พระบาทของ
 พระองค์ถูกอาวุธ พระโลหิตไหลออกมาน้อยหนึ่ง นายข้างจึงเอาผ้า
 ขาวซับและพันให้แน่น พระเจ้าหงสาวดีก็รวบรวมพลทหารที่แตก
 กระจายให้เป็นหมวดเป็นหมู่ แล้วให้ตั้งค่ายมั่นคงอีก พระมหา
 จักรวรรดิก็เสด็จกลับคืนเข้าพระนคร พระเจ้าหงสาวดีนั้นก็ให้พระ
 มหากักรวรรดิออกรบอีก

ฝ่ายข้าราชการที่เป็นนายทัพนายกองทั้ง ๒ ฝ่าย ทมิษฐ์ปัญญา
 จึงปรึกษากันว่า บัดนี้เจ้านายแห่งเราทั้ง ๒ ฝ่าย ได้ยกพลโยธามาทำ
 สงครามกันหลายครั้งหลายหนก็ยังไม่แพ้ ไม่ชนะกัน ผู้คนล้มตายลง
 ด้วยกันมากทั้ง ๒ ฝ่าย สมณชีพราหมณ์และอาณาประชาราษฎร
 ทั้งหลายได้รับความเดือดร้อนเป็นอันมาก ควรที่พวกเราทั้ง ๒ ฝ่ายจะ
 ทูลเจ้านายของตน ให้พระองค์ทรงทำพระราชไมตรีต่อกัน จึงจะเป็น
 สุขด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย เมื่อปรึกษาเห็นพร้อมกันดังนี้แล้ว าก็เข้าไป
 กราบทูลพระเจ้าแผ่นดินของตนๆ ตามข้อความที่ได้ปรึกษากันหรือ
 ตกกลงมาแล้ว พระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๒ พระองค์ก็ทรงเห็นชอบด้วย
 จึงรับสั่งให้ปลุกพลับพลาขึ้นที่ทุ่งมโนรมย์ ครั้นถึงเวลากำหนดนัด
 ทั้ง ๒ กษัตริย์ก็เสด็จมาพร้อมกันที่พลับพลา บรรดาพวกพลทั้ง ๒ ฝ่าย
 นนหามมิให้ใครถืออาวุธยุทโธปกรณ์ กษัตริย์ทั้ง ๒ นนก็กระทำปฏิ-
 สันถารทางพระราชไมตรีและกระทำสัตย์ต่อกัน เมื่อกระทำสัตย์ต่อกัน
 แล้ว พระมหากักรวรรดิจึงตรัสว่า แต่ก่อนเราทั้ง ๒ เป็นศัตรูกัน มา

๖๕๗ บดินเป็นไมตรีมีพระราชอาญาจักรเป็นทองแผ่นเดียวกันแล้ว ธรรมดา
 ๖๕๘ ข้างเผือกทั้งหลายย่อมเกิดสำหรับบุญของกษัตริย์ผู้มีบุญ เราตั้งใจว่า
 นอกจากพระองค์แล้วจะไม่ยอมให้ใครเลย บดินจะถวายแก่พระองค์
 ๖๕๙ ข้างหนึ่ง ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐
 ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐
 ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐
 ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐
 ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐
 ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐
 ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐
 ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐
 ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐
 ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐
 ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐
 ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐
 ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐
 ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐
 ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐
 ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐
 ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

๖๕๗ ครนต่อมาพระเจ้าล้านช้างได้ทราบข่าว พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา
 ๖๕๘ มีข้างเผือก ๗ ข้าง เป็นผู้มียุญาธิการมาก ปราบถนอมจะเป็นสัมพันธ-
 ๖๕๙ มิตรสนิทกับพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา จึงแต่งราชธิดาองค์หนึ่งซึ่งมีรูป
 ๖๖๐ ลักษณะเป็นอนันตงาม มีนามว่า รัตนมณีเนตร กับเครื่องราชบรรณาการ
 ๖๖๑ ให้ทูต จำทูล พระราชสาส์น เจริญทางพระราชไมตรี เข้ามายัง กรุงศรี-
 ๖๖๒ อยุธยาถวายพระราชธิดา ใจความในพระราชสาส์นนันทูลขอข้างเผือก
 ๖๖๓ ด้วยเชือกหนึ่ง เพื่อจะเอาไปเป็นสร้อยพระนคร พระมหากษัตริย์
 ๖๖๔ พระทัยยินดี รับพระราชธิดาพระเจ้านครล้านช้าง แล้วจึงพระราชทาน

ข้างเผือกพังให้ กิตติศัพท์นั้นนันทราบไปถึงพระเจ้าหงสาวดี ๆ ก็ทรง
 พระพิโรธ ตรัสว่าพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาไม่อยู่ในยุคธรรม ไปผูกไมตรี
 กับพระเจ้าล้านช้าง ให้ข้างเผือกพังไปกับพระเจ้าล้านช้าง เมื่อทำ
 สัตย์สาบานกับเรานันว่า นอกจากเราแล้วจะไม่ให้แก่ใครเลย ครั้น
 แล้วก็ให้พวกพลทหารไปคอยข่มสกดักทางคอยแย่งชิงข้าง ซึ่งพระมหา
 จักรวรรดิพระราชทานไปแก่พระเจ้าล้านช้าง เมื่อทูตเมืองล้านช้าง
 พาข้างไปที่พวกหงสาวดีข่มอยู่ พวกหงสาวดีก็ออกสกดักฆ่าฟันพวกล้าน
 ช้าง แย่งชิงเอาข้างเผือกพังไปได้ นำไปถวายพระเจ้าหงสาวดี

พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสว่า บัดนี้พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาไม่ต้องอยู่
 ในสังครม เมื่อทำไมตรีกับเรานันได้พูดไว้ว่า นอกจากเราแล้วจะไม่
 ยอมให้ข้างเผือกแก่ใครเลย มาบัดนี้ไปผูกไมตรีกับพวกล้านช้าง ให้
 ข้างเผือกพังแก่พวกล้านช้างอีกเล่า เราเห็นว่าพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา
 ทำการหาข้อตรงต่อเราไม่ เหตุฉะนี้ เราจะยกพลไปตีกรุงศรีอยุธยา
 ให้ยับเยิน ธิบดีรพัสสมบัติกวาดต้อนผู้คนมาเป็นเชลยให้สน

เมื่อพระเจ้าหงสาวดีรับส่งตงนแล้ว จึงให้หม่อมทองตราบอกไป
 ยังเมืองอังวะ เมืองพุกาม เมืองปะเย เมืองสระตุง ให้เกณฑ์ผู้คนข้าง
 ม้ามายังเมืองหงสาวดีให้สนเชิง เมื่อหัวเมืองทงปวงถึงพร้อมกันแล้ว
 พระเจ้าหงสาวดีก็ให้จัดกองทัพยกทัพเรือมีจำนวนพล ๙๐๐,๐๐๐ พร้อม
 เสรีแล้ว พระองค์เป็นจอมพล เสด็จมาทางเมืองพิษณุโลก เมื่อ

จุลศักราช ๙๒๔ ครั้นถึงเมืองพิชฌุโลกแล้ว ให้ตั้งค่ายประชิดเมือง
พิชฌุโลกโดยสามารถ

พระสุธรรมราชาทรงทราบว่า พระเจ้าหงสาวดียกทัพมาตรง
นั้นมากมายหนักหนา เห็นว่าจะต้านทานสู้รบมิได้ ก็มีใต้ออกสู้รบ
จึงให้แต่งเครื่องราชบรรณาการ แล้วพาพระสุวรรณกัลยาราชธิดา กับ
พระนเรศวรและพระเอกาทศรถ ออกไปเผ่าถวายเป็นเครื่องราชบรรณา-
การ ขอมสวามิภักดิ์โดยดี พระเจ้าหงสาวดีก็ทรงยินดี จึงให้ประกาศ
พวกพลนิกายทั้งปวงมิให้ทำร้ายอาณาประชาราษฎร ถ้าผู้ใดขัดขืน
ทำล่วงละเมิดจะเอาตัวเป็นโทษถึงสิ้นชีวิต เมื่อพระเจ้าหงสาวดีได้
เมืองพิชฌุโลกแล้วจึงให้พระเอกาทศรถ ราชโอรสองค์น้อยของพระ
สุธรรมราชา อยู่รักษาเมืองพิชฌุโลก พระสุวรรณกัลยา กับพระ
นเรศวรนั้นให้ตามเสด็จในกองทัพหลวงด้วย ให้พระสุธรรมราชาเป็น
ทัพหน้า ยกเข้ามากรุงศรีอยุธยา ครั้นถึงจึงให้ล้อมพระนครศรีอยุธยา
เข้าไว้ให้มั่นคงทั้ง ๔ ด้าน ส่วนข้างภายในพระนครศรีอยุธยานั้น ก็
ได้จัดการป้องกันไว้เป็นสามารถ พระเจ้าหงสาวดีให้เข้าตีหักเป็น
หลายครั้งก็ยังไม่ได้ จึงให้ตั้งล้อมพระนครอยู่

เรื่องสมเด็จพระมหินทราธิราช

ในขณะเมื่อพระเจ้าหงสาวดีเข้ามาล้อมกรุงศรีอยุธยาอยู่นั้น

พระมหากักรวรรดิทรงพระประศวรสวรรคต บำราชการหังปวงจึงยก
พระมหินทร์ราชโอรสขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน

คราวนั้น พระยาจักรีบำราชการในกรุงศรีอยุธยา คิดคดต่อ
พระมหินทร์ จึงลอบออกไปเฝ้าพระเจ้าหงสาวดีแล้วทูลว่า บัดนี้เสียบง
อาหารในพระนครจนจะหมดสิ้น ราษฎรอดอยากระส่ำระสายเกือบสิ้น
กำลังอยู่แล้ว หวังพระมหากักรวรรดิสวรรคตแล้ว พระมหินทร์ซึ่งบน
เสวยราชสมบัติแทนก่อนแล้ว บังคับบัญชาการไม่สิทธิ์ขาด ถ้าพระองค์
ให้เข้าระดมตีโดยสามารถ คราวนั้นจะได้พระนครเป็นมั่นคง ด่าน
นันทมนต์ ตำนานอ่อนแอ บำพระองค์จะคอยเปิดประตูรับ เมื่อ
พระยาจักรีกราบทูลความลับตั้งนั้นแล้ว ก็ถวายบังคมลากลับเข้ามาใน
พระนคร

พระเจ้าหงสาวดีได้ขบถตั้งนั้น ก็ให้พลนิกายเข้าระดมตีเป็น
สามารถ พวกพลทหารซึ่งรักษาหน้าที่เชิงเทินก็พากันระส่ำระสาย
พระสุธรรมราชาจึงกราบทูลพระเจ้าหงสาวดีว่า บัดนี้ชาวพระนคร
ระส่ำระสายค้ำคับเหมือนปลาที่ติดอยู่ในลอบแล้ว พระองค์จึงเร่ง
นายทัพนายกองให้เข้าระดมตีโดยสามารถเถิด พระเจ้าหงสาวดีก็ทรง
กำชับให้นายทัพนายกองเข้าระดมตีโดยสามารถ ให้ตีเอาพระนคร
ให้จงได้ นายทัพนายกองหังปวงกลัวพระราชอาญา ก็เร่งกันเข้า
ระดมตีโดยแข็งแรงยิ่งกว่าเก่า มิได้คิดแก่ชีวิต

ฝ่ายพระยาจักรีเห็นพวกหงสาวดีเข้าตีพระนครโดยสามารถ ตั้ง

๕ ไต่ทักเปิดประตูรับกองทัพหงสาวดีเข้าในพระนคร เมื่อพวก
หงสาวดีเข้าในพระนครได้แล้ว ก็ไล่ฆ่าฟันผู้คนล้มตายเป็นอันมาก
พระนครศรีอยุธยา ก็เสียแก่หงสาวดีในครั้งนั้น ๕๕

เรื่องสมเด็จพระสุธรรมราชา

พระเจ้าหงสาวดีจึงให้เก็บทรัพย์สินเงินทอง บ้านใหญ่ ป่าน้อย
ผู้คนข้างมา ก็ข้างเผือกอก ๕ ข้าง ทั้งรูปหล่อต่างๆ ตั้งแต่
พระเจ้าอยู่ทอที่อยู่ ในหอ คือ รูปคน รูปพรหม รูปข้างเอราวัณ
รูปม้า รูปปราสาทสีห์ รูปคชสีห์ รูปนรสิงห์ รูปแกะ รูปบัวธนู รูปหงส์
รูปนกกระเรียน รูปนกใหญ่ รูปนกยูงตัวผู้ รูปนกยูงตัวเมียเหล่านี้ พระ
เจ้าหงสาวดีก็ให้เอาไปด้วย แล้วมอบราชสมบัติให้พระสุธรรมราชา
พระมหินทรกับพระสุวรรณกัลยาและพระนเรศวรนั้น พระเจ้าหงสาวดี
ให้เอาไปด้วย พระยาจักรซึ่งเป็นไส้ศึกนั้น พระเจ้าหงสาวดีก็ให้ปูน
บำเหน็จรางวัลเป็นอันมาก อยู่ประมาณเจ็ดวัน ทรงเห็นว่า พระยา
จักรไม่ชอบตรงต่อเจ้านายของตน เจ้านายของตนขุบเสงใจให้มียศ
บรรดาศักดิ์ถึงเพียงนั้นแล้ว ยังคิดร้ายเป็นไส้ศึก ถ้าจะเลยงพระยาจักร
ไว้อีกก็จะเป็นไส้ศึกต่อไป จึงรับสั่งให้เอาตัวพระยาจักรไปประหาร
ชีวิตเสีย แต่พระมหินทรนั้น พระเจ้าหงสาวดีให้อยู่ใกล้ชีวิตพระองค์
เสมอ เมื่อเสด็จไปถึงเมืองสระสูง พระมหินทรไม่ยำเกรง หยาบเข้า
ต่อพระเจ้าหงสาวดีๆ ทรงพระพิโรธ จึงรับสั่งให้เอาถ่วงน้ำเสีย

เมื่อพระเจ้าหงสาวดีเสด็จไปถึงเมืองหงสาวดีแล้ว ก็ให้ขุนบำ-
 เหน็จทแกล้วทหารเป็นอันมาก นางสุวรรณกัลยาราชธิดาของพระ
 สุธรรมราชา^๕นั้น พระเจ้าหงสาวดีทรงตั้งให้เป็นอัครมเหสี พระ
 นเรศวร^๕นักโปรตปรานเหมือนพระราชบุตรในพระอุทร

ในเวลาเมื่อพระเจ้าหงสาวดียังประทับอยู่ที่พระนครศรีอยุธยา
 นั้น ได้โปรดให้สร้างพระเจดีย์ใหญ่องค์หนึ่ง ที่ตำบลทุ่งเขาทอง
 ขนานนามพระเจดีย์นั้นว่า เจดีย์ภูเขาทอง ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

ฝ่ายพระสุธรรมราชา ซึ่งพระเจ้าหงสาวดีให้อยู่ครองกรุงศรี
 อยุธยา^๕นั้น ทรงพระดำริเห็นว่า พระนเรศวรราชโอรสไปอยู่เมือง
 หงสาวดีแล้ว จึงโปรดตั้งให้พระเอกาทศรถเป็นมหาอุปราชแทนพระ
 นเรศวร แต่ให้ลงมาอยู่กรุงศรีอยุธยา เมื่อพระสุธรรมราชาได้ราช
 สมบัติ^๕นั้น พระชนม์ได้ ๒๐ พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๑๕ พรรษา
 ก็เสด็จสวรรคต รวมพระชนม์ ๓๕ พรรษา พระสุธรรมราชาสมภพ
 วันพุธ

เรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

เมื่อพระสุธรรมราชาสวรรคตแล้ว บรรดาข้าราชการทั้งปวง
 จะยกพระเอกาทศรถขึ้นครองราชสมบัติ พระเอกาทศรถไม่ยอม ว่า
 พระเชษฐาของเรายังมีอยู่ที่เมืองหงสาวดี พระเอกาทศรถก็ยังคง
 ตำแหน่งพระมหาอุปราชอยู่อย่างเดิม แต่บังคับบัญชาสิทธิ์ขาดราชการ
 แผ่นดินทั่วไป

ฝ่ายข้างกรุงหงสาวดี วันหนึ่งพระมหากษัตริย์กับพระนเรศวร
เล่นชนไก่ ไก่ของพระมหากษัตริย์แพ้ พระมหากษัตริย์ก็ขี้ใจ
จึงแกล้งพูดเป็นที่เยาะเย้ยว่า ไก่เขลยเก่ง ชนชนะไก่เราได้ พระ
นเรศวรได้ฟังดังนั้นก็น้อยพระทัย ฝูงอามาตพระมหากษัตริย์ แกล้ง
ตรัสตอบไปเป็นนัยว่า ไก่ของหม่อมฉันนี่ พระองค์อย่าเข้าพระทัยว่า
จะชนะแต่ไก่ของพระองค์ จะชนเอาบ้านเมืองก็จะได้ดัง

พระนเรศวรทรงแค้นพระทัยพระมหากษัตริย์ไม่วายเลย ครั้น
ต่อมาจึงทรงพระดำริว่า ซึ่งเราจะมานั่งน้อยหน้าอยู่ในบ้านเมืองเขา
ไปให้เขาดูหมิ่นอย่างนี้ไม่สมควร จำจะคิดอุบายหนีไปให้จงได้ วันหนึ่ง
จึงเข้าไปเฝ้าพระสุพรรณกัลยา แล้วทูลความตามที่คิดไว้วันนั้นทุกประการ
แล้วทูลจะให้พระพี่นางเอนกกลับพระนครศรีอยุธยาด้วย พระสุพรรณ
กัลยาจึงตรัสตอบว่า บัดนี้พม่ารบด้วยพระเจ้าหงสาวดีแล้ว จะหนีไป
อย่างไรได้ พ่อจงกลับไปเถิด ตรัสแล้วจึงอุบายชี้ให้พระแม่พระนเรศวร
ว่า ขอให้พี่น้องเราไปโดยสรีรสวัสดิ์ อย่าให้ศัตรูหมุ่บ่จามิตรอย่าได้
แม้ใครจะคิดร้ายก็ขอให้พ่ายแพ้แก่เจ้า เจ้าจะมีชัยชนะแก่ข้าศึกศัตรู
กูบ้านกูเมืองคืนได้ดังปรารถนาเทอญ ดั่ง

พระนเรศวรได้ฟังดังนั้น แกล้งตรัสตอบเป็นทลพระพี่นางเธอ
ว่า รักผัวมากกว่าญาติ แล้วก็ทูลลามาสู่ที่ตำหนัก ชักชวนมหาดเล็ก
ที่สนิทไว้เนื้อเชื่อใจและมีฝีมือเข้มแข็งได้ ๖๐ คน แล้วก็ลอบหนีออก
จากเมืองหงสาวดี

ฝ่ายพระมหากุปราชาทราบว่า พระนเรศวรหนีไปจากกรุง
หงสาวดีจึงเข้าไปกราบทูลพระเจ้าหงสาวดีว่า บัดนี้พระนเรศวรหนี
ไปแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าจะขออาสายกพลไปจับตัวให้จงได้ พระเจ้า
หงสาวดีจึงตรัสห้ามว่า เจ้าอย่าไปตามเลย พระนเรศวรนี้เป็นคนมี
บุญญาธิการมาก ทั้งฝีมือเข้มแข็ง บิดาจะเล่าให้ฟัง วันหนึ่งบิดา
เรียกพระนเรศวรเข้ามาเฝ้า พอพระนเรศวรย่างเข้ามาถึงอฒจันทร์
พระราชมนเทียรที่บิดาอยู่นั้นวันไหน บิดาจึงเห็นว่าพระนเรศวร
มีบุญมาก เจ้าอย่าไปเลย พระมหากุปราชาก็ไม่ฟัง จึงให้จัตกกองทัพ
เป็นอันมาก แล้วก็ยกไปตามพระนเรศวรทางพระเจดีย์ ๓ องค์ พระ
นเรศวรตั้งคอยสู้รบอยู่ที่พระเจดีย์ ๓ องค์ พระมหากุปราชาก็ยกพลเข้า
ตีพระนเรศวร ๆ เห็นกำลังพระมหากุปราชามาก ก็ถอยมาตั้งรับที่
ตำบลละสันตี พระมหากุปราชาก็ตามตีที่ตำบลละสันตี พระนเรศวร
เห็นจะสู้ไม่ได้ ก็ถอยมาตั้งที่เมืองสุพรรณ

ในขณะนั้น พระเอกาทศรถมหากุปราชทรงทราบว่า พระ
นเรศวรผู้เป็นพระเชษฐาธิราชหนีมาจากหงสาวดี พระมหากุปราช
หงสาวดีติดตามตีมาถึงเมืองสุพรรณ จึงให้จัดเสบียงอาหารให้กอง
ลำเลียงคุมไปส่งที่เมืองสุพรรณ พวกลำเลียงยังไม่ทันไปถึง พอพระ
มหากุปราชให้กองเสบียงมาชุ่มสกัต มาพันผู้คนล้มตายลงเป็นอันมาก
แล้วแย่งเอาเสบียงอาหารไปได้

พระเอกาทศรถทรงทราบว่ พระมหากุปราชายกพลมามาก จึงให้รับจัดไพร่พลข้างมาเสียบียงอาหารเพิ่มเติมไปอีก พระองค์เสด็จ เป็นจอมพลไปด้วย ครั้นถึงเมืองสุพรรณ จึงเข้าไปเฝ้าพระนเรศวร ๆ กิตริสเล่าสาเหตุอันเกิดขันทเมืองหงสาวดี จนกระทั่งหนมาถึงเมือง สุพรรณบุรีและพระสุวรรณกลียามีโตเสด็จมาด้วย ให้พระเอกาทศรถ พึ่งทุกประการ พระเอกาทศรถได้ทรงฟังดังนั้น จึงกราบทูลรับอาสา ว่า ถ้ากระนั้นพระองค์จงพักผ่อนเสียให้สำราญพระทัยเถิด กระหม่อม ฉนั้นจะขอรับอาสาตีทัพพระมหากุปราชายให้แตกพ่ายจงได้ พระนเรศวร จึงตรัสห้ามว่า อย่าเลยน้องเรายังอ่อนนัก จะสู้ฝีมือเขาไม่ได้ พระ มหากุปราชานชำนาญในการสงคราม ฝีมือเขมแข็งนัก พจะออกรบ เอง เจ้าจงจัดผู้คนข้างมาไว้ให้พร้อมคอยช่วยพลเถิด พระนเรศวรสั่ง ดึงแล้ว ก็ยกทัพออกไปรบกับพระมหากุปราชาย ได้รบพุ่งกันเป็น สามารด ยังไม่แพ้ไม่ชนะกัน ผู้คนทั้ง ๒ ฝ่ายล้มตายลงด้วยกันเป็น อันมาก ต่างราทัพจากกัน พระนเรศวรจึงไสข้างออกไปหน้าทัพ แล้ว ทำทนายพระมหากุปราชายว่า เราทั้ง ๒ รบกันยังไม่แพ้ไม่ชนะ ผู้คน ล้มตายเป็นอันมาก นำสงสารไพร่พลซึ่งมาพลอยตายด้วยเราทั้ง ๒ ขง เกิดสงครามคราวนมสาเหตุก็เพราะเราแต่ ๒ คน เพราะฉะนั้น เรา ควรจะรบกันแต่สองต่อสอง ขนข้างกันโดยทำนองยุทธหัตถีจะได้ ประกาศเกียรติยศและความกล้าหาญ ซึ่งได้เกิดมาเป็นชายชาติกษัตริย์ ใครตีใครก็จะได้ชัยชนะ ไม่พ้ก็ต้องลำบากแก่ไพร่พล เมื่อพระ นเรศวรชวนเชิญเป็นทีเยาะเย้ยดังนี้ พระมหากุปราชายหงสาวดีก็เกิด

มมานะกษัตริย์ จึงตรัสว่า ดิแล้วตังน แล้วยกให้เอาธงใหญ่มาปักลง
 ตรงหน้าข้างธง ๒ ทำสัญญาแก่กันว่า ถอนธงชนเมื่อไรก็ให้เข้าทำ
 ยุทธหัตถ์กันเมื่อนั้น สัญญากันแล้ว ต่างพระองค์ก็เปลี่ยนเครื่องทรง
 ใหม่. ทรงเครื่องกระตามอย่างวิธีจะทำยุทธหัตถ์ เวลานั้นข้าง
 ทรงของพระนเรศวรกำลังติดมัน เมื่อแต่งพระองค์เสร็จพร้อมทั้ง ๒
 ฝ่ายแล้ว ต่างก็คอยฤกษ์อยู่ในขณะนั้น ด้วยบุญญาภิหารของพระ
 นเรศวรที่จะได้ชัยชนะแก่พระมหาอุปราชานั้น ทงจะได้เป็นพระมหา
 กษัตริย์ด้วย ก่อนเมฆบนอากาศบันดาลเป็นรูปเศวตฉัตรกางกั้นอยู่ตรง
 พระคชาธารพระนเรศวร พระบรมธาตุโตเท่าผลมะงั่วก็ทำปาฏิหาริย์
 เสด็จผ่านมาจากงอทัพพระนเรศวร พระองค์ก็ทรงยินดี ยกพระหัตถ์
 ชนมัสการ พร้อมทั้งนายทัพนายกองทั้งปวง พอได้ฤกษ์แล้ว ต่าง
 พระองค์ก็ให้ถอนธงสัญญาที่ปักไว้ ทั้ง ๒ พระองค์ก็เข้าทำยุทธหัตถ์
 ชนข้างกัน ขณะนั้น พระมหาอุปราชจะเอาจักรบัวังพระนเรศวรฯ
 เห็นตังนจึงตรัสว่า พระเชษฐาทำอะไรอย่างนั้น เห็นจะเคยใช้อุบาย
 ทำร้ายเขาอย่างนั้นเสมอดอกกระมัง ซึ่งเราพี่น้องมาทำสงครามกันคราว
 นเป็นธรรมยุทวิธี พระเชษฐาจะลอบทำร้ายอย่างนั้นไม่สมควร พระ
 มหาอุปราชจึงตอบว่า เราลองใจดูตอก มิได้คิดว่าจะเอาจักรบัวัง
 พระน้องจริง ๆ ตรัสแล้วต่างพระองค์ก็เข้าทำยุทธหัตถ์กันอีก ข้าง
 พระนเรศวรกำลังน้อยเสียท่า เบนท่ายให้ข้างพระมหาอุปราช พระ
 มหาอุปราชก็ทรงพระแสงง้าวฟันพระนเรศวรฯ หลบหัน ถูกแต่พระ

มาลาชาติไปประมาณ ๒ นิ้ว ข้างพระนเรศวรลอยหลัง ไปถึงจอมปลวก
แห่งหนึ่งในป่าพุทรา ยันได้ถนัด ก็เอาเท้าทั้ง ๒ ยันกับจอมปลวก
ขยับแห่งถูกโคนงาข้างพระมหาอุปราชา ข้างพระมหาอุปราชาเบน
ท้ายจะหนี พระนเรศวรเห็นได้ที ก็เอาพระแสงจ้าวฟันพระมหาอุป-
ราชาขาดสะพายแล่ง สันพระชนมมืออยู่กับคอข้าง ท่อนข้างพระนเรศวร
ยันนั้นก็มีนามปรากฏว่า พุทรากระแตก ยังมีอยู่จนทุกวันนี้

ฝ่ายนายทัพนายกองหงสาวดีทั้งปวง ครั้นเห็นพระมหาอุปราชา
สันพระชนมก็ตกใจกลัว แตกกระจัดกระจายกันไป พระนเรศวรก็ห้าม
มิให้พวกพลทำร้ายแก่พวกหงสาวดี ให้ประกาศแก่ชาวหงสาวดีว่า
อย่าให้นายทัพนายกองทั้งปวงตกใจกลัวเลย ซึ่งเราทำสงครามคราวนี้
มิได้คิดจะให้ใคร่พลทั้งปวงได้ความลำบาก คิดแต่จะแก้แค้นพระ
มหาอุปราชาซึ่งหมิ่นประมาทเราอย่างเดี๋ยวเท่านั้น บัดนี้เราแก้แค้น
ได้แล้ว คริสต์จนแล้วก็โปรดให้นายทัพนายกองและพลทหารทั้งปวง
กลับไปเมืองหงสาวดี พวกนายทัพนายกองและพลทหารทั้งปวง ก็กราบ
ถวายบังคมลากลับไปยังเมืองหงสาวดี นำความที่พระมหาอุปราชาชน
ข้างเสียแก่พระนเรศวรสันพระชนมบนคอข้าง กราบทูลพระเจ้า
หงสาวดี ๆ ก็ทรงพระพิโรธ รับสั่งให้เอาตัวนายทัพนายกองที่ไปกับ
พระมหาอุปราชานั้น ใส่ค้าย่างไฟให้ตายสิ้น แต่เท่านั้นยังไม่คลาย
พระพิโรธ จึงเสด็จไปสู่ตำหนักพระสุวรรณกัลยา เอาพระแสงฟัน
พระนางสุวรรณกัลยา กับพระราชธิดาของพระองค์สันพระชนมทั้ง ๒
พระองค์

เมื่อพระนเรศวรมีชัยชนะแก่พระมหาอุปราชาแล้ว ก็เสด็จ
 กลับยังพระนครศรีอยุธยา ให้ทำนุบำรุงไพร่บ้านพลเมืองให้เรียบร้อย
 ประกิตตามภูมิลาเนา ข้าราชการทั้งปวงจึงทำการราชาภิเษก ยกพระ
 นเรศวรขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน พระนเรศวรจึงทรงตั้งพระเอกาทศรถ
 ไว้ในตำแหน่งพระมหาอุปราชา ทรงตั้งมหาดเล็กซึ่งตามเสด็จมาแต่
 ในเมืองหงสาวดี ได้ทำการรบพุ่งร่วมชีวิตกับพระองค์มานั้น ให้มียศ
 บรรดาศักดิ์ทุก ๆ คน แล้วพระราชทานบำเหน็จรางวัลเป็นอันมาก
 แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ต้องเสี้ยมช่วยสาธนาการทั้งปวงด้วย พระแสง
 ที่ทรงฟันพระมหาอุปราชานั้น พระราชทานนามว่า เจ้าพระยา
 แสนพลพ่าย หรือเจ้าพระยาพระแสง พระแสงของ้าวของพระองค์
 เมื่อชนข้างกับพระมหาอุปราชานั้น ยังมีปรากฏอยู่จนเสียกรุงศรีอยุธยา
 ข้างทรงที่ท้ายทอยหัตถ์ชนะพระมหาอุปราชานั้น พระราชทานนามว่า
 เจ้าพระยาไชยานุภาพ แล้วพระนเรศวรทรงพระดำริเห็นว่า คราวนี้
 คงจะเกิดศึกใหญ่เป็นแน่ จึงให้ขยายพระนครให้กว้างออกไปกว่าเดิม
 ให้ทำค่ายคูประตูหอรบให้แน่นหนา ส่วนเสบียงอาหารเข้าไว้ใน
 พระนครเป็นอันมาก ประนปรีอผู้คนข้างม้าให้บริบูรณ์ แล้วจึงให้สร้าง
 พระพุทธปฏิมากรสูง ๒๐ ศอก พระองค์หนึ่งสำเร็จ แล้วก็ทรงบริจาค
 พระราชทรัพย์บำเพ็ญพระราชกุศลฉลองพระพุทธปฏิมากรนั้นเป็นอัน
 มาก ถวายพระนามว่า พระติโลกนารถ

เมื่อพระนเรศวรทรงจัดการบ้านเมือง และนำเพ็ญพระราชกุศล
เสร็จแล้ว จึงเสด็จยกทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงแสน เมือง
นครศรีธรรมราช เมืองไชยา เมืองสงขลา เมืองตานี ครั้นตีได้เมือง
เหล่านั้นแล้ว ก็รวบรวมผู้คนข้างมาได้เป็นอันมาก เสด็จยกทัพกลับ
พระนคร ปูนบำเหน็จรางวัลแก่นายทัพนายกองเป็นอันมาก เมื่อมี
กำลังผู้คนข้างมากขึ้น ทรงพระราชดำริเห็นว่า จะทำศึกใหญ่ได้
จึงจัดทัพใหญ่มีจำนวนพลถึงแปดหมื่นสี่พัน เป็นขบวนข้างระวางมีชื่อ
๔๘ ข้าง ข้างที่ไม่มีชื่อระวางร้อยเศษ ขบวนมีระวางมีชื่อ ๑๕๖ ม้า
ม้าไทย ๑๐๐ ม้า ม้าฮ่อ ๑๐๐ ม้า ม้าปีกขาวขึ้นใน ๑๐๐ ม้า ม้าปีก
ซ้ายขึ้นใน ๑๐๐ ม้า ม้าทหารบน ๑๐๐ ม้า ม้าทหารตมออง ๑๐๐ ม้า
ม้าทหารบนยา ๑๐๐ ม้า ม้าเร็ว ๑๐๐ ม้า ให้จัดข้างทรง ๔ ข้าง คือ
เจ้าพระยาไชยานุภาพ ๑ เจ้าพระยาสิริไชยจักร (ปราบไตรจักร) ๑
เจ้าพระยาปราบศึก (ศรีไชยศักดิ์) ๑ เจ้าพระยาจักรมหินทร (จักร
มहिมา) ๑ ข้างนายทัพนายกองข้างหน้า ๘ ข้าง ข้างหลัง ๑๒ ข้าง คือ
พลายมงคลจักร (พาฬ) ๑ พลายพิฆานจักรพรรดิ ๑ พลายสวาสิทธิ
ไชย ๑ พลายตรังโลกนาศ ๑ พลายแก้วจักรรัตน์ ๑ พลายมทรุฑเทพ
(มัยมเทศ) ๑ พลายจุนไชยราชา กุญชรราชา ๑ พระยา (มหา)
คชสาร ๑ พลายสังหารคชสีห์ ๑ หัสดีวิไชย ๑ พลายหัตถไชย ๑
พลายไอรापต ๑ พลายเอราพต ๑ พลายอรุณจักรพรรดิ (โจอม

จักรพรรดิ) หนึ่ง พลายมารติไชย (มารพิชัย) หนึ่ง พลาย
 คชรัตน์หนึ่ง พลายสุวัตติกุญเษะ หนึ่ง พลายบรมนาเคน (นทร) หนึ่ง
 พลายกรินทรรัตน์ (กเรนทรรัตน์) หนึ่ง ข้างหน้า ๘ ข้างนี้ ใหม่
 ความุหน่าหนึ่ง ความุท่ายหนึ่ง กลาง ๓ ครั้นแล้วทรงให้จัดเป็น
 กองร้อย กองพัน กองหมื่น พร้อมด้วยเครื่องศัสตราวุธใหญ่น้อย
 เสร็จแล้ว ให้พระเอกาทศรถเป็นแม่ทัพหน้า พระนเรศวรเป็นแม่ทัพ
 หลวง ยกออกจากพระนครศรีอยุธยา พระเอกาทศรถยกไปตีได้เมือง
 แฉะ เมืองกรุงสรีลพารา เมืองหาง เมืองโยนกสุเร และเขตแดน
 เมืองหาง เก็บรวบรวมผู้คนข้างมาได้เป็นอันมาก ทรงจัดบ้านเมืองให้
 เรียบร้อย ให้ราษฎรคงอยู่ตามภูมิลำเนาแล้ว พระเอกาทศรถก็ยกไป
 ตีเมืองหงสาวดี ให้เข้าล้อมเมืองหงสาวดีไว้

พระเจ้าหงสาวดีก็มิได้สู้รบ เป็นแต่ให้กวาดต้อนผู้คนข้างมา
 เสียดจัน ไปอยู่เมืองตองอู พระเอกาทศรถยกพลตามตีพระเจ้าหงสาวดี
 ไปถึงเมืองตองอู ให้เข้าตีเมืองเป็นหลายครั้งก็ไม่ได้ ด้วยเมืองตองอู
 มีผู้คนเสบียงอาหารบริบูรณ์ และชาวเมืองสู้รบเป็นสามารภ พระ
 เอกาทศรถจึงมีใบบอกมากราบทูลพระนเรศวร มีใจความว่า ไต่ยก
 ไปล้อมเมืองตองอู และให้ตีหักเป็นหลายครั้งก็ยังไม่ ได้ ด้วยเมือง
 ตองอูมีเสบียงอาหารบริบูรณ์ และผู้คนรักษาน้ำแข็งแรงตั้งน พระ
 นเรศวรก็ยกทัพจากเมืองหาง ไปทางตำบลเขาเขี้ยว เทพารักษ์ขง

รักษาเขาเข็มนัน^๕ บันดาลให้พระองค์เสด็จสวรรคตบนคอข้างพระท
 ษะนงพิชณูราชา ณ ตำบลเขาเข็มนัน^๕ เมื่อพระนเรศวรเสวยราชย์
 พระชนม์ได้ ๑๕ พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๒๐ ปี เมื่อเสด็จสวรรคต
 พระชนม์ได้ ๓๕ พรรษา พระนเรศวรสมภพวันพฤหัสบดี^๕ เสด็จ
 สวรรคตเมื่อ จุลศักราช ๙๖๐ ปี

เรื่องสมเด็จพระเอกาทศรถ

ฝ่ายพระเอกาทศรถซึ่งดงลอมเมืองตองอูน^๕ ครั้นทรงทราบว่า
 พระนเรศวรเสด็จสวรรคตแล้ว ก็ให้เลิกทัพกลับจากเมืองตองอู มาเชิญ
 พระศพพระนเรศวรกลับไปยังพระนครศรีอยุธยา บรรดาข้าราชการ
 ปวงจึงเชิญเสด็จพระเอกาทศรถขึ้นครองราชสมบัติ เมื่อพระเอกาทศรถ
 ได้ครองราชสมบัติแล้ว จึงให้ทำพระเมรุถวายพระเพลิงพระเชษฐา-
 ธิราช แล้วทรงสร้างวัดอุทิศพระราชากุศลถวายพระเชษฐาธิราชวัดหนึ่ง
 พระราชทานนามว่า วัดวรเชษฐ^๕ แล้วให้หล่อพระพุทธรูปใหญ่สูง
 ๑๘ ศอก พระองค์หนึ่ง หุ้มด้วยทองคำหนัก ๑๗๙ ขั่ง ถวายพระ-
 นามว่า พระศรีสรรเพชญ์^๕ ครั้นสำเร็จแล้ว ให้สร้างวัดในเมืองอีก
 ๒ วัด คือ วัดราชวงศ์วัดหนึ่ง วัดโพธารามวัดหนึ่ง

เมื่อพระเอกาทศรถเสด็จไปตีเมืองหางนั้น ได้เอาพระหนัดคาบ
 พระแสงองค์หนึ่ง^๕ บินค่าย ยังมีรอยพระหนัดปรากฏอยู่ พระแสงองค์
 นั้นยังปรากฏจนทุกวันนี้

สมเด็จพระเอกาทศรถมมีเหลือถึง ๘ พระองค์ แต่มิได้มีพระราชโอรสธิดา และพระองค์ทรงพระราชศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ยิ่งนัก ทรงพระอุตสาหะเสด็จไปนมัสการพระพุทธบาทที่เขารังรุ้ง อันมีอยู่ใกล้เมืองหาง เมื่อเสด็จไปในท่ามกลางทางนั้น เสด็จประทับแรมที่วัดพุทธสรวนอันอยู่ในเมืองนະตีกะบะรา ครั้นเสด็จออกจากวัดพุทธสรวนแล้วเสด็จไปนมัสการพระพุทธบาทที่เขารังรุ้ง ทรงพระราชศรัทธาถวายพระมหามงกุฎกับสังวาลของพระนเรศวรเป็นพุทธบูชา แล้วเสด็จไปประทับที่เมืองหาง ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ปฏิสังขรณ์พระเจดีย์และพระพุทธรูปที่เมืองหาง เสร็จแล้วก็เสด็จกลับยังกรุงศรีอยุธยา ให้ข้อมพระที่นั่งมิ่งคลาภิเศก ๒ องค์ ซึ่งได้สร้างไว้แต่ครั้งพระมหากัรวรรต และได้จัดให้พระสงฆ์เล่าเรียนพระปริยัติธรรม ส่วนพระองค์ก็ได้ทรงเล่าเรียนพระกรรมฐานมิได้ขาด ครองราชสมบัติอยู่ครบเท่าเสด็จสวรรคต พระเอกาทศรถได้เสวยราชย์ เมื่อพระชนม์ได้ ๒๐ พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๑๙ พรรษา พระชนม์ได้ ๓๙ พรรษา ก็เสด็จสวรรคต

เรื่องพระเจ้าทรงธรรม

บรรดาข้าราชการทั้งปวงจึงยกพระเจ้าทรงธรรม ซึ่งเป็นพระราชนัดดาของพระสุธรรมราชาขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อจุลศักราช ๙๗๙ ปี ถวายพระนามว่า พระเจ้าติโลกนาถฯ มีพระมเหสี ๒ พระองค์ทรงพระนามว่า จันทราชาพระองค์หนึ่ง บัดนี้เที่ยว

พระองค์หนึ่ง พระนางจันทราขามีพระราชธิดา ๔ พระองค์ องค์ที่ ๑ มีพระนามว่า ปทุมเทวี องค์ที่ ๒ พระนามว่า สุริยา องค์ที่ ๓ พระนามว่า จันทาเทวี องค์ที่ ๔ พระนามว่า ศิริกัลยา พระนางขัตติยเทวี มีพระราชธิดา ๔ พระองค์ องค์ที่ ๑ พระนามว่า อุบลเทวี องค์ที่ ๒ พระนามว่า นภาเทวี องค์ที่ ๓ พระนามว่า อรพุตรี องค์ที่ ๔ พระนามว่า ขนิษฐาเทวี

และพระเจ้าติโลกนาถนั้น มีพระราชนัดดาองค์หนึ่งทรงพระนามว่า สุริยกุมาร เป็นเชื้อพระวงศ์ฝ่ายพระราชมารดาของพระเจ้าติโลกนาถ พระสุริยกุมารนี้มีอภิษาศัยผิดกว่าคนธรรมดา มาแต่ยังเยาว์ เวลาที่เล่นกับเพื่อนทารกด้วยกัน พระสุริยกุมารให้เอาเครื่องลาด ๆ บนจอมปลวก แล้วเสด็จบนนั่ง ตั้งแต่งพวกทารกให้เป็นเสนาบดีและข้าราชการแล้วก็เล่นว่าราชการ วินิจฉัยพระราชกฤษฎีกากฎหมายอย่างทำนองกษัตริย์ ตั้งนั่งเอง ๆ

พระเจ้าติโลกนาถนั้น ทรงรอบรู้พระไตรปิฎกมาก ทรงพระราชศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนายิ่งกว่ากษัตริย์ก่อน ๆ ทรงสมทานศีล ๕ เบนินิจ ทรงสมทานอุโบสถศีลเดือนละ ๔ ครั้ง ทั้งทรงพระอุตสาหะบอกพระไตรปิฎกแก่ภิกษุและสามเณร ทรงเล่าเรียนพระกรรมฐาน ปฏิสังขรณ์วัดวาอารามที่ชำรุด ให้ปกติขึ้นเป็นอันมาก แม้กิจการบ้านเมืองทั้งปวง ก็เอาเป็นพระราชธุระวินิจฉัยโดยราชธรรมเที่ยงตรง คัดโทษประหารชีวิต ทรงลดหย่อนผ่อนโทษบาปลง

เพียงจงจำพอสมควร คดีที่ควรจะรับพระราชอาญาหนัก ก็ให้รับ
แต่อาญาที่เบา คดีที่เบา ก็ให้ยกโทษพระราชทานเสียทีเดียว และ
พระเจ้าติโลกนาถนั้น ทรงพระอุตสาหะเสด็จขึ้นไปนมัสการพระ
พุทธบาทไม้ไคร้ขาด ครั้นต่อมา ทรงเห็นว่าลำบากแก่ข้าราชการ
นัก นาน ๆ จึงจะเสด็จครั้งหนึ่ง

พระเจ้าติโลกนาถ ทรงตั้งพระสุริยกุมารให้เป็นพระมหา
อุปราช ทรงมอบราชการบ้านเมืองทั้งสิ้นให้แก่พระสุริยกุมาร ส่วน
พระองค์ทรงเป็นพระราชอุรุระแต่กิจทางพระพุทธศาสนา

คราวนั้นมพวกพ่อค้าญี่ปุ่นบรรทุกสินค้าเข้ามาขายในพระนคร
ศรีอยุธยาบ้าง อำมาตย์คนหนึ่งเป็นคนทุจริต แอบอ้างว่าพระเจ้า
แผ่นดินรับสั่งให้ขอของต่างๆ ครั้นพวกพ่อค้าญี่ปุ่นขายให้แล้ว อำมาตย์
ก็เอาเงินแดงให้แก่พ่อค้าญี่ปุ่น ๆ รับเงินแดงไว้โดยไม่ทันพิจารณา
ครั้นอำมาตย์นั้นไปแล้ว พ่อค้าญี่ปุ่นจึงเอาเงินออกมาดู เห็นเป็นเงิน
แดงทงนงก โกรธ ว่าพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาไม่ตั้งอยู่ในธรรมใช้เงิน
แดง จึงให้คนไข่มือ ๔ คน ซ่อนอาวุธลอบเข้าไปในพระราชวัง
กำลังพระเจ้าติโลกนาถเสด็จออกบอกพระปริยัติธรรมพระสงฆ์อยู่ ครั้น
ญี่ปุ่นเข้าไปถึงจึงชักอาวุธออกจะทำร้าย แต่ด้วยบุญญาภิหารของ
พระเจ้าติโลกนาถบันดาลให้ญี่ปุ่นทั้ง ๔ คนนั้นชักอาวุธไม่ออก ข้าราชการ
ซึ่งเฝ้าอยู่เห็นพิรุธก็พากันจับ ค้นได้อาวุธทั้ง ๔ คน พระเจ้า
ติโลกนาถจึงรับสั่งถามเองว่า เหตุใดพวกเจ้าเหล่านี้จึงซ่อนอาวุธมา

จะทำร้ายเรา ญุ่นท่ง ๔ จึงทูลว่าพระองค์ใช้อำมาตย์ผู้หนึ่ง เอาเงินแดงไปซื้อสิ่งของ ๆ นายสำเภาพวกข้าพเจ้า นายสำเภาโกรธว่าพระองค์ไม่ตั้งอยู่ในยุติธรรม ใช้เงินแดงจึงใช้ข้าพเจ้ามาทำร้ายพระองค์ พระเจ้าติโลกนาถจึงรับสั่งให้สืบสวนจับได้อำมาตย์ทุจริตนั้นมาขักถาม ได้ความเป็นสัตย์ว่า เอาเงินแดงไปซื้อสิ่งของญุ่นท่งจริง จึงพระราชทานเงินตีให้ไปแก่นายสำเภา แล้วให้ปล่อยพวกญุ่นท่งเสียมิได้อาโทษ

ต่อมา พระเจ้าติโลกนาถทรงบริจาคพระราชทรัพย์สร้างวัดสำหรับพระสงฆ์แล้วเรียนพระปริยัติธรรมขึ้นอีก ๒ วัด คือ วัดพุทธไสวรรยหนึ่ง วัดรัตนมหาธาตุหนึ่ง แล้วทรงบริจาคพระราชทรัพย์ซ่อมปราสาทระจกแดง และปฏิสังขรณ์วัดวาอารามอีกเป็นอันมาก ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลจนตราบเท่าเสด็จสวรรคต

เรื่องพระเจ้าปราสาททอง

เมื่อพระเจ้าติโลกนาถเสด็จสวรรคตแล้ว บรรดาข้าราชการทงปวง จึงเชิญพระสุริยกุมารขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ถวายพระนามว่าพระเจ้ารามธิบดีเบศร ๆ ก็ยกพระราชธิดาของพระเจ้าติโลกนาถทง ๔ พระองค์ ขึ้นเป็นพระมเหสีชายขวาฝ่ายละ ๔ องค์ ฝ่ายขวา ๔ นั้นคือ พระปทุมมาเทวีหนึ่ง พระสุริยาหนึ่ง พระจันทาเทวีหนึ่ง พระศิริกลยาหนึ่ง ฝ่ายซ้าย ๔ นั้นคือ พระขัตติยเทวีหนึ่ง พระนภาเทวีหนึ่ง พระอรบุตรีหนึ่ง พระชนิษฐาเทวีหนึ่ง

พระปฐมมาเทวิน^๕ มีพระราชโอรส ๔ องค์ คือพระไชยองค์
หนึ่ง พระติงกูฐานองค์หนึ่ง พระอภัยทศองค์หนึ่ง พระไชยทศองค์หนึ่ง

พระสุริยานันมีพระราชโอรส ๓ องค์ คือ พระขัตติยวงศ์องค์
หนึ่ง พระติงกรองค์หนึ่ง พระสุรินทรกุมารองค์หนึ่ง รวมพระโอรส
ทั้ง ๒ พระมเหสีเป็น ๗ องค์ด้วยกัน พระมเหสีอีก ๖ องค์นั้น จะได้
มีโอรสธิดาหาไม่ได้

วันหนึ่งพระเจ้ารามาทิเบศร์บรรทมหลับอยู่ในปราสาท ทรง
พระสุบินนิมิตว่า ที่จอมปลวกซึ่งพระองค์เคยเสด็จขึ้นว่าราชการเล่น
แต่เมื่อครั้งยังเป็นกุมารนั้น มีปราสาททองตั้งอยู่ พอรุ่งเช้าตื่นจาก
บรรทมแล้วจึงรับสั่งให้ราชบุรุษไปขุดดูที่จอมปลวกนั้น ก็ได้ปราสาท
ทองคำ ๙ ชั้น สูงประมาณ ๑ ศอก จึงรับสั่งให้นำมาประดิษฐาน
ไว้ที่หอพระ เพราะที่ได้ปราสาททองนั้นเป็นเหตุ พระเจ้ารามาทิเบศร์
จึงมีพระนามปรากฏอีกอย่างหนึ่งว่า พระเจ้าปราสาททอง ๆ ทรง
พระกรุณาโปรดพระไชย ซึ่งเป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ ยิ่งกว่า
พระราชโอรสทั้งปวง มีพระราชประสงค์จะใคร่มอบราชสมบัติให้แก่
พระไชย แต่เกรงพระราชโอรสทั้งปวงจะเสียพระทัย อยู่มาวันหนึ่ง
พระเจ้าปราสาททองมีพระประสงค์จะใคร่ทดลองว่า พระราชโอรส
องค์ไหนจะมีบุญ จึงให้หาพระราชโอรสทั้ง ๗ องค์เข้ามา แล้ว
เอาพระแสง ๗ องค์วางเรียงไว้ แล้วทรงอธิษฐานว่า ถ้าพระโอรส
องค์ใดมีบุญ สมควรจะครองบ้านเมืองแล้ว ขอให้เหยิบถูกพระแสง

สำหรับบ้านเมือง ครั้นทรงอธิษฐานแล้ว จึงรับสั่งให้โอรสทั้ง ๗ องค์
 หีบพระแสงองค์ละเล่มโดยลำดับ พระแสงสำหรับบ้านเมืองนั้น ได้แก่
 พระสุรินทรกุมาร ซึ่งเป็นราชโอรสองค์เล็ก ต่อมาพระเจ้าปราสาททอง
 ก็ได้ทรงทดลองด้วยข้างอีก ข้างต้นมงคลหัดดีก็ได้แก่พระสุรินทร
 กุมารอีก พระเจ้าปราสาททองก็ทรงเสียพระทัย ด้วยการเสียดาย
 ไม่สมพระประสงค์ ต่อมาพระเจ้าปราสาททองก็ทดลองด้วยมาอีก มา
 ต้นซึ่งสมมุติว่าเป็นมงคลนั้น ก็ได้แก่พระสุรินทรกุมารอีก เมื่อ
 พระเจ้าปราสาททองทอดพระเนตรเห็นประจักษ์ถึง ๓ ครั้งตงนั้น ก็ยัง
 ทรงพระอาลัยในพระราชโอรสองค์ใหญ่เป็นอันมาก ด้วยทรงเห็น
 ว่าจะไม่ได้ครองบ้านเมืองเสียแล้ว แต่ขึ้นมา ก็พระราชทาน
 โอวาทแก่พระราชกุมารทั้งหลายเนื่องๆ ว่า เจ้าทั้ง ๗ พันองจจะรัก
 ใคร่ยำเกรงต่อกัน ผู้ใหญ่จงกรุณาต่อผู้น้อย ผู้น้อยจงเคารพต่อผู้ใหญ่
 แต่พระสุรินทรกุมารราชโอรสองค์เล็กนั้น พระเจ้าปราสาททองทรง
 ส่งสอนมากกว่าองค์อื่น ๆ รับสั่งว่าเจ้าเป็นคนเล็กกว่าเขา จงเคารพ
 ต่อพี่ชายใหญ่ ๆ ให้มาก ๆ อย่าได้คิดขัดแย้งให้ผิดใจกับผู้ใหญ่ อย่า
 ประพฤติล่วงอคติทั้ง ๔ ประการ

ครั้นต่อมา พระเจ้าปราสาททองให้สร้างพระที่นั่งขนิใหม่
 อีก ๓ องค์ พระราชทานนามว่า สุริยาสน์อมรินทร์องค์หนึ่ง วิษัย
 (จักรวรรดิไพชยนต์) องค์หนึ่ง ทิพยอาสน์ ไอศวรรย์ทิพยอาสน์
 บางปะอินองค์หนึ่ง แล้วให้สร้างพระราชมนเทียรและพระคลังขนิอีก

เป็นอันมาก ให้สร้างพระอารามขึ้นอีก ๒ พระอาราม พระราชทาน
นามว่า ทยามะ ไชยวัฒนารามอารามหนึ่ง ราชบุลลารามอาราม
หนึ่ง ให้จำหน่ายเครื่องแต่งพระองค์ต่าง ๆ ตั้งแต่ครั้งเมื่อยังไม่ได้
ราชสมบัติ เอาทรัพย์สินที่ได้มานั้นสร้างพระเจดีย์องค์หนึ่ง แต่ทองคำ
หุ้มทององค์ เวลาปวารณาพรรษาแล้ว เสด็จพระราชทานพระกฐิน
ตามพระอารามทั้งปวงเป็นนิจ แล้วให้หล่อพระรูปพระเจ้าแผ่นดิน
เก่า ๆ จารึกประวัติไว้ให้ปรากฏพระเกียรติยศทุกพระองค์

วันหนึ่ง พ้าดาลงที่พระที่นั่งมณฑลภิเชก เกิดเพลิงไหม้ขึ้น
ข้าราชการทั้งปวงขึ้นไปช่วยกันดับ เพลิงนั้นก็หาดับไม่ พอพระสุนทร
กุมารขึ้นไปช่วยดับ เพลิงนั้นจึงดับ เวลาเมื่อพระสุนทรกุมาร
ขึ้นไปนั้น ข้าราชการและประชาชนทั้งปวงเห็นเป็น ๔ กร จึงโจษ
กันออกไป และพากันนิมนต์ถือพระสุนทรกุมารว่า เป็นผู้ม้บุญแต่
นั้นมา

พระเจ้าปราสาททองเสวยราชย์เมื่อพระชนม์ได้ ๒๐ พรรษา
อยู่ในราชสมบัติ ๒๕ พรรษา ครั้นพระชนม์ได้ ๔๕ พรรษา ก็เสด็จ
สวรรคต พระเจ้าปราสาททองสมภพวันเสาร์

เรื่องสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

เมื่อพระเจ้าปราสาททองเสด็จสวรรคตแล้ว ข้าราชการทั้งปวง
จึงยกพระสุนทรกุมารขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ถวายพระนามว่า พระ
นารายณ์ เพราะเห็นเป็น ๔ กร เมื่อขึ้นไปดับเพลิงนั้นเป็นเหตุ

พระนารายณ์มพระมเหสี ๒ องค์ พระมเหสีฝ่ายขวาพระนามว่า พระ
 กระษัตริย์ พระมเหสีฝ่ายซ้ายพระนามว่า พระพันปี พระกระษัตริย์มี
 พระราชธิดาองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า พระสุตาเทวี พระนารายณ์
 ทรงพระกรุณาแก่พระราชภาคินีขององค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า พระ
 ศรสังข์ เป็นโอรสของพระไชยทิศ ซึ่งเป็นพระเชษฐา จึงตั้งไว้ใน
 ที่ที่เป็นพระโอรสบุญธรรมของพระองค์ และพระนารายณ์ให้ข้อมพระ
 ราชวังใหม่ ปูพื้นด้วยแผ่นศิลา ฝาผนังพระที่นั่งทองปวงให้ลงรักปิด
 ทอง ประดับกระจกงดงาม ให้ขุดสระทั้งทิศเหนือทิศใต้พระราชวัง
 ให้ข้อมเขื่อนคูประตูหอรบให้บริบูรณ์แน่นหนาทุกแห่งทุกตำบล

เมื่อพระนารายณ์ครองสมบัติได้ ๑๐ พรรษา แล้วเสด็จไปสร้าง
 เมืองเก่า คือเมืองลพบุรี สร้างพระราชวังและพระที่นั่งทองปวงเสร็จ
 แล้ว พระนารายณ์ก็เสด็จไปประทับที่เมืองลพบุรี พระราชทานพระ
 นามพระที่นั่งทเมืองลพบุรีนั้นว่า ดุสิตมหาปราสาท แล้วให้สร้างพระ
 ที่นั่งซ้ายขวาดุสิตมหาปราสาทอีก ๒ องค์ พระราชทานนามพระที่นั่ง
 องค์ขวาวว่าสุทธาสวรรค์ องค์ซ้ายว่า จันทรพิศาล ให้ตั้งเสเวตฉัตร
 และเครื่องสูงไว้ครบทุกประการ แล้วให้สร้างอ่างแก้วน้ำพุไว้ใน
 ทิศเหนือและทิศใต้พระที่นั่งเหล่านั้น

เมื่อพระนารายณ์เสด็จไปประทับอยู่ที่เมืองลพบุรีนั้น ได้ข้าง
 ศึกข้างหนึ่ง พระราชทานนามว่า บรมรัตน์กาศศิริ พระนารายณ์
 มีบุญญาธิการมาก วันหนึ่ง มีผู้จับข้างเถื่อนซึ่งยังมี ได้ผูกหัตมาถวายเป็น

พระนารายณ์จึงตรัสว่า เราจะขนขบข้างเถอนนมให้ไปพนที่ ๔
 สกอตัดงนแล้ว เสด็จขบทรงข้างเถอนนที่ประชุมข้าราชการทรงปวง
 ข้างเถอนนมได้ทำพศไปพ้นจากที่ตามรับส่ง คราวหนึ่งจึงรับส่งให้
 นำข้างเถอนขงกำลังตมณมาทรงอีก ข้างนมก็ได้ทำพศ อยู่ใน
 บังคับบัญชาของพระองค์ทุกอย่าง

ต่อมา มีทูตฝรั่งเข้ามาเฝ้า พระนารายณ์จึงรับส่งให้เอาพรม
 มาปูที่หน้าพระลาน แล้วเสด็จขบทรงข้างที่กลางตมณให้ทูตฝรั่ง
 ทรงใส่ข้างนมหมุนไปหมุนมา บังคับมิให้ข้างนมล่องเลยไปจากพรม
 ได้ ทูตฝรั่งเห็นตมณก็มองตมณกัน แล้วสนธิษระ พวกนั้นสรรเสริญว่า
 สืบไปเบื้องหน้าจะไม่มีใครที่ข่านาญข้าง ข่านาญมายิ่งกว่าพระเจ้า
 แผ่นดินพระองค์คนนอกแล้วตมณ

ครั้นต่อมา พระศรีสังหซึ่งพระนารายณ์ทรงเลี้ยงไว้เป็น
 ราชโอรสคิตขบด วันหนึ่ง จึงขออนอวุธเข้าไปถึงข้างที่พระบรรทม
 เจออาวุธบนจะพน พระนารายณ์ก็จบบอวุธได้มิได้เป็นอันตราย แต่
 พระนารายณ์มิได้ให้หลงโทษ เพราะทรงเห็นว่า พระศรีสังหยังเยาว์
 มีพระชนมพรรษา ๑๕ ปี เท่านั้น ทั้งเป็นพระราชภาคินในอันสนธิ
 เมื่อพระเชษฐายังมีพระชนม์อยู่นั้น ได้ทรงฝากฝังไว้ว่า หนักหนอย
 เบาหนอยก็ขอให้ทรงพระกรุณาตามสมควร ตมณ พระนารายณ์จึง
 ให้ปล่อยตัวไป ต่อมาพระศรีสังหคิตขบดอีก คือวันหนึ่ง พระนารายณ์
 จะเสด็จออกพระที่นั่งตำหนักตมณ พระศรีสังหจึงถือพระแสงของ

พระมหินทรไปคอยจะทำร้ายอยู่ทางประตูวังข้างทิศใต้ เสด็จพระ
 นารายณ์ ไม่เสด็จออกทางนั้น เสด็จออกเสียดทางประตูข้างทิศเหนือ
 ข้าราชการเห็นพระศรีสังข์ทำกริยาพิรุณ ถืออาวูดแผงอยู่ข้างบานประตู
 ก็พากันจับไปถวายพระนารายณ์ ๆ ก็ทรงพระพิโรธ ว่าพระศรีสังข์
 คิดร้ายต่อพระองค์ ๒ ครั้งแล้ว จะเลี้ยงไว้ไม่ได้ จึงรับสั่งให้เพชฌฆาต
 เอาตัวพระศรีสังข์ ไปสำเร็จโทษเสียดตามประเพณี ประเพณีที่จะสำเร็จ
 โทษเจ้านายในครั้งนั้น เอาถุงแดงสวมตงแต่พระเศียรลงไปตลอด
 ปลายพระบาท แล้วเอาเชือกมัดให้แน่น เอาท่อนจันทน์ทูปให้สั้น
 พระชนม์ แล้วเอาใส่หลุมฝัง ให้เจ้าหน้าที่รักษาอยู่ ๗ วันดังนี้

เพชฌฆาตก็เอาตัวพระศรีสังข์ ไปสำเร็จโทษตามรับสั่ง แต่
 ทำโดยความเลินเล่อ พระศรีสังข์ห่มไต่สนพระชนม์ เมื่อนำเจ้าหน้าที่
 รักษาอยู่ ๗ วัน เห็นว่าพ้นกำหนดแล้ว ก็พากันกลับ พวกรมหาตเล็ก
 ของพระศรีสังข์ไปบุตศัพ เห็นยังไม่สิ้นพระชนม์ ก็นำพระศรีสังข์
 ไปรักษาอยู่ที่ตำบลด่านขาว ครั้นพระศรีสังข์หายเป็นปรกติแล้ว ก็ตั้ง
 เกลยกกลมผู้คนเป็นกำลังไต่เป็นอันมาก เพราะคนเหล่านั้นเชื่อว่า
 พระศรีสังข์เป็นผู้มีบุญแต่ถูกทูปแล้วฝังไว้ ๗ วันยังไม่สิ้นพระชนม์
 คราวนั้นทัพโยธาอำมาตย์ หลวงจำแสนฉิบตี ราชabal ออกมะวัน
 นั้นทะจอดิน (ออกมะวันนั้นทะจอดินนี้ แปลไม่ได้ความ) พากัน
 ลอบเอาข้างพิชณูหงส์ ซึ่งเป็นข้างทรงของพระนารายณ์ ไปเข้า
 เป็นสมัครพรรคพวกพระศรีสังข์ พระศรีสังข์ก็ยกเข้ามาทางประตู

พรหมจักรด้านทิศตะวันออก เข้าไปถึงพระราชนิเวศน์ใน พระนารายณ์
ไม่ทันรู้พระองค์ก็ตกพระทัย จึงรีบเสด็จหนีออกจากพระราชนิเวศน์ พระ
ศรีสังข์ก็ให้ทำพิธีราชาภิเษก ขนครองราชสมบัติอยู่ได้วัน ๑ กับคืน ๑

เมื่อพระนารายณ์หนีออกไปได้แล้ว ก็ให้รวบรวมไพร่พล
เป็นอันมาก ยกเข้ามาจับพระศรีสังข์ได้ จึงให้เอาตัวไปสำเร็จโทษ
เสียอย่างคร่งก่อน พวกเพชฌฆาตเอาพระศรีสังข์ไปแล้ว เอาถุงแดง
สวมผูกให้มันคง เอาท่อนจันทน์ทุบจนละเอียด ละเอียดแล้วจึงเอาลง
หลุมฝัง ส่วนทิพยธำมาศย์ หลวงจำแสนธิดี ราชาบาล ออกมะวัน
นั้นทะจอลิน กับพรรคพวกอีกเป็นอันมากนั้น พระนารายณ์ก็รับสั่ง
ให้เอาตัวไปประหารชีวิตเสีย ในขณะนั้น พระพรหมซึ่งเป็นอาจารย์
ของพระนารายณ์ จึงเข้าไปถวายนมพระพร ขอพระราชทานโทษคน
เหล่านั้น พระนารายณ์ก็พระราชทานให้ แต่ให้ส่งไปเป็นพวกเกี้ยว
หยู๋ข้างหยู๋มาทเมืองสุพรรณบุรี เมืองสุพรรณบุรีจึงเป็นส่วยหยู๋
ข้างหยู๋มาทมาแต่คราวนั้น

ตั้งแต่เกิดเหตุเรื่องพระศรีสังข์นั้น พระนารายณ์ก็ทรงพระ
ปริวิตกด้วยหาพระราชนิเวศน์จะสืบพระวงศ์มิได้ จึงรับสั่งให้พระ
อัครมเหสีตั้งสัตยาธิษฐานขอพระไอรส แต่นางนักษัตรนางปวงนั้น
มิได้รับสั่งให้ขอด้วยไม่ไว้วางพระทัย กลัวจะเป็นขบถอย่างพระ
ศรีสังข์ หัสตุนางนักษัตรคนใดมีครรภ์นั้น ก็ให้รตเสีย เพื่อ
มิให้เกิดโอรสธิดาได้

อยู่มาวันหนึ่ง พระนารายณ์ทรงพระสุบินนิมิตว่า เทวดามา
 บอกว่า นางนักษมนของพระองค์ซึ่งมีนามว่า นางกุสวดีมีกรรม
 โอรสที่เกิดกับนางกุสวดีนั้นมบุญมาก ดังนั้น ครั้นเวลารุ่งเช้า พระ
 นารายณ์ก็มิได้แปร่งพรายให้พระอัครเหสี และข้าราชการทั้งปวง
 ทราบพระสุบิน เป็นแต่รับสั่งให้มหาดเล็กไปนิมนต์พระอาจารย์พรหม
 เข้ามายังพระราชวังแล้วทรงเล่าให้ฟังจนตลอด พระอาจารย์พรหมจึง
 ถวายพระพรว่า นิมิตของพระองค์เป็นมหามงคลวิเศษนัก พระองค์
 จะได้พระราชโอรสผู้มีบุญพระองค์หนึ่ง ซึ่งเกิดแต่นางกุสวดีพระ
 นารายณ์จึงตรัสว่า โฉนพระผู้เป็นเจ้าจึงทำนายดังนี้ โยมได้ตั้ง
 สัตย์ไว้แล้วว่า จะไม่เลี้ยงโอรสที่เกิดแต่นางนักษมน เพราะกลัวว่าจะ
 เป็นขบถอย่างพระศรีสังข์ พระอาจารย์พรหมจึงถวายพระพรว่า ซึ่ง
 พระองค์จะทรงตั้งพระทัยอย่างนั้นไม่ควร ผู้ที่จะคิดขบถแล้ว ถึงจะ
 เกิดแต่พระอัครเหสีก็คิด ผู้ที่จะไม่คิดขบถแล้ว ถึงจะเกิดกับผู้ใดก็
 ไม่คิด เพราะฉะนั้น พระองค์อย่าทรงประหลุดเหมือนอย่างแต่ก่อน
 เลย จะเป็นเวรกรรมติดตามไปในภายหน้า จงทรงพระกรุณาชุบ
 เลี้ยงให้ทั่วถึงเถิด จะได้สืบราชตระกูลต่อไป ถ้าพระองค์ไม่ชุบเลี้ยง
 แล้ว นานไปเมืองลพบุรีก็จะเป็นของผู้อนาถ เมื่พระอาจารย์พรหม
 ถวายพระพรดังนั้น พระนารายณ์จึงตรัสว่า ที่พระคุณว่านก็ชอบแล้ว
 แต่โยมได้ปฏิญาณเสียแล้ว ก็จำจะต้องรักษาวาจাইให้มั่นคง ได้แต่
 จะต้องคิดผ่อนผันด้วยอุบายอย่างอื่น พระพรหมก็ถวายพระพรลากลับ
 ไปยังพระอาราม

พระนารายณ์จึงมีรับสั่งให้เจ้าพระยาสุรสีห์เข้าไปเฝ้า แล้วตรัสว่า บิดนางกุสาวดีสนมของเรามีครรภ์ขณ เราได้ตั้งสติไว้แล้วว่า จะไม่เลี้ยงลูกสนม เจ้าจงเอานางนี้ไปเลี้ยงเป็นภรรยา ถ้าลูกในครรภ์นั้นเป็นชาย เจ้าจงว่าลูกของเจ้า ต่อเป็นหญิงจึงส่งมาให้เรา แล้วพระนารายณ์ก็ทรงมอบนางกุสาวดีให้แก่เจ้าพระยาสุรสีห์ ๆ ก็พาไปเลี้ยงไว้ ครั้นถ้วนกำหนดแล้ว นางกุสาวดีก็คลอดโอรสเป็นชาย เจ้าพระยาสุรสีห์ก็นำความกราบบังคมทูลพระนารายณ์ พระนารายณ์จึงพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคนั้นเป็นอันมาก

ครั้นกุมารนั้นอายุได้ ๗ ขวบ เจ้าพระยาสุรสีห์พาเข้าเฝ้าพระนารายณ์ ๆ ทอดพระเนตรเห็นพระโอรสมีรูปโฉมงดงาม มีลักษณะกล้าหาญก็ทรงพระเมตตาเป็นอันมาก จึงพระราชทานนามว่า เจ้าพระยาสุรสีห์สุจักร (คือศรีสุรศักดิ์) พระราชทานเครื่องยศอย่างทำนองเจ้า สูงกว่าข้าราชการอื่น ๆ ให้มีตำแหน่งเฝ้าใกล้ชิดพระองค์ได้เป็นนิตย์

เมื่อเจ้าพระยาสุรสีห์สุจักรมีอายุเจริญรุ่นหนุ่มแล้ว ได้รักใคร่กันกับบุตรสาวเจ้าพระยาราชวงษ์สน คอยหาโอกาสที่จะร่วมรักลักพาอยู่เสมอ เจ้าพระยาราชวงษ์สนก็ทราบ ว่าเจ้าพระยาสุรสีห์สุจักรรักใคร่บุตรสาวของตน คอยหาโอกาสที่จะร่วมรักลักพาอยู่ วันหนึ่ง เจ้าพระยาราชวงษ์สนพบกับเจ้าพระยาสุรสีห์สุจักรในพระราชวังจึงพูดว่า สัก

ใดที่ท่านคิดเกี่ยวข้องกับเราๆ ทราบแล้ว ถ้าท่านอาจจะคิดโดยลับๆ
 ไม่ให้เราและใครๆ รู้ได้เรายอมอนุญาตให้ เจ้าพระยาสิทธิ์สุจักร
 จึ่งตอบว่า ท่านพูดกับเราตงนยงจะจริงหรือ เจ้าพระยาราชาวงษ์สัน
 ก็ตอบว่าจริง เจ้าพระยาสิทธิ์สุจักรจึ่งว่า ถ้ากระนั้นเราจะพยายามให้
 สำเร็จความปรารถนาในคืนวันนั้น พูดกันแล้ว ต่างคนก็หลีกไป ใน
 วันนั้น เจ้าพระยาราชาวงษ์สันจึ่งสั่งให้ข้าทาสของตงนรักษาศาโดยกวตขันธ์
 และให้มัมพรสพการณเร่งรีบไปเฝ้าตงนรักษาศาด้วย ครั้นตงนประมาณ ๒
 ยามเศษ เจ้าพระยาสิทธิ์สุจักรจึ่งเอาทราขมาเสกเป่าแล้วเสกเข้าไปใน
 พวงทกรักษา พวงทกรักษาถูกทราขเสกตกของเจ้าพระยาสิทธิ์สุจักรก็เคลม
 หลับไปสิ้น เจ้าพระยาสิทธิ์สุจักรจึ่งลอบเข้าไปหาบุตรสาวเจ้าพระยา
 ราชาวงษ์สัน ได้ร่วมรักเป็นสามภรรยากันในคืนวันนั้น แล้วจึ่งขอแหวน
 ของนางนั้นสอดตงนวางหนึ่ง ครั้นถึงเวลาเช้าเข้าจึ่งใส่แหวนที่นาง
 ให้มานั้นไปด้วย ครั้นพบกับเจ้าพระยาราชาวงษ์สัน จึ่งถอดแหวนออก
 อวด แล้วแกล้งพูดว่า แหวนวงนี้ราคาสักเท่าไร เจ้าพระยาราชาวงษ์สัน
 เห็นแหวนก็จำได้ เข้าใจว่าเจ้าพระยาสิทธิ์สุจักรได้ไปหาบุตรสาวของ
 ตนได้เสียกันแล้ว ก็มิได้ตอบประการใด เป็นต้นแต่พูดว่า ท่านนั้นจริง
 ดั่งนี้ เจ้าพระยาสิทธิ์สุจักรก็แฉงความตามจริง แล้วขอโทษที่ตนได้ล่วง
 เกินเพราะที่พูดทำทนายกันไว้ เจ้าพระยาราชาวงษ์สันเห็นว่า เจ้าพระยา
 สิทธิ์สุจักรเป็นคนเขี้ยวชาญในเวทมนตร์ และมีลักษณะกล้าแข็ง เห็น
 ว่าจะมีบุญต่อไปข้างหน้า ก็เลยยกธิดาของตนให้

วันหนึ่ง เจ้าพระยาสิทธิ์สุจักรเข้าไปเฝ้า พบเจ้าพระยาวิชเยน-
ทรซึ่งเป็นคนชาติฝรั่งเศษเข้ามาสวามิภักดิ์รับราชการอยู่ และพระนา-
รายณ์โปรดปรานมาก พอเจ้าพระยาวิชเยนทรก็มลงกราบถวายบังคม
เจ้าพระยาสิทธิ์สุจักร ก็แกล้งเหยียดเท้า ไปถูกศีรษะเจ้าพระยาวิชเยนทร
พระนารายณ์ทอดพระเนตรเห็นจึงมรับสั่งว่า อ้ายคนนั้นมันเป็นคนไม่รู้
เดียงสา อย่าถือโทษแก่มันเลย เจ้าพระยาวิชเยนทรก็ทูลให้อภัย มิ
ได้กล่าวโทษประการใด

เจ้าพระยาสิทธิ์สุจักรนั้น ขำนาญในการข้างขมายังกว่าผู้อื่น
ข้างมาที่ใคร ๆ ผูกหัดทรมานไม่ได้ เจ้าพระยาสิทธิ์สุจักรผูกหัดทรมาน
ได้ทั้งสน

วันหนึ่ง พระนารายณ์เสด็จประพาสป่าด้วยข้าราชการทั้งปวง
เจ้าพระยาสิทธิ์สุจักรขมาพยุคนำหน้า พอไปถึงพระปรารักษ์ (วัดมหา-
ธาตุ) ก็เกิดลมพายุใหญ่ มาเจ้าพระยาสิทธิ์สุจักรตกใจ กระโดดข้าม
กำแพงแก้วสูงประมาณ ๖ ศอกไป พระนารายณ์ทอดพระเนตรเห็น
ดังนั้น ก็ทรงพระปริวิตกกลัวจะเป็นอันตราย จึงรับสั่งให้อำมาตย์
คนหนึ่งไปดู อำมาตย์ผู้นั้นไปดู เห็นเจ้าพระยาสิทธิ์สุจักรมิได้เป็น
อันตราย ก็กลับมากกราบทูลแก่พระนารายณ์ ๆ จึงรับสั่งให้ไปบอกให้
มาขานข้างกับพระองค์ เจ้าพระยาสิทธิ์สุจักรก็ให้กราทูลว่า จะผูก
หัดมาตย์นั้นให้เรียบร้อย แล้วขบขันขำกำแพงแก้วไปจึงได้ดังนั้น แล้ว

เจ้าพระยาสิทธิจักร กักควบคุมให้มานันโตดข้ามกำแพงออกไปอย่างเต็ม
มได้เป็นอันตราย ครั้นพระนารายณ์เสด็จประพาสป่าแล้ว ก็เสด็จ
กลับยังพระนคร

ต่อมา พระนารายณ์ทรงพระดำริว่า กุมมามัง เจ้าเมือง-
เชียงใหม่มีราชบุตรองค์หนึ่ง ชื่อว่าโกรสีงสาฯ เป็นคนกล้าหาญ
ในการทำสงคราม ขำนาญในการขบข่างขึ้นมาเป็นต้น ประชาชน
สรรเสริญว่า เป็นคนมีบุญมาก ก็ได้ทรงทราบว่ พระเจ้าเชียงใหม่
ใหม่มีพระพุทธรูปวิเศษ ๓ พระองค์ ตามตำนานพระพุทธรูป ๓ พระ
องค์นั้นกล่าวไว้ดังนี้คือ

เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาค เสด็จดับขันธปรินิพพานล่วงไป
แล้ว พระมหากุศุตเถระเจ้าได้มาที่เมืองเชียงใหม่ ดำริจักใคร่สร้าง
พระพุทธรูปพระองค์หนึ่ง จึงตั้งพิธบวงสรดวงเชือกเข็ญเทวดาและพระ-
ยานาคทั้งปวงมา แล้วขอให้เทวดาและนาคทรมอายุขัยนพระพุทธรูป
นฤมิตพระรูปสมเด็จพระผู้มีพระภาค ครั้นเทวดาและนาคนฤมิตให้
ดูแล้ว พระผู้เป็นเจกเอนวโลหะทั้งปวงมาหล่อเป็นพระพุทธรูป
เทวดาและนาค ก็ช่วยกันทำให้มีพระรูปละม้ายเหมือนพระผู้มีพระ
ภาคยังทรงพระชนม์อยู่

อีกพระองค์หนึ่ง ตามตำนานกล่าวว่า พระเจ้าเชียงใหม่
ให้หล่อขึ้น แล้วเอาแก้วมณีมาอนุภาพมากฝังเป็นพระเนตร ถวาย
พระนามว่าพระพุทธรูสีหังค ด้วยอำนาจแก้วมณีพิเศษที่ฝังเป็นพระเนตร
นั้น พระพุทธรูสีหังคจึงทำปาฏิหาริย์เหาะเหินเดินอากาศได้

อีกพระองค์หนึ่ง ตามตำนานกล่าวว่า พระเจ้าเชียงใหม่ ให้แกะเป็นพระนาครปรกด้วยไม้จันทน์แดงทงแท่ง

พระนารายณ์ได้ทรงทราบเกียรติยศของโอรสสังสา และพระพุทฺธปฏิมากรทั้ง ๓ พระองค์ดังกล่าวมานี้ ก็มีพระราชประสงค์จะใคร่ทำสงคราม และจะใคร่ได้พระพุทฺธปฏิมากรไว้สักการบูชา จึงให้จัดทัพยกทัพเรือ ขบวนทัพยกนั้นตั้งขึ้น คือ ให้ราชภักดิ์กับหลวงเดชคุมพลทหารเดินเท้า ๒๐,๐๐๐ ให้พระศรีสุรพาดกับพระพิพัฒน์คุมพลทหารโล่ ๒๐,๐๐๐ ให้จันทราชากับหลวงสิทธิคุมพลทหารธนูหน้าไม้ ๒๐,๐๐๐ ให้หลวงจักรกับหลวงฤทธิคุมพลทหารราบ ๒๐,๐๐๐ รวมจำนวนพล ๘๐,๐๐๐ ให้พระยาโกษาธิบดีแม่ทัพใหญ่

แล้วให้จัดกองทัพข้างมีจำนวนพล ๓,๐๐๐ ให้ขุนพิพัฒน์คุมพลกองหนึ่ง ขุนนรินทร์กองหนึ่ง พระมนตรีกองหนึ่ง ราชามาตย์กองหนึ่ง ราชาบาลกองหนึ่ง พระพิเรนทรเทพกองหนึ่ง พระอินทรเทพกองหนึ่ง ขุนสังข์กองหนึ่ง ราชมนูกองหนึ่ง ทิพเสนากองหนึ่ง มหามนตรีกองหนึ่ง ราชวรินทร์กองหนึ่ง อินทรเดชกองหนึ่ง ขบวนข้างเหล่านี้ แบ่งเป็นข้างสำหรับทำยุทธหัตถี ๑๐๐ ข้าง สวมเกราะตลอดกาย ข้างตัวหนึ่ง ๆ มีหอกศูภผัดแดง ๒ เล่ม มีปืนใหญ่หันปลายออก ข้างขวา ๑ บอก ข้างซ้าย ๑ บอก มีนายทหารและพลทหารสวมเกราะ โปกผัด ถืออาวุธประจำตัวทุกคน ขนขบถสอดและกลาง และท้ายข้าง ให้พระยาราษฎร์เป็นแม่ทัพใหญ่ แล้วให้จัดข้างทรงมีนามว่า พระบรมรัตนากาศ มีข้างบริวาร ๑,๓๐๐ ข้าง

แล้วให้จัดพลม้าจำนวน ๘๐,๐๐๐ แยกเป็น ๘ กอง ให้
 ราชสงครามตั้งถือนอกกองหนึ่ง สุธรรมากองหนึ่ง พระยามหาเสนา
 กองหนึ่ง พระยาพิไชยกองหนึ่ง พระพิพัฒน์กองหนึ่ง หมนพรหม
 กองหนึ่ง หมนวาสุเทพกองหนึ่ง มาตัวหนึ่ง ๆ มีพลทหารถือนวน ๒ เล่ม
 ง้าว ๑ เล่ม มีศรัทราเงิน ๒ เล่ม ให้พระยาอภัยราชาเป็นแม่ทัพใหญ่

แล้วให้จัดขบวนทัพเรือดังนี้ คือ เรือพระที่นั่ง ๒ ลำ ขื่อครุฑ
 พาหะลำหนึ่ง สุวรรณหงส์ลำหนึ่ง เรือครุฑพาหะนั้น มีรูปครุฑ
 บั๊กเสวตฉัตร ๔ คน มีเครื่องสูงบริบูรณ์ ให้ราชามาตย์หนึ่ง ราชา
 บาลหนึ่ง ทิพเสนาหนึ่ง วิสุตริโยธามาตย์หนึ่ง แต่งตัวถือพระแสง
 ประดับพลอยเป็นองครักษ์

เรือสุวรรณหงส์นั้น เขียนลายรศเป็นรูปหงส์ บั๊กธงแดงมี
 รูปหนูมาน ให้วิเสสุนาวากบวทินาปะจจะเป็นนายท้ายซ้ายขวา ให้
 ราชเสน่หากับราชาสนิทเดินรำประจำเรือ เรือพระที่นั่งเหล่านี้ เจ้า
 พนักงานจัดสพายเรือพร้อมมีไต้กลั่น ที่จะพักจะพายก็พร้อม ๆ กัน
 มิได้ขี้จิ้งหะ พระมหาเทพตำรวจหน้าถือพระแสงประดับพลอยคุม
 พวกตำรวจประจำเรือราชทิพ สำหรับนำหน้าเรือพระที่นั่ง มหามนตรี
 ตำรวจขวาถือพระแสงประดับพลอยคุมพวกตำรวจประจำเรือ อลงกฎ
 นาวาแขงขวาเรือพระที่นั่ง ราชสุรินทร์ตำรวจซ้าย ถือพระแสงประ-
 ดับพลอย คุมพวกตำรวจประจำเรือไชยรัตน์แขงซ้าย เรือพระที่นั่ง
 อภัยสุรินทร์ ตำรวจหลังถือพระแสงประดับพลอย คุมพวกตำรวจ
 ประจำเรือสุกกาญจนพิมาน สำหรับตามเรือพระที่นั่ง

รายชื่อเรือที่ตามเสด็จजनดงนี้ คือ

เรือสุรสีห์พิมานฝ่ายขวา เรือพิมานไชยราชฝ่ายซ้าย เรือ
บลลังกรตนฝ่ายขวา เรือไชยสวัสดิ์ฝ่ายซ้าย เรือไชยรัตนพิมานฝ่าย
ขวา เรือนาคไชยฝ่ายซ้าย เรือนาควาสุกรฝ่ายขวา เรือสีหนาทฝ่ายซ้าย
เรือสีหาสนนาวาฝ่ายขวา เรือมงคลมหรณพฝ่ายซ้าย เรือมังกบรบรรพต
ฝ่ายขวา เรือนรสีหวิสุทฝ่ายซ้าย เรือเสื่อสินธุ์ฝ่ายขวา เรือนรสิงห์
ฝ่ายซ้าย เรือโตมหรณพฝ่ายขวา เรือโตสรสินธุ์ฝ่ายซ้าย เรือสุวรรณ
หงส์ฝ่ายขวา เรือกาญจนรัตน์ฝ่ายซ้าย เรือนพเขตฝ่ายขวา เรือสาร
พิมานฝ่ายซ้าย เรือเอกไชยฝ่ายขวา เรือเหล่านมศีระและท้ายเป็น
รูปราชสีห์ รูปนรสิงห์ รูปช้าง รูปม้า รูปนาคเป็นต้น ล้วนลงรัก
ปิดทองประดับกระจกงดงาม มีเสวตฉัตร ๙ ชั้นบ้าง ๗ ชั้นบ้าง พร้อม
ด้วยเครื่องสูงทั้งปวง

แล้วให้จัดเรือรบสำหรับนำทัพหลวงดังนี้

ให้โยธาสุรศาสตร์กับโยธาสุรสีห์องครักษ์ ถือพระแสงทอง
กุมพลทหารสวมเสื่อสักหลาดเขียวขลิบทอง พร้อมด้วยศัสตราวุธ ๒,๐๐๐
คน กองหนึ่ง

ให้โยธานรยุทธกับโยธานรณยังองครักษ์ ถือพระแสงทอง
กุมพลทหารสวมเสื่อสักหลาดเหลืองขลิบเงิน พร้อมด้วยเครื่องศัสตรา
วุธ ๒,๐๐๐ คน กองหนึ่ง

ให้โยธาสังหังองครักษ์ ถือพระแสงประดับพลอย กุมพล

ทหารสวมเสื้อสักหลาดสีม่วงขลิบเงิน พร้อมด้วยเครื่องอาวุธ ๒,๐๐๐
คน กองหนึ่ง

แล้วให้จัดเรือบสำหรับตามทัพหลวงดังนี้

ให้ศรีโยธารักษ์กับสิทธิโยธาหังครักษ์ ถือพระแสงทอง
คุมพลทหารสวมเสื้อสักหลาดแดงขลิบทอง พร้อมด้วยเครื่องศัสตราวุธ
๒,๐๐๐ คน กองหนึ่ง

ให้สุรสีห์กับกรีธาอุของครักษ์ ถือพระแสงทอง คุมพลทหาร
สวมเสื้อสักหลาดดำขลิบเงิน ถือนู ๒,๐๐๐ คน กองหนึ่ง

ให้สุตเทศวิกายไชยกรรมกับทหารสวดทองครักษ์ ถือพระแสง
ทองคุมพลทหารสวมเสื้อสักหลาดสีน้ำเงินขลิบเงิน ถือง้าว ๒,๐๐๐ คน
กองหนึ่ง

ให้สิทธิกับฤทธิของครักษ์ ถือพระแสงทอง คุมพลทหารสวม
เสื้อสักหลาดสีไข่กาขลิบเงิน ถือทวน ๒,๐๐๐ คน กองหนึ่ง

นายทัพนายกอง ซึ่งประจำเรือรบนำเสด็จและตามเสด็จเหล่า
นี้แต่งตัวเต็มยศทงสน เรือรบลำหนึ่ง ๆ ปักธงสีต่าง ๆ อย่างสีเสื้อพล
ทหารลำละ ๓ คัน ๆ มีบันใหญ่ชนิดใหญ่ ๑ บอก ชนิดเล็ก ๒ บอกทุกลำ

ให้อรุณนิไสยแต่งตัวถือพระแสงประดับพลอย ประจำกอง
เรือรบล่วงหน้า คุมพลทหารสวมเสื้อสักหลาดสีจัมปา ถือโล่ ๒,๐๐๐
คน ในเรือรบปักธงสีจัมปา ๓ คัน มีบันใหญ่ชนิดใหญ่ ๑ บอก ชนิด
เล็ก ๒ บอก

ให้สิทธิและเศษแต่งตั้งตัวเป็นแม่ทัพ คุมเรือรบปักธงแพรเหลือง
ลำละ ๓ คัน ๆ ๑,๐๐๐ ลำ มีปืนใหญ่ชนิดใหญ่ ๑ บอก ชนิดเล็ก
๒ บอก ทุก ๆ ลำ บรรจุทหารถือหอกใบข้าวคร่าเงินและทอง เป็น
ทัพหลัง

ให้พระยาขางถึงพระแสงสัมฤทธิ์เป็นแม่ทัพ คุมเรือราชสีห์
ปักธงสีตากุ้ง ๓ คัน มีปืนใหญ่ชนิดใหญ่ ๑ บอกชนิดเล็ก ๒ บอก
บรรจุทหารถือเครื่องศัสตราวุธเป็นอันมาก

ให้พระยาธิเบศร์จักรพรรดิ แต่งตัวถือพระแสงโมราเป็นแม่
ทัพใหญ่ทัพหลัง คุมเรือคชสีห์ปักธงสีตากุ้ง ๓ คัน มีปืนใหญ่ชนิด
ใหญ่ ๑ บอก ชนิดเล็ก ๒ บอก บรรจุทหารถือเครื่องศัสตราวุธเป็น
อันมาก

ให้เจ้าพระยาพระคลัง กับเจ้าพระยากลาโหมแต่งตั้งตัวถือ
พระแสงโมรา คุมเรือไชยเพชรกับเรือมรุปลายรตนา ปักธงแดงสี
มันกุ้ง ๗ คัน

และบรรดาข้าราชการทุกกรมทุกกระทรวง ทดตามเสด็จน
ล้นแต่งตั้งตัวตามบรรดาศักดิ์ เมื่อจัดกระบวนตั้งกล่าวมานสำเร็จแล้ว
ให้จัดเรือบรรทุกกระสุนดินดำเรือบรรทุกเครื่องศัสตราวุธ และเสบียง
อาหาร ทัดจัดจนกระทั่งเรือสำหรับบรรทุกศพพร้อมทุกประการ เมื่อ
พระนารายณ์ให้จัดทัพเรือเสร็จแล้ว ครั้นได้มหาพิชัยฤกษ์ ก็ให้
ล้นมองขบสามลา เคลื่อนพยุหยาตราพร้อมทัพบกทัพเรือ มีจำนวน
พลถึง ๒๕๐,๐๐๐ เต็มไปในทางนาและทางบก เสด็จยกออกจากกรุง
ศรีอยุธยา

เมื่อพระนารายณ์ยกพลออกจากกรุงศรีอยุธยา^๕ เสด็จประทับแรมตามระยะทางโดยลำดับเมืองและตำบลดังนี้ คือ

๑. เมืองวิเศษไชยชาญ ๒. เมืองลพบุรี ๓. เมืองนครสวรรค์ ๔. เมืองพิษณุโลก ๕. เมืองพิจิตร ๖. เมืองสรรคบุรี ๗. เมืองสุโขทัย ๘. เมืองสวรรคโลก ๙. เมืองพิชัย ๑๐. เมืองพิจิตรพากา ๑๑. เมืองสิงคบุรี ๑๒. เมืองอินทบุรี ๑๓. เมืองพรหมบุรี ๑๔. เมืองชัยนาท ๑๕. เมืองนนทบุรี ๑๖. เมืองทุ่งยั้ง ๑๗. เมืองวังโพ ๑๘. เมืองลับแล ๑๙. เมืองนครสง ๒๐. เมืองนครไทย ๒๑. เมืองตุกลงบุรี ๒๒. เมืองแป็บ ๒๓. เมืองเด ๒๔. เมืองสระกำแพง ๒๕. เมืองพาด ๒๖. เมืองวัดบุตร ๒๗. เมืองเชียงเงิน ๒๘. เมืองเชียงทอง ๒๙. เมืองระแหง ๓๐. เมืองอุทัยธานี ๓๑. เมืองเถิน ๓๒. เมืองสครเต็ม ๓๓. เมืองแพร่ ๓๔. เมืองระวาง รวม ๒๕ ราชวี ลถึงตำบลบ้านวังฉัน แขวงเมืองเชียงใหม่ จึงรับสั่งให้ตั้งค่ายหลวงลงที่ตำบลบ้านวังฉัน แล้วให้ทำพิธีตัดไม้ข่มนามเสร็จแล้ว ครั้นได้มหาพิชัยฤกษ์ จึงให้เจ้าพระยาราชวังสันเป็นแม่ทัพ ให้พระยาสีหราชเดโชกับเจ้าพระยาโกษาธิบดีเป็นปีกซ้ายปีกขวา แล้วเสด็จยกทัพหลวงไปตีเมืองเชียงใหม่

ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่ทราบว่า พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา^๕ ยกกองทัพมาตั้งนั้น ก็จัดขบวนทัพใหญ่ยกออกมาตั้งรับนอกพระนคร ครั้น ๒ ทัพ ปะทะกันแล้ว ได้รบพุ่งกันเป็นสามารด พลปืนต้อนปืนเข้า

รบกััน พลข้างต่อข้าง พลม้าต่อม้า พลทวนต่อทวน พลตาบต่อตาบ
ก็เข้ารบกัน ควันข้ันกลุ้มตลบไปห้ังอากาศ ไม่เห็นแสงตะวัน ผู้คน
ห้ังสองฝ้ายล้มตลายลงเป็นอันมาก

ขณะนั้น พระยาสีหราชเดโชก็ข้มาว่าทวนออกหน้าทัพ แล้ว
ร้องประกาศไปว่า เราชื่อพระยาสีหราชเดโช ใครมีฝ้มือต้จออกมาร
รบกับเรา พวกลาวก็พากันน้ังอยู่สน้มิได้มีใครข้ันสู้ พระยาสีหราช
เดโชเห็นลาวน้ังอยู่ ไม่ออกมาสู้รบต้งนั้น จึงถ้ือตาข้ันหลังม้า กลน
ใจหายตัว ควบไปควมมาให้ลาวแลเห็นแต่ตราบ ก้บได้ยินแต่เสียง มิ
ได้เห็นตัว พวกลาวเห็นต้งนั้น ก้สะตุ้งตกใจกลัว พากันแตกหนีไม่
เป็นขบวน พระเจ้าเชียงใหม่ก็ให้รวรวรวมผู้คนที่แตกกระจ้ตกระจาย
ได้แล้ว ก้ล่าทัพกลับเข้าพระนครให้ป้ดประตูลงเข้อนแน่นหนา ข้ับ
พลข้ันรักษาน้้าหน้าห้ิงเทินเป็นสามารถ ให้ควุ้ทราช หลอมตะกั่ว เคียว
ข้ันน้ำมันยาง สำหรับเหสาคเมือข้าศึกเข้าศ้ปล้นกำแพง ฝ้ายนายห้
นายกองข้้างกรุงศรีอยุธยา เห็นลาวแตกกระจ้ตกระจายไปต้งนั้น ก้
ข้ับพลเข้าล้อมเมืองไว้ห้ิง ๔ ตาน

ตกลเวลากลางคืน พวกลาวพากันต้ฆ้องขานยาม เสียงฆ้อง
ได้ยินไปถึงพระกรรมพระนารายณ์ ๆ จึงตร้ัสถามเจ้าพระยาโกษาธิบตี
ว่า เสียงฆ้องที่ไหน เจ้าพระยาโกษาธิบตีจึงกราบทูลว่า เสียงฆ้อง
ขานยามในเมืองเชียงใหม่ พระนารายณ์จึงตร้ัสว่า เหตุไต่พวกเจ้า
จึงต้งค่ายใกล้ข้ิตกับเมืองเชียงใหม่ต้งนั้นเล่า เจ้าพระยาโกษาธิบตี

กราบทูลว่า ระยะเวลาตั้งแต่เมืองเชียงใหม่มาถึงค่ายหลวงนี้ ห่างกันถึงโยชน์หนึ่ง พระนารายณ์จึงรับสั่งให้ไปวัดชั้นสุตรตูกี้ห่างโยชน์หนึ่ง จึงตั้งเจ้าพระยาโกษาธิบดีกราบทูล จึงรับสั่งว่า ทางไกลกันถึงโยชน์หนึ่งเหตุใดจึงไต่ย่นเสียดข้อมงยามตั้งนเ้า เจ้าพระยาโกษาธิบดีกราบทูลว่า ข้างไต่ย่นเสียดข้อมงยามตั้งน เป็นนิมิตดีที่พระองค์จะตีได้เมืองเชียงใหม่ และข้อมงนั้นจะมาสู่โพธิสมภารของพระองค์ ได้ทรงฟังก็ทรงยินดีเป็นอันมาก จึงรับสั่งว่า ใครจะอาสาไปเอาข้อมงนั้นได้บ้าง ในขณะนั้น พวกที่ทำผิดล่วงพระราชกำหนดกฎหมายต้องโทษจำขังอยู่ ๒๐ คน จึงรับอาสาทำทัณฑ์บนถวายว่าจะไปเอาข้อมงมาถวายให้ได้ ถ้าไม่ได้ให้ประหารชีวิตเสีย พระนารายณ์ก็โปรดให้นักโทษทั้ง ๒๐ คนนั้นพ้นโทษ นักโทษทั้ง ๒๐ คนนั้น ก็เตรียมเครื่องสัสดราวุธครบมือ แล้วพากันไปถึงกำแพงเมืองเชียงใหม่ เสกเวทมนตร์สะกดพวกรักษาหน้าที่เชิงเทิน แล้วลอบเข้าไปลักเอาข้อมงใหญ่มาได้ นำมาถวายพระนารายณ์ ๆ ก็ให้ปูนบำเหน็จรางวัลแก่นักโทษทั้ง ๒๐ คนเป็นอันมาก แล้วรับสั่งให้ลงรักบดทองข้อมงนั้นเป็นอันดี

อยู่มา ๒-๓ วัน พระนารายณ์ไม่เห็นกองทัพเชียงใหม่ยกออกมารบ จึงรับสั่งปรึกษากับข้าราชการทั้งปวงว่า บัดนี้พวกเชียงใหม่ตั้งรักษาเมืองมั่นไว้ มิได้ยกทัพออกมารบให้เห็นแพ้และชนะ และไม่นำเครื่องบรรณาการมาถวายตามธรรมเนียม ท่านทั้งปวงจะคิดประ-

การใด ข้าราชการทั้งปวงจึงกราบทูลว่า ควรจะมีพระราชสาส์นเข้า
ไปถึงพระเจ้าเชียงใหม่ให้ออกมารบกันตามธรรมเนียม มิฉะนั้น ให้
ออกมาอ่อนน้อมเสียโดยดี พระนารายณ์ก็ทรงเห็นชอบด้วย จึงให้
อัครราชทูตจารึกพระราชสาส์นมีใจความว่า

พระราชโองการ มาณพระบัณฑูร สุรสิงหนาท ราโชวาท
อมรฤทธิ มโหฬาราคีรณ อเนกบุญญาธิบดินทร หริหรินทรธาดา
อศุลยคุณาธิบตี ตรีโลกเชษฐ์ ธิเบศวรรตลิก ศรีประทุมสุริยวงศ์ องค์
เอกาทศรถ จักรพรรดิราชา ขยันตมหาสมมติวงศ์ พระเจ้ากรุงเพ
มหานคร บวรทวารวดีศรีอยุธยา มหาตติลกภพ นพรัตน์ราชธานี บุ
รรมยราช ประสาสน์สุนทรธรรมแถลง มาถึงพระเจ้าเชียงใหม่ ด้วย
เรายกพยุหิโยธามาครองนี้ มิได้มีเจตยินดีที่จะชิงเอาราชสมบัติ บ้าน
เมือง แก้ว แหวน เงิน ทอง ผู้คน ข้าง ม้า ของท่านโดยโลก
เจตนา เรามีจิตศรัทธาเลื่อมใสจะใคร่เชิญพระพุทธรูปปฏิมากรพระพุท
ธสิหิงค์กับพระพุทธรูปปฏิมากรซึ่งแกะด้วยไม้จันทร์แดงทั้ง ๒ พระองค์ ขอ
ให้พระเจ้าเชียงใหม่ส่งพระปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์นั้นออกไป เมือง
เชียงใหม่กับกรุงศรีอยุธยาจะได้เป็นทองแผ่นเดียวกัน มิฉะนั้น ให้
พระเจ้าเชียงใหม่ยกพลโยธาหาญออกไปทำยุทธนาการตามราชประเพ
ณี โดยวิชัยยุทธสงครามข้างม้าหรือขบวนยุทธ์อย่างไรก็ตามที่ ครั้นให้
จารึกพระราชสาส์นแล้ว ก็ให้ทูตนำไปถวายพระเจ้าเชียงใหม่ๆ จึง
ให้อัครราชทูตจารึกพระราชสาส์นตอบ มีใจความว่า มหามหิศรราชภูมิ

บาล สุรสุรินทร ปรมินทราทิตย ขัตติยมหาศาล ผู้ผ่านพิภพเชียงใหม่
 ถึงพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ด้วยพระอัยกาเราไต่ผ่านพิภพศรีสัตนาคนหุต
 พระบิดาเราก็ไต่ผ่านพิภพจันทบุรี ตัวเรานี้ก็ไต่ผ่านพิภพเชียงใหม่
 พระพุทธปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์นี้ไซ้ ใต้ด้วยบุญบารมีของเรา ๆ
 ก็มีจิตเลื่อมใส ทำสักการบูชาอยู่เป็นนิตย์ ซึ่งพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา
 ยกพุทธโद्यามาทำสงคราม ให้ได้ความเดือดร้อนแก่สมณชีพราหมณ์-
 อาณาประชาราษฎร เพื่อจะใคร่ได้พระปฏิมากรนี้ เราไม่ยอมให้
 แล้ว เรายอมถวายชีวิตแก่พระปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์ เมื่อจารึกเสร็จ
 แล้ว ให้ทูตนำไปถวายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา พระนารายณ์ทรงทราบ
 ราชสาส์นของพระเจ้าเชียงใหม่ตั้งนั้น จึงทรงจารึกพระราชสาส์น
 ด้วยพระองค์เองมีใจความว่า กิจของสมณชีพราหมณ์ ก็คือพยายาม
 ตั้งหนารักษาศีลเจริญภาวนา กิจของพระมหากษัตริย์ก็มีการทำสง-
 ครามเป็นราชประเพณี ซึ่งพระเจ้าเชียงใหม่จะมานั่งมองอเท้าอยู่
 ฉะนั้น คุฤิยาเหมือนสตรีมีชาติอันขลาด ถ้าไม่ยอมให้พระปฏิมากร
 ทั้ง ๒ พระองค์แล้ว จงรักษาพระนครไว้ให้มั่นคง เราจะเข้าปล้น
 หักเอาให้ได้ ทรงจารึกแล้ว ให้ทูตเชียงใหม่นำไปถวายเจ้านายของ
 ตน พระเจ้าเชียงใหม่ก็มีใ้ตอบประการใด เป็นแต่ให้รักษามัน
 ครม้นไว้

พระยาสิทธิราชเตโชจึงทูลรับอาสาว่า จะตีเมืองเชียงใหม่ให้
 ได้ แล้วพระยาสิทธิราชเตโชจึงขมมาถอหวน นำหน้าพาทหารทั้งปวง

เข้าไปใกล้กำแพงเมืองเชียงใหม่ แล้วร้องด้วยเสียงอันดังว่า กูขอ
 พระยาสุพรรณเทโว เป็นทหารเสือของพระนารายณ์ ใครมีฝีมือตั้ง
 ออกมารบกับกู แล้วพระยาสุพรรณเทโวก็ขับพลเข้าประชิดกำแพง
 พวกพลทหารลาวทมิฬหน้าทมิฬเชิงเทิน ก็พุ่งศัสตราวุธแหลนหลาว
 ระดมปืนลงมาดั่งห่าฝน เทสาคตะกั่ว ทราบ ชนนามันยางอันคั่วเคียว
 ไว้ ลงมาเป็นอันมาก พลทหารไทยก็มีโต้ย้อทอดยหลัง พวกมันเข้าบุต
 ทำลายกำแพงเมืองเป็นสามารรถ พระยาสุพรรณเทโวก็ถอยดาบปืนกำแพง
 เมืองเข้าไปได้ ไ้มาฟันพวกรักษาหน้าทมิฬเชิงเทินแตกกระจัดกระจาย
 พลทหารก็ทำลายกำแพงเข้าเมืองได้ ไ้มาฟันทหารลาวล้มตายเป็น
 อันมาก พระโพธิสารเจ้าเมืองเชียงใหม่ถูกอาวุธพิรลัยในทมิฬ พวก
 ทหารไทยจับได้นางทิพย์ลามาเหสีพระเจ้าเชียงใหม่ กับเจ้าวงศ์โอรส
 พระเจ้าเชียงใหม่ และพอริสังข์อำมาตย์และขุนนางข้าราชการทั้ง
 ปวงได้เป็นอันมาก เก็บบริบแก้วแหวนเงินทองได้เป็นอันมาก แล้วนำ
 มาถวายพระนารายณ์ ครั้นพระนารายณ์มีชัยชนะได้เมืองเชียงใหม่
 แล้ว จึงให้เชิญพระพุทธรูปสี่หิ้งค้ำกับพระแก่นจันทน์แดงมาประดิษฐาน
 ที่พลับพลา ให้มีการมหรสพสมโภชเป็นอันมากแล้วตรัสถามพระยาแสน
 หลวงอำมาตย์ของพระเจ้าเชียงใหม่ว่า เราได้ทราบข่าวว่า พระพุท
 รุสี่หิ้งค้ำมอานุภาพเหาะเหินเดินอากาศได้จริงหรือ พระยาแสนหลวง
 กราบทูลว่า แต่เดิม เมื่อพระพุทธรูปสี่หิ้งค้ำยังประดิษฐานอยู่ที่เมืองป่าตล
 บุตรนั้น เหาะเหินเดินอากาศได้จริง แต่มีคนทูลจริตมากวกเอาแก้ว

มณฑลซึ่งเป็นพระเนตรไปเสีย แต่นั้นมา พระพุทธสีหังคก็เหาะเหิน
 เดินอากาศไม่ได้ ต่อมาพระสรคบุรีเชิญไปจากเมืองปาดลุ่มบุตรไป
 ประดิษฐานที่เมืองสรคบุรี ต่อนั้นไปประดิษฐานอยู่ที่เมืองล้านช้างต่อ
 ไปนั้นไปประดิษฐานอยู่ที่เมืองจันทบุรี แล้วมาประดิษฐานอยู่ที่เมืองเชียงใหม่

เมื่อพระนารายณ์จะเสด็จกลับจากเมืองเชียงใหม่ จึงตั้งเจ้า
 วงศ์ซึ่งเป็นโอรสพระเจ้าโพธิสารเป็นพระเจ้าเชียงใหม่ พระมเหสีและ
 ขุนนางข้าราชการทั้งปวงนั้น ก็ให้คงอยู่เมืองเชียงใหม่ตามเดิม แล้ว
 ให้เชิญพระพุทธปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์ ลงประดิษฐาน ณ เรือเอก
 ไชย เสด็จยกทัพกลับยังพระนครศรีอยุธยา เมื่อเรือเอกไชยมาถึงพระ
 ฉนวนหน้าแล้ว ทรงประกาศให้ขุนนางข้าราชการและราษฎรทั้งปวง
 เล่นมหรสพสักการบูชา หนทางที่จะเชิญพระพุทธปฏิมากรทั้ง ๒
 องค์ขึ้นนั้น ก็ให้ไปรยทราย ปักราชวัติ ผูกต้นมะพร้าว ต้นกล้วย
 ต้นอ้อยเป็นต้น แล้วเชิญพระพุทธปฏิมากรทั้ง ๒ องค์ ขึ้นประดิษ
 ฐานบนพระยานมาศกั้นพระกลดขลิบทอง ๔ คัน เสวตฉัตร ๔ คัน
 เชิญไปประดิษฐานไว้ที่หอพระในพระราชวัง แล้วให้ทำการสมโภช
 เป็นอันมาก ในขณะนั้นพระพุทธสีหังคก็ทำปาฏิหาริย์ต่าง ๆ และมัจ
 ขยซึ่งได้มาแต่เมืองเชียงใหม่ นั้น พระนารายณ์ก็ให้นำไปไว้สำหรับ
 ตีขานยามในพระราชวัง พวกเมืองเชียงใหม่ ซึ่งลงมากับขบวนทัพ
 หลวงนั้น ทรงพระกรุณาโปรดให้กลับคืนไปยังเมืองเชียงใหม่ทั้งสิ้น

แต่^๕นั้นมา เจ้าเมืองเชียงใหม่^๔ก็นำเครื่องบรรณาการมาถวาย^๕เป็นนิตย์
มิได้ขาด

และพระนารายณ์^๕ ได้ทรงศึกษาวิทยาคมในสำนักพระอา-
จารย์พรหม ๆ นมอายุมากเป็นผู้เฒ่า ใบหู^๕ทั้ง ๒ ข้างยาวถึงบ่า เป็น
ผู้ชำนาญในทางเวทมนตร์ มีอำนาจพาเหาะเหินเดินอากาศได้ เพราะ
ฉะฉาน พระนารายณ์จึงมีบุญญาภิหารและอิทธิฤทธิ์มาก วันหนึ่ง
เสด็จทรงเรือพระที่นั่งเอกไชย^๕ในเวลาบ่าย รับสั่ง^๕ว่าให้^๕นำลดแล้ว
ทรงพระเอาแสง^๕พินลง ^{๕๔}นำกลดลงตามพระราชประสงค์ ครั้นนำลด
แล้ว จึงรับสั่ง^๕ให้^๕นำขึ้นแล้วทรงพระแสง^๕พินลงอีก ^{๕๕}นำขึ้นตามพระ-
ราชประสงค์ พระนารายณ์มีพระราชประสงค์อย่างไรก็เป็นไปตาม
ทั้งสน พระเกียรติยศของพระนารายณ์^๕แผ่ไปทั่วทุกทิศ มีชาว
ต่างประเทศ เมืองแขกอรวง เมืองโครसान ฝรั่งเมืองฝรั่งเศส นำ
เครื่องบรรณาการ ดอกไม้เงินทองมาถวายขอเป็นพระราชไมตรี เมื่อ
พระนารายณ์เสวยราชย์ พระชนม์^๕ได้ ๑๕ พรรษา อยู่ในราชสม-
บัติ ๒๕ พรรษา ครั้นพระชนม์^๕ได้ ๔๐ พรรษา ก็เสด็จสวรรคต
พระนารายณ์สมภพ^๕วันอังคาร

๕ เรื่องพระราเมศวร

เมื่อพระนารายณ์เสด็จสวรรคตแล้ว ข้าราชการ^๕ทั้งปวงเห็นว่า
พระนารายณ์ไม่มีพระราชโอรสที่จะสืบพระวงศ์ ปรีกษากันว่าควรจะ
ยกราชสมบัติถวายแก่ใคร พวกที่รู้ประวัติเจ้าพระยาศรีสรศักดิ์จึงพูด

กันว่า พระราชโอรสของพระนารายณ์มีอยู่ คือเจ้าพระยาศรีสรศักดิ์ บุตรนางกุสาวดี ที่พระราชทานไปแก่เจ้าพระยาสุรสีห์ ด้วยพระนารายณ์ได้ตั้งสัตย์ไว้ว่า จะไม่เลี้ยงโอรสที่เกิดแต่นางนัคนม ครั้นนางกุสาวดีมีครรภ์นั้น จึงแก่ง่ายย้ายถ่ายเทไปเสีย เพราะฉะนั้น ควรจะยกสมบัติให้แก่เจ้าพระยาศรีสรศักดิ์ เมื่อปรึกษาเห็นชอบพร้อมกันดังนั้นแล้ว จึงเชิญเจ้าพระยาศรีสรศักดิ์ให้ขึ้นครองราชสมบัติ แต่เจ้าพระยาศรีสรศักดิ์ไม่รับ ว่าบิดาของเรายังมีอยู่ ท่านทั้งปวงจงเชิญบิดาของเราขึ้นครองราชสมบัติเถิด ขุนนางข้าราชการทั้งปวงก็เชิญเจ้าพระยาสุรสีห์ขึ้นครองราชสมบัติ เจ้าพระยาสุรสีห์มีพระนามเป็น ๒ อย่าง ๆ หนึ่งว่า สมเด็จพระราชาธิบดี พระนามหนึ่งว่า พระราเมศวร ๆ ทรงตั้งนางอุปละเทหีเป็นพระมเหสีฝ่ายขวา ทรงตั้งพระสุตาเทวีราชธิดาพระนารายณ์เป็นมเหสีฝ่ายซ้าย พระสุตาเทวีมีพระราชโอรสองค์หนึ่งพระนามว่า พระขวัญ ในเวลาที่พระขวัญประสูติจากครรภ์พระมารดานั้น มีเหตุเป็นนิमितต่าง ๆ เป็นต้นว่า แผ่นดินไหว ประชาชนพากันเลื่องลือว่าผู้มีบุญมาเกิด

และพระราเมศวรนั้น ไม่ใคร่พอพระทัยในทางยศศักดิ์ แม้จะเสด็จประพาสที่ใด ๆ ก็ไม่มีขบวนแห่แหน ให้ต้องครกซ์ตามเสด็จเล็กน้อยเท่านั้น พอพระทัยที่จะบำรุงไพร่บ้านพลเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุขอย่างเดียว จึงทรงตั้งเจ้าพระยาศรีสรศักดิ์เป็นพระมหากษัตริย์

ดูแลกิจการบ้านเมืองต่างพระองค์ ในเวลานั้นพระมหาอุปราชถืออาญา
สิทธิ์สำเร็จราชการบ้านเมืองต่างพระองค์พระราเมศวรทรงสน พระ
ราเมศวรให้สร้างวัดขึ้น ๔ วัด คือ วัดบุรพารามวัดหนึ่ง วัดรัตนปราสาท
วัดหนึ่ง วัดบรมราชสถิตย์วัดหนึ่ง วัดขังคยะวัดหนึ่ง แล้วให้ปฏิสังขรณ์
วัดสุ่มังคลารามวัดหนึ่ง เมื่อพระราเมศวรเสวยราชย์ พระชนม์ได้
๕๕ พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๑๔ พรรษา ครั้นพระชนม์ได้ ๖๙
พรรษา ก็เสด็จสวรรคต พระราเมศวรสมภพวันศุกร์

เรื่องพระสุริเยนทราธิบดี

ข้าราชการทั้งปวงจึงเชิญพระมหาอุปราชขึ้นครองราชสมบัติ
เมื่อ ณ วันเสาร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๖ จุลศักราช ๑๐๖๓ ในวันเมื่อ
ทำการราชาภิเษกนั้น เกิดมหัศจรรย์มีแสงสว่างทว้ไปทั้งพระราชวัง
ข้าราชการทั้งปวงถือเอานิมิตนั้นเป็นเหตุ ถวายพระนามว่า พระเจ้า
สุเยนทราธิบดี ภายหลังปรากฏพระนามอีกอย่างหนึ่งว่า นรามรินทร์
พระเจ้าสุริเยนทราธิบดี มีพระมเหสีทรงพระนามว่า พระพันปีหลวง
ครั้นต่อมา พระขวัญราชโอรสพระราเมศวรมีพระชนม์ได้
๑๔ ปี คิดร้ายต่อพระเจ้าสุริเยนทราธิบดี ตั้งข่องสมผู้คนไว้เป็นอัน
มาก กิตติศัพท์ทราบไปถึงพระเจ้าสุริเยนทราธิบดี ๆ จึงรับสั่งให้เชิญ

พระขวัญเข้ามาเฝ้าในพระราชวัง แล้วรับสั่งถามว่า เจ้าตงของสมผู้
คนจะคิดร้ายต่อเราจริงหรือ พระขวัญรับว่า การที่ตงของสมผู้คนนั้น
จริง แต่ไม่ได้ประสงค์จะทำร้ายต่อพระองค์ ประสงค์จะป้องกันบ้าน
เมือง พระเจ้าสุริยนทราธิบตีทรงพระราชดำริเห็นเอาการพิรุณ จึงทรง
ปรึกษากับข้าราชการทั้งปวง ๆ จึงยกบทพระอัยการขนพิพากษาว่า
ผู้ตงของสมผู้คนจะคิดประทุษร้ายต่อพระเจ้าแผ่นดินนั้น ขอบให้เอา
ตัวไปประหารชีวิตเสีย พระเจ้าสุริยนทราธิบตีรับสั่งให้เอาตัวพระ
ขวัญไปสำเร็จโทษเสียตามประเพณี

พระเจ้าสุริยนทราธิบตีมีพระราชโอรสด้วยพระมเหสีใหญ่ ๓
องค์ องค์ที่ ๑ พระนามว่า สุรินทรกุมาร องค์ที่ ๒ พระนามว่า
วรราชกุมาร องค์ที่ ๓ พระนามว่า อนุชากุมาร ๆ นี้ กล้าหาญ
ดุร้ายมาก วันหนึ่งรับสั่งให้พวกมหาดเล็กเด็ก ๆ ด้วยกันว้ายข้ามแม่น้ำ
พวกมหาดเล็กเกรงอาญาพากันว้ายไป ห่มกำลังน้อยจมนตายบ้างก็มี
กิตติศัพท์ทราบถึงพระเจ้าสุริยนทราธิบตี ๆ ทรงพระพิโรธ รับสั่งให้
เอาอนุชากุมารไปสำเร็จโทษเสียตั้งเด็กที่จมนตายนั้น

และพระเจ้าสุริยนทราธิบตี มีราชบุตรอันเกิดด้วยพระสนม
อีก ๓ พระองค์ นามว่า เจ้ากุมารอินทร์องค์หนึ่ง เจ้าก้ององค์หนึ่ง
เจ้าตงองค์หนึ่ง

ครั้นต่อมา พระเจ้าสุริยนทราธิบตีให้สร้างมณฑปพระพุทธ
บาทมียอดสูง ๒๕ ศอก หุ้มทองแดง ลงรักปิดทอง แล้วให้สร้างวัด

ขันทศบาลโพธิ์ข้างล้ม ๒ วัด พระราชทานนามว่า พระอารามบรม
 กษัตริย์วัดหนึ่ง ทุฬยารามวัดหนึ่ง ปฏิสังขรณ์พระเจดีย์องค์หนึ่งลง
 รักบัตทองให้ดังงาม พระราชทานนามว่า สุขุวิญโพธิ์เพชรเจดีย์ แล้ว
 ให้เอาโลหะทั้ง ๕ มาสร้างพระปฏิมากรองค์หนึ่งสูง ๑๖ ศอก พระ
 ราชทานนามว่า สยัตถุทุกกามาลี

ในปีนั้น เจ้าเมืองกาญจนบุรีจับได้ช่างเผือกฟางข้างหนึ่ง ช่าง
 เผือกหลายข้างหนึ่ง นำมาถวาย จึงพระราชทานนามช่างเผือกฟางว่า
 อินทไอยรา พระราชทานนามช่างเผือกฟางว่า บรมจักรบุปผาทนต์
 พระเจ้าสุริเยนทราธิบดีมีบุญญาภิธานิหารและอิทธิฤทธิ์
 ขำนาถุในทางเวทมนตร์กายสิทธิ์มาก เวลากลางคืนก็ทรงกำบังพระ-
 กายเสด็จประพาสฟังกิจสุขทุกข์ของราษฎร และทรงตรวจตราโจรผู้
 ร้ายมิได้ขาด ทรงชุบเลี้ยงคนที่มีเวทมนตร์ให้เป็นมหาดเล็กใกล้ชิด
 พระองค์ รับสั่งใช้ให้กำบังกายออกตรวจโจรผู้ร้ายในราตรี ถ้าทรง
 ทราบใครมีเวทมนตร์ดีแล้ว ให้มหาดเล็กลอบไปทำร้ายในเวลาหลับ
 ผู้ใดไม่เป็นอันตรายก็ให้พามาเลี้ยงไว้เป็นข้าราชการ ผู้ใดที่โอ้อวด
 ทดลองไม่ได้จริง ก็ให้ลงพระราชอาญา พระเจ้าสุริเยนทราธิบดี
 ทรงปั้นแม่เหล็กผู้เสมออยาก นกกาบินร้องมาในเวลากลางคืนก็ยิ่งถูก เต่า
 ปลาแม่น้ำชาติในน้ำแต่พอแลเห็นเงาก็ยิ่งถูก และทรงขำนาถุในทาง
 โหราศาสตร์ รู้คำนวณฤกษ์ยามชะตาบ้านเมือง ได้ทรงพยากรณ์กาล
 อนาคตเป็นพระราชนิพนธ์ไว้ดังนี้ว่า น้ำในแม่น้ำและคลองที่ปวงจะ

แดงเป็นโลหิต เมฆและท้องฟ้าจะแดงเป็นแสงไฟ แผ่นดินจะไหว
 โดยมาก ยักษ์และผีป่าจะเข้าเมือง เสือเมืองทรงเมืองจะหลกเลียง
 ฤดูหนาวจะเป็นฤดูร้อน โรคภัยจะเบียดเบียนสัตว์และมนุษย์ทั้งปวง
 โอชาว่ายาและผลไม้จะถอยรศ เทพดาที่รักษาพระศาสนาจะรักษาแต่
 คนพาล พวกที่อยู่ในศีลในธรรมจะถอยยศ มิตรจะกลับเป็นศัตรูเมีย
 จะคิดทรยศต่อผัว คนต่ำตระกูลจะทำคนตระกูลสูงให้เสื่อมถอย ศิษย์
 จะสู้ครู พวกพาลจะมีอำนาจ พวกปราชญ์จะตกต่ำ ฟ้าเต่าจะ
 จม ภูเขาจะถอย ผู้ดีจะเดินตรอก ขครอกจะเดินถนน มนุษย์
 จะมีอายุสั้นพลันตาย จะเกิดข่าวยากมากแพง ผู้งมมนุษย์จะอดอยาก
 ฝนและเปรตจะปะนออยู่กับคน สมณชีพราหมณ์จะร้อนใจ จะเกิดโจรผู้
 ร้ายแย่งชิงกันขุกขุม ที่ลุ่มจะกลับเป็นดอน ที่ดอนจะกลับลุ่ม พระพุทธ
 ศาสนาจะเศร้าหมอง คนที่สนุกเฮฮาจะได้ครองสมบัติ คนต่างชาติ
 ต่างภาษาจะเข้ามาเป็นเจ้านายคอง

อยู่มามีบัณฑิตคนหนึ่ง ชื่ออายุธรรมเถียร พึงสึกออกจาก
 พระสำนักแดงตัวเป็นผู้วิเศษ โทกกว่าตัวเป็นเจ้าของพระขวัญ ชิงพระ-
 สุริเยนทรอธิปัตย์ให้เอาตัวไปสำเร็จโทษเสีย ว่ายังไม่สิ้นพระชนม์
 เทวดาพาไปเลี้ยงไว้ อายุธรรมเถียรสร้างแต่งตัวทำทางเหมือนพระ
 ขวัญ ลอกลงให้คนเชื่อถือเป็นอันมาก ครั้นมีขุนบถออกมาขน กิ่ง
 เกลยกล่อมได้สมัครพรรคพวกประมาณ ๒,๐๐๐ เศษ ตระเตรียมเครื่อง
 ศัสตราวุธจะยกเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา เมื่อมาถึงเมืองนครราชสีมา

หลวงเทพราชาผู้ว่าราชการเมืองก็เข้าไปเป็นสมัครพรรคพวกกับอัยธรรม
เถียร จึงเอาข้างทรงพระบรมรัตนากาศมาให้อัยธรรมเถียร ๆ ก็ตั้ง
หลวงเทพราชาให้เป็นอำมาตย์ของตน แล้วกับขุนขางกนเสวตฉัตร
คุมพรรคพวกประมาณ ๒,๐๐๐ เศษ พร้อมด้วยเครื่องศัสตราวุธ ยก
เข้ามาทางบ้านเนินกระท่อม เกลยกล้อมผู้คนตลอดมา

กิตติศัพท์ท้ออัยธรรมเถียรยกทัพเข้ามาขึ้น ทราบไปถึงกรุง
ศรีอยุธยา พระเจ้าสุริเยนทราธิบดีจึงรับสั่งห้ามมิให้ราษฎรทั้งปวง
เอิกเกริกกันวุ่นวายให้สงบอยู่ ครั้นอัยธรรมเถียรยกเข้ามาถึงคลองคู
พระนครก็กับขุนขางเข้ามาทางสะพานคู่นั้น พระเจ้าสุริเยนทราธิบดีก็
ให้ออกสู้รบ ทรงพระแสงปืนไปประทับอยู่ที่บ่อम्मหาไชยบนเชิงเทียน
กำแพงพ้ออัยธรรมเถียรมาถึงกลางสะพาน ก็ทรงยิงด้วยพระแสงปืน
ถูกอัยธรรมเถียร ๆ ตกจากหลังข้างตายเป็นอยู่ที่สะพานนั้น แล้ว
พระเจ้าสุริเยนทราธิบดีก็ให้จับพวกที่เป็นหัวหน้า และหลวงเทพ-
ราชาไปประหารชีวิตเสีย นอกจากนั้นมิได้เอาโทษ ให้ปล่อยไปทั้งสิ้น

พระเจ้าสุริเยนทราธิบดีนั้น ทรงพระปัญญาเฉลียวฉลาด ดำรง
อยู่ในทศพิธราชธรรม ทรงบำรุงไพร่บ้านพลเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข
มิได้มีพระทัยยินดีที่จะทำศึกสงคราม ให้ได้ความลำบากแก่ไพร่
บ้านพลเมือง มีแต่ทรงพระอุตสาหะบำเพ็ญพระราชกุศล จนพระ
เกียรติยศเกียรติคุณ ปรากฏไปในนานาประเทศทั้งปวง

พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตทราบว่า พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา
บุญญาภิสมภารและพระเตชานุภาพมาก จึงจัดเครื่องราชบรรณาการ
และพระราชธิดา ซึ่งมีพระชนมพรรษาได้ ๑๕ ปี ให้ราชทูตถวาย
พระเจ้าสุริยเณทราธิบดี ๆ ก็ให้จัดเครื่องราชบรรณาการ และทรง
แสดงความยินดีตอบแทนตามราชประเพณี แล้วโปรดให้พระราช
ธิดาพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต เป็นพระมเหสีฝ่ายซ้าย ให้สร้าง
ตำหนักให้อยู่ใหม่ ขนทั้งหลายจึงพากันเรียกพระมเหสีฝ่ายซ้ายว่า
เจ้าตำหนักใหม่ บรรดาข้าราชการซึ่งตามเสด็จพระมเหสีฝ่ายซ้ายมา
นั้น โปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลบ้านมะม่วงหวาน

ในรัชกาลนั้น มีชายคนหนึ่งชื่อว่า ศรีปราชญ์ ฉลาดใน
ทางโหราศาสตร์ และพระไตรปิฎก ขำนาญในทางแต่งกาพย์ โคลง
บทกลอนทั้งปวง ด้วยพระเจ้าสุริยเณทราธิบดีพอพระทัยในทาง
โหราศาสตร์ นิติศาสตร์ พระไตรปิฎก กาพย์ โคลง บทกลอน
ทรงทราบว่าศรีปราชญ์เป็นคนฉลาดในทางนั้น ก็ทรงพระกรุณา
ชุบเลี้ยงไว้ ศรีปราชญ์แต่ง กาพย์ โคลง บทกลอนต่าง ๆ ถวาย พระ
เจ้าสุริยเณทราธิบดีโปรดพระราชทานรางวัลเนื่อง ๆ

อยู่มา ศรีปราชญ์ลอบมีเพลงยาวเข้าไปถึงนางสนมในพระ
ราชวัง พระเจ้าสุริยเณทราธิบดีจับได้ ก็ทรงพระพิโรธ แต่มิได้ให้ลง
พระราชอาญาอย่างร้ายแรง เป็นแต่ให้เนรเทศไปอยู่เสียดีที่เมืองนคร-

ศรีธรรมราช ด้วยทรงเห็นว่า ศรีปราชญ์เป็นพหูสูตร ฉลาดในบทกลอนและมี ๓๓๓ ได้คิดประทุษร้ายอย่างร้ายแรงอะไร

เมื่อศรีปราชญ์ออกไปอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช ก็ยังประพฤติ เช่นนั้นอีก ด้วยนิสัยใจคอชอบทางเจ้าชู้ คราวหนึ่งแต่งเพลงยาวลอบไปให้ภรรยาเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจับได้ก็โกรธสั่งให้คนจับศรีปราชญ์ไปฆ่าเสีย พวกที่ชอบพอกับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชก็พากันห้ามว่า ท่านอย่าให้ฆ่าศรีปราชญ์เสียเลยจะเกิดเหตุใหญ่ แต่เมื่อศรีปราชญ์ยังอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาลอบให้เพลงยาวแก่นางสนมพระเจ้าแผ่นดิน ๆ จับได้ยังไม่ให้ประหารชีวิต ด้วยทรงพระอาลัยว่า เป็นคนฉลาดในการแต่งหนังสือ เพียงแต่ให้เนรเทศมาชั่วคราว ถ้าท่านฆ่าศรีปราชญ์เสีย เห็นว่าจะมีความผิดเป็นแน่ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชก็ไม่ฟังให้เอาตัวศรีปราชญ์ไปฆ่าเสีย เวลาที่จะลงดาบ ศรีปราชญ์จึงประกาศแก่เทพยดา แล้วแข่งว่าดาบที่ฆ่าเราาน ภายหลังจึงกลับฆ่าคนที่ใช้ให้ฆ่าเราเถิด เมื่อสนค้ำแข่งก็พอดลงดาบ ศรีปราชญ์ก็ตายอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชนั้น

ฝ่ายพระเจ้าสุริยเรนทรราชบิดนั้น ถ้าทอดพระเนตรเห็นบทกลอนของศรีปราชญ์ก็ ๓๓๓ ทรงแต่งบทกลอนขบขันของกิติ กิทรงระลึกถึงศรีปราชญ์เนือง ๆ อยู่มาวันหนึ่ง คลายพระพิโรธแล้ว จึงรับสั่งให้ข้าราชการไปตามตัวศรีปราชญ์เข้ามา ข้าราชการผู้รับสั่งจึงออกไปเมืองนครศรีธรรมราช แจ้งความแก่เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชว่า

เสฐรมเหสีรองมีพระราชโอรสองค์หนึ่ง มีพระนามว่า เจ้าฟ้าพจน มีพระราชธิดา ๓ องค์ มีพระนามว่า เจ้าฟ้าปุกองค์หนึ่ง เจ้าฟ้าหงส์องค์หนึ่ง เจ้าฟ้าพินองค์หนึ่ง รวมพระราชโอรสธิดาทองสองพระมเหสีเป็น ๑๐ องค์ด้วยกัน

พระเจ้าภูมินทรราชา ทรงตั้งพระวรวงศ์มารเป็นพระมหาอุปราช ตั้งโอรสผู้ใหญ่ของพระมหาอุปราชเป็นผู้ช่วย และพระเจ้าภูมินทรราชาให้สร้างวัดขณวัตหนึ่ง พระราชทานนามว่า วัดมเหยงคณ์ ให้สร้างพระนอนไว้ในวัด (ป่าโมกข์นั้น) องค์หนึ่งยาว ๖๐ ศอก

ครั้นจุลศักราช ๑๐๗๖ ปี พวกญวนใหญ่ยกทัพเข้ามาตีกรุงกัมพูชา นักเทศเจ้ากรุงกัมพูชาสัญญาไม่ได้ ก็พาครอบครัวกับบริวารรวมทั้งสิ้น ๕๐๐ คน และข้างเผือกข้างหนึ่ง เข้ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภารถวายข้างเผือกแก่พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา พระเจ้าภูมินทรราชา ก็ให้รับข้างเผือกไว้ พระราชทานนามว่า บรมรัตนากาสเกลาศศิรวังศ์ แล้วรับสั่งให้ยกกองทัพใหญ่ไปตีกรุงกัมพูชา พวกญวนก็พากันแตกพ่ายหนีไปสิ้น พระเจ้าภูมินทรราชาจึงรับสั่งให้พระเจ้ากรุงกัมพูชาออกไปปกครองบ้านเมืองตามเดิม พวกญวนรู้ว่าทหารไทยกลับแล้ว และพระเจ้ากรุงกัมพูชาออกมาอยู่อย่างเดิม ก็ยกทัพมาตีกรุงกัมพูชาอีก พระเจ้ากรุงกัมพูชาก็หนีเข้ามากรุงศรีอยุธยาอีก แต่เป็นอย่างหลยหลายครั้ง ในครั้งหลังพระเจ้าภูมินทรราชาให้ทหารยกเข้าไปตีกรุงกัมพูชาคืนได้ แล้วรับสั่งให้พระเจ้ากรุงกัมพูชาออกไปอีก พระ

เจ้ากรุงกัมพูชาที่ทรงพระกันแสงกราบทูลว่า ข้าพระองค์ ได้อาศัย
พระบารมีปกเกล้า ฯ มาหลายครั้งแล้วกรักรักษาบ้านเมืองไว้ไม่ได้
ข้าพระองค์ ไม่ไปแล้ว ขอรับราชการในกรุงศรีอยุธยาไปจนกว่าชีวิต
จะหาไม่ ขอพระองค์ ได้ทรงพระกรุณาบุบเสียดข้าพระองค์ ไว้ใน
กรุงศรีอยุธยาเถิด พระเจ้าภูมินทรราชา ก็โปรดให้พระเจ้ากรุงกัมพูชา
อยู่ในพระนครศรีอยุธยาตามประสงค์

ครั้นต่อมา พระเจ้าภูมินทรราชาทรงพระประชวรมีพระอาการ
หนัก เจ้าฟ้าอภัยกับเจ้าฟ้าปรเมศจึงปรึกษากันว่า พระบิดาเราทรง
พระประชวรมีพระอาการหนัก เห็นจะทรงพระชนม์อยู่ไม่นาน ถ้า
พระองค์เสด็จสวรรคตแล้ว ราชสมบัติจะตกอยู่กับพระมหาอุปราช
ควรเราซึ่งเป็นราชโอรสจะช่องสูมผู้คนไว้ให้มาก เวลาพระบิดา
สวรรคตแล้ว จะได้ต่อสู้รักษาราชสมบัติไว้ มิให้ตกไปเป็นของพระ
มหาอุปราช และถึงในเวลานั้น ก็ควรจะยกยักนออย่าให้พระมหา-
อุปราชเข้าเฝ้าเยี่ยมเยียนทราบพระอาการได้ เมื่อปรึกษาเห็นพร้อม
กันดังนี้ ก็ตั้งช่องสูมผู้คน ข้าง ม้า เป็นกำลังไว้เป็นอันมาก และ
อ้างรับสั่งห้ามมิให้ใครเข้าเฝ้าเยี่ยมเยียนพระอาการของพระเจ้าภูมิน-
ทรราชาได้ ถึงพระมหาอุปราชก็ให้เข้าเฝ้าเยี่ยมเยียนพระอาการได้
แต่เป็นบางครั้ง พระเจ้าภูมินทรราชาทรงพระประชวรหนักลง ก็
เสด็จสวรรคต เมื่อพระเจ้าภูมินทรราชาได้เสวยราชย์พระชนม์ได้

๓๐ พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๒๔ พรรษา ครั้นพระชนม์ได้ ๕๔
พรรษา ก็เสด็จสวรรคต เมื่อจุลศักราช ๑๐๙๓ ปี

๔ เรื่องพระมหากษัตริย์

เจ้าฟ้าอภัยกับเจ้าฟ้าปรเมศกษัตริย์มีความมิให้พร่งพรายให้ใคร
รู้ว่าพระราชบิดาเสด็จสวรรคต ให้ตระเตรียมศัสตราวุธและผู้คนตั้ง
มั่นอยู่ในพระราชวัง

ฝ่ายพระมหากษัตริย์ทรงสั่งเกิดได้ระแคะระคายว่า เจ้าฟ้า
อภัยกับเจ้าฟ้าปรเมศกษัตริย์จะเอาราชสมบัติ เห็นว่าจะเกิดเป็น
ข้าศึกกันเป็นแน่แล้ว จึงเกลี้ยกล่อมพระเจ้ากรุงกัมพูชาและคนอื่น ๆ
ได้เป็นอันมากตั้งมั่นอยู่ ยังมีได้ทำการรบพุ่งประการใด เพราะไม่
ทรงทราบว่าพระเชษฐาธิราชสวรรคต ครั้นจะลงมือรบพุ่งในเวลานั้น
กลัวจะเป็นศิขชลต่อพระเชษฐาธิราช ฝ่ายเจ้าฟ้าอภัยกับเจ้าฟ้าปรเมศ
ก็ให้เอาปืนใหญ่อันยกระตมยิงเอาพระมหากษัตริย์ ๆ ให้สืบว่า พระ-
เชษฐาธิราชมีพระอาการเป็นประการใด ก็ยังไม่ได้ความ จึงให้ตั้ง
สงบไว้ มิได้ทำการสู้รบโต้ตอบ เป็นแต่ให้ปูนบำเหน็จรางวัลให้
คนที่ถูกจับช่วย เพื่อจะรักษาน้ำใจไว้ เมื่อข้าราชการทั้งหลายทราบ
ว่า จะเกิดสงครามในเมืองเป็นแน่ ก็พากันไปเข้ากับพระมหากษัตริย์
เป็นอันมาก เพราะเห็นว่ามิพระทัยโอบอ้อมอารี ในขณะที่มีผู้เขียน
หนังสือลบบอกข่าวที่พระเจ้ากษัตริย์สวรรคตแล้ว ผู้ติดกับ

ข้างต้นพระเกษมเดช ปล่อยให้ไปจากพระราชวังเพื่อจะให้พระมหาอุปราชาทรงทราบความจริง ด้วยอำนาจบุญญาภิบาลของพระมหาอุปราชา ข้างนั้นก็ขามนาคตรงไปยังสำนักพระมหาอุปราชา เหมือนตั้งมีคนขับไป พวกข้าราชการในพระมหาอุปราชาเห็นดังนั้นก็พากันจับ เห็นหนังสือผูกติดกับข้างดังนั้น ก็นำไปถวายพระมหาอุปราชา ในเวลานั้นมาทรงของพระมหาอุปราชาตัวหนึ่ง หลุดพลัดออกจากโรงเพ็ญตะถับขบกัดหญิงชายเป็นอลหม่าน พวกชาวเมืองกลัวมาเป็นกำลัง พวกนี้ใจซื่ออ้อมใจไปว่า พระมหาอุปราชาให้ทหารหายตัวบนขีมาเที่ยวปราบปรามข้าศึก กิตติศัพท์ทราบไปถึงเจ้าฟ้าอภัย เจ้าฟ้าปรเมศ และไพร่พลของเจ้าฟ้าอภัยเจ้าฟ้าปรเมศ ต่างก็พากันย่อท้องกัใจกลัวเป็นอันมาก

ในขณะนั้น มหามนตรีจางวางและพระยาธรรมมาเสนาบดีกรมวัง กับนายสุจินตามหาตเล็กเชิญพระแสง ๓ คน จึงเขียนหนังสือฉบับมีใจความว่า พระเจ้าแผ่นดินสวรรคตแล้วแต่เวลาปฐมยาม เจ้าฟ้าอภัยเจ้าฟ้าปรเมศคิดการลับจะทำร้ายพระองค์ บรรดาข้าราชการพากันเบือนหน้าเอาใจออกหาก และย่อท้องเกรงพระบารมีพระองค์เป็นอันมาก ขอให้พระองค์ยกกองทัพเข้ามาเถิด ข้าพระองค์ทั้ง ๓ จะคอยรับเสด็จ ครั้นเขียนแล้ว ก็ส่งให้คนสนิทลอบออกไปถวายพระมหาอุปราชา ๗ ได้ทราบความดังนั้นก็ทรงยินดี เวล่าย่ำรุ่งก็ตระเตรียมไพร่พลเป็นอันมาก ยกเข้ามายังพระราชวัง เจ้าฟ้าอภัย เจ้าฟ้า-

ปรเมศทราบว่ พระมหาอุปราชายกเข้ามาแล้ว ก็เอาพระแสงชื่อ
พระยากำมัจที่กำจัญภัย เป็นของตั้งแต่ครั้งพระยาแกรกกับพระ
อัมรงค์ค่าควรเมืองและแก้วแหวนเงินทอง ภูเขาอาภรณ์ของดี ๆ มี
ราคา ทั้งเสบียงอาหารเป็นอันมาก ให้คนขนลงบรรทุกเรือ พา
ข้าราชการที่สนิทใช้หนีไปยังตำบลบ้านตาลาน

ในขณะนั้น ข้าราชการทั้งปวงจึงยกพระมหาอุปราชาขึ้นเป็น
พระเจ้าแผ่นดิน ถวายพระนามว่า พระมหาธรรมราชา เมื่อพระ
มหาธรรมราชาได้เสวยราชย์แล้ว ทรงทราบว่า เจ้าฟ้าอภัย เจ้าฟ้า
ปรเมศ เอาพระอํารงค์กับพระแสงสำหรับพระนคร และพาข้าราชการ
ไปมาก จึงให้อำมาตย์คุมพลทหารเที่ยวตามจับ เจ้าฟ้าอภัย เจ้า
ฟ้าปรเมศทราบว่า พระมหาธรรมราชาให้คนออกเที่ยวตามจับ จึง
เก็บเอาสิ่งของแต่พอกำลัง แล้วให้ลี้มเรือเสีย พระอัมรงค์กับ
พระแสงก็จมอยู่ในน้ำกับเรือนั้น แล้วก็พากันหนีซุกซ่อนกระจัดกระ-
จายไป เจ้าฟ้าอภัย เจ้าฟ้าปรเมศได้นายบุญคงมาหัดเล็กตามไปด้วย
คนหนึ่ง เที่ยวหนีซุกซ่อนอยู่ในป่า ครั้นหลายวันเข้า เเสบียงอาหาร
ก็หมดลง นายบุญคงเป็นคนกตัญญูสัจย์ซื่อต่อเจ้านายของตน ก็
อุตสาหะเที่ยวแสวงหาอาหารมาถวาย พวกอำมาตย์ของพระมหาธรรม
ราชาที่เที่ยวติดตามไป พบนายบุญคงในกลางป่า สงสัยจึงจับมา
เชียนถาม นายบุญคงได้ความเจ็บปวดเป็นสาหัสทนไม่ได้ ก็รับเป็น
สัตย์ พวกอำมาตย์จึงให้นำไปจับเจ้าฟ้าอภัย เจ้าฟ้าปรเมศ ได้ทั้ง

๒ พระองค์ นำมาถวายพระมหากษัตริย์ราชา ๆ จึงรับสั่งให้เอาเจ้าฟ้า
อภัย เจ้าฟ้าปรเมศไปสำเร็จโทษเสีย พวกพ้องของเจ้าฟ้าอภัย เจ้า
ฟ้าปรเมศ ซึ่งหนีขุกซ่อนไปในทิศต่างๆ ที่ตามจับได้ ก็ให้ประหาร
ชีวิตเสียสิ้น แต่นายบุญคงนั้น ทรงพระกรุณาโปรดให้เลี้ยงไว้ ด้วย
รับสั่งว่า เป็นคนซื่อสัตย์กตัญญูต่อเจ้านาย

พระมหากษัตริย์ราชานมพระมหาลี ๓ องค์ พระมหาลีใหญ่มี
พระนามว่า กรมหลวงอภัยนุชิต พระมหาลีองค์ที่ ๒ พระนามว่า
กรมหลวงพิจิตรมนตรี พระมหาลีที่ ๓ พระนามว่า อินทสุชาเทวี กรม
หลวงอภัยนุชิต มีพระราชโอรสธิดา ๗ พระองค์ คือ ๑ เจ้าฟ้าชาย
นราธิเบศร ๒ เจ้าฟ้าหญิงบรม ๓ เจ้าฟ้าหญิงธิดา ๔ เจ้าฟ้าหญิงรัศมี
๕ เจ้าฟ้าหญิงสุริยวงศ์ ๖ เจ้าฟ้าหญิงอินทรประชาวดี ๗ เจ้าฟ้าหญิง
สุริยา กรมหลวงพิจิตรมนตรี มีพระราชโอรส ๒ พระองค์ พระนามว่า
เจ้าฟ้าเอกทิศพระองค์หนึ่ง เจ้าฟ้าอุทุมพรพระองค์หนึ่ง มีพระราช
ธิดา ๖ พระองค์ พระนามว่า เจ้าฟ้าศรีประชาพระองค์หนึ่ง เจ้าฟ้า
สุริยบุรพาพระองค์หนึ่ง เจ้าฟ้าสตรีพระองค์หนึ่ง เจ้าฟ้าอินทวิ
พระองค์หนึ่ง เจ้าฟ้าจันทร์พระองค์หนึ่ง เจ้าฟ้านมพระองค์หนึ่ง
อินทสุชาวดีมีพระราชโอรสองค์หนึ่ง พระนามว่า เจ้าฟ้าอัมพร มี
พระราชธิดา ๒ พระองค์ พระนามว่า เจ้าฟ้ากฤษดาองค์หนึ่ง เจ้า
ฟ้ามงกุฎองค์หนึ่ง พระมหากษัตริย์ราชานมพระมหาลีเกิดแต่นาง
นักสนมอีกเป็นอันมาก รวมทั้งสิ้น ๑๐๔ องค์

ครั้นต่อมา พระมหาดรรรมราชาทรงตั้งเจ้าฟ้านราธิเบศร์เป็น
พระมหากุปราช พระราชทานเจ้าฟ้านุ่มเป็นพระมเหสี แต่เจ้าฟ้านุ่ม
ไม่มีพระโอรสธิดา

แต่ก่อนเมื่อยังไม่ได้เป็นพระมหากุปราชนั้น เจ้าฟ้านราธิ-
เบศร์มีเจ้าหญิงมิตร เจ้าฟ้าชน เจ้าชายฉัตร เกิดแต่หม่อมเหฎก มี
เจ้าชายสีสังเกิดแต่หม่อมจัน มีเจ้าหญิงตาราเกิดแต่หม่อมเจ้าหญิงสร้อย
มีเจ้าชายมิ่งเกิดแต่หม่อมต่วน มีเจ้าหญิงขี เจ้าหญิงชาติ เกิดแต่
หม่อมสู่น รวม ๔ องค์

ในปีนั้น เจ้านักกายฟ้าเจ้าเขมร นำช้างเผือกพังมาถวายพระ
มหาดรรรมราชาข้างหนึ่ง พระมหาดรรรมราชาพระราชทานนามว่า
วิไชยหัตถี เจ้าฟ้านักพระอุไทยพระเจ้ากรุงกัมพูชา ให้นำช้างเผือก
พลายมาถวายข้างหนึ่ง พระราชทานนามว่า พระบรมราชไทยศวร
ข้างเผือกตัวนมข้างเบ้องซ้ายขาวมากกว่าข้างเบ้องขวา พระยานคร-
ศรีธรรมราชจับได้ช้างเผือกข้างหนึ่งมาถวาย พระราชทานนามว่า
บรมคชลักษณ์สุประติษฐ์ เจ้าเมืองเพชรบุรีจับได้ช้างเผือกข้างหนึ่งมา
ถวาย พระราชทานนามว่า บรมนาเคนทร กรมการจับข้างเผือก
เข้าเพนียดเมืองนครชัยศรีได้ ๔ ข้างมาถวาย พระราชทานนามว่า
บรมคชข้างหนึ่ง บรมพิไชยข้างหนึ่ง บรมจักรข้างหนึ่ง จอมพล
สำเนียงข้างหนึ่ง แล้วให้มีกรมหรสพสมโภชเป็นอันมาก

คราวนั้น สมิงทอรามญซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่
ในกรุงศรีอยุธยาเป็นขบถ คุ่มสมัคพรรคพวกเป็นอันมาก เทยวัดบ้าน

เล็กเมืองน้อยตามชายพระราชอาณาเขต ข้าราชการซึ่งรักษาหน้าที่
 ทัณฑ์พลทหารออกไปรบ จับสิ่งทอและพรรคพวกสิ่งทอมาเสีย แต่
 นนมากรุงศรีอยุธยาที่ปราศจากเสียนหนาม มีความสุข ความเจริญ
 ข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ ด้วยพระมหาธรรมราชาทรงบำเพ็ญพระ
 ราชกุศลทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นเนืองนิตย์

ครั้นจุลศักราช ๑๐๙๕ พระมหาอุปราชทิวังคต พระมหา
 ธรรมราชาจึงทรงตั้งเจ้าฟ้าอุทุมพรเป็นพระมหาอุปราช พระราชทาน
 เจ้าฟ้าท้าวต้อย ธิดาของพระมหาอุปราชาทิวังคตให้เป็นพระมเหสี

คราวนั้น กษัตริย์ซึ่งเป็นพระเจ้ากรุงลังกาให้ราชทูตเชิญพระ
 ราชสาสน์กับเครื่องราชบรรณาการเข้ามากรุงศรีอยุธยา ข้าราชการจึง
 กราบทูลพระมหาธรรมราชาให้ทรงทราบ พระมหาธรรมราชาจึงรับ
 สั่งให้เกณฑ์พลเมืองตักแต่งถนนหนทางให้เรียบร้อยสะอาด ให้พวก
 พ่อค้าออกตลาดตามฟากถนนและให้แต่งข้างบุปผาหนาดประดับเครื่อง
 ศุขารมณ์พร้อมด้วยพลช้าง พลม้า พลรถ พลเดินเท้า ทุกหมวด ทุก
 กอง ซึ่งแต่งตัวเต็มยศสรรพด้วยเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์ ยืนประจำตาม
 ระยะเวลาข้างซ้ายขวาบ้างตัก ๆ กัน ให้ปลูกปะรำเป็นระยะทางสองฟากถนน
 มีมหรสพเต้นรำประจำอยู่ตามปะรำ ทงมีเครื่องดนตรี พิณพาทย์ ระ
 นาค มโหรี ตลอดระยะเวลา ราชบัลลังก์ที่จะเสด็จออกรับแขกเมืองนั้น
 ก็ให้ตกแต่งให้งดงาม ตั้งเสวตฉัตรรายรอบด้วยเครื่องอภิรมย์ตามขัต
 ติยศ ให้พระราชวงศานุวงศ์ เจ้าประเทศราช และข้าราชการทั้งปวง
 แต่งตัวเต็มยศเข้าเฝ้าอยู่ตามฐานานุศักดิ์ พระมหาธรรมราชาจึงรับสั่ง

ให้เบิกทุกคลังกาเข้ามาในพระนครตามระยะทางที่ตกแต่งไว้ เมื่อทุก
 คลังกาไปถึงขบวนใด ๆ เช่น ขบวนจตุรงคเสนา ขบวนเหล่านักรักทำ
 ความเคารพตามธรรมเนียม ไปถึงพวกคนตรี ๆ ก็ประโคมขับร้อง
 ไปถึงข้าราชการเจ้ากระทรวงเจ้าหน้าทีต่าง ๆ ก็ทำปฏิสันถารต้อนรับ
 แสดงความปราศรัยต่อกัน จนกระทั่งถึงที่ประทับพระที่นั่งมหาปราสาท
 ข้างหน้า ทูลคลังกาจึงถวายพระราชาสาส์นและเครื่องราชบรรณาการ
 ในพระราชาสาส์นนมใจความว่า ข้าพระองค์ผู้เป็นพระอนุชาผ่านพิภพ
 สิงหลทวีป ขอโอนเศียรเกล้าถวายบังคมมายังพระเชษฐาธิราช พระ
 เจ้ามหาธรรมราชาผู้ผ่านพิภพกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา ด้วยข้า
 พระองค์ได้ทราบพระเกียรติยศเกียรติคุณของพระเชษฐาธิราชว่า ทรง
 พระราชศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตียาธิคุณ แต่เมื่อเกือหนูนแก่
 สมณชีพราหมณาจารย์ถ้วนหน้า บำรุงพระพุทธศาสนาเป็นศาสนูปถัม
 ภก โปรดให้หมู่สงฆ์เล่าเรียนพระไตรปิฎกเป็นนิจกาล และคัดลอก
 จดจารบบแผนพระไตรปิฎกไว้ พระคุณเหล่านั้นเป็นเครื่องจูงใจ
 ข้าพระองค์ซึ่งอยู่ห่างต่างประเทศ ให้ส่งเครื่องราชบรรณาการมา
 ถวายบังคมชมพระบารมี อนึ่ง ข้าพระองค์ก็มจติยินดีเลื่อมใสใน
 พระพุทธศาสนา แต่ในลังกามีทวีปแบบแผนพระปริยัติธรรมขาด
 ขกพร่องเคลอนคลาด ทั้งภิกษุสงฆ์ที่เฉลียวฉลาดอาจจะรอบรู้ใน
 พระไตรปิฎกก็ไม่มี โดยเหตุนี้ ข้าพระองค์ขอพระบารมีพระเชษฐา
 ธิราชเจ้า โปรดพระราชทานซึ่งภิกษุสงฆ์ที่รอบรู้พระปริยัติศาสนา

เพื่อได้ส่งสอนชาวลังกาที่เลื่อมใส เป็นอายุพระพุทธศาสนาสืบไปสมัย
กาลนานเทอญ

เมื่อพระมหาธรรมราชาทรงทราบพระราชสาส์นแล้ว จึงมี
พระราชปฏิสันถารถามถึงพระเจ้ากรุงลังกาและพระมเหสี พระราช
โอรส เสนามาคย์ ข้าราชการ ข้าราชการ ข้าราชการ บ้านเมืองชนบทว่า
เรียบร้อยเป็นสุขสำราญอยู่หรืออย่างไร ราชทูตก็กราบทูลว่า เจริญสุข
อยู่ทุกประการ ครั้นสมควรเวลาแล้วเสด็จขึ้น ราชทูตก็ออกไปพักอยู่
ที่สถานทูต

พระมหาธรรมราชาจึงให้ข้าราชการผู้ใหญ่เข้ามาเฝ้าพร้อม
แล้วรับสั่งว่า บัดนี้พระเจ้ากรุงลังกาพระราชสาส์นเข้ามาขอพระภิกษุ
ที่ชำนาญในพระไตรปิฎก ท่านทั้งปวงจงเลือกคฤหัสถ์พระภิกษุที่
ชำนาญในพระไตรปิฎกกับพระปฏิมากรเป็นธรรมเนียมการส่งไป
ถวายพระเจ้ากรุงลังกา ข้าราชการรับพระราชโองการแล้ว ก็เลือก
คฤหัสถ์พระราชาคณะ ๒ รูป คือพระอุบาล์หนึ่ง พระอริยมุนีหนึ่ง กับ
พระสงฆ์อีก ๕๐ รูป และพระปฏิมากร พระยีนห้ามสมุทร กับพระ
ปฏิมากรอื่นอีก ๑๐ องค์ และพระไตรปิฎกกับเครื่องบรรณาการอื่น ๆ
อีกเป็นอันมาก ครั้นจัดเสร็จแล้วจึงกราบทูลพระมหาธรรมราชา
ว่า ทรงตั้งให้ข้าราชการที่เฉลียวฉลาด ๓ คน คือ พระสุนทรหนึ่ง
พระสุธรรมไมตรีหนึ่ง กุมมรไทยหนึ่ง เป็นราชทูต อุปทูต ตรีทูต
กำกับไปกับอำมาตย์ราชทูตเมืองลังกา ครั้นสำเภาแล่นออกไปใน
มหาสมุทร ก็บังเกิดเป็นแสงแดง โตประมาณเท่าผลหมาก

ทรงศรัทธาเร็ว พวกกบฏต้นและต้นหนเห็นแล้ว ก็สะอึก
ตกใจ ด้วยเคยสังเกตว่า อากาศชนิดนี้ เคยเกิดลมอันร้ายแรง จึงสั่ง
ให้พวกในสำเภากินข้าวปลาอาหารซึ่งจะอิ่มทนได้หลาย ๆ วัน และให้
นุ่งห่มผ้าน้ำมันเตรียมพร้อมทุกคน ขณะนั้น พระอุบาลีกับพระอริย-
มุนี และพระสงฆ์ทั้งปวงจึงให้เชิญพระพุทธปฏิมากรห้ามสมุทรมา
ประดิษฐานที่ศรัทธาเร็วสำเภา แล้วพากันนั่งเรียงแถวทงซ้ายขวาพระ-
ปฏิมากร เจริญพระพุทธรูปมนต์เป็นปรกติอยู่ ไม่ช้าก็เกิดลมสลาตันกล้า
ขึ้น ๆ ทุกที กระทั่งเป็นสีแดงไปทั่วอากาศ พัดตรงมาที่เรือ พวก
มนุษย์ในเรือก็พากันร้องไห้ร่ำกตัวเป็นอันมาก ด้วยอำนาจพระพุทธรูป
ปฏิมากรห้ามสมุทร และอำนาจพระพุทธรูปมนต์และศีลาธิคุณแห่งพระผู้
เป็นเจ้าเหล่านั้น พอลมสลาตันพัดมาถึงเรือ ก็หลีกเป็นช่องเลยไป
ลูกคลื่นใหญ่ ๆ มาใกล้เรือก็หายไป พวกกบฏต้นและต้นหนเห็นอัศจรรย์
ดังนั้นจึงพากันยินดี จึงให้จงด่วนคืนที่เกิดลมสลาตันไว้ และพากัน
สรรเสริญคุณพระรัตนตรัยเป็นอันมาก แล้วพากันทำสักการบูชา ครั้น
สำเภาไปถึงกรุงลังกาแล้ว ราชทูตลังกาก็พากันเข้าไปกราบทูลพระเจ้า
กรุงลังกาว่า พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงพระกรุณาโปรดพระราชทาน
พระพุทธรูปปฏิมากรและพระไตรปิฎก กับพระสงฆ์มาอีกหลายรูป แล้ว
กราบทูลความที่เกิดคลื่นลมร้ายแรงขึ้น และพระสงฆ์ได้พากันตั้งพิธี
เจริญพระพุทธรูปมนต์ และคลื่นลมหายไป ถวายพระเจ้ากรุงลังกาทุก
ประการ พระเจ้ากรุงลังกาทรงยินดีเป็นอันมาก รับสั่งให้ลาคนผู้กรม

เจียม และคาดผ้าขาวตุงแต่พระราชวัง กระทั่งถึงท่าเรือ ให้ประทับ
 ประทิวจิตรตรงตงาม แล้วให้แห่แห่นพระพุทธรูปปฏิมากร และพระไตร
 ปิฎก กับพระสงฆ์ทั้งปวงเข้าไปในพระราชวัง แล้วนิมนต์ให้พระสงฆ์
 ทั้งปวงนั่งบนอาสน์ ทรงทำปฏิสันถารถามถึงสุขทุกข์ ไพร่บ้านพลเมือง
 ข้างกรุงศรีอยุธยาตามพระราชประเพณี แสดงความยินดีต่อพระเจ้า
 กรุงศรีอยุธยา ซึ่งโศกพระทัยเออเฟือเป็นอันมาก แล้วให้สร้างปราสาท
 เชิญพระปฏิมากรและพระไตรปิฎกประดิษฐานไว้ ฝ่ายพระสงฆ์
 ทั้งปวงนั้นพระเจ้ากรุงลังกาก็ให้สร้างอารามถวาย และทรงอุปถัมภ์กษัตริย์
 มิให้เคืองคร้อน ชาวบ้านชาวเมืองทั้งปวงก็พากันเลื่อมใสในพระพุทธ-
 ศาสนา ให้บุตรและหาสวชนเป็นภิกษุสามเณรรวม ๕๐๐ เศษ ฝ่าย
 พระอุบาลี พระอริยมุนี ก็ตั้งใจสั่งสอนภิกษุสามเณรให้เล่าเรียนพระ-
 ปริยัติธรรมมิได้ขาด ครั้นนานมาเห็นว่าพระปริยัติธรรมแพร่หลายมี
 ศิษย์ที่เชี่ยวชาญมากแล้ว จึงเข้าไปถวายพระพรกับพระเจ้ากรุงลังกาว่า
 จะขอถวายพระพรลากลับไปพระนครศรีอยุธยา พระเจ้ากรุงลังกาก็ให้ทำ
 การสมโภช แล้วจัดไทยธรรมถวายเป็นอันมาก ให้พวกสำเภารบมา
 ส่งยังกรุงศรีอยุธยา ครั้นพระอุบาลีกับพระอริยมุนีมาถึงกรุงศรีอยุธยา
 แล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระมหาธรรมราชา ทูลความตั้งแต่ไปสำเภาอุทลม
 สดาดัน ตลอดกระทั่งได้สั่งสอนให้ภิกษุสามเณรเล่าเรียนพระปริยัติ
 ธรรม แล้วทูลลาพระเจ้ากรุงลังกากลับไป ถวายพระมหาธรรมราชาทุก
 ประการ พระมหาธรรมราชาก็ทรงยินดีเป็นอันมาก

ต่อมา พระมหาธรรมราชาให้จัดเครื่องราชบรรณาการ คือ พานพระศรี พระเค้า พระสุวรรณภิงคาร พระสุพรรณศรี พระสุพรรณราชกับผ้าแพรพรรณต่างๆ แล้วให้จารึกพระราชสาส์นลงในพระสุพรรณบัฏให้พระทราเป็นราชทูต เชิญพระราชสาส์นเจริญทางพระราชไมตรี และคุมเครื่องราชบรรณาการไปยังเมืองอังวะ พระเจ้าอังวะก็ให้ข้าราชการจัดขบวนรับทูตกรุงศรีอยุธยาโดยแข็งแรง พระทราจึงเข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์น กับเครื่องราชบรรณาการแก่พระเจ้าอังวะฯ ทรงทราบพระราชสาส์นเจริญพระราชไมตรี ก็ทรงยินดี จึงให้ทูตกรุงศรีอยุธยาไปพักอยู่ที่สถานทูต และให้เลี้ยงดูเป็นอย่างดี รุ่งขึ้นวันใหม่พระเจ้าอังวะจึงให้อาลักษณ์จารึกพระราชสาส์น และจัดเครื่องราชบรรณาการคืออัมพันทองก้อน พานพระศรีขนาดน้อย พานพระศรีขนาดใหญ่ พระเค้า พระสุวรรณภิงคาร พระสุพรรณศรี พระสุพรรณราช ก้อนหินสอแก้วนามันดิน ผ้าแพรพรรณต่างๆ แล้วให้ราชทูตห่ม่าพาทูตไทยมาส่งยังกรุงศรีอยุธยา แต่ ننมา เมืองอังวะกับกรุงศรีอยุธยาไม่เป็นมิตรต่อกัน

และพระมหาธรรมราชานัน มีพระราชศรัทธามาก ให้สร้างพระอารามใหญ่ถึง ๗ พระอาราม คือ วัดคูหาสระหนึ่ง วัดกุฎีดาวหนึ่ง วัดวรเสลาหนึ่ง วัดราชบูรณะหนึ่ง วัดวรโพธิ์หนึ่ง วัดพระปรางค์หนึ่ง วัดปราไทยหนึ่ง สร้างพระนอนใหญ่บนองค์หนึ่ง พระราชทานนามว่า นพระอนจักรศรี เสร็จแล้วบริจาคพระราชทรัพย์ บำเพ็ญพระราชกุศล

เป็นการฉลองเป็นอันมาก และทรงพระกรุณาโปรดห้ามมิให้ใครฆ่าสัตว์ในบริเวณพระนครศรีอยุธยา บ้างทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันตก ทิศตะวันออก บ้างละโยชน์ ๆ ในกาลนั้น มีบ่อทองเกิดขึ้นที่บางตะพานมีผู้ร่อนทองเข้ามาถวาย บางตะพานจึงเป็นส่วนทองแดนนั้นมา

และพระมหาธรรมราชานัน ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลบริจาค แก้ว แหวน เงิน ทอง พระราชทานแก่ยากจนวิฬกเป็นอันมาก และให้ทำฉลากมีนามพระมหาลี พระราชโอรส พระราชธิดา พระสนม ข้าง ม้า รถ เครื่องทรง แล้วทรงแจกจ่าย ใครได้ฉลากอย่างไรให้นำมาขึ้นพระราชทานค่าไถ่ถอนตามสมควรมากและน้อย

พระมหาธรรมราชาพระราชทานพระราชทรัพย์ปฏิสังขรณ์วัดวาอารามที่ขำรุคทุดโทรมปีละร้อย พระราชทานผ้าไตรเพือกฐิน กิจปีละร้อยไตร และพระราชทานพระราชทรัพย์สำหรับมีมหรสพสมโภชพระพุทธรูป ๔ พระองค์ คือ พระพุทธรูปสุรินทรวงศ์หนึ่ง พระพุทธรูปที่เมืองนครศรีธรรมราชองค์หนึ่ง พระพุทธรูปที่เมืองพิษณุโลกองค์หนึ่ง พระพุทธรูปสำหรับกรุงศรีอยุธยาองค์หนึ่ง องค์ละ ๕๐ หู ๆ ปีมิได้ขาด พระราชทานทรัพย์ปฏิสังขรณ์ พระพุทธรูปที่ปักปีละร้อย และให้หมื่นตพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธรูปมนต์ฉันเข้าทุก ๆ วันมิได้ขาด เวลามีสุริยุปราคา จันทรุปราคา ก็พระราชทานเสื่อ ผ้า เงิน เพื่อง เงินสลึง ข้าวปลาอาหารแก่พวกยากจนวิฬก คนเจ็บไข้และทารกเป็นต้น ถึงเวลาเข้าพรรษาก็ทรงสมทานอุโบสถศีลเดือนละ ๘ ครั้ง

บรรดาพระราชวงศานุวงศ์และมหาดเล็กทั้งปวงนั้น เมื่ออายุครบ
อุปสมบท ก็ทรงเป็นพระธรรมาจารย์ในการจัดให้อุปสมบท ถ้ายังมิได้อุปสมบท
แล้วก็ยังไม่ให้รับราชการ

ต่อมา พระมหาธรรมราชาทรงพระตำริพระพุทธรูปที่เขาสวรรค
บรรพตนั้น มีวัดวาอารามที่พระมหากษัตริย์แต่ก่อนให้สร้างขึ้น
ชำรุดทรุดโทรมมาก จึงให้ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ทั้งสิ้น และมณฑลพระ
พุทธรูปนั้น ให้ลงรักปิดทอง ข้างในมณฑลไปให้แม่เงินปูเต็มตลอด
พื้นฝาผนังให้ประดับกระจกงดงาม บนเพดานและช่อมนั้น ก็ให้ลงรัก
ปิดทองฉลุเป็นกระหนกช่อห้อย แขนวนโคมแก้ว โคมระย้าสีต่างๆ ที่
รอยพระพุทธรูปนั้น ให้บุทองคำเป็นลายบัวหลายประดับรอบ แล้วให้
เอาทองคำมาจำลองเป็นรอยพระพุทธรูป ประดับพลอยทับทิมสวม
ครอบลงข้างบนพระพุทธรูป ประคองสำหรับเข้าออกนั้น ให้ประดับ
ด้วยมุกเป็นลวดลายกันสาครอบ มณฑลนั้นให้มุงกระเบื้องแล้วด้วยดีบุก
ทั้งสิ้น ตามลวดลายมณฑลนั้น ให้ลงรักปิดทองเป็นพื้น ระเบียบรอบ
มณฑลและพนระเบียงให้ประดับบุลาด้วยอิฐดีบุกทั้งสิ้น แล้วให้ก่อ
พระเจดีย์สี่ล้าอ่อน สูงประมาณ ๒ ศอก ห่างกันประมาณคืบหนึ่งหรือ
กำมาหนึ่งรอบกำแพงแก้ว แล้วให้ก่อกำแพงแก้วแล้วด้วยอิฐดีบุกรอบ
ลานพระพุทธรูป มีค้ำนกว้างและค้ำนยาวหันออกไปจากมณฑล
ค้ำนละ ๒๐ วาแล้วลงรักปิดทองทำเป็นกอบัว ใบบัว ดอกบัวบุทองแดง

ประคับประคองรักษาบิดาทองพาดตามกำแพงรอบ แล้วบุคคูโมงค้ในกำแพงกว้าง
 ยาว ๑๕ วา ๑ ศอก ทำกันแล้วก่อด้วยอิฐ สร้างพระพุทธรูปประคัมบุคคูไว้
 องค์หนึ่ง และก่อตึกภณฑาคารสำหรับเก็บสิ่งของที่คนนำมาบูชาพระ
 พุทธบาทจตุให้ม้เจ้าพนักงานรักษา เกณฑ์ให้ราษฎรตำบลบ้าน
 บูนไช้เลนเป็นส่วยขุดงนามัน สำหรับบูชาพระพุทธรูป และให้สร้าง
 บันไดที่จะขึ้นลงทางทิศใต้ทางหนึ่ง ทิศตะวันตกทางหนึ่ง ที่เชิงเขา
 พระพุทธรูปทอนให้สร้างอารามขณอารามหนึ่ง ให้พระครูมหามงคล
 เทพมุนีหนึ่ง พระครูรองพระวินัยหนึ่ง อยู่ประจำรักษาพระอาราม
 และตั้งให้เจ้าพนักงานรักษาพระอารามส่งของขบขัน คุณส่วยข้อมแฉม
 มีให้ชำระตุกรุคไทรมาได้ เวลาเดือน ๔ พระมหาธรรมราชาเสด็จไป
 นมัสการกับด้วยพระราชวงศ์และเสนาข้าราชการเป็นอันมากทุก ๆ ปี
 ประทับอยู่ที่พระพุทธรูป ๗ ราตรี ให้ม้มหรสพสมโภช และทรง
 บริจาค เสือ ผ้า เงินบาท เงินสลึง เงินเฟื้อง ข้าวปลาอาหารพระ-
 ราชทานแก่ยาจกฉวนฉกฉวนทั้ง ๗ วัน แล้วจึงเสด็จกลับตงนมได้ขาด
 ต่อแต่พระพุทธรูปไปทางลำแม่น้ำทิศเหนือมีภูเขาอยู่แห่งหนึ่ง
 ชื่อเขาปถวี เขาปถวินันมีเพลิงผาชะโงกเงอมออกไปเหมือนงูแต่แม่เขย
 ในเงอมเขานัน มีพระฉายหันพระพักตร์ไปข้างทิศบูรพาปรากฏอยู่
 สีดำทรงพระฉายนันยังสถิไสอยู่มิได้เศร้าหมอง ที่พระฉายนันมีเม

มณฑลที่จะกันแดดและฝน เพราะว่าฝนตกไม่ถูก น้ำฝนไหลอ้อมไปทางอื่น พระมหากษัตริย์แต่โบราณได้สร้างพระมณฑปขึ้นหลายครั้งก็หาคงอยู่ไม่ มีคำเล่ากันว่า พระอินทร์และเทวดามาทำลายเสียสร้างได้แต่ศาลาสำหรับคนขึ้นนมัสการพักอาศัย กับบันไดสำหรับขึ้นลงเท่านั้น เมื่อถึงฤดูเดือน ๔ พระมหากษัตริย์แต่ก่อนๆ ย่อมพาราขบริวารเสด็จขึ้นไปนมัสการ มีการสมโภชและบำเพ็ญพระราชกุศลเสมอๆ เป็นประเพณี พระมหาธรรมราชา ก็ไต่เสด็จไปนมัสการอยู่เสมอๆ เหมือนกัน

ครั้งหนึ่งฝนแล้ง ราษฎรทำนาไม่ได้ผล ทั้งผลไม้มะตักปลาลูกกั๊กันตาร พระมหาธรรมราชาจึงรับสั่งให้นิมนต์พระอาจารย์อรุณวาสีอริวงศัมหคฺคา (คือสมเด็จพระอริวงศาคตญาณ) กับพระอาจารย์คามวาสีพระพิมลธรรม มาแล้วจึงรับสั่งว่า บัดนี้เกิดภัยคือฝนแล้ง ราษฎรพากันอดอยาก ท่านอาจารย์ทั้งสองจะคิดประการใด จึงจะให้ฝนตกได้ พระอาจารย์ทั้งสองกราบอาสาว่า ถึงวันนั้นคืนนั้นจะทำให้ฝนตกให้ได้ แล้วพระอาจารย์ทั้งสองนั้นก็ไม่กลับไปยังพระอารามอาศัยอยู่ในพระราชวัง ตั้งบริกรรมทางอาไปกสิณ และเจริญพระพุทธรณ์ขอฝน ด้วยอำนาจสมาธิและพระพุทธรณ์ของพระผู้เป็นเจ้าทั้งสองนั้น พอถึงกำหนดวันสัญญา ก็เกิดมหาเมฆตงขนพง ๔ ทิศ ฝนตกลงเป็นอันมาก แตนนั้นมา ถ้าเกิดความไข้ขึ้นชุกชุมในบ้านเมืองแล้ว พระเจ้ามหาธรรมราชา ก็ให้นิมนต์พระภิกษุสงฆ์เข้ามาเจริญ

พระพุทธรูป มีสัตตปริตรและภาณวารเป็นต้น ในที่ประชุมพระราช
วงศานุวงศ์ และข้าราชการทั้งปวงและให้ยืมบ้านอาณานิคมหามงค
๑๐ นัคบ้าง ๑๕ นัคบ้าง ครนรุ่งเช้าก็ให้เลี้ยงดูพระภิกษุสงฆ์ด้วย
อาหารอันประณีต

พระเจ้ามหาธรรมราชาทรงเลื่อมใสในคุณพระรัตนตรัยยิ่งนัก
โปรดให้นิมนต์พระภิกษุมารับพระราชทานบิณฑบาตในพระราชวัง
วันละร้อยรูปเป็นนิตย์ ทรงบำรุงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินให้เป็นสุขด้วยพระ
กรุณาตจตั้งว่าบิดาอันกรุณาต่อบุตร พระเจ้ามหาธรรมราชามิได้ทำ
ศึกกับประเทศใดเลย มีแต่ให้ทำไมตรีกับนานาประเทศอย่างเดียว
บ้านเมืองจึงอยู่เย็นเป็นสุขปราศจากศึกสงครามและโจรผู้ร้าย จนบ้าน
เรือนของราษฎรทั้งหลายไม่ต้องล้อมรั้วลงสลักลิ้มและกลอน

พระเจ้ามหาธรรมราชาพระองค์นี้มีบุญญาธิการมาก บริบูรณ์
ด้วยศีล สมบัติ ปัญญา พระเกียรติคุณ ขันทำให้มีนานาประเทศยำ
เกรงพระบารมี นำเครื่องบรรณาการมาทูลเกล้าฯ ถวายถึง ๕๐ เมือง
และมีเมืองซึ่งมาเป็นพระราชไมตรีอีก ๕๐ เมือง ตลอดถึงพระเจ้ากรุง
จีนซึ่งดำรงพระอิสริยยศเป็นกษัตริย์ใหญ่พระองค์หนึ่ง ยังให้ราชทูต
เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี เมื่อพระเจ้ามหาธรรมราชาได้เสวย
ราชย์ พระชนม์ได้ ๕๑ พรรษา ครนพระชนม์ได้ ๗๘ พรรษา ก็เสด็จ
สวรรคต เมื่อพระเจ้ามหาธรรมราชจวนเสด็จสวรรคตนั้น เกิดนิมิต
หลายประการเป็นต้นว่า อุกกาบาตตกลงในท่ามกลางพระนคร และ

เกิดมีดาวหางอากาศแดงเป็นแสงไฟ ส้ำแดงเหตุใหญ่หลายประการ
เป็นนิมิตสำหรับผู้ มีบุญจะสิ้นอายุ พระเจ้ามหาธรรมราชาสมภพวัน
เสาร์

เมื่อพระเจ้ามหาธรรมราชาสวรรคตแล้ว พระราชวงศานวงศ์
และข้าราชการทั้งปวงยังไม่ถวายพระเพลิง เชิญพระโกศซึ่งทรงพระ
บรมศพขึ้นประดิษฐานไว้บนพระที่นั่งมหาปราสาท ซึ่งประทับประดา
เป็นอันดี แล้วออกประกาศให้ชนทั่วพระราชอาณาจักรโกนผมไว้ทุกข
แล้วเชิญพระมหากุปราศ คือ พระอุทุมพร จะให้ครองราชสมบัติ พระ
มหากุปราศยังไม่รับด้วยทรงเห็นว่า เจ้าฟ้าเอกทัศผู้เป็นพระเชษฐา
ธิราชยังมีอยู่ จึงเสด็จไปทรงวิงวอนเจ้าฟ้าเอกทัศจะให้ครองราชสมบัติ
เจ้าฟ้าเอกทัศไม่รับ เมื่อเจ้าฟ้าเอกทัศไม่รับแล้ว พระมหากุปราศจึง
รับครองราชสมบัติ บรรดาพระราชวงศานวงศ์ข้าราชการทั้งปวง ก็
ถือนาพระพิพัฒน์สัตยาต่อพระอุทุมพรราชาทรงสน เว้นแต่เจ้าแวก เจ้า
มั่งคุดเจ้าพัน ๓ องค์พี่น้องซึ่งต่างมารดากับพระอุทุมพรราชา เจ้าทั้ง
๓ องค์นี้ ไม่ยอมถือนา พวกนี้ไปตั้งข้อมผู้คนเพื่อจะมาแย่งชิงเอ
ราชสมบัติ พระราชาคณะรูปหนึ่งรู้เหตุอันนั้น จึงปรึกษากับพระสงฆ์
ทั้งปวง แล้วให้เชิญเจ้าแวก เจ้ามั่งคุด เจ้าพันเข้ามา แล้วถวายพระพร
ว่า เมื่อพระเจ้ามหาธรรมราชายังมีพระชนม์อยู่ ได้ทรงมอบหมายให้
พระอุทุมพรราชาเป็นรัชทายาท บัดนี้อาณาประชาราษฎร์ได้ยกขึ้น
เป็นพระเจ้าแผ่นดินสมพระราชาประสงค์แล้ว ควรที่พิตรทั้ง ๓ พระ-

องค์จะประพาศิตามพระราชประสงค์ของพระราชบิดา ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน สมณพราหมณาจารย์จะไ้มีความร่่มเย็น ๕ ทงจะเป็นพระเกียรติยศ สรรเสริญ ถึงนานา ประเทศว่า ผลัดเปลี่ยนแผ่นดิน ก็ ๕ ไม่มีเหตุเรียบร้อยเป็นปกติ ถ้าหากไ้จะเกิดข้อครหานินทาทั่วไป ว่าพระบิดาสวรรคตไม่ทันไร ๕ พระรอยพระองค์จะทรงจัดการไ้ไม่เรียบร้อย บ้านเมืองจึงไม่ปรกติ ๕ เป็นข้อเสียมเสียถึงสมเด็จพระชนกาธิราชและถึงพระราชโอรสทงปวง ๕ ว่าลวงละเมิด ๕ ไม่เคารพต่อพระราชบิดา ๕ เหตุนี้บพิตรทง๓พระองค์ควรจะทำตามพระราชประสงค์ของพระชนกาธิราช ๕ เมื่อพระราชอาณาถววยพระพรตงนี้ ๕ เจ้าทง ๓ องค์คคเห็นชอบ ๕ คว ๕ จึงไ้ยอมถอนำสัจตยสาบานถววยพระเจ้าอุทุมพรราชา ๕

๕ ครนต่อมา ๕ เจ้าแขก ๕ เจ้ามั่งคุด ๕ เจ้าพันคิดขบถ ๕ ทงข้องสมผู้ ๕ คนอิก ๕ ขำราชการนำความกราบทูลพระเจ้าอุทุมพรราชา ๕ ๕ จึงรับสั่ง ๕ ว่า พวกนี้ ๕ ไ้ใจไม่ไ้เสียแล้ว ๕ รับสั่งให้ขำราชการไปหาตัวเข้ามา ๕ เจ้า ๕ แขก ๕ เจ้ามั่งคุด ๕ เจ้าพันทราบบว่า ๕ พระเจ้าอุทุมพรราชารับสั่งให้หา ๕ ก็ให้ ๕ สมัครพรรคพวกเตรียมเครื่องศัสตราวุธเข้ามายังพระราชวัง ๕ ครนถึง ๕ ประศุพวงรักษาศรีศกั้ห้ามมิให้คนเหล่านั้นเข้ามา ๕ แล้วจับเจ้าแขก ๕ เจ้ามั่งคุดเจ้าพัน ๕ ไปถววยพระเจ้าอุทุมพรราชา ๕ ๕ จึงรับสั่งให้เอาเจ้า ๕ ทง ๓ องค์ไปสำเร็จโทษเสีย ๕

๕ ครนต่อมา ๕ พระเจ้าอุทุมพรราชาจึงให้สร้างวัดขณวคหนึ่ง ๕ พระราชทานนามว่า ๕ วัดอุทุมพราราม ๕ เสร็จแล้ว ๕ ให้มีมนต์พระธรรม ๕

เจตย์มาเป็นเจ้าวาส แล้วทรงบริจาคพระราชทรัพย์ซ่อมมณฑปพระ-
พุทธบาทที่ทรุดโทรม ลงรักบดทองชนใหม่ ฉลองเสร็จแล้ว เสด็จไป
นมัสการพระพุทธรูป ครั้นเสด็จกลับพระนคร ก็สละราชสมบัติออก
ทรงผนวช พระเจ้าอโหมพรรษาอยู่ในราชสมบัติได้ ๓ เดือน เมื่อยก
ทรงผนวชในวันศุกร์ ขน ๙ ค่ำ เดือน ๑๒ จุลศักราช ๑๑๐๒ ปี

เรื่องพระเจ้าเอกทัศ

ข้าราชการท่งปวง จึงเชิญเจ้าฟ้าเอกทัศ ขนครอง ราชสมบัติ
ก่อนที่เจ้าฟ้าเอกทัศจะขนครองราชสมบัตินั้น เกิดนิมิตอัศจรรย์ ฅม
พายุพัดต้นมะเดื่อซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกแห่งพระราชวังหัก ยอด
มะเดื่อที่หักนั้น หันมาทางพระราชมนเทียร ข้าราชการท่งปวงเห็น
อัศจรรย์ดังนั้น ก็นำความขนกราบบังคมทูล เจ้าฟ้าเอกทัศจึงรับสั่งว่า
นิมิตซึ่งเกิดขนนเป็นมงคล พวกเจ้าท่งหลายจ้งนำไม้มะเดื่อนนมาทำ
เป็นแท่นเถิด ข้าราชการท่งปวงก็ ไปตั้งพิธีบวงสรวง มีมหรสพสมโภช
แล้ววัดไม้มะเดื่อนนมาทำเป็นพระแท่น เมื่อสำเร็จแล้ว จึงจ้คกร
ราชานิกะให้เจ้าฟ้าเอกทัศทรงเครื่องสำหรับขันตริย์ เสร็จแล้วเชิญ
ขนประทับเหนือพระแท่นไม้มะเดื่อ ครั้นได้ฤกษ์แล้วโปรดให้อาจารย์กั
โหมอ่านคาถาข้มงคล พวกพราหมณ์ก็เป่าสังข์ทักขินดาวภู ขาวประ-
โคมก็ประโคมเครื่องดุริยางค์ดนตรี พระอาลักษณ์จึงเชิญพระสุพรรณ

ัญญาประทับพลอยรอบ ๓ ชั้นข้างจรัลภพระนามอ่านถวายเป็นใจความว่า
 อาแปงยศสุริยเดชะ บรมราชาธิราชรามาชิตี ศรีขัง บัจจัมมหาจักรวรรดิ
 สรทโยธิตี ศรีสังคีต หังสจักรวาฬาชินทร สุริเยนทรราชิตี ทะหะวิ
 มายะนะทะปธานาธิปัตติศรีวิบูลย์คุณอรรคเนตตจัตริย์ ตรีภูวนาถ ตรังคคิ
 พรหมเทวา เทพภูมินทรราชราช รัตนากาศสมมติวงศ์ องค์เอกาทศรถ
 วิสูตรโสธบรมติ โลกนาถ อาทิวไชย สมทรทโรมันท อนันตคุณวิบูลย์
 สุนทรธรรมมิกราชเคโษชาติ โลกนาถวริสสาธิราชชาติพิเชษฐ์ เดชทศ
 พลญาณสมันตมหันตพิชิตมาร วสุริยาธิปัตติขัตติยวงศ์ องค์รามาชิตีตรี
 ภูวนาถ จิปัจจโลกเชษฐ์วิสุทิมกุฏรัตนโลกเมหาพี ศรีประทุมมาสุริยวงศ์
 องค์ปัจจุพทุทางกูร ดั่งนี้ เสร็จแล้วเชิญขึ้นประดิษฐานไว้ในพานทอง
 ประดับพลอย ๓ ชั้น เสร็จแล้วก็ทูลเกล้าฯ ถวายตามพระราชประเพณี
 ครั้นแล้วเอานามกรุงทวาราวดี ข้างจรัลภลงในพระสุพรรณบัฏอ่านถวายเป็น
 ใจความว่า กรุงเทพมหานครบวรทวาราวดีศรีอยุธยา มหาตติลภบรร
 รัตนราชธานีบุรีรมย์ แล้วพระราชวงศานุวงศ์ข้าราชการทั้งปวงก็ถวาย
 ตัวใหม่ทงสน เจ้าฟ้าเอกทัศให้หล่อพระพุทธรูปเท่าพระองค์ แล้ว
 ทรงออกพระราชบัญญัติการใช้เครื่องขัง เครื่องทวงเครื่องวัดต่างๆ
 ทงเงินบาท เงินสลึง เงินเฟื้อง ให้เที่ยงตรงตามราชประเพณี แล้วทรง
 พระกรุณาโปรดให้ยกเลิกภาษีอากรต่างๆ ในภายใน ๓ ปี และโปรด
 ให้ปล่อยนักโทษในเรือนจำ ครั้นพระพุทธรูปเท่าพระองค์สำเร็จแล้ว

ก็ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ทำการฉลอง แล้วให้เชิญไปไว้กับพระ
ศรีสรรเพชญ์ในพระวิหารในพระราชวัง แล้วทรงบริจาคพระราช
ทรัพย์สร้างพระอาราม ๒ พระอาราม พระราชทานนามว่าวัดละมุด
หนึ่ง วัดศรีท้าวาสหนึ่ง เมื่อถึงเวลาเดือน ๔ พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาอม
เสด็จไปนมัสการพระพุทธบาททุก ๆ ปี พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาพระองค์
นี้ทรงพระศรัทธาอดสาหัส บำเพ็ญพระราชกุศลบริจาคพระราชทรัพย์
เครื่องประดับประดาอาภรณ์ทองปวง พระราชทานแก่ยากจนฝึกเป็น
อันมาก ครั้นต่อมาทรงพระราชดำริเห็นว่า พระศพพระราชบิดานี้
ประดิษฐานอยู่นานแล้ว จึงรับสั่งให้จัดการทำเมรุใหญ่ทั่ววัดพระ
ปราสาท (๑) ที่ศตะวันออกเฉียงใต้พระนคร เสร็จแล้วเชิญพระศพ
ไปถวายพระเพลิงพร้อมด้วยพระราชวงศานุวงศ์ ข้าราชการ และราษฎร
ทองปวง

ในปีนั้น ราชมนซึ่งเป็นเชื้อแขก จับได้ช้างเผือกบริบูรณ์ด้วย
ลักษณะเลิศครบ ๒๐ นำมาถวาย พร้อมด้วยเครื่องบรรณาการอื่น ๆ อีก
เป็นอันมาก พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาจึงให้จัดการสมโภชช้างเผือก แล้ว
พระราชทานนามว่า พระบรมฉัททันต์มหันตมุกกุฏกษัตริย์ แล้วให้นำ
ไปไว้ในโรงภายในพระนคร

ในปีนั้น ปุณิชาติฝรั่งอังกฤษนำนกกระจอกเทศสูง ๓ ศอกคืบ
ตัวหนึ่ง สังกโตสูง ๓ ศอกตัวหนึ่ง กับม้าเทศ ๓ ม้ามาถวาย พระเจ้ากรุง
ศรีอยุธยาจึงให้เจ้าพนักงานเลี้ยงไว้ในพระราชวัง

(๑) เห็นจะหมายความว่า ที่ท้องสนามหลวงที่เคยทำพระเมรุ อันอยู่ใน
ท่ามกลางพระราม

ครั้นจุลศักราช ๑๑๒๑ พระยาเกียรติ พระยาพระราม ขาดี
มอญกับครอบครัวประมาณ ๓๐๐ เศษ อพยพจากเมืองมะตะมะเข้า
มาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงรับไว้ แล้วโปรด
ให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลเขานาพุ ห่างจากพระนครทาง ๓ วัน

คราวนั้น มีสำเภาพวกแขกฝรั่ง เดินทางเรือผิดทางเข้าจอดที่
ท่าเมืองมะริด ซึ่งเวลานั้นยังเป็นอาณาเขตของกรุงศรีอยุธยา และใน
สำเภานั้น มีพวกพม่าโดยสารมาด้วย พวกกรมการเมืองมะริดจับไว้แล้ว
มีใบบอกเข้ามากราบทูลพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ๙ รัชสังว่า พวกสำเภา
เดินทางเรือผิดสัญญา ให้รับเสียให้สิ้น พวกข้าราชการจึงกราบทูลห้าม
ปรามว่าในเรือนมีพวกพม่าโดยสารมามาก อย่าให้กักขังไว้เลย จะ
เสียทางพระราชไมตรี พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาก็ก็นำเรื่องไปให้รับของ
ในสำเภา และจับพวกพม่าไว้ กิตติศัพท์นั้นทราบไปถึงพระเจ้ามังลง
เมืองอังวะ พระเจ้าอังวะจึงมีพระราชสาส์นมาขอ ว่าพวกสำเภา
นั้นเป็นพวกเมืองอังวะขอให้ปล่อยไปเถิด ถ้าไม่ปล่อยไป กรุงอังวะ
กับกรุงศรีอยุธยา จะผิดใจกัน พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาจึงให้ประชุม
ข้าราชการทั้งปวงมาปรึกษาว่า บัดนี้ จะเกิดความใหญ่โตแล้ว
ท่านทั้งปวงจะคิดประการใด ข้าราชการทั้งปวงจึงกราบทูลว่า
เมื่อใดเกินเลยแล้วจำเป็นต้องบากบั่นไม่ถอยหลัง ควรจะตระ
เตรียมผู้คน ข้าง ม้า เสาบียงอาหารไว้ให้บริบูรณ์ สักพม่ามีเมื่อไร
จะต่อสู้กันโดยเต็มกำลัง พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงเห็นชอบด้วย

จึงให้ปรนปรี้อผู้คน ช่าง ม้า เสบียงอาหารไว้ให้บริบูรณ์ ช่อมแซม
 ค่ายคูประตุหอรบไว้ให้มั่นคง แล้วเกณฑ์ให้กองทัพออกไปตั้งกักด่าน
 ทุกแห่งทุกตำบลในประเทศหนทางที่พม่าจะมานั้น

ฝ่ายพระเจ้าอังวะ เมื่อให้ราชทูตเข้ามาขอให้ปล่อยพวกสำเภา
 ไม่ได้แล้ว จึงยกทัพใหญ่มีจำนวนพล ๖๐,๐๐๐ เข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา
 พวกลาดตระเวนซึ่งออกไปตั้งอยู่ปลายแดน ครั้นสืบได้ความว่า พม่า
 ยกทัพใหญ่มาตั้งนั้น ก็มีใบบอกเข้ามากราบทูลพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา
 ว่า พม่ายกมาทางเมืองมะริดทางหนึ่ง เมืองตะนาวศรีทางหนึ่ง ท่า
 กระดานทางหนึ่ง เชียงใหม่ทางหนึ่ง พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาจึงให้
 เกณฑ์กองทัพออกไปตั้งรับศึกตามใบบอกทุกแห่ง แล้วรับสั่งกับ
 ข้าราชการทงปวงว่า บัดนี้มหพิศกเกิดขึ้นแล้ว ควรจะไปเชิญพระ
 อุทุมพรราชาอนุชาของเราซึ่งทรงผนวชอยู่ ให้ลาผนวชออกมาช่วย
 กันคิดการสงคราม พวกข้าราชการก็เห็นด้วย จึงพากันไปเชิญพระ
 อุทุมพรราชาให้ลาผนวช พระอุทุมพรราชาก็ทรงรับ

ในเวลานั้น มีที่ปรึกษาราชการแผ่นดินอยู่ ๓ คน คือ พระยา
 ราชมนตรี (ปั่น) ซึ่งเป็นน้องพระมเหสีคนหนึ่ง เจ้าพระยาพิณุ
 หนึ่ง พระยาราชวังสันคนหนึ่ง พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงระแวงเจ้า
 พระยาพิณุกับพระยาราชวังสัน จึงมีรับสั่งให้เอาไปประหารชีวิตเสีย

แล้วยกเจ้าแมลงเม่าซึ่งเป็นพระกนิษฐาชนเป็นพระอัครมเหสี เจ้า
แมลงเม่ามีพระราชธิดาองค์หนึ่ง พระนามว่า เจ้าฟ้าศรีจันทาทวี
ราชประเพณีในกรุงศรีอยุธยาคราวนั้น ถ้าพระเจ้าแผ่นดินมีพระเจ้า
ลูกเธอเป็นเจ้าฟ้าชาย เวลาประสูติต้องประโคมดนตรี ๔ ครั้ง ถ้ามี
เจ้าฟ้าหญิง ประโคมดนตรี ๓ ครั้ง

เมื่อพระเจ้าอภัยระยงยกกองทัพใหญ่มาครั้งนั้น พระเจ้ากรุงศรี
อยุธยาจึงให้ส่งกรานต์หนึ่ง (๑) วิสูตรามาตย์หนึ่ง พระยามหาเสนา
หนึ่ง พระยาพิไชยหนึ่ง พระพิพัฒน์หนึ่ง หมั้นปรงหนึ่ง หมั้น
วาสุเทพหนึ่ง คุมพลทหารคนละพัน ๆ ในกองหนึ่ง ๆ มีข้างคลุม
เกราะเหล็ก ๑๐ ข้าง ข้างตัวหนึ่ง มีบันใหญ่ ๒ บอก มีทวน ๒ เล่ม
มีพลทหารขคอหนึ่ง กลางหนึ่ง ท้ายหนึ่ง และมีพลทหารตามข้างอีก
ข้างละร้อย ๆ ให้เจ้าพระยาอภัยราชาถืออาญาสิทธิ์เป็นแม่ทัพใหญ่
ยกไปรบทัพพม่าทางเมืองเชียงใหม่

ให้ราชามาตย์หนึ่ง ราชาบาลหนึ่ง พระทิพยโอรสหนึ่ง พระ
ประมมพรรดิหนึ่ง พระเพชรพงศาหนึ่ง หลวงจาวโรหนึ่ง หลวง
หริไทยหนึ่ง พระยาพิพัฒน์หนึ่ง พระพิพัฒน์โกษาหนึ่ง ขุนพิพัฒน์
หนึ่ง คุมพลทหารคนละพัน ๆ มีข้างคลุมเกราะเหล็กกองละ ๑๐ ข้าง
ข้างตัวหนึ่ง ๆ มีบันใหญ่ ๒ บอก มีพลทหารขคอหนึ่ง กลางหนึ่ง
ท้ายหนึ่ง และมีพลทหารถือทวนตามข้างอีกข้างละร้อยคน ให้พระยา

(๑) ชื่อข้าราชการไทยที่เรียกในฉบับพม่าแปลไม่ออกหลายชื่อ จึงคงไว้
ตามฉบับเดิม

อภัยมันตรีเป็นแม่ทัพใหญ่ยกไปคอยรับทัพพม่าทางตำบลท่ากระดาน พระเจ้าอังวะหาได้ยกมาทางเชิงใหม่และท่ากระดานไม่ มาเสียทาง เมืองมะริด เมืองตะนาวศรี พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงทราบว่ามีภัยไ้ไพร่พลมามากกว่ามาก มาทางเมืองมะริด เมืองตะนาวศรี จึงให้พระราชสงครามหนึ่ง พลสุหนึ่ง สรทพิรติหนึ่ง พระยาราชมั่งสงเสนหนึ่ง พระยาดานองหนึ่ง พระศรีพัฒน์หนึ่ง ธรรมรงหนึ่ง พระยาเตโชหนึ่ง พระท้ายน้ำหนึ่ง พระพิไชยรินทร์หนึ่ง พระพิไชยรณรงค์หนึ่ง อินทรเทพหนึ่ง หลวงภริมย์อินทราหนึ่ง หลวงรธาสอนไพหนึ่ง คุมทหารคนละพัน ในกองหนึ่ง ๆ มีข้างคลุมเกราะเหล็ก ๑๐ ข้าง ๆ ข้างตัวหนึ่ง ๆ มีปืนใหญ่ ๒ บอก มีทวน ๒ เล่ม มีควาญประจำคอหนึ่ง กลางหนึ่ง ท้ายหนึ่ง และมีพลทหารถือทวนตามข้าง ๆ ละร้อยคน ให้เจ้าพระยาพระคลังเป็นแม่ทัพ ยกไปตั้งที่ตำบลกิ่งคุง (เห็นจะเป็นตำบลกุ่มตอง)

ให้พระยาราชสมบัติหนึ่ง พระยาจุฬาหนึ่ง พระส่วสวาสาหนึ่ง พระส่วสวาภาหนึ่ง หลวงทองบุญหนึ่ง หลวงศรีวรวัชหนึ่ง หลวงศรีรุตหนึ่ง หลวงราชพิมลหนึ่ง หลวงแมนหนึ่ง พระยาจำแสนหนึ่ง มหาเทพหนึ่ง มหามนตรีหนึ่ง ราชรินทร์หนึ่ง อินทรเดชหนึ่ง คุมพลทหารคนละพัน ๆ ในกองหนึ่ง ๆ มีข้างคลุมเกราะเหล็ก ๑๐ ข้าง ข้างตัวหนึ่ง ๆ มีปืนใหญ่ ๒ บอก มีทวน ๒ เล่ม มีควาญหัวหนึ่ง กลางหนึ่ง ท้ายหนึ่ง และมีพลทหารถือทวนตามหลังข้าง

อีกข้างละร้อย ๆ ให้พระยานครศรีธรรมราชเป็นแม่ทัพ ยกไปตั้งที่
เมืองราชบุรี

ภายในพระนครนั้น พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ก็ให้จัดค่ายคู
ประตูหอรบให้มั่นคง เอาปืนใหญ่ขนจุกตามช่องเสมา ให้ไพร่พล
ชั้นรักษาโดยกวดขัน ฝ่ายกองทัพยกไปทางเมืองมะริดนั้น ครั้น
ปะทะกับทัพพม่า ก็ได้รบพุ่งกันเป็นสามรชถึง ๑๕ วัน ไพร่พล
ข้างกรุงศรีอยุธยาพานจะอ่อนแอ สู้ผสมพม่าไม่ได้ล้มตายมาก ก็พา
กันถอยหนีจากเมืองมะริด เมืองตะนาวศรี มาบรรจบกับกองทัพ
เจ้าพระยาพระคลัง ซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลกิ่งตุง แล้วแยกย้ายกันเป็นกอง
หน้า กองหนุน กองละ ๕๐๐ บ้าง ๑,๐๐๐ บ้าง ทัพใหญ่ถอยมาตั้ง
ที่เมืองราชบุรี

ฝ่ายกองทัพพม่าเห็นทัพไทยถอยไปตั้งนั้น ก็เพิ่มเติมตามติดต่อ
ไป ทัพกรุงศรีอยุธยาจึงแบ่งพลทหารออกเป็น ๕ กอง ๆ ละ ๑,๐๐๐
แยกย้ายรบพุ่งเป็นสามรช นายทัพนายกองและพลทหารที่ผสม
เข้มแข็ง ต้องศัสตราวุธล้มตายเป็นอันมาก นายทัพนายกองทั้งปวง
จึงปรึกษากันว่า เราจะขึ้นตั้งสู้รบขบเคียวอยู่ในที่นี้ เห็นจะเสียที่
พม่า เพราะที่นี้เป็นที่เตียน ไม่มีท่ากำบัง ผู้คนเราน้อยกว่า ควรจะ
ถอยไปหาที่มั่นในที่อื่น ปรึกษากันแล้ว ก็ถอยทัพมาตั้งค่ายมั่นลงที่
บ้านกง บ้านพาน พม่าก็ยกตามตีแตกถอยมากระหังกรุงศรีอยุธยา
พม่าก็ให้เข้าล้อมกรุงศรีอยุธยาไว้โดยรอบ

ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา จึงทรงปรึกษากับนายทัพนายกอง
 หวังปวงว่า ทัพพม่ายกมาครองนมากมายนั้ ฝ่ายเราให้ยกทัพไปรับ
 หลายตำบลก็เสียทีแก่พม่า ถ้าจะตั้งเคียวขบกับอยู่อย่างนี้ ก็จะได้
 ความเดือดร้อนแก่สมณชีพราหมณ์ ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินมาก ควรจะให้
 คนที่เฉลียวฉลาดออกไปเจรจาขอทำไมตรีกันเสีย ท่านทั้งปวงจะเห็น
 ประการใด บรรดาข้าราชการทั้งปวงก็เห็นชอบตามพระราชดำริ พระ
 เจ้ากรุงศรีอยุธยาจึงให้พระยาราชเสนีอำมาตย์หนึ่ง พระมณเฑียรหนึ่ง
 ขุนสุทนต์สวรรค์หนึ่ง ออกไปเจรจาทัพ ครั้นข้าราชการทั้ง ๓ คนไป
 ถึงค่ายพม่าจึงแจ้งให้นายทัพนายกองพม่านำความกราบทูลพระเจ้า
 อังวะว่า พระนครอังวะกับพระนครศรีอยุธยา ๒ ประเทศนี้ เป็น
 ราชอาณาจักรแผ่นดินปกครองทั้ง ๒ ประเทศ ตามประเพณีพระ
 มหากษัตริย์แล้ว ย่อมตั้งพระทัยที่จะบำรุงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินให้อยู่เย็น
 เป็นสุข และแผ่พระราชอาณาจักรให้กว้างขวางโดยยุติธรรม ถึง
 คราวจำเป็นที่จะทำศึกสงครามปราบปรามบ้านเมือง หรือป้องกันข้าศึก
 ศัตรู ก็ต้องผ่อนผันทำแต่ที่จำเป็นอย่าให้ถึงแก่ให้ ไพร่บ้านพลเมือง
 ได้รับความเดือดร้อนมากเกินไป ซึ่งพระเจ้าอังวะยกทัพใหญ่มาคราว
 นี้ ก็มิพระราชประสงค์จะแผ่พระราชอาณาจักรให้กว้างขวาง ข้าง
 กรุงศรีอยุธยาก็จำเป็นที่จะต้องป้องกันบ้านเมืองเพื่อรักษาอำนาจและ
 เกียรติยศ เปรียบเหมือนหนึ่งข้างสารทสูกัน บรรดาพืชพันธุ์ไม้และ
 ไม้หญ้าที่เกิดขึ้นตามพื้นดิน ก็มิแต่จะหลงกละเอี้ยดย่อยยับไป

เหมือนราษฎรและไพร่พลที่ย่อยยับล้มตายลงด้วยการทัพศึก บดินทร์พม่ากับไทยก็ต่อสู้รบกันมาหลายครั้ง พลทหารก็ล้มตายลงด้วยกันเป็นอันมาก แม้หากจะได้ชัยชนะกันข้างหนึ่ง ก็ไม่เพียงพอกับที่เสียหายเพราะฉะนั้น ให้ท่านทูตเจ้านายของท่านให้ยอมทำไมตรีเป็นทองแผ่นเดียวกันเสีย บ้านเมืองจะได้ปราศจากเสียนหนามทั้ง ๒ ฝ่าย ทั้งจะได้ปรากฏพระเกียรติยศเป็นที่ยกย่องสรรเสริญทั้ง ๒ ฝ่าย ว่าพระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๒ ประเทศ มีพระทัยประกอบด้วยพระกรุณาไพร่ฟ้าประชาชนมิให้เดือดร้อน เมื่อพวกกรุงศรีอยุธยาออกไปเจรจากับนายทัพนายกองพม่าตั้ง นายทัพนายกองพม่าก็นำความกราบทูลพระเจ้าอังวะ ๆ ก็ไม่ยอมตาม ข้าราชการทั้ง ๓ ก็กลับมากกราบทูลพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ๆ ก็ให้คนรักษาหน้าที่เชิงเทินให้มั่นไว้ พระเจ้าอังวะก็ให้เข้าตีหักเอาพระนครศรีอยุธยาเป็นสามารรถ ให้เอาปืนใหญ่น้อยระดมยิงเข้ามาในเมืองเป็นท่าฝน แต่ระดมตีเมืองอยู่ ๒-๓ วันก็หักเอาไม่ได้ จึงให้เผาบ้านเรือนราษฎรในภายนอกพระนครเสียสิ้น แล้วพระเจ้าอังวะก็ยกทัพกลับพระนครทางตำบลสี่ลุโพะแร

ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเห็นพม่ายกไปหลายวันแล้ว จึงให้ซ่อมแซมบ้านเรือนราษฎรที่พม่าขอย่างและเผาไฟให้เป็นปกติ พระรราชทานให้ราษฎรอยู่ตามภูมิลำเนาเดิม ครั้นบ้านเมืองเรียบร้อยแล้ว พระอู่หมพรรราชาก็กลับออกทรงผนวชตามเดิม

ครั้นศักราช ๑๑๒๔ พระยาเกียรติ พระยาพระราม ขังพา
 ครอบครัวเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ และพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา
 โปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลเขานาพูนเป็นขบถ เทียวเอาไฟ
 เผาบ้านเรือนราษฎรตามแควเมืองนครนายก กิตติศัพท์ทราบไปถึง
 กรุงศรีอยุธยา พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาจึงให้พระยากาญจนบุรีคุมพลออกไป
 ไปปราบปราม พระยากาญจนบุรีก็ยกพลออกไปจับตัวพระยาเกียรติ
 พระยาพระรามกับพรรคพวกได้ ให้ประหารชีวิตเสียสิ้น

ครั้นจุลศักราช ๑๑๒๕ มะกะโลชาอดองสำเภาเมืองทวาย นำ
 เครื่องบรรณาการเข้ามาถวาย ขอเป็นข้าขึ้นในกรุงศรีอยุธยา พระเจ้า
 กรุงศรีอยุธยาก็ก็นำไว้

ครั้นจุลศักราช ๑๑๒๖ พระเจ้าอังวะมีราชสาส์นมาจะให้ส่ง
 เจ้าเมืองทวาย ถ้าไม่ส่งจะยกทัพมารบ พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาก็ก็นำ
 ขอมส่งให้ แล้วยกให้เตรียมเครื่องศัสตราวุธไว้ป้องกันข้าศึกโดย
 แข็งแรง ให้เกณฑ์ทหารออกไปให้รักษาด่านโดยกวดขัน คือให้จัด
 กองทัพเรือ ๙ กอง ๆ ละ ๒๐ ลำ บรรจุทหารกองละ ๑,๔๐๐ คน
 พร้อมด้วยเครื่องศัสตราวุธทั้งปวง เรือรบลำหนึ่งมีขนาดใหญ่ ขนาดใหญ่
 ๑ บอก ขนาดเล็ก ๒ บอก ให้พระยาราชสงครามต์ คุมออกไปตั้ง
 คอยรับทัพมาทางปากน้ำเจ้าพระยาทางหนึ่ง ให้หลวงหรไทยคุม
 ออกไปตั้งคอยรับกองทัพมาทางปากน้ำลำคลองทางหนึ่ง ให้พระยา
 จุฬาลง (แขก) คุมออกไปตั้งคอยรับกองทัพมาทางปากน้ำพระมะดิง

(พระประแดง) ทางหนึ่ง ให้ศรีวราข่านคุมออกไปตั้งคอยรับกองทัพ
พม่าทางปากน้ำประสบทางหนึ่ง ให้หลวงศรียุทธคุมออกไปตั้งคอยรับ
กองทัพพม่าทางปากน้ำหิงลาทางหนึ่ง ให้หม่อมมหาดเล็กวงษ์หน้า
คุมออกไปตั้งคอยรับกองทัพพม่าทางแม่น้ำเมืองสิงห์บุรีทางหนึ่ง ให้
หม่อมมโเทพคุมออกไปตั้งคอยรับกองทัพพม่าทางแม่น้ำเมืองอินทบุรีทาง
หนึ่ง ให้หม่อมทิพยพันธุ์คุมออกไปตั้งรับทัพพม่าทางแม่น้ำเมืองพรหม
บุรีทางหนึ่ง ให้ศรีบุญเบศรคุมออกไปตั้งรับทัพพม่าทางเมืองชัยนาท
ทางหนึ่ง

ให้พระยาพิพัฒน์โกษาเป็นแม่ทัพใหญ่ คุมกองทัพ ๑๓ กอง
ในกองหนึ่ง มีพลทหารพร้อมด้วยเครื่องศาสตราวุธ ๑,๐๐๐ คน มีช้าง
คลุมเกราะเหล็ก ๑๐ ช้าง ช้างตัวหนึ่ง มีปืนใหญ่ชนิดเล็ก ๒ บอก มี
ควาญหัวหนึ่ง กลางสาม ท้ายหนึ่ง มีพลทหารถือทวนตามหลังข้างอก
ข้างละ ๑๐๐ คน ให้ราชสงกรานต์คุมกองหนึ่ง พระยาตาก
(สิน) (๑) เจ้าเมืองตากกองหนึ่ง พิไชยณรงค์กองหนึ่ง พระยา
ยมราชบดกองหนึ่ง มนตรีกองหนึ่ง ราชภักฎีกองหนึ่ง ศรีสรพัฒน์
กองหนึ่ง พระพิพัฒน์กองหนึ่ง จันทรราชากองหนึ่ง หลวงสิทธิ
กองหนึ่ง หลวงศักดิ์กองหนึ่ง หลวงฤทธิกองหนึ่ง หลวงเดชกองหนึ่ง
ยกไปคอยรับทัพพม่าที่เมืองมะริด เมืองตะนาวศรี

ให้พระยาเพชรบุรีเป็นแม่ทัพใหญ่ คุมกองทัพ ๑๓ กอง ใน
กองหนึ่ง มีพลทหารพร้อมด้วยเครื่องศาสตราวุธ ๑,๐๐๐ คน มีช้างคลุม

(๑) ในต้นฉบับพม่า เรียกพระยาตากสินทุกแห่ง

เกราะเหล็ก ๑๐ ข้าง ข้างตัวหนึ่ง มีบันใหญ่ชนิดเล็ก ๒ บอก มี
 ความญหัวหนึ่ง กลางสาม ท้ายหนึ่ง มีพลทหารถือทวนตามหลังข้าง
 อีกข้างละ ๑๐๐ คน ให้พระหมื่นศรีคุมกองหนึ่ง พระหมื่นเสมอใจ
 กองหนึ่ง พระหมื่นไวยกองหนึ่ง พระอนทภัยกองหนึ่ง จำยงกองหนึ่ง
 จำยวดกองหนึ่ง หลวงหรีไทยกองหนึ่ง หลวงทองหมื่นกองหนึ่ง
 พระสัิวศรกองหนึ่ง พระมหาเสนากองหนึ่ง พระพิไชยกองหนึ่ง
 ยกออกไปตั้งรับทางเมืองสวรรคโลก

ให้สิริธรรมราชาเป็นปลัดทัพ ให้พระยาพิพัฒน์โกษาเป็น
 แม่ทัพใหญ่ คุมกองทัพ ๗ กอง กองหนึ่งๆ มีพลทหารพร้อมด้วย
 เครื่องศัสตราวุธ ๑,๐๐๐ คน มีข้างคลุมเกราะเหล็ก ๑๐ ข้าง ข้าง
 ตัวหนึ่ง มีบันใหญ่ชนิดเล็ก ๒ บอก มีความญหัวหนึ่ง กลางสาม
 ท้ายหนึ่ง มีพลทหารตามหลังข้างอีกข้างละ ๑๐๐ คน ให้หลวง
 กลาโหมคุมกองหนึ่ง หลวงใจกองหนึ่ง พระพิณจางวางข้างกองหนึ่ง
 ขุนนครกองหนึ่ง ขุนนรกกองหนึ่ง หมื่นปลงกองหนึ่ง ราชสงกรานต์
 (พลับ) กองหนึ่ง ยกไปรับพม่าทางตำบลท่ากระดาน

ให้เจ้าพระยากลาโหม คุมกองทัพ ๑๕ กอง กองหนึ่ง มี
 พลทหารพร้อมด้วยเครื่องศัสตราวุธ ๑,๐๐๐ คน มีข้างคลุมเกราะเหล็ก
 ๑๐ ข้าง ข้างตัวหนึ่ง มีบันใหญ่ชนิดเล็ก ๒ บอก มีความญหัวหนึ่ง
 กลางสาม ท้ายหนึ่ง มีพลทหารตามหลังข้างอีกข้างละ ๑๐๐ คน ให้
 ขุนพิพัฒน์คุมกองหนึ่ง ขุนณรงค์กองหนึ่ง พระมนตรีกองหนึ่ง
 ราชามาตยกองหนึ่ง ราชาบาลกองหนึ่ง ทิพเสนากองหนึ่ง มหามนตรี

กองหนึ่ง ราชรินทร์กองหนึ่ง อินทรเดชกองหนึ่ง พระยารามา
 กองหนึ่ง พระอินทมาตย์กองหนึ่ง พลทัพกองหนึ่ง อินทรเทพกองหนึ่ง
 ขุนพิศศักดิ์กองหนึ่ง ราชมณีกองหนึ่ง ยกไปคอยรับทัพพม่าทางเมือง
 ราชบุรี

ให้พระยาธิเบศร์เป็นแม่ทัพใหญ่ คุมกองทัพ ๑๔ กองๆ หนึ่ง
 มีพลทหารพร้อมด้วยเครื่องศาสตราวุธ ๑,๐๐๐ คน มีข้างคลุมเกราะ
 เหล็ก ๑๐ ข้าง ข้างตัวหนึ่ง มีปืนใหญ่ชนิดเล็ก ๒ บอก มีควาญ
 หวังหนึ่ง กลางสาม ท้ายหนึ่ง มีพลทหารตามหลังข้างอีกข้างละ
 ๑๐๐ คน ให้หลวงไชฎุมภ์คุมกองหนึ่ง หลวงทองส่องกองหนึ่ง หลวง
 นรโฆกองหนึ่ง หลวงโยธากองหนึ่ง พระเพชรพงศากองหนึ่ง หลวง
 ราชรักษากองหนึ่ง หลวงรักษางองหนึ่ง หลวงเตโชกองหนึ่ง
 หมนจกกองหนึ่ง หมนไวยกองหนึ่ง ฤทธิศักดิ์กองหนึ่ง จงนารถ
 กองหนึ่ง พระยามลพัฒน์กองหนึ่ง หลวงศรียุทธกองหนึ่ง ยกไปรับ
 ทัพพม่าทางเมืองนครสวรรค์

เมื่อกองทัพทั้งปวงไปถึงตำบลตามสั่งแล้ว ส่วนทางพระนคร
 ก็ให้ซ่อมแซมค่ายคูประตูหอรบให้มั่นคง เอาปืนใหญ่ขึ้นประจำตาม
 ช่องเสมาตงพิชบวงสว่างเทพารักษ์ แล้วตั้งกองสอดแนมคอยตรวจตรา
 มิได้ขาด

ครั้นจุลศักราช ๑๑๒๖ พระเจ้าอังวะให้มหานรธาเป็นแม่ทัพ
 ใหญ่ ยกพลเข้ามาตั้งกรุงศรีอยุธยา แต่หาได้ยกมาทางตำบลท่ากระดาน
 ทางเมืองกาญจนบุรีไม่ ยกมาทางเมืองมะริด เมืองทวาย ได้ต่อสู้รบพุ่ง

กบกองทัพอไทย ซึ่งออกไปตั้งอยู่ทางเมืองมะริด เมืองทวายเป็นสามารรถ
 ผู้คนทั้งสองฝ่ายล้มตายลงเป็นอันมาก ต่างก็ขาดศมรากัน เป็นแต่
 รบพุ่งกันบ้างเล็กน้อย ตังรอกคอยที่กันอยู่ ๑๐ วัน แต่พวกทหารไทยน้อย
 กว่า เมื่อเห็นพวกกันล้มตายมากลง ก็ทั้อถอย พวกพม่าเห็นไทย
 ทั้อถอยดังนั้น ก็ยกทัพระดมเข้าตีทัพไทย ทัพไทยก็แตกหนีถอยมา
 บรรจบกับกองทัพอตั้งอยู่เมืองราชบุรี ตั้งมั่นอยู่ที่เมืองราชบุรีนั้น

ฝ่ายกองทัพอไทยก็ไปทางเมืองเชียงใหม่ ครั้นเมื่อทัพพม่า
 ยกมาถึง ก็ออกสู้รบเป็นสามารรถถึง ๑๓ วัน ยังไม่แพ้ไม่ชนะกัน
 ผู้คนทั้งสองฝ่ายล้มตายลงเป็นอันมาก ขณะนั้น นายทหารไทยที่มีฝีมือ
 เข้มแข็งคือ หม่อมมหาตเล็ก หม่อมเต็กชาย หม่อมขัติภูบาล หม่อมชาญ
 ภูเบศร หลวงกลาโหม หลวงตราสุ หลวงประเจียด หลวงใจ
 ขุนกิจพัฒน์ ขุนศรีพะองค์ พิไชยอินทรา หม่อมยุทธรัตนมาตย์
 ขุนสัสดี ราชภูมินทร์ ขุนโคต พระปลัด หม่อมรัตนอมาตย์ รวม ๑๗
 นาย รับอาสาขีมารำทวนรำดาบไล่หอกออกยั่วทัพพม่า ฝ่ายนายทหาร
 พม่าก็ขีมารำทวนรำดาบไล่หอกออกสู้รบ แล้วพม่าให้พลทหารม้ายก
 ออกตีกระหนาบทางซ้ายทางขวา นายทหารไทยทานกำลังพม่าไม่ได้
 ก็แตกหนีเข้าค่าย ที่หนีไม่ทัน พม่าไล่ฆ่าฟันตัดศีรษะไปได้ ๗ นาย
 เมื่อไทยเสียที่แก่พม่าดังนั้นก็เสียใจ จึงปรึกษากันว่า ตำบลนมชัฏภูมิ
 ที่ไม่เหมาะ ควรจะถอยไปหาที่ชัฏภูม่อน ปรึกษากันดังนั้นแล้ว จึง
 พากันล่าถอยไปบรรจบกับกองทัพอเมืองชัยนาท

ฝ่ายทัพพม่าเห็นทัพไทยถอยไปตั้งนั้น ก็ยกติดตามตั้งลงมาจนกระทั่งเมืองชัยนาท ให้ตั้งค่ายประชิดค่ายที่เมืองชัยนาท

ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงทราบข่าว ทัพไทยแตกถอยมาตั้งนอกทรงพระพิโรธเป็นอันมาก มีรับสั่งว่า นายทัพนายกองเหล่านั้นมันไม่เอาใจใส่ในราชการ จึงเสียที่แก่พม่า ไม่ควรเลี้ยงไว้ให้หนักแผ่นดิน ควรเอาตัวไปประหารชีวิตเสียให้สิ้น แต่มันผิดครึ่งหนึ่งจะยกโทษให้ ให้นำทัพนายกองทั้งปวงทำการแก้ตัวเอาชัยชนะแก่พม่าให้จงได้ รับสั่งแล้วจึงให้ส่งปืนใหญ่ไปยังกองทัพเหล่านั้นกองละ ๓ บอก และให้ประกาศราชฎีกาในกรุงมิให้พากันตื่นตกใจ

ฝ่ายกองทัพที่ตั้งอยู่ในเมืองราชบุรีนั้น ได้รบกับเคียวกับพม่าเป็นหลายวัน ยังไม่แพ้ ไม่ชนะกัน วันหนึ่งพวกทหารไทยให้ข้างคลุมเกราะเหล็กกินสุรามากเกินไป เวลาออกรบเอาไว้ไม่อยู่ ทำให้เสียขบวน พม่าเห็นได้หักยกเข้าตีเป็นสามารรถ กองทัพไทยก็แตกกระจัดกระจายหนีเข้ามากองศรีอยุธยา महานรธาภิเษกทัพติดตามเข้ามาตั้งอยู่ที่ตำบลสีสุก ห่างจากกรุงศรีอยุธยา ๓๐๐ เส้นเศษ มะยิ่นห่วนตั้งปลัดทัพพม่ายกเข้ามาตั้งทางโพธิ์สามต้น ห่างจากกรุงศรีอยุธยา ๓๐ เส้นเศษ พม่าตั้งค่ายใหญ่ล้อมพระนครคราวนั้นถึง ๑๖ ค่าย ระยะเวลาไม่สู้ห่างกัน ชักปากกาถึงกัน

ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาภิเษกให้บดประตูลงเข็นแน่นหนา ให้ทหารบนรักษาหน้าทีเชิงเทินเป็นสามารรถ แล้วให้หลวงหรไทยคุมพล

กองหนึ่ง พระพิไชยกองหนึ่ง พระยาจุฬากองหนึ่ง หลวงศรีวรบ้าน
 กองหนึ่ง ให้พระยาเพชรบุรีเป็นแม่ทัพ ยกออกรบพม่าทางหนึ่ง ให้
 หลวงศรีศคฺมพลกองหนึ่ง หลวงราชพิมพ์ลกองหนึ่ง พระเทียรมาตย์
 กองหนึ่ง อินทรเดชกองหนึ่ง ให้พระยาดาก (สิน) เป็นแม่ทัพ
 ยกออกรบทางหนึ่ง ให้หมื่นปลงคุมพลกองหนึ่ง หมื่นวาสุเทพกองหนึ่ง
 ขุนพิพัฒน์กองหนึ่ง ขุนนรินทร์กองหนึ่ง พระยาราชนครเสม้งกอง
 หนึ่ง ขุนนเรศรกองหนึ่ง ให้พระยานครราชสีมาเป็นแม่ทัพยกออก
 รบทางหนึ่ง ให้พิไชยนเรศรคุมพลกองหนึ่ง พระกบินทร์กองหนึ่ง
 หลวงเหตุไทยกองหนึ่ง ขุนพதாகกองหนึ่ง ให้ศรีโลกเป็นแม่ทัพ
 ยกออกรบทางหนึ่ง ให้พระหมื่นศรีคุมพลกองหนึ่ง ขุนพตะกองหนึ่ง
 หลวงราชจอกกองหนึ่ง พระพิไชยธากกองหนึ่ง ให้พระยาอภิธราชาเป็น
 แม่ทัพ ยกออกรบทางหนึ่ง ให้มหาเทพคุมพลกองหนึ่ง มหาผลกอง
 หนึ่ง พระมหาเสนาบดีกองหนึ่ง พระยาเตโชกองหนึ่ง ให้เจ้าพระยา
 พระคลังเป็นแม่ทัพ ยกออกรบทางหนึ่ง ในทัพเหล่านี้มีจำนวนทัพละ
 ๕,๐๐๐ กองหนึ่งมีช้างคลุ้มเกราะเหล็ก ๑๐ ช้าง ช้างตัวหนึ่ง ๆ มี
 บันใหญ่ชนิดเล็ก ๒ บอก มีความยาวหนึ่ง กลางหนึ่ง ท้ายหนึ่ง
 และด้านที่พบกัทัพหนึ่ง ๆ จะยกไปนั้น จัตให้มทัพเรือด้านละ ๓๐ ลำ
 เรือลำหนึ่งมีบันใหญ่ชนิดใหญ่ ๑ บอก ชนิดเล็ก ๒ บอก มีพลทหาร
 บันใหญ่ลำละ ๓๐ คน ๆ

ครั้นจตเสริญแล้ว ก็ให้ยกแยกออกไปตีทัพพม่า ซึ่งตั้งล้อมอยู่ โดยรอบ ใต้รบพุ่งกันเป็นสามารรถ พลทหารไทยเจ็บป่วยล้มตายเป็นอันมาก พระยาเพชรบุรีตายในที่รบ พระยาดาก (สิน) หนีเอาตัวรอดได้ ที่เหลือนนก็แตกกระจัดกระจายไป ที่หนีเข้าเมืองทันทก็รอดชีวิตพม่าจับได้ผู้คน ช่าง ม้าเป็นอันมาก

พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเห็น นายทัพนายกองแตกพ่ายเข้ามาตั้งนั้น ก็ให้ปลัดประตูให้ทหารรักษาหน้าที่เชิงเทินมันไว้มิได้ออกรบ คราวนั้นพระยาพลเทพข้าราชการในกรุงศรีอยุธยาเอาใจออกหาก ลอบส่งเครื่องศัสตราวุธเสบียงอาหารให้แก่พม่า สัญญาจะเปิดประตูคอยรับ พม่าเห็นได้ทีกระตมเข้าตีปลัดกรุงศรีอยุธยา ทำลายเข้ามาทางประตูที่พระยาพลเทพนัดหมายไว้ ก็เข้าเมืองได้ทางประตูทิศตะวันออก ในเวลากลางคืนเมื่อ ณ วันอังคาร ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๕ จุลศักราช ๑๑๒๔ ไล่ฆ่าฟันผู้คนล้มตายลงเป็นอันมาก เอาไฟเผาโรงร้านบ้านเรือนภายในพระนครศรีอยุธยาเสียเป็นอันมาก ขณะนั้น พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาและพระมเหสีพระราชโอรสธิดา กับพระราชวงศานุวงศ์ ก็หนีกระจัดกระจายกันไป พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเสด็จหนีไปขุ่มซ่อนอยู่ประมาณสิบเอ็ดสิบสองวันก็เสด็จสวรรคต

พวกพม่าก็ตามจับได้พระมเหสีและพระโอรสธิดา พระราชวงศานุวงศ์แล้ว ให้กวาดต้อนผู้คน ช่าง ม้า เก็บบริบแก้วแหวนเงินทองไปยังกรุงอังวะเป็นอันมาก

เมื่อใกล้จะเสียพระนครศรีอยุธยา^๕นี้ เกิดกลางร้ายต่างๆ คือ
 พระพุทธปฏิมากรใหญ่^๕ที่วัดพนัญเชิง มี^๕นาพระเนตรไหล พระพุทธ
 ปฏิมากรดี โลกนาถ^๕ซึ่งแกะด้วยไม้พระศรีมหาโพธิ^๕นี้ พระทรงแยก
 ออกเป็นสองภาค พระพุทธปฏิมากรทองคำเท่าตัวคน และพระพุท
 ธรินทร์^๕ ซึ่งหล่อด้วยนากอันประดิษฐานอยู่ในวัดพระศรีสรรเพชญ์
 ในพระราชวัง^๕นี้มีพระฉวีเสราหมอง พระเนตรทั้งสองหลุดหล่นลง
 อยู่บนพระหัตถ์^๕มีกาสองตัวตัก^๕ตัวหนึ่งบินโฉบลงตรงยอดเหมฉัตรเจดีย์
 ที่วัดพระธาตุ^๕ ออกสวมลงตรงยอดพระเจดีย์เหมือนดังคนจับเสียบไว้
 เทวรูปพระนเรศวร^๕นมนนาพระเนตรไหล และแปลงศัพทสำเนียงเสียง
 อันตึง^๕ อสนีบาตตกลงหลายครั้งหลายหน พระราชวงศานุวงศ์ข้าราชการ
 ทั่ว^๕ก็ไม่ตงอยู่ในสังขธรรม^๕ สำแดงเหตุที่จะเสียพระนครศรีอยุธยา
 หลายอย่างหลายประการ ดังกล่าวมาแล้วในเบื้องต้น^๕

ภาคที่ ๒

ตำนานและทำเนียบต่างๆ ในกรุงศรีอยุธยา

ทำเนียบต่างๆ ในส่วนภาคที่ ๒ ของหนังสือเล่มนี้ ในฉบับ
พม่ากล่าวความเรื่องเดียวกันอยู่หลายแห่ง เข้าใจว่าจะเป็นด้วยตาม
คำให้การไทยหลายคน บางคนรู้มาก บางคนรู้น้อย ใครให้การว่า
อะไรพม่าก็จดลงไว้อย่างนั้นจึงมีซ้ำกัน ใช้แต่เท่านั้นฉบับที่ได้มา
ยังเรียบเรียงเรื่องไขว้เขวกันมีอยู่มาก เรื่องๆ เดียว ไปแทรกอยู่ตรง
นั้นบ้าง ตรงนั้นบ้าง มีอยู่หลายเรื่องที่เป็นดังนี้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า
ต้นฉบับเดิมพม่าเห็นจะเขียนลงในใบลาน มีเหตุอย่างไร ใบลาน
สับกัน ผู้ที่เก็บรักษาหรือที่ได้อ่านหนังสือเรื่องนี้ในชั้นหลัง เอาใบลาน
เข้าเรียบเรียงใหม่ไม่ถูกต้องบ้าง เรื่องจึงไขว้เขวกันไป ในการที่เอามา
แปลรวบรวมพิมพ์ลงคราวนี้ ตั้งใจทำสำหรับประโยชน์ของผู้ศึกษา
โบราณคดี เพื่อจะให้อ่านเข้าใจเรื่องได้โดยง่าย จึงต้องตัดหน้าฉบับ
เดิมเอามาเรียบเรียงจัดเป็นหมวดเป็นหมู่ใหม่ ตามที่เห็นควรจะทำ
อย่างไรจึงจะดี แต่ข้าพเจ้าได้ระวางอย่างดีที่สุด ที่จะไม่แก้ฉบับเดิม
ถ้าแห่งใดได้แก่ ก็แก้ด้วยแน่นอนใจว่า ฉบับเดิมผิดด้วยอักษร ถ้า
แก้ด้วยไม่แน่นอนใจ ได้บอกไว้ทุกแห่งว่า คาดว่าที่ถูกต้องจะเป็นเช่น
นั้นๆ ไม่มีแห่งใดที่ได้เติมลงใหม่ แม้รู้ว่าแห่งนั้นวิปลาส หรือข้อ
ที่จริงเป็นอย่างไร

ลำดับกษัตริย์

ตั้งแต่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชได้ผ่านพิภพ ณ กรุงปาตลีบุตรมหานคร พระองค์เสด็จประพาสรอบสาภกลขมพูทวีป เสด็จมาถึงเมืองสังขบุรี ทรงพยากรณ์ไว้ว่า เมื่อพระพุทธศาสนกาลล่วงได้ ๒๑๓ ปี จะมีผู้มีบุญญาภิหารสร้างพระนครอยู่ตำบลสังขบุรีนี้ เมื่อพระพุทธศักราชล่วงได้ ๕๐๑ ปี พระเจ้าปทุมสุริยวงศ์สร้างพระนครอินทปัตต์ พระพุทธศักราช ๑๑๑๑ ปี พระยาแครงไต้ครองราชสมบัติลพบุรีเสีย คงไว้แต่ ๕๐๑ ปี ในบัดนั้น พระเจ้าอุทองเสด็จมาสร้างพระนครที่ตำบลหนองโสน ขนานนามว่า กรุงทวารวดี (ศรีอยุธยา) ตั้งแต่สร้างกรุงทวารวดีมาไม่มีศึกสงคราม (มาตีพระนคร) ๒๑๕ ปี จนจุลศักราช ๗๒๕ ปี พระเจ้าหงสาวดียกกองทัพมาตีกรุงทวารวดี เสียกรุงทวารวดีแก่พระเจ้าหงสาวดีครั้งหนึ่ง ตั้งแต่นั้นก็มีได้เสียแก่ใคร ไม่มีศึกสงคราม (มาตีพระนคร) ๒๕๔ ปี พระเจ้าติโลกนารถเสวยราชย์เมื่อจุลศักราช ๙๗๙ ปี วางศึกสงครามมาอีก ๑๔๔ ปี จนถึงจุลศักราช ๑๑๒๔ ปี (มัง) มหาราชแม่ทัพพม่ายกมาตีกรุงทวารวดีฯ เสียแก่พม่า คำนวณตั้งแต่สร้างพระนคร (ศรีอยุธยา) ที่หนองโสนมาจนเสียพระนครแก่พม่า รวมได้ ๖๑๓ ปี ถ้าจะนับตั้งแต่พระเจ้าปทุมสุริยวงศ์สร้างพระ-

นคร (อินทปัต) ที่ส่งขบวรเมื่อพระพุทธศักราช ๒๑๓ ปี มาจนเสีย
กรุงทวารวดีแก่พม่า เป็นปีได้ ๑๗๓๘ ปี มีพระมหากษัตริย์ (ได้เสวย
ราชย์ยุคแรก) ๓๒ พระองค์ มีระยะที่ว่างพระมหากษัตริย์บ้าง ต่อมา
(ยุคหลัง) มีพระมหากษัตริย์อีก ๙๐ พระองค์ รวมทั้ง ๒ ยุค ได้มี
พระมหากษัตริย์ครองราชสมบัติมา ๑๒๒ พระองค์ด้วยกัน

พระนามพระมหากษัตริย์ซึ่งได้ครองราชสมบัติตั้งแต่ (จุล)
ศักราช ๕๐๑ ปีมานี้ มีแจ้งอยู่ในบาญชีต่อไปนี้

	นอกราช สมบัติ	ในราช สมบัติ	รวมพระ ชนม์
๑. พระเจ้าปทุมสุริยวงศ์	๑๖	๓๕	๕๑
๒. พระเจ้าจันทราชา ไอรส ๑	๒๕	๓๐	๕๕
๓. พระเจ้าร่วง ไอรส ๒	๓๕	๔๐	๗๕
๔. พระเจ้าลือ อนุชา ๓ ต่าง มารดากับพระร่วง	๓๐	๓๕	๖๕
๕. พระเจ้าโคตรตะบอง	—	—	—
๖. พระยาแกรก	๑๕	๔๕	๖๐
๗. พระยาสาธยานาผง	—	—	—
๘. พระธรรมราชา ไอรส ๗ ก่อนวางกษัตริย์หลายปี	—	—	—

แล้วจึงมีกษัตริย์ครองราชสมบัติต่อ

ไป คือ

ตำนานของพระมหากษัตริย์แต่โบราณ

พระมหากษัตริย์ที่สร้างพระนครสวรรค์โลก พระมหะเป็น

นาค พระราชโอรส คือพระร่วง

พระมหากษัตริย์ที่สร้างพระนครสุโขทัย มีพระราชธิดาทรง
พระนามว่า สุพรรณเทวี ๆ นี้ เป็นมเหสีของมะกะโท

พระมหากษัตริย์ที่เสวยไม้จันทน์ สร้างพระนครสัง (สรรค
บุรี) พระองค์มีมาและแพะทะเลได้ พระมหากษัตริย์พระองค์นี้ สร้าง
พระนครพิชัยโลกด้วยอีกแห่งหนึ่ง

พระมหากษัตริย์ที่สร้างพระนครพิจิตรนั้น เป็นเชอพระวงศ์
พระเจ้าปทุมสุริยวงศ์

พระมหากษัตริย์ที่สร้างพระนครวิเชียรปราการ (คือเมืองกำ
แพงเพชร) เป็นราชบุตรของเจ้าเมืองกำแพงเพชร

พระมหากษัตริย์ที่สร้างเมืองสวรรค (สรรค) นั้น มีราช-
โอรส (สืบพระวงศ์) ๒ พระองค์ พระองค์หนึ่งได้ข้างเผือก

พระมหากษัตริย์ที่สร้างพระนครไชยนาทนั้น ไม่มีราชโอรส
ธิดา เมืองไชยนาทนั้นเดิมเป็นบ้านพรานเนอ พระมหากษัตริย์ที่ครอง
เมืองไชยนาททรงพระนามว่านราธิเบศร์ ทรงตั้งพระศรีแสน (พระ-
ศรีศิลป์) เป็นพระมหาอุปราช

พระมหากษัตริย์ที่สร้างพระนครวิศิขัย (เมืองพิจิตรหรือ
พิไชยเป็นไต่หง ๒ เมือง) ถูกพระอนุชากับพระมเหสีคบคิดกันจับ
ปลงพระชนม์เสีย แล้วพระอนุชาไปสร้างพระนครเพชรบุรี

พระรามาธิบดีศรีวงศ์ เมื่อทรงสร้างกรุงทวาราวดี^๕ มีนิมิต
ปลาร้อง น้อยคัง และขุดทรัพย์แผ่นดินได้

พระราชโอรสของพระรามาธิบดีที่สร้างกรุงทวาราวดี ทรง-
พระนามว่า พระเทียร (ราชา) พระองค์หนึ่ง พระไชย (ราชา)
พระองค์หนึ่ง พระไชยนั้นถูกพระมเหสีกับอำมาตย์คบคิดกันปลงพระ-
ชนม์

พระบรมมาเมศวร^๕ มีราชธิดาทรงพระนามว่า พระบรม-
อิต^๕ พระราชโอรสทรงพระนามว่า พระมหินทร์ เมื่อพระองค์ได้
เสวยราชย์ทรงพระนามว่า (พระมหา) จักรพรรดิ เพราะมีข้างเผือก
ถึง ๗ ข้าง

พระสุธรรมราชา ข่งเสวยราชย์ ณ เมืองพิชญ์โลก^๕ มีพระ
ราชธิดาทรงพระนามว่า จันทกัลยา มีพระราชโอรสทรงพระนามว่า
พระนเรศ (วร) พระองค์หนึ่ง พระเอกาทศรถพระองค์หนึ่ง สอง
พระนามนเรียกออย่างภาษารามัญ

พระดีโลกนาถซึ่งครองราชสมบัติกรุงทวาราวดี มีพระราช-
โอรส ๒ พระองค์ พระราชบุตรเขยเป็นพระราชนัดดาของพระเจ้าอยู่-
ทองด้วยเป็นโอรสของพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ ของพระเจ้าอยู่ทอง

พระราชบุตรเขยพระองค์นี้ ทรงพระนามว่า พระรามาทิเบศร์ พระรามาทิเบศร์นี้เป็นพระนามเดิม พระองค์ได้ปราสาททองในจอมปลวกที่เมืองลพบุรี จึงปรากฏพระนามว่า พระเจ้าปราสาททอง แต่เดิมพระองค์เป็นอำมาตย์ พระเจ้าปราสาททองมีราชโอรส (ซึ่งสืบพระวงศ์) ทรงพระนามว่าพระนารายณ์ พระนามพระเจ้าแผ่นดินต่อพระนารายณ์มา คือ

	นอกราชสมบัติ	ในราชสมบัติ	พระชนมพรรษา
๑. เจ้าพระยาสุรสีห์	๕๕	๑๔	๖๙
๒. พระสุนทรราชา	๔๙	๗	๕๖
๓. พระภูมินทรราชาธิราช (โอรส ๒)	๓๐	๒๔	๕๔
๔. พระธรรมราชา (อนุชา ๓)	๕๑	๒๑	๗๘
๕. พระอุทุมพรราชา (โอรส ๔)	๒๐	๓ เดือน	—
๖. พระเอกาทศราชา (เชษฐา ๕)	๔๐	๙ ปี	๔๙

จดหมายเหตุรวบรวมมา

เมื่อ (ปีกุน) จุลศักราช ๑๐๙๓ พ.ศ. ๒๒๗๔ ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้ามหาธรรมราชา (คือสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์) ทรงตั้งให้เจ้าฟ้านราธิเบศร์ (พระราชโอรส) เป็นพระมหากษัตริย์ (ปีฉลู) จุลศักราช ๑๐๙๕ พ.ศ. ๒๒๗๖ เจ้าฟ้านราธิเบศร์ ผู้เป็น

พระมหากุปราชทิวงคต จึงทรงตั้งพระอุทุมพรราชา (คือขุนหลวง
 หาวัด) เป็นพระมหากุปราชต่อมา ถึง (ปีขาล) จุลศักราช ๑๑๒๐
 พ.ศ. ๒๓๐๑ ณ วันพุธ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๖ สมเด็จพระเจ้ามหาธรรม
 ราชาเสด็จสวรรคต พระอุทุมพรราชาจึงได้ผ่านภพ ครองราชสมบัติ
 อยู่จนเดือน ๙ แรม ๖ ค่ำ สมเด็จพระเจ้าอุทุมพรราชาทรงพระราช
 ศรัทธา ละราชสมบัติออกทรงผนวช สมเด็จพระเจ้าเอกาทศราชา
 จึงได้ครองราชสมบัติแต่นั้นมา

รุ่งขึ้น (ปีเถาะ) จุลศักราช ๑๑๒๑ พ.ศ. ๒๓๐๒ เรือสำ
 เภาอาระมันเมืองอังวะ เข้ามายังท่าเมืองมะริด (พวกที่มากในเรือลำ
 นั้นเป็นศัตรูกับพระเจ้าอลองพญาฯ จะให้ไทยส่งตัว ไทยไม่ยอมส่ง
 จึงเป็นเหตุให้เกิดศึกพม่าเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา เมื่อ (ปีมะโรง) จุล
 ศักราช ๑๑๒๒ พ.ศ. ๒๓๐๓

เมื่อพระเจ้าอลองพญา ยกกองทัพพม่าเข้ามาครองนั้น ไทย
 ได้แต่งกองทัพออกไปต่อสู้ ๔ ทပ် คือ

กองทัพที่ ๑

ยกไปคอยต่อสู้ทางเมืองมะริด เมืองตะนาวศรี

พระยาอภัยราชาเป็นแม่ทัพ (ที่ว่าพระยาอภัยราชาตรงนี้
 สงสัยอยู่ ด้วยมีชื่อเจ้าพระยาอภัยราชาอีกคนหนึ่ง เป็นแม่ทัพอื่น
 เห็นจะเป็นเจ้าพระยาธรรมมา)

ม^๒ข^๒อนายก^๒อง คือ

พระยารัตนาธิเบศร์ (ตรงตามหนังสือพระราชพงศาวดาร)

พระยาอภัยมนตรี

พระสงคราม (เห็นจะเป็นพระมหาสงคราม)

กองทัพที่ ๒

ยกไปคอยต่อสู้ข้าศึกที่เมืองราชบุรี

เจ้าพระยาพระคลังเป็นแม่ทัพ

ม^๒ข^๒อนายก^๒อง คือ

พระยาราชภักดี

พระยาจุฬา

พระศรีเสาวภาคย์ (เห็นจะเป็นพระศรีเสาวราช)

หลวงทองบูรณ์ (เห็นจะเป็นหลวงทองสู)

หลวงศรีวรักษ์ (หลวงศรีวรบ้าน)

หลวงศรีรัต (หลวงศรีเนาวรัตน์)

หลวงราชาพิมล

ขุนภักดี

กองทัพที่ ๓

ยกไปคอยต่อสู้ทางท่ากระดาน แขวงเมืองกาญจนบุรี (ไม่ปรากฏชื่อ)

แม่ทัพ มีแต่ขุนนางกอง) คือ

พระยาสี่หาราษเดโชไชย (เห็นจะเป็นตัวแม่ทัพ)

พระพิไชยณรงค์ (พระยาพิชิตณรงค์)

พระพิไชยนฤทธิ (พระยาพิไชยชาณุฤทธิ์)

พระไสยนันต์ (พระเสนานันท์ หรือพระศรีไสยณรงค์)

พระทีพโยธา

อินทรเทพ

หลวงพิไชยอินตรา

ราชามาตย์

ราชาบาล

หลวงรักษาสมบัติ

ตะมะรง ไม่รู้ว่าใคร

กองทัพที่ ๔

ยกไปคอยต่อสู้ทางเมืองเชียงใหม่

เจ้าพระยาอภัยราชาเป็นแม่ทัพ

มี^๔ขุนนางกอง คือ

พระยาพิพัฒน์โกษา

พระยาเสนา

พระยาไชย

พระพิพัฒน์

พระปราชญ์

พระพิไชย

พระพิศษพงษ์

พระยาพิพิธ

ราชสงคราม

วิสุทธธรรม

หลวงราไช

หลวงหฤไทย

อินทามาศย์

ราชมนู

เทพมนู

ขุนพิศิต

ขุนทรากำนัน (ขุนธาระกำนัน)

ขุนวิสูตร

ขุนนรินทร์

หมื่นวาสุเทพ

หมื่นพรหม

กongsอดแนม

ศิริธรรมราชา (จะเป็นผู้ใดคิดไม่เห็น ไม่ใช่เจ้าพระยา-
พระคลัง เพราะมีชื่ออยู่ก่อน) เป็นผู้บัญชาการ

มีชื่อนายกอง คือ

พระยาราชเสนา (น่าจะเป็นพระยาราชเสนาศรี เจ้าเมือง
บันทายมาศ)

พระยาราชบังสันเสนา

พระศรีพิพัฒน์

พระสาตนาองค์ (ไม่รู้ว่ามีใคร)

พระหมื่นไวย (วรรณ)

(พระหมื่น) สรรเพชภักดี

ราชสงคราม (จะเป็นพระหรือเป็นหลวงไม่ปรากฏ)

พลพระสุ (เห็นจะเป็นขุนพลอาสา)

ขุนสุภสร

พระเจ้าอลองพญา ติเมืองทวายได้แล้ว ยกมาทางเมือง
มะริด เมืองตะนาวศรี กระทุ่ม (เมืองกุย) เมืองราชบุรี เข้ามา
ตั้งกองทัพหลวงอยู่ที่ตำบลบ้านกุ่ม บ้านบัน (บางบาน) และยกกลับ
ทางเมืองตาก

(ปีมะเมีย) จุลศักราช ๑๑๒๔ พ.ศ. ๒๓๐๕ พวกมอญ
มะดิลินกิน ชิงไปรตีให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ตำบลเขานางบวชเป็นขบถ

(เรื่องมอญขบถครั้ง ๕ มีในหนังสือพระราชพงศาวดารไทย
 ตรงกันว่า เติมเมื่อพระเจ้าอลองพญาตั้งเมืองหงสาวดี พวกมอญ
 เมืองเมาะตะมะ อพยพครอบครัวเข้ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภารแต่
 ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์ โปรดให้รับเข้ามาตั้งบ้านเรือน
 อยู่ใกล้บ้านพระนคร เห็นจะเป็นเมื่อคราวศึกพม่าเข้ามาตีกรุงเก่า
 ครั้งแรกเมื่อปีมะโรง โทศกนน์ มอญพวกนี้พากันหนีไปตั้งประชุม
 กันอยู่เขานางบวช คิดการขบถขึ้น คุมกันยกไปตีเมืองนครนายก
 ต้องถึงยกกองทัพไปปราบปราม มอญพวกนี้จึงแตกพ่ายหนีไปทาง
 เมืองหล่มสักดี)

เมื่อ (ปีมะเส็ง) จุลศักราช ๑๑๒๕ พ.ศ. ๒๓๐๖ ชายชาว
 บ้านอุคตอง ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างพรมแดนเมืองทวายกับเมืองลาว เข้ามา
 พึ่งพระบรมโพธิสมภาร (นัยว่า ดูเหมือนเรื่องของคนพวกนี้เข้ามา
 พึ่งไทยจะได้เป็นเหตุให้เกิดศึกพม่าครั้งนั้น)

(บวอก) จุลศักราช ๑๑๒๖ พ.ศ. ๒๓๐๗ กองทัพเมืองอังวะ
 มหานคราเป็นแม่ทัพใหญ่ ยกกองทัพเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยาทางเมือง
 ทวาย

เมื่อครั้งมหานรธายกเข้ามาใน กรุงศรีอยุธยาได้จัดกองทัพ
 ออกไปต่อสู้ ๖ กอง คือ

กองทัพที่ ๑

ยกไปต่อสู้ที่เมืองมะริด เมืองตะนาวศรี

พระยาพิพัฒน์โกษาเป็นแม่ทัพ

มีขอนายกอง คือ

พระยาราชเสนา

พระยาตากสิน เจ้าเมืองระแหง

พระพิพิธ

ศิริโลกธรรม (เห็นจะเป็นพระยาธรรมไตรโลก)

รามราชาธิบดี เจ้าเมือง (เห็นจะเป็นพระยาเทพาธิบดี)

พิไชยนฤทธิ

หลวงศักดิ์

หลวงสิทธิ

หลวงฤทธิ

หลวงเดช

ศรีสมบัติ

จันทราชา

ราชปัติ

กองทัพที่ ๒

ยกไปต่อสู้ทางเมืองเชียงใหม่

พระยาเพชรบุรีเป็นแม่ทัพ

มีชื่อนายกอง คือ

พระยามหาเสนา

พระศรีเสาวภาคย์

พระพิไชย

พระอินทรภัย

พระหมื่นไวยวรรณาด

พระหมื่นเสมอใจราช

พระหมื่นศรีสรรักษ์

หลวงหฤไทย

หลวงทองบูรณ์

จ่าเรศ

จ่ารง

จ่ารุศ (จ่ายวด)

กองทัพที่ ๓

ยกไปต่อสู้ทางท่ากระดาน แขวงเมืองกาญจนบุรี

พระยารัตนเป็นแม่ทัพ (เห็นจะเป็นพระยารัตนาธิเบศร์)

มีชื่อนายกอง คือ

หลวงกลาโหม (ราชเสนา)

หลวงไกรโกษา

พระกฤษณ (กรมช่าง)

ขุนนคร

หมื่นพรหม

พลสุ

กองทัพที่ ๔

ยกไปต่อสู้ที่เมืองนครสวรรค์

เจ้าพระยากลาโหมเป็นแม่ทัพ

มีขื่อนายกอง คือ

พระยาธรรมมา

มหาเทพ

มหามนตรี

อินทรเทพ

พลเทพ (เห็นจะเป็นพิเรนทรเทพ)

ราชวรินทร์

ทิพเสนา

ราชามาตย์

ราชประนะ (เข้าใจว่าราชาบาล)

ราชมนู
 พระอินทราทิตย์
 ขุนพิพัฒน์
 ขุนนรินทร์
 ขุนพิศิต

กองทัพที่ ๕

ยกไปทางเมืองนครสวรรค์คือกองหนึ่ง

พระยาธิเบศร์ปรียัติ (เห็นจะเป็นพระยาธิเบศร์ปรีวัต) เป็น

แม่ทัพ

มีขื่อนายกอง คือ

พระยาสมมติ
 พระพฤติพงศา
 หลวงไขภู๊ก
 หลวงทองสือ
 หลวงวรเขาวนระ
 หลวงรอร่า
 หลวงราชรักษา
 หลวงรักษาสมบัติ
 หลวงจอสมบัติ

หลวงศรีวิฑู

ขุนวิฑูศรี

หม่นพรหม

หม่นอภัย

ฤทธิสัทวัน

จงบานิต

เมื่อมหานรชายกเข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยา มาตั้งค่ายล้อมกรุง

ศรีอยุธยาที่ตำบลต่าง ๆ ๘ แห่ง คือ

๑. ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งที่เพนียดริมแม่น้ำ
๒. ทิศตะวันออก ตั้งที่ห้วยรอ
๓. ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งที่คลองสวนพลู
๔. ทิศใต้ ตั้งที่บ้านสัตตหีบ ?
๕. ทิศตะวันตกเฉียงใต้ ตั้งที่ตำบลสี่กุก เป็นค่ายของมหา
นรธามแม่ทัพ
๖. ทิศตะวันตกเฉียงใต้ อีกค่ายหนึ่ง ตั้งที่วัดถนนาราม (เข้าใจว่า วัดไชยวัฒนาราม)
๗. ทิศตะวันตกเฉียงใต้ ตั้งอีกค่ายหนึ่งที่คลองตะเคียน
๘. ทิศตะวันตก ตั้งที่วัดวรเชษฐ (อยู่ที่ทุ่งหลังวัดท่าการ้อง)

ส่วนกองทัพไทยที่ตั้งรบรักษาพระนครนั้น ตั้ง ๖ ค่าย คือ

๑. ทิศเหนือ ตั้งตำบลวัดพระเม้อง (เห็นจะเป็นวัดหน้าพระเมรุ) ตรงพระราชวัง
๒. ทิศเหนืออีกค่ายหนึ่ง ตั้งตำบลวัดป่าไผ่ (เห็นจะเป็นวัดป่าไผ่)
๓. ทิศตะวันออก ตั้งตำบลวัดวรบวบ (เสียงคล้ายวัดวรโพธิ แต่วัดวรโพธิอยู่ติดกับพระราชวังด้านตะวันตก จึงเข้าใจว่าจะเป็นวัดมณฑป)
๔. ทิศตะวันตก ตั้งทิวตลูกช้าง ยังไม่ทราบว่าจะจริงจะเป็นวัดอะไร)
๕. ทิศเหนืออีกค่ายหนึ่ง ตั้งทิวตท่าการ้อง (วัดท่าการ้องอยู่ข้างเหนือจริง แต่ห่างพระนครอยู่)
๖. ทิศ (อะไรไม่บอกไว้) ที่ตั้งบ้านยายจัน (คายนเห็นจะหมายความว่า ค่ายบางระจัน ๆ อยู่แขวงเมืองสิงห์กับอ่างทองต่อกันห่างมาก)

พม่ายกมาครวหลังนตอสูกันอยู่ ๒ ปี ถึง (ปีจอ) จุลศักราช

๑๑๒๔ พ.ศ. ๒๓๐๙ ณ วันอังคาร ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๕ เวลากลางวันเจ็ดทุ่มเศษ ข้าศึกเข้าพระนครได้ทางด้านตะวันออก จึงเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า

๑๕๕

๔
ขอเมือง

กรุงเทพมหานคร

(ตรง)

หัวเมืองฝ่ายตะวันออก

๑. เมืองปฐุมสีมา (เมืองนครราชสีมา)
๒. เมืองนครนายก (ตรง)
๓. เมืองจันทบุรี (ตรง)
๔. เมืองสระบุรี (ตรง)
๕. เมืองเพชรบูรณ์ (ตรง)
๖. เมืองพินาย (เมืองพิมาย)
๗. เมืองนางรอง (ตรง)
๘. เมืองบัวชุม (ตรง)
๙. เมืองไชยบาดาล (ตรง)
๑๐. เมืองนครคีรี
๑๑. เมืองท่าธง (เมืองท่าเรือคือเมืองวิเชียรบุรี)
๑๒. เมืองสุรบุรี (เห็นจะเป็นเมืองชลบุรี)
๑๓. เมืองระยอง (ตรง)
๑๔. เมืองมะแตง (เมืองพะแต คือเมืองนากลาง)
๑๕. เมืองสินคอง

๑๖. เมืองนนทบุรี (ตรง)
 ๑๗. เมืองสมุทรสงคราม (ตรง)
 ๑๘. เมืองธนบุรี (ตรง)
 ๑๙. เมืองสมุทรปราการ (ตรง)
 ๒๐. เมืองสาครบุรี (ตรง)
 ๒๑. เมืองวชิรบุรี (เห็นจะหลง)

ด้านกรุงหวาราวที่ฝ่ายทิศตะวันออกสุดแดนด้านใหญ่ คือด้าน
 หนุมานหนึ่ง ทิศฝ่ายใต้จดแดนกัมพูชา ระยะทางตะวันออกห่างจาก
 กรุงหวาราวที่ ๑๒ วัน มีด้านน้อย คือ ด้านพระกริศหนึ่ง (ด้านพระ-
 จากฤก)

หัวเมืองปักข์ใต้

๒๒. เมืองกุย (ตรง)
 ๒๓. เมืองตานาว (เมืองตะนาวศรี)
 ๒๔. เมืองปรีศ (เมืองมะริด)
 ๒๕. เมืองชะลิน (เมืองฉะลุง)
 ๒๖. เมืองนคร (เมืองนครศรีธรรมราช)
 ๒๗. เมืองไชยา (ตรง)
 ๒๘. เมืองพัลลุง (ตรง)
 ๒๙. เมืองสงขลา (ตรง)

๑๕๓

๓๐. เมืองชุมพร (ตรง)
๓๑. เมืองตานี (ตรง)
๓๒. เมืองปราณ (ปราณบุรี)
๓๓. เมืองชะอ้ง (ชะอำขึ้นเพชรบุรี)
๓๔. เมืองนารัง (เมืองตรง)
๓๕. เมืองบางตะพาน (ตรง)
๓๖. เมืองแม่น้ำ (เห็นจะหมายความว่าแม่น้ำ
หลวง คือ บ้านดอน)
๓๗. เมืองสิงคอง (สิงขรเมืองตานีอยู่หลังเกาะหลัก)
๓๘. เมืองจะทิน
๓๙. เมืองแสงขัน (เมืองหลังสวน ขึ้นชุมพร)
๔๐. เมืองวะละ (วะหลวง ขึ้นนครศรีธรรมราช)
๔๑. เมืองปรอน (ปราณ ขึ้นนครศรีธรรมราช)
๔๒. เมืองท่าทอง (คือกาญจนดิษฐ์ ขึ้นนครศรีธรรมราช)
๔๓. เมืองท่าแร่ (ท่าชะ ขึ้นชุมพร)
๔๔. เมืองปตุ (ปทิว ขึ้นชุมพร)
๔๕. เมืองละจุน (ละอูน ขึ้นชุมพร)
๔๖. เมืองวิไสย (วิไสย ขึ้นชุมพร)
๔๗. เมืองทูนิน

๔๘. เมืองสว (ตรง ขนขุมพร)
 ๔๙. เมืองกระ (กระบุรี ขนขุมพร)
 ๕๐. เมืองระนอง (ตรง ขนขุมพร)
 ๕๑. เมืองฉะเชิงเทรา (โฉลก ขนขุมพร)
 ๕๒. เมืองตะกั่วป่า (ตรง)
 ๕๓. เมืองตะกั่วทุ่ง (ตรง)
 ๕๔. เมืองไชย
 ๕๕. เมืองพนม (ตรง นครศรีธรรมราช)
 ๕๖. เมืองวังจืด
 ๕๗. เมืองทูลกระหม่อม (ทูลกระหม่อม อยู่ในอำเภอปากพนัง นคร
 ศรีธรรมราช)
 ๕๘. เมืองทูลกระหม่อม (คูรอด แขวงตะกั่วป่า)
 ๕๙. เมืองรัตนบุรี
 ๖๐. เมืองเวียงจันทน์
 ๖๑. เมืองหงษ์
 ๖๒. เมืองบุรีรัมย์
 ๖๓. เมืองขุขันธ์
 ๖๔. เมืองบ้านใหม่
 ๖๕. เมืองคลองวัง (คลองวาฬ คือเมืองประจวบคีรีขันธ์
 ทิศเหนือ)

๖๖. เมืองท้แถง
 ๖๗. เมืองอังกลี (บางพลี แขวงพ้งงา)
 ๖๘. เมืองตะพานน้อย (บางตะพานน้อย ขนกำเนดินพคุณ)
 ๖๙. เมืองกะแต (กระแตะ ขนโซยา)
 ๗๐. เมืองปลายวัด
 ๗๑. เมืองโววัง
 ๗๒. เมืองยี่ปุ่น (สินปุ่นแขวงกระบี่ ขนนครศรีธรรมราช)
 ๗๓. เมืองละลอก
 ๗๔. เมืองปะเหลียน (ตรง ขนพัทลุง)
 ๗๕. เมืองบ้านเอ
 ๗๖. เมืองสินธพ
 ๗๗. เมืองจิตตวง
 ๗๘. เมืองมะแสง (พะแสง ขนนครศรีธรรมราช) (เมือง
 เหล่านเป็น) เมืองใหญ่ (ส่วน) หนึ่ง (เป็น) เมืองน้อย
 (ส่วน) หนึ่ง รวม ๒ ส่วน

สุดแดนฝ่ายใต้ มีด่านใหญ่ ด่านกิโลกิเลหนึ่ง ด่านน้อย
 ด่านคลองตาโมหนึ่ง ห่างจากกรุงทวาราวดีจนถึงแดนต่อเมืองแบก
 ระยะทาง ๔๐ วัน

หัวเมืองฝ่ายตะวันตก

๗๙. เมืองสุพรรณ (ตรง)
 ๘๐. เมืองนครไชยศรี (ตรง)
 ๘๑. เมืองวิเศษ (เมืองเพชรบุรี)
 ๘๒. เมืองราชบุรี (ตรง)
 ๘๓. เมืองกาญจนบุรี (ตรง)
 ๘๔. เมืองศรีสวัสดิ์ (ตรง)
 ๘๕. เมืองไทรโยค ขายแดน (ตรง)
 ๘๖. เมืองท่ากระดาน (ตรง)
 ๘๗. เมืองทองท่าพี่
 ๘๘. เมืองทองป่าปูน (เมืองทองผาภูมิ)

สุคพระราชาอาณาเขตฝ่ายตะวันตก ตำบลใหญ่แม่หงส์ต้น
 ตำบลน้อย ตำบลแม่ละเมาหนึ่ง ห่างจากกรุงเทพมหานคร ถึงแดนต่อแดน
 เมืองเมะตะมะ จนกระทั่งพระเจดีย์สามองค์ ระยะทาง ๗ วัน มี
 ค่านทาง

หัวเมืองฝ่ายเหนือ

๘๙. เมืองวิเศษเสด็จ (เมืองวิเศษไชยชาญ) อยู่ในแขวง
 อ่างทอง

๙๐. เมืองลพบุรี (ตรง)
 ๙๑. เมืองนครสวรรค์ (ตรง)
 ๙๒. เมืองพิษณุโลก (ตรง)
 ๙๓. เมืองพิจิตร (ตรง)
 ๙๔. เมืองสวรรค์บุรี (เมืองสวรรค์บุรี)
 ๙๕. เมืองสุโขทัย (ตรง)
 ๙๖. เมืองสวรรคโลก (ตรง)
 ๙๗. เมืองพิไชยนคร (เมืองพิไชย)
 ๙๘. เมืองพิจิตรปรากฏ (เมืองวิเชียรปรากฏ คือเมือง
 กำแพงเพชร)

รวมเมืองซึ่งพระมหากษัตริย์ไทยเสด็จประทับอยู่ ๑๑ เมือง (จะ
 หมายเมืองเหนือที่กล่าวมาแล้วหรืออย่างไรไม่แน่)

๙๙. เมืองสิงห์บุรี (ตรง)
 ๑๐๐. เมืองอินทบุรี (ตรง)
 ๑๐๑. เมืองพรหมบุรี (ตรง)
 ๑๐๒. เมืองชัยนาท (ตรง)
 ๑๐๓. เมืองมโนรมย์นคร (ตรง)
 ๑๐๔. เมืองทุ่งยั้ง (ตรง ขนพิไชย)
 ๑๐๕. เมืองวังโพ (คือทอตรตติ์ ขนพิไชย)

๑๐๖. เมืองลับแล (ตรง ขนพิไชย)
๑๐๗. เมืองนครสม (นครชุม ขนพิชฌุโลก)
๑๐๘. เมืองนครโท (ตรง ขนพิชฌุโลก)
๑๐๙. เมืองตักกลางปู (ต่านนางพูน ขนพิไชย)
๑๑๐. เมืองปาด (นำปาด ขนพิไชย)
๑๑๑. เมืองลงจับ (เมืองหล่มสักคี)
๑๑๒. เมืองเท (เทพบุรี ขนพิชฌุโลก)
๑๑๓. เมืองสรคาม (เห็นจะเป็นเมืองขุนกัน ขนพิไชย)
๑๑๔. เมืองบ่ด (พิพัฒ ขนพิไชย)
๑๑๕. เมืองวัดตบุด (บ่ดบุรี ขนพิไชย)
๑๑๖. เมืองเขียงเงิน (ตรง ขนตาก)
๑๑๗. เมืองเขียงทอง (ตรง ขนตาก)
๑๑๘. เมืองระแหง (ตรง คอเมืองตาก)
๑๑๙. เมืองอุทัยธานี (ตรง)
๑๒๐. เมืองกระทัพ (เมืองข้เทพ)
๑๒๑. เมืองนครทัพ
๑๒๒. เมืองแพร่ (ตรง)
๑๒๓. เมืองระแวก

สุทพระราชาณาเขตฝ่ายเหนือ ต่านใหญ่ ต่านลงชะหนึ่ง

ค่าน้อย ค่านับไปหนึ่ง ห่างจากกรุงทวารวดี ถึงแดนเมือง-
เขียงใหม่มีระยะทาง ๒๕ วัน

มหาเจดีย์สถาน

๑. พระศรีสรรเพชญ์ หุ้มทอง อยู่ในพระราชวัง พระราม-
าธิบัติ (ที่ ๒) ทรงสร้าง
๒. พระพุทธสุรินทร ฝนใหญ่ พระนเรศวรเชิญมาจากเมือง
เขียงใหม่ (จะหมายความว่า พระพุทธสิขีหรือพระพุทธสิหังค
ไม่แน่) (พึงปรากฏในท้าว เป็นพระสำหรับขอฝน)
๓. พระติโลกนริศ (บางทีจะเป็นพระบรมไตรโลกนาถ ที่
สมเด็จพระนารายณ์ทรงสร้าง เที่ยวนสูญเสียแล้ว)
๔. พระติโลก (บางทีจะเป็นพระบรมภพนาถ ที่สมเด็จพระ
นารายณ์ทรงสร้าง เที่ยวนสูญเสียแล้ว)
๕. พระมหาลोक (เห็นจะเป็นพระโลกนาถ เที่ยวนอยู่ทั่ว
พระเขตุน)
๖. พระสยามจักรโมฬี พระขัตติสมาธิเพชร
๗. พระนอังกลิน (จะเป็นพระเจ้าแผ่นดินแห่งตอกกระมัง ?)
๘. พระรัตนมหาธาตุ พระเจดีย์ใหญ่ พระรามาธิบัติทรง
สร้าง (เห็นจะเป็นพระเจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคล)
๙. พระรัตนเจดีย์

สุวรรณมาลีเก คือรอยพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ที่ยอดเขา
ในลังกาทวีปแห่งหนึ่ง

สุวรรณปัพพเต รอยพระพุทธรูปประดิษฐานไว้ที่ยอดเขา
สุวรรณบรรพต (ในสยามประเทศนี้) แห่งหนึ่ง

สุมนกุกฎ รอยพระพุทธรูปประดิษฐานไว้ที่ยอดเขาสุมนกุกฎ
แห่งหนึ่ง

โยนกปุเร รอยพระพุทธรูปประดิษฐานไว้ในโยนกประเทศ
แห่งหนึ่ง

นมมทาย นทียา รอยพระพุทธรูปประดิษฐานไว้ในแม่น้ำ
นมมทานทีแห่งหนึ่ง รวมเป็น ๕ แห่ง

รอยพระพุทธรูปที่สุวรรณบรรพตในสยามประเทศนี้ สัจจ-
พันธพราหมณ์ได้กราบทูลอาราธนา พระพุทธองค์ให้ทรง ประดิษฐาน
ไว้ พระมหากษัตริย์ราชาเจ้าแต่ปางก่อน จึงได้ทรงสถาปนาพระ
มณฑปสวมรอยพระพุทธรูปไว้ที่เขาสุวรรณบรรพต และสถาปนา
วัตถุเจดีย์สถานบนในทันทีต่อมา ได้เอาทองคำแผ่นบางเท่าเปลือกกุ้ง
ปิดเป็นลายดอกดวง ประดับพระมณฑปให้งามวิจิตร และภายใน
พนพระมณฑปที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทันทัน ทำเสื่อเงินปูลาดเต็มพื้น
ที่ผาฉนวนมณฑปใหญ่ เอากระจกบานใหญ่ติดภายใน ประดับกระจก
ภายนอก

และภายในพระมณฑปใหญ่ได้ทรงสถาปนาบุษบกน้อย (สวม
 รอยพระพุทธรบาท) อีกชั้นหนึ่ง ขื่อ ๔ ศอก สูง ๑๐ ศอก บุษบกน้อย
 นี้หุ้มทองคำ และเพดานนั้นห้อยอุบะร้อยด้วยแก้วสีแดง ภายในบุษบก
 รอบรอยพระพุทธรบาท เอาทองคำแผ่ทำเป็นบัว และเอาทองแผ่สลัก
 ลาย ลักษณะพระพุทธรบาท ประดับด้วยพลอยแดง ปิดไว้บนรอยพระ
 พุทธรบาท

ประตูพระมณฑปพระพุทธรบาทนั้น ด้านตะวันออกมี ๒ ประตู
 ด้านตะวันตกมี ๒ ประตู ที่บานประตูนั้นเป็นลายประดับมุก หลังคา
 พระมณฑปปูมด้วยตะกั่ว ที่ข้อฟ้าและเครื่องบนปิดทอง และที่ขล
 ชั้นทักษิณทำเป็นกำแพงแก้วล้อมรอบ และหุ้มด้วยตะกั่ว และที่พน
 ภายในกำแพงแก้วนั้น ก็ปูลาดด้วยตะกั่ว บนหลังกำแพงแก้วทำเป็น
 พระเจดีย์ศิลาอ่อน สูงประมาณ ๒ ศอก ตั้งรายไว้รอบห่างกันราวกำ
 มาหนึ่ง ต่อลงมาถึงเชิงพระมณฑป ปรากฏที่ทำเป็นลานทักษิณอีกชั้น
 หนึ่ง มีกำแพงแก้วล้อมรอบ กว้างตามทิศตะวันออกถึงตะวันตก ๒๐
 วา กว้างตามทิศเหนือ ได้ ๒๐ วา และกำแพงแก้วนั้นหุ้มด้วยคิ
 ปิดทอง และเอาทองแดงทำเป็นดอกบัว กำแพงเหล็กปิดทองปักไว้ที่บน
 กำแพงโดยรอบมี ๑๕ ศอก มีถ้ำแห่งหนึ่ง มีพระพุทธรูปปฏิกรมาก่อด้วย
 อิฐขัดสมาธิใหญ่หนึ่ง มีพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรสีไข่มุกอยู่ใน
 ถ้ำอีกแห่งหนึ่ง มีคลังสำหรับเก็บสรรพสัตว์ของพระพุทธรบาทหลัง
 หนึ่ง และมีเจ้าพนักงานผู้เก็บรักษาคลัง และมีที่อยู่ข้าพระและพวก

ชาวบ้าน พวกขุนโขนนั้น เป็นส่วยนามนี้ ขตง สำหรับถวายบูชา
แก่พระพุทธรูป บันไดขึ้นพระพุทธรูปนั้น มีทางด้านใต้ทางหนึ่ง
ด้านตะวันตกทางหนึ่ง ด้านตะวันออกและเหนือไม่มีบันได และที่
เชิงภูเขาพระพุทธรูปนั้น ได้ทรงสร้างพระอารามไว้ มีพระครูเจ้า
คณะ ข้อมหามงคลเทพมุนีองค์หนึ่ง มีพระสงฆ์ตำแหน่งวินัยธร
วินัยธรรม (สำหรับพิทักษ์รักษาพระพุทธรูป) พร้อมด้วยข้าพระซึ่ง
ได้ยกถวายไว้ และได้ทรงพระราชอุทิศกัปปียังงั้นไว้เป็นประจำเดือน
เสมอไม่ขาด พระครูแลฐานานุกรมเหล่านั้น ต้องคอยดูแลซ่อมแปลง
สิ่งซึ่งจะชำรุดหักพัง ในบริเวณพระพุทธรูปนั้นด้วย สมเด็จพระเจ้า
มหาธรรมราชา (คือสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์) พระองค์เสด็จโดย
กระบวนพยุหยาตราพร้อมด้วยจตุรงค์เสนา ไปนมัสการพระพุทธรูป
และเมื่อพระองค์ประทับแรมอยู่ ๗ ราตรี ได้มีการมหรสพสมโภชพระ
พุทธรูป และพระราชทานพระราชทรัพย์เป็นทาน แจกจ่ายแก่ชาว
บ้านชาวเมืองคนยากคนจน คือ เครื่องผ้าพรรณนุ่งห่ม เครื่องเงินทอง
เงินบาท เงินสลึง เงินเฟื้อง ข้าวเปลือก เหล้า เป็นต้น เมื่อครบ
กำหนด ๗ ราตรี แล้วได้เสด็จกลับสู่พระนคร

พระณาย

ที่เขาปลิวอยู่ทางทิศเหนือพระพุทธรูปที่เขาสุวรรณบรรพต
ข้ามปากแม่น้ำไป ระยะทางห่างวันหนึ่ง มีเพิงเขาแห่งหนึ่ง เหมือน

อย่างพียงานพระยานาค สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธองค์ ได้เสด็จมาอาศัยบังฝนอยู่ที่เพิงเขาแห่งนี้ ที่ซึ่งพระพุทธองค์ได้ประทับอาศัยนั้น จึงมีรอยพระพุทธรูปพระพักตร์ออกมาทางข้างหน้า ติดอยู่ยังกระเพิงผานั้น โดยอำนาจพระพุทธานุภาพปฏิหารีย์ พระรูปพระรัศมี ฉากสาวพัสตร์แห่งพระพุทธองค์ ยังแลเห็นเป็นสีเหลืองอยู่เสมอไม่เศร้าหมอง ยังคงเป็นสีฉากสาวพัสตร์อยู่นับพัน รอยพระพุทธรูป ซึ่งทรงประดิษฐานติดอยู่กับเงอมผานนั้น หาได้มีพระมณฑปหรือวิหารสร้างขึ้นปกคลุมกำบังไว้ไม่ แม้เวลาฝนตก น้ำฝนไหลลงมาตามเงอมผา ก็ไหลหลีกรอยพระพุทธรูปไป มิได้ต้องฉายของพระพุทธองค์ แต่ก่อนมาพระมหากษัตริย์ราชาเจ้า เคยให้สร้างพระมณฑปและพระวิหารขึ้น หวังจะปกป้องรอยพระพุทธรูป สมเด็จพระอินทรเทวราชกับบันดาลให้หักพังทำลายเสีย เทพเจ้าพอบุรุษย์จะให้มโหรีบริวารรอยพระพุทธรูปไม่ ด้วยเหตุนี้พระมหากษัตริย์ราชาเจ้าแต่ก่อนมา จึงให้ปราบแต่พื้นที่ให้ราบคาบและให้ทำบันไดแต่พื้นขึ้นไปสู่ท้องค้ำพระพุทธรูป

ฤกษ์นมัสการพระพุทธรูป ในกำหนดเดือน ๔ ทุกปี มีพระมหากษัตริย์และเสนามาตย์ ราชบุตร ขาวบ้านชาวเมือง ไปนมัสการกราบไหว้ และมีกรมหรสพสมโภชเป็นงานปีเสมอทุกปีมิได้ขาด

แผนที่กรุงศรีอยุธยา

พระนครศรีอยุธยา^๕ มีกำแพงพระนครสูง๓วา หนา๖ศอก^(๑)
 นอกจากตัวกำแพง ยังมี^๕ทิวเขาสำหรับทหารขึ้นประจำหน้าที่กว้าง
 ๓ ศอก มีหม้อดินดำ (เห็นจะหมายความว่าบ่อ) ๑๖ มีประตูทางน้ำ
 ๔ ประตู ประตูทางบก ๒๖ ประตู รวม๓๒ ประตู มีชื่อต่างกัน ดังนี้
 (ด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ประตูบก คือ)

(๑) กำแพงพระนคร ตรวจสอบพบเศษที่เหลือจากรือ อยู่ที่ข้างวัดจีนห่าง
 จากจวนอุปราชวา ๕ เส้นแห่งหนึ่ง กับที่ข้างวัดท่าทรายอีกแห่งหนึ่ง ยังเหลือสูง
 ๘ ศอกเศษ และได้ขุดพบใบเสมากำแพงพระนครยังเป็นรูปคอกอยู่ใบหนึ่ง ตัวใบ
 กว้างศอกคืบหนา ๒ ศอก สูง ๒ ศอกคืบ (ใบเสมาที่กล่าวนี้เก็บรักษาไว้เป็นของ
 พิพิธภัณฑสถานอยู่ในวังจันทร์เกษม) ถ้าเอาส่วนสูงของใบเสมาเนื้บวกร่วมกับเศษกำแพง
 พระนครที่ข้างวัดท่าทรายก็คงได้สูงราว ๓ วาตรงกัน ส่วนหนาตรวจสอบได้ ๔ ศอก
 คอนบนเว้าเป็นเชิงเทินสำหรับทหารรักษาหน้าที่และทางเดิน ๖ ศอก บ่อมรอบ
 กำแพงพระนครที่พบชื่อ คือบ่อมหัษสนม เป็นบ่อมมพระราชวังทิศตะวันออก
 เฉียงเหนืออยู่ที่ปากคลองที่บ่อหนึ่ง บ่อมหาคัน เป็นบ่อมมพระราชวังทิศ
 ตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่ติดกับหน้าวัดธรรมนิกรราชอีกบ่อหนึ่ง แค่นี้ บ่อมนัก
 รือเสียบหมดแล้วยังมีแต่รากอยู่ในดิน บ่อมประคูล้ำเปลือกยังคงเป็นรูปอยู่ที่วัดท่า
 ทรายบ่อหนึ่ง บ่อมหาชัยข่อยอยู่ที่ตลาดหัวรอทุกวันนี้บ่อหนึ่ง บ่อมหอรदनไชยข่อย
 ที่ได้ พระราชวังจันทร์บ่อหนึ่ง บ่อมหอราชฤทธิ อยู่ตรง หน้าวัดสุวรรณ บ่อหนึ่ง
 บ่อมหัง ๒ นักกรือหมดคงเหลือแต่บ่อมหเพชร ซึ่งใหญ่กว่าบ่ออื่น และการ
 ก่อสร้างแข็งแรง อูฐปูนแข็งรือไม่ได้ จึงยังคงเหลืออยู่ที่มุมพระนครด้านใต้ตรง
 แม่น้ำใหญ่บ่อหนึ่ง บ่อมหชดกบอยู่ที่หัวแหลม ซึ่งรือหมดแล้วบ่อหนึ่งประตูบก
 มากน้อยเท่าใด ไม่มีที่จะพิสูจน์ได้หมด แต่ประคูล้ำมี ๑๒

๑. ประตูปริวาริณัตร์
๒. ประตุนครไชยจักร (เห็นจะเป็นประตุนครไชยศักดิ์ เป็นประตุนครราชวังชั้นนอก)
๓. ประตูปราบโยจักรรัตน (เห็นจะเป็นประตูจักรมहिมา) (บอกควบกันไปทง ๒ ประตู แต่ความจริงเลข ๓ น่าจะเป็นประตูเจ้าปราบ เลข ๔ จะเป็นประตูจักรมहिมา)
๔. ประตูไชยานุภาพ (พ้องกับชื่อพระยาข้างต้น ชื่อประตูนี้เห็นจะขึ้นคำอื่น แต่ลงท้าย "นุภาพ") (นึกชื่อประตูไม่ได้ เจนปากอยู่แต่ชื่อข้าง ก็เลยบอกเป็นชื่อประตูไป) รวมประตูบก ๔ ประตู ประตูน้ำมี ๒ ประตู (ด้านตะวันออกและด้านใต้ คือ)
๕. ประตูข้างระวางใน
๖. ประตูท่ากลาโหม
๗. ประตูขั้วเปลือก (ประตูน้ำ)
๘. ประตูท่าข้าง (ประตูท่าข้างวังหน้า)
๙. ประตูฉนวนวังหน้า
๑๐. ประตูหอรัตนไชย (ประตูน้ำ)
๑๑. ประตูเจ้าจัน
๑๒. ประตูน้ำ

๑๓. ประตูประบือ (ประตูประบือ)
๑๔. ประตีสามมำ (ประตุน้ำครองในไก่)
๑๕. ประตุงั้น (ประตุน้ำ)
๑๖. ประตุนุทพหมี่ (ประตุน้ำ)
๑๗. ประตุนุชโย
๑๘. ประตุนุชโยกรน้อย (ประตุน้ำ)
๑๙. ประตุนุชโยกรใหญ่ (ประตุน้ำ)
๒๐. ประตุน้ำปราบ (เห็นจะเป็นหน้าวัดเจ้าปราบ)
๒๑. ประตุน้ำราชบุรี (เห็นจะเป็นประตูตลาดยอด)
(ด้านตะวันตก)
๒๒. ประตุน้ำวังโย
๒๓. ประตุน้ำวังหลัง
๒๔. ประตุน้ำท่าพระ
๒๕. ประตุน้ำข้าง (ด้านตะวันตกเฉียงเหนือ)
๒๖. ประตุน้ำสวน (เห็นจะเป็นประตูสวนหลวง)
๒๗. ประตุน้ำช่องกุฎิ
๒๘. ประตุน้ำหมู่ทะเลวง (ประตุน้ำ)
๒๙. ประตุน้ำเสวย (บางแห่งเรียกประตุน้ำเสวยน้ำ)
(ด้านเหนือ)

๓๐. ประตุมหาไพชยนต์
๓๑. ประตูทวารอุทก
๓๒. ประตูเสาดงไชย
๓๓. ประตูข้างเศือก

รวมประตูรอบกำแพงพระนคร ๓๓ ประตู

ภายในพระนคร มีเรือนหลวงต่างๆ คือ คลังเป็นต้น
หลายแห่ง คือพิศมมหาไพชยนต์ (หนังสืออื่นเรียกฉางมหาไชย) หนึ่ง
ฉางข้าวเปลือก สำหรับทรงบำเพ็ญพระราชกุศลหนึ่ง ฉางหลวงหนึ่ง
คลังสินค้าหนึ่ง คลังสินค้าหนึ่ง คลังเชือกหนึ่ง คลังฝางหนึ่ง คลัง
ราชหัตถ์หนึ่ง โรงข้างมี ๑๔ หลัง โรงม้าพระที่นั่งหลังหนึ่ง หอโรงม้า
(เห็นจะเป็นโรงม้าห่อ) หลังหนึ่ง โรงม้าอาชาโกทอง (น่าจะเป็นโรง
ม้าเกราะทอง) หลังหนึ่ง โรงม้าขายขวาหลังหนึ่ง โรงม้าใช้หลังหนึ่ง
รวมโรงม้า ๕ หลัง

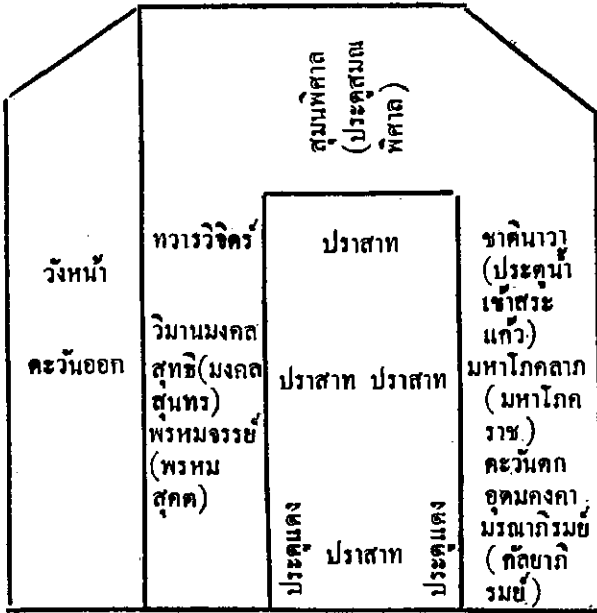
แผนที่พระนครศรีอยุธยาเป็นดังนี้

ทิศเหนือ

ชื่อประตูตามเลขหมาย

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖.

๑. ๒. ๓. ๔. ๕.
ตะวันออก

๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐.

ทิศใต้

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐.

๒๑๕

๑๙. วัดมณฑป (ตรง) พระมหาบรมราชาทรงสร้าง
๒๐. วัดกะไชย (วัดวังไชย)
๒๑. วัดสุธาวาศ
๒๒. วัดปราสาท (ตรง) พระธาดาธิเบศร์ทรงสร้าง
๒๓. วัดราชราหุราม (วัดราชราหุลาราม) พระเจ้าปราสาททองทรงสร้าง
๒๔. วัดขวิด (วัดครุฑ) พระเจ้าเอกทัศราชาทรงสร้าง
๒๕. วัดโพธาราม (วัดบรมพุทธาราม) พระธาดาธิเบศร์ทรงสร้าง
๒๖. วัดอินทกัลยาราม (ตรง)
๒๗. วัดพรหมกัลยาราม (ตรง)
๒๘. วัดภูเขาทอง (ตรง) พระเจ้าหงสาวดีทรงสร้าง
๒๙. วัดสุรินทร
๓๐. วัดโลกสุธา (ตรง)
๓๑. วัดพุทไธยศวรรย์ (ตรง) พระรามาธิบดีทรงสร้าง
๓๒. วัดไชยทานารถ (วัดไชยวัฒนาราม) พระเจ้าปราสาททองทรงสร้าง
๓๓. วัดคูหาสวรรค์ (ตรง)
๓๔. วัดนาราไส

๓๕. วัดโปลสถ์ } วัดโปลสถ์ราชเดชะ
 ๓๖. วัดราชเดชะ }
๓๗. วัดโรงทาน (วัดโรงธรรม) พระเจ้าอู่ทุมพราชาทรง
 สร้าง
๓๘. วัดตุสตีมหา พระนเรศวรทรงสร้าง
๓๙. วัดรังขตีกอ พระยามินสร้าง
๔๐. วัดพระยามิน (วัดพระยาเมน)
๔๑. วัดกุสธาราม (วัดกษัตราราม)
๔๒. วัดพระเจ้าเจดีย์แดง (วัดพระเจ้าเจดีย์แดง)
๔๓. วัดอู่ทุมพาราม (ตรง) พระเจ้าอู่ทุมพราชาทรงสร้าง
๔๔. วัดนมะมุต (วัดลมุต) พระเจ้าเอกทัศวราทรงสร้าง
๔๕. วัดวรโสธาราม (วัดวรเชษฐาราม) พระเอกาทศรถ
 ทรงสร้าง
๔๖. วัดพรหมกระสาย พระธาดาธิเบศร์ทรงสร้าง
๔๗. วัดพระพุท พระมหาบรมราชาทรงสร้าง

พระราชวังหลวง

พระราชวังของพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา มีกำแพงสูง ๑๐ สอก^(๑)

(๑) กำแพงพระราชวังยังเหลืออยู่ด้านใต้ ข้างวัดพระศรีสรรเพชญ์ สูง ๘ สอกคืบ หนา ๖ สอก แม้เป็นเชิงเทินสำหรับทหารรักษาหน้าที่ และทางเดิน ๑ สอกคืบ

ล้อมรอบ กำแพงหนา ๔ ศอก เป็นฐานสำหรับทหารยืนประจำ ๒ ศอก
วัดตามแนวกำแพงโดยรอบได้ ๙๕ เส้น มีประตูพระราชวัง ๑๖ ประตู
เรียกชื่อต่างกัันดังนี้ คือ

ด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ประตูพรหมสุภฏ (เห็นจะเป็นพรหม
สุคต) หนึ่ง ประตูมณฑลสุนทรหนึ่ง ประตูนิเวศวิมล หนึ่ง ประตูทวาร
วัจตร หนึ่ง

ด้านตะวันออกเฉียงใต้ ประตูสุมนพิศาล (น่าจะเป็นสมณ-
พิศาล) หนึ่ง ประตูทวารนุกูล เห็นจะหาหนึ่ง ประตูทวารเชษฐา
หนึ่ง ประตูทักษิณารมย์หนึ่ง

ด้านตะวันตกเฉียงเหนือ ประตูชาตินาวาหนึ่ง ประตูมหาโลก
ราชหนึ่ง ประตูอุตมคองคาหนึ่ง ประตูมรณาภิรมย์ (เห็นจะเป็นกัลยา
ภิรมย์) หนึ่ง

ด้านตะวันตกเฉียงเหนือ เป็นประตูเมืองด้วย เพราะพระราช
วังตั้งอยู่ริมกำแพงพระนครด้านนี้ คือ ประตูมหาไพชยนต์หนึ่ง ประตู
ทวารอุทกหนึ่ง ประตูเสารงไชยหนึ่ง ประตูข้างเผือกหนึ่ง มีประตูสกัด
เหนือสกัดใต้ เรียกว่าประตูแดงอีก ๒ ประตู มีหม้อดินตำ(คือบ่อม^(๑))
รอบพระราชวังแปด

(๑) บ่อมรอบพระราชวัง พบอยู่ในกถุมนเทียรบาท คือ บ่อมท้ายสนาม
บ่อมท่าคัน บ่อมศาลาสาวราช บ่อมศาลาพระมงกุฎพิตร บ่อมมมวักรามวาส
บ่อมสวนอู่จัน รวม ๖ บ่อม แต่เมื่อได้ตรวจสอบตัวบ่อมที่ยังคงบอยู่ กับขุดพบ
รากแล้วรวม ๑๑ สงสัยว่าอีกบ่อมหนึ่งจะอยู่ตรงโบสถ์คำใหม่ไชยวิทีต ซึ่งสร้างใน
รัชกาลที่ ๓ ถ้ามีอยู่ที่นั่นจริง ก็รวมเป็น ๘ ครั้งกัน

(ประตูประราชวังข้างข้อ ประตูปะสดงรามหนึ่ง ประตูปะ
สะเคาะเคาะหั้นหนึ่ง ประตูปะระพิมเนศวรหนึ่ง ประตูปะศรีสรรพทวาร
หนึ่ง ประตูปะพลทวารหนึ่ง ประตูปะนครไชย)

ปราสาทราชมนเทียร

ภายในพระราชวัง มีพระราชมนเทียรเป็นปราสาท ๓ องค์
พระที่นั่งวหารสมเด็จพระอยู่ข้างใต้ พระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาทอยู่กลาง
พระที่นั่งสุริยามรินทร์อยู่ข้างเหนือ ในพระมหาปราสาททั้ง ๓ องค์นี้
มีราชบัลลังก์ใหญ่ข้างในองค์หนึ่ง มีราชบัลลังก์น้อยอยู่ท่มุขเด็จพระองค์
หนึ่ง

๑. ที่ปราสาทหลังคินน มีสหसनราชบัลลังก์ รูปราชสีห์
รับ สลักด้วยเนื้อไม้ ชะมะเน
๒. ที่ปราสาทหลังเขตวันน มีหงสาสนราชบัลลังก์ รูปหงส์
รับ สลักด้วยไม้ตะเคียน
๓. ที่ปราสาทหลังปริตรน มีสังขารสนราชบัลลังก์ และมีรูป
สังขารรับ สลักด้วยเนื้อไม้มะม่วง
๔. ที่ปราสาทหลังห่อแก้วน มีภมรสนราชบัลลังก์ และมี
รูปภมรรับ สลักด้วยเนื้อไม้กระวาน
๕. ที่ปราสาทหลังพระไทยน มีคชาสนราชบัลลังก์ และมี
รูปช้างรับ สลักด้วยเนื้อไม้จะกา

๖. ที่ปราสาทสมุทเหินอนัน มีมยุราสนราชบัลลังก์ และมีรูปนกยูงรับ สลักด้วยเนื้อไม้ปอก

๗. ที่ปราสาทสมุทไถนัน มีมิกาสนราชบัลลังก์ และมีรูปกวางรับ สลักด้วยเนื้อไม้มะเดื่อ

๘. ที่ปราสาทหลังมหรสพนัน มีปทุมมาสนราชบัลลังก์ และมีรูปบัวปทุมมารับ สลักด้วยเนื้อไม้ขนุน

รวมราชบัลลังก์ ๘ และรวมทงราชบัลลังก์ออกขุนนางด้วยเป็น ๙ (ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ราชบัลลังก์ทง ๘ ที่กล่าวมานี้ พม่าผู้แต่งหนังสือเรื่องนหลวงเอาราชบัลลังก์ในพระราชมนเทียรเมืองพม่ามาลง)

พระมหาปราสาท กว้างขนาด ขอบ ๔ วา สูง ๒๕ วา ยอดเป็นพรหมพักตร์ เหนือพรหมพักตร์ขึ้นไป มีฉัตรปัดทอง ๕ ชั้น หลังคาพระมหาปราสาทมุงด้วยกระเบื้องตึก พระมหาปราสาททองค้อน มีมุขยาวไปทางตะวันตกตะวันออกแต่ ๒ มุข แต่พระที่นั่งสุริยามรินทร์นั้นเป็นจัตุรมุข คือมีมุขทิศเหนือทิศใต้ก็ ๒ มุข ไม่มีมุขเด็จ มุขกระสันตั้งพระราชบัลลังก์ข้างในตรงกลาง

พระมหาปราสาททงปวงนี้ ฝาก่อด้วยอิฐที่ (ขุ้ม) พระแกลและเครื่องบนปัดทองส่วนสูงค่าของพระมหาปราสาททง ๓ องค์นี้เท่า ๆ กัน

ข้างทิศ (ตะวันตกด้านหลัง) พระมหาปราสาท ๓ องค์นี้กล่าว

แลวมีสระ กลางสระมีปราสาททองคำหนึ่ง ขื่อพระที่นั่งบรรยงก์รัตนาศน์
กว้างขนาดขื่อเพียง ๓ วา สูง ๒๐ วา เครื่องยอด ๙ ชั้น มีพรมพิกตร์
มีฉัตรและหลังคามุงด้วยกระเบื้องตึกเหมือนกัน แต่ไม่มีราชบัลลังก์
ในปราสาททองคำ

กำแพงพระราชวังเป็น ๒ ชั้น คือ ชั้นนอกและชั้นใน มี
ฉนวนมุงหลังคาตลอดแต่ทิศใต้จนถึงท้าว ข้างทิศเหนือทางทิศตะวันออก
ออกเฉียงใต้ มีหอพระราชสาส์น ข้างทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีศาลา
ลูกขุนและมีหอไตรอยู่กลางสระหน้า มีโรงข้างอยู่ในพระราชวังชั้นกลาง
๒ หลัง นอกประตูพระราชวังชั้นกลาง มีโรงข้างอีก ๒ หลัง โรงม้า
พระที่นั่ง ๒ หลัง โรงรถพระที่นั่ง ๒ หลัง โรงบันไดใหญ่ ๖ หลัง โรงแสง
เป็นคลังบันเล็ก ๒ หลัง คลังเครื่องสรรพาวุธ มีหอ کتابเป็นต้นหลัง
หนึ่ง คลังมหาสมบัติหลังหนึ่ง คลังราชพัสดุสิ่งของหลังหนึ่ง คลังสุภรัต
หลังหนึ่ง คลังเครื่องแก้ว ถ้วยชาม และเครื่องทองเหลืองสำหรับใช้
สอย (คือคลังหิมาณาอากาศ) หลังหนึ่ง โรงหมอลหลังหนึ่ง โรงราชยาน
หลังหนึ่ง คลังผลไม้ (เห็นจะเป็นครัวเข้าต้น) หลังหนึ่ง

พระราชวังบวร

วังข้างเป็นที่พระมหาอุปราชเสด็จอยู่นั้น เรียกว่าวังจันทร์เกษม^(๑)

(๑) วังจันทร์เค็ยวันสร้างขึ้นใหม่ทั้งหมดในรัชกาลที่ ๔ เว้นแต่หอพิชัย
ศักดิ์กษณังคเป็นรูปของเดิม และวังกำแพงวังแคบกว่าของเก่า แนวกำแพงวังเดิม
ด้านเหนือริมน้ำอยู่กลางสนามหญ้านอกถนนเค็ยวันนี้ ด้านใต้คือเขวัดเศนาสน์ ด้าน
ตะวันออกกรวมมุดักที่ทำการวิปวณย์โทรเลข ด้านตะวันตกกรวมคลองข้างเรือนจำ

มีกำแพง ๒ ชั้นเหมือนวังหลวง กำแพงชั้นนอกสูง ๗ ศอก มีบานสำหรับพลทหารประจำหน้าที่ หนา ๒ ศอก วัตถุประสงค์กำแพงโดยรอบได้ ๒๔ เส้น มีประตูใหญ่ขนาดกว้าง ๔ ศอก ๖ ประตู ประตูน้อย ๒ ประตู รวม ๘ ประตู ส่วนพระราชมนเทียรของพระมหาอุปราชนั้น ข้างหน้ามีห้องพระโรงสำหรับเป็นที่เฝ้าหลังหนึ่ง (ต่อห้องพระโรงเข้าไป) มีพระวิมาน ๓ หลัง อยู่ทางทิศเหนือหลังหนึ่ง ทิศใต้หลังหนึ่ง ทิศตะวันออกหลังหนึ่ง หลังตะวันออกตะวันตกยาวตามเหนือไปได้ อีกหลังหนึ่งนั้น ยาวตะวันออกไปตะวันตก หลังตะวันออกตะวันตก ๒ หลัง หลังคาทำเป็น ๒ ชั้น แต่หลังใต้นั้น หลังคาทำเป็น ๓ ชั้น ที่ประทับพระมหาอุปราชทุกหลังนั้นสลักปัดทอง แต่ภายในทาแดง คำหนักหลังใต้ เรียกว่าพระที่นั่งพิมานรัตยา หลังตะวันตกตะวันออก เรียกว่าประสูติ ตั้งราชบัลลังก์ที่พระที่นั่งพิมานรัตยา ที่กลางข้างนามทมพัก ๒ หลัง มีคลังหลังหนึ่ง โรงช่าง ๒ หลัง โรงม้า ๒ หลัง สระน้ำสระหนึ่ง

(แผนที่กรุงเก่าที่กล่าวในหนังสือนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่มีผู้ใดจะสอบได้แต่ทำพระยาโบราณราชธานินทร์ จึงได้วานพระยาโบราณราชธานินทร์สอบได้เค้าความเป็นจริงโดยมาก แต่ที่กล่าวในหนังสือเรื่องนพลาตพลิง เช่น ผิดทิศ และผิดชอกก็มีหลายแห่ง จะเป็นด้วยพม่าผู้จดคำให้การ หรือที่คัดเขียนต่อมาไม่รู้ จึงผิดพลาดไป)

บัญชีพระนามเจ้านาย

เจ้านายซึ่งเป็นพระราชโอรส ธิดา และหม่อมเจ้าซึ่งเป็นราช
 นัดดาของพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา มีรายพระนามตามบัญชีดังนี้

สมเด็จพระเจ้าสุริเยนทราธิบดี (คือสมเด็จพระเจ้าเสือ) มีพระ
 อัครมเหสี เรียกพระนามว่า สมเด็จพระพันวษา มีพระราชโอรสธิดา
 เป็นเจ้าฟ้า ๓ พระองค์ คือ (๑) เจ้าฟ้าสุรินทรกุมาร (เจ้าฟ้าเพชรซึ่ง
 ภายหลังได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ปรากฏพระนามว่า สมเด็จพระเจ้า
 ท้ายสระนั้น) (๒) เจ้าฟ้าวราเชษฐกุมาร (เจ้าฟ้าพร ภายหลังได้เป็น
 พระเจ้าแผ่นดิน ปรากฏพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าบรมโกศสุริน
 (๓) เจ้าฟ้าหญิง (พระองค์นี้ในหนังสือพระราชพงศาวดารกล่าวมี แต่
 ไม่ปรากฏพระนาม)

มีพระเจ้าลูกเธอด้วยพระสนม ทรงพระนามว่า พระองค์เจ้า
 อินทร์ (ไม่กล่าวในหนังสือนี้ ว่าเป็นพระองค์ชายหรือหญิง) พระองค์
 หนึ่ง รวมลูกเธอในสมเด็จพระสุริเยนทราธิบดีมี ๔ พระองค์ (แต่ใน
 หนังสือพระราชพงศาวดารว่า มีพระองค์เจ้าลูกเธอ ๒ พระองค์คือ
 พระองค์เจ้าหญิงแก้วหนึ่ง พระองค์เจ้าหญิงทับทิมหนึ่ง และพระองค์
 เจ้าหญิงทับทิมพระองค์นี้ ในหนังสือพระราชพงศาวดารว่า สมเด็จพระ
 เจ้าท้ายสระได้เป็นพระมเหสีอีกพระองค์หนึ่ง)

เจ้าฟ้าสุรินทรกุมาร ได้อุปราชภิเศกเป็นพระมหาอุปราช ต่อ
 มาได้เสวยราชสมบัติ ทรงพระนามว่า สมเด็จพระปฐมยุวราช (คือ

สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ) พระองค์มีพระอัครชายาเต็ม ทรงพระนาม
 เจ้าฟ้าทองสุก (ในหนังสือพระราชพงศาวดารเรียก เจ้าท้าวทองสุก
 เมอเสวยราชย์ ตั้งเป็นกรมหลวงราชานุรักษ์หรือประชานุรักษ์) ตั้งเป็น
 พระอัครมเหสี มีพระราชโอรสติดกับพระอัครมเหสี ๕ พระองค์คือ
 ๑. เจ้าฟ้าหญิงเทพ ๒. เจ้าฟ้าหญิงประทุม ๓. เจ้าฟ้าชายนเรนทร
 ๔. เจ้าฟ้าชายอภัย ๕. เจ้าฟ้าชายปรเมศวร์ (พระนามเจ้าฟ้า ๕
 พระองค์นี้ ตรงกับหนังสือพระราชพงศาวดาร แต่หนังสือพระราช
 พงศาวดารไม่ได้ลำดับตามพระชั้นชาอย่างหนังสือเรื่องน สมเด็จพระ
 เจ้าท้ายสระได้พระองค์เอง ธิดาเจ้าบ่าวเรือภูธรเป็นพระชายา แต่เมื่อ
 ยังเป็นพระขันฑูรีใหญ่ อีกรักหนึ่งแต่หาได้กล่าวในหนังสือไม่)
 มีพระเจ้าลูกเธอด้วยพระสนม ๓ พระองค์ คือ พระองค์เจ้า
 หญิงสมบุญคงพระองค์หนึ่ง พระองค์เจ้าชายปรีกพระองค์หนึ่ง พระองค์
 เจ้าชายเสฏฐาพระองค์หนึ่ง (ทั้ง ๓ พระองค์นี้ ไม่ปรากฏพระนามใน
 หนังสือพระราชพงศาวดาร)

เจ้าฟ้านเรนทรได้พระองค์เจ้าสมบุญคงเป็นชายา มีธิดา ๓
 พระองค์ ทรงพระนาม พระองค์เจ้าฟราน (ปาน) หนึ่ง พระองค์เจ้า
 บุตรหนึ่ง พระองค์เจ้าหงส์หนึ่ง (ทั้ง ๓ พระองค์นี้ ไม่ปรากฏพระนาม
 ในท่อน)

พระองค์เจ้าเสฏฐามีธิดา ๓ พระองค์ คือ หม่อมเจ้ามณฑลา
 (มณฑา) หนึ่ง หม่อมเจ้านาราหนึ่ง หม่อมเจ้าสวัสดิ์หนึ่ง
 พระองค์เจ้าปรีกมีบุตรหนึ่ง ชื่อหม่อมเจ้าสวดย

เจ้าฟ้าอภัยมบุตรหนึ่ง   ข้อม่อมเจ้าสร้อย
 หม่อมเจ้าสวามบุตรหนึ่ง   ข้อม่อมราชวงศ์ขุน (อรุณ)
 พระเจ้าบรมราชา (คือสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์) มีพระมเหสี
 ๓ พระองค์ คือ (พระองค์ขาว เป็นพระชายามาแต่ยังเป็นพระบัณฑูร
 น้อย เมื่อเสวยราชย์ทรงตั้งให้เป็น) กรมหลวงอภัยนุชิต เรียกใน
 หนังสือพระราชพงศาวดารว่า พระพันวัสสาใหญ่)หนึ่ง พระองค์พลับ
 (ได้เป็นพระชายาเมื่อครั้งยังเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล เมื่อ
 เสวยราชย์ทรงตั้งให้เป็น) กรมหลวงพิพิธมนตรีตำแหน่งหนึ่ง(เรียก
 ในหนังสือพระราชพงศาวดารว่า พระพันวาน้อย พระมเหสีทั้ง ๒
 พระองค์ในหนังสือพระราชพงศาวดารว่า ร่วมชนกชนนีกัน เป็น
 ธิดานายทรงบาศ ซึ่งยกมาเป็นเจ้าพระบำเรอภุชร ครองแผ่นดินสมเด็จพระ
 พระเพทราชา ฝ่ายข้างมารดาเป็นเชื้อพราหมณ์ชาวบ้านสมอปรี
 เมืองเพชรบุรี) เจ้าฟ้านวน ตำแหน่งกลางหนึ่ง (เรียกในหนังสือพระ
 ราชพงศาวดารว่า เจ้าฟ้าสงวาล เจ้าฟ้าสงวาลน ในหนังสือพระราช
 พงศาวดารว่า พระองค์เจ้าแก้วลูกเธอ สมเด็จพระเพทราชาเป็น
 พระบิดา เจ้าฟ้าเทพลูกเธอ สมเด็จพระเจ้าท้ายสระเป็นพระมารดาจึง
 เป็นเจ้าฟ้าตามศักดิ์ข้างพระมารดา)

มีพระราชโอรสธิดาด้วยกรมหลวงอภัยนุชิต ๗ พระองค์ คือ
 เจ้าฟ้าชายนราธิเบศร์ (เจ้าฟ้ากุ้ง)หนึ่ง เจ้าฟ้าหญิงบรมหนึ่ง เจ้าฟ้า
 หญิงธิดาหนึ่ง

หญิงธิดาหนึ่ง เจ้าฟ้าหญิงรัตมีหนึ่ง เจ้าฟ้าหญิงสุริยวงศ์หนึ่ง เจ้าฟ้าหญิงอินทรประชาวดี (ในหนังสือพระราชพงศาวดารเรียก เจ้าฟ้าอินทสุดาวดี) หนึ่ง เจ้าฟ้าหญิงสุรียาหนึ่ง

มีพระราชโอรสธิดาด้วยกรมหลวงพิพิธมนตรี ๘ พระองค์ คือ เจ้าฟ้าหญิงศิริประชา (ในหนังสือพระราชพงศาวดารเรียก เจ้าฟ้าประชาวดี) หนึ่ง เจ้าฟ้าหญิงศิริประภา (ในหนังสือพระราชพงศาวดารเรียกเจ้าฟ้าประภาวดี) หนึ่ง เจ้าฟ้าหญิงอินทวดี (ในหนังสือพระราชพงศาวดารเรียก เจ้าฟ้าพิทวดี) หนึ่ง เจ้าฟ้าหญิงกษัตริย์หนึ่ง เจ้าฟ้าชายเอกทัศ (คือสมเด็จพระเจ้าสุริยามรินทร์) หนึ่ง เจ้าฟ้าหญิงบัวจัน (ในหนังสือพระราชพงศาวดารเรียก เจ้าฟ้าจันทรวดี) หนึ่ง เจ้าฟ้าหญิงนวน (ในหนังสือพระราชพงศาวดารเรียก เจ้าฟ้านุ่ม) หนึ่ง เจ้าฟ้าชายตอกมะเดื่อ (คือสมเด็จพระเจ้าอุทุมพรราชา หรือที่เรียกกันว่า ขุนหลวงหาวดี) หนึ่ง

ราชโอรสธิดาด้วยเจ้าฟ้านวน (คือเจ้าฟ้าสังวาล) ๓ พระองค์ (ในหนังสือพระราชพงศาวดารว่า ๔ พระองค์) คือ เจ้าฟ้าหญิงขวัญดง (ในหนังสือพระราชพงศาวดารเรียก เจ้าฟ้ากฤษทูล) หนึ่ง เจ้าฟ้าชายอัมพร (ในหนังสือพระราชพงศาวดารเรียก เจ้าฟ้าอาภรณ์) หนึ่ง เจ้าฟ้าหญิง (ไม่ปรากฏพระนามในหนังสือนี้ แต่ตรงกับเจ้าฟ้ามังกุฎในพระราชพงศาวดาร) หนึ่ง เจ้าฟ้าหญิง (ไม่ปรากฏพระนาม)

หนึ่ง (बाटเจ้าฟ้าชายสังคต ซึ่งมพระนามในท่อนอยู่พระองค์หนึ่ง
นอกนั้นเจ้าฟ้าพระราชาโอรสธิดาของสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์ ตาม
บัญชาชฎถูกต้องตรงกับในหนังสือพระราชพงศาวดาร)

พระเจ้าลูกเธอสมด้วยพระสนม คือ

๑. พระองค์เจ้าชายแบก (ซึ่งภายหลังเป็น กรมหมื่นเทพ-
พิพิธ)
๒. พระองค์เจ้าหญิงตองพิ
๓. พระองค์เจ้าชายปริน (เห็นจะตรงกับพระองค์เจ้าปาน
ซึ่งภายหลังได้เป็น กรมหมื่นเสพภักดี) ทั้ง ๓ นี้ เจ้าจอมมารดาเดียว
กัน กล่าวไว้ในหนังสือว่า เจ้าจอมมารดาเป็นพระสนมเอก
๔. พระองค์เจ้าชายพร
๕. พระองค์เจ้าศรบุ
๖. พระองค์เจ้าตรี
ทั้ง ๓ นี้ ว่าเจ้าจอมมารดาเดียวกัน
๗. พระองค์เจ้าหญิงลำภู
๘. พระองค์เจ้าชายนฤมล
ทั้งสองพระองค์นี้ เจ้าจอมมารดาเดียวกัน
๙. พระองค์เจ้าหญิงกลม
๑๐. พระองค์เจ้าชายกุล
ทั้ง ๒ พระองค์นี้ เจ้าจอมมารดาเดียวกัน

๑๑. พระองค์เจ้าชายโกมิตร (บางทีจะเป็นพระองค์เจ้า
มังกุต ข้างภายหลังได้เป็น กรมหมื่นจิตรสุนทร)

๑๒. พระองค์เจ้าหญิงศรีขวัญหนึ่ง

๑๓. พระองค์เจ้าหญิงพันอันหนึ่ง

๑๔. พระองค์เจ้าชายสุชาหนึ่ง

ทั้ง ๒ พระองค์นี้ เจ้าจอมมารดาเดียวกัน

๑๕. พระองค์เจ้าหญิงกลหนึ่ง

๑๖. พระองค์เจ้าหญิงสุดหนึ่ง

ทั้ง ๒ พระองค์นี้ เจ้าจอมมารดาเดียวกัน

๑๗. พระองค์เจ้าชายอิน เจ้าจอมมารดาซ้อพี

๑๘. พระองค์เจ้าหญิงผอบหนึ่ง

๑๙. พระองค์เจ้าหญิงแมงเม่า (พระองค์นี้ได้เป็นพระ

มเหสีพระเจ้าสุริยามรินทร์) หนึ่ง

๒๐. พระองค์เจ้าชายสถิตหนึ่ง

๒๑. พระองค์เจ้าชายพงศ์หนึ่ง

๒๒. พระองค์เจ้าชายแดงหนึ่ง

ทั้ง ๕ พระองค์นี้ เจ้าจอมมารดาเดียวกัน ชื่อเจ้าจอม

มารดาศรี

๒๓. พระองค์เจ้าหญิงรินหนึ่ง

๒๔. พระองค์เจ้าหญิงเข็นหนึ่ง

ทั้ง ๒ พระองค์นี้ เจ้าจอมมารดาเดียวกัน

รวมลูกเธอในสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์ เจ้าฟ้า ๑๘ พระองค์
เจ้า ๒๔ รวมเป็น ๔๒ พระองค์ แต่จำนวนในหนังสือเรื่องนั้นรวมว่า
๔๘ พระองค์ คลาดกันอยู่ พระนามที่ปรากฏในหนังสือพระราช-
พงศาวดารไทยยังขาดอยู่ ๒ พระองค์ คือ เจ้าฟ้าองค์หนึ่ง พระองค์
เจ้ารถหนึ่ง ซึ่งได้เป็นกรมหมื่นสุนทรเทพหนึ่ง

เจ้าฟ้านราธิเบศร์ราชโอรสพระองค์ใหญ่ (คือเจ้าฟ้ากุ้ง ซึ่ง
ได้เป็นพระมหาคู่ปราชนั้น ได้เจ้าฟ้านุ (เห็นจะเป็นเจ้าฟ้านุ่ม) เป็น
พระอัครชายา แต่ทว่ามีโอรสธิดาคู่ด้วยกันไม่ แล้วได้เจ้าฟ้าเส (จะเป็น
พระองค์ไหนยังคิดไม่เห็น) เป็นชายอีกพระองค์หนึ่ง มีพระธิดา
ทรงพระนาม เจ้าฟ้าศรี

เจ้าฟ้านราธิเบศร์ พระมหาคู่ปราช ยังมีพระโอรสธิดาคู่ด้วย
พระสนมอีกหลายพระองค์ คือ

๑. พระองค์เจ้าชายอาทิตย์ (ภายหลังได้เป็น กรมหมื่น
พิทักษ์ภูเบศร์) มารดาชื่อหม่อมพัน

๒. พระองค์เจ้าฉาบ (ชายหรือหญิงไม่ปรากฏ แต่มีพระนาม
ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารองค์หนึ่งว่า พระองค์เจ้าเกิด
บางที่จะเป็นพระองค์นี้เอง) มารดาชื่อหม่อมหม่อม

๓. พระองค์เจ้าหญิงมิตรหญิง
๔. พระองค์เจ้าหญิงทับหนึ่ง
๕. พระองค์เจ้าหญิงชั้น (ในหนังสือพระราชพงศาวดารว่า พระองค์เจ้าชั้น เป็นพระองค์ชาย ต้องสำเร็จโทษคราวทำร้ายเจ้าฟ้า นเรนทร์)

ทั้ง ๓ พระองค์นี้รวมมารตากัน มารดาเรียกว่า หม่อมเจ้า สวดย เห็นจะเป็นพระธิดาพระองค์เจ้าปรีทีกุลแล้ว

๖. พระองค์เจ้าศรีสังข์ มารดาชื่อหม่อมจัน
  ๗. พระองค์เจ้าหญิงตา มารดาชื่อหม่อมสวดย
  ๘. พระองค์เจ้าชายแมน มารดาชื่อหม่อมทองแดง
- เจ้าฟ้าเอกทัศ (คือสมเด็จพระเจ้าสุริยามรินทร์) ได้พระองค์ เจ้ามั่งเมาเป็นพระอัครมเหสี เมื่อเสวยราชย์ โปรดให้เป็นกรม ขุนวิมลพัตร (เห็นจะเป็นวิมลวัต)

พระราชโอรสธิดาของสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ มีพระนาม ดังนี้ คือ

๑. พระราชธิดามีด้วยกรมขุนวิมลพัตร ทรงพระนามว่า เจ้า ฟาน้อย ในหนังสือเรื่องนอเอง ท่อนเรียกว่า เจ้าฟ้าศรีจันทระเทวี มีพระเจ้าลูกเธอด้วยชายาเดิมชื่อหม่อมพิน (ในหนังสือ พระราชพงศาวดารเรียกว่า หม่อมเพ็ง) ซึ่งยกขึ้นเป็นพระสนมเอก อยู่ตำแหน่งปลายทอง ๒ พระองค์ คือ

๒. พระองค์เจ้าหญิงสตันสรีนทร์ (ในหนังสืออันเรียกว่า พระองค์เจ้าประพาฬสุริยวงศ์)

๓. พระองค์เจ้าชายประเวศกุมาร (หนังสืออันเรียก พระองค์เจ้าประไพกุมาร)

มีพระเจ้าลูกเธอด้วยเจ้าจอมมารตามัน น้องเจ้าจอมมารตาเพ็ง ซึ่งยกขึ้นเป็นพระสนมเอก อยู่ตำหนักปลายทองเหมือนกัน คือ

๔. พระองค์เจ้าหญิงสุธา (หนังสืออันเรียก รุจาเทวี)

๕. พระองค์เจ้าชายสุทัศน์ (กุมารา)

พระเจ้าเอกทัศนั้น เมื่อแรกขึ้นครองราชสมบัติ พระชนมได้ ๔๐ พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๔๙ พรรษา รวมพระชนม์ชีพได้ ๘๙ เสด็จสวรรคต

พระองค์เจ้าแบก ซึ่งเป็นกรมหมื่นเทพพิพิธ มีหม่อมเจ้า ๖ พระองค์ คือ

๑. หม่อมเจ้าस्ता

๒. หม่อมเจ้าหญิงกษัตริย์

๓. หม่อมเจ้าแดง มารดาขอหม่อมสวय

ทั้ง ๓ นรวมมารดากัน

๔. หม่อมเจ้าหญิงนุ่น

๕. หม่อมเจ้าหญิงอภัย (เห็นจะเป็นหม่อมเจ้าอุบล ตามที่

ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดาร)

หม่อมเจ้าชายมัน্নทวักสถิ

พระองค์เจ้ามังคุด ที่เป็นกรมหมื่นจิตรสุนทร ได้พระองค์เจ้า
กระแหเป็นชายา มีบุตรและธิดารวม ๓ พระองค์ คือ

๑. พระองค์เจ้าหญิงเต
๒. พระองค์เจ้าชายสุทิน
๓. พระองค์เจ้าชายแฉ่ง

มีหม่อมเจ้าเกิดด้วยหม่อมห้าม ๒ พระองค์ คือ

๔. หม่อมเจ้าหญิงมวน (บางทีจะเป็นกระจาด ที่ปรากฏ
ในหนังสือพระราชพงศาวดาร)

๕. หม่อมเจ้าศิริวัฒน์ มารดาของหม่อมมุล

พระองค์เจ้ารอด ซึ่งเป็นกรมหมื่นสุนทรเทพ ได้พระองค์

เจ้าสุนเป็นชายา มีธิดาเห็นจะเป็นพระองค์เจ้าตามศักดิ์มารดา

๑. เจ้าทูน

และมีบุตรเกิดด้วยหม่อมห้าม คือ

๒. หม่อมเจ้าหญิงอรุณ
๓. หม่อมเจ้าชายขหมุ
๔. หม่อมเจ้าชายสุนปุ๊ก
๕. หม่อมเจ้าหญิงอำพัน

ทั้ง ๔ นี้ ร่วมมารดากัน เป็นบุตรหม่อมทองอยู่

๖. หม่อมเจ้าชายสุชน

๗. หม่อมเจ้าชายชุมแสง

๕ ๕
ทั้ง ๒ น มารดาเดียวกัน ชื่อหม่อมขุน

พระองค์เจ้านั้น ที่เป็นกรมหมื่นเสวกศักดิ์ ได้หม่อมเจ้าจน
เป็นชายา มีหม่อมเจ้าองค์หนึ่ง ชื่อหม่อมเจ้าไพฑูริย์ (ในหนังสือ
พระราชพงศาวดารปรากฏว่า หม่อมเจ้ามณี) จะเป็นองค์เดียวกัน
หรือมอกองค์หนึ่ง ก็เป็นไปได้

พระองค์เจ้าไตร (เห็นจะเป็นลูกเธอสมเด็จพระเจ้าบรม-
โกษฐ์ที่หมายเลข ๖ ใว้หน้าพระนาม) มีบุตรและธิดา ๓ องค์ คือ

๑. หม่อมเจ้าเกี้ยว (ไม่ปรากฏว่าชายหรือหญิง)

๒. หม่อมเจ้าหญิงจพิน

๓. หม่อมเจ้าชายพิชา

๕ ๕
ทั้ง ๓ น มารดาเดียวกัน ชื่อหม่อมพิน

พระองค์เจ้าศุภ (เข้าใจว่า ลูกเธอสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์
ซึ่งหมายเลข ๕ ใว้หน้าพระนาม) มีบุตรและธิดา ๒ องค์ คือ

๑. หม่อมเจ้าสังข์ (ชายหรือหญิงไม่ปรากฏ)

๒. หม่อมเจ้าหญิงแปลก

๕ ๕
ทั้ง ๒ น มารดาเดียวกัน ชื่อหม่อมทองสกล

หม่อมเจ้าสังข์ ได้ทำการวิวาห์กับเจ้าริน (จะเป็นใคร คิดไม่
ออก) มีธิดาชื่อเจ้านัดดา

พระองค์เจ้านฤมล (ลูกยาเธอในสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์
ซึ่งหลายเลข ๔ ไร่หน้าพระนาม) มีหม่อมเจ้าหญิงช้อย หม่อมเจ้าพูน
มารดาชื่อหม่อมชื่น

พระนามเจ้านายฉบับพม่าจตคลาตเคลื่อนไหวมาก สอบสาบบัญญัติ
ได้ความตามพระราชพงศาวดารตรงกันบ้าง ยุติตามที่แปลจากภาษา
พม่าบ้าง ได้เค้าเพียงเท่านั้น เข้าใจว่า คำให้การของไทยที่พม่าจดนั้น
พม่าจะทำบัญชีผิดเสียชั้นหนึ่งแล้ว เมื่อเราเอามาแปลกลับออกเป็น
ภาษาไทย ก็ยังจะคลาดไปในทางภาษาและในทางอักษรระได้อีกบ้าง
บัญชีพระนามเจ้านายยังมีต่อไปอีกหน่อยหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าตีความไม่
แตกจึงคัดมาลงไว้ตามที่ล้ามไต่แปลออกเป็นภาษาไทย ไม่กล้าแก้ไข
ตงน

ในการที่เจ้านฤมล บุตรแห่งหม่อมมนั้น กระทำอาวาทะหรือ
วิวาทมงคลกับหม่อมชื่น บุตรีหม่อมพูน ในเจ้าสังขนั้นไม่มีบุตร

ในการที่ทองใหม่ บุตรหม่อมสวดยในเจ้านฤมล กับหม่อม
ทองสุก บุตรีหม่อมมินในเจ้าพันนั้น มีหม่อมมอตุตมั่ง และเจ้าเสื่บุตรแห่ง
หม่อมมนั้น กระทำอาวาทะหรือวิวาทมงคล กับมหมูนแพกนั้น มี
หม่อมประยูร น้องยาหม่อมสุบัณ น้องนางบุญน้อย

ในการที่เจ้าศอบ บุตรีแห่งหม่อมมนั้น กระทำอาวาทะหรือ
วิวาทกับเจ้าฉาบนนั้น มีหม่อมมน้อย

รวมพระหลาน ๔๕ และพระโอรส ธิดา และพระหลานทั้ง
สิ้น ๙๑ องค์

ขุณนางวังหลวง

ทำเนียบนามเสนาบดีและอำมาตย์ สำหรับกรุงศรีอยุธยา
มาแต่โบราณ ดังต่อไปนี้

๑. เจ้าพระยาเสนาบดี

เจ้าพระยาขำนาถบุรีรักษ์	(ตรง)
เจ้าพระยาธิเบศรบดี ทักษิ	(ตรง)
เจ้าพระยาพระคลัง	(ที่จตุสดมภ์ เห็นจะยกเป็นพิเศษ)
เจ้าพระยากลาโหม	(ตรง)

๒. จตุสดมภ์ทั้ง ๔ นั้น คือ

พระยายมราช	ว่ากรมเมือง (ตรง)
พระยาธรรมมา	ว่ากรมวัง (ตรง)
พระยาราชสมบัติ	ว่ากรมคลัง (บางที่จะตรง)
พระยาพลเทพ	ว่ากรมนา (ตรง)

๓. ผู้ช่วย (เสนาบดี) คือ

พระยากลาโหม	(กลาโหมฝ่ายเหนือ คือพระยาธรรมไตรโลก)
พระยามหาอำมาตย์	(ตรง)

๒๓๕

พระยาเตโช	(ตรง)
พระยาทายน ^๕	(ตรง)
พระยาอภัยราชา	(ตรง)
พระอภัยหมื่นศรี	(พระยาอภัยมนตรี)
พระรัตนดิเบศรี	(พระยารัตนาดิเบศรี)
พระยาดิเบศรีปริยัติ	(พระยาดิเบศรีบริวัติ ๑)

๔. ปลัดทูลฉลอง

พระยาพิพัฒน์โกษา

๕. นายทหารตงช่องทั้ง ๔ ทิศ
(คือพระตำรวจจตุลังกบาท)

มหาเทพ	(ตรง ขาดอินทรเทพ)
มหามนตรี	(ตรง ขาดพิเรนทรเทพ)
ราชรินทร	(ตรง ไม่มีพรหมบริรักษ์)
อินทรเดช	(ตรง ไม่มีสุริยภักดี)

๖ .....

ราชามาตย์ (จมนราชามาตย์)

ราชพัน	(จมนราชบาล)
ทิพเสนา	(จมนทิพเสนา)
วิสุทธามาตย์	(วิสุทธโยธามาตย์) ควรจะเป็นจมน ทิพรักษา)

๗. มหาเด็ก

พระมนสรพิบัติ	(พระหม่นศรีสรเพ็ช)
พระมนตรีเสาวราก	(พระหม่นศรีสรรักษ์)
พระมนภยวรรณาด	(พระหม่นไวยวรรณาด)
พระมนสะโมศักราช	(พระหม่นเสมอใจราช)
หลวงจักร	(หลวงศักดิ์)
หลวงจิตร	(หลวงสิทธิ์)
หลวงฤทธิ	(ตรง)
หลวงเทพ	(หลวงเดช)
सरต	(จ่าเรศ)
สะยมรง	(จ่ารง)
สะหม	(จ่ายง)
สะโรต	(จ่ายวต)
นายกวด	(ตรง)

นายขันท์	(นายขัน)
จันทมัญชุ	(นายจันมีชื่อ ขาดทนายจิตร)
สนิท	(ตรง)
เสนห์	(ตรง)
เล่ห์อาวุธ	(ตรง)
สุดจินตา	(ตรง)
ไชยบรรค์	(ตรง ขาดศัลวิไชย)
พลไฟ	(นายพลพ่าย)
พลพัน	(ตรง)

๘. พนักงานรักษาพระคลัง คือ

หลวงรักษาสสมบัติ	(ตรง)
หลวงทิพสมบัติ	(ตรง)
หลวงเทพสมบัติ	(ตรง)
หลวงวิสูตร	(วิสูตรสมบัติ)

๙. ....

หมื่นรัตนาคา (หมื่นรัตนาคาร เห็นจะเป็นที่เห็นว่า ราชนาคา)	
หมื่นสมบัติธิปา	(หมื่นสมบัติบาล)

๑๐. ผู้เก็บสรรพากร (เห็นจะเป็นเจ้าจำนวน)

พระยาสมบัตินิเบศร์ (เห็นจะตรง)
พระวังสุสาคร

๑๑. กรมม้า

พระศรีสวัสดิ์ (พระศรีสุริยพำห้)
หลวงทองบุญ (หลวงทรงพล)

๑๒. กรมช้าง

พระยารารองพล (พระยาราษฎร์เมือง)
พระกะบับ (พระกำแหง)
มหานุภาพ (นายมหานุภาพ หุ้มแพร ท้ายช้าง)
ปลัดใจจัด (นายปราบไตรภพ หุ้มแพร ท้ายช้าง)

พันหัว

จิตรกำจร
สรสนิท

พันท้าย

นายปลัด

ผู้รักษาเชือก

นายสมบัติ

เจ้ากรมโพนช้างโขลง

นันทะกะขอสู่

(อนันตจอสู่)

นันทะกะขอดิน

(อนันตขุดจ)

๑๓. ผู้รักษาปืนใหญ่

จงประณีต

เรศตั้ง

๑๔. กรมเรือ

พระยาราชาสงครามต์

(พระยาราชาสงคราม)

เจ้ากรมปืนนกสับคาบศิลา

หลวงหริไทย

(หลวงหฤไทย)

ขุนนางแขก

พระยาจุฬา

(พระยาจุฬา)

ศรีวรขรรค์

(ศรีวรข่าน)

แม่กองแขก

หลวงศรียศ (ตรง)

๑๕. ขุนนางจีน

หลวงเจ้าเทพ (หลวงโชฎึก)

หลวงทองศรี (หลวงทองสือ)

หลวงนวโช

หลวงโกษา (โกษาอิศหาก แยกไม่ใช้จีน)

พนักงานรับราชทูต

ราชมนู (ตรง)

เทพมนู (เห็นจะตรง)

ขุนธำรงกำนัล (ตรง)

๑๖. ขุนนางพราหมณ์ราชาภิเษก

พระครูพิธิ (ตรง)

พระครูปโรหิต (ตรง)

พระครูพิเชษฐ์ (ตรง)

พระครูมหิธร (ตรง)

ท้าวทรงกันตาน	(ตรง)
ท้าวอินทรแสง	(ท้าวอินทสุริยา)
ท้าวสงแสง	(ท้าวสมศักดิ์)
ท้าววรจัน	(ตรง)

(๑๘) ชื่อข้าราชการในพระมหาอุปราช

หลวงจำแสนยากร	(ตรง)
หลวงกลาโหม	(ตรง)
หลวงพิกิจ	(หลวงกระษेत्रรักษา)
หลวงใจ	(หลวงไกรโลชา)

(๑๙).....

พระพิไชยนเรศ	(พิไชยชาญฤทธิ์ วังหลวง)
พระพิชิตนรงค์	(พิชิตนรงค์ วังหลวง)
พระเดโชธา	(เห็นจะเป็น พระอนุรักษโยธา วังหลวง)
พระราชสงครามต์	(เห็นจะเป็นพระมหาสงคราม วังหลวง)

(๒๐) ขุนนางกรมช้าง

ขุนคุดจพรรดิ	
ขุนศรีพัว	(ขุนศรีพัว)

(๒๑) มหาตเล็ก

หม่นมหาฤทธิ	(จมนมหาตเล็ก)
หม่นเตโชย	(จมนเด็กชาย)
หม่นพิรุบ่ง	(หลวงชิตภูบาล)
หม่นจันฎเบศร์	(หลวงชาญภูเบศร์)

เครื่องยศขุนนาง

ขุนนางที่เป็นตำแหน่งอัครมหาเสนาบดี และเสนาบดีวังหลวง
ได้พระราชทานเครื่องยศประจำตำแหน่ง ดังนี้

(๑) เจ้าพระยามหาอุปราช พานหมากทอง ๒ ชั้น เครื่อง
ทอง คนโททองสลักลาย ขันทองสลักลาย มีพานเงินรอง กระโถนทอง
ตาบศึกทองข้อย้อย ๙ ข้อยประดับพลอย กนกกลตแพรยอดทอง ขี่เรือ
เอกไชยลายทอง คฤหาเขียนลายทอง อัตราเบี่ยงหวัดปละ ๑๐๐ ขั่ง
เวลาเข้าเฝ้าในท้องพระโรง มีพรหมปูเป็นที่นั่ง ใช้ตราตำแหน่งรูปพระ
พรหมถือฉัตร ทรงหงส์

(๒) เจ้าพระยาอัครมหาเสนา ที่สมุหพระกลาโหม ได้พระราช
ทานพานหมากเครื่องเงิน คนโททอง ขันทอง สลักลาย มีพานเงิน
รอง กระโถนเงิน ตาบศึกทองข้อย้อย เสดียง (กลีบ) บัวลายทอง
กนกสัปทนแพรยอดทอง ขี่เรือรูปคชสีห์ คฤหาลายทอง ได้พระราช
ทานเบี่ยงหวัดปละ ๕๐ ขั่ง ตราคชสีห์ประจำตำแหน่ง

(๓) เจ้าพระยาจักรี เหมือนกับเจ้าพระยาอัครมหาเสนาทุก
อย่าง ผิดกันแต่เรือและตราเป็นรูปราชสีห์

(๔) จัตุมงคลทั้ง ๔ คือ ตำแหน่ง (พระยายมราช กรมเมือง)
พระยาธรรมาธิกรณ์ กรมวัง พระยาราชภักดี (พระยาศรีธรรมราช)
กรมพระคลัง พระยาพลเทพ กรมนา ได้พระราชทานเครื่องยศเสมอ
กันคือ พานทองมีเครื่องใน คนโททอง กระโถน (เงิน) ขัน
ทองสลักลาย ถาดเงินรอง ตาบผูกข้ออ้อย (ทองหรือเงินไม่กล่าว)
เสลี่ยงงาสลักลาย กันสัปทนแพร ได้พระราชทานเบี้ยหวัดปีละ ๔๐ ชั่ง
ขี้เรียกัญญา พนักเขียนลาย พระยายมราช ใช้ตรารูปพระยชมทรง
สิงห์ พระยาธรรมาธิกรณ์ ใช้ตรารูปพระอินทร์นั่งสมาธิ (เห็นจะ
หมายความว่า ตราพระนันทิการ) พระยาพระคลัง ใช้ตราบัวแก้ว
พระยาพลเทพ ใช้ตรารูปวิหยาธร

ระวางข้างคัน

๕ ๕ ๕ ๕ ๕
ชื่อข้างพระที่นั่งที่ทรงเป็นพระคชาธาร

ตามฉบับพม่า

สอบทำเนียบ

๑ เจ้าพญาไชยยานุพัทธ์

(เจ้าพระยาไชยยานุภาพ)

๒ เจ้าพญาไชยชาญ

(เจ้าพระยาปราบไตรจักร)

ข้อข้างปลายพระที่นั่งระวางคันซ้ายขวา

ตามฉบับพิมพ์	สอบทำเนียบ
๑ ปลายศรีไชยจักร	(ตรง)
๒ ปลายจักรกรมहिมา	(จักรกรมहिมา)
๓ ปลายมงคลจักรพงศ์	} (มงคลจักรพาฬ)
๔ ปลายพิมานจักรพันธุ์	
๕ ปลายสวาทพิไชย	(เห็นจะเป็นสวตวิไชย)
๖ ปลายไกรบุษพันธ์	(เห็นจะเป็นไทรภพอนันต์)
๗ ปลายกายจักรรัตน	} (แก้วจักรรัตน มีในยวนพ่าย)
๘ ปลายมัตตะระงเท	
๙ ปลายกฤษรราช	(เห็นจะตรง)
๑๐ ปลายบวรนาเค	(เห็นจะเป็นบวรนาเคนทร)

ข้างเหล่านี้เอาไว้ในโรงข้างเบื้องซ้ายขวา ภายในพระราชนั่ง

ข้อข้างปลายระวางใหญ่ซ้ายขวา

ตามฉบับพิมพ์	สอบทำเนียบ
๑ ปลายหัตถ์ตั้งวิไชย	} (หัตถ์วิไชย มีในยวนพ่าย)
๒ ปลายไอยรารามาตย์	
๓ ปลายจงจักรพันธ์	} (โจอมจักรพาฬ มีในยวนพ่าย)
๔ ปลายพิมานไชย	

ตามฉบับพม่า

สอบทำเนียบ

๕	พलयคชินทรตัน	}	(คชินทรตัน)
๖	พลายสวาทิกุญชร		(สวสติกุญชร)
๗	พลายคชนาเค	}	(เห็นจะเป็นคชนาคินทร)
๘	พลายชินทราช		(เห็นจะเป็นกรินทราช)
๙	พลายสิวาคัก	}	(สารคิวัตติย มีในยวนพ่าย)
๑๐	พลายพิชณูจักร		(ตรง มีในยวนพ่าย)
๑๑	พลายสรจจันทร	}	(สรสงสาร ? มีในยวนพ่าย)
๑๒	พลายพรรณชมพู		(บานชมพูทวีป มีในยวนพ่าย)
๑๓	พลายนรามวิษิต	}	(เห็นจะเป็นรณวิษิต)
๑๔	พลายฤทธินรามวิไชย		(เห็นจะเป็นฤทธิวิไชย)
๑๕	พลายจุลเตถี ประภูแตก	}	(ชนะสืบทศ คู่กับฤทธิกำจร)
๑๖	พลายไชยเทพฤทธิศ		
๑๗	พลายพลภฤทธิสปกศักดิ์	}	(ในยวนพ่าย ฤทธิพระไชยศักดิ์)
๑๘	พลายพลภริภกษสปีทธิ		(ในยวนพ่าย รัชชพระไชยศรี)
๑๙	พลายสุรราชสังหาร		(แสนสังหาร คู่กับปราบเมืองแมน)
๒๐	พลายพรหมพาห	}	
๒๑	พลายพรหมพาหุ		
๒๒	พลายพรหมหุ	}	
๒๓	พลายพรหมเห		

ตามฉบับพม่า

สอบทำเนียบ

๒๔	พलयพิชณุไสย	}	(เห็นจะเป็นพิศณุศักดิ์)
๒๕	พलयพิชณุสิทธิ์		(เห็นจะตรง)
๒๖	พलयพิชณุฤทธิ์	}	(เห็นจะตรง)
๒๗	พलयพิชณุรักษ์		(เห็นจะตรง)
๒๘	พलयมินนมิตร	}	(มโนนฤมิต มีในยวนพ่าย)
๒๙	พलयวิจิตรเจษฏา		(ตรง แต่ในยวนพ่ายเรียกอิษฏารมย์)

ข้อข้างพलय (ระวางเพ็ญ)

ตามฉบับพม่า

สอบทำเนียบ

๑	พलयพิไชยนาเค	}	(พิไชยนาเคนทร์)
๒	พलयคเชมहिมา		(คเชนทรฤทธิ์)
๓	พलयรัตนกฤษร	}	(ราชากฤษร)
๔	พलयบวรเอรารา		(บวรไอยรา)
๕	พलयคเชหัตติง	}	(คเชนทรหัตตินทร์)
๖	พलयกรินทราชา		(ตรง)
๗	พलयมงคลรัตนารถ	}	(มงคลรัตนาศน์)
๘	พलयราชไกรสร		(ตรง)

ตามฉบับพม่า

สอบทำเนียบ

๙	พलयสกลโลกา	}	(เห็นจะเป็นขจรโลกา)
๑๐	พलयมหาคชสังข์		(มหาคชสาร)
๑๑	พलयสังข์คชสีห์	}	(สังหารคชสีห์)
๑๒	พलयมณีจักรพันธู์		(มณีจักรพรรดิ)
๑๓	พलयสวาทิคเขนทร	}	(เห็นจะเป็นสวัสด์คเขนทร)
๑๔	พलयกรินทราชา		(เห็นจะเป็นกเรนทรราชา)
๑๕	พलयวรวารกุล	}	(บวรไวยกุล)
๑๖	พलयสุนทรเทพ		(สุนทรเดช)
๑๗	พलयสงไสยพุม	}	(ในยวนพ่าย สิทธิพระสัมพุทธ)
๑๘	พलयสุทโชัยจักร		(ในยวนพ่าย สุททพระสมภาร)
๑๙	พलयบรรยงเอรารา	}	(บรรยงไอยรา)
๒๐	พलयสุตสุนง		(สุริยาภิรมย์)
๒๑	พलयลประคักติ	}	
๒๒	พलयรัชธานี		
๒๓	พलयฤทธิไกรสร	}	(เห็นจะตรง)
๒๔	พलयขจรวัคพันธ		(ขจรจักรพาฬ)
๒๕	พलयศรีสรจักรภัส	}	
๒๖	พलयศรีสรนารถ		

ตามฉบับพม่า

สอบทำเนียบ

๒๗	พलयกฤษไชย	}	(ตรง)
๒๘	พलयไกรสรทิศ		(ไกรสรเดช)
๒๙	พलयสุนทรเทพ		
๓๐	พलयตรงภูบาล	}	(ทรงภูบาล)
๓๑	พलयจันทรวงจร		(सारวงจร)
๓๒	พलयพรหมพิศ	}	
๓๓	พलयพรหมจรรย์		
๓๔	พलयพรหมพันธ์		
๓๕	พलयพรหมพิศตร์		
๓๖	พलयพิชณูรักษ์	}	(เห็นจะตรง)
๓๗	พलयพิชณูรงค์		(เห็นจะตรง)
๓๘	พलयพิชณูพงศ์	}	(ตรง)
๓๙	พलयพิชณูพันธ์		(เห็นจะตรง)
๔๐	พलयมโนรักจ้านงค์	}	(มโนรถจ้านง)
๔๑	พलयสุริยาจักร		(ทรงสุระกระษัตริย์)
๔๒	พलयจันทประสิทธิ์	}	(เห็นจะแก้เป็น ประกายเพลิงพิศม์)
๔๓	พलयฤทธิประไลย		(เห็นจะแก้เป็น ฤทธิสังหาร)

ตามฉบับพม่า	สอบทำเนียบ
๔๔ พลายบุญญพิฤทธิจันฉาง	}
๔๕ พลายพลพิฤทธิจันฉาง	
๔๖ พลายมานประไลย	(มารประไลย)
๔๗ พลายไภยภักตักลัป	(ไฟพัทธกัลป์)
๔๘ พลายแรงฤทธิกำจร	(ตรง)
๔๙ พลายบวรธานี	(ตรง)
๕๐ พลายสุบเพชร	}
๕๑ พลายชนจันทพงศ์	
๕๒ พลายโลรัตนารถ	}
๕๓ พลายชาติคช	
๕๔ พลายสุริยาภิรมย์	(คชาภิรมย์ เต็มเห็นจะเป็นสุริยาภิรมย์)
๕๕ พลายสมภูษิต	(ชมพูนุท)

ข้อข้างพงพระที่นั่งระวางไถ่

ตามฉบับพม่า	สอบทำเนียบ
๑ พงเทพลลา	}
๒ พงเทพลลัป	
๓ พงหงสลลา	(ตรง)
๔ พงหงสลลัป	(หงสาสวรรค์ เต็มเห็นจะเป็นหงสลลลาค)

ตามฉบับพม่า

สอบทำเนียบ

๕	พังสุริยรังษัง	}	(สุริยโสภา)
๖	พังสุรังคราเซ		(สุริยาประพาส)
๗	พังสมภารอักษร	}	(เห็นจะตรง)
๘	พังสมพรอศวร		(เห็นจะตรง)
๙	พังอนงค์ศรีสวรรค์	}	(ตรง)
๑๐	พังอนันตศรีดวงศ์		(อนันตศรีสวัสดิ์)
๑๑	พังอนัญญบรรยง	}	
๑๒	พังอนงบานเย็น		
๑๓	พังอนันตสุรสิงห์	}	
๑๔	พังอเนกสุรสิทธิ์		
๑๕	พังอนันตไกรกง	}	
๑๖	พังอตุลย์ไกรกฤตย์		
๑๗	พังพิจิตไชยจง	}	
๑๘	พังหิมลจินดา		
๑๙	พังหิมลศรีสัทธาน	}	(วิมลศรีสถาน)
๒๐	พังหิมลศรีสถิตย์		(วิมานศรีสถิต)
๒๑	พังพิพิจฉงภักกร	}	
๒๒	พังพิพัฒน์จงพูน		

ตามฉบับพม่า

สอบทำเนียบ

- ๒๓ พังพิมูลจงพันธ์ }
 ๒๔ พังพจนจงพูน }

ข้อข้างพัง (เห็นจะระวางเพ็ชรว) สำหรับนำและตามเสด็จ

ตามฉบับพม่า

สอบทำเนียบ

- ๑ พังอนุเบจร } (สกลเกษร)
 ๒ พังบวรราเคนทร } (บวรโกสุมภ์)
 ๓ พังเปมบรรอง } (เหมราชบรรอง คู่กับเหมราลีลาศ)
 ๔ พังอนงครังจัจ } (เห็นจะเป็นอนงครันจวร)
 ๕ พังพิพัฒโกสุม }
 ๖ พังกัฎมิขัจจะปา }
 ๗ พังมณรัตน์มาลา } (รัตน์มาลา)
 ๘ พังปุกจป่าสวัง } (รัตน์นาฏ)
 ๙ พังกิจจาบรรอง } (ปทุมมาศบรรอง)
 ๑๐ พังอนงคนารี } (อนงคลีลา)
 ๑๑ พังวิสาอักษร } (เต็มเห็นจะเป็น กินราอัสสร)
 ๑๒ พังกัณนรบัษี } (ตรง คู่กับนรสุวรรณค์)
 ๑๓ พังราชสุรังค์ } (ราชสุรังค์)
 ๑๔ พังสรพรพิมล } (สรพรพางค์พิมล)

๑๕	พังสกลโกสม	}	(ตรง)
๑๖	พัง โกรภูมิวิธัสมี		(ภูมิวิธัน)
๑๗	พังเทพประภา	}	(ตรง)
๑๘	พังเทพาประพัต		(เทพาประพาส)
๑๙	พังสุริยลลิตา	}	(ตรง)
๒๐	พังสุริยลลิต		(สุริยลลิตา)
๒๑	พังปุจจะมัลลา	}	(บุษบันโสภา)
๒๒	พังปุจจะปากุล		(บุษบากร)
๒๓	พังเกษุนโสภา	}	(เกษโรโสภา)
๒๔	พังเกษาสุนทร		(เกษาสาวคณธ์)
๒๕	พัง โกสมพັນ	}	(โกสมพัน)
๒๖	พัง โกษ้อกสร		(โกษ้อปสร)
๒๗	พังคเชนทร์จัน	}	
๒๘	พังรังษังพิมล		

บ็อระวางม้านัน

ม้าวพระที่นั่งพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาสำหรับทรงตามนามวันฉวัน

- ๑ เจ้าพระยาอานันย์ เชนขบ (เจ้าพระยาอานาชาติ) ข้าย
- ๒ เจ้าพระยาราชพาหนะ (ตรง) ขวา

ม้าแดงสำหรับทรงวันอาทิตย์ ๘ ม้า (ระวางใหม่วันละ ๑๒ ม้า)

- ๑ ดินครยัสสัม (ทินกรรศมี)
- ๒ มณีปราณ (รพีพรรณ เต็มอาจจะเป็นมณีพรรณ)
- ๓ เหมบรรยงค์ (สุริยบรรยงค์ เต็มอาจจะเป็นเหมบรรยงค์)
- ๔ หงส์พิมาน (ตรง)
- ๕ โลหิตตั้ง (โลหิตตางค์)
- ๖ สารพรรภาศ (สรรรพางครัต)
- ๗ อตุลรัตน (เต็มกำพลรัตน์ แก้วเป็นกำพลพัตร
เต็มอัสฏักคต เป็นคู่)
- ๘ บัทมราช (เต็มบัทมราช เต็มบัสวหล้าชั้นเป็นคู่)

ม้าขาวสำหรับทรงวันจันทร์ ๘ ม้า

- ๑ สุกรัสสัม (สังขรศมี เต็มอาจจะเป็นสุกรรศมี)
- ๒ ศิริประภาศร (ศรีประภัสสร)
- ๓ ศิริสุนันท์ (แสงศศิธร เต็มอาจจะเป็นสีศศิธร)
- ๔ เจสรจันทร (เขจรจันทร)
- ๕ ตาวิจจะตารา (คารินทตารา ม้าปลั่งวันพุธ)
- ๖ พาหะพิมาน (พาหะพิมาน ม้าปลั่งวันพุธ)

- ๗ รตนมัลลดา
- ๘ ฐปาภีรภัค

มัสีม่วง (กะเลียวสีจันท์) สำหรับทรงวันอังคาร ๘ ม้า

- ๑ ขมพูนัค (ขามพูนัค ม้าปลั่งวันพุธ)
- ๒ สหัสสรังษี (ตรง แต่เป็นม้าปลั่งวันพุธ)
- ๓ บวรรัศมี (เกสรคินี เต็มอาจจะเป็นบวรรัศมี)
- ๔ สุนทรลุด (ภุมรัศมี เต็มอาจเป็นสุนทรลักษณ)
- ๕ อุดมพิลาป
- ๖ โภสสพันธ์
- ๗ วิสุโขติ
- ๘ วิโรหารุง

มัสีแสด (สีปลั่ง) สำหรับทรงวันพุธ ๘ ม้า

- ๑ ฐปาสวัต
- ๒ ภัทวิสุทธิ
- ๓ วิสุโขสภา (เต็มวิสุทธิโสภา แก้เป็นทิพยโสภา)
- ๔ สุตาทิน (เต็มสุธาทวีป แก้เป็นสุธาทิพ
วันอังคารทั้ง ๒ ม้า)

- ๕ ทิพย์โสภา
 ๖ ปรณามรติ
 ๗ รุจรสัม (วิรุจรสัม)
 ๘ ศิริสหัน (ศรีเสาวภาค)

ม้าเหลืองสำหรับทรงวันพฤหัสบดี ๘ ม้า

- ๑ กิจจุนุรขันธ์ (สุพรรณสงคราม)
 ๒ กิจจุนุพิสิทธิ์ (กาญจนพิจิตร)
 ๓ เหมมมงคล (ตรง)
 ๔ หยรุทรตัน (ไทรจรสัม)
 ๕ กะนุตกฐา (กนกฐา)
 ๖ สาคุตรตัน (จามรุตตัน)
 ๗ ขามณิบรรณ (จามนิกร)
 ๘ ชาปรมัต (จามรมาศ)

ม้าลาย (แซมผ่าน) สำหรับทรงวันศุกร์ ๘ ม้า

- ๑ อนันตสีหัต (อนันตสีหาศน์)
 ๒ อากาศพิมาน (ตรง)
 ๓ พาหะวทา (พาหะวตาร์)

- ๔ ปารุตหงส์ (วายุพาหะ เดิมอาจจะเป็นมารุตพงศ์)
 ๕ เมฆมาลา (ตรง)
 ๖ เมฆาพิลาป (เมฆาพิลาศ)
 ๗ วิวัณเวหา (วิเวกเวหา)
 ๘ วิลาหก (พลาหก)

ม้าคำสำหรับทรงวันเสาร์ ๘ ม้า

- ๑ กาฬาศรี (ตรง คู่กับ ศรีอัมถการ)
 ๒ นิลาวง (เดิมอาจจะเป็น นิลาวรรณ แก่เป็นนิลวรรณ
 คู่กับนิลพาหุ)
 ๓ สารพัน (สยามพรรณ)
 ๔ อชังสุต (อัญชันโชติ)
 ๕ กาฬอาชา (เดิมอาจเป็นกาฬอาชา แก่เป็นกฤษณาภรณ์)
 ๖ วรวานิล (ตรง)
 ๗ สิงขรินทรรัตน์
 ๘ บัทมกาลา

รวมม้าพระที่นั่ง ๕๘ ม้า

รถพระที่นั่ง

สุวรรณคัจจราน

นภังคปจจตุต

จักรรัตนปัญญา

วิษยรัตนา

รวม ๔

(ข้อรถพระที่นั่งทั้ง ๔ นี้ ไม่รู้ว่าอย่างไรจะถูก เพราะไม่มีอะไรสอบ)

ข้อเรือพระที่นั่ง

๑. ทินครุฑ (ที่นั่งครุฑ) ศีรษะครุฑ (มงคลสุบรรณ)
๒. ทินหงส์ (ที่นั่งหงส์) ศีรษะหงส์ (สุพรรณหงส์)
๓. ทินกิ้ง (ที่นั่งกิ้ง) ศีรษะช่อดอกไม้ (เห็นจะหมายความว่าลายกระหนก)
๔. เอกไชย ศีรษะช่อดอกไม้
๕. ทองควินปลา (ทองขวายูฟ้า)
๖. (ที่นั่ง) ไกรสรमुख มรรค (ไกรสรमुख มณฑป ?)
๗. นาคเธร (นาคเหรา) ศีรษะนาค
๘. นาควาสกรี (ตรง) ศีรษะนาค

เรือพระที่นั่ง ๔ ลำ มีปราสาท (บุษบก)

ข้อเรือขบวน

มัจฉลมหรรณพ

ศีรษะสิงห์ (มัจฉลมหรรณพ)

มัจฉลสุตภุคบันใจ

ศีรษะสิงห์

โถมทรนพ	โต
ติสุดเขยศรี	โต
ศรีเอกเขย	(ศรีประสุนทรไชย)
ไกรสร	(ไกรสรจักร)
ศรีพิมานไชย	(ชลพิมานไชย เดิมอาจจะเป็น ศรีพิมานไชย คู่กับไกรสรมาศ)
พิศประระทยา	
อลงกภูนาว่า	(เห็นจะตรง)
หงส์ทอง	(น่าจะเป็นเอกไชยเห็นหนาว คู่ชก)
ลาวทอง	(เอกไชย หลาวทอง คู่ชก)
นรสีหวิสุทธิไชยขิน	(มนุสสสีห์)
นรขิน หทวิน อากาศ มนุสสสีห์	
ชินทรตนาต	สิงโต (น่าจะเป็นครุฑเห็นเห็น)
ชินหัสสนาวา	โต (น่าจะเป็นครุฑตรีจไตรจักร)
โลโต แดก ปุ่ปะแวก	(น่าจะเป็นกระบี่ปราบอรอนราพณ์)
โลโต แดก ปุ่ปะวง	(น่าจะเป็นกระบี่ปราบเมืองมาร)
เขยสวัสดิ์	(เห็นจะเป็นไชยสวัสดิ์)
เขยรัตนพิมาน	(ไชยรัตนพิมาน)
อังวะ เรือพม่า	(เห็นจะเป็นเรือกระแฉ)
สุรพิมาน เรือพม่า	
นุ่ปัสติ เรือพม่า	

โลกา	(เรื่อง)	เรื่อง
คชคีรี	(คชคีรี เรื่องสมุหกลาโหม)	เรื่อง
ราชคีรี	(ราชคีรี เรื่องสมุหนายก)	เรื่อง
ม้า	(เรื่องปลัดทูลฉลองมหาดไทย)	เรื่อง
เลี้ยงฉา	(เรื่องปลัดทูลฉลองกลาโหม)	เรื่อง
เรจ	(เรื่อง)	เรื่อง

สมณศักดิ์

สมเด็จพระสังฆราชา	(สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ) พระ	สังฆราชฝ่ายคามวาสี
สังฆราชา	(พระวันรัต) พระสังฆราชฝ่ายอรัญวาสี	
พระพิมล	(พระพิมลธรรม)	
พระเทพมุนี	(ตรง)	
พระเทพภว	(ตรง)	
พระเทพโมฬี	(ตรง)	
พระอุบาลี	(ตรง)	
พระสีวลี	(ตรง)	
พระพุทฺธโมชา	(ตรง)	

๒๖๐

พระธรรมโศคม	(ตรง)
พระพุทธ	(พระพุทธานุชาจารย์)
พระมหามงคคณฑพน	(ตรง)
พระวินัยธร	(ตรง)
พระวินัยธรรม	(ตรง)
พระสมุห์	(ตรง)
พระใบฎีกา	(ตรง)

รวม ๑๖ รูป

ชื่อบริษัทใหญ่สำหรับกรุงศรีอยุธยา

ตามฉบับพิมพ์	สอบทำเนียบ
มหาเวก	(มหาฤกษ์)
มหาไชย	(ตรง)
มหาจักร	(ตรง)
มหากาล	(มหากวฬ)
พินาศหงสา	(ชนะหงสา)
ชะวาทก	(ตรง)

อังวะเหล็ก	(ทรง)
	(น่าจะมีชื่อละแวกพินาศอีกบอก ๑)
พินาศสังหาร	(เห็นจะเป็นพินาศสังหาร)
มานพิมาศ	(มารปรลัย)
ภิมขัณฑ์	(เห็นจะเป็นภิมขัณฑ์สถาน)
ตาปะขาวกุกวัด	(ตาปะขาวกุกวัด)

ราชประเพณีกรุงศรีอยุธยา

พระราชาภิเษก

ตามตำนานซึ่งมีมาในพระตำราราชาภิเษกนั้น กล่าวว่าคัด
 เดิมมีต้นมะเคื่อใหญ่ต้นหนึ่ง อยู่ข้างทิศตะวันออกพระมหานครราช
 ธานี ไม่สู้ห่างไกลนัก อยู่มามะเคื่อต้นนั้นล้มลง โดยมีได้มีลมพายุพัดให้
 โค่น ต้นมะเคื่อที่ล้มนั้น หน่ยอดมาสู่ทิศปราสาทในพระราช-
 วังเป็นมงคลนิมิตอันประเสริฐ พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาจึงโปรดให้เอาไม้
 มะเคื่อ นั้นมาทำตั้งสำหรับประทับทรงพระกระยาसनานในการมงคล
 เช่นพระราชาภิเษกเป็นต้น พระองค์ย่อมประทับเหนือพระที่
 นั่งตั้งไม้มะเคื่อ ทรงพระกระยาसनานก่อนแล้ว (จึงเสด็จไปประทับ
 พระที่นั่งภัทรบิฐ) มุขอำมาตย์ถวายเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ คือ
 พระมหามงกุฏ ๑ พระแสงขรรค์ ๑ พัดวาลวิชนี ๑ ชาร์พระกร ๑

ฉลองพระบาทคู่ ๑ ขณะนั้นพราหมณ์ปุโรหิตก็ถวายพระพรและเป่า
สังข์ทักษิณาวัฏ เจ้าพนักงานตีกลองอินทเทวี และชาวประโคนก็
ประโคมเครื่องเบญจตุรียงคั่นพร้อมกัน แล้วพระเจ้าแผ่นดินเสด็จ
ออกประทับราชบัลลังก์ อันปลุกตักด้วยหนึ่งพระยาราชนสีห์ เสนา
พศุภามาตย์เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกัน ถวายพระนามอันจารึก
ในพระสุพรรณบัฏ มีกรอบประดับด้วยแก้วมณี และมีพานทองรองรับ
พระนามพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏ

ตามฉบับพิมพ์

ฉลองสือสมุด

อะอาเปกขศิริ

น่าจะขึ้น "โอม" อะโอรัง "ศิริ"

สมเด็จพระบรมราชาธิราช

สมเด็จพระบรมราชาธิราช

รามาศิบัติ ศิริจันปัจจุจ

รามาศิบัติ ศิริสรรเพชญ์ บรม

มหาจักรกวัตติงสรทยาธิบัติ

มหาจักรพรรดิศวร ราชาธิบัติ

ศิริสัจจ

ศรีสุจริต

ศิริสัทธ

ทศพิชธรรม

หังจักกวาพิย

มหันตจักรวาพิยเป็นพระ

สุริเยนทราชาธิบัติ

สุริเยนทราชาธิบดินทร

ทหรินหรังนทยาทาบัติ

ทหรินทรธาดาธิบัติ

ศิริวิบูล

ศิริวิบูลย์

ตามฉบับพม่า	ลองสอบดู
คุณะปักขจิตตะ	คุณอกนิฐ
เนตตะจิตตรุจิตร	เมตจิต รุจิตร
ภวณาทิตร์จคคิ	ภวนาทิตร์ฤทธิ
พรหมเทวาเทภปถิ	พรหมเทวาตีเทพ (นฤปตินทร)
ภุมินทรธราชรัตนากาศ	ภุมินทรธราชรัตนากาศ
มุกทิงส์	สมมติวงส์
องค์เอกาทสรฐ	องค์เอกาทสรฐร์
วิสุตตรสวาตร	วิสุทธิสามารถ
บรมติโลกนาม	บรมไตรโลกนาถ
อาทวิขย	อาทวิขยวิชัย วิไสย
สมุททยทโยมนันต	สมุทไทยตโรมันต์
อนันต์คุณะ	อนันต์คุณ
วิบูลสุนทรธรรมิกราช	วิบูลสุนทรธรรมิกราช
เตชรมิมล	+ +
โลกนาถวิรสลาธิราชรามิเชจโลก	+ ราชธิราช + +
เตชทสหณุลญาณะสมันตะ	+ + + + +

มัตันตะ	ภาริตตะวิไชย	+	+	+	๕	+
อสุรยาว	ปักก	ขัตติวงศ	+	+	+	ขัตติยวงศ
องครามาธิบัติ						องค์รามาธิบัติ
ตรีภวนาปัจ						ตรีภวนาพิเศษ

โลกเสฐวิสุทธิ มกุฏรัตนาลอกโมลี โลกเชษฐวิสุทธ มกุฏรัตนโลกย์โมฬี
 สัปทุมมสุริยวงศ ศรีปทุมมสุริยวงศ
 องค์อับัจจุ องค์—
 พุทธังกุล พุทธางกูร (บรมบพิตร)

(เห็นจะเป็นพระนามถวายสมเด็จพระเจ้าสุริยามรินทร์ ที่ ×
 วัันนี้ ไม่รู้ว่าจะสอบเป็นอย่างไรได้)

ต่อมา พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเสด็จโดยกระบวนแห่พยุหยาตรา
 เลียบพระนคร และมีการสมโภชพระนครอันมีนามว่า (กรุง) เทพ
 มหานคร บวรทวารวดี ศรีอยุธยา มหาคิลกภพพรรฐ ราชธานี
 บุรีรมย์

เมื่อเสร็จการพระราชพิธีแล้ว พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาโปรดให้
 เอาทองคำมาช่างม่านาหนักเท่าพระองค์ ทรงสร้างพระพุทธรูปและให้
 ทำเงินบาทพดด้วง เงินสลึง เงินเฟื้อง โดยน้ำหนักอันถูกต้องตาม
 โบราณราชประเพณี อนึ่งโปรดให้ขุดเวินไม้เก็บส่วยสาอากร ๓ ปี
 และทรงพระกรุณาโปรดให้ปล่อยนกโทษ ซึ่งติดอยู่ในเวรจำนั้นด้วย

พระราชพิธี ๑๒ ราชตามพระตำรา

เดือน ๕

พระราชพิธีละล้างสุก (เถลิงศก) เมื่อสงกรานต์ (๑) (พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเสด็จไป) สรงน้ำพระ (พุทธปฏิมากร) ศรีสรรเพชญ์ (เทวรูป) พระพินเนศวร (๒) โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะเข้ามาสรงน้ำและรับพระราชทานอาหารบิณฑบาต และจัดบุ๋จจัยทานที่ในพระราชวังทั้ง ๓ วัน (๓) ทรงก่อดุสิตยทวายทั่วพระศรีสรรเพชญ์ และมีการฉลองพระเจดีย์ทวายด้วย (๔) ตั้งโรงท่อกานเลี้ยงพระและราชภรรยาซึ่งมาแต่จตุรทิศ มีเครื่องโภชนาหารคาวหวาน นากินนาอาบและยารักษาโรค พระราชทานทั้ง ๓ วัน

เดือน ๖

พระราชพิธีจรตพระนังคัล (คือแรกนาขวัญ) พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาโปรดให้พระภิกษุมาร (พระจันทรกุมาร) แรกนาต่างพระองค์ ส่วนพระมเหสนันักจันทางเทพีต่างพระองค์เหมือนกัน ผู้แรกนาคันงเสลียงเงิน มีกระบวนแห่เป็นเกียรติยศ แห่ไปยังโรงพิธีซึ่งตั้งที่ตำบลวัดผ้าขาว ๑ ครั้นถึงเวลามงคลฤกษ์ พระภิกษุมารถือคันทันไถอันเทียมด้วยโคสุภุกราช (ออกญา) พลเทพ จูงโคไถ ๓ รอบ นางเทพีหว่านพันธุ์ข้าวเสร็จแล้วจึงปลดโคสุภุกราชออกให้กินน้ำและถ่วงข้าวเปลือก ถ้ากิน

๒๖๖

สิ่งใดก็มีค่าทำนายน่าต่าง ๆ ภายในเวลาการพระราชพิธีรดพระนังคัล
๓ วันนั้น ยกพระราชทานภาษีค่าทำ และอากรขนอนตลาดแก่
พระภิกษุมาร เมื่อได้ทำพระราชพิธีรดพระนังคัลแล้ว ราษฎรจึงลง
มือไถหว่านทำนาได้

เดือน ๗

พระราชพิธีตุลาการ พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเสด็จประทับเหนือ
สุวรรณราชบัลลังก์ ทรงสะเตาะพระเคราะห์ แล้วทำพระราชพิธี
มังคลาภิเษก แล้วเอาเงินบาทขังให้หนักเท่าพระองค์ พระราชทาน
แก่พราหมณ์

เดือน ๘

พระราชพิธีอาชาตม พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา (๑) ทรงบำเพ็ญ
พระราชกุศลบวชนาค เป็นภิกษุบ้าง สามเณรบ้าง รวมจำนวนเท่า
พระชนมายุ (๒) มีกรมทรรสพสมโภชพระพุทธรูปสุนทร (ในหนังสือ
เรื่องนหมายความว่า พระพุทธรูปสี่หังค์) ๓ วัน ๓ คืน (๓) ทรง
หล่อเทียนพรรษาจบบพระหัตถ์แล้วในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ส่งไปถวายเป็น
พุทธบูชาตามพระอาราม ทั้งในกรุงและหัวเมือง

เดือน ๘

พระราชพิธีนารายณ์ประทมสินธุ์ มีกรมทรรสพที่พระที่นั่ง

มหาปราสาทขัณฑ์รัตนนา (เบญจรัตนมหาปราสาท) พระเจ้ากรุงศรี
อยุธยาสร้างมูรธาภิเศก แล้วเป็ล่องเครื่องทรงเมื่อสร้งสนานพระราชทาน
แก่พราหมณ์

เดือน ๑๐

พระราชพิธีภัทรบท (๑) พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงฉลอง
พระภิกษุสามเณร ซึ่งทรงพระกรุณาให้บวชเป็นนาคหลวง (๒) พวก
พราหมณ์ทำพิธีรำขอทอดเชือกตามเข็อก (๓) สนานข้างต้นม้านัน

เดือน ๑๑

พระราชพิธีอาสาสูยข (๑) พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงเรือ
พระที่นั่งกงลำ ๑ พระอัครมเหสีทรงลำ ๑ แบ่งเรือกัน แล้วโปรดให้
เสนาอำมาตย์ทงหลายแบ่งเรือกันโดยอันดับ ทำพระราชพิธีตั้งแต่วัน
ขึ้น ๑๔ ค่ำจนแรมค่ำ ๑ รวม ๓ วัน พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงเครื่อง
ขาว พระมหามงกุฎทำด้วยเงิน (๒) เวลากลางคืนพระเจ้า
กรุงศรีอยุธยา เสด็จลงลอยพระประทีปอุทิศถวายเป็นพุทธบูชา แล้ว
เสด็จลงเรือพระที่นั่งกง ประทับยืนไปในเรือ พร้อมด้วยเรือเสนา
อำมาตย์อันประดับด้วยประทีปแห่เสด็จรอบพระนคร (๓) มีการเลี้ยง
ลูกขุนพระราชทานข้าราชการทงปวง (๔) เสด็จพระราชดำเนิน

พระราชทานพระกรฐินตามพระอารามในกรุง ส่วนพระอารามตามหัวเมืองนั้น พระราชทานไปให้เจ้าเมืองกรมการทอด

เดือน ๑๒

(๑) พระราชพิธีจองเปรียง ตามประเพณี (ชักโคม) ในพระราชวัง และตามบ้านเรือนทั้งในพระนครนอกพระนครทั่วกัน กำหนด ๑๕ วัน (๒) ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ โปรดให้ทำจุลกฐิน คือ ทอดผ้าให้เสร็จในวันเดียว แล้ว (เอาผ้าผืนนั้นพระราชทานพระกรฐิน)

เดือนอ้าย

พระราชพิธีคลุ้ม (น่าจะหมายความว่าขอลม) คือพิธีชักว่าวเรียกลม

เดือนยี่

พระราชพิธีบูชาภิเชก ตั้งพระมณฑป เอาดอกไม้ ๗ สี มาเรียงไว้ พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเสด็จประทับเหนือบัลลังก์ดอกไม้นั้น จำρεύพระนขา แล้วพราหมณ์จึงถวายมูรธาภิเชก

เดือน ๓

พระราชพิธีขึ้นต้อ (น่าจะหมายความว่าจางนยะเทาะห์)

(คือพิศเฝ้าข้าวก็นับได้ แต่รายการพิศทกลงไว้ในหนังสือ เป็นพระ-
 ราชพิศตรัยมพวายไป) คือตงเสาสสูง ๔๐ ศอก ๒ เส้า กว้าง ๔ ศอก
 มีข้อเอาเชือกผูกแขวนผ่านกระดานแผ่นหนึ่งยาว ๔ ศอก กว้าง ๒ ศอก
 พราหมณ์ ๔ คนขนนึ่งเหนอกระดานนี้โลชิงช้า ข้างหน้าชิงข้าม
 เสาสสูง ๔๐ ศอก ปักอีกเส้า ๑ เอาเงิน ๔๐ บาทใส่ถุงห้อยไว้ที่เส้าน
 ให้พราหมณ์โลชิงช้าไปคาบเงินที่ห้อยไว้ ถ้าคาบได้ก็ไต่เงินนั้น ถ้า
 และคาบมิได้พราหมณ์นั้นก็ตองถูกฝังดินเพียงบนเอน และไม้กระดาน
 ขิงขานนี้ เมื่อเสร็จการพิศแล้ว เอาลงฝังไว้ในแผ่นดิน ในการ
 พระราชพิศนี้ พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาโปรดให้ (ออกญา) พลเทพ เสนา
 บัติกรมต่างพระองค์นี้ แห่ไปอยู่ที่พราหมณ์โหนชิงช้า นั่งในมณฑป
 แต่เอาเท้าลงดินได้แต่ข้างเดียว ถ้าเมื่อยเปลือเอานเท้าลงดินทั้ง ๒ ข้าง
 แล้ว ถูกปรับของที่ได้รับพระราชทาน คือ ส่วยและอากรซึ่งมาแต่
 หัวเมืองต่าง ๆ ตลอดจนเครื่องราชบรรณาการที่เข้ามาในระหว่างพิศ
 นั้น ตองตกเป็นของพราหมณ์ทั้งสิ้น

เดือน ๔

พระราชพิศสัมพัจฉรฉินท์ พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาโปรดให้
 นิมนต์พระสงฆ์เข้ามาเจริญพระพุทธมนต์ ๓ วัน และสวดอาฎานาฎิ-
 สูตร เวลาสวดมนต์นั้น พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงพระมหามงคลอัน

ผูกคอกกับสายสัญญาณ ครั้นถึงวันคาร์บ ๓ ซึ่งสวดอาถรรณานาฏยสูตร เจ้าพนักงานยิงปืนใหญ่ล้อมรอบทั้งกำแพงพระราชวังและกำแพงพระนคร เมื่อเสร็จการพิธีแล้ว ให้เชิญเครื่องราชกกุธภัณฑ์ที่สรรพาวุธมาประสู นามนต์และประนามนต์ข้างต้นมาคืนด้วย เป็นเสร็จการพระราชพิธี ๑๒ ราศี ซึ่งมีตามตำรากรุงศรีอยุธยาเพียงเท่านั้น

ประเพณีเสด็จออกแขกเมือง

เมื่อมีราชทูตประจำประเทศเข้ามาสู่พระนคร ธรรมเนียมรับราชทูตโปรดให้จัดการดังนี้ คือ ในท้องพระโรงที่เสด็จออก หน้าราชบัลลังก์ (เห็นจะเป็นหน้าพระที่นั่งบุษบกมาลา) ตั้งเสวตฉัตร ๕ คัน ท้องพระโรงข้างซ้ายขวา ตั้งเครื่องสูงข้างละ ๖ คัน มีบังแทรกตั้งสลับหน้าราชบัลลังก์ลงมา วางแท่นทองปูกำมะหยี่บัลลาดลายทองคลุมแท่น ๑ ตั้งพานทองแว่นฟ้าเหนือแท่นทองนั้น สำหรับรับพระราชสาส์น และมีโต๊ะตั้งพานทองอีก ๖ โต๊ะ ตั้งเครื่องราชูปโภค มีพานพระขันหมากและพระสุพรรณศรีเป็นต้น ต่อออกมาจัดที่สำหรับเสนาอำมาตย์ผู้ใหญ่ผู้น้อยเฝ้าตามตำแหน่ง เป็น ๘ แถว รวมจำนวนข้าราชการที่เข้าเฝ้าในท้องพระโรง ทั้งฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา ๔๐๐ มหาตเล็กเฝ้าฝ่ายซ้ายขวาใกล้พระราชบัลลังก์ประมาณ ๕๐ ข้างหน้าพระลานแต่พระที่นั่งออกไปจนถึงประตูแดง มีพลทหารแต่งตัวถืออาวุธประจำ

ข้าวยวาช้างละ ๕๐๐ คน และปลูกปะรำขึ้นพระยาข้างเผือกข้างพระ
มหาปราสาท ข้างเผือกนั้นแต่งเครื่องไหมทองขึงได้มาแต่เมืองฝรั่งเศส
และมีตาข่ายปกกระพอง (เห็นจะหมายความว่าตาข่ายล้อม) ที่เท้าข้างใส่
กำไล เครื่องยศสำหรับข้างเผือกมีสัปทน อ่างทองสำหรับน้ำกิน
ถาดเงินสำหรับใส่กล้วยใส่หญ้า ขอบข้างคร่ำทอง นอกจากข้างเผือก
ยังมีข้างต้นแต่งเครื่องพร้อมออกยื่นปะรำอีก ๔ ข้าง และมีม้าต้นออก
ยื่นปะรำ ๔ ม้า ล้วนมีเครื่องยศ คือ อ่างทองสำหรับน้ำกิน ถาดเงิน
สำหรับใส่หญ้า ถ้วย ข้าว มีสัปทนและแส้ปัดคร่ำทอง

ครั้นถึงเวลากำหนด พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาแต่งพระองค์ทรง
เครื่องราชาภรณ์ ทรงพระมหามงกุฎ และพระแสงสำหรับพระองค์
เสด็จออกประทับพระราชบัลลังก์ เจ้าพนักงานไขพระวิสูตรทิ้ง ๒ ข้าง
และบรรเลงเครื่องประโคม มีสังข์ แตร และกลอง เป็นต้น เมื่อ
สุดเสียงประโคมแล้ว พรหมลากัง (ไม่รู้ว่าเป็นใคร) เทพมนุ ราชมนุ
เจ้าพนักงานรับราชทูต ชูพุ่มดอกไม้ทอง ข้าราชการกราบถวายบังคม
๓ ลา แล้วนำราชทูตเข้าไปถวายบังคมอีก ๓ ครั้ง นั่ง ณ ที่ตามตำแหน่ง
ขุนธรรมาธิบดีเชิญพานหมากไปตั้งให้ราชทูต

ถ้าเป็นราชทูตเมืองใหญ่ เสด็จออกประทับที่พระราชบัลลังก์มุม
กระดาน (เห็นจะเป็นพระที่นั่งบุษบกมาลาตั้งกล่าวมาแล้ว) และทรง
เฝ้าอมพระหัตถ์รับพระราชสาส์นเอง ถ้าเป็นแต่ราชทูตเมืองน้อย เสด็จ

ออกที่พระราชบัลลังก์มุขเด็จ (ราชทูตเผ้าที่ขาลาหน้า) พระที่นั่ง
 เมื่อมีพระราชปฏิสันถารพอสมควรแล้ว ชาวที่ขักพระวิสูตรปัด พระ
 เจ้ากรุงศรีอยุธยาเสด็จขึ้น ขณะนั้นชาวประโคมก็ประโคมขับพร้อมกัน
 ข้าราชการกราบถวายบังคม ๓ ลวักครั้ง ๑

ประเพณีกระบวนแห่เสด็จประพาส

ลักษณะการที่พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเสด็จโดยกระบวนแห่นั้น
 มีเป็น ๓ อย่าง ถ้าเสด็จโดยปรกติ มีทหารราชธิดาศัสตราวุธ คือปืน
 และดาบเป็นต้น แห่เสด็จเป็น ๒ สาย ๕ กอง พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา
 นั่งแต่พระองค์โดยปรกติ ส่วนเสนาอำมาตย์ ข่งแห่เสด็จก็ไม่ได้
 แต่งเต็มยศ

กระบวนแห่เสด็จอย่างกลาง กระบวนทหารที่แห่เสด็จเดิน
 เป็น ๔ สาย แต่จำนวนพล ๕ กองเหมือนกัน (น่าจะเป็น ๗ กอง)
 ส่วนพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงพระมหามงกุฎ และเครื่องราชาภรณ์
 สุกข์เข้ากระบวนเสด็จ แต่งตัวเต็มยศตามบรรดาศักดิ์

ถ้าเสด็จเป็นกระบวนพยุหยาตราอย่างใหญ่ ทหารที่แห่เสด็จ
 ๙ กอง พลทหารล้วนสวมเสื้อแดงหมวกทอง แห่เสด็จเป็น ๔ สาย
 มีกระบวนข้างเขนซ้ายขวา ส่วนกระบวนการมงมล (เห็นจะหมาย
 ความว่า มีเครื่องพระพิชัยมงคลแห่เสด็จ) คือ ฉงชัยกระพ้อจวัก ๔ ชั้น

(เห็นจะหมายว่าธงกระบี่ธวัช แต่ ๘ ชั้น จะหมายความว่ากระไร ไม่เข้าใจ) เบื้องหลังธงชัยธงสวัสดิธวัช ๘ ชั้น (น่าจะเป็นครุฑธวัช แต่ทำไมจึงเอาไปไว้หลัง ไม่เห็นคู่กันไม่เข้าใจ) มีฉัตรชัยโก ๘ ชั้น ๘ คัน ฉัตรชั้นเดียว ๘ คัน พัดโบก ๘ เล่ม จามร ๘ คัน ทาน ตะวัน ๘ คัน บังสุรย์ ๘ คัน และฆ้องชัย กลองชนะ สังข์แตร ๘ (รายการตอนนุ่ง ไม่มีประโยชน์ที่จะสอบ) ส่วนพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ถ้าเสด็จโดยกระบวนพยุหยาตราใหญ่อย่างนั้นแล้ว ย่อมทรงเครื่องราชา ภรณ์เต็มพระเกียรติยศ พระราชวงศานุวงศ์และเสนาอำมาตย์ก็แต่ง ยศเหมือนกัน

ประเพณีสร้างสการพระบรมศพ

เมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชา พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาสวรรคต ได้จัดการพระบรมศพตามโบราณราชประเพณีตั้งขึ้นคือ สร้างน้ำชำระ พระบรมศพสะอาดแล้ว ถวายพระสุคันธสร้างพระบรมศพ แล้วเอาผ้าคลุมบรรทมมีลายริมเงินคลุมพระบรมศพไว้ จนถึงเวลา(พระเจ้าแผ่นดิน พระองค์ใหม่) สร้างพระบรมศพ ครั้นสร้างเสร็จแล้ว ถวายพระภุชจา อารมณ์ทรงพระบรมศพ และทรงสังวาลและพระชฎา (เชิญพระบรมศพสู่พระบรมโกศ) ประดิษฐานไว้ยังพระแท่นในพระมหาปราสาท

ประเพณีสมโภชพระราชกุมาร

พระราชโอรส และพระราชธิดาของพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา^๕
มีประเพณีที่^๕ได้สมโภช ๑๐ ครั้ง คือ

๑. เมื่อประสูติแล้วได้ ๓ วัน โปรตีสัมโภชครั้ง ๑
๒. ประสูติได้เดือน ๑ โปรตีสัมโภช^๕บนพระอยู่^๕ครั้ง ๑
๓. เมื่อพระชนม์ซ้า^๕ราว ๗ เดือน ๘ เดือน ๙ เดือน คือเมื่อพระหนัด^๕บน โปรตีสัมโภช^๕ครั้ง ๑.
๔. พระชนม์ซ้า^๕ล่วงขวบหนึ่งแล้ว เมื่อพระราชกุมาร^๕นทรงพระดำเนินได้ โปรตีสัมโภช^๕ครั้ง ๑
๕. เมื่อพระชนม์ซ้า^๕ล่วง ๓ ขวบแล้ว เมื่อพระราชกุมาร^๕ลงสร่งน้ำได้ โปรตีสัมโภช^๕ครั้ง ๑
๖. เมื่อพระชนม์ซ้า^๕ได้ ๙ ขวบบ้าง ๑๐ ขวบบ้าง ๑๑ ขวบบ้าง ทำพระราชพิธีโสกันต์ โปรตีสัมโภช^๕ครั้ง ๑
๗. เมื่อพระชนม์ซ้า^๕ได้ ๑๓ ขวบ ถ้าเป็นพระราชโอรสทรงผนวชเป็นสามเณร ถ้าเป็นพระราชธิดา ทรงผนวชเป็นชี โปรตีสัมโภช^๕ครั้ง ๑
๘. เมื่อพระชนม์ซ้า^๕ได้ ๑๖ หรือ ๑๗ หรือ ๑๘ หรือ ๑๙ ทำการวิวาหมงคล โปรตีสัมโภช^๕ครั้ง ๑
๙. เมื่อพระชนม์ซ้า^๕ได้ ๒๑ (ถ้าเป็นพระราชกุมาร) ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ^๕ครั้ง ๑

๑๐. เมื่อพระชนษาได้ ๒๕ ทำพิธีมงคลเบญจภิกษก คือ
(พิธีเบญจเพส) โปรดให้สมโภชอีกครั้ง ๑

ว่าด้วยเกียรติยศกรมพระราชวังบวร

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์
ได้รับพระราชทานผลประโยชน์หนึ่งของพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา และ
ตามประเพณีในกรุงศรีอยุธยา^๕ กรมพระราชวังบวรเป็นผู้รับพระราช
โองการของพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ประกาศสั่งในพระนครทั้ง ๔ ตำบล
๔ ตำบล ว่า ในวันพระเดือนละ ๔ วันนั้น ห้ามมิให้พวกพราหมณ์
และชาวประมงทำปาณาติบาต และห้ามมิให้ใช้โคกระบือทมิครรภ
หรือโคกระบือที่ลูกยังไม่หย่านม อีกประการหนึ่งมีพระราชกำหนด
ห้ามมิให้พระราชวงศานุวงศ์ และเสนาอำมาตย์ทั้งหลาย กตขบข่มเหง
อาณาประชาราษฎร์ เช่นไปเที่ยวเก็บริบเอาทรัพย์สินสมบัติของเขาเป็น
ต้น แม้พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเองจะมีพระราชประสงค์ของสิ่งใด ซึ่ง
เป็นสมบัติของราษฎร ก็ต้องขอตามประเพณีบ้านเมือง เว้นไว้แต่ใน
เวลาเมื่อเหตุการณ์จำเป็นเกิดขึ้น เช่นในเวลาทำการณรงค์สงครามเป็น
ต้น จึงจะบังคับให้เก็บเอาทรัพย์สินของ ซึ่งจำเป็นจะต้องใช้ในราช
การมาใช้ได้ แต่ถึงกระนั้นเมื่อเสร็จราชการสงครามแล้ว ต้องคืนให้
แก่เจ้าของเดิม

ส่วยและอากร

สิ่งของต่าง ๆ ซึ่งต้องใช้ในราชการ อันมีอยู่ตามหัวเมืองชั้น
กรุงศรีอยุธยา มีรายชื่อเมืองและชื่อของส่วย ดังนี้

เมืองบางตะพาน	ทองคำ
เมืองกาญจนบุรี	ตะกั่ว (ตีบุก)
เมืองศรีสวัสดิ์	ตะกั่ว „
เมืองนคร	ตะกั่ว „
บ้านกระจับ	ตะกั่วนม
ข้าข้าง	(ตีความไม่ออก)
เขาสมุก	(เห็นจะไม่ใช้สมมุก ด้วยไม่มีชื่อ เกาะรังนกที่จริงอยู่ในเหล่าเกาะ แขวงมณฑลชุมพร) รังนก
คลองสวี	} หลอยต่างๆ
บ้านวรา	
บ้านตะโกในเขตเมืองจันทบุรี	เพชรเดือน (ไม่รู้ว่าจะไร)

ในเขตเมืองลพบุรี

บ้านปอहित	ทองแดง
-----------	--------

เขตกะมันไป
บ้านตองจ๊ก
และเกิดภายหลัง

เหล็ก

เมืองนครนายก
เมืองนครศรี

จันทน์ขะมด
เนื้อไม้

เมืองหุ้ตตอ

”

เมืองตูกะลงภู

”

บ้านสารคาม

กำยาน

บ้านเกษตร

บ้านนางพุก

ในเขตเมืองศรีสวัสดิ์

ละวะกะเหรียญ

เขากลองแบกมอ

ในเขตกาญจนบุรี

บ้านมะเส

เมืองระยอง

บ้านทับจา

เขตเมืองราชบุรี

เมืองอศพิ

เมืองแม่andt

เมืองมินชิน

เมืองกระแต เมืองบุรีน

บ้านสำเภา

เมืองชลบุรี

๗
ทั้ง ๑๐ แห่งนี้

ส่งส่วยศิลาปากนก และสิ่งของต่าง ๆ ต่อ

ไปนี้ คือ

งาช้าง

ฝาง

กำมะถัน

ดินประสิว

ผ้าขาว ผ้าแดง

เสื่อต่างๆ

ไม้แดง ไม้ดำ

เมืองชุมพร เมืองตานี

เสื่อหวาย

บ้านกำแพง (เพชร) เมืองพิษณุโลก ไม้, ไม้ไผ่

เมืองสุพรรณ นครไชยศรี

ถ่าน

ส่วย ๒๑ อย่างต่างๆ ซึ่งต้องถวายตามประเพณีเดิม ยังมีของ
 ส่วยบางอย่าง ซึ่งราษฎรผู้ทำหรือเก็บหาสิ่งของเหล่านั้น จะส่งเงิน
 แทนได้ สิ่งของส่วยจำพวกนี้ คือ น้ำรัก น้ำมันยาง น้ำมันปลา
 น้ำผึ้ง น้ำตาล น้ำอ้อย ขันและสินแร่ต่างๆ ปลาจืด น้ำเค็ม
 และส่วยสิ่งของ ๑๒ อย่างเหล่านี้ ได้เรียกเก็บเงินแทนบ้างเป็นเงิน
 คนละ ๔ บาท

แต่ส่วนงาช้าง ฝาง ตะกั่วนม ไม้ดำ ไม้แดง ขัน รัก
 จันทน์ชะมด ครั่ง ในสิ่งของ ๙ อย่างนี้ ในกาที่จะส่งลงเรือไป
 จำหน่ายต่างประเทศ ห้ามมิให้ผู้อนส่งไป นอกจากคลังสินค้าเป็น

ผลประโยชน์ของหลวง ได้พระราชทรัพย์ราวปีละ ๕,๐๐๐ ชั่ง

(ส่วนที่กล่าวต่อนี้ ตลอดจนข้อทองที่ ไม่มีอะไรสอบจึงลง
ไว้ตามฉบับพม่า)

ภาษีอากร

ภาษีอากรต่างๆ ซึ่งเก็บในกรุงศรีอยุธยา นอกจากส่วยและ
จำนวนเงินซึ่งเก็บได้ มีต่างประเภท ดังนี้ (จำนวนเงินในฉบับพม่า
ลงไว้แต่ตัวเลข ไม่บอกว่าชั่งหรือบาท พิศเคราะห์ดูเข้าใจว่าจะหมาย
ว่าชั่ง แม้บางแห่งดูจำนวนเงินอยู่ข้างจะมากเกินไป ก็ไม่ศรัทธ
ด้วยไทยที่พม่าได้ตัวไปให้การ โดยมากคงจะไม่รู้จำนวนจริง และจะ
ตั้งใจบอกให้มากด้วย คือ)

๑. อากรสวน ๓,๐๐๐ ชั่ง
๒. อากรสุรา ๒,๕๐๐ „
๓. อากรบ่อนเบี้ย ๒,๕๐๐ „
๔. ภาษีผ่านด่านขนอน ๔๐๐ „
๕. สุนหะสุน (ผู้แปลว่าภาษีหอมกระเทียม เห็นจะหมาย
ความว่าอากรสมผัส) ๒๐๐ ชั่ง
๖. ภาษีอินโอยะแตก (ผู้แปลว่าภาษีโรงเรือน เห็นจะ
หมายความว่าอากรตลาด หรือจังกอบ) ๓๐๐ ชั่ง

๗. ภาษีสำเภามาเข้า (คือเก็บค่าปากเรือ) ๓,๐๐๐ ชั่ง
 วิชาเก็บภาษีมาเข้า เก็บไม่เสมอกัน ถ้าเป็นเรือของเมืองที่มี
 ทางพระราชไมตรี และไปมาค้าขายไม่ขาดนั้น เก็บภาษีตามราคา
 สินค้ามาเข้า ๑๐๐ ชั่ง ๓ ค่าปากเรือตั้งแต่กว้าง ๔ วาขึ้นไป เก็บ
 วาละ ๑๒ บาท ถ้าเป็นเรือเมืองอื่น ภาษีสินค้าเก็บ ๑๐๐ ชั่ง ๕ ค่า
 ปากเรือเก็บวาละ ๒๐ บาท ถ้าสินค้าที่พาเข้ามาเป็นของที่ต้องพระราช
 ประสงค์ ไม่เก็บภาษีสินค้า เก็บแต่ค่าปากเรือ

๘. ภาษีเงิน (เห็นจะเป็นรับชูปการ) ๕๐๐ ชั่ง

๙. ภาษีหมาก ไม่ได้ส่งคลัง ๕๐๐ ชั่ง

๑๐. ภาษีหมอน้ำ (เข้าใจว่าตรงกับที่เรียกว่าเครื่องดินเผา
 ๕๐๐ ชั่ง)

๑๑. ค่านา ไม่มีจำนวนเงิน

๑๒. ส่วยทอง ไม่มีจำนวนเงิน

รวมเงินภาษีอากรผลประโยชน์ที่เก็บได้ในกรุงศรีอยุธยาเท่าที่
 รู้จำนวนเป็นเงินบิลละ ๑๓,๘๐๐ ชั่ง

รายจ่ายพระราชทรัพย์

พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงจ่ายพระราชทรัพย์ประจำปี ใน
 การต่าง ๆ มีรายการและจำนวนเงินดังนี้ คือ

๑. พระราชทานนิตยภัต และอาหารบิณฑบาตแก่พระภิกษุสงฆ์เป็นเงิน ๑๐๐ ชั่ง
๒. ในการสมโภชพระพุทธรูป เมื่อเสด็จขึ้นไปนมัสการคราวหนึ่ง ตั้งต้นกัลปพฤกษ์ ๔ ต้น ไปรยทานคันฉะชั่ง ๗ วัน รวมเงิน ๒๘ ชั่ง ตั้งศาลาท่อทาน ๒ หลัง เลี้ยงสัปบุรุษเป็นเงิน ๓๕ ชั่ง พระราชทานอาหารบิณฑบาตเลี้ยงพระสงฆ์ เป็นเงิน ๑๒ ชั่ง รวม ๗๕ ชั่ง
๓. มีงานมหรสพสมโภชพระพุทธรูปที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ ๓ วัน เป็นเงิน ๖ ชั่ง ถวายในการปฏิสังขรณ์วัดพระมหาธาตุเมืองพิษณุโลก เมืองสวรรคโลก และเมืองนครศรีธรรมราช ปีหนึ่ง แห่งละ ๓ ชั่ง รวม ๙ ชั่ง
๔. พระราชทานพระกฐินปีหนึ่ง เป็นเงิน ๑๐๐ ชั่ง
๕. พระราชทานค่าข้าวสารเลี้ยงพระทุกวัด รวมปีละ ๑๐๐ ชั่ง
๖. พระราชทานปฏิสังขรณ์พระอารามที่สลักหักพัง ปีละ ๑๐๐ ชั่ง
๗. พระราชทานในเวลานักขัตฤกษ์สงกรานต์ และมีสุริยุปราคา จันทรุปราคา รวมปีละ ๒๕ ชั่ง

๒๘๒

๘. พระราชทานแก่บรรดาผู้นอนาถาทุพพลภาพปีละ ๑๐ ชั่ง
๙. พระราชทานเป็นเงินนุทิส ในการปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปปีละ ๑๐๐ ชั่ง รวมพระราชทรัพย์ที่พระราชทานในพระราชกุศลปีละ ๖๑๙ ชั่ง

นอกจากจ่ายพระราชทรัพย์ในการพระราชกุศล พระราชทานเบียดแก่พระราชวังสวนวงค์และข้าราชการโดยอัตราดังนี้

๑. พระมหาอุปราชปีละ ๕๐๐ ชั่ง
๒. พระอัครมเหสีปีละ ๓๐๐ ชั่ง
๓. พระราชโอรสธิดาที่ทรงพระกรุณา (เห็นจะหมายความว่าชนเจ้าฟ้าพระองค์หนึ่ง) ปีละ ๑๐๐ ชั่ง
๔. พระราชโอรสธิดารองมา (เห็นจะหมายความว่าชนพระองค์เจ้า) ปีละ ๕๐ ชั่ง
๕. พระราชนัดดาองค์หนึ่ง ปีละ ๒๐ ชั่ง
๖. พระสนมรวมเงินปีละ ๒๐๐ ชั่ง ได้คนละ ๕๐ ชั่ง บ้าง ๔๐ ชั่ง บ้าง ๓๐ ชั่ง บ้าง ๒๐ ชั่ง บ้าง ๑๐ ชั่ง บ้าง ๕ ชั่ง บ้าง
๗. เบียดพระราชทานข้าราชการฝ่ายหน้า รวมเงินปีละ ๑,๕๐๐ ชั่ง มีอัตราต่างกัน ข้าราชการผู้ใหญ่ได้คนละ ๕๐ ชั่ง บ้าง ๔๐ ชั่ง บ้าง ๓๐ ชั่ง บ้าง ๒๐ ชั่ง บ้าง ๑๐ ชั่ง บ้าง

ส่วนข้าราชการผู้น้อย มีอัตราได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดคน
 ละ ๕ ชั่งบ้าง ๔ ชั่งบ้าง ๓ ชั่งบ้าง ๒ ชั่งบ้าง ชั่ง ๑ บ้าง

นอกจากเงินที่พระราชทานประจำปีดังกล่าวมาแล้ว ยังมีเงิน
 คงพระคลังไว้สำหรับเตรียมใช้ในราชการ คือ

๑. เตรียมไว้ใช้ในราชการทัศศึก ๕,๐๐๐ ชั่ง
๒. เตรียมไว้ใช้ในการพระราชพิธีพิเศษ มีการพระ
 เมรุ เป็นต้น ๔,๐๐๐ ชั่ง

ตารางราชพระนามพระเจ้าแผ่นดิน
(ตารางนผลคมากนั้ก เห็นพม่าจะคิดทำขั่นเอง)

รายพระนาม กษัตริย์ย่อ	นอกราช สมบัติ	ในราช สมบัติ	พระ ชนม์	ศักราช เสด็จ สวรรคต	หมายเหตุ	
๑ พระเจ้าปทุม สุริยวงศ์	๑๖	๓๕	๕๑	๕๓๖	แผ่นดินนมี ๒ กษัตริย์ครอง ราชสมบัติ	
๒ พระอินทราชา โอรส ๑						
๓ พระจันทราชา อนุชา ๒	๓๓	๕	๓๘	๕๕๖		
๔ พระร่วงโอรส ๓	๓๕	๓๐	๖๕	๕๑๖		
๕ พระภาณุอนุชา ๔	๓๒	๒๕	๕๗	๖๑๑		
๖ พระยาโคตรตระ บองข้อต่างวงศ์	๒๕	๒๙	๕๔	๖๔๐	โคตรตระบองหนี ไปเมืองล้านช้าง	
๗ พระยาแกรก(ตง) พระวงศ์ใหม่	๓๐	๒๓	๕๓	๖๖๓		๖๖๐
๘ พระเจ้าสายนา ผิง โอรส ๗	๓๕	๒๗	๖๒	๖๙๐		๖๘๗

ตารางรายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน

รายพระนาม กษัตริย์ย่อ	นอกราช สมบัติ	ในราช สมบัติ	พระ ชนม์	ศักราช เสด็จ สวรรคต	หมายเหตุ
๙ พระสุธรรมราชา โอรส ๘	๒๙	๒๐	๔๙	๗๑๐	เชอพระวงศ์ ปทุมสุริยวงศ์
๑๐ พระราชาธิบดี	๔๘	๒๐	๖๘	๗๓๐	
๑๑ พระรามเศว โอรส ๑๐	๒๙	๑๐	๓๙	๗๔๐	
๑๒ พระบรมราชา โอรส ๑๑	๔๓	๙	๕๒	๗๔๙	
๑๓ พระมหาธรรม ราชาโอรส ๑๒	๓๒	๑๙	๕๑	๗๖๘	
๑๔ พระมหาจักร พรรดิโอรส ๑๓	๓๑	๙	๔๐	๗๗๔	
๑๕ พระหังซัง อนุชา ๑๔	๒๘	๓๗	๖๕	๘๑๑	
๑๖ พระบรมราชา ธิดาอนุชา ๑๕	๓๘	๓๐	๖๘	๘๔๑	

ตารางรายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน

รายพระนาม กษัตริย์ย่อ	นอกราช สมบัติ	ในราช สมบัติ	พระ ชนม	ศักราช เสด็จ สวรรคต	หมายเหตุ
๑๗ พระบรมทิโลก ไอโรส ๑๖	๔๕	๑๒	๕๗	๘๕๓	
๑๘ พระมหाराชา ธิบตีอนุชา ๑๗	๓๘	๑๗	๕๕	๘๓๐	
๑๙ พระสาธิราช ไอโรส ๑๘	๓๐	๓๓	๖๓	๙๐๓	
๒๐ พระสาธิมรัง ไอโรส ๑๙	๔๕	๑	๔๖	๙๐๔	
๒๑ สมเด็จพระ มารดา	๖๐	๑	๖๑	๙๐๕	
๒๒ พระสาธิราช ไอโรส ๒๐	๒๐	๒๓	๔๓	๙๒๘	พระเจ้าข้าง เฝือกมาก
๒๓ พระมหินทร์ ไอโรส ๒๒	๒๖	๓	๒๙	๙๓๑	
๒๔ เจ้าฟ้าจองเจียน	๔๐	๑๒	๕๒	๙๔๓	

ตารางรายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน

รายพระนาม กษัตริย์ย่อ	นอกราช สมบัติ	ในราช สมบัติ	พระ ชนม	ศักราช เสด็จ สวรรคต	หมายเหตุ
๒๕ พระนเรศวร โอรส ๒๔	๒๕	๒๓	๔๘	๙๖๖	พม่าเรียกญ่อง รันมางตรา
๒๖ พระไชยราชา โอรส ๒๕					
๒๗ บุนศรีนเรศ อำมาตย์ ขุนขนิษฐา	๓๐	๓	๓๓	๙๖๙	วงศ์พระเจ้า ปทุมสุริยวงศ์
๒๘ พระศรีแสน โอรส ๒๖					
๒๙ พระไชยนาท อนุชา ๒๘	๔๒	๔	๔๖	๙๗๕	
๓๐ พระสุรินท- ราชาโอรส ๒๙	๔๔	๔	๔๘	๙๗๙	
๓๑ พระอนุราชา อนุชา ๓๐	๓๐	๔	๓๔	๙๘๓	
	๓๒	๖	๓๘	๙๘๙	

ตารางรายชื่อพระนามพระเจ้าแผ่นดิน

รายพระนาม กษัตริย์ย่อ	นอกราช สมบัติ	ในราช สมบัติ	พระ ชนม	ศักราช เสด็จ สวรรคต	หมายเหตุ
๓๒ พระรามาริบัติ สุริยวงศ์ โอรส ๓๑	๒๐	๓	๒๓	๙๙๒	
๓๓ พระบรมราเม- ศวรอนุชา ๓๒	๒๑	๓	๒๔	๙๙๕	
๓๔ พระเทียร (ราชา) มหาจักรพรรดิ	๕๓	๑	๕๔	๙๙๖	เป็นเชื้อพระวงศ์ พระเจ้าปทุมสุริย วงศ์ พระเจ้าข้าง เผือก ๗ ข้าง
๓๕ พระมหินทร์ โอรส ๓๔	๓๐	๓	๓๓	๙๙๙	
๓๖ พิษณุราชา	๔๓	๔	๔๗	๑๐๐๑	
๓๗ พระอินทราชา โอรส ๓๖	๓๑	๔	๓๙	๑๐๐๓	
๓๘ พระรามาริบัติ โอรส ๓๗	๒๒	๔	๓๐	๑๐๑๙	

ตารางราชพระนามพระเจ้าแผ่นดิน

ราชพระนาม กษัตริย์ย่อ	นอกราช สมบัติ	ในราช สมบัติ	พระชนม์	ศักราช เสด็จ สวรรคต	หมายเหตุ
๓๙ พระไชย (รา ชา) อนุชา ๓๘	๒๗	๙	๓๖	๑๐๒๐	
๔๐ พระเอกาทศ รถ อนุชา ๓๙	๓๕	๗	๔๒	๑๐๓๕	
๔๑ พระเจ้าทรง ธรรม	๓๗	๙	๔๖	๑๐๔๔	
๔๒ พระรามาทิบัติ ศิริวงศ์ โอรส ๔๑	๒๕	๕	๓๐	๑๐๔๙	
๔๓ พระรามาทิ เบศร์ปราสาท ทอง	๓๒	๖	๓๘	๑๐๕๕	
๔๔ พระนารายณ์ โอรส ๔๓	๒๐	๗	๒๗	๑๐๖๒	
๔๕ เจ้าพระยาสุร- สีห์ (คือ พระ ธาทาทิเบศร์)	๕๕	๙	๖๔	๑๐๗๑	รวม ๕๐

ตารางรายชื่อพระนามพระเจ้าแผ่นดิน

รายพระนาม กษัตริย์ย่อ	นอกราช สมบัติ	ในราช สมบัติ	พระชนม พรรษา	ศักราช เสด็จ สวรรคต	หมายเหตุ
๔๖ พระสุริยวงศา	๔๙	๗	๕๖	๑๐๗๘	
๔๗ พระภูมินท- ราชาธิราช โอรส ๔๖	๓๕	๒๐	๕๕	๑๐๙๘	
๔๘ พระธรรมรา- ชา อนุชา ๒๗	๕๑	๒๒	๗๓	๑๑๒๐	
๔๙ พระอุทุมพร ราชาโอรส ๔๘	๒๘	๓ เดือน	—	ทรง ผนวช	
๕๐ พระเอกาทศ ราชา เชษฐา ๔๙	๓๙	๙	๔๘	๑๑๒๙	

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้า
แผ่นดิน ๒ พระองค์
ครองศักราช ๑๑๒๙
กรุงเสียม

คำให้การขุนหลวงหาวัด

หน้าว่าง

คำอธิบาย

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี

หนังสือเรื่องนี้เป็นต้นฉบับของท่านผู้ศึกษาโบราณคดีมาแต่ในรัชกาลที่ ๔ ว่าเป็นถ้อยคำของท่านผู้รู้แบบแผนการงานกรุงเก่าได้บอกให้ชัดไว้ ต้นฉบับเดิมจะมกเล็มทราบไม่ได้ ได้พิมพ์โรงพิมพ์หมอสมิธเป็นครั้งแรก เมื่อปีมะแม พ.ศ. ๒๔๒๖ ฉบับที่หมอสมิธพิมพ์นั้น เป็นต้นฉบับต้นฉบับครั้งแรกหนึ่งเมื่อในรัชกาลที่ ๕ ด้วยยังไม่มีใครได้เห็นฉบับเดิมอยู่โดยมาก แต่ครั้นล่วงกาลนานมา เมื่อมีผู้ศึกษาโบราณคดีขึ้นใหม่ เอาใจใส่สอบสวนหนังสือมากขึ้น จึงตรวจเห็นว่าหนังสือเรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัดฉบับที่หมอสมิธพิมพ์นั้น มีผู้นิพนธ์ได้แต่งเติมแทรกแซงลงใหม่มาก ไม่ใช่ตัวฉบับเดิมครั้งรัชกาลที่ ๔ และยังมีข้อปัญหาต่อไปถึงเรื่องหนังสือที่เรียกว่า คำให้การขุนหลวงหาวัดนั้นเอง ได้เคยวินิจฉัยกันในโบราณคดีสโมสร ข้าพเจ้าเองเป็นผู้นำปัญหาขึ้นกราบบังคมทูลแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า สงสัยว่าหนังสือเรื่องนี้เป็นหนังสือที่แต่งขึ้นในเมืองไทย มีใจความของขุนหลวงหาวัด (คือพระเจ้าอู่หมุพพราชา) ที่ได้รับรัชทายาท

ครองกรุงศรีอยุธยาต่อแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ) ไปให้การแก่
พม่า เหตุที่ทำให้สงสัยนั้น

ข้อ ๑. คือเรื่องราวพงศาวดารและทำเนียบต่าง ๆ ที่เล่าใน
หนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัด ฉบับที่หมอมสมิทธิพิมพ์ เมื่อมาสอบสวน
ดูในชนนรู้ ได้เป็นแน่แท้ว่า ผิดความจริงในที่สำคัญหลายแห่งมาก ถ้า
เป็นคำให้การขุนหลวงหาวัด พระองค์ย่อมทรงทราบราชการบ้านเมือง
จะเล่าผิดอย่างนั้นไม่ได้

ข้อ ๒. ลักษณะถามคำให้การชาวต่างประเทศถึงการบ้าน
เมืองนั้น ๆ เป็นประเพณีที่มีมาแต่ก่อนเหมือนกันทุกประเทศ คือถ้าได้
ชนต่างชาติมาไว้ในอำนาจก็ดี หรือแม้ชนชาติเดียวกันเองได้ไปเมือง
ต่างประเทศใดมาก็ดี ถ้าเห็นว่าได้รู้เห็นการงานบ้านเมืองนั้น ๆ ก็เรียก
ตัวมาให้ข้าราชการ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่หลาย ๆ คน พร้อมกันเป็นทำนอง
กรรมการซักไซ้ไต่ถาม และจดคำให้การไว้เป็นความรู้ในราชการ
ในเมืองไทยเราก็เคยถามคำให้การอย่างนั้น เช่นถามแม่ทัพนายกองพม่า
ที่เราจับตัวมาได้ เป็นต้น เรื่องพงศาวดารพม่าที่ปรากฏอยู่ในหนังสือ
พระราชพงศาวดาร โดยมากเรารู้ ได้ด้วยกระบวนถามคำให้การ
อย่างนั้น ตั้งแต่ครั้งกรุงเก่ากรุงธนบุรีตลอดมาจนกรุงรัตนโกสินทร์
เมื่อพม่าได้ไทยไป พระเจ้าอองวะก็คงจะตั้งข้าราชการพม่า ซึ่งรู้
แบบแผน ขนบธรรมเนียมเป็น กรรมการถามคำให้การ ทำนองเดียวกัน
แต่การถามคำให้การอย่างนี้ ผู้ถามกับผู้ตอบพูดไม่เข้าใจภาษาคน

ต้องใช้ล่ำมแปลทั้งคำถามและคำตอบ แล้วแต่ล่ำมจะแปลว่าอะไร
เมื่อล่ำมแปลได้ความอย่างไร ก็จดลงเป็นภาษาพม่าอย่างเราจดคำให้
การพม่าลงเป็นภาษาไทย เพราะฉะนั้นหนังสือคำให้การขุนหลวง
หาวัด ถ้ามีจริงต้นฉบับเดิมคงเป็นภาษาพม่า มิใช่ภาษาไทยที่หมอ
สมิธเอามาพิมพ์

ข้อ ๓. ต้นฉบับคำให้การขุนหลวงหาวัดฉบับนี้ ถ้ามีคงจะมีอยู่
ในหอหลวงเมืองพม่า ถ้าจะมีนอกจากฉบับหอหลวง ก็คงจะมีสำเนา
อยู่ในกระทรวงเสนาบดีที่ได้มีหน้าที่ถามคำให้การ เช่นกระทรวง
มหาดไทยหรือกระทรวงกลาโหมของพม่า ว่าอย่างมากที่สุดจะมีไม่เกิน
๔-๕ ฉบับ ทำไมจึงจะเข้ามาได้ถึงเมืองไทย และมากลายเป็นภาษา
ไทยอย่างวิปลาสเลอะเทอะเช่นหมอสมิธพิมพ์ ด้วยเหตุเหล่านี้จึงสงสัย
ว่า หนังสือที่เรียกว่า "คำให้การขุนหลวงหาวัด" นี้ น่าจะเป็น
เรื่องราวที่ชาวกรุงเก่าผู้มีอายุอยู่มาจนในกรุงรัตนโกสินทร์ เรียบเรียง
ขึ้นไว้ตามรู้ตามเห็น ต่อมาเมื่อไม่รู้ว่าเป็นใครแต่ง จึงไปเหมามาให้เป็นคำ
ให้การของขุนหลวงหาวัดตอกกระมั่ง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทาน
พระบรมราชาธิบายในเรื่องนี้ว่า หนังสือเรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัด
ฉบับเดิมจะได้มาอย่างไรและได้มาเมื่อไรไม่ทรงทราบ แต่ฉบับ
หอหลวงของเรามีจริง ได้เคยทอดพระเนตรเห็นมาแต่ก่อน แต่ไม่

เหมือนฉบับที่หมอสมิทธิพิมพ์ และทรงทราบว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเชื่อว่าเป็นหนังสือมีหลักฐาน ในพระราชนิพนธ์หลายแห่ง คือในจารึกฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ ซึ่งทรงพระราชอุทิศถวายพระเจ้าแผ่นดินครั้งกรุงเก่าเป็นต้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงใช้พระนามพระเจ้าแผ่นดินตามที่เรียกในหนังสือคำให้การของขุนหลวงหาวัดหลายพระองค์ หนังสือเรื่องนี้ ทรงพระราชดำริว่า ฉบับเดิมคงมีหลักฐานอยู่อย่างไรเป็นแน่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงเชื่อถือ แต่ฉบับที่หมอสมิทธิพิมพ์มีผู้ใดได้แทรกแซงเพิ่มเติมจนเลอะเทอะเต็มที่เสียแล้ว สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้พระราชทานพระบรมราชาธิบาย เรื่องหนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัดไว้ดังนี้

ครั้นต่อมาถึงรัชกาลปัจจุบันเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ หอพระสมุดวชิรญาณได้หนังสือเรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัดที่เป็นตัวฉบับหลวงมาเล่มสมุดไทย ๑ ลายมืออาลักษณ์เขียนตัวจริง รู้ได้เป็นแน่ว่าเขียนในรัชกาลที่ ๔ ข้อเรื่องก็ไม่ได้เรียกว่า “คำให้การขุนหลวงหาวัด” เรียกว่า “พระราชพงศาวดารแปลจากภาษารามัญ” ต่อมาพระเจ้านั่งงยาเจอ กรมหมื่นชันษาทนเรนทร^(๑) ประทานสมุดหนังสือเรื่องต่างๆ อันเป็นของพระเจ้าบรมวงศ์เจออ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท แก่หอพระสมุดสำหรับพระนคร มีเรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัดอยู่ในหนังสือ

(๑) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เจออ กรมพระยาชันษาทนเรนทร

พวกนั้น ๔ เล่ม มีรอยตักแก้ เข้าใจว่าเป็นลายพระหัตถ์กรมหลวงวงศาฯ ได้เอาฉบับซึ่งหอพระสมุดฯ ได้มาเหล่านี้ สอบกับฉบับที่หอสมิทิมพ์ ก็ปรากฏแน่นอนว่า ฉบับพิมพ์นั้นผู้ใดแทรกแซงข้อความลง ตรงตามที่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงรับสั่ง ในขั้นแรกจึงรู้ความได้เพียงว่า หนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัดนั้นฉบับเดิมจริง และฉบับเดิมแปลมาจากภาษารามัญ

ครั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ กรมการหอพระสมุดฯ ได้ทราบความว่า มีหนังสือพงศาวดารไทยภาษาพม่าอยู่ในหอสมุดของรัฐบาลที่เมืองร่างกุ้งฉบับ ๑ ได้ขอคัดมาแปลออกเป็นภาษาไทย ได้ความว่าหนังสือเรื่องนั้น เป็นเรื่องเดียวกับคำให้การขุนหลวงหาวัดนั่นเอง ได้ความมาจากเมืองพม่าว่า เมื่อเสียกรุงเก่า พระเจ้าอังวะจับพระเจ้าอู่ทุมพรและข้าราชการไทยไป ได้ให้ถามคำให้การถึงพงศาวดารและขนบธรรมเนียมเมืองไทย จดเก็บรักษาไว้ในหอหลวง อังกฤษได้ต้นฉบับมาเมื่อตีเมืองมณฑลเน หนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัด ฉบับแปลจากภาษาพม่า พระยาโชฎุกราชเศรษฐี (มัน เลหาเศรษฐี) ได้พิมพ์แจกในงานศพท่านอิมผู้มารดาแล้ว เป็นอันได้ความอีกชั้น ๑ ว่า เรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัดนั้นมมูลเป็นความจริง และรู้ว่าเหตุใดฉบับเดิมเรื่องราวจึงคลาดเคลื่อน เพราะพวกไทยที่พม่าได้ตัวไปให้การ ได้ไปแต่ตัว ให้การเพียงเท่าที่จำได้ ทั้งเรื่องพระราชพงศาวดารและขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ให้การหลายคนด้วยกัน รู้มากบ้าง น้อยบ้าง ข้า

ขุนนางพม่าซึ่งไม่รู้อะไรเลย เอาไปรวบรวมเข้าเรื่องอีกชั้น ๒ กรรมการจึงได้ให้เรียกชื่อหนังสือฉบับที่พระยาโชฎิกฯ พิมพ์ว่า “คำให้การชาวกรุงเก่า”

เดี๋ยวนี้ในเรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัด เป็นอันได้พิมพ์แล้ว ๒ ฉบับ คือฉบับที่แปลจากภาษาพม่าฉบับ ๑ กับฉบับที่แปลจากภาษารามัญ แต่ผู้ใดในไทยเราได้เอาไปแก้ไขแทรกแซงเสียจนเลอะเทอะฉบับ ๑ แต่ฉบับที่ถูกต้องตามที่แปลจากภาษารามัญยังหาได้พิมพ์ไม่ จึงเห็นว่ายังกบพร่องอยู่ และอยากจะให้พิมพ์ให้บรรดาผู้ศึกษาโบราณคดีเวลานี้ได้สอบสวนทั่วกัน ถ้าหากพระยาเทพาธิบดี พิมพ์หนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัดฉบับหลวง ในรัชกาลที่ ๔ จะเป็นการให้เกิดประโยชน์ในทางโบราณคดีถึง ๒ ประการ คือ ทำหนังสือซึ่งยังไม่เคยพิมพ์ให้ ได้พิมพ์รูกันแพร่หลาย และรักษารูปฉบับไว้ให้ถาวรประการหนึ่งช่วยโบราณคดีสโมสร ที่ทำให้การวินิจฉัยหนังสือเรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัดสำเร็จบริบูรณ์ประการหนึ่ง ข้าพเจ้าได้ขบแฉงความเห็นทั้งนี้แก่พระยาเทพาธิบดี ๆ เห็นชอบด้วย จึงได้รับพิมพ์สมุดเล่มนี้

กรรมการมีความเสียคายน้อยหน่อย ที่หาหนังสือเรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัด ความฉบับหลวงครั้งรัชกาลที่ ๔ ไม่ได้ครบทีเดียว เพราะหนังสือเติมมีน้อย และแตกกระจัดกระจายไปเสียหมด ตรงไหนขาดได้เอาความที่แปลจากฉบับหลวงภาษาพม่ามาลงไว้แทน และได้บอกไว้เป็นสำคัญทุกแห่ง.

คำให้การขุนหลวงหาวัด

(ฉบับหลวง)

๑ พระเจ้าหงสาเอาแต่คนดี อันพระยาจักรินนพระเจ้าหงสา
ปูนบำเหน็จรางวัลหนักหนา เพราะว่ามีความชอบ จึงตั้งทวให้เกินแต่
ก่อนมา ครั้นเลี้ยงไว้โตครบเจ็ดวันแล้ว พระเจ้าหงสาจึงส่งให้เบนเกล้า
เกศาเสียด แล้วจึงส่งให้เสียบไว้ที่กลางเมืองตามบทพิพากษาที่มมาแล้ว
จึงเรียกเอา พระมหินทร ซึ่งเป็น พระราชาโอรส ของพระมหาจักรพรรดิ
พระปกพระพี่น้องพระนเรศวร อันชื่อนางสุวรรณกัลยานนขนมาหงสา
กับองค์พระนเรศวรอันเป็นพระราชาโอรสของพระสุธรรมราชา อันพระ
เอกาทศรถนนให้ไว้เบนเพื่อนพระบิดา แล้วจึงเอาช่างเผือกทองหาช่าง
นั้นมา กับนายช่างต่างๆ ที่ชำนาญในการช่างใหญ่กับศพายสกรรจ
สรรเอาहारอยที่มฝีมือ กับช่างใหญ่คักกวาดแล้ว แต่ที่ใหญ่กว่ากัน
อันหนึ่งกับรูปสิบสองนักษัตรที่ไว้ในวัดพระศรีสรรเพชญ์อยู่นั้น อันรูป
เหล่านั้นเมื่อครั้งพระเจ้าอยู่ทอังกกรุงแล้ว จึงสั่งให้ช่างพราหมณ์بنรูป
แล้วจึงหล่อไว้ด้วยทองสัมฤทธิ์เป็นรูปสิบสองนักษัตร ทั้งรูปมนุษย์เป็น
รูปพราหมณ์ มีรูปช้างเอราวัณ รูปม้าสินธพ รูปคชสีห์ รูปราชสีห์

รูปนรสิงห์ รูปสิงโต รูปโคคุสุกราช^(๑) รูปกระบือ รูปกระทิง รูปหงส์
รูปนกยูง รูปนกกกระเรียน อันสัตว์เหล่านี้สิ่งละคู่ พระเจ้าอยู่ทองทำ
ถวายเป็นไว้ในวัดพระศรีสรรเพชญ์ พระเจ้าหงสาเห็นรูปเหล่านี้ขอบ
พระทัย จึงแบ่งเอามาตามที่ชอบพระทัย คือรูปข้างเอราวณ^(๒) รูป
ม้าสินธพ รูปราชสีห์ รูปคชสีห์ รูปสิงห์ รูปมนุษย์ อันนอกนั้นมิได้
เอาสิ่งใดมา แล้วพระเจ้าหงสาจึงสร้างพระเจดีย์ไว้ที่ทุ่งภูเขาทอง จึง
สมมตินามเรียกพระภูเขาทอง แล้วจึงทำการฉลองเป็นการใหญ่หนัก
หนา แล้วพระเจ้าหงสาจึงยกทัพกลับไป

ครั้นกลับไปยังมีทันถึงเมือง อันพระมหินทรราชานันไม่สุขภาพ
ตั้งพระยาราชาสีห์ ไม่มีความครั้นคร้ามขามใจ เจรจาทำนององอาจ
รามัญนั้นจับคำประหลาดได้ จึงทูลกับพระเจ้าหงสา พระเจ้าหงสาจึง
ให้ล้างเสียแล้ว จึงถ่วงน้ำเสียที่หน้าเมืองสงัด แล้วจึงยกทัพกลับมาเมือง
หงสา อันพระพันางพระนเรศร์นั้น พระองค์ก็เอาไว้ในปราสาทเป็น
ทมหลวง จึงมีพระราชโอรสองค์หนึ่งเป็นกุมาร อันพระนเรศร์นั้น พระ
เจ้าหงสาประทานที่บ้านและตำแหน่งให้อยู่ตามที อันองค์พระเจ้าหงสา
นั้นรักใคร่พระนเรศร์เหมือนหนึ่งพระราชโอรส เลี้ยงไว้จนจำเริญวัย
ใหญ่มา ฯ

๑ ส่วนพระสุธรรมราชานัน วันพุธ ได้ครองกรุงทวารวดี
ศรีอยุธยาแต่เมื่อจุลศักราชได้ ๙๒๕ ปี พระชนม์ได้ ๒๐ ปี อยู่ใน

(๑) เคียงวันอยู่ที่พระพรหมบาท

(๒) รูปนี้ข้างอยู่ที่วัดพระมหาชัยมณี ณ เมืองอมรปุระ

ราชสมบัติได้ ๑๕ ปี เป็น ๓๕ ปี สำเร็จ เมื่อสำเร็จนั้น จุลศักราช
ได้ ๙๔๐ ปี ฯ

๑ จึงพระราชบุตรน้อย พระนามขอพระเอกาทศรถนั้น ขึ้น
ว่าราชการงานกรุงเทพมหานครที่พระบิดา เป็นแต่ที่มหาอุปราชราชรักษาทาน
ไว้ ด้วยพระนเรศวรเชษฐายังมีอยู่พระองค์หนึ่ง จึงไม่อภิเษกศรี ด้วย
พระองค์นั้นรักใคร่พระเชษฐายังนัก จึงว่าราชการงานกรุงเทพมหานคร
แทนที่ แล้วรักษาทานเขตขัณฑ์ไว้ทำพระเชษฐาธิราช ฯ

๑ ส่วนพระเจ้าหงสาอัน อยู่มาจนมาพระองค์ได้ยินข่าวเรื่อง
ลือมาว่า ยังมีพระมหามุนีองค์หนึ่ง เสด็จอยู่เมืองพม่าใหญ่ เรียกเมือง
ยะไข่ เป็นพระพุทธรูปสร้างไว้แต่เมื่อครั้งพระพุทธเจ้ายังเสด็จอยู่นั้น
มีพุทธานุภาพยิ่งนัก ปาฏิหาริย์ได้ ให้มีพระรัศมีเป็นต่างๆ ถ้า
และบุคคลผู้ใดจะปรารถนาสิ่งใดๆ ก็ดี ทูลขออธิษฐานแล้ว ก็ได้ตั้งใจ
ปรารถนา อันพระมหามุนีองค์นี้มีพุทธานุภาพยิ่งนัก พระเจ้าหงสา
จึงมีพระทัยศรัทธา ขึ้นมาตั้งพระมหามุนีเป็นหนักหนา จึงสั่งให้จัดแจง
แต่งเครื่องสักการบูชาเป็นอันมาก มีทั้งฉัตรทองและไตรจีวรทองทั้งรูป
เทียนทอง และบัวดอกดอกไม้ทอง และมีทั้งฉัตรทองและธงทอง ทั้งปวง
ต่างๆ เป็นอันมาก กับรูปสิบสองนักษัตรที่พระเจ้าหงสาแบ่งเอามาแต่
เมืองกรุงศรีอยุธยาอัน คือรูปมนุษย์ รูปช้างเอราวัณ รูปม้าสินธพ รูป
ราชสีห์ รูปคชสีห์ รูปนรสิงห์ รูปสิงห์ ครุฑ โคอุสุภราช แต่บรรดารูป

ทองหล่อเหล่านักเครื่องสักการบูชาทางปวงเป็นอันมาก พระเจ้าหงสา
จึงบูชาแลวกทำการฉลองเป็นอันมาก แลวจึงหลงนาทักชิโนทก แลวก
ก็ให้อำมาตย์คุมเครื่องบูชาเหล่านลงสำเภา แลวกก็ไปถวายไว้กับพระ
มหามุนีเมืองยะไข่ เมื่อครั้งจุลศักราชได้ ๙๓๐ ปี ตั้งแต่ครั้งนั้น
มา ฯ

๑ ส่วนพระนเรศร์นั้น อยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้าหงสา มีรับสั่ง
ให้หาพระนเรศร์เข้ามาในพระราชวัง พระนเรศร์ก็เข้าไปตามรับสั่ง
พระเจ้าหงสา ครั้นพระนเรศร์เข้าไปบนปราสาทใหญ่ ปราสาทไหว
ครั้นเสนาเห็นเป็นอัศจรรย์จึงทูลกับพระเจ้าหงสา พระเจ้าหงสาจึง
ทำนายทายไว้ว่า นานไปเบื้องหน้า มอญเมืองหงสาจักได้ไปเกี่ยวหญ้า
ข้างเมืองกรุงไทย ครั้นตรัสทำนายดังนั้นแล้ว ก็มีโตมีพจมานประการ
ใด พระนเรศร์ก็เข้าไปเฝ้าพระเจ้าหงสา แลวกก็กลับมาสู่ยังบ้านเรือน
หลวงดังเก่า ฯ

๑ ครั้นอยู่มา พระนเรศร์คิดจะสร้างพระพุทธรูปองค์หนึ่ง
จึงสั่งให้หานายช่างได้แล้ว จึงให้ช่างนั้นทำพระพุทธรูปเป็นอย่างที่
พระทัยแลวกทำเป็นพิหารและอารามแล้ว จึงเชิญพระพุทธรูปไว้ใน
นั้น อันพระพุทธรูปที่พระนเรศร์สร้างนั้นอยู่ที่ในป่าเมืองสราง ก็ยัง
ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ อันพระนามนั้นมีได้ปรากฏ ฯ

๑ อันพระนเรศร์กุมารกับพระประทุมราชา อันเป็นที่มหา
อุปราชนั้นชอบชอกรักใคร่ต่อกัน สัญญาว่าพี่น้องพระครรรค์เดียวกัน มิ

ได้มีความเรียงเทียบเคียงกัน เป็นที่ปรึกษาหารือต่อกัน เล่นขบไต่
 กันอยู่ตรา พระนเรศวรเมื่อแรกมาแต่กรุงไทยนั้น พระชนม์ได้ ๑๐ ปี
 มาอยู่หงสาวดี ๕ ปีเป็น ๑๕ ปี มาเมื่อจะมีเหตุใหญ่นั้น พระนเรศวร
 ก็อุปราชขบไต่กัน ไต่ข้างอุปราชนั้นแพ้แก่พระนเรศวร ใน
 เพลานนมได้มขย ฝ่ายข้างอุปราชานองอายุทองคองฉาศัย จึงทำ
 จริตเกม จึงจับให้พระนเรศวรสนพลาจ จึงว่ามาว่า ไต่ขุนเชลยนม
 ขยกับเราหนักหนา พระนเรศวรจึงอชฉาศัย เพราะว่าตัวนพลตมา
 ต่างเมืองจึงทำกันไต่กลางสนาม แล้วจึงจำใจพูดไปตามเรื่องว่า ไต่
 ราคาการเมือง ก็คุมเคืองแค้นกันมาแต่วันนั้น จึงคิดว่าเป็นชายเหมือน
 กัน จักไต่เห็นกัน พระนเรศวรจึงหมายมั่นกับอุปราชหงสาวดีแต่ครั้ง
 นั้น แล้วยักพาพลโยธา จึงไต่โจรบ่ากับหมอเฒ่าเหล่าพรานป่า ๆ จึง
 ถวายข้าง ข้อมงคลคชานัน มีผีเทาฝูงกล่าหาญหนักหนา ถวายทั้ง
 พวกลพลเหล่าพรานล้วนกล่าหาญชาญชัย ครั้นเตรียมพลพร้อมแล้ว พระ
 นเรศวรจึงลอบส่งสาส์นลับให้เขาไปถึงพระพี่นางข้างใน จึงบอกความว่า
 น้องจักหนีไปพารา ฝ่ายพระพี่นางนั้นกลัวพระเจ้าหงสาวดีรู้ จึงว่าถ้า
 หนี ไต่กจักไม่มรณา ถ้าไม่หนีก็จักพากันบรลย จึงตรัสว่าอย่าเป็นห่วง
 ด้วยพลเลย เจ้าจักไปไต่ตามอชฉาศัยเถิด จึงอธิษฐานแล้วประทานพร
 ให้เจ้าจงไปไต่ ให้พนมือโพธิ์เถิด ครั้นพระนเรศวรไต่ฟังพระพี่นางว่า
 ดั่งนั้น ก็ตรอมพระทัยหนักหนา ถ้าแม่นมิได้เตรียมการแล้วก็ทำเนา

เถิด นไตรยมพร้อมแล้ว เราก็ก็นึกก็เกลือกความรู้จักไปเมื่อภายหลัง
ตั้งแกลังสังหารตัวเสียให้บรรลัย จำเป็นก็จำจกต้องไป จำใจจำจกจาก
กัน แล้วพระองค์จึงกำหนดเพลิงกับพรานป่าทั้งปวง กับพลของพระองค์
ด้วยกันได้หกร้อยเศษ ครั้นเพลิงพลบลลงแล้วก็หลบหนี แล้วออกจาก
เมืองหงสา จึงกวาดต้อนทั้งมอญและลาวไป ทิ้งพลเก่าพลใหม่ได้
เก้าพัน แล้วจึงยกมาทางเมืองจิตตอง แล้วมาทางเมืองมัตตะมะ แล้วจึง
มาถึงท่าขามนาพลัน จึงยกมาทางอรัญญ ครั้นถึงสะมิแล้ว ก็รีบมาจน
ถึงพระเจดีย์สามองค์ แล้วจึงยกมาตั้งคอกยท่าอยู่ที่ชอยหน้าภูม ๗

๑ ฝ่ายมอญก็อองคะนึ่งกันชน จึงรู้ไปถึงอุปราชา พระ
อุปราชาจึงเข้าไปในพระราชวัง แล้วก็กราบทูลกับพระบิดาว่า บัดนี้
พระนเรศร์ยกพลหนีไป ลูกจกขกทัพไปจับให้ทันที่ จกเอาตัวไพร่มา
จงได้ พระเจ้าหงสาวดีจึงตอบพระราชโอรสว่า อันว่านเรศร์กุมารน
ชัชชาญยังนัก เจ้าอย่าทะนงใจ วันหนึ่งพ่อนให้หาชนมาบนปราสาท
ปราสาทไหว พ่อนทำนายไว้ว่าเขาจกได้เป็นใหญ่ในโลก จกมีฤทธิ์ยัง
กว่าอุปราชา ถึงรามัญที่ในหงสาก็จกได้ ไปเลี้ยงช้างที่เมืองกรุงศรี
อยุธยา เจ้าอย่าไปตามเลย จงฟังคำพระบิดาเถิด แม้นเจ้ามีฟังคำพ่อน
ห้าม ตีร้ายจกเกิดสงครามใหญ่ อุปราชาจึงทูลทักขัตไว้มิได้ฟังในพระ
โองการ ว่าเป็นเชลยมาอยู่ในเนมือแล้ว ควรหรือจกให้มันไวยหาร
ตั้งเรานมิใช่ชายชาญ ลูกจกขกพลตามไป ส่วนพระเจ้าหงสาวดี

อนุญาตแล้วจึงมีความบังคับกับเสนาผู้ใหญ่ ว่าลูกกูจักยกทัพไปอย่าให้
 มีอันตรายมา ถ้าแผ่นดินปราชาจะมีเหตุเภทภัยสิ่งใด มึงจักบรรลย^๕ห้วงวงศา
 จึงเกณฑ์ทัพสรรพสรรพโยธา^๖กันได้แสนหนึ่งแต่ในตาทัพ อุปราชาจึงเร่ง
 ยกทัพขับพลมา จึงเห็นที่ในป่าใหญ่ที่ในแดนพระเจดีย์สามองค์เข้ามา
 ก็โล่บุกรุกบุกกันเป็นหนักหนา พระนเรศจึงถอยพลางสู้รบไม่
 ด้านทานอยู่ได้ ด้วยพลรบข้างหงสา^๗มากนัก หักไหมกระโจมแล้ว
 ไล่มา ฝ่ายไทยนั้นรบรามานในไพร่ ส่วนพระนเรศจึงมีสิ่งหนาท
 กับเหล่าอาทมาตทหารใหญ่ทั้งหกร้อยอันร่วมพระทัย ว่ากูจักเข้าโจม
 ทัพในบัดนี้ ให้เร่งกะเกณฑ์กันให้ครบทั้งข้างและพลทหารตามท
 ส่วนพระนเรศจึงแต่งองค์แล้วเสด็จขึ้นยืนอยู่บนเกยชัย อันข้าง
 พระที่นั่งอยู่ทรงเมยกกับนายควาญข้าง เมอ^๘จกิมบรมโพธิสมภาร จึง
 บันดาลให้ประจักษ์ในทันขึ้น ในเวลากลางวันก็บันดาลให้มีอัสจรรย
 มา พระอาทิตย์นนักทรงกลด อันแดดนั้นก็มีไต่ตองพระองค์ ร่ม
 อยู่สักศอกปลาย ส่วนที่นอกนั้นก็สว่างเบนแสงแต่ตอยู่ ก็เห็นเป็น
 อัสจรรย^๙ห้วงวงศาไปสนทงทัพ แล้วแลเห็นพระบรมธาตุเสด็จมาบนกลาง
 อากาศ มีพระรัศมีเป็นอันมาก ปาฏิหาริย์แล้วผ่านมาที่หน้าพลับพล
 ไป ก็เห็นเป็นมหาพิชัยฤกษ์ใหญ่หนักหนา พระองค์จึงตัดปลอกศขสาร
 แแต่กลางข้างกับควาญนั้นขึ้นไต่ทนมเป็นสามทงพระองค์ด้วยกัน ก็เข้า
 ไปโจมทัพไล่ไพร่ จตุล^{๑๐}งคบาทสี่คนนั้นวิ่งมาพอหน้าข้างพระที่นั่ง อัน
 ว่าพหลมนตรีนอกนมไต่ทนมพระองค์ แต่ข้างพระองค์เข้าหักไหม

กระโจมตี หั่มมอญก็ย้วยย่ำพ่ายพังไปไม่จับได้ บ้างล้มตายเจ็บปวด บ้างวิ่งหนีซอกซอนไปในป่า อันหัทธรมอญนั้นไม่เป็นสมฤติ บ้าง ชมซานกราบไหว้ บ้างก็บรรลุลำบากแตกหนี พระองค์ก็ไสข้างเข้า ไล่หักโหมกระโจมแหง แล้วเหยียบค่ายให้พังไปทั้งสิ้น ฝ่ายข้างทหาร พลรามัญก็เข้มแข็ง พันทางแยงยังช่วยขนน้อยและปืนใหญ่เป็น นักหนา อันคว้นป็นน้มนัตไปทั้งในป่า พระองค์เข้าไล่หักค่าย ประทุมราชา ทั้งทัพปักษ์ช่วยปักษ์ขวากพังไปทั้งสิ้น ทั้งทัพหนุนทัพหน้า ก็แตกแพ้อปราษัยไป อันเหล่ามอญนครนคุ่มกันเข้าได้แล้ว ก็กลับคืน เข้ามารุมกันรบกันเป็นหนักหนา แล้วก็กลับคืนตลบแตกไปเป็นหลาย ครั้ง ครั้นเต็มพิกข้างแล้วก็ถอยมา พระองค์ก็คืนเข้าในค่าย ทั้งกลาง ข้างและท้ายข้าง จักได้เป็นอันตรายก็หามิได้ ทั้งแรงเชิงสารทหาร ในก็มี ไตมอันตรายสิ่งใด แต่โลหิตรามัญที่บรรลุนนตติแดงไปทั้ง พลและข้างก็เห็นเป็นยั้งนัก ฯ

๑) ซึ่งพระนเรศร์กลับมาน เหตุรู้ถึงกรุงศรีอยุธยา จึงพระ เอกาทศรถอันเป็นพระอนุชาขึ้น ก็แต่งตั้งพลทัพแล้วยกหนุนมา แต่ เสบียงลำเลียงนั้นให้ ไปก่อน ด้วยเป็นการร้อนจักได้ช่วยพระเชษฐา แล้วพระองค์จึงยกพลโยธาเร่งรีบมาให้ทันทัพ อันเสบียงลำเลียงที่ล่วง มานนหลงทางไป ฝ่ายมอญนั้นจับได้ อันพระเอกาทศรถนั้น ก็ยกไป ท้นพระพี่ยาที่ตำบลเด่นแต่เบางาม ทั้งสองพระองค์โสมนัสสา ทรง พระยินดียั้งนัก พระเอกาทศรถจึงกราบลงกับพระบาทพระพี่ยา พระ

เชษฐานันท์สวมกอดเอาหน้าใจ ทั้งสององค์โปรดเปรมเกษมศรี แลว้มี
 พระทัยยินดียิ่งนัก ไม่มีสิ่งจกเปรียบได้ แล้วพระเอกาทศรถจึงถามถึง
 พระนาง พระพี่ชายจึงเล่าไปตามความคตหมมาทางสน พระเอกาทศรถ
 จึงกราบลงแลวกทูลอาสา พระนเรศร์จึงตรัสว่า พระน้องยานยังเยาว
 อยู่ันัก อันประทุมราชานนเขากล้าหาญหนักหนา และขันชานนิก
 แก่กว่าเจ้า พี่เองจกหักอุปราชา แต่้องยางจข่วยหนุนรองป้องกันเกิด
 พลชนะรบบอบมาหนักหนา ครนตรสตั้งนแลวกจัดแจงโยธาทัพให้
 เป็นบักข่วยขวากันทั้งทัพหนุนที่พรองกันแน่นหนา ด้วยได้พลโยธามา
 ใหม่ ครนเกณฑ์สำเร็จแล้ว ทั้งสองพระองค์ก็ทรงช้างพระที่นั่ง แลว้
 ย่นอยู่กลางพลแลวกยกพลทัพตรุกเข้าไป เหล่าโยธาภักให้ร้องเอาชัย
 ทั้งเสียงมองขยกลองขยกตงครนเครงไปทงป่าใหญ่ ก็เข้ารบพุ่ง
 ประจัญกันเป็นหนักหนา จึงเหล่าทัพหน้าเสนารามญกัประจัญสู
 พระนเรศร์จึงเอาข้างเข้าไล่แทง ข้างข้างรามญกัหนี พระองค์จึง
 ตด้วยพระแสงขบ ก็ถูกท้ายข้างมอญเข้า ก็ล้มตะแคงอยู่กบที่
 พระเอกาทศรถก็ไล่มาทัน เสนามอญผู้หนึ่งเข้าไม่ถอยหนี ก็
 กลับหน้ามาสู้กันกับพระองค์ ก็หักโหมกระโจมสู้กันเป็นหนักหนา
 พระเอกาทศรถจึงแทงด้วยทวน ก็ถูกกลางข้างข้างมอญนิกตายตก
 ข้างลงมาอยู่กบที่ ฝ่ายข้างพระนเรศร์นิกมาทันเขา ทั้งสองพระองค์
 ก็ประจัญกันเข้าเหยียบค่าย ฝ่ายทัพข้างมอญก็ล้มตายหน้ายหนีเป็น
 หนักหนา จนถึงหน้าข้างอุปราชา อุปราชาครนเห็นข้างพระนเรศร์

จึงจับเอาลูกคลจกทั้งเอาพระนเรศร์ พระนเรศร์จึงสรวลพลาถแลวกรออง
 ว่ามา ว่าตุกรอูปราชา ท่านกเป็นเชอษศตริย์ ฝ่ายเรากเป็นเชอ
 ขตติยวงศา จกทงกนด้วยลฐาคลนนตเหมอนเด็กเล่น ควرتทำนกับเรา
 จกชนข้างซิงซัยกัน ให้เสนาทงปวงคูลนเป็นขวัญตาจิงจกสมครกับ
 เราทงสอง จกให้เสนาและอาณาราชฎรมาพลอยตายด้วยไมตองการ
 ครวแต่ทำนกับเราเป็นชายขตติยเชอษศตริย์ตอกษตริย์ จกชนข้าง
 ซิงซัยกันจิงจกสม นานไปเบองหนาน ไมเมษศตริยอศิโตแลวทจก
 ชนข้างซิงซัยกันตงน ส่วนอุปราชาครนโตยนพระนเรศร์ว่าตงนกชอบ
 อชมาสยจิงว่า เจ้าว่ามานเราชอบใจเป็นหนักหนา ครนสององคตริส
 ตงนแลวจิงห้ามทหารโยธาทงปวงว่าอย่าให้รบพุงกนทงสน จิงตงเป็น
 กระบวนบักขัยบักขวา แลวจิงบักชงซัยลงควยกนทงสองฝ่าย แลวก
 ตมอชชัยกลองซัยทงสองฝ่าย อันเหล่าทหารกร้าแพนอยู่ควยกนทงสอง
 ฝ่าย ส่วนพระนเรศร์กบอุปราชากก็เข้าชนข้างซิงซัย แลวสู้รบพัน
 แทงกันด้วยพระแสงของจ้าวตามกระบวนเพลงขอ กิรารอรับกันประจัญ
 สู้กันไปตามเพลง ส่วนข้างพระนเรศร์นเล็ก ก็ถอยทงพลาถสู้ชน
 ครนถอยไปอุปราชาจิงพันพระนเรศร์ด้วยพระแสงของจ้าว พระนเรศร์
 จิงหลบคูลูกพระมาสถาบไปประมาณไตสนว ครนข้างพระนเรศร์ถอย
 ไปจิงคิตที่ประจัญหนิงเรียวก่าหนองขายนและพุทรากระแทก กियมทๆ
 อนนจนทุกวนน ข้างพระนเรศร์นยนตนพุทราอนนนเข้าโคแลวจิง
 ชนกระแทกนไป ก็คาคางข้างอุปราชากเข้า ฝ่ายข้างข้างอุปราชาก

เบือนหน้าไป พระนเรศรีไต่ทักพันด้วยพระแสงของ้าว ซ้อเจ้าพระยา
 แสนพลพ่าย ก็ถูกอุปราชาพระเศียรก็ขาดออกไปกับที่บนคอข้าง กลาง
 ข้างจึงเข้าประคองไว้ ฝ่ายไทยก็ให้เอาชัยสามลา ก็ตั้งครนเครื่องออออง
 สนันไปทั้งในป่า ฝ่ายมอญก็กราบถวายบังคมอยู่สลอน พระนเรศรีจึง
 ชักข้างพระที่นั่งแล้วก็นอนอยู่ในกลางพล แล้วพระนเรศรีจึงกราบกร
 กวักเรียกเสนารามัญจึงตรัสว่า ตุกรสมิงพลรามัญทั้งปวง จงชวนกัน
 กลับไปหงสาเถิด เราไม่เอาโยธา ด้วยธรรมบุทศสัญญากันไว้ ถึง
 อุปราชากับเราก็ชอบอภัยกันอยู่ ตัวท่านก็ยอมแจ้งอยู่ในใจ ควร
 หรือมาตู่หมิ่นกันได้ แต่เรียกว่าขุนเขลยน้อยแล้วมิสา ยังมาจับป่าสน
 กันได้ เบนเขลยชาติชายเหมือนกันเพราะสำคัญว่าเป็นเขลย เราเจ็บใจ
 จึงคิดการทางนี้ จักมาลงฝีมือกันให้ได้ ซึ่งอุปราชามามาชิงชัย
 ก็ตายไปด้วยฝีมือเรา ก็สมตั้งใจที่เราปรารถนาแล้ว เราก็จักกลับคืน
 ไปกรุงศรีอยุธยาตั้งเก่า อันเป็นที่ฐานฐานบ้านเมืองของเรา ท่านจงเอา
 ความทรงใจไปทูลกับพระเจ้าหงสาเถิด แล้วพระนเรศรีก็กรีพลมายัง
 กรุงศรีอยุธยา ฯ

๑ ฝ่ายรามัญจึงเชิญพระศหอุปราชานันไ้ใส่บนราชยาน แล้ว
 ก็กลับมาสู่ยังเมืองหงสา แล้วก็เข้าไปกราบทูลเรื่องราวซึ่งข้อที่อุปราช
 กับพระนเรศรีได้รบกันจนบรรล้นัน ส่วนพระเจ้าหงสาก็ขอพึ่งความ
 ที่เสนามาทูลตงันได้ จึงมีพระโองการตรัสสั่งกับนายเพชรฆาต ให้

เอาเสนามอญเหล่านี้กับทงเจตขวีโคตรด้วยกันทงสน ให้เอาไม้ลำทำ
 ด้บเข้าแล้วให้ ปังเพลิงเสียทงเจตขวีโคตร แล้วให้ทำพิธีกรรมเทวดา
 นายเพชรฆาตก็เอาตัวเสนาทงปวงไปแล้วทำตามมริบสังทงสน ส่วน
 พระเจ้าหงสาภิทร่งพระไกรธยงนัก ก็เสด็จเข้าไปในพระราชฐาน
 จึงเห็นองค์พระพินางพระนเรศร์นั้นประหม่อยู่ให้พระราชโอรสเสวย
 นมอยู่ที่ในที่ พระเจ้าหงสาจึงพินด้วยพระแสง ก็ถูกทงพระมารดา
 และพระราชโอรสทงสององค์ ก็ถึงแก่ความพิราลัยไปด้วยกันทง
 สององค์ด้วยพระเจ้าหงสาทงพระไกรธยงนัก มีทันที่จะผันผอนได้ ฯ

๑ ส่วนพระนเรศร์นั้นก็เข้าไปกรุงศรีอยุธยา ก็เสด็จขึ้นสู่บน
 พระราชฐาน อันอัครมหาเสนาบดีและมหาปโรหิตทงปวง จึงทำการ
 ปราบตาทิเชก แล้วเชื่อเชิญขนิให้เสวยราชสมบัติ จึงถวายอาณาจักร
 เวณพิภพแล้ว จึงถวายเครื่องเบญจกกุฎภัณฑ์ทงห้า แล้วเครื่อง
 มหาพิชัยสงครามทงห้า ทงเครื่องราชาอุปโภคทงปวงอันครบครัน
 แล้วจึงถวายพระนามใส่ในพระสุพรรณบัฏสมญา แล้วฝ่ายกรมในจึง
 ถวายพระมหีสพระนามขื่อนพระมณรัตน์ แล้วถวายพระสม
 กำนัลทงสน แล้วครอบครองราชสมบัติเมื่อจุลศักราชได้ ๙๕๒ ปี อัน
 พระเอกาทศรถนั้นก็เป็นทมหากุปราช อันพระนเรศร์นั้นมีบุญญาธิการ
 และเตชาอานภาพกล้าหาญ มีตบะเดชะเข้มแข็งเร็วแรงยิ่งนัก
 พระนเรศร์จึงได้ตกแต่งบ้านเมือง แล้วก็ได้ยกกำแพงก่อออกมาให้ถึง

ขอบรมนาถรอบกรุง แล้วพระนเรศวรจึงสร้างพระองค์หนึ่ง จึงถวาย
 นามเรียก พระบรมไตรโลกนาถ สมាธิหน้าคัก ๒ คอก ทำด้วย
 ทองเหลืองหล่ออยู่ดเจ้าพระนางเชิง พระนเรศวรให้ช่างรามัญทั้งปวง
 ทำผู้มีมอญ ฝ่ายมอญจึงเรียกวัดพระนางเชิงอยู่ทางทิศใต้เมือง แล้ว
 จึงทำการฉลองเป็นหนักหนา ครั้นแล้วพระนเรศวรจึงข่งสุ่มทำนุบำรุง
 ทหารและโยธาบรรดาที่มาแต่หงสา อันมีความขอบจรรภักดีต่อ
 พระองค์นั้น พระนเรศวรก็ประทานบำเหน็จรางวัลทั้งไพร่และผู้คนทั้งสน
 บ้างก็ไต่เลือนที่เลือนทาง แล้วประทานข้อเสวยเรียงตัวกันทั้งสน อัน
 เหล่าทหารและพลรบเมื่อครั้งนั้นตั้งหม่อมมาร เก่าใหม่หักสะท้านทุกบ้าน
 เมือง อันพระแสงของ้าวเล่มนนทพิณอุปราชหงสา แล้วใช้กลางโยธา
 แสนหนึ่งนั้นจึงตรานามกรชื่อเจ้าพระยาแสนพลพ่าย กับพระมาลา
 เบียงบั้นของพระองค์ อันพระแสงที่ดข้างมอญเล่มลงนั้น จึงเรียกว่า
 (พระแสงขอดีข้างล้ม) พระแสงที่คาบบั้นค้ายขนไปนนี้ เรียกพระแสง
 ขนค้าย อันพระมาลาและพระแสงสามองค์นั้นอยู่จนเสียกรุง อันช่าง
 ทรงที่พระองค์ขนมัยขักกับอุปราชานัน ชื่อเจ้าพระยาไชยานุภาพ เป็น
 มหาคชสารอันยันคั้นหนอง เมื่อชนข้างกันนั้นเรียกว่า หนองขายนัน
 มาจนบัดนี้ อันถันฐานนนั้นก็มอญจนทุกวันนี้ อันที่ ๆ ข้างชนกันที่ต้น
 พุทราณัน เรียกพุทรากระแตกก็ยังมอญจนทุกวันนี้ ฯ

๑ ครั้นอยู่มา พระนเรศวรจึงให้ข่งสุ่มทหารโยธาและข้าง

มั่นคชสารอาสา และทหารถืออาวุธเป็นอันมาก แล้วพระนเรศวรจึง
 ยกทัพไปรบเมืองน้อยใหญ่ จึงไปรบเมืองล้านช้าง เมืองเชียงใหม่
 เมืองเชียงตุง เมืองเชียงแสน เมืองจำปาศักดิ์ อันเมืองลาวเหล่านี้
 ฝ่ายทิศเหนือ ยังเมืองปากใต้ เมืองนคร ไชยา ตานี พัทลุง สงขลา
 ออกไปจนกระทั่งเกาะเมืองเรียก (เรียวก) แตนชวา และได้เมือง
 น้อยใหญ่นอกนเป็นอันมาก ครนมียกกลับมาแล้ว พระองค์จึงตั้งหมู่
 ทหารต่างๆ คือหมู่ทศโยธา จตุรงค์เสนา และหมู่องครักษ์จักรนารายณ์
 และอาสาหกเหล่า และอาสาญี่ปุ่น อาสาจาม และอาสาต่างๆ มี
 กระบวนข้างพิชัยสงคราม แล้วตั้งขัณฑ์ระบู้ชครุฑทวิชัย และพระ
 เสมาธิปัตติบัตรชัยเกวฬาย สำหรับกระบวนมหาพิชัยสงคราม ครน
 ตั้งพร้อมแล้วจึงเกณฑ์ข้างหนึ่งเอก ทนงรอง และข้างระวางนอกระวาง
 ใน ทงข้างซ้ายขวา ทงตงทงกัน มีทงข้างเขนข้างแพน อันข้าง
 เหล่านี้มีชื่อต่างๆ จึงผูกเครื่องพระทนต์นงกต่างๆ ทงข้างพังข้าง
 พลายมีทงเขนและแพน ทงบนน้อยและบนใหญ่ ทงหอกและทวน
 หลงข้างกกรบตวข้างทงสน อันข้างทวนหนึ่ง มีคนขสามคนมีอาวุธครบ
 ตัวคน ยังเหล่ามีพระทนต์เอก ทนงรอง โรงนอก โรงใน ม้าซ้าย
 ม้าขวา ทงมาอาสาเกราะทอง ทงมาหอกม้าทวนและม้าชัย อันมา
 เหล่านี้ผูกเครื่องต่างๆ กัน มีทวนธนูและหน้าไม้ทงหอกขัตและเขน
 อันคนขนนใส่หมวกใส่เสื้อเสนาภูฏ มีอาวุธครบมอกันต่างๆ ทงสน

แล้วจึงถึงเหล่าทหารขรตต่าง ๆ มีทั้งรตคงรตกัน รตเขนรตแทงแพน
 อันคนเดินถืออาวุธต่าง ๆ กัน ยังเหล่าบณีใหญ่เกณฑ์มชื่อต่าง ๆ อัน
 เหล่าทหารบณีใหญ่นนลวันเหล่าฝรั่งเศสเกณฑ์ มีชื่อและมีอาวุธครบ
 ตัวกันทั้งสน แล้วจึงเกณฑ์ทหารใหญ่ให้เป็นยกกระบทร เกียกกาย
 ปักข้าย ปักขวา ทัพหน้า ทัพหลัง ทัพหนุน ทัพรอง ทัพเสือบ้าแมวเขา
 แต่บรรดาอาทมาตและทหารพลทัพเหล่ามอาวุธครบตัวกันทั้งสน เป็น
 คนสี่แสน จึงให้พระเอกาทศรถเป็นแม่ทัพหน้า อนงค์พระนเรศร์
 นนเป็นทัพหลวงแล้วจึงขึ้นไปจักรบเมืองหงสา จึงยกทัพไปทางเมือง
 พิษณุโลก จึงหยุดทัพพลไปในป่า แล้วจึงตัดไม้ข่มนามตามทัพขัย
 สงคราม ครนยกไปถึงเมืองเรียว จึงเข้ารบลาวเมืองเรียว ฝ่ายลาว
 เมืองเรียวก็ออกสู้รบต้านทานเป็นหนักหนา แล้วตั้งค่ายคูเป็นมั่นคง
 ฝ่ายลาวก็ออกสู้รบประจัญกันเป็นอันมาก ฝ่ายไทยก็เข้าโจมตีพรุกบ
 กันกลางแปลง แต่ไทยกับลาวเมืองเรยวนนสู้รบกันอยู่เป็นหลายวัน
 ฝ่ายลาวเมืองเรยวนนยกทัพมาช่วยเมืองเรียว แต่รบพุ่งกันอยู่นั้นเป็น
 หนักหนา พระนเรศร์ก็โยธาทั้งปวง จึงเข้าตีประตักันเข้าไป แล้ว
 พระองค์จึงจับพระแสงแล้วก็ป็นค่ายขึ้นไป พระเอกาทศรถจึงขึ้นไป
 ไปกับเหล่าโยธาทหารทั้งปวง ก็เข้าได้ในค่ายลาว ก็หันแทงลาวล้มตาย
 พ่ายพังไปทางสน ครนพระนเรศร์มีชัยกับลาวได้เมืองเรียวทั้งสองเมือง
 แล้ว จึงยกทัพไปตีเมืองกงศรีละลายก็ได้ง่ายยาม ครนได้เมืองกงศรี

ละลายแล้ว พระนเรศจึงยกทัพไปรบเมืองห่าง ฝ่ายลาวเมืองห่างก็
 ทานสู้รบมิได้ก็แตกหนี พระนเรศก็มาช่วยกับเมืองห่าง อันว่าเมืองห่าง
 นั้นเป็นเมืองบุรีบูรณเขามาช้านานหนักหนา แต่นับกษัตริย์ได้ถืองรอยชว
 แต่คราวเมืองป่าตลิ่งบุตรนั้นมา มีรอยพระพุทธรูปอยู่บนยอดเขา เรียก
 เขาจริงจัง แต่ก่อนตั้งพระศาสนา พร้อมด้วยพระรัตนตรัย พระนเรศ
 จึงทำพิธีเข้าเหยียบกรุงจกให้รุ่งเรืองเตชา อันที่พระพุทธรูปหนักเสด็จ
 ไปนมัสการ พระองค์จึงเปลืองเครื่องทรงทองสังวาลและภูษา และทรง
 ไว้ในรอยพระพุทธรูป แล้วทำสักการบูชาธูปเทียนข้าวตอกดอกไม้
 มีเครื่องทังปวงเป็นอันมาก แล้วจึงทำการพิธีสมโภชอยู่เจ็ดราตรี จึง
 ให้มหาอุปราชเป็นทัพหน้ายกไปเมืองหงสาวดีก่อน อันองค์พระนเรศนั้น
 เสด็จอยู่เมืองห่าง เพราะเหตุฉะนั้น จึงถวายพระนามเรียกองค์พระ
 นารายณ์เมืองห่าง เป็นกรุงหยุดพักอยู่กลางทางของพระองค์ ครั้น
 เสร็จการมณฑลพิชแล้วพระองค์ก็ยกไปเมืองหงสา จึงทรงช้างพระที่นั่ง
 สุวรรณปฤษภูมิก็คัพพเมืองทางไกลใต้เจ็ดวัน จึงพินไปหน้าเขาเขี้ยว
 ตงตะเคียนใหญ่ จึงมีศาลนางเทพารักษ์อยู่ที่ต้นตะเคียนใหญ่ มี
 อานุกาฬศกตสทชยงนิก เสนาจึงทูลเชิญเสด็จให้ลงจากข้างพระที่นั่ง
 เมื่อกยมเหตุมานั้น พระนเรศจึงถามเสนาว่าเทพารักษ์เป็น
 เทพารักษ์ผู้ชายหรือผู้หญิง เสนาจึงทูลว่าอันเทพารักษ์เป็นนาง
 ศกตสทชยงนิก พระนเรศจึงตรัสว่า อันเทพารักษ์เป็นแต่นาง

เทพารักษ์ตอก ถ้าก็เป็นเมียเราก็จักได้ เราไม่ลงจากข้าง ครั้น
 พระนเรศวรเสด็จไปแล้ว ก็ทรงข้างพระที่นั่งผ่านหน้าศาลนางเทพา-
 รักษ์นั้นไป จึงเห็นเป็นตัวแมลงภูบินตรงมาหน้าข้าง แล้วก็เข้าตอ
 เอาที่อุณาโลม องค์พระนเรศก็นกสลดอยู่กับหลังข้างพระที่นั่ง แล้ว
 ก็เสด็จสู่สวรรคตที่ตรงหน้าเขาเขี้ยว เสนาทัพจึงเชิญพระศพ แล้ว
 ก็กลับมายังพลับพลาเมืองห่าง ส่วนพระเอกาทศรถนั้นก็ยกพลไปถึง
 แดนเมืองหงสา จึงตั้งบ้านกว้านกวาดได้มอญลาวหญิงชายเป็นอันมาก
 แล้วจกยกเข้าที่เมืองหงสา ก็พอเสนาอำมาตย์ให้มาใช้เร่งรีบไปทูล
 ความพระนเรศวรสวรรคต พระองค์ครั้นทราบดังนั้นก็เร่งรีบยกพล
 โยธาทัพกลับมายังเมืองห่าง ครั้นถึงแล้วก็เสด็จเข้าไปสู่ยังสถานพระ
 เชษฐา จึงกอดพระบาทพระพญาเข้า แล้วก็ทรงพระกันแสงโศกา
 อาศูร่าไรไปต่าง ๆ พระองค์ก็กอดพระเชษฐาเข้า แล้วก็สลดลงอยู่
 กับที่ แต่ทรงพระกันแสงแล้วสลับไปถึงสามครั้ง ครั้นพระองค์ได้
 สมฤตคนมาแล้ว พระองค์จึงมีพระบัญชาทูตรัสสั่งให้หาพระโกศทอง
 หงสองใบที่ใส่พระศพ แล้วจึงเชิญขึ้นสู่บนพระราชรถ แล้วก็แห่แหน
 เป็นกระบวนมหาพยุหยาตราอย่างใหญ่มาจนถึงกรุงอยุธยาธานี แล้ว
 จึงสั่งให้ทำพระเมรุทองอันสูงใหญ่ยิ่งขึ้นนัก อันการพระบรมศพครั้งนั้น
 เป็นการใหญ่หลวงหนักหนาเกินที่เกินทางแต่ก่อนมา ทั้งเครื่องไทย-
 ทานก็มากมายหนักหนา แล้วให้ชุมนุมกษัตริย์ทุกประเทศอันน้อยใหญ่
 หงสน จึงเชิญพระศพแห่แหนไปแล้ว จึงถวายพระเพลิงที่วัดสพสวรรค์ฯ

๑ อันพระนเรศวรนั้น วันพฤหัสบดีได้ครองกรุงมาเมื่อครั้ง
จุลศักราชได้ ๙๖๐ ปี พระชนม์ได้ ๑๕ ปี อยู่ในสมบัติได้ ๒๐ เป็น
๓๕ ปี สวรรคต เมื่อสวรรคตนั้นจุลศักราชได้ ๙๖๐ ปี สมุทธุติก ๖

๑ ครั้นพระนเรศวรสวรรคตแล้ว พระเอกาทศรถจึงครอบครอง
กรุงฉลองพระเชษฐาสืบไป จึงทำการราชาภิเษกอันครบครัน จึงถวาย
พระมเหสี พระนามชื่อพระสวสดี พระองค์จึงสร้างวัดไว้ถวาย
พระเพลิงพระนเรศวร แล้วจึงสมมตินามเรียกวัดสพสวรรคต พระองค์จึง
สร้างวัดไว้ที่สวนฉลององค์พระเชษฐาวัดหนึ่ง จึงสมมตินามที่เรียกว่า
วัดวรเชษฐาราม แล้วพระองค์จึงถวายที่เขตอาราม จึงจารึกไว้ใน
แผ่นศิลา อันเล่าบรรดาทหารทงนั้น พระองค์ปูนบำเหน็จหนักหนา
ให้เป็นชนหล่นกันลงมา ทงบุตรและภรรยาได้ดี อันทหารห้ำห้อยคน
เดิมนพระองค์เพิ่มบำเหน็จมีภาษี ให้ทงโคควายไธนาและที่ดินฐาน
บ้านเรือน ทงทาสทาสา แล้วให้มตราพระราชสีห์คุ้มห้ามท่านบนอน
อาการทงปวงเบ็ดเสร็จ มิให้เบิกจ่ายทุกกระทรวงจันตองคตี่ โรงศาล
ประธานให้ทงพินยหลวง ที่พระองค์ประธานทงปวงนั้นมีให้ลวง
พระโองการที่พระเชษฐาส่งไว้ อันเมืองกรุงศรีอยุธยาอันมมอญและ
ลาวมากมาแต่ครั้งนั้น จึงเอาจ่ายในการเมือง แล้วให้เลียงข้างทงกรุง
ทงหมู่โขลงถ่าน มียศทงสน กิมมาแต่ครั้งนั้น อันมอญและลาวเหล่า

เสด็จจึงมีหนักหนา ด้วยพระนเรศวรเสด็จกวาดต้อนเอามาทุกบ้านเมือง
 จึงมีมากมาแต่ครั้งนั้น กรุงศรีอยุธยาเมื่อครั้งนั้น มีเตขาอานุกาฬเลื่อง
 ลือข่าปรากฏหนักหนา แล้วพระองค์จึงสร้างพระพุทธรูปองค์หนึ่ง จึง
 สมมตินามเรียกพระศรีสรรเพชญ์ ไหฏสูงสืบแปดศอก หล่อด้วย
 สังกะสีเป็นชั้นใน ข้างนอกนูนหุ้มทองคำหนักทองร้อยเจ็ดสิบสามชั่ง
 ที่จำได้แล้วพระองค์จึงทำเป็นรูปพระเชษฐาธิราช คือรูปพระนเรศวร
 จึงเอาไว้ในโรงแสงขวา แล้วพระองค์จึงสร้างปราสาท ชื่อบรรยงก์-
 รัตนาศน์แล้วจึงขุดสระล้อมรอบ แล้วจึงสร้างวัดราชบูรณะวัดหนึ่ง อยู่
 ในกรุงทิศตะวันออกเฉียงใต้วัง วัดโพธารามวัดหนึ่ง อยู่นอกกรุงทิศ
 ตะวันตกเฉียงเหนือเมือง แล้วจึงสร้างพระเจดีย์เรียกพระมหาคคารา-
 เจดีย์องค์หนึ่ง อยู่วัดกุฎีดาวนอกเมืองอยู่ทิศตะวันออก อันพระเอกา
 ทศรถนั้น รักพระนเรศวรเชษฐายิ่งนัก อันตาบทรงของพระนเรศวรที่
 คาบแล้วขึ้นค้ำขันไปในวันนั้น ก็ยังปรากฏเป็นรอยพระทนต์คาบนั้น
 มีอยู่ตัวคาบ อันค้ำนั้นทำด้วยนอแล้วประดับพลอยแดงอยู่ในโรงแสง
 ซ้าย อันชาวแสงนั้นเขิญออกชำระที่โตม้นมีบาทก็ไม่ได้ อันพระแสง
 องค์ค้ำนั้นเสียดคนอยู่อัตราแต่โรมา อยู่จนเสียดกรุงเมื่อครั้งนั้น อันพระ
 แสงง้าวที่พันอุปราชชาวาคอข้าง ชื่อเจ้าพระยาแสนพลพ่ายนั้น ก็เอา
 ไว้ในโรงแสงซ้าย อันพระแสงที่ตข้างมอญม้นนั้น เรียกพระแสงข้าง
 ที่ลุ่ม ก็ไว้ในโรงซ้ายอันพระมาลาที่อุปราชพันถูกเข้าขันไปในนั้น ก็ไว้

ในโรงแสงซ้าย อันรูปพระนเรศร์นั้นไว้ในโรงแสงขวา อันพระ
 เอกาทศรณนั้น จักได้ไปรพบุ้งบ้านโตเมืองโค่นนหามิได้ ตั้งอยู่ใน
 ธรรมสืบประการ ทั้งอาณาประชาราษฎร์ก็อยู่เย็นเป็นสุข ทั้ง
 สมณชีพราหมณ์ก็เจริญศุลาบารมิกเป็นสุข อันพระเอกาทศรณ
 ได้เสวยราชสมบัติมาแต่เมื่อจุลศักราช ๙๖๐ ปี พระชนม์ได้ ๒๐ ปี
 อยู่ในราชสมบัติได้ ๑๙ ปี ๓๙ ปี สวรรคต เมื่อจุลศักราชได้ถึง ๘๗๙
 ปี ๓

ครั้นอยู่หลายชั่วกษัตริย์มา จึงองค์หนึ่งเป็นเชอพระสุธรรม ได้
 ครองราชสมบัติต่อมาในกรุงศรีอยุธยา จึงอัครมหาเสนาบดีและมหา
 ปโรหิตผู้ใหญ่และเสนาทางปวง จึงตั้งการราชาภิเศกตามประเพณี
 กษัตริย์แต่ก่อนมา จึงถวายพระนามเรียกว่าพระไตรโลกนาถ พระองค์
 ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงจึงเรียกว่า พระเจ้า
 ทรงธรรมอันมหาประเสริฐ อันพระอัครมหาเสนาบดีพระนามขอ
 พระจันทชยา อันราชมหาเสนาบดีพระนามเรียกพระขัตติยเทวี จึงมี
 พระราชธิดาในพระอัครมหาเสนาบดีสององค์ ที่เป็นพระราชธิดาเต็มน
 พระนามเรียกว่า พระประทุมองค์หนึ่ง แล้วถัดมาขอพระสุริยา ถัด
 มาขอพระจันทเทวี อันพระธิดาน้อยนขอพระศรีกัลยา อันในพระ
 อัครมหาเสนาบดีสององค์ จึงมีในราชมหาเสนาบดีสององค์ องค์นางนขอ
 อุบลเทวี ถัดมานนขอพระประภาวดี ถัดมาขอพระไวยบุตรี สุต
 พระกรรมนขอพระกนิษฐาเทวี ในมหาเสนาบดีสององค์ จึงเป็น

แปดองค์ด้วยกันทั้งสน อันพระไตรโลกนาถนั้นมีได้มีพระราชบุตร
 เป็นกุมาร มีแต่พระราชชนัดดาองค์หนึ่ง เป็นหน่อเนื้อฝ่ายข้างพระ
 มารดาขอพระสุริยวงศ์กุมาร อันพระสุริยวงศ์มารนน แต่เมื่อยังเยาว์
 อยู่เห็นเป็นนอศจรยัยนักรักเล่นกับทารกหึงปวงก็ประหลาดในกิริยา
 อากาธ อันจอมพลวกที่เล่นนั้นทำเป็นอาสน์แล้วให้เด็ก ๆ เข้ามาเผ่าเล่า
 ทำเป็นขุนนาง แล้วจึงว่าราชการงานกรุง ทำประหลาดต่าง ๆ เห็น
 เป็นฉะนอศจรยัยนักรัก อันพระไตรโลกนาถนั้นเธอทรงทศพิธราช-
 ธรรมหนักหนา พระองค์ตั้งอยู่ในศีลาและอุโบสถศีลมิได้ขาด แล้ว
 พระองค์ตั้งอยู่ในธรรมสิบประการ พระองค์ชำนาญในคันถธุระ ทรง
 บำรุงพระศาสนาโดยสุจริต ในเดือนหนึ่งสี่อุโบสถ พระองค์บำรุงศีลา
 พรหมจรรย์มิได้ขาด แสงวงหาฝ่ายสวรรค์และการพระนิพพาน พระองค์
 มิไทรอนสัตว์ให้ตกขัย เป็นราชประเพณีจำเป็นจำเสด็จออกพระโรง
 แล้วว่าราชการตามกิจประเพณีกษัตริย์แต่ก่อนมา ใครขอขบก็ประทาน
 รางวัลใครผิดก็ให้พิพากษาโทษตามกฎพระอัยการ ถ้าโทษใหญ่และ
 ลูกขุนพิพากษาใส่ในพระอัยการมา พระองค์ขอโทษไว้ไม่ให้ตาย
 พระองค์จึงเอาพระราชชนัดดา ที่ขอสุริยวงศ์มารนนมาเลี้ยงไว้ใน
 พระราชฐาน จึงประทานชื่อให้เรียกว่าเจ้าพระยาสุริยวงศ์ ว่าที่จักรี
 กลาโหม กรมท่า แล้วประทานเครื่องสูงต่าง ๆ มีพานทองสองชั้น
 กระโถนทอง ทั้งพระแสงก็ประทานมา นั่งแคร่จุกสิงห์ พิงหมอนที่

บนศาลากลางชุมชนที่ปรึกษา อันที่ผ่านหน้าอยู่นั้นเสนา ปุพรมมีผ้า
 ลาคบน ขี่เรือเอกชัยเข้าเผ่าอัครา แล้วประธานอาชญาสิทธิ์เป็นต้น
 มีทนายมหาดเล็กนั่งสองบัลลังก์ ให้รับพระประสาทในบาทหมาย
 แล้วลอบชายเข้าเผ่าฝ่ายหน้า อันตำแหน่งหน้าที่เจ้าพระยามหาอุปราช
 เป็นสิทธิ์ขาดอยู่แต่ในผู้เดียว อันพระองค์นั้นมิได้เป็นภาระธุระในกรุง
 พระองค์แสวงหาแต่ทางสวรรค์และนิพพาน พระองค์ชำนาญในการ
 พระธรรมและคณฤชระ วิบัสสนาธุระ ทั้งพระสูตรและพระปรมัตถ์
 พระองค์ก็บอกหนังสือพระสงฆ์อยู่อัครา พระองค์ทรงแต่งมหาเวสสันดร
 ชาติกมาแต่เมื่อดังนั้น แล้วจึงทรงแต่งกาพย์โคลงฉันทและคำพากย์ก็
 ได้ประหลาดต่าง ๆ ทั้งสวดสารวจประสานเสียงโศกพันคร่ำครวญต่าง ๆ
 ก็มาแต่ครั้งนั้น พระองค์ก็แต่งเป็นศัพท์แสงเป็นคำหลวงและพระราช
 นิพนธ์ก็มาแต่ครั้งนั้น อันบรรดากษัตริย์ทั้งปวงแต่ก่อนมา เสด็จขึ้น
 ไปนมัสการพระพุทธบาททุกปีมิได้ขาด พระไตรโลกนาถนั้นเสด็จขึ้นไป
 นมัสการแต่ครั้งเดียวก็มิได้เสด็จขึ้นไปอีกเป็นอันขาด ด้วยทรงพระกรุณา
 แก่อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงที่ไปตามเสด็จนั้น ได้ลำบากหาบคอน
 เหนื่อยยาก พระองค์เมตตาแก่อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงจึงต้องลำบาก จึง
 ไม่เสด็จขึ้นไปอีก พระองค์ทรงพระเมตตาแก่อาณาประชาราษฎร์ยังนัก อัน
 อาณาประชาราษฎร์เมื่อครั้งนั้นได้อยู่เย็นเป็นสุขทั้งกรุงและทั้งขอบขัณฑสีมา
 ทั้งสิ้น อันเครื่องอุปโภคบริโภคในพระราชฐานอันที่พระองค์จักทรงนั้น

พระองค์บูชาพระรัตนตรัยก่อนแล้ว จึงไถ่เอาตามค่าแล้วจึงทรง
 จนเรือพระที่นั่งทรงนั้น พระองค์เชิญเสด็จพระขันทรงก่อนแล้ว
 พระองค์จึงทรง อนุการสั่งเป็นนิจสนมได้ขาด ครั้นอยู่มาครั้งหนึ่ง
 จึงมีคนร้ายเป็นเสนาข้างฝ่ายทหารขวา ครั้นสำเภาญี่ปุ่นเข้ามาค้าขาย
 แต่บรรดาสินค้าทั้งปวงที่เข้ามา ขุนนางผู้นั้นเข้ากวาดต้อนจำหน่ายเอา
 เองว่าเป็นภาษีหลวง แล้วจึงเอาเงินทองแดงแดงไปฉ้อล่อลวงนั้น อัน
 ญี่ปุ่นพ่อค่านักสำคัญสัญญาเอาเป็นมั่นว่าพระองค์คิดกันมาทำดังนี้ ญี่ปุ่น
 จึงแต่งทหารสี่คนให้ลอบเข้าไปในกรุง แล้วจึงเข้าไปในพระ-
 ราชวัง วันนั้นพระองค์เสด็จอยู่ที่หน้าจักรวรรดิพิฆานชัย ทรงฟังสวด
 ส้ารวจคำหลวงอยู่ ญี่ปุ่นมันล่องเข้าไปได้จนถึงพระองค์ ผู้ใดมิได้
 ทักทาย ครั้นถึงญี่ปุ่นถอดกริบ อันกริบนั้นกตตลกลอยู่ ถอดออกมิได้
 ตั้งใจหมาย ก็ยืนจั่งงอยู่ท่าบาสนั้น ก็พอพระองค์ทอดพระเนตร
 แลมาเห็นญี่ปุ่นสี่คนอยู่ที่นั้น พระองค์จึงตวาดด้วยสีหน้าทมิ อันญี่ปุ่น
 ทั้งสี่คนนั้นกขวนขบสลบอยู่ที่นั้น พระองค์จึงให้จับตัวแล้ว ได้ถาม ขุน
 ล่ามจึงแปลคำทันที ญี่ปุ่นจึงว่าเอาเงินทองแดงแดงไปลวงกันบอกว่า
 เงินตีที่ในคลัง เป็นกษัตริย์มาฉ้อพ่อค้า ญี่ปุ่นจึงขอขมาสย อันคน
 ตีที่มาสคนบั้น ก็มาสั่งหารพระองค์มรณา พระองค์ได้ฟังคำสำนวน
 ญี่ปุ่นว่ากล่าวให้การตักทรวงพระสรวล แล้วจึงตรัสสั่งให้หาเจ้า

พระยาศรีสุริยวงศ์เข้ามาบดิน จึงสั่งให้พิจารณาหาตัวคนร้าย แล้วให้
 เอาเงินตัดให้มัน อย่าให้ลงโทษทัณฑ์ชีวิตให้ฉิบหาย ถึงญี่ปุ่นก็อย่า
 ทำให้มันวุ่นวาย มันไม่ร้ายเราร้ายไปด้อมมัน จึงเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์
 รับสั่งแล้วกลงมาขมขมน จึงเรียกญี่ปุ่นทงสคนออกมาทันทัด ก็ส่งตัว
 ให้นำกำขันทันที อันที่ญี่ปุ่นนั้นก็ลงโทษทัณฑ์ประจานตามที่
 แล้วให้ญี่ปุ่นรู้ว่าคนนี้เป็นคนร้ายแล้วก็ปล่อยเสียคุมพระโองการ อันที่
 ผลิตทงนครทงักทำโทษ พระองค์ก็โปรดมิได้สังหารชีวิตให้ฉิบหาย
 พระองค์ถือศีลาจารสมาทานอธิวาสนขันตีบารมี อันว่ากรุงศรีอยุธยา
 เมื่อครั้งนั้น ก็สำเร็จสำเร็จเป็นสุขทงกรุง แล้วพระองค์จึงสร้างวัด
 พุทธโธสวรรค์วัดหนึ่ง วัดธรรมมิกราชวัดหนึ่ง จึงปฏิสังขรณ์อารามใน
 เมืองพิษขบุรี คือวัดพระรัตนมหาธาตุ แล้วจึงสร้างปราสาทแว่นฟ้าที่
 หน้าจักรวรรดิ ชื่อจักรวรรดิไพชยนต์มหาปราสาทสำหรับในพระ-
 วาสสามเดือนนั้น เสด็จออกไปศึกษาออกหนังสือพระสงฆ์มิได้ขาด
 อันนอกพระวาศานัน แต่วันพระพระองค์เคล้าคล่องว่องไวที่ในธรรม
 พระองค์ขำนิขานาญเป็นหนักหนา อันพระไตรโลกนาถนั้น วันเสาร์
 ได้เสวยราชสมบัติมาแต่เมื่อจุลศักราชได้ ๙๗๙ ปีมะเส็ง เดือน ๖
 พระชนม์ได้ ๒๐ ปี อยู่ในสมบัติได้ ๑๙ ปี เป็น ๓๙ ปี สวรรคต
 เมื่อจุลศักราช ๙๙๘ ปี ข

๑ ครั้นพระไตรโลกนาถเสด็จสู่สวรรคตแล้ว เสนาทั้งปวง
 จึงพร้อมใจกันทงสนแล้ว จึงเชิญเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์นครองกรุง

แล้วจึงตั้งทำการราชาภิเษกตามประเพณีกษัตริย์แต่ก่อน ๆ จึงถวาย
พระนามเรียกว่า พระรามาทิเบศร์ พระองค์จึงเอาพระราชธิดาของ
พระไตรโลกนาถมาตั้งเป็นมเหสีทั้งแปดองค์ อันพระราชธิดาในพระ
อัครมเหสีชาวสี่องค์นั้น ตั้งเป็นฝ่ายขวา อันพระราชธิดาในราช
มเหสีชายสี่องค์นั้น จึงเอามาตั้งเป็นฝ่ายซ้าย อันพระอัครมเหสีใหญ่
นั้นพระนามเรียกพระประทุม จึงถัดมานั้นขอพระสุริยา ถัดมาองค์
หนึ่งขอพระจันทเทวี แล้วถัดมาขอพระศิริกัลยา ฝ่ายขวาสี่องค์ด้วยกัน
ยังฝ่ายซ้ายสี่องค์นั้น พระนามขอพระอุบลเทวีองค์หนึ่ง พระประ
ภาด์องค์หนึ่ง ถัดมาขอพระไวบุตรีองค์หนึ่ง อันสุดพระครุภัน
ขอพระกนิษฐาเทวี พระราชธิดาฝ่ายซ้ายสี่ จึงเป็นแปดองค์ด้วยกัน
อันพระมเหสีชาวที่ขอพระประทุมมานั้น มีพระราชโอรสสี่องค์ อันพระ
เชษฐานันขอพระองค์ไชย แล้วพระไตรภูวนาถ แล้วพระอภิชาติ
แล้วพระไชยาศิขย์ ในอัครมเหสีชาวสี่องค์ อันในพระราชมเหสี ที่
พระนามเรียกว่าพระอุบลเทวีนั้น มีพระราชโอรสสามองค์ อันพระ
เชษฐานันขอพระขัตติยวงศา แล้วพระไตรจักรองค์สุดพระครุภัน
ขอพระสุรินทกุมาร ทั้งสองฝ่ายจึงเป็นเจ็ดองค์ด้วยกันทั้งสิ้น ฯ

๑ ครั้นอยู่มาพระรามาทิเบศร์ทรงพระสุบินนิมิตว่า อันจอม
ปลวกที่เล่นเมื่อยังย่อมอยู่นั้น มีปราสาททองอันงามวิจิตรอยู่ที่ไนใต้

จอมพลกวนนั้น ครั้นเข้าพระองค์จึงเสด็จไป แล้วก็พิจารณาคนที่ตำบล
 อันนั้น จึงให้บุกลงที่จอมพลกวนนั้น จึงเป็นมหัศจรรย์อยู่หนึ่งกนา
 เสียงนั้นดังครนเครงไปทางสน ครั้นบุกลงไปจึงได้ปราสาททองเป็น
 จตุรมุข อันทองนั้นสุกแล้วมีลายอันงามประเสริฐ แต่ต้นจนยอดปรา
 สาทนั้นสูงประมาณได้ศอกเศษ พระองค์จึงเอาปราสาททองนั้นไว้แล้ว
 จึงเชิญพระธาตুবรจุไว้แล้ว จึงเอาไว้อยู่ที่ในสระเพชฌัญปราสาท อัน
 ปราสาททองนั้นอยู่มาจนครั้งหลัง จึงสมมุตินามเรียกว่า เจ้าปราสาท
 ทองมาแต่ครั้งนั้น อันเจ้าปราสาททองนั้น มีพระราชโอรสเป็นกุมาร
 ทงเจ็ดองค์ พระองค์นั้นรักใคร่ปฐมโอรสที่ชื่อว่าพระองค์ไชยกุมาร
 นั้น พระองค์จึงจินตนาว่าจักให้ผ่านธำนิ แต่ว่าพระองค์ก็ยังสงสัย
 บุญญาธิการที่จักได้ครอบครองธานี หรือจักไม่คู่ควรครอบครอง
 กรุง พระองค์จึงร้องบุญญาธิการในกุมารทงเจ็ดองค์นั้น จึงเอาพระ
 ขรรค์มาเจ็ดเล่ม แล้วจึงเสี่ยงทายพระขรรค์เล่มหนึ่งอันทงจักได้เป็น
 กษัตริย์นั้น ถ้ากุมารองค์ใดจักได้เป็นกษัตริย์แล้ว ก็ขอให้ได้พระ
 ขรรค์อันที่เบนกษัตริย์เถิด ครั้นพระองค์เสี่ยงทายแล้วจึงเอาพระขรรค์
 นั้นวางเรียงลงไว้ทงเจ็ดเล่ม แล้วพระองค์จึงตรัสเรียกพระองค์ไชย
 กุมารให้เข้าเลือกเอาก่อน อันพระองค์ไชยกุมารนั้นก็เข้าไปเลือก
 เอาพระขรรค์ตามที่ชอบพระทัย จักได้พระขรรค์ที่พระบิดาเสี่ยงทาย
 นั้นหามิได้ แล้วพระองค์เรียกกุมารทงหกนั้นให้เข้าเลือกเอาตามที่
 ชอบบใจ อันกุมารทงหกองค์ก็เข้าไปเลือกเอาตามรับสั่งพระบิดา ก็

ได้พระบรรคิ ไปทงสน ยังอยู่สุดท้ายนนั้นคืออนรินทกุมาร ได้เข้าไปเฝ้า
 พระบรรคิตงทหลังกุมารทงปวง จึงได้พระบรรคิที่เป็นสำคัญที่พระบิดา
 เสี่ยงทายนนั้นมา สมเด็จพระบิดาก็เห็นในนิมิตที่พระองค์เสี่ยงทาย แต่
 มิได้มีพจนารถประการใด พระองค์ยังสงสัยในพระทัยอยู่ ว่ายังจัก
 ไม่เที่ยงแท้ จึงจกเสี่ยงทายให้ครบสามครั้ง จึงจะประจักษ์ทุกแท้
 แล้วพระองค์จึงเอาข้างพระทงมาเจ็ดข้าง แล้วพระองค์จึงเสี่ยงทาย
 ข้างเป็นสำคัญตงพระบรรคิ แล้วพระองค์จึงเจาะเรียกให้พระองค์ ไชย
 ให้เข้ามาเลือกเอาข้างพระทงก่อนกุมาราทงหองค้ พระองค์ ไชย
 ก็เข้ามาเลือกเอาข้างพระทงตามมรับส่งพระบิดา ก็จักได้ข้างสำคัญ
 ที่พระบิดาเสี่ยงทายนนั้นมาได้ พระบิดาจึงเรียกกุมารทงหองค้ ให้
 เข้ามาตามหลนกันแล้ว จึงให้เลือกเอาข้างพระทงตามทชอบใจ อัน
 กุมารทงหองค้ก็เข้ามาทงนนั้น ก็เข้ามาตามรับส่งพระบิดา แล้วเข้า
 เลือกเอาข้างตามทชอบใจไป ก็จักได้ข้างสำคัญที่พระองค์เสี่ยงทาย
 นนั้นมาได้ ไ้แต่ข้างอื่นนไป แต่ยังนรินทกุมารนอยู่สุดท้ายกุมาร
 ทงหองค้ จึงเข้าไปที่หลังคน ก็ได้ข้างสำคัญที่พระบิดาเสี่ยงทาย
 นนั้นมา อันสมเด็จพระบิดานนั้น ก็ทราบในนิมิตที่พระองค์สำคัญไว้
 ทงสน แต่ยังอยู่ออกครงหนึ่งจึงจกครบสามครั้ง ครนมาออกครงหนึ่ง
 พระองค์เสี่ยงทายมาพระทงแล้วก็ทาทงนนั้น พระนรินทกุมารก็ได้
 มาพระทงที่พระองค์เสี่ยงทายไว้ แต่เป็นตงนนั้นมาถึงสามครั้ง
 แล้ว อันพระปราสาททงนนั้นก็หมายมาควาพระนรินทกุมารจักได้

ครอบครองราชสมบัติ แต่พระองค์มิได้ตรัสประกาศใด พระองค์
 สงสารกับพระองค์ไชยกุมารยิ่งนัก แล้วพระองค์จึงมีพระราชโองการ
 ตรัสเรียกพระราชโอรสทั้งเจ็ดองค์เข้ามา แล้วพระองค์จึงส่งสอนว่า
 กล่าวทวงเจตองค์ด้วยกัน ว่าพี่น้องให้รักใคร่กัน อย่าให้คิดร้ายต่อกัน
 พระองค์ส่งพระนรินทกุมารกับรับส่งเป็นเสร็จแล้ว จึงส่งสอนกุมารทั้งปวง
 ไปตามทัมพระทัยกรุณา กับพระราชโอรสทั้งหกองค์ด้วยกัน ทงสน พระ
 นรินทกุมารกับรับส่งตามคำพระบิดาสั่งสอนว่ากล่าว ฯ

๑ ครนอยู่มา พระองค์จึงสร้างปราสาทชื่อ สุริยาสันนอมรินทร
 แล้วสร้างวิชัยปราสาทที่ตำหนักใหม่ แล้วจึงสร้างตำหนักที่เกาะบาง
 นางอิน ชื่อไอศวรรยทิพอาสน์ แล้วสร้างปราสาทพระนครหลวง แล้ว
 จึงสร้างเรือที่นั่งกิ่งและมหาพิชัยราชรถ แล้วจึงสร้างวัดไชยวัฒนาราม
 แล้วสร้างวัดราชบุลาราม แต่บรรดาเครื่องอุปโภคและเงินทองทงสน
 แต่เมื่อยังเป็นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์อยู่นั้น จึงเอามาจำหน่ายแล้วสร้าง
 พระปราสาทกระทำทงสน จึงทำรูปกรรยาเก่าทงสองคนที่ตายไปแล้ว
 นั้นทำรูปไว้ที่ในวัดราชบุลาราม แล้วจารึกชื่อไว้ที่ในฐานนั้น แล้ว
 พระองค์จึงตั้งกรุงรัตนกพยหบาตราใหญ่ มีมาแต่ครั้งนั้น ฯ

๑ ครนอยู่มาจึงไฟฟ้าลงที่นงมงคลลาภิเชกมหาปราสาท จึง
 พระโอรสาธราชนเสด็จขึ้นไปดับเพลิง แต่บรรดาคนทงปวงจึงเห็นเป็น
 สกกรทงสน ก็เป็นนิมิตใหญ่หลวงนักหนา อันพระรามาคิเบศร์นั้น ก็
 ได้เสวยราชสมบัติ เมื่อจุลศักราชได้ ๙๙๘ ปีชวด อัฐศก พระชนม์

ได้ ๒๐ ปี อยู่ในราชสมบัติได้ ๒๕ ปี เป็น ๔๕ ปี สวรรคต เมื่อ
จุลศักราชได้ ๑๐๒๓ ปี ฯ

๑ ครั้นพระเจ้าปราสาททองผู้สวรรคตแล้ว พระราชโอรส
อันชื่อพระนรินทรกุมารได้เสวยราชสมบัติ จึงถวายพระนามตามนิมิต
เมื่อครั้งไฟตกลงพระที่นั่งมิ่งคลาภิเษกมหาปราสาท พระองค์เสด็จ
ขึ้นไปคืบเพลิง คนทงปวงเห็นเป็นสกรทงสนน จึงสมมติเรียกว่า
พระนารายณ์ อันพระนารายณ์นั้น พระพรหมเป็นอาจารย์ มีพระ-
มเหสีนามชื่อ พระกษัตริ เป็นหลานพระเจ้าปราสาททองฝ่ายข้างพระ
มารดา และพระกษัตริรมเหสีช้วนัน มีแต่พระราชธิดาองค์หนึ่ง พระ-
นามเรียกพระสุตาเทวี อันพระราชมเหสีช้วนัน พระนามเรียกพระ
พันปี มิได้มีพระราชบุตรและธิดา มีพระสนมเป็นอันมาก อัน
พระนารายณ์นั้นมิได้มีราชบุตรเป็นกุมาร จึงกุมารผู้หนึ่งชื่อหม่อม
เตย พระนารายณ์เอามาเลี้ยงไว้เป็นที่ (พระปีย์) ลูกหลวง ยังหลาน
องค์หนึ่ง ชื่อพระศรีศิลป์ เป็นลูกพระไชยหาทศย์ผู้เป็นเชษฐา แล้ว
พระองค์จึงสร้างอ่างแก้วและนาพุทงวงหลวงวงหน้า และปราสาทใน
วังทงปวงจึงแปลงให้ก่ออิฐ และตบแต่งสนนปิดทองประดับกระจก
เสวยราชย์อยู่ในกรุงทวารวดีนั้นได้ ๑๐ ปี แล้วเสด็จไปสร้างเมืองอยู่
ที่เมืองเก่าอันหนึ่ง ชื่อเมืองละโว้ จึงสมมุตินามเรียกว่าเมืองลพบุรี มี
กำแพงและบ่อ และสร้างปราสาทชื่อตติยมหาปราสาท และมีพระ
ที่นั่งฝ่ายขวา ชื่อสุภาวรัย ฝ่ายซ้ายชื่อจันทพศพล มีพระปรีศวิชัย

ขวา แล้วมานำพวงแก้ว มานาตนาภากระตาศ แล้วจึงสร้างหะเลขับ
 ศรและสระแก้ว แล้วจึงสร้างวัดทรงวัดหนึ่ง วัดมหาธาตุวัดหนึ่ง จึง
 สร้างพระปรางค์สามยอดตองค์หนึ่ง แล้วจึงสร้างเครื่องต้นและพระมณฑป
 หงส์สูงเส้าสะเทิน และพระยี่กา และฉลองพระองค์อย่างเทศอย่าง
 ญี่ปุ่นมีมาแต่ครั้งนั้น ฯ

๑ พระองค์ข้างเผือกลูกบ้านควนหนึ่งทงกลาหาญ แล้วก็มี
 รูปอ่อนงามขี้หนัก พระองค์ปล่อยไว้ทีในพระราชนวัง จึงประทานชื่อ
 ว่าพระบรมรัตนากาศ ไกรลาศศิวิวงศ์ อันการศิลปศาสตร์ข้างของ
 พระองค์คนตยงนัก ไม่มีผู้ใดเสมอ ถึงจะเป็นข้างร้ายหยาบขำและขำ
 นามนักดี พระองค์ทรงเล่นกลางพระนครในที่ชุมนุมคนเป็นอันมาก
 จึงไว้ทางกว้างสี่ศอกแล้ว พระองค์จึงทรงไปในกระบวนแห่ แต่งวง
 จะสอดคว่ำก้าหามมิได้ ครึ่งหนึ่งแบกเมืองโครसानเข้ามาเค่าในเมือง
 ลพบุรี พระองค์จึงทรงหลายส้อม อันหลายส้อมนร่ายรองหยาบขำหนัก
 หนา ต่อเป็นคนโทษจึงให้ขบขัน เป็นยอดข้างอยู่ในกรุง ประทาน
 ชื่อเรียกว่าโจมจักรพาฬ ทงนามนี้อยู่ พระองค์ใส่ให้โล่แล้วปราศรัย
 โครसान ให้เหยียบพรหมอยู่ริมพานราชสาสน์แล้วก็กลับมาขยี้เกยขยี้
 แสนมหาแต่ข้างเดือนที่ติดโบลงมาเข้าเพนียดใหม่ พระองค์ก็ใส่ขบขัน
 และของหางรัดคนแล้ว ก็ทรงออกแบกเมืองฝรั่งเศส พระองค์ก็สา-
 แดงเตชทุกแห่งหน อันข้างเดือนนั้นก็ไม่ชวนกันไปมาคุดหนึ่งข้าง

บ้าน อันการข้างของพระองค์นั้นยกเป็นยอดขึงนักร เป็นนครมหากษัตริย์
 ในพงศาวดารไม่มีกษัตริย์องค์ใดในการวิชาข้างนี้ จักได้เสมอพระ-
 องค์นั้นหามิได้ เมื่อครั้งหนึ่งไฟฟ้าลงยอดปราสาทมัจฉลภาภิเชกเป็น
 อัศจรรย์ขึงนักร ไฟนั้นลุกโพล่งพุ่งขึ้นมาตั้งไฟกลับ คนผู้ใดจะขึ้นไป
 ก็บมิได้ พระองค์จึงขึ้นไปดับเพลิง อันเพลิงนั้นดับไปสิ้น คนทั้ง
 ปวงจึงเห็นเป็นสกร จึงถวายพระนามเรียกว่า องค์พระนารายณ์มา
 แต่เมื่อครั้งนั้น ๆ

๑ มีพระราชนัดดาองค์หนึ่งเป็นโอรสของพระเชษฐา ชื่อ
 พระศรีศีลปกุมาร ชันษาได้ ๑๕ ปี จึงคิดเป็นขบถกับพระบิดา จัก
 มาสังหารชีวิตให้บรรลัย เอาพระแสงจะแทงพระนารายณ์ พระองค์
 จึงฉวยปลายกบหนิงไว้ได้ทันที จึงจับตัวไว้ทรมตา พระองค์ทรง
 แต่กำราบมิให้ตาย พระองค์ส่งสารกับกุมารนั้นว่าไว้บุตรเรศมารดา
 แล้วเห็นแก่พระโศขาทิตยด้วยรักใคร่สนิทกัน เพราะเป็นเชษฐา ได้
 ฝากพระศรีศีลปไว้แต่เมื่อจะไกลสนขพิพราลัย จึงสั่งให้ออกจากโทษ
 พระองค์โปรดเลี้ยงไว้ตามที ครั้นอยู่มาวันหนึ่ง พระศรีศีลปจึงคิด
 ร้ายอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระนารายณ์เสด็จออกวาราชการเมืองอยู่ที่สห-
 บัญชร จึงพระศรีศีลปใจหาญนั้น ถ้อพระแสงแล้วแฝงใบบานประตู
 อยู่ที่ห้องเสด็จเข้าไป ผู้ใดมิได้ลวงรู้เห็น อันพระนารายณ์นั้นออก
 ไปวาราชการ จึงเรียกข้างพระที่นั่งเข้ามาดู พระองค์ก็เสด็จทรงช้าง
 แล้วเสด็จเข้ามาทางหนึ่ง อันพระศรีศีลปนั้นยืนแอบประตูอยู่ จมหนัก

งานนั้นเชิญเครื่องเข้ามา จึงเห็นพระศรีศัลย์ถือพระแสงและแฝงประ
 ดูกอยู่ อันพนักงานเครื่องนั้นจึงกราบทูลตามที่เห็น พระองค์จึงเสด็จ
 ตรงออกมา แล้วก็จับตัวกุมารได้ทันใด จึงตรัสสั่งนายเพชรฆาตให้
 สังหารเสียให้ตกษัย นายเพชรฆาตจึงให้กุมตัวพระศรีศัลย์ไป จึงเอา
 ตัวนั้นมัดผูกพันแล้วใส่ลงในแม่ขັນสาคร แล้วจึงเอาใส่ลงในถุงแดง
 แล้วก็แห้วไปย้งวัดกะชาย แล้วจึงขุดหลุมฝังเสียทรงเป็น อันนั้นเป็น
 ตามธรรมเนียมกษัตริย์แต่ก่อนทำสืบกันมาเป็นอย่างนั้น แล้วจึงมีคนเฝ้า
 รักษาอยู่ได้ครบเจ็ดวันแล้วจึงไป แต่พระศรีศัลย์ไม่ตาย ด้วยมหาด
 เล็กที่พระศรีศัลย์รักนั้นมีใจภักดีต่อกุมาร ครั้นผู้รักษามาสิ้นแล้ว ก็
 ไปขุดคืนขึ้นตามปรารภณา ก็พบพระศรีศัลย์นั้นยังไม่ตาย จึงเอาขึ้น
 มาแล้วก็พาเอาซ่อนไว้ที่ในบ้านตลาดบัวขาว จึงได้ชาวเพชรบุรีเป็น
 ไซ่ศึก แล้วจึงกลับช่องสุ่มทหารชาญชัย ครั้นได้คนตีแล้วก็ยกมา จึง
 ค่อยลอบซ่อนเข้าไปในกรุง พระศรีศัลย์นั้นจึงลอบเข้าไปหาพระกำแหง
 พระกำแหงจึงเข้ารับเป็นสมัครพรรคพวกในกุมาร แต่บรรดาขุนนาง
 ข้างในนั้น ก็เข้าเป็นพวกด้วยพระศรีศัลย์เป็นอันมาก พระยานัน
 ทะขอแฉ่งนายโฆลงนกเลือกเอาข้างโรงมาถวาย ทังหมื่นราชและนาย
 ทรงบาศทงชายขวา ทงเทพโยธาและนายพลพัน ทงหลวงจำแสนบตี
 ทงราชาบาลด้วยกัน จึงคิดอ่านทำการเป็นกบฏขึ้น ครั้นได้ฤกษ์นาม
 อันตีแล้ว เพลาพลบคำยกเข้ามาอีก อันพระศรีศัลย์นั้นทรงข้างหลาย

พิชัยพงศ์ แล้วยกมาทางถนนเจ้าพรหม แล้วจึงเข้าประตูปราบไตรจักร
 จึงมาในถนนหน้าจักรวรรดิ หักประตูแดงแล้วตรงเข้ามา ก็เข้าได้
 ในวังชั้นใน จึงหลวงเทพสมบัดกับหมื่นไวย ครนรู้ก็เข้าไปปลุกพระ
 ประทมถึงที่ พระนารายณ์นันททรงนำทางข้างในออกมาทางประตู
 มหาโกศราชทองคำรวจในและมหาดเล็ก ทงขุนนางบรรดาที่นอนเวร
 ๕๕ ๕๔ ตามเสด็จห้อมล้อมออกมา พระองค์เสด็จเข้าอยู่ในวังหลวง
 แล้ว จึงตั้งค่ายรายขวางเป็นมั่นคง บ้างก็กะเกณฑ์ทัพ บ้างก็จับคน
 ปลอม บ้างก็หาคนคิดเข้ามาบ้าง บ้างเกณฑ์ช่างมาผู้คนให้เข้าตาทัพ
 บ้างตั้งรับอยู่ทางตรอกและถนนใหญ่ ครนรุ่งสว่างแล้วพระองค์ก็ยก
 ทัพเข้าไป จึงทรงช้างพลายกฤษกรจ้านง พอรู้ว่าราชศัตรูมาหน้า
 หลัง จึงเสด็จขึ้นข้างพระที่นั่งอยู่ทหน้าวังदानทิศบูรพา จึงตรัสสั่งกับ
 ทหารเสนาให้เร่งยกพลเข้าล้อมไว้ อันพระศรีศิลป์นั้นจะตกแต่งบ้อง
 กันตัวก็หาไม่ แต่เหล่าที่เข้าพวกด้วยมันจึงออกเที่ยวตรวจตราบรรดา
 การทงปวง ก็ได้รวบรวมอยู่นานพระนารายณ์จึงยกทัพหักโหมเข้า
 ไปแล้วก็ทำลายประตูเข้าไปได้ บ้างก็ยิงปืนน้อยและปืนใหญ่ บ้างให้
 ร้องประโคมฆ้องกลองอ้อองสนั่นครนครนดังไปทุกทิศา อันเหล่าปี่-
 มิตรนั้นด่านมิได้ ด้วยเดชาอาณภาพพระนารายณ์ ก็กราบแล้วร้อง
 ขอโทษ ก็มีไต่ยากลำบากใจที่จะพิจารณาโยธาทงปวงจึงล้อมแล้วก็
 จับเอาตัวไว้ อันพระศรีศิลป์นั้นพระองค์สั่งให้ทำโทษอย่างใหม่ ให้
 ทุบด้วยท่อนจันทน์ให้ตายแล้ว จึงใส่ในขันสาครแล้วให้ใส่ในถุง

แดงแล้วให้ฝังเสีย นายเพชรฆาตก็ทำตามรับสั่ง การมีมาแต่ครั้งนั้น
ก็เป็นอย่างมาจนบัดนี้ อันสมครพรรคพวกพระศรีศิลป์ทรงนิน พระ-
องค์สั่งให้ฆ่าเสียทั้งเจ็ดชั่วโคตร พระพรหมจึงทูลขอครวไว้มิให้ตาย
ให้จ่ายตามโทษทัณฑ์ อันชาวเพชรบุรีเป็นต้นเหตุ จึงให้จ่ายหย่าข้าง
ที่ในกรุง เหตุฉะนั้นตะพุ่นหย่าข้างก็มาแต่ครั้งนั้น ฯ

๑ อันพระนารายณ์นั้น ได้ขัดเคืองพระศรีศิลป์กุมารแต่ครั้ง
นั้นมาว่าเป็นขบถ เพราะเหตุว่ามีใช้ลูกของพระองค์ อันเกิดในครรภ์
พระมเหสี จึงขอพระที่นั่งจะใคร่ได้โอรสอันเกิดในครรภ์พระมเหสี
จึงจะไม่เป็นขบถ เพราะพระองค์ทรงพระโกรธพระศรีศิลป์นัก จึงสั่ง
นั้นผิดไปในทางธรรม เพราะหลงไปมิได้รับบุญอานุภาพแห่งกุมาร
อันเกิดมานั้นจะเป็นประการใด ในกุศลหนหลังอันจะตกแต่งมานั้น
พระองค์ก็มิได้พิจารณาอยู่ในพระทัย เพราะเหตุแค่นั้นพระศรีศิลป์ยังนัก
อันพระมเหสีนั้นก็มีแต่พระราชาบิดา มิได้มีราชบุตรเป็นกุมาร พระ-
องค์จึงรักษาศีลาจารวัตรปฏิบัติโดยธรรมสุจริต จะขอให้ได้พระโอรส
อันเกิดในพระครรภ์พระมเหสี ก็มิได้ตั้งพระทัยปรารถนาจึงทรงพระ
โกรธ ครั้นเมื่อทรงพระโกรธขานมา จึงตรัสกับพระสนมกำนัลทรงปวง
ว่า ถ้าใครมีครรภ์ขานมาแล้วก็จะให้ทำลายเสีย กุมิให้ได้สืบสรีรยวงศ์
ต่อไป ต่อเมื่อเกิดในครรภ์พระมเหสี ก็จึงจะมอบโกโดยศวรรย์ทรง
ปวงให้ตามใจอุปการภ คั้นพระสนมกำนัลรู้ตัวว่ามีครรภ์ก็ค้องทูล

พระองค์ ครั้นทราบก็ให้ทำลายเสียอย่างนั้นเป็นหนักหนา ครั้นเหตุ
 เมื่อจะมีพระกุมารในครรภ์พระสนมเอก อันชื่อพระราชชายาเทวี ขอ
 เดิมนั้นขอเจ้าจอมสมบุญ ๆ คนนั้นเป็นคนโปรดของพระองค์ ครั้นอยู่มา
 พระองค์จึงทรงพระสุบินนิมิตฝัน จึงโปรดเป็นกวดขันมิให้ผู้ใดรู้ แล้ว
 พระองค์ทรงจวนบ้วนบนพระทัยยังนัก จึงสั่งให้ไปนิมนต์พระมหา-
 พรหมผู้เป็นอาจารย์เข้ามา ครั้นพระมหาพรหมเข้ามา พระองค์จึง
 แก่นิมิตฝันกับพระมหาพรหม ส่วนพระมหาพรหมผู้เป็นอาจารย์จึงว่า
 อันทรงสุบินนิมิตหนักหนา พระองค์จะได้พระราชโอรสเป็นกุมาร แต่
 กูไม่ชอบใจอยู่สิ่งหนึ่งว่า มีพระราชโอรสกับพระสนมกำนัลแล้วก็ให้
 ทำลายเสีย อันกูไม่ชอบใจยังนัก พระองค์มาทำตงนั้นก็เป็นการ
 นนประการหนึ่ง ถ้าในพระอัครมเหสีและมีได้มีพระราชโอรส มีแต่
 พระราชโอรสในพระสนมนี้ พระองค์ก็จะทำประการใด ที่จะได้สืบ
 ศรีสุริยวงศ์ต่อไป ถ้าและพระองค์จะไม่มีพระราชบุตรและพระราช
 ธิดา และสืบไปเบื้องหน้าและพระองค์ที่วงศ์แล้ว และจะได้มีผู้ใด
 มาสืบศรีสุริยวงศ์ต่อไป อันว่านาพระทัย จะให้เสนาและเสาชฎี
 คหบดีและพ่อค้า ให้ขึ้นเสวยราชย์สืบศรีสุริยวงศ์หรือประการใด ถึง
 จะเป็นพระราชโอรสในพระสนมก็ ก็ในพระราชโอรสของพระ-
 องค์ที่จะได้สืบศรีสุริยวงศ์ต่อไป อันนี้สุดแต่กุศลจะคู่ควรและไม่ควร
 ถ้าและพระองค์ไม่ฟังกว่า ตีร้ายกรุงศรีอยุธยาจะสูญหาย จะเป็นเมือง
 โกลัมโกลิมันคง ถ้าและทำตงคำกว่า กรุงศรีอยุธยาจะได้เป็นสุข

สุภาพต่อไป ครั้นพระองค์ได้ฟังพระอาจารย์ว่าดังนี้ พระองค์ก็แสน
โสมนัสยินดีในพระทัยยิ่งนัก แต่มาขัดอยู่แต่มีพระบัญชาออกพระวาจา
ไว้ ก็จำจะยกย้ายถ่ายเทคิดอุบายแก้ไขตามคำพระอาจารย์ว่ากล่าวสั่ง
สอน สุดแต่มีให้เสียที ครั้นพระอาจารย์กลับไปแล้ว จึงให้ไปหา
ตัวเจ้าพระยาสุรสีห์หั้นเข้ามา อันเจ้าพระยาสุรสีห์หั้นเป็นบุตรของพระ
สนม แล้วก็เป็นครูข้างของพระองค์ ครั้นเจ้าพระยาสุรสีห์เข้ามา จึง
ตรัสเรียกเข้าไปในที่ พระองค์จึงบอกคดีเป็นความลับ จึงเอาพระ-
สนมอันชื่อเจ้าจอมสมบุญนมาพิทักษ์รักษาไว้ ครรภ์นางนทศมาส
เข้า จึงประสูติกุมารมีรูปอันงาม ประกอบไปด้วยลักษณะราศีอันดี
จึงเอาเหตุเข้าไปกราบทูลกับพระองค์ พระนารายณ์จึงประทานของ
ขวัญออกมา ทั้งแก้วแหวนเงินทองและผ้าผืนแพรพรรณเป็นอันมาก
ทั้งผู้คนข้างมาเรียกสวนไร่นาครบครัน อันของขวัญนั้นเกลื่อนกลาด
บริบูรณ์ อันพวกพ้องพี่น้องฝ่ายเจ้าพระยาสุรสีห์หั้น ก็เอาข้าวของมา
ทำขวัญแก่กุมารก็เป็นอันมาก ทั้งผู้คนข้างมาเรียกสวนไร่นาครบครัน
อันของขวัญนั้นเกลื่อนกลาดบริบูรณ์ อันพวกพ้องพี่น้องฝ่ายเจ้าพระยา
สุรสีห์หั้นก็เอาข้าวของมาทำขวัญกับกุมารนั้นทุกหน้า ยังฝ่ายข้าง
มารดากุมารนั้น ก็เอาเงินทองข้าวของมาทำขวัญกับกุมารนั้นก็เป็น
อันมาก อันเจ้าพระยาสุรสีห์หั้นก็ทำด้วยยินดี เงินจะเป็นเศรษฐีใน
คราวนั้น ฯ

๑ ครั้นอายุกุมารได้เจ็ดปี พระนารายณ์จึงให้กุมารนั้น

เข้ามาในพระราชฐานแล้ว จึงมีรับสั่งให้เข้าออกในพระราชวังอยู่
 อัครราชยาให้ขาด แล้วจึงประทานให้ขอเจ้าพระยาสุรศักดิ์ อัครราช
 มนตรีศรีสงคราม อันเครื่องอุปโภคบริโภคนั้น จะเป็นอย่าง
 ลูกหลวงก็หาไม่ จะเป็นอย่างขุนนางก็เกินไป อยู่พระวรวงศ์
 พระวงศ์พงศา อันที่เผ่าหน้าเสนาอำมาตย์ อันเจ้าพระยาสุรศักดิ์
 นนฉลาดเฉลียวคมสัน ทงหาวหาญขี้ใจฉกรรจ์ ทงร่ายกาจอาจองตุตัน
 ไม่กลัวใครทงไตทงแล้วปากว่ามอถึง ทงหยิกทงถบชกต้อยตี แล้ว
 เทยงเกยวลูกสาวชาวกรุงทุกภาษาแต่บรรดาทมิ เจ้าพระยาสุรศักดิ์
 มิได้ไว้ ถึงพ่อแม่จะพิทักษ์รักษาอยู่ก็ กลอบลักไปมาหาได้ ไม่ว่า
 ผู้ใดเข้ญใจ แล้วก็ให้แหวนและเงินทองตามพรกนอยและรักมาก ถึง
 มียากก็ทวงหน้า ครองหน่งเจ้าพระยาราชวังสรรค์เสนา รู้ว่าเจ้าพระ
 ยาสุรศักดิ์รักลูกสาวนงก็จะเอาลักเอาให้ได้ ครนมาพบกันที่ในวัง ทง
 สองคนจึงปราศรัยกัน เจ้าพระยาราชวังสรรค์จึงว่ากับเจ้าพระยาสุร
 ศักดิ์ว่า จริงหรือเขาลือเขาว่าเจ้านนงจะมาลักลูกเรา เป็นคนตม
 ตมมืออย่าให้เขาลือเล่นเปล่า ๆ น่าจะขอแต่งงานไว้รับเจ้าในวันน อัน
 เจ้าพระยาราชวังสรรค์คนนงเป็นคนต้อยที่ในกรุง เพราะจะใคร่ลอง
 ความรู้ตมที่หน่ง จึงขบพระยาสุรศักดิ์ว่า ทงเจ้าเป็นคนตมความรู้
 ลูกคนหน่งเราจะเสียให้ ถ่าจับได้จะได้ราคาญใจ ที่เขาลือขื่อไว้จะไม่
 งาม อันเจ้าพระยาสุรศักดิ์คนนงก็แจ้งในเหตุทงกลางสนาม จึงยมแล้วก็
 ครอบความว่า สุดแต่น่าจะปราน แต่ผู้ใหญ่อย่าได้ด้อยคำ เมื่อเป็น

กรรมจะไม่ได้นางแล้ว ก็จะต้องทนให้น้ำดี แต่ว่าอย่าทำเศษฐีหา
 โล ที่นั่นน่าจะได้อะไร ๆ ที่หลานจะลองก็อย่าร้องว่ให้ อันลูกสาว
 นี้ใครจะให้ร้องเข้าไปให้รู้ ใครตัวนั้นจะได้เห็นกัน ถึงหลานก็พาน
 จะพรันใจอยู่ ด้วยน้ำก็เป็นคนมีความรู้ ถ้าเคยคู่กันก็จะได้นางมา
 ถ้อยถ้อยโต้ตอบกันแล้ว ก็สำรวจสรวลกันทั้งสองข้างพร้อมหน้าเหล่า
 ขุนนางทั้งปวง ก็ต่างคนต่างจะไปดู ครั้นเจ้าพระยาราชวังสรรค์ออก
 มาจากวังแล้ว จึงส่งผู้คนและนายทั้งปวงให้พร้อมกันอยู่ บรรดาที่เป็น
 บ่าวอยู่นั้นให้เรียกทงสน ให้มาพร้อมกันในค้ำวนั้น จึงให้มีหนังสือ
 มอญรำกักรนเครื่องออกไปทั้งบ้าน จึงตามคบเพลิงไว้เป็นหนักหนา
 สว่างไปทั้งบ้าน จึงให้เร่งใส่ใต้ไฟเป็นกวดขัน แต่บรรดาญาติวงศ์ทั้ง
 ปวงก็ให้มาอยู่ห้อมล้อมเป็นอันมาก อันลูกสาวเจ้าพระยาราชวังสรรค์
 นนภมาจนถึงงานอยู่ทนน ครั้นเวลาสักสองยามเศษ จึงพระเจ้ายาสร-
 สุรศักดิ์ทนกับบ่าวที่รักใคร่สนิทกันจึงเข้าไปดูแบบกาย ครั้นได้ทีแล้ว
 จึงเสกกรวดแล้วก็ปลายเข้าไป อันผู้คนทงสนนก็กลับไปทงสน เจ้าพระ-
 ยาสุรศักดิ์จึงเข้าไปดับไฟแล้ว ก็เข้าไปอุ้มลูกสาวมา ครั้นได้จึงเอา
 นางนั้นใส่แคร่แล้วหามมา แล้วให้ร้องออองมาตามทางถนนใหญ่
 ครั้นเวลาเช้าจึงเจ้าพระยาราชวังสรรค์นั้นก็เข้าไปในวัง ส่วนเจ้า
 พระยาสุรศักดิ์จึงตกแต่งตัวแล้วก็เข้าไปในวัง ครั้นออกมาจากที่เฝ้า
 แล้ว เห็นเจ้าพระยาราชวังสรรค์เข้า จึงให้ดูแหวนที่นวก้อย แล้ว

จึงถามว่า อันราคาแหวนนี้สักเท่าใด นำช่วยดูหน่อยหนึ่ง ส่วนเจ้า
 พระยาราชนางสร้อยศรีเห็นแหวนปากสร้อยสนั่นกันไป จึงว่าเจ้าจริง
 แล้ว อันนั้นเป็นทหารใหญ่อยู่ในกรุงศรีอยุธยาไม่มีผู้ใดเสมอ แต่
 แพ้เจ้าจริงแล้ว จึงเล่าความที่ขอขนาหาหายหงสนมได้อำพราง เรา
 หมายถึงตัวเรามาซึ่งกว่าคนทั้งปวง ควรแล้วพอมิได้เสียที เพราะน้ำ
 นัยยังแคลงใจอยู่จึงต้องลอง ทนเห็นประจักษ์ทุกแท้แล้ว จึงสรรเสริญ
 เจ้าพระยาสุรศักดิ์ด้วยมบุญเป็นเอก จึงว่าตงแต่นั้นไป ไม่หาญที่จะ
 สู้รบพระยาสุรศักดิ์ได้ ทงแก้วกล้าในวิชาและนรลักษณ์ พอจะ
 เป็นเลิศโลกทหารในโลกลี้ย เจ้าพระยาสุรศักดิ์จึงว่า พระยานักเป็น
 คนดี ที่หลานจะไม่รู้จักมิใช่ แต่ที่น่าทำมาก่อนในเวลานั้น ก็พลจะ
 พรันขยขนบชาติอยู่ แต่ทว่ารักกันอง ทงจะใคร่ลองความรู้เป็นบุญมา
 หนุนด้วย จึงช่วยให้ได้เป็นคู่กัน อันว่าชาติของน่าน หลานกมจิต
 คิตมาแต่ปฐม สิ่งใดพระยาน่าอย่าได้ปรารมภ์ จะตงไว้ให้เป็นปฐม
 ขาษาใหญ่ อันขอที่หลานทำจูลู่ ความนจงอดโทษเถิด คิดว่าจะขอ
 สู้กันตามธรรมดา เพราะน้ำทาหายจึงต้องเป็นไป อันเสนาทางปวงที่
 ฉลาดหรือชยาศัย ก็พากันสำรวจสรวลสนั่นกันไป เป็นคนในพรรคพวก
 ด้วยกัน อันที่เรองราวอนรรุทวงกรุงทวนหนักัน จนทราบถึงพระ
 นารายณ์ บรรดาที่ใครมีบุตรแต่น้อย ๆ ก็ตองแต่งให้หมผวเสีย จะ
 เอาไว้ก็กลัวพระยาสุรศักดิ์จะมัลกเอาบุตรไปตวยฤทธากกล้าหาญ
 ขาญชัย ลางที่สตรีมคัพจะเข้าหือใหม่ ถ้ารู้วารูปงามทรมวย

ก็ไปปลุกล่วงประเวณี ถึงเจ้าศัวัจะรู้ก็กลัวไม่อาจที่จะว่าไว้ มีแต่จะเอาตัวพาหนีไป ถ้าแลรูปทรงส่งสัยฐานันั้น พานจะพอดี พระยาศรีสุรศักดิ์ ไม่ลี้ไป เสน่หาแต่ลูกสาวพระยาราชวังสรรค์ เป็นคนขยัน แล้วลักเอาไปได้ ฯ

๑ อันพระยาศรีสุรศักดิ์คนกล้าหาญชาญชัยตีมีความรู้ จนถึงพระยาวิฆเนนทร์เธอเกินโปรดขององค์พระนารายณ์ เป็นสมุหนายก จักร์พระยาศรีสุรศักดิ์ยังไม่กลัว ในเมื่อขณะกลางคนเข้าไปเฝ้า ยังแกล้งแวงงเท่าถบิให้ถูกหัว จนข้างปลายส้อมแสนร้ายยังไม่กลัว ยังแขวนตัวบนขันไปบนงาแล้วกับขนิ อันว่าปลายส้อมตัวนี้ ขี้ได้แต่ในหม้อ นอกคนผู้อื่นไม่ขี้ใครร้ายรองหยาบคายนักหนา ครึ่งหนึ่งจึงเสด็จไปประพาสป่า เจ้าพระยาศรีสุรศักดิ์คนนั้นขมำรายอยู่ที่กลางแปลง อันม้าขึ้นโลดโผนโจนเวียนวนไปต่างๆ พระองค์จึงร้องตรัสไปว่า ม้าใหญ่หนักหนา กำลังยัง ไกลกว่ามันนัก มาข้างตัวกับกับกูเถิด พระยาศรีสุรศักดิ์จึงร้องสนองทูลมาทันใดว่า ม้าใหญ่ม้าร้ายก็แจ้อยู่ จะไต่ลองกำลังจึงสาวมือดู นานไปก็จะได้รู้กำลังกัน แล้วก็กลับควบมาทะเลชุบศร จึงย้อนมาตามทางสวน (สระ) แก้วแล้ว พอถึงวัดหน้าประธาตุเข้า ก็บนศาลาให้เป็นพายุใหญ่มา อันว่ากำแพงวัดนั้นสูงประมาดสักหกศอก โดยหนาสักสี่ศอก ม้านั้นตกใจ จึงโจนข้ามกำแพงเข้าไป อันพระยาศรีสุรศักดิ์คนนั้นก็ไม่เป็นอันตราย แต่ทั้งนี้จะขยายก็ไม่มีพระนารายณ์จึงตรัสส่งเสนาให้วิ่งไปตู่พระยาศรีสุรศักดิ์ว่า คืออยู่หรือ

ประการใด แล้วเอ็งจงเร่งให้ออกมาตามทางประตูใหญ่! เสนาวังมา
แล้วก็บอกว่ารับสั่งให้ออกมาทางประตูใหญ่ พระองค์หยุดข้างพระ
ที่นั่งคอยอยู่ไม่เสด็จไป พระยาศรีสุรศักดิ์จึงสั่งให้ทูลกับพระองค์ว่า
ม้านพาเข้ามาทางไหนก็จะออกไปทางนั้น จึงลงสั้งแล้วลงเท้ากระเท็บ
ส่งก็ควนเวียนวนไปมา ครั้นถึงถนนเข้า ม้าก็พาโจนข้ามกำแพงออก
มาได้ บรรดาคนท่งปวงนั้นเห็นประหลาดอัศจรรย์ยิ่งนัก จึงสรรเสริญ
ท่งลักษณะและราศีท่งเข้มแข็งแก่ลวล้ำหาญชาญชัยยิ่งนัก เห็นจะ
ได้เสวยตติรเป็นมั่นคง ฯ

๑) อันองค์พระนารายณ์สยบเสียโปรตปรานวิษเณทร์เป็นฝรั่ง
เสสนั้นหนักหนา จึงพระราชทานชื่อเรียกพระยาวิษเณทร์ เป็นสมุห
จักร์นายก อันพระยาวิษเณทร์นั้นมบิบุญฉลาดสารพัตจะรู้การข้าง
ต่าง ๆ ท่งการจักรและการยন্ত্রীก็สารพัตจะทำได้ ทำได้ท่งนาฬิกา
และกลองส่องท่งเข้ม สารพัตจะรู้ทำ อันว่าพระนารายณ์นั้น จะใคร่
รู้ว่าป็นใหญ่หนักเบาสักเท่าไร พระนารายณ์จึงถามเสนาท่งปวง ผู้
ใดก็มีอาจท่งจะคิดข้งได้ พระนารายณ์จึงตรัสถามพระยาวิษเณทร์
พระยาวิษเณทร์จึงรับสั่งแล้ว ก็ทำได้ตามมีพระประสงค้ ครั้นอยู่มา
พระยาวิษเณทร์นั้นคิดร้ายต่อพระองค์เป็นช้านาน จนเสนาอำมาตย์
ท่งปวงรู้แบบคาย ก็เข้าไปกราบทูลกับพระองค์ อันพระนารายณ์นั้น
ก็มีได้ว่าขานประการใด พระองค์เชื่อบุญญาธิการและอานุภาพของ

พระองค์ พระองค์ก็มีไต่ว่าอุ่นวาย ครึ่งหนึ่งพระยาวิขเยนทร์เข้าไป
 เฝ้า พระองค์จึงส่งพระแสงให้ถือแล้ว ก็ยกมือพระยาวิขเยนทร์นั้น
 เสด็จเดินไปมาเป็นหลายกลับ พระยาวิขเยนทร์นั้นก็มีอาการจะทำร้าย
 ได้ พระองค์มิได้ทรงพระวิตกว่าพระยาวิขเยนทร์คนร้าย ครั้นอยู่
 มาครึ่งหนึ่ง พระยาวิขเยนทร์จึงคิดขุดอุโมงค์ คิดขุดดินที่ในตึกตัวอยู่
 นั้น ขุดกรุกเข้าไปจะให้ได้ถึงในพระราชวัง อันความทงนมไต่ลับ จึง
 รู้ ไปถึงเสนาบดีผู้ใหญ่ เจ้าพระยาราชวังสรรค์เสนีกับพระยาเสียน
 ขัน (ยุเชนบ้าน) ทงสองคน จึงพากันเข้าไปทูลความทวิขเยนทร์คิด
 อ่านทำการทงปวง พระนารายณ์จึงมีรับสั่งให้พระยาเสียนขันไป
 เรียกตัวมาจะได้ถาม อันพระยาเสียนขันก็ไปตามมีรับสั่ง พระยา
 เสียนขันนั้นเป็นทหารแบก เป็นคนที่มีความรู้แล้วกล้าหาญยิ่งนัก พระ
 ยาเสียนขันแต่งตัวแล้วเอากระบี่เหน็บเข้ากับบนเอว แล้วจึงเข้าไปใน
 ตึกทวิขเยนทร์อยู่นั้น พระยาเสียนขันจึงยกมือพระยาวิขเยนทร์เข้า
 แล้ว ถึงงลงบนเกาอี้ทงสองคนด้วยกัน พระยาเสียนขันจึงบอกความ
 ทงปวงกับวิขเยนทร์ว่า บัดนี้พระโองการให้หา อันพระยาวิขเยนทร์
 นั้นก็มีไต่มาตามรับสั่ง พระยาเสียนขันจึงถอดเอากระบี่ออกแล้ว จึง
 คัดศีรษะวิขเยนทร์เสีย อันพระยาวิขเยนทร์นั้นก็ถึงแก่ความตาย ครั้น
 พระยาวิขเยนทร์ตายแล้ว พระยาเสียนขันจึงเข้ามากราบทูลตมเเรื่อง
 ราวทงมาทงสน พระนารายณ์ครั้นทราบคงนั้น ก็มีไต่มีพจนารถ
 ประการใด อันเจ้าพระยาราชวังสรรค์กับพระยาเสียนขันทหารแบก

สองคน^๕ พระองค์ก็ใคร่แล้วสบเสียไว้ใจยิ่งนัก ฯ

๑ ครั้นอยู่มาพระนารายณ์จึงทรงพระปรารภว่า แต่ได้เสวย
 ราชสมบัติมานานหนักรักษาแล้ว อันการเล่นสงครามกษัตริย์ยัง
 มิได้สำแดงเดชชาญชัย แต่รู้ความมานเป็นช้านาน ว่าโบรีข้าง
 สารนเป็นคนหาญ ได้ผ่านเข็ญใหม่พารา ได้ของวิเศษอย่างหนึ่ง
 คือพระพุทธรูปสี่องค์หนึ่ง แต่เมื่อพระเจ้าเข้าสู่พระนิพพาน พระยา
 นาคนนเจ้าแห่งฤทธิ์ให้พระมหาเถรอุปคุตดู จึงเอาภาคเนาโลหะน
 มาหล่อทำเป็นพระพุทธรูปไว้ ยังมีอยู่ในชมพูทวีปไม่มีเสมอ อันแก่น
 จันทน์แดงที่ทำเสาเชิงตะกอน เมื่อครั้งถวายพระเพลิงพระพุทธรูปเจ้า
 นน พระยาเพชรเจ้าจึงเอามาทำเป็นพระพุทธรูปไว้ก็ยังมีอยู่ อัน
 พระพุทธรูปสี่องค์นั้นเป็นพระสมาธิเพชร อันพระแก่นจันทน์แดงนั้น
 เป็นพระนาคปรกสองตัว อยู่ในเมืองเข็ญใหม่ทั้งสององค์ กุจะใคร่
 ไปชนข้างชิงชัยลงฤทธิ์ดู ครั้นทรงพระดำริดังนั้นแล้ว จึงตรัสสั่ง
 เสนาให้กะเกณฑ์ผู้คนและทหารโยธาทัพ ทั้งข้างม้ารถคชสารอาษา
 ทั้งเรือแพนาวาให้ครบครัน เสนาอันขอเจ้าพระยาจักร์จึงรับพระโอง
 การแล้ว จึงให้เรียกแต่บรรดาเจ้าหมู่เจ้ากรมมาทุกหมวดตามรับสั่งแล้ว
 จึงกะเกณฑ์ทัพบกทัพเรือทั้งปวง แล้วให้จัดกันเป็นกระบวนมหาพยุห-
 ชาติราทัพใหญ่ จึงตั้งเจ้าพระยาโกษาธิบดีให้เป็นใหญ่ ให้คุมโยธา
 เป็นแม่ทัพไปเป็นทัพหน้า อันทัพหนุนนั้นเกณฑ์เจ้าพระยาราชวัง
 สรรค์เป็นแม่ทัพ อันทัพบกชายันน เกณฑ์พระยาสี่ทราขเทโช

เป็นแม่ทัพ อันทัพบกขวานนี้ พระยาเสียนขันเป็นแม่ทัพ อันเจ้า
 พระยาโกษาซึ่งเป็นแม่ทัพใหญ่นี้ เป็นคนดีมีความรู้ เป็นคนรู้ครบ
 ในการทหารนันทนิก ทงตำราพิชัยสงคราม ทงยามยาตราภิเษก
 แต่แต่งตัวนุ่งผ้าขนมาแล้ว อันว่าไพร่ทงปวงกั้นไปด้วยเกรงนาม
 อันเจ้าพระยาราชวงส์สรค์เสนันนี้ ต่ข้างพนมภาษี รู้ว่าวันนั้นให้ผู้นั้น
 ออกไปชิงชัยจะมีชัยก็รู้ จะเสมอก็รู้ อันพระยาสีหราชเดโชนั้น ต่
 บ้างล่องหนและอดใจ ได้ทงอยู่คงกระพันชาติ อันในแผ่นดินพระ
 นารายณ์นี้ สามนายนี้เป็นยอดชายในสนาม เป็นทหารเอกอยู่ใน
 สงคราม ลือชื่อทุกเขตแดนที่ธานี อันว่านายทัพนายกอง ทงยกกระ
 บัตรและเกียกกายบึกข้ายบึกขวา ทงทัพหนุนทัพรองทงปวงนั้น สี่เสนา
 จึ่งกะเกณฑ์ตั้งให้สมควรกัน ตามที่ตามทางกระบวนมหาพิชัยสงคราม
 เป็นกระบวนมหาพยุหบาตราอย่างใหญ่ เร่งให้ผู้รุกรมการทุกหัว
 เมืองกะเกณฑ์กันแล้ว ให้มาเข้าตราทัพใหญ่ตามกระบวนทัพบกและ
 ทัพเรือ เป็นคนสองแสนกับหกหมื่น ในเกณฑ์ทหารใหญ่ตามบัญญัติ
 อันเจ้าพระยาสุรสีห์นั้นเกณฑ์ให้เฝ้าเมือง ในมหาพยุหบาตราเรือ
 อย่างใหญ่นพระนารายณ์ทรง คือเรือพระที่นั่งครุฑพาหะ อันเรือ
 กิ่งนำนั้นคือไกรแก้วจักรรัตนชัย แล้วมาถึงนาวาตรีพิฆานชัยขวา
 อันทงก่งแก่งเคียงข้างนั้น คือศรีสมรรตวิไชยอยู่ซ้าย ไกรสรบรร
 ฤทธิอยู่ขวา อันเรือทงก่งแก่งทรองนั้น มีรัตนบัลลังกั้นคือ เกณฑ์
 เรือทงก่งแก่งหน้าหกลำ คือก่งทัพยาตราขวา ล่องอุทจินาวาขนซ้าย

แล้วถัดมาจึงถึงพิมานไชยรัตนาศน์ขวา พิมานไชยราชวัตถ์นซ้าย
แล้วถัดมาจึงถึงสุรัสสีพิมานนขวา สุรกาญจนพิมลนซ้าย แล้วจึง
ถึงกงบัลลังก์รัตนานขวา ราชาทิพอาสน์นซ้าย แล้วถัดมาจึงถึงเหล่า
เรือที่นั่งเอกไชยศรี ขนนกเป็นหน้าหลังกัน ศรีไชยสวัสดิ์ซ้าย ไชย-
รัตนพิมานนขวา แล้วมาถึงไชยเหินหวา ไชยหลาวทอง สองลำนั้น
เป็นซ้ายขวากัน แล้วจึงถึงเรือที่นั่งประตู่เรือรูปสัตว์เป็นคู่ ๆ ซ้าย
ขวาหน้าหลังกันไป แล้วจึงมาถึงนาคเหรา นาควาสกรี สองลำเป็น
ซ้ายขวากัน แล้วจึงถึงสิงหนาท สิงหนาวา ซ้ายขวาสองลำนี้เป็นคู่
กัน แล้วถัดมาจึงถึงมังกรมหรธพ มังกรจบทไพโร เป็นซ้ายขวา
กันไปตามที่ แล้วจึงถึงนรสิงห์วิสุทศสายสินธุ์ นรสิงห์ถวิลอากาศ สอง
ลำนี้เป็นซ้ายขวากัน แล้วถัดมาจึงถึงโตมหรธพ โตจบทสายสินธุ์ เป็น
ซ้ายขวากันไปตามกระบวนแห่ แล้วจึงถึงสุวรรณหงส์ตงขนหน้า
ขวา กาญจนรัตนานซ้าย แล้วถัดมาจึงถึงเรือตลับปูพั้ง สี่ลำเป็นซ้าย
ขวากันไป ซัดเรือนพเสรกลำหนึ่ง ลังกาลำหนึ่ง อันเรือสองลำเป็น
ซ้ายขวากัน แล้วถัดมาจึงถึงสุวรรณลำหนึ่ง สารพิมานลำหนึ่ง เป็น
ซ้ายขวากันไป เกณฑ์เหล่ากรมลูกตั้งได้พาย แล้วแห่แห่นไปตามที่
แล้วจึงถึงเรืออาสาวิเศษลำพั้ง เป็นตงนอกสี่ลำนั้นนำไป อันเรือ
ที่นั่งครุฑพาหนะที่นั่งทรง ยังเรือเอกไชยสี่ลำ ถัดลงมานนก็ยังมอยู่
ลำหนึ่งนนเชิญพระไชยไปหน้า ลำหนึ่งนนเกณฑ์ทรงข้างวงหน้า มี

จตุรमुखหลักเกยลา ยังสองล้านนมหลังคาเป็นสองตอนสำหรับเกณฑ์
 ตำแหน่งลูกหลวงทรงตามเสด็จ เป็นคู่เคียงกันซ้ายขวาตามตำแหน่ง
 แต่บรรดาเรือนนอกนั้นจะโตมายนงขไปกลางเรือนนหามิได้เป็นเรอรอง
 พระที่นั่งทรงของพระองค์ จึงใส่บันหลักมทหารประจำลามาชื่อปราบ
 เมืองลู่ ปราบตาล เป็นซ้ายขวากัน แล้วขอตระกองเมืองมาร ตระ
 การอาสา สองคนเป็นซ้ายขวากัน แล้วยังอยู่ช้อยอดมื่อไฟ ไกรมือ
 เพชร สองคนเป็นซ้ายขวากัน แล้วยังอยู่ช้อยอดเขาดรงค์ ทรงเคช
 ฤทธิ์ เป็นซ้ายขวากันสองคน แล้วยอสิทธิโยธารักษ์ ศักติโยธาหาญ
 แล้วยังโยธาสุรศักดิ์ โยธาสุรสิทธิ์ แล้วยังโยธาธรรุทธิ์ โยธาธรงค์
 อันทหารเอกเหล่านี้ ไต่ถอดาบทองของพระนารายณ์ แล้วยังทหาร
 อันมขออกเหล่านี้ เรียกว่าโยธาหาญ เป็นคนดีไม่มีภัยในราชอาณาจักร
 แล้วยังมีเรือประตูปัสตว์ เกณฑ์ทหารคนคืบไปหน้าเรือ แล้วตะพาย
 ดาบงัหน้าเรือมาตามที คือทหารเอกอาสาชื่อไกรสรสิทธิ์ กริชาฤทธิ์
 สุทธเดชา สาธิตการไชย ยังอยู่กำจายศรศรี อัสนัศร แล้วอำนาจจำเริญ
 เจริญสวัสดิ์ ศักติฤทธิ์ สิทธิเดช สัตราแผลง แสงอันัน อันทหาร
 เหล่านี้ ไต่ไปหน้าแคว แล้วถือนูคาบสะพายแล่ง เรียกว่าหม่องค-
 รักษ์จักรนารายณ์ อันสืบสองหมื่นบรรดาค้วนายนนประทานพระแสง
 ขององค์พระนารายณ์เกณฑ์อภัย อันมหาจขัยกระบือช แล้วยังขัย
 ครุฑอินนเกณฑ์คนมขอได้ถอดคือ พิเศษอาวุธ พิสุทธโยธา สองคนนถอ

ว่ากล่าวเรือทั้งปวง แล้วถัดมาจึงถึงเรือราชสีห์ราชขมด อันสองคนนี้ได้
มีเครื่องจำลองและเครื่องฆ่าทุกประการทั้งชายชวา เป็นเกณฑ์ได้
ราชอาญาสีห์ฆ่าคนผิดตัดหน้าฉาน แล้วถัดมาจึงถึงเรือกรมสนมกลาง
เป็นจางวางชายชวาเต็มที ถัดจึงสามชายเหล่านนมหอก อันกลางเรือ
นั้นมีให้ใส่ชัชบาน ขวาช่อภุเบรินทร์สิงหนาท ชายช่อเรนทรชาติ
สังหาร ถัดมาจึงมีเรืออาสาจามสล่า ทหารใหญ่สคน อันมีช่อสุรเสน
สีหราชา ลักษณะมานา เทวาสโรกร อันอาสาจามเหล่านี มีค่ายวิหลิ้น
กันหน้าหลังทงสล่า แล้วถัดมาจึงถึงนายเพชรฆาตสองคน ช่อจ้ามะรง
จ้ามะฤทธิ ไต่เรือเส้อมโลงใส่มาในท้องเรือ จึงถัดตาบแดงและยื่น
ง่ามาหน้าเรือแล้ว จึงมีธงแดงเป็นรูปหนูมานแสดงฤทธิสามชายปักมา
กลางเรือ อันคนนินเรียกกรมนครบาล ยังเหล่าเกณฑ์เรือทหารน้อย
ก็เป็นอันมาก เป็นเรือแปดร้อยปลาย อันไพร่เกณฑ์ในกระบวนพยุห-
บาตราตามบัญชีจ่ายนได้คนส่นหม่นกับแปดพัน ๒

๑ จะกล่าวถึงเรือพระที่นั่งครุฑล้าทรงนิน มีพระมณฑปกลาง
ล้า มีอกรูมมาหน้าเรือสามคัน ท้ายเรือสองคน ปักเรียงกันมาตามที
ถัดคืออกรูมมานมีพระแสงหอกใหญ่คน แล้วจึงถึงบังแทรกสองคู่ แล้ว
จึงมาถึงอกรูมเก้าขนสองคู่ แล้วถัดมาถึงจามรสองคู่ ก็พื่อถึงพระที่นั่ง
ใหญ่ อันริมพระที่นั่งใหญ่นี้มีอกรูมชายชวาคันไปตามที่ อันข้างริม
พระที่นั่งนไน้พระแสง คือพระแสงหอกขัตติ พระแสงธนูทรง เป็น

พระแสงแอบข้างริมพระองค์ อันหน้าพระทนต์งนมมยุรฉัตรซ้ายขวา
 แล้วถดออกมาจึงมอภุ้รุมและจามรบ้งแทรก ปักหน้าพระทนต์งสังกะศู
 ถัดมาจึงมีมหาดเล็กถือพระแสงง้าวทรงของพระองค์ แล้วถดมามีมหาด
 เล็กถือพระแสงดาบเขน แล้วจึงราชสุริยวงศ์ถือพระแสงดาบทรงของ
 พระองค์ นั่งประนมมือคุกเข่าเฝ้าอยู่บนเตียงลา จึงมีมหาดเล็กนั่งเฝ้าอยู่
 สิ้นคนนั้น เรียกว่ารายตีนตอง คือศกฺติ สิทธิ ฤทธิ เตช เกณฑ์นายเวร
 สิ้นคนนั่งตามทซ้ายขวากันข้างละสองคน แล้วจึงถึงจ่านรองลงมาข้าง
 ละส้นคนซ้ายขวาข้างละสองคน คือจ่าเรศ จ่ารง จ่ายง จ่ายวด อันส้นคน
 นั้นขัตตาบประนมมือมาหน้าทนต์งโยง เหล่ามหาดเล็กหุ้มแพรนั้น นั่ง
 ปลายเชือก เกณฑ์เลอกันนั้น ถือพระแสงนั่งหน้าตามหว่างคนพายนั่ง
 รายกันออกตามที จักว่าขอไว้ คือไชยขรรค์ เล่ห์อาวูจ พลพัน พลพาย
 เบนส้นคน เกณฑ์ถือพระแสง ยังเกณฑ์ถือฟูกสำหรับตีเป็นสำคัญนั้นนั่ง
 ไปหน้าเรือสอง ท้ายเรือสอง เป็นส้นคน สำหรับเป็นสัญญาพายถวายนั่ง
 สำคัญเสียงฟูกเป็นสัญญา เมื่อจะพายกรายกิด พายนกบินกิด จะให้
 กิด มีว่าพายกรายพายไหว เมื่อได้ฤกษ์จะออกจากทนต์งฟูกกิดของทำ
 ทำออกกันทีเป็นเพลงมา อันคนตีฟูกนั้น วิธนาเวศ วิเศษนาวา เป็น
 ซ้ายขวากันสองคน แล้วจึงมีจ่านสองคนเป็นซ้ายขวากัน ซัดจ่างอน
 เนตร จ่าเจตนาวา อันสองคนนี้อยู่หน้าเรือคนหนึ่ง อยู่ท้ายเรือคน
 หนึ่ง สำหรับให้สัญญาให้ร้อง แล้วยังมีขอรราชสนธิ ราชเสน่ห้ อัน

คำรวจใหญ่ชายชวาสองคน^๕ ผัดกันนั่งบนบัลลังก์ผืนหลังให้ครุฑ^๖
 และนั่งประนมมือออดอึ้งเจ็ดชายอยู่หัวเรือ แล้วร่ากรายอยู่^๗ อันตั้งที่เป็น
 สำคัญสัญญา^๘ จะเสวยชายชวาก็โบกไป^๙ อันบรรดาเรือพระที่นั่งทรง
 ทงสนนบศทองทืบ แต่บรรดาเรือพระที่นั่งรองนพายบศทองเป็นเชิง^{๑๐}
 ชาย บรรดาเรือจ่านำในกระบวนทงปวงนพายทาแดง อันอำมาตย์
 ราชเสนา^{๑๑} ทงสน นอกจากไพร่นั่งสองบักแล้วใส่สนับเปลว^{๑๒} ใน
 แล้วใส่เสื้อครุยใส่ลำพอกพนชมพู^{๑๓} บางกมเกยวลาย บางกมเกย
 ดอกไม้ไหว ตามที่ตามตำแหน่งน้อยใหญ่เป็นชายชวากัน^{๑๔} อันนอก
 จากอำมาตย์และเสนา และเกณฑ์เหล่าทหารของพระองค์^{๑๕} ตั้งแต่
 นายทัพนายกอง และนายกองสารวัตรใหญ่ทงปวงน^{๑๖} ใส่หมวกใส่เสื้อ
 เครื่องเกราะ อันที่ใส่ขันในนมฉูฉา^{๑๗} อันเหล่าพลโยธาทงปวงนใส่
 เสื้อแดง ครอบหัวใส่หมวกแดงทุกคน^{๑๘} ทงทพหน้าทพหลังทพหนุนทพ
 รอง^{๑๙} ทงทพบักชายบักชวา^{๒๐} ทงอาหมาตกองร้อยกองตระเวน และ
 กองขุ่มกองแล่นทงปวงน^{๒๑} มีดาบสะพายแล่งทุกตัวคน ดาษดาไป
 ล้วนเรือคูกามไสวไปทงสน^{๒๒} ครนแลวกมาประทับทหน้าฉนวนนาแล้ว
 จอดเป็นขันหล่นกันไปตามกระบวนตามที่ครบครัน^{๒๓} ฯ

๑๐ ครนพร้อมแล้วอัครมหาเสนาบดีผู้ใหญ่^๑ จึงเข้าไปกราบ
 พูลฉลองกบ้องค์พระนารายณ์^๒ จึงองค์สมเด็จพระนารายณ์ผู้เป็นเจ้านน
 สระสร้งแต่งองค์ทรงเครื่องมหาพิชัยสงคราม^๓ จึงทรงพระสนับเปลว^๔

ทองแข็งจอนสองชั้น แล้วจึงทรงพระภูษาพันแต่งปักทองจีบโจงแล้ว จึง
ใส่ถ้องพระองค์อย่างใหญ่สังเวียนปักแล้ว จึงทรงชายไหวชายแครง
ตาบทิสและตาบหน้า ทั้งสังวาลประดับ จึงทรงพระฉำมรงค์เพชรเก้
ยอดแล้ว ทรงพระมหามงกุฎประดับเพชรแล้ว จึงเห็นพระแสงกัน
หยนทบนพระองค์ แล้วทรงถือพระแสงศัสตราใจเพชร จึงเสด็จมา
ทรงเรือพระที่นั่งครุฑพาด ครั้นได้มหาพิชัยฤกษ์แล้ว ข้างขุนโกรกสัน
มั่งชัยประตาศัตตังโครมครน ยิ่งบันมหาฤกษ์มหาชัยสองนัดแล้ว พล
โกรกโหระง่องก้องกึกไปทงแม่น้ำ เสียงฆ้องกลองศึกก็ดังครึกครน ครั้น
สนับไป ทงเสียงเส้านกตงสนนหนักหนา ทงเรือตลุปปูปั้งก็ประตัง-
ตากัน อนันนาในแม่น้ำนกกเป็นพองพรายกระจายไป ครั้นพายไปได้
เต็มพิกแล้วก็ให้เห่เอาชัย แล้วก็พายนกบินและพรายกราย แม่น้ำน
กก็เป็นระลอกกระดกนไปทงสัน เป็นควนไปทงคงคา ล้วนเรือแน่น
ประตากันไปทงแม่น้ำ เสด็จมาทางฝ่ายเหนือทงผู้คนทพบกทพบเรือเป็น
หนักหนา ทั้งสองฟากน้ำ ล้วนทพบแซงก็ยกมาเป็นมากหลาย ยกมา
ตามลำน้ำกาแพงเพชรแล้ว จึงเสด็จมาเมืองตากตามลำน้ำใหญ่แล้ว ขน
ไปตามแถวเมืองนครเงินแล้ว ขนไปตามแม่น้ำเมืองเชียงใหม่ พระองค์
จึงสั่งให้ยาดราค่ายหลวงตั้งอยู่ที่บ้านข้างแล้ว จึงทำพิธีประหารตัสกร
ตัดไม้ข่มนามตามประสงค์ ครั้นการพิธีแล้ว พระองค์จึงส่งกับจตุรงค์
เสนาทงปวง ให้เจ้าพระยาโกษาธิบดี กับพระยาราษฎร์ศรีเสนา ทง

พระยาเทโวทหารใหญ่ ให้เร่ยกทัพเข้าไปตั้งประชิดแล้ว ให้เข้ารบ
เมืองเชียงใหม่ ฝ่ายเจ้าเมืองเชียงใหม่จึงแต่งทหารลาวอันเข้มแข็งให้
กระหอบออกมาต้านทานสู้รบ อนันท์พหุหน้าต่อทัพหน้าก็เข้าต่อสู้รบกัน
ทัพปีกซ้ายต่อปีกซ้ายก็เข้าตักัน ทัพปีกขวาต่อปีกขวาก็เข้าประจัญ
ต่อสู้รบกัน อันเหล่าทัพหน้านั้นก็เข้าไล่แทงกันด้วยทวนและหอกขัด
ฝ่ายทัพข้างต่อข้างก็เข้ารบกัน แล้วก็ประจัญยิงกันด้วยปืนหลังข้างอยู่
วุ่นวาย เหล่าพลปืนต่อบนก็ยิงกันเป็นควันมืดไปทั้งป่า พลหอกต่อ
หอกก็เข้าไล่แทงกัน พลดาบต่อดาบกระชนฟันกัน บางก็ล้มตาย พล
ทวนต่อทวนก็ราเพลงทวนแล้วกันด้วยทวน พลง้าวต่อง้าวก็รา
เพลงง้าวแล้วกันจางพนาทั้งสองฝ่าย พลตะบองต่อตะบองก็ไล่ตักัน พล
เบนต่อพลเบน พลโล่ต่อพลโล่ก็สู้รบกัน พลธนูต่อพลธนูก็ยิงกันด้วยธนู
พลหน้าไม้ต่อพลหน้าไม้ก็ยิงกันไปด้วยหน้าไม้ พลกริชต่อพลกริชก็
เข้าไล่แทงกัน ทหารกระบี่ต่อกระบี่ก็เข้าไล่ฆ่าฟันกันตามเพลงกระบี่
บางก็ยิงด้วยเกาทัณฑ์ บางก็ฟันด้วยดาบ บางก็ถอหอกและทวนแล้ว
ก็เข้าไล่ประจัญทุ่มแทง เจ็บป่วยทั้งสองฝ่าย ล้มตายเป็นหนักหนา
ทั้งเสียงข้างมาและเสียงอาวุธทั้งเสียงปืนน้อยและปืนใหญ่เสียงโห่ร้อง
ทั้งของชัย และกลองชัยก็ดังออองครนเครงสนั่นไปทั้งป่าใหญ่ อัน
ควนบันนมนมตคลุ้มคลั่งตลบตบงไปทั้งเวหา แต่ทัพไทยที่พลาวประ
ศมอกันอยู่เป็นหนักหนา จนด้านึงไม่มีอยู่กับตัว บางก็ยิงอยู่แต่กางเกง
ลงราศมอกันทั้งสองฝ่าย ทัพไทยก็ชมผลลาวว่าเข้มแข็ง ทัพลาวก็

ชมฝีมือไทยว่ากล้าหาญ อันพระยาสิทธิราชเคโษคนขมมาขายนอยู่แล้ว
ก็ขมหัวเห้รบกกับจนสน้ฝีมือไม่หน้ตัว จนลงมัวอยู่ท้งลาวไทย จึงต
กลองศึกแล้วก็ให้ขยายพล จึงให้ร่นถอยเข้ามาอยู่ท้งหน้าทัพใหญ่ ฝ่าย
ข้างลาวก็ตกลองชัยแล้วก็ถอยไปพร้อมกัน อันพระยาเคโษน้ขมมา
ขาวแล้วออกยืนอยู่ท้งหว่างทัพลาวท้งนนั้น จึงร้องเรียกพระยาเสนาท้าว
ท้งนนั้นไปแล้ว จึงว่าพลชนะท้งสองฝ่ายก็ตายเปลืองไปเป็นอันมาก ถ้า
ท่านมีทหารคนตึกให้ออกมาตีตามธรรมยุทธิ จะได้ลือซาปรากฏท้ง
ลาวไทย ครั้นแสนท้าวลาวท้งนนั้นแลเห็น ก็รู้ว่าพระยาเคโษน้ทหาร
ใหญ่ อันพระยาแสนหาญก็มาจจะออกรบได้ ก็น้ไปมิได้ตอบค้มา
ครั้นพระยาเคโษเห็นลาวไม่ตอบค้ ก็รู้ว่าไม่มีคนตี พระยาเคโษจึง
สำแดงอุทธิให้ลาวดู จึงขมมาแล้วออกร้ตาบอยู่ท้งกลางแปลงแล้ว จึง
อ้อต้อใจมิให้เห้เห็นตัว ฯ

(ก่อนฉบับขาดใจความในฉบับคำให้การชาวกรุงเก่าแทน)

๑ พวกลาวเห้ต้งนนั้นก้สะต้งตึกใจกลัว พวกกันแตกหนีไม่
เป็นขบวณ พระเจ้าเชียงใหม้ก็ให้รวบรวมผู้คนที่แตกกระจ้กกระจาย
ได้แล้ว ก็ลาทัพกลับเข้าพระนคร ให้ปล้ประตลงเขื่อนแน่นหนา ขับ
พลชนะรักษาหน้าท้งเชิงเทินเป็นสามารถ ให้คว้ทรายหลอมตะกั่วเคียว
ข้มน้มาณยาง สำหรั้เบสาดเมือข้าศึกเข้ตปล้นกำแพง ฝ่ายนายทัพ

นายกองข้างกรุงศรีอยุธยาเห็นลาวแตกกระจัดกระจายไปตั้งนั้น ก็ขับ
พลเข้าล้อมเมืองไว้มอง ๔ ตำบล ๖

๑ ตกเวลากลางคืนพวกลาวพากันตั้งเมืองขามยาม เสียงฆ้อง
ได้ยินไปถึงพระกรรณพระนารายณ์ ๆ จึงตรัสถามเจ้าพระยาโกษาธิบดี
ว่าเสียงฆ้องที่ไหน เจ้าพระยาโกษาธิบดีจึงกราบทูลว่า เสียงฆ้องขาม
ยามในเมืองเชียงใหม่ พระนารายณ์จึงตรัสว่า เหตุใดพวกเจ้าจึงตั้ง
ค่ายใกล้ชิดกับเมืองเชียงใหม่ตั้งนั้นเล่า เจ้าพระยาโกษาธิบดีกราบทูล
ว่า ระยะทางตั้งแต่เมืองเชียงใหม่มาถึงค่ายหลวงนี้ห่างกันถึงโยชน์ ๑
พระนารายณ์จึงรับสั่งให้ไปวัดชั้นสุทรตฐ์ที่ห่างโยชน์ ๑ จึงตั้งเจ้าพระ
ยาโกษาธิบดีกราบทูล จึงรับสั่งว่า ทางไกลกันถึงโยชน์ ๑ เหตุใดจึง
ได้ยินเสียงฆ้องขามตั้งนั้นเล่า เจ้าพระยาโกษาธิบดีกราบทูลว่า ซึ่งได้
ยินเสียงฆ้องขามตั้งนั้น เป็นนิมิตที่พระองค์จะตีได้เมืองเชียงใหม่
และฆ้องนั้นจะมาสู่โพธิสมภารของพระองค์ ได้ทรงฟังก็ทรงยินดีเป็น
อันมาก จึงรับสั่งว่าใครจะอาสาไปเอาฆ้องนั้นได้บ้าง ในขณะนั้น
พวกที่ทำผิดล่วงพระราชกำหนดกฎหมายต้องโทษจำขังอยู่ ๒๐ คน จึ
งรับอาสาทำทัณฑ์บนถวายว่าจะไปเอาฆ้องมาถวายให้ได้ ถ้าไม่ได้
ให้ประหารชีวิตเสีย พระนารายณ์ก็โปรดให้หนักโทษทั้ง ๒๐ คนนั้นพัน
โทษ นึกโทษทั้ง ๒๐ คนนั้นก็เตรียมเครื่องศัสตราวุธครบมือแล้ว พา
กันไปถึงกำแพงเมืองเชียงใหม่ เสกเวทมนต์สะกดพวกรักษาน้ำ
ที่เชิงเทียน แล้วลอบเข้าไปลักเอาฆ้องใหญ่นั้นได้ นำมาถวายพระ

นารายณ์ ๆ ก็ให้ปูนบำเหน็จรางวัลแก่นักโทษทั้ง ๒๐ คนเป็นอันมาก แล้วรับสั่งให้ลงรักบดทองฆ้องนงนเป็นอนต์ ฯ

๑ อยู่มาสองสามวัน พระนารายณ์ไม่เห็นกองทัพเชียงใหม่ ยกออกมารบ จึงรับสั่งปรึกษากับข้าราชการทั้งปวงว่า บัดนี้พวก เชียงใหม่ตั้งรักษาเมืองมั่นไว้ มิได้ยกทัพออกมารบให้เห็นแพ้และชนะ และไม่นำเครื่องบรรณาการมาถวายตามธรรมเนียม ท่านทั้งปวงจะคิดประการใด ข้าราชการทั้งปวงจึงกราบทูลว่า ควรจะมีพระราชสาส์นเข้าไปถึงพระเจ้าเชียงใหม่ให้ออกมารบกันตามธรรมเนียม มิฉะนั้นให้ออกมาอ่อนน้อมเสียโดยดี พระนารายณ์ก็ทรงเห็นชอบด้วย จึงให้อาลักษณ์จารึกพระราชสาส์นมีใจความว่า ฯ

๑ พระราชโองการ มานพระบัณฑูร สุรสิงหนาท ราโชวาท อมรรฤทธิ มีโหฬาราคิเรก อเนกบุญญาธิบดินทร์ หริหรินทรธาดา อคฺลยคุณาธิปตี ตริโลกเชษฐ ธิเบศวรติลกศรีประทุมสุริยวงศ์ องค์เอกาทศรถ จักรพรรดิราชา ขยันทมหาสมมตวิงศ์ พระเจ้ากรุงเทพมหานคร บวรทวาราวดีศรีอยุธยา มหาติลกภพ นพรัตน์ราชธานี บุรีรมยราช ประสาสน์สุนทรธรรมแดลง มาถึงพระเจ้าเชียงใหม่ ด้วยเรายกพยุหโยธามาครองน มิได้มีจิตยินดีที่จะชิงเอาราชสมบัติบ้านเมือง

แก้วแหวนเงินทองผู้คนข้างมาของท่านโดยโลกเจตนา เรามีจิตศรัทธา
 เลื่อมใสจะใคร่เชิญพระพุทธรูปปฏิมากร พระพุทธรูปสี่หังค์ กับพระพุท
 ธิปฏิมากรซึ่งแกะด้วยไม้จันทน์แดงทั้ง ๒ พระองค์ ขอบให้พระเจ้า
 เชียงใหม่ส่งพระปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์นั้นออกไป เมืองเชียงใหม่
 กับกรุงศรีอยุธยาจะได้เป็นทองแผ่นเดียวกัน มิฉะนั้นให้พระเจ้า
 เชียงใหม่ยกพลโยธาหาญออกไปทำยุทธนาการตามราชประเพณี โดย
 วิชัยสงครามข้างมาหรือขบวนยุทธอย่างไรก็ตามที่ ครั้นให้จารึก
 พระราชสาส์นแล้วก็ให้ทูตนำไปถวายพระเจ้าเชียงใหม่ ๆ จึงให้อา
 ลักษณ์จารึกพระราชสาส์นตอบ มีใจความว่า มหามหิศรราชภูมิบาล
 สุรสุนทร ปรมินทราทิตย ขัตติยมหาศาล ผู้ผ่านพิภพเชียงใหม่
 ถวายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ด้วยพระอภัยการะได้ผ่านพิภพศรีสัตนาคนหุต
 พระบิดาเราก็ได้ผ่านพิภพจันทบุรี ตัวเรานักได้ผ่านพิภพเชียงใหม่
 พระพุทธรูปปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์นี้ไซ้ ได้ด้วยบุญบารมีของเรา ๆ
 ก็มิจะเลื่อมใสทำสักการบูชาอยู่เป็นนิตย์ ซึ่งพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา
 กพุทธิโยธามาทำสงคราม ให้ได้ความเดือดร้อนแก่สมณชีพราหมณ์
 อาณาประชาราษฎร เพื่อจะใคร่ได้พระปฏิมากรนั้น เราไม่ยอมให้
 แล้ว เรายอมถวายชีวิตแก่พระปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์ เมื่อจารึกเสร็จ
 แล้วให้ทูตนำไปถวายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา พระนารายณ์ทรงทราบ
 พระราชสาส์นของพระเจ้าเชียงใหม่ดังนั้น จึงทรงจารึกพระราช
 สาส์นด้วยพระองค์เองมีใจความว่า กิจของสมณชีพราหมณ์ก็คือ

พยายามตั้งหน้ารักษาศีลเจริญภาวนา กิจของพระมหากษัตริย์ก็มีการ
ทำสงครามเป็นราชประเพณี ซึ่งพระเจ้าเชียงใหม่จะมานั่งงอมือ
งอเท้าอยู่เฉยๆ ดูกริยาเหมือนสตรีมีชาติอนันตชาติ ถ้าไม่ยอมให้พระ
ปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์แล้ว จงรักษาพระนครไว้ให้มั่นคง เราจะ
เข้าไปปล้นหักเอาให้ได้ ทรงจารึกแล้วให้ทูตเชียงใหม่นำไปถวายเจ้า
นายของตน พระเจ้าเชียงใหม่ก็มีได้ตอบประการใด เป็นแต่ให้รักษา
พระนครมั่นไว้ ๗

๑ พระยาสิทธิราชเดโชจึงทูลรับอาสาว่า จะตีเมืองเชียงใหม่
ให้ได้ แล้วพระยาสิทธิราชเดโชจึงขบวนมาถอทวนนำหน้าพาทหารทั้ง
ปวงเข้าไปใกล้กำแพงเมืองเชียงใหม่ แล้วร้องด้วยเสียงอันดังว่า กู
ชื่อพระยาสิทธิราชเดโช เป็นทหารเสือของพระนารายณ์ ใครมีฝีมือ
ดีจงออกมารบกับกู แล้วพระยาสิทธิราชเดโชก็ขับพลเข้าประชิดกำแพง
เมือง พวกพลทหารลาวที่รักษาหน้าที่เชิงเทียน ก็พุ่งศัสตราวุธแหลน
หลาว ระดมปืนลงมาดั่งห่าฝน เทสาดตะกั่วทรายชั้นน่านมายังอัน
คิ้วเคียวไวลงมาเป็นอันมาก พลทหารไทยก็มีได้ยอห์ถอยหลัง พากัน
เข้าซุกตัวล่ายกำแพงเมืองเป็นสามารถ พระยาสิทธิราชเดโชก็ถอดาบ
ขึ้นกำแพงเมืองเข้าไปได้ ไล่ฆ่าฟันพวกรักษาหน้าที่เชิงเทียนแตก
กระจัดกระจาย พลทหารก็ทำลายกำแพงเข้าเมืองได้ ไล่ฆ่าฟันทหาร
ลาวล้มตายเป็นอันมาก พระโพธิสารเจ้าเมืองเชียงใหม่ถูกอาวุธพิราลัย
ในที่รบ พวกทหารไทยจับได้นางทีพัสลา มเหสีพระเจ้าเชียงใหม่
กับเจ้าวงศ์โอรสพระเจ้าเชียงใหม่ และพอรสังสาอำมาตย์และขุนนาง

ข้าราชการทั้งปวงได้เป็นอันมาก เก็บบริบแก้วแหวนเงินทองได้เป็นอันมาก แล้วนำมาถวายพระนารายณ์ ครั้นพระนารายณ์มีชัยชนะได้เมืองเชียงใหม่แล้ว จึงให้เชิญพระพุทธรูปสี่หิ้งค้ำกับพระแก่นจันทน์แดง มาประดิษฐานที่พลับพลา ให้มีการมหรสพสมโภชเป็นอันมาก แล้วตรัสถามพระยาแสนหลวง อำมาตย์ของพระเจ้าเชียงใหม่ว่า เราได้ทราบข่าวว่าพระพุทธรูปสี่หิ้งค้ำมอานภาพเหาะเหินเดินอากาศได้จริงหรือ พระยาแสนหลวงกราบทูลว่า แต่เดิมเมื่อพระพุทธรูปสี่หิ้งค้ำยังประดิษฐานอยู่ที่เมืองป่าตลิ่งบุตรนั้น เหาะเหินเดินอากาศได้จริง แต่มีคนทุจริตมาควักเอาแก้วมณีทั้งสี่เป็นพระเนตรไปเสีย แต่นั้นมาพระพุทธรูปสี่หิ้งค้ำก็เหาะเหินเดินอากาศไม่ได้ ต่อมาเจ้าเมืองสรรคบุรีเชิญไปจากเมืองป่าตลิ่งบุตร ไปประดิษฐานที่เมืองสรรคบุรี ต่อนั้นไปประดิษฐานอยู่ที่เมืองล้านช้าง ต่อนั้นไปประดิษฐานอยู่ที่เมืองจันทบุรี แล้วมาประดิษฐานอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ ฯ

๑ เมื่อพระนารายณ์จะเสด็จกลับจากเมืองเชียงใหม่ จึงตั้งเจ้าวงศ์ซึ่งเป็นโอรสพระเจ้าโพธิสาร เป็นพระเจ้าเชียงใหม่ พระมเหสีและขุนนางข้าราชการทั้งปวงนั้น ก็ให้คงอยู่เมืองเชียงใหม่ตามเดิม แล้วให้เชิญพระพุทธรูปปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์ลงประดิษฐาน ณ เรือเอกชัย เสด็จยกทัพกลับยังพระนครศรีอยุธยา เมื่อเรือเอกชัยมาถึงพระณวนนาแล้ว ทรงประกาศให้ขุนนางข้าราชการและราษฎรทั้งปวงเล่นมหรสพสักการบูชา หนทางที่จะเชิญพระพุทธรูปปฏิมากรทั้ง ๒

พระองค์ขียนนิกให้ไปรยทรายบักกราขวดี ผู้คนมะพร้าวต้นกล้วย
 ต้นอ้อยเป็นต้น แล้วเชิญพระพุทธรูปปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์ขึ้นประดิษ-
 ฐานบนพระยานมาศ ก็นพระกลดขลิบทอง ๔ คัน เสวตฉัตร ๔ คัน
 เชิญไปประดิษฐานไว้ที่หอพระในพระราชวัง แล้วให้ทำการสมโภช
 เป็นอันมาก ในขณะที่พระพุทธรูปศักดิ์ก็ทำปาฏิหาริย์ต่าง ๆ และ
 มิ่งชัยซึ่งได้มาแต่เมืองเชียงใหม่ พระนารายณ์ก็ให้นำไปไว้
 สำหรับตีขานยามในพระราชวัง พวกเมืองเชียงใหม่ซึ่งลงมากับขบวน
 ทัพหลวงนั้น ทรงพระกรุณาโปรดให้กลับคืนไปยังเมืองเชียงใหม่ทั้ง
 ๕ แดน แต่ขึ้นมาเจ้าเมืองเชียงใหม่ก็นำเครื่องบรรณาการมาถวายเป็น
 นิตยมิได้ขาด ฯ

๑ และพระนารายณ์ได้ทรงศึกษาวิทยาคมในสำนักพระ
 อาจารย์พรหม ๆ นมอายุมาก เป็นผู้เฒ่า ใบหูทั้ง ๒ ข้างยาวถึงบ่า
 เป็นผู้ชำนาญในทางเวทมนตร์ มีอานุภาพหาเห็นเดินอากาศได้
 เพราะฉะนั้น พระนารายณ์จึงมีบุญญาภิหารและอิทธิฤทธิ์มาก วัน
 หนึ่งเสด็จทรงเรือพระที่นั่งเอกชัยในเวลานาชน รับสั่งว่าให้นาลด
 แล้วทรงพระแสงพินลง นากลดลงตามพระราชประสงค์ ครอนาลด
 ลงแล้ว จึงรับสั่งให้นาชน แล้วทรงพระแสงพินลงอีก นากชนตาม
 พระราชประสงค์ พระนารายณ์มีพระประสงค์อย่างไรก็เป็นไปตามทง
 ๕ แดน พระเกียรติยศของพระนารายณ์นั้นแผ่ไปทั่วทุกทิศ มีชาวต่าง
 ประเทศเมืองแขกอรวง เมืองโครसान ฝรั่งเมืองฝรั่งเศส นำเครื่อง

ปรณณาการดอกไม้เงินทองมาถวายขอเป็นพระราชไมตรี เมื่อพระ-
 นารายณ์เสวยราชย์ พระชนม์ได้ ๑๕ พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๒๕
 พรรษา ครั้นพระชนม์ได้ ๔๐ พรรษา ก็เสด็จสวรรคต พระนารายณ์
 สมภพวันอังคาร ฯ

๑ เมื่อพระนารายณ์เสด็จสวรรคตแล้ว ข้าราชการทั้งปวง
 เห็นว่า พระนารายณ์ไม่มีพระราชโอรสที่จะสืบพระวงศ์ ปรีชากัน
 ว่าควรจะยกราชสมบัติถวายแก่ใคร พวกที่รู้ประวัติเจ้าพระยาศรี-
 สรศักดิ์จึงพูดกันว่า พระราชโอรสของพระนารายณ์มีอยู่ คือเจ้า
 พระยาศรีสรศักดิ์ บุตรนางกษัตริย์พระราชทานไปแก่เจ้าพระยา
 สूरสีห์ ด้วยพระนารายณ์ ได้ตั้งสัตย์ไว้ว่า จะไม่เลี้ยงโอรสที่เกิดแต่
 นางนักษมน ครั้นนางกษัตริย์มัครภัน จึงแกล้งยกย้ายถ่ายเทไป
 เสีย เพราะฉะนั้น ควรจะยกสมบัติให้แก่เจ้าพระยาศรีสรศักดิ์ เมื่อ
 ปรีชามองเห็นชอบพร้อมกันดังนั้นแล้ว จึงเชิญเจ้าพระยาศรีสรศักดิ์ให้
 ขึ้นครองราชสมบัติ แต่เจ้าพระยาศรีสรศักดิ์ไม่รับ ว่าบิดาของเรา
 ยังมีอยู่ ท่านทั้งปวงจึงเชิญบิดาของเราขึ้นครองราชสมบัติเถิด ขุนนาง
 ข้าราชการทั้งปวงก็เชิญเจ้าพระยาสรूसีห์ขึ้นครองราชสมบัติ เจ้าพระ-
 ยาสรूसีห์มีพระนามเป็น ๒ อย่างๆ หนึ่ง ว่าสมเด็จพระราชาธิบดี
 พระนามหนึ่งว่า พระรามศวร ๆ ทรงตั้งนางอุบลเทวีเป็นมเหสีฝ่าย
 ขวา ทรงตั้งพระสุดาเทวีราชธิดาพระนารายณ์เป็นมเหสีฝ่ายซ้าย
 พระสุดาเทวีมีพระราชโอรสองค์ ๑ พระนามว่าพระขวัญ . . . ในเวลา

ที่พระขวัญประสูติจากครรภ์พระมารดานั้น มีเหตุเป็นนิมิตต่าง ๆ เป็นต้นว่าแผ่นดินไหว ประชาชนพากันเลื่องลือว่าผู้มีบุญมาเกิด ฯ

๑ และพระราเมศวรนั้นไม่มีใครพอพระทัยในทางยศศักดิ์ แม้จะเสด็จประพาสที่ใด ๆ ก็ไม่มีขบวนแห่แหน ให้ต้องครกัษตามเสด็จเล็กน้อยเท่านั้น พอพระทัยแต่ที่จะบำรุงไพร่บ้านพลเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุขอย่างเดียว จึงทรงตั้งเจ้าพระยาศรีสรศักดิ์เป็นพระมหาอุปราช ดูแลกิจการบ้านเมืองต่างพระองค์ ในเวลานั้นพระมหาอุปราชถืออาญาสิทธิ์สำเร็จราชการบ้านเมืองต่างพระองค์พระราเมศวรทรงสนพระราเมศวรให้สร้างวัดขึ้น ๔ วัด คือ วัดบูรพาภิรมย์ วัด ๑ วัดรัตนปราสาทวัด ๑ วัดบรมราชสถิตย์วัด ๑ วัดขังคะยัวัด ๑ แล้วให้ปฏิสังขรณ์วัดสุมงคลรามวัด ๑ เมื่อพระราเมศวรเสวยราชย์ พระชนม์ได้ ๕๕ พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๑๔ พรรษา ครั้นพระชนม์ได้ ๖๙ พรรษา ก็เสด็จสวรรคต พระราเมศวรสมภพวันศุกร์ ฯ

๑ ข้าราชการทั้งปวงจึงเชิญพระมหาอุปราชขึ้นครองราชสมบัติเมื่อ ณ ๗๔๖ ค่ำ จุลศักราช ๑๐๖๓ ในวันเมื่อทำการราชาภิเษกนั้นเกิดมหัศจรรย์มีแสงสว่างทั่วไปทั้งพระราชวัง ข้าราชการทั้งปวงถือเอานิมิตนั้นเป็นเหตุ ถวายพระนามว่า พระเจ้าสุริเยนทราธิบดี ภายหลังปรากฏพระนามอีกอย่างหนึ่งว่า นรามรินทร์ พระเจ้าสุริเยนทราธิบดีมีพระมหีศทรงพระนามว่า พระพันปีหลวง ฯ

๑ ครั้นต่อมา พระขวัญราชโอรสพระราเมศวรมพระชนม์

ได้ ๑๔ ปี คิดร้ายต่อพระเจ้าสุริยเณทราธิบดี ตั้งของสมผู้คนไว้เป็นอันมาก กิตติศัพท์ทราบไปถึงพระเจ้าสุริยเณทราธิบดี ๆ จึงรับสั่งให้เชิญพระขวัญเข้ามาเฝ้าในพระราชวัง แล้วรับสั่งถามว่า เจ้าตั้งของสมผู้คนจะคิดร้ายต่อเราจริงหรือ พระขวัญรับว่า การที่ตั้งของสมผู้คนนั้นจริง แต่ไม่ได้ประสงค์จะทำร้ายต่อพระองค์ ประสงค์จะป้องกันบ้านเมือง พระเจ้าสุริยเณทราธิบดีทรงพระราชดำริเห็นอาการพิรุณ จึงทรงปรึกษากับข้าราชการทั้งปวง ๆ จึงยกบทพระอัยการขนพิพากษาว่า ผู้ที่ตั้งของสมผู้คนจะประทุษร้ายต่อพระเจ้าแผ่นดินนั้น ชอบให้เอาตัวไปประหารชีวิตเสีย พระเจ้าสุริยเณทราธิบดีก็รับสั่งให้เอาตัวพระขวัญไปสำเร็จโทษเสียตามประเพณี ฯ

๑ พระเจ้าสุริยเณทราธิบดี มีพระราชโอรสด้วยพระมเหสีใหญ่ ๓ องค์ องค์ที่ ๑ พระนามสุรินทกุมาร องค์ที่ ๒ พระนามวราษกุมาร องค์ที่ ๓ พระนามว่า อนุชากุมาร ๆ นกล่าหาญดุร้ายมาก วันหนึ่งรับสั่งให้พวกมหาดเล็กเด็ก ๆ ด้วยกันว่ายข้ามแม่น้ำ พวกมหาดเล็กเกรงอาญาที่พากันว่ายไป ทิ้งกำลังน้อยจมตายบ้างก็มี กิตติศัพท์ทราบถึงพระเจ้าสุริยเณทราธิบดี ๆ ทรงพระพิโรธรับสั่งให้เอาอนุชากุมารไปสำเร็จโทษเสียตั้งแต่เด็กที่จมนตายนั้น ฯ

๑ และพระเจ้าสุริยเณทราธิบดี มีราชบุตรอันเกิดด้วยพระสนมอีก ๓ พระองค์ นามว่า เจ้ากุมารอินทรีองค์ ๑ เจ้ากิ่งองค์ ๑ เจ้าตั้งองค์ ๑ ฯ

๕
 ๑ ครั้นต่อมา พระเจ้าสุริเยนทราธิบดีให้สร้างมณฑลพระพุทธรบาท มียอดสูง ๒๕ ศอก หุ้มทองแดงลงรักปิดทอง แล้วให้สร้างวัดขึ้นที่ตำบลโพธิ์ข้างล้ม ๒ วัด พระราชทานนามว่า พระอารามบรมกษัตริย์วัด ๑ พุทธนิรามวัด ๑ ให้ปฏิสังขรณ์พระเจดีย์องค์ ๑ ลงรักปิดทองให้งดงาม พระราชทานว่า สุขวัญโพธิ์เพชรเจดีย์ แล้วให้เอาโลหะทั้ง ๕ มาสร้างพระปฐมमारองค์ ๑ สูง ๑๖ ศอก พระราชทานนามว่า สยามพุทธกามาไล ๒

๕
 ๑ ในคืนเจ้าเมืองกาญจนบุรีจับได้ช้างเผือกพังข้าง ๑ ข้างเผือกหลายข้าง ๑ นำมาถวาย จึงพระราชทานนามข้างเผือกพังว่า อินทไอยรา พระราชทานนามข้างเผือกหลายว่า บรมจักรบุปผาพันธุ์ ๒

๕
 ๑ พระเจ้าสุริเยนทราธิบดีมีบุญญาภิหาร และอิทธิฤทธิ์ชำนาญในทางเวทมนตร์กายสิทธิ์มาก เวลากลางคืนก็ทรงกำบังพระกายเสด็จประพาสฟังกัณฐะทุกข์ของราษฎร และทรงตรวจตราโจรผู้ร้ายมิได้ขาด ทรงชุบเลี้ยงคนที่มีเวทมนตร์ให้เป็นมหาดเล็กใกล้ชิดพระองค์ รับสั่งใช้ให้กำบังกายออกตรวจโจรผู้ร้ายในราตรี ถ้าทรงทราบว่าใครมีเวทมนตร์ดีแล้ว ให้มหาดเล็กลอบไปทำร้ายในเวลาหลับ ผู้ใดไม่เป็นอันตรวยก็ให้พามาเลี้ยงไว้เป็นข้าราชการ ผู้ใดที่โอ้อวดทดลองไม่ได้จริงก็ให้ลงพระราชอาญา พระเจ้าสุริเยนทราธิบดีทรงบำเหน็จหาผู้เสมอภาค นกกาบินร้องมาในเวลากลางคืนก็ยิ่งถูก

เต่าปาล์มัจฉาชาติในน้ำแต่พอแลเห็นเงาก็ยังถูก และทรงขำนาฏใน
 ทางโหราศาสตร์ รู้คำนวณฤกษ์ยามชะตาบ้านเมือง ได้ทรงพยากรณ์
 กาลอนาคตเป็นพระราชนิพนธ์ไว้ดังนี้ว่า น้ำในแม่น้ำและคลองท่ง
 ปวงจะแดงเป็นโลหิต เมฆและท้องฟ้าจะแดงเป็นแสงไฟ แผ่นดิน
 จะไหวโดยมาก ยักษ์และผีป่าจะเข้าเมือง เสือเมืองทรงเมืองจะหลัก
 เลียง ฤๅษีจะหนีไปเป็นฤๅษีอื่น โรคภัยจะเบียดเบียนสัตว์และมนุษย์
 ทิ้งปวง โอชาว่านยาและผลไม้จะถอยพรส เทพดาที่รักษาพระศาสนา
 จะรักษาค้นคนพาล พวกที่อยู่ในศีลในธรรมจะถอยยศ มิตรจะกลับ
 เป็นศัตรู เมียจะคิดทรยศต่อผัว คนต่ำตระกูลจะทำคนตระกูลสูงให้
 เสื่อมถอย ศิษย์จะสู้ครู พวกพาลจะมีอำนาจ พวกปราชญ์จะตกต่ำ
 นาเต่าจะจม กระเบื้องจะลอย ผู้ดีจะเดินตรอก ขครอกจะเดิน
 ถนน มนุษย์จะมีอายุสั้นลงตาย จะเกิดไข้หวัดมากแวง ผุ่ง
 มนุษย์จะออกอียาก ผีและเปรตจะปนอยู่กับคน สมณชีพราหมณ์จะ
 ร้อนใจ จะเกิดโจรผู้ร้ายแย่งชิงกันชุกชุม ที่ลุ่มจะกลับดอน ที่ดอนจะ
 กลับลุ่ม พระพุทธศาสนาจะเศร้าหมอง คนที่สนุกเฮฮาจะได้ครอง
 สมบัติ คนต่างชาติต่างภาษาจะเข้ามาเป็นเจ้านายดังนี้ ฯ

(เข้าความฉบับหลวง)

๑ อันพระสุริยเอนทรธาธิบดีเมื่อครั้งนั้น มีทหารคนตี ๒ คน
 ขื่อพานศรเพลิงคน ๑ ตำเก็งณรงค์คน ๑ เป็นเกณฑ์สำหรับได้อู่ข้าง
 ที่พระองค์ มีวิชาการเชี่ยวชาญชำนาญนักหนา ทงอยู่คังกระพั้นและ

ล่องหนทอดใจก็ได้ ทรงรู้วาทบัณฑิตหลักแหลม อันแยกคายบันถก
 ดินกัหนา รู้จักทจยงได้ตั้งใจหมาย ไต่ยินแต่เสียงสำเนียงมากยกบัน
 ขนยงแล้วไม่รู้ผิด ถึงจะแอบจะบังอยู่ให้มิดก็ยงถูกได้ตั้งใจ ที่ในว่า
 วัณนจนแต่จระเข้อยู่ที่ในน้ำก็ยงให้ตายอยู่กับที่ก็ได้ ยิงให้ว่ายวังอยู่
 บนน้ำก็ได้ ยิงให้จมไปก็ได้ อันในแผ่นดินพระสุริเยนทราชาธิบดี
 อัน ๒ คนนเป็นยอดทหาร กับเหล่าชาฎณรงค้องครักษ์ของพระองค์
 มีอยู่สองร้อย เป็นทหารสำหรับรักษาข้างพระองค์ ครนอยู่มาครัง
 หนึ่ง จึงย้ายธรรมเถียรบัณฑิต มันทำจริตกริยาอาการมาให้เหมือน
 พระขวัญ คือตรัสน้อยที่พระองค์ลงโทษ ฝ่ายอาณาประชาราษฎร
 ทงปวงนั้น เลื่องลือกันว่าพระขวัญมีบุญญาธิการนักหนา ถึงมาเสีย
 แล้วก็ไม่ตาย เพราะเหตุฉะนั้นอายธรรมเถียรมันจึงทำมาให้แทนที่
 มันจึงติดไฟที่แก้ม แล้วทำเป็นพูดจาพาทีให้เหมือนว่า ตัวมันเป็นผู้
 มีบุญ อันคนในแคว้นแคว้นแดนประสะกันนจรงก็ภักดีแล้วเข้าอุตหนุน
 เข้าเกลยกกลม บ้างก็ยอมลงทุน บ้างก็อุตหนุนตกแต่งให้ทงเครื่อง
 อุปโภคต่างๆ นานาด้วย สัญญาว่าองค์ศรีน้อย แต่เกลยกกลมได้
 คนสองพัน จึงข่องสุ่มพลไว้พระนครหลวงจนแต่หลวงเทพราชาที่
 รักษาวังอยู่ที่พระนครหลวงนั้น ก็เอาเครื่องสูงเกณฑ์แห่มาได้ครบครัน
 กับขุนศรีคชกรรมกองข้างที่อยู่ป่าอรัญญิกนั้น ก็เอาพลายมงครัตนาสน์
 ไปก้านัล ข้างพากันไปด้วยคนร้าย อันอายธรรมเถียรนั้นมันคิดผิด
 ผลที่มันจักตาย แต่งตัวขนบข้างแล้วแห่แห่นมาด้วยอภิมุมมูสหายเป็น

อนมาก เมื่อยกทัพมากกลางทาง ที่คนรู้จักไปเข้าด้วย ลางคนแต่เมื่อ
 เปล่าก็เข้ามาหา ลางคนก็ได้แต่พรำวิ่งตามไป แล้วจึงข้ามศาลาเดิม
 บ้านทานทุน แล้วจึงยกมาตามถนนใหญ่ ครนเองร้องหยุดพลไว้
 ฝ่ายขุนนางข้างในครนรู้จักเข้าไปทูลกับพระองค์ว่า ราชศัตรูเข้ามา
 ถึงร้อแล้ว ยังหยุดพลไว้ที่ตำบลอนัน ครนพระองค์ทราบเหตุก็
 เสด็จออกมาโดยพลัน พระองค์จึงเสด็จขึ้นอยู่บนบ่อมหาชัย จึงตรัส
 ห้ามพลทงนนว่า ใครอย่าออกรบพุ่ง ไว้พนักงาน ตามที่ให้มัน
 เข้ามา ครนประจุพระแสงปืนแล้ว พระองค์เสด็จขึ้นยืนอยู่ที่สูอัน
 เหล่าราชศัตรูทงนนก็รุกกันข้ามมาตามตะพานใหญ่ จึงทรงยิงด้วย
 พระแสงมหาชัย ก็ถูกอกธรรมเถียรเข้า กระเด็นตกลงไปทันที อัน
 ผู้คนทงนนก็กระจัดพลัดพราย บ้างล้มตาย บ้างวิ่งหนี ชาวกรุงจึง
 ไล่ตามตักจับตัวได้บ้างวิ่งหนีชุกชนไป ที่เบนไพร่ก็ไม่ตาย แต่ตัวนาย
 จึงมาเสียให้ถึงแก่มรณา อันพระสุริเยนทรราชบิดันของอามีอำนาจนัก
 หนา ทงทรงทศพิธราชธรรม มีไตเทยวรบุ่งบ้านเมืองโต จนถึง
 พระยาสามนต์อันเป็นใหญ่อยู่ในกรุงศรีสัตนาคนหุต ก็เลองลือซาไป
 ว่าพระองค์คงอยู่ในธรรม ทงมฤทธีวิทยาและอาคม ทงพระคช
 เตชาก็กล้าหาญนักหนา จึงแต่งพระราชาธิดา มีพระนามเรียกพระ
 ตรีสันนายกลยาณีมาถวาย อันพระบุตรนั้นมี โฉมประโลมิโสจากาม
 นั๊กหนา พระชนิษานนไคสืบหาบ กับพระราชาสานส์และเครื่อง
 บรรณาการเป็นอนมาก มาถวายด้วยใจจงรักภักดี ทงมสวามภักดี

สมครสมาคม จักเป็นทพงโพธิสมาการสืบไปของหน้า ครั้นมาถึง
 จังถวายพระราชธิดา ทงเครื่องบรรณาการและราชสาส์น อัน
 พระองค์นั้นทงยินดีปรีดา จังแต่งรับพระธิดาแล้วตั้งไว้เป็นทมเหสี
 ตามที่ตามเมืองน้อยใหญ่ พระองค์ก็ประพฤติตามโดยดีตามสวัสดิ์ อัน
 เป็นธรรมอันดี แต่บรรดาพระยาแสนท้าวเหล่าลาวเมืองล้านช้าง ช่ง
 มาเป็นการพระราชไมตรีนั้น แต่บรรดาอำมาตย์ราชเสนาที่มาทงสน
 และไพร่พลทงสน ทงเหล่าผู้คนข้าไททงหญิงชาย อันเป็นบริวาร
 ของพระบุตรทงสน พระองค์ก็ประทานบำเหน็จรางวัลทงเงินทอง
 เสือผ้าและสิ่งของทงปวงเป็นอันมาก ประทานให้ครอบครัวทงสน
 แล้วจิงตอบเครื่องบรรณาการโดยราชประเพณี ให้ไปกับพระเจ้า
 ล้านช้างเป็นอันมาก อันพระราชบุตรนั้น พระองค์ปลุกคำหนัก และ
 เรือนหลวงให้อยู่ตามถิ่นตามฐาน จังเรียกว่าเจ้าคำหนักใหม่ อัน
 บรรดาสมัครพรรคพวกผู้คนข้าไทของพระบุตรทงสน พระองค์ให้
 ถิ่นฐานเหย้าเรือน ทงวัวควายไร่่นาและเรือกสวน อันที่บานนั้นเรียก
 ว่าม่วงหวาน ครั้นพระเกียรติยศปรากฏ ฟุ้งเฟื่องเลื่องลือไปทุกประ-
 เทศเขตต์ที่ ก็ชื่นชมพระสมภารของพระองค์ยิ่งนัก อันพระ
 สุริเยนทราชธิดานั้น พระองค์พอพระทัยเล่นกาพย์โคลงฉันท์ ทง
 พระราชนิพนธ์ของพระองค์ดี จังมีมหาเด็กลคนหนึ่งเป็นนักปราชญ์
 ช่างทำ กาพย์ โคลง ฉันท์ฉันท์ พระองค์โปรดปรานแล้วพระราชทาน
 ชื่อเสียงเรียกว่าศรีปราชญ์ เป็นผู้สำหรับได้ทำโคลงหลวง ครั้น

อยู่มาศรีปราชญ์นั้น ทำโคลงให้กันกับพระสนมข้างใน ครั้นพระองค์
 ทราบก็ทรงพระโกรธ แต่ไม่ลงโทษทัณฑ์ จึงส่งไปไว้เมืองนคร
 ศรีปราชญ์จำต้องไปอยู่เมืองนครตามรับสั่ง ศรีปราชญ์จึงไปทำโคลง
 ให้กันกับภรรยาอยู่เจ้าเมืองนคร ครั้นเจ้าเมืองนครรู้ไปว่าศรีปราชญ์
 นั้นทำโคลงให้กันกับเมียของตัวนั้น จึงขังโกรธ แล้วจึงเอาตัว
 ศรีปราชญ์นั้นไปฆ่าเสีย เมื่อจกฆ่าศรีปราชญ์นั้น ศรีปราชญ์จึงว่า
 เรานับเป็นนักปราชญ์หลวง แล้วก็เป็นลูกครูบาอาจารย์ แต่องค์พระ
 มหากษัตริย์ยังไม่ฆ่าเราให้ถึงแก่ความตาย ผู้เป็นเจ้าเมืองนคร
 จกฆ่าเราให้ตาย เราจักต้องตายด้วยตาบเจ้าเมืองนคร สืบไป
 เบื้องหน้าขอให้ตาบคนสนองเถิด ครั้นศรีปราชญ์แข่งไว้ดังนี้แล้ว
 ศรีปราชญ์ก็ตายด้วยตาบเจ้าเมืองนคร ที่ศรีปราชญ์แข่งไว้นั้น เป็นคำ
 โคลงเขียนลงกับแผ่นดินให้เป็นทิพย์พยาน ครั้นอยู่มาพระองค์มีรับสั่ง
 ให้เรียกหาตัวศรีปราชญ์ ก็ไม่ได้ดังประสงค์ เสนาจึงกราบทูลว่า
 พระยานครฆ่าเสีย อันว่าตัวศรีปราชญ์นั้นบัดนี้ถึงแก่ความตายแล้ว
 พระองค์จึงตรัสถามเสนาว่า ศรีปราชญ์มีโทษประการใดจึงฆ่ามัน
 เสีย เสนาจึงทูลว่า ศรีปราชญ์ทำโคลงให้กันกับภรรยาอยู่เจ้าเมืองนคร
 ครั้นเจ้าเมืองนครรู้ก็โกรธ จึงฆ่าศรีปราชญ์เสีย พระองค์ก็ทรง
 พระโกรธแล้วจึงตรัสว่า ศรีปราชญ์นั้นเป็นนักปราชญ์แล้วก็เป็นคน
 สำหรับเล่นกาพย์โคลงกับกู โทษมันแต่เพียงนี้ แต่กูยังไม่ฆ่ามันให้
 ตาย อ้ายเจ้าเมืองนครมันไม่เกรงกู มันฆ่าศรีปราชญ์เสียให้ตาย มัน

ทำได้ จึงมีรับสั่งกับเสนาให้เร่งออกไป แล้วให้เอาดาบเจ้าเมืองนคร
 ทวีมาศรีปราชญ์เสียนั้น ข้าเจ้าเมืองนครเสียให้ตาย เสนาก็ถวาย
 บังคมลา แล้วจึงออกไปเมืองนคร ครั้นถึงจึงเอาดาบที่เจ้าเมืองนคร
 มาศรีปราชญ์เสียนั้น ข้าเจ้าเมืองนครเสียตามมีรับสั่ง อันเจ้าเมือง
 นครนั้นถึงแก่ความตายด้วยพระราชอาญา อันพระสุริเยนทรราชบิด
 นั้น ได้เสวยราชสมบัติมาช้านาน อันชาวกรุงเทพมหานครหงส์
 และทั้งอาณาประชาราษฎร์ทั้งปวง ก็อยู่เป็นสุขหงส์ อันพระ
 สุริเยนทรราชบิดนั้น วันอังคารได้เสวยราชสมบัติมาแต่เมื่อบุญศักราช
 ได้ ๑๐๖๒ ปีมะเส็ง โทศก พระชนม์ได้ ๔๙ ปี อยู่ในราชสมบัติ
 ได้ ๗ ปี เป็น ๕๖ ปี สวรรคตเมื่อศักราชได้ ๑๐๖๙ ปี ฯ

๑ ครั้นพระสุริเยนทรราชบิดสวรรคตแล้ว พระราชโอรสอัน
 ป่อพระสุรินทรกุมาร อันเป็นพระเชษฐานัน ได้ผ่านพิภพธานีสืบไปใน
 เมื่อบุญศักราชได้ ๑๐๖๙ ปีชวด นพศก จึงทำราชาภิเษกตามประเพณี
 จึงถวายนามเรียกว่า พระภูมินทรราชาภิเษก พระบรมยงกัรตนาสนัก
 เรียกว่า ทรงเบ็ดกัรเรียก อันพระมเหสนันพระนามเรียกเจ้าท้าวทองสุก
 จึงมีพระราชบุตรและพระราชธิดาในเจ้าท้าวทองสุกนั้น ๖ องค์ พระ
 ราชโอรสองค์ใหญ่พระนามเรียกเจ้าฟ้านเรนทร์ ถัดมาชื่อเจ้าฟ้า
 อภัย แล้วถัดมาชื่อเจ้าฟ้าปรเมศร์ ถัดมาชื่อเจ้าฟ้า ถัดพระกุมาร ๔ องค์
 ยิ่งพระราชธิดาอีก ๒ องค์ องค์หนึ่งพระนามเรียกเจ้าฟ้าเทพ พระธิดา

สดพระครุภณน ^๕ ขอเจ้าฟ้าประทุม ^๕ ในพระครุภณเจ้าท้าวทองสุกน ^๕
 ทงพระราชบุตรเป็น ๖ องค์ด้วยกัน แลวม ^๕ ในพระสนมเอกน ^๕ นองค์หนึ่ง
 พระนาม เรียกพระองค์เชษฐาเป็นกุมาร ^๕ ยังพระราชนัดดา ^๕ ชื่อหม่อม
 เจ้าเพชรหึงกุมาร ^๕ ยังบุตร ^๕ ๔ องค์นั้น ^๕ ชื่อหม่อมเจ้าฝรั่ง ^๕ ๑ หม่อม
 เจ้าปุก ^๕ ๑ หม่อมเจ้าหงส์ ^๕ ๑ หม่อมเจ้าอิง ^๕ ๑ อันพระราชนัดดา ^๕ ทงกุมาร
 และบุตรทงสน ^๕ ๔ องค์ด้วยกัน ^๕ ทงพระราชบุตรและพระราชธิดา ^๕ ทง
 พระนัดดาสนทงเจ้าฟ้าพระองค์เจ้าทงสน ^๕ เป็น ๑๑ องค์ด้วยกัน ^๕ พระ-
 องค์จิงตงพระอนุชา ^๕ อันขอพระวรวงศ์มาร ^๕ น ^๕ ให้เป็นทพระมหา
 อุปราช ^๕ อันเจ้าฟ้านเรศ ^๕ เชษฐาน ^๕ พระมหาอุปราช ^๕ ขอมมา ^๕ เลียง ^๕ ไว ^๕ เป็น
 พระราชโอรส ^๕ อันสมเด็จพระบิดาน ^๕ น ^๕ เสน ^๕ หา ^๕ ในพระราชโอรส ^๕ ๒ พระ-
 องค์ยัง ^๕ น ^๕ พระองค์ ^๕ หมาย ^๕ จะ ^๕ ให้ ^๕ ครอบ ^๕ ครอง ^๕ ราช ^๕ สม ^๕ บดี ^๕ แทน ^๕ ที่ ^๕ พระองค์
 จิงสร้าง ^๕ วัด ^๕ มเหยง ^๕ ฆค ^๕ ณ ^๕ อาราม ^๕ หนึ่ง ^๕ จิงสร้าง ^๕ พระ ^๕ พุท ^๕ ธิ ^๕ ไสยา ^๕ สัน ^๕ พระองค์
 ใหญ่ ^๕ ที่ ^๕ ป่า ^๕ โมก ^๕ องค์ ^๕ ๑ ^๕ ขาว ^๕ ไต ^๕ เส้น ^๕ ห้า ^๕วา ^๕ คร ^๕ น ^๕ อยู่ ^๕ มา ^๕ แม่ ^๕ คร ^๕ ึ่ง ^๕ จุล ^๕ ศ ^๕ ภา ^๕ ราช
 ได้ ^๕ ๑๐๗ ^๕ ๖ ^๕ ปี ^๕ มะ ^๕ แม ^๕ ฉ ^๕ สก ^๕ ญ ^๕ ว ^๕ น ^๕ ใหญ่ ^๕ จิง ^๕ ยก ^๕ ท ^๕ ฬ ^๕ มา ^๕ หนัก ^๕ หนา ^๕ อัน ^๕ ด้ ^๕
 นาย ^๕ ที่ ^๕ เป็น ^๕ ใหญ่ ^๕ มาณ ^๕ น ^๕ ข ^๕ ้อง ^๕ ัก ^๕ พระ ^๕ แก ^๕ ้ว ^๕ ฬ ^๕ มา ^๕ ร ^๕ ะ ^๕ เมือง ^๕ เข ^๕ ม ^๕ร ^๕ ก ^๕ ช ^๕ ตรี ^๕ ย
 เมือง ^๕ เข ^๕ ม ^๕ ร ^๕ จิง ^๕ หน ^๕ ้ ^๕ เข้า ^๕ มา ^๕ พ ^๕ ัง ^๕ พระ ^๕ เ ^๕ ษ ^๕ ใน ^๕ ะ ^๕ ร ^๕ ุง ^๕ อัน ^๕ ท ^๕ ข ^๕ ้อง ^๕ ัก ^๕ เ ^๕ ติ ^๕ จ ^๕ น ^๕ เป็น ^๕ ผู้ ^๕ ฎ ^๕ าน
 ถาน ^๕ ท ^๕ ง ^๕ ห ^๕ ก ^๕ นาง ^๕ ผู้ ^๕ เป็น ^๕ น ^๕ เ ^๕ ษ ^๕ อัน ^๕ ัก ^๕ ก ^๕ ้อง ^๕ ค ^๕ ึ่ง ^๕ เ ^๕ ก ^๕ น ^๕ เป็น ^๕ อนุ ^๕ ชา ^๕ ัก
 พระ ^๕ ศรี ^๕ ธรรม ^๕ ราช ^๕ าน ^๕ น ^๕ เป็น ^๕ ทั ^๕ มา ^๕ อุป ^๕ ราช ^๕ วัน ^๕ พระ ^๕ โอร ^๕ ส ^๕ น ^๕ ิ ^๕ น ^๕ เ ^๕ ษ ^๕ น ^๕
 ชื่อ ^๕ พระ ^๕ ร ^๕ มา ^๕ ธิ ^๕ บ ^๕ ี ^๕ ้อง ^๕ ค ^๕ ๑ ^๕ พระ ^๕ ศรี ^๕ ไ ^๕ ษ ^๕ เ ^๕ ช ^๕ ษฐ ^๕ ้อง ^๕ ค ^๕ ๑ ^๕ ชื่อ ^๕ พระ ^๕ สุ ^๕ วรร ^๕ ณ

กุมารองค์ ๑ นักพระองค์มองค์ ๑ นักพระองค์ทององค์ ๑ นัก
 พระอุทัยองค์ ๑ กุมารของบุตร ๒ องค์ คือ พระสฎากษัตริย์องค์ ๑
 พระศรีสุทนต์องค์ ๑ ทั้งบุตรและธิดาเป็น ๘ องค์ด้วยกัน ยังหลาน ๒ องค์
 คือนักกองปาน นักกองตน อันนเหล่ากษัตริย์ ยังเสนาสองคือ พ้า
 ทลหะนนฝ่ายขวา ฝ่ายซ้ายนั้นฝ่ายกลาโหม^(๑) เป็นต้น บรรดาอำมาตย์
 ทั้งปวงน้อยใหญ่เป็นหลายคน กับพลหาร้อยปลาย กับช้างเผือกพังตัว
 ขอบรมรัตนากาศไกรลาสศรีวงส์ อันช้างเผือกพังตัวนั้น นักเสด็จกีฬา
 เอามา แล้วจึงถวายกับพระเจ้าภูมินทรราชา แล้วตัวนักเสด็จกับพี่น้อง
 ลูกหลานทั้งสน ก็เข้ามาฟังโศกสมภารอยู่ใต้ผ้าละของอุฬิพระบาท
 พระองค์ก็ทรงพระเมตตาแล้วส่งสารกับนักเสด็จยั้งนัก ฯ

๑ ครั้นต่อมา พระเจ้าภูมินทรราชาทรงพระประชวร มีพระ
 อากาโรคหนัก เจ้าฟ้าอุทัยกับเจ้าฟ้าปรเมศร์จึงปรึกษากันว่า พระบิดา
 เราทรงพระประชวรมีพระอาการหนัก เห็นจะทรงพระชนม์อยู่ไม่นาน
 ถ้าพระองค์เสด็จสวรรคตแล้ว ราชสมบัติจะไปตกอยู่กับพระมหาอุป
 ราช ควรเราซึ่งเป็นราชโอรสจะช่องสุ่มผู้คนไว้ให้มาก เวลาพระบิดา
 สวรรคตแล้วจะได้ต่อสู้รักษาราชสมบัติไว้ มิให้ตกไปเป็นของพระ
 มหาอุปราช และถึงในเวลานั้นก็ควรจะเกียดกันอย่าให้พระมหาอุป
 ราชเข้าเฝ้าเยี่ยมเยือนทราบพระอาการได้ เมื่อปรึกษาเห็นพร้อมกันตั้ง
 นแล้ว กิตติงของสุ่มผู้คนข้างมาเป็นกำลังไว้เป็นอันมาก และอ้างรับ

(๑) อีกฉบับหนึ่งว่า ฝ่ายซ้ายนั้นพิฆาโหม

สั่งห้ามมิให้ใครเข้าเฝ้าเยี่ยมเยือนพระอาการของพระเจ้าภุมินทรราชา
 ได้ ถึงพระมหากุปราชก็ให้เข้าเฝ้าเยี่ยมเยือนพระอาการได้แต่เป็น
 บางคราว พระเจ้าภุมินทรราชาทรงพระประชวรหนักลงก็เสด็จสวรรคต
 เมื่อพระเจ้าภุมินทรราชาได้เสวยราชย์พระชนม์ได้ ๓๐ พรรษา อยู่ใน
 ราชสมบัติ ๒๔ พรรษา ครั้นพระชนม์ได้ ๕๔ พรรษา ก็เสด็จสวรรคต
 เมื่อจุลศักราช ๑๐๙๓ ปี ฯ

๑ เจ้าฟ้าอภัยกับเจ้าฟ้าปรเมศร์ก็ปลัดความมิให้แพร่พรายให้
 ใครรู้ว่า พระราชบิดาเสด็จสวรรคต ให้ตระเตรียมเครื่องศัสตราวุธ
 และตุ้มตงม่นอยู่ในพระราชวัง ฯ

๑ ฝ่ายพระมหากุปราชทรงสั่งเกิดได้ระแคะระคายว่า เจ้าฟ้า
 อภัยกับเจ้าฟ้าปรเมศร์เกลียดกันและจะเอาราชสมบัติ เห็นว่าจะเกิดเป็น
 ขวศึกกันเป็นแน่แล้ว จึงเกลยกล่อมพระเจ้ากรุงกัมพูชาและคนอื่น ๆ
 ใต้เป็นอันมาก ตงม่นอยู่ยังมีไต่ทำการรบพุ่งประการใด เพราะไม่
 ทรงทราบว่พระเชษฐาธิราชสวรรคต ครั้นจะลงมือรบพุ่งในเวลานั้น
 กลัวจะเป็นคิตกบฏต่อพระเชษฐาธิราช ฝ่ายเจ้าฟ้าอภัยกับเจ้าฟ้า
 ปรเมศร์ก็ให้เอาปืนใหญ่น้อยระยะตมยิงเอาพระมหากุปราช ๆ ให้สืบว่า
 พระเชษฐาธิราชมีพระอาการเป็นประการใด ก็ยังไม่ได้ความ จึงให้
 คองส่งไปมิไต่ทำการสู้รบไต่ตอบ เป็นแต่ให้ปูนบำเหน็จรางวัลให้
 คนที่ถูกเจ็บป่วยเพื่อจะรักษาน้ำใจไว้ เมื่อข้าราชการทั้งหลายทราบว่
 จะเกิดสงครามในเมืองเป็นแน่ ก็พากันไปเข้ากับพระมหากุปราชเป็น

อันมาก เพราะเห็นว่าพระทัยโอบอ้อมอารี ในขณะที่มีผู้เขียนหนังสือลับบอกข่าวที่พระเจ้ากมุทินทรราชาเสด็จสวรรคต แล้วผู้ติดกับข้างต้นพระเกษยเดชไปอยู่ไปจากพระราชวัง เพื่อจะให้พระมหาอุปราชทรงทราบความจริง ด้วยอำนาจบุญญาภิหารของพระมหาอุปราชข้างนั้นก็ข้ามมาตรงไปยังสำนักพระมหาอุปราช เหมือนดังมีคนที่ขับไป พวกข้าราชการในพระมหาอุปราชเห็นดังนั้นก็พากันจับ เห็นหนังสือผู้ติดกับข้างดังนั้นก็นำไปถวายพระมหาอุปราช ในเวลานั้นม้าทรงของพระมหาอุปราชตัวหนึ่งหลุดพลัดออกจากโรง เทียวตะถิบ ขบกัดหญิงชายเป็นอลหม่าน พวกชาวเมืองกลัวมันนี้เป็นกำลัง พากันโจษอืออึงไปว่า พระมหาอุปราชให้ทหารหายตัว ขี่ม้าเที่ยวปราบปรามข้าศึก กิตติศัพท์ทราบไปถึงเจ้าฟ้าอภัยเจ้าฟ้าปรเมศร์ และไพร่พลของเจ้าฟ้าอภัยเจ้าฟ้าปรเมศร์ ต่างก็พากันย่อท้อตกใจกลัวเป็นอันมาก ฯ

๑ ในขณะนั้นมหามนตรีจางวางและพระยาจรมาเสนาบดีกรมวังกับนายสุจินตามหาตเล็กเชิญพระแสง ๓ คนจึงเขียนหนังสือลับมีใจความว่า พระเจ้าแผ่นดินสวรรคตแล้วแต่เวลาปฐมยาม เจ้าฟ้าอภัยเจ้าฟ้าปรเมศร์คิดการลี้ภัยจะทำร้ายพระองค์ บรรดาข้าราชการพากันเบื้อหน้าเอาใจออกหาก และย่อท้อเกรงพระบารมีพระองค์เป็นอันมาก ขอให้พระองค์ยกกองทัพเข้ามาเถิด ข้าพระองค์ทั้ง ๓ จะคอยรับเสด็จ ครั้นเขียนแล้วก็ส่งให้คนสนิทลอบไปถวายพระมหาอุปราช ๆ ได้ทราบความดังนั้นก็ทรงยินดี เวลาบ่ายรุ่งก็ระเตรียมไพร่พลเป็นอัน

มาก ยกเข้ามายังพระราชวัง เจ้าฟ้าอภัยเจ้าฟ้าปรเมศร์ทราบว่พระ
มหาอุปราชยกเข้ามาแล้ว ก็เอาพระแสงชื่อพระยาแก้วที่กำจัตถ์
เป็นของตั้งแต่ครั้งพระยาแครงกับพระธำรงค์ค่าควรเมือง และ แก้ว
แหวน เงิน ทอง ภูเขาอาภรณ์ของดี ๆ มีราคา ึ่งเสียบงอาหารเป็น
อันมาก ให้คนขนลงบรรทุกเรือ พาข้าราชการที่สนิทชิดใช้หนีไป
ยังตำบลบ้านตาลาน ฯ

๑ ในขณะนั้น ข้าราชการที่ปวงจึงยกพระมหาอุปราชขึ้น
เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ถวายพระนามว่า พระมหาธรรมราชา เมื่อพระ
มหาธรรมราชาได้เสวยราชย์แล้ว ทรงทราบว่าเจ้าฟ้าอภัยเจ้าฟ้าปรเมศร์
เอาพระธำมรงค์กับพระแสงสำหรับพระนคร และพาข้าราชการไป
มาก จึงให้อำมาตย์คุมพลทหารออกเที่ยวตามจับ เจ้าฟ้าอภัยเจ้าฟ้า
ปรเมศร์ทราบว่า พระมหาธรรมราชาให้คนออกเที่ยวตามจับ จึงเก็บ
เอาสิ่งของแต่พอกำลังแล้วให้ลมเรือจมน้ำเสีย พระธำมรงค์กับพระ
แสงก็จมอยู่ในน้ำกับเรือนั้น แล้วก็พากันหนีซุกซ่อนกระจัดกระจาย
ไป เจ้าฟ้าอภัยเจ้าฟ้าปรเมศร์ ได้นายบุญคงมหาตเล็กตามไปด้วยคน ๑
เที่ยวหนีซุกซ่อนอยู่ในป่า ครั้นหลายวันเข้า เสียบงอาหารก็หมดลง
นายบุญคงเป็นคนกตัญญูสัสดีขอต่อเจ้านายของตน ก็อุทิศสาหะเที่ยว
แสวงหาอาหารมาถวาย พวกอำมาตย์ของพระมหาธรรมราชาที่เที่ยว
ติดตามไปพบนายบุญคงในกลางป่า สงสัยจึงจับมาเชียนถาม นายบุญคง
ได้ความเจ็บปวดเป็นสาหัสทนไม่ได้ ก็รับเป็นสัสดี พวกอำมาตย์จึงให้
นำไปจับเจ้าฟ้าอภัยเจ้าฟ้าปรเมศร์ ได้ทั้ง ๒ องค์ นำมาถวายพระมหา

ธรรมราชาฯ จึงรับสั่งให้เอาเจ้าฟ้าอภัยเจ้าฟ้าปรเมศร์ ไปสำเร็จโทษเสีย พวกพ้องของเจ้าฟ้าอภัยเจ้าฟ้าปรเมศร์ ซึ่งหนีขุกซ่อนไปในทิศต่าง ๆ ที่ตามจับได้ ก็ให้ประหารชีวิตเสียสิ้น แต่นายบุญคงนั้น ทรงพระกรุณาโปรดให้เลี้ยงไว้ ด้วยรับสั่งว่าเป็นคนซื่อสัตย์กตัญญูต่อเจ้านาย ฯ

๑ พระมหาธรรมราชานมีพระมเหสี ๓ องค์ พระมเหสีใหญ่มีพระนามว่า กรมหลวงอภัยนุชิต พระมเหสีที่ ๒ พระนามว่า กรมหลวงพิจิตรมนตรี พระมเหสีที่ ๓ พระนามว่า อินทสุชาเทวี กรมหลวงอภัยนุชิต มีพระราชโอรสธิดา ๗ พระองค์ คือ ๑ เจ้าฟ้าชายนราธิเบศร์ ๒ เจ้าฟ้าหญิงบรม ๓ เจ้าฟ้าหญิงธิดา ๔ เจ้าฟ้าหญิงรัศมี ๕ เจ้าฟ้าหญิงสุริยวงศ์ ๖ เจ้าฟ้าหญิงอินทรประชาวดี ๗ เจ้าฟ้าหญิงสุริยา กรมหลวงพิจิตรมนตรี มีพระราชโอรส ๒ พระองค์ พระนามว่า เจ้าฟ้าเอกทัตพระองค์ ๑ เจ้าฟ้าอุทุมพรพระองค์ ๑ มีพระราชธิดา ๖ พระองค์ พระนามว่า เจ้าฟ้าศรีประชาพระองค์ ๑ เจ้าฟ้าสุริยบุรพาพระองค์ ๑ เจ้าฟ้าสตรีพระองค์ ๑ เจ้าฟ้าอินทวดีพระองค์ ๑ เจ้าฟ้าจันทร์พระองค์ ๑ เจ้าฟ้านุ่มพระองค์ ๑ อินทสุชาวดี มีพระราชโอรสองค์ ๑ พระนามว่า เจ้าฟ้าอมพร มีพระราชธิดา ๒ องค์ พระนามว่า เจ้าฟ้ากฤษณาองค์ ๑ เจ้าฟ้ามังกุญองค์ ๑ พระมหาธรรมราชา มีพระราชโอรสธิดาเกิดแต่นางนักษณมอกเขนอนมาก รวมทงสน ๑๐๘ องค์ ฯ

๑ ครนต่อมาพระมหาธรรมราชาทรงตั้งเจ้าฟ้านราธิเบศร์เป็น

พระมหากุปราช พระราชทานเจ้าฟ้านุ่มเป็นพระมเหสี แต่เจ้าฟ้านุ่ม
ไม่มีพระโอรสธิดา ฯ

๑ แต่ก่อนเมื่อยังไม่ได้เป็นพระมหากุปราชนั้น เจ้าฟ้านรา-
ธิเบศร์ มีเจ้าหญิงมิตร เจ้าหญิงชื่น เจ้าชายฉัตร เกิดแต่หม่อมหญิง
มีเจ้าชายสีสังข์ เกิดแต่หม่อมจัน มีเจ้าหญิงตารา เกิดแต่หม่อมเจ้า
หญิงสร้อย มีเจ้าชายมิ่ง เกิดแต่หม่อมต่วน มีเจ้าหญิงชัช เจ้าหญิงชาติ
เกิดแต่หม่อมสุน รวม ๘ องค์ ฯ

๑ ในปีนั้น เจ้าฟ้านักกายฟ้าเจ้าเขมร นำข้างเผือกพังมา
ถวายพระมหาธรรมราชาข้าง ๑ พระมหาธรรมราชาพระราชทาน
นามว่า วิไชยหัตถี เจ้าฟ้านักพระอุทัยพระเจ้ากรุงกัมพูชา ให้นำ
ข้างเผือกพลายมาถวายข้าง ๑ พระราชทานนามว่า พระบรมราชไทย
ศวร ข้างเผือกต่วน มีข้างเบองซ้ายขวามากกว่าข้างเบองขวา พระ-
ยานครศรีธรรมราชจับได้ข้างเผือกข้าง ๑ มาถวาย พระราชทานนาม
ว่าบรมคชลักษณ์สุประคิษฐ เจ้าเมืองเพชรบุรีจับได้ข้างเผือกข้าง ๑ มา
ถวาย พระราชทานนามว่า บรมนาเคนทร กรมการจับข้างเผือก
เข้าเพนียดเมืองนครไชยศรีได้ ๔ ข้างมาถวาย พระราชทานนามว่า
บรมคชข้าง ๑ บรมพิชัยข้าง ๑ บรมจักรข้าง ๑ จอมพลสำเนียงข้าง ๑
แล้วให้มีการมหรสพสมโภชเป็นอันมาก ฯ

๑ ครั้นลุศักราช ๑๐๙๕ ปี พระมหากุปราชทิวงคต พระ

มหาธรรมราชาจึงทรงตั้งเจ้าฟ้าอุทุมพรเป็นพระมหากษัตริย์ พระราชทานเจ้าท้าวต๋อย ธิดาของพระมหากษัตริย์ที่ทิวังคดีให้เป็นพระมเหสี

(เข้าความฉบับหลวง)

๑ ครั้นอยู่มาเมื่อครั้งจุลศักราชได้ ๑๐๙๖ ปีเถาะ ฤกษ์ จึงพระเจ้านันทนไต่ครองเมืองศรีวิชัยบุรี จึงมีพระประสงค์ที่จะบำรุงพระศาสนาในเมืองศรีวิชัยบุรีอันเศร้าหมองไป จึงให้แต่งพระราชสาส์นใส่ใบแผ่นสุพรรณบัฏเป็นสำเนา จึงให้การอำมาตย์เป็นอุปทูตศรีวิชัยอำมาตย์เป็นราชทูต อันเครื่องบรรณาการนั้น คือสังข์ทักษิณาวัฏปากเหลี่ยมทอง กันเครื่องบรรณาการทั้งปวงเป็นอันมาก จึงให้อุปทูตราชทูตถือพระราชสาส์น ทั้งคุมเครื่องบรรณาการทั้งปวงกับผู้คนเป็นอันมาก ลงสำเภาแล้วใช้ใบเข้ามากองศรีอยุธยา เป็นทางพระราชไมตรี ครั้นสำเภาเข้ามาจอดแล้ว อุปทูตราชทูตจึงเข้าแจ้งความกับอัครมหาเสนาบดีผู้ใหญ่ คือเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ฝ่ายกรมท่า ส่วนเสนาบดีผู้ใหญ่ครั้นแจ้งความแล้ว ก็เข้าไปกราบทูลฉลองกับพระมหากษัตริย์ พระองค์จึงมีรับสั่งให้เบิกราชทูตเข้ามาในพระราชวังใหญ่ เสนาบดีผู้ใหญ่รับพระราชโองการแล้วก็ออกมา จึงส่งกับกรมเมืองให้ตกแต่งบ้านเมืองให้งามให้สะอาด กรมเมืองจึงให้นครบาลไปบ่าวร้องให้ทำทาง แล้วให้พ่อค้าทั้งปวงมาตั้งร้านรวงค้าขายกัน ทั้งผ่านอนแพพรรณต่าง ๆ นานา ทั้งเครื่องสิ่งของอันดี ๆ ครบครัน

แล้วให้มานั่งค้าขายกันที่ตามถนนหนทางที่นอกเมืองจะเข้ามาแล้ว
 แล้วให้เอาข้างลงนำทุกประตูเมือง ตามทางนอกเมืองที่จะมานั้น ครั้น
 ตกแต่งบ้านเมืองแล้ว ส่วนเจ้าพระยากรมท่านั้น จึงปลูกโรงรับแขก
 เมืองตามที่ตามทาง แล้วเสด็จตามอย่างธรรมเนียมแต่ก่อนมา แล้ว
 พระยากรมท่าให้ราชมนู, เทพมนู นำแขกเมืองลงมาเข้ามา ครั้น
 แขกเมืองเข้ามาแล้ว จึงรับแขกเมืองยังไว้บนศาลหลวง แล้วจึงให้
 ล่ามแปลสำเนาพระราชสาส์นที่มาจากหงษ์

๑ พระองค์เสด็จออกนั่งแขกเมืองนานาประเทศ ตามอย่าง
 ธรรมเนียมที่มิไน อันหน้างานซ้ายขวานนตงเสวตฉัตร อันคนนั้น
 หุ้มทองประดับ อันยอดและกำภู่ขอพระบายนินทอง จึงตั้งตรงหน้า
 งานซ้าย ๔ คน ขวา ๔ คน แล้วรองมาจึงมยุรฉัตรข้างซ้าย ๔ แถว ขวา
 ๔ แถว แต่บรรดาเครื่องสูงนั้นคือจามร บังสูรย์ อภิรัม พັນ อันเครื่อง
 สูงเหล่านี้ของประดับหงษ์ จึงตั้งตรงหน้างานซ้าย ๔ แถว ขวา
 ๔ แถว อันหน้าเครื่องสูงนั้นจึงตั้งเตียงทองประดับกระจกแล้วปูสุหนี่
 หงษ์ซ้ายขวา สำหรับตั้งพานพระราชสาส์น อันพานที่รองพระราชสาส์น
 นั้นพานทองประดับ อันที่พระมหากษัตริย์เสด็จนั่งนตงเครื่องมหาอุป
 โภคพานทองประดับใส่พระศรีและพานพระศรี แล้วพระเศียรครอบทอง
 ประดับและพระสุพรรณศรีประดับ แล้วรองพระมหากษัตริย์มา จึงตั้ง
 ที่ลูกหลวงเอกคือเจ้าฟ้าเสด็จนั่งซ้ายขวา ตงเครื่องมหาอุปโภคนั้นลด

ลงมากับพระมหากุปราช แล้วจึงทูลกลวงโทษ คือพระองค์เจ้าต่างกรม
 อันเครื่องอุปโภคคนนลดลงมากับเจ้าฟ้า แล้วจึงพระราชวงศาและราช-
 นิกุล คือพระพิเรนทรเทพ พระเทพวรบุณ พระอภัยสุนทร พระ
 อินทรอภัย แล้วจึงถึงทอศรมหาเสนาบดีผู้ใหญ่ คือทเจ้าพระยามหา
 อุปราชแล้ว เจ้าพระยาจักรีกลาโหม ทอศรมหาเสนาบดีผู้ใหญ่จึงนั่ง
 ข้ายขวางกัน แล้วจึงพระยามหาเสนาบดี พระยามหาอำมาตย์ข้ายขวาง
 สองคนนรองเจ้าพระยาลงมา แล้วจึงพระยาอภัยราชา พระยาอภัย
 มนตรีเป็นข้ายขวางกัน แล้วจึงจตุสดมภ์ทงสศคือกรมเมือง พระยายมราช
 กรมวัง พระยาธรรมา กรมคลัง พระยาราชภักดี กรมนา พระยาพลเทพ
 แล้วจึงพระยารัตนาธิเบศร์ พระยาธิเบศร์บริรักษ์ สองคนนนั่งทข้าย
 ขวากัน แล้วจึงพระยาราชสงคราม พระยาเค็ชไน้งข้ายขวางกัน แล้ว
 จึงพระมหาเทพ พระมหามนตรีราชรินทร์อินทรเทษะ อันสคนน
 กรมวัง ทงสหหวัหมนตำรวจไนกนงตามตำแหน่งเป็นข้ายขวางกัน แล้ว
 พระเทพโยธา พระสมบัติธบาล พระพิพัฒน์ พระอำมาตย์ พระบำเรอ-
 ภักดี พระจันิ พระกำแพง พระยาราชวังเมือง สองคนนกรมข้าง
 พระศรีเสาวภักดี หลวงทรงพล อันสองคนนกรมม้า นั่งเฝ้าข้ายขวาง
 กันตามทที่ตามทาง ยังเหล่ามหาปโรหิตราชครู คือพระครูพิราม พระ
 ครูมโหสถ พระครูวิเขต พระครูมเหธร พระครูสังฆาราม พระครู
 กฤษณา พระกฤษณราช อันมหาปโรหิตทงแปดคนนกันงเฝ้าอยู่
 เป็นข้ายขวางกันตามท แต่บรรดาเจ้าพระยา และพระยา และราช-

นิกุล พระ หลวง ขุน หมื่น ทั้งขุนนางพราหมณ์ ขุนนางแขก
 ขุนนางฝรั่ง ขุนนางเจ๊ก ขุนนางมอญ ขุนนางลาว และทงเศรษฐี
 คหบดีทงป่วง นั่งเฝ้าตามทตามตำแหน่ง ซ้าย ๘ แถว ขวา ๘ แถว
 เบ็ดเสร็จเป็นมุกอำมาตย์ ๔๐๐ อันเจ้าพระยานนตงเครื่องอุปโภคพาน
 ทองเจียตทองเครื่องทงป่วง เป็นชั้นเป็นหลั่นกันลงมาตามที อันพระ
 หลวง ขุน หมื่นนมโตมเครื่องบริโภค อันหน้าพระลานหน้าฉาน
 นัน ตงกองโยนร้อยหนึ่ง ม้องแตรสำหรับรับรับเสด็จส่งเสด็จ อันหน้า
 พระลานซ้ายขวานัน มีทหารข้างละ ๑๐๐ ใส่หมวกทองใส่เสื้อเสนาภู
 สรรพพรพาวุธครบมือกันทงสน อันข้างปราสาทซ้ายขวานัน มีโต๊ะโก
 ลานานบัง สำหรับผูกข้างต้น ซ้ายเผือกและข้างเนียม อันเครื่องข้างนัน
 ทองประดับฝรั่งเศส มีซ้ายทองบักหน้า ผู้ดับบักหลัง กรองเชิงประดับ
 ๘ เท้า อันเครื่องกินนนแต่ของ ทอง เงิน มีผ้าใส่หญาักล้วยอ้อย
 แล้วมีสัปทนเส้กะตักคั้นเงิน มีเครื่องกินรองกระยาหารเงิน ฯ

๑ อันเหล่าข้างจรงรายซ้าย ๘ เชือก ขวา ๘ เชือกนันตคกแต่ง
 ประดับประดับเป็นหลั่นกันตามที อันมาต้นซ้ายขวานหน้าฉานนัน ผู้
 อานพระมหาเนาวรัตน อันเครื่องกินนนมตะคองนาทอง มีถาดเงิน
 รองหญ่าถวข้าว แล้วมีสัปทนและไม้เตอนคั้นเงิน อันเหล้ามาที่นงรอง
 ซ้าย ๘ ขวา ๘ นัน ผู้เครื่องทองรองเป็นหลั่นกันตามที ฯ

๑ อันฝ่ายข้างบนพระทงนงนัน มีเครื่องราชอุปโภค มีพาน

พระขันหมาก๒ชั้น เบ็ญครุฑมรราชวดีประดับตั้งชาย๔ ขวา๔ แล้ว
 มีพระสุพรรณศรี ทั้งพระสุพรรณราบ พระคันททองประดับพระเต้า
 ครอบทองประดับ จึงตั้งชาย๔ แลว ขวา๔ แลว แล้วจึงตั้งเครื่อง
 เบญจกฤษณาทอง ๕ คือพระมหามงกุฎ พระแสงขรรค์ ธารพระกร
 ฉลองพระบาท ทั้งเครื่องมหาพิชัยสงครามทั้ง ๕ คือ พระมาลา ตรี
 พระแสงง้าว พระแสงหอก พระแสงขอ เป็น ๕ สิ่งด้วยกัน จึงตั้ง
 ชายขวา แล้วจึงห่มนมหาดเล็ก เกณฑ์นั่งหลังเครื่องสูง หน้าราช
 บถลงกันน คือจมนสารเพชภักดี จมนศรีเสาวรักษ์ จมนไวยวรรณ
 จมนเสมอใจราช อันสคนนเป็นนายมหาดเล็กทงสน แล้วจึงบำเรอ-
 ภักดี หมนจจ อันสองคนนเป็นปลัดวัง รองห่มนมหาดเล็กลงมา
 จึงนั่งชายขวากัน ฯ

(ตอนฉบับขาด ให้ความฉบับคำให้การชาวกรุงเก่า)

๑ ให้พระราชวงศานวงศ์ เจ้าประเทศราช และข้าราชการ
 ทงปวง แต่งตัวเต็มยศ เข้าเฝ้าอยู่ตามฐานานุศักดิ์ พระมหาธรรมราชา
 จึงรับสั่งให้เบิกทูตล้งกาเข้ามาในพระนครตามระยะทางที่ตกแต่งไว้
 เมื่อทูตล้งกาไปถึงขบวนใด ๆ เช่นขบวนจตุรงค์เสนา ขบวนเหล่านัน
 ก็ทำความเคารพตามธรรมเนียม ไปถึงพวกคนตรี ๆ ก็ประโคมขับร้อง
 ไปถึงข้าราชการเจ้ากระทรวง เจ้าหน้าทีต่าง ๆ ก็ทวปฏิสันถารต้อนรับ

รับ แสดงความปราศรัยต่อกัน จนกระทั่งถึงที่ประทับพระที่นั่งมหา
 ปราสาทข้างหน้า ทูลถึงกัจฉายพรพระราชสาส์นและเครื่องราช
 บรรณาการ ในพระราชสาส์นมีใจความว่า ข้าพระองค์ผู้เป็นพระ
 อนุชาผ่านพิภพสิ่งหลทวิป ขอโอนเศียรเกล้าถวายบังคมมายังพระ
 เชษฐาธิราช พระเจ้ามหาธรรมราชาผู้ผ่านพิภพกรุงเทพทวารวดี-
 ศรีอยุธยา ด้วยข้าพระองค์ได้ทราบพระเกียรติยศเกียรติคุณของพระ
 เชษฐาธิราชว่า ทรงพระราชศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตัตตยาธิคุณ
 แต่เมื่อเกือหนุนแก่สมณชีพราหมณาจารย์ถ้วนหน้า บำรุงพระพุทธ
 ศาสนาเป็นศานูปถัมภก โปรดให้หมู่สงฆ์เล่าเรียนพระไตรปิฎกเป็น
 นิจกาล และคัดลอกจดจารแบบแผนพระไตรปิฎกไว้ พระคุณเหล่านี้
 เป็นเครื่องจูงใจข้าพระองค์ซึ่งอยู่ห่างต่างประเทศ ให้ส่งเครื่องราช
 บรรณาการมาถวายบังคมชมพระบารมี อนึ่งข้าพระองค์ก็มีจิตยินดี
 เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แต่ในลังกาทวีปมีแบบแผนพระปริยัติ
 ธรรมขาดบกพร่องเคลอนคลาด ทั้งภิกษุสงฆ์ที่เฉลียวฉลาดอาจจะ
 รอบรู้ในพระไตรปิฎกก็ไม่มี โดยเหตุนี้ข้าพระองค์ขอพระบารมีพระ
 เชษฐาธิราชเจ้า โปรดพระราชทานซึ่งภิกษุสงฆ์ที่รอบรู้พระปริยัติ
 ศาสนา เพื่อได้ส่งสอนชาวลังกาที่เลื่อมใส เป็นอายุพระพุทธศาสนา
 สืบไปสืบกาลนานเทอญ ฯ

๑ เมื่อพระมหาธรรมราชาทรงทราบพระราชสาส์นแล้ว จึง
 มีพระราชปฏิสันถารถามถึงพระเจ้ากรุงลังกาและพระมหาลี พระราช

โอรส เสนามาตย์ข้าราชการ ข้าวปลาอาหาร บ้านเมืองชนบท ว่า
เรียบร้อยเป็นสุขสำราญอยู่หรืออย่างไร ราชทูตก็กราบทูลว่า เจริญสุข
อยู่ทุกประการ ครั้นสมควรเวลาแล้วเสด็จขึ้น ราชทูตก็ออกไปพักอยู่ที่
สถานทูต ฯ

๑ พระมหาธรรมราชาจึงให้ข้าราชการผู้ใหญ่เข้ามาเฝ้าพร้อม
แล้วรับสั่งว่า บัดนี้พระเจ้ากรุงลังกามีราชสาส์นเข้ามาขอพระภิกษุที่
ชำนาญในพระไตรปิฎก ท่านทั้งปวงจงเลือกคั้พระภิกษุที่ชำนาญใน
พระไตรปิฎก กับพระปฏิมากรเป็นธรรมบรรณาการส่งไปถวายพระเจ้า
กรุงลังกา ข้าราชการรับพระราชโองการแล้ว ก็เลือกคั้ได้พระราชา
คณะ ๒ รูป คือ พระอุบาฬี ๑ พระอริยมุนี ๑ กับพระสงฆ์อีก ๕๐
รูป และพระปฏิมากรพระยืนห้ามสมุทรกับพระปฏิมากรอื่นอีก ๑๐ องค์
และพระไตรปิฎกกับเครื่องบรรณาการอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก ครั้นจัด
เสร็จแล้วจึงกราบทูลพระมหาธรรมราชาฯ จึงทรงตั้งให้ข้าราชการที่
เฉลียวฉลาด ๓ คนคือ พระสุนทร ๑ พระสุธรรมโมตรี ๑ กุมภรไทย ๑
เป็นราชทูต อุปทูต ครีทูต กำกับไปกับอำมาตย์ราชทูตเมืองลังกา ครั้น
สำเภาแล่นออกไปในมหาสมุทร ก็บังเกิดเป็นแสงแดง โตประมาณเท่า
ผลหมากตรงศีรษะเรือ พวกกำปั่นและต้นหนเห็นแล้วก็สะดุ้งตกใจ คั้
เคยสังเกตุว่าอากาศชนิดนี้เคยเกิดลมอันร้ายแรง จึงสั่งให้พวกในสำเภา
กินข้าวปลาอาหารซึ่งจะอมทนได้หลาย ๆ วัน และให้นุ่งห่มผ้าน้ำมัน

เตรียมพร้อมทุกคน ขณะนั้นพระอุบาฬีกับพระอริยมุนี และพระสงฆ์ทั้งปวง จึงให้เชิญพระพุทธรูปปฏิมากรห้ามสมุทรมาประดิษฐานที่ศรัทธาเรื่อสำเภา แล้วพากันนั่งเรียงแถวทางซ้ายขวาพระปฏิมากร เจริญพระพุทธรูปมนต์เป็นปรกติดอยู่ ไม่ช้าก็เกิดลมสลาดันกล้าขึ้นๆ ทุกที กระทั่งเป็นสีแดงไปทั่วอากาศพัดตรงมาที่เรื่อ พวกมนุษย์ในเรื่อก็พากันร้องไห้รักตัวเป็นอันมาก ด้วยอำนาจพระพุทธรูปปฏิมากรห้ามสมุทร และอำนาจพระพุทธรูปมนต์และศีลาธิคุณแห่งพระผู้เป็นเจ้าของเรื่อ พลสมสลาดันพัดมาถึงเรื่อก็หลักเป็นช่องเลยไป ลูกคลื่นใหญ่ๆ มาใกล้เรื่อก็หายไป พวกกัปตันและต้นหนเห็นอัศจรรย์ตั้งนงนิกพากันยินดี จึงให้จัดวันคืนที่เกิดลมสลาดันไว้ และพากันสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยเป็นอันมาก แล้วพากันทำสักการบูชา ครั้นสำเภาไปถึงกรุงลังกาแล้วราชทูตลังกาก็พากันเข้าไปกราบทูลพระเจ้ากรุงลังกาว่า พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระพุทธรูปปฏิมากรและพระไตรปิฎก กับพระสงฆ์มาอีกหลายรูป แล้วกราบทูลความที่เกิดคลื่นลมร้ายแรงขึ้น และพระสงฆ์ได้พากันตั้งพิธีเจริญพระพุทธรูปมนต์และคลื่นลมหายไป ถวายพระเจ้ากรุงลังกาทุกประการ พระเจ้ากรุงลังกาก็ทรงยินดีเป็นอันมาก รับสั่งให้ลาดปูพรมเจียม และตาดผ้าขาวตั้งแต่พระราชวัง กระทั่งถึงท่าเรื่อ ให้ประทับประตาวจิจตรงตงงาม แล้วให้แห่แหนพระพุทธรูปปฏิมากรและพระไตรปิฎก กับพระสงฆ์ทั้งปวงเข้าไปในพระราชวัง แล้วนิมนต์ให้พระสงฆ์ทั้งปวงนั่งบนอาสนะ ทรงทำ

ปฏิสันถารถามถึงสุขทุกข์ที่ไพร่บ้านพลเมืองบ้างกรุงศรีอยุธยาตามพระ
 ราชประเพณี แสดงยินดีต่อพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ซึ่งได้มีพระทัยเอื้อ
 เพื่อเป็นอันมาก แล้วให้สร้างปราสาทเชิญพระปฏิมากรและพระไตร-
 ปิฎกประดิษฐานไว้ ฝ่ายพระสงฆ์ทั้งปวงนั้น พระเจ้ากรุงลังกาก็ให้
 สร้างอารามถวาย และทรงอุปถัมภ์ค้ำชูมิให้เคืองร้อน ชาวบ้านชาว
 เมืองทั้งปวงก็พากันเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ให้บุตรและทาสบวช
 เป็นภิกษุสามเณรรวม ๕๐๐ เศษ ฝ่ายพระอุปาภิพระอรียมนุกตั้งใจ
 สอนภิกษุสามเณรให้เล่าเรียนพระปริยัติธรรมมิได้ขาด ครั้นนานมา
 เห็นว่าพระปริยัติธรรมแพร่หลาย มีศิษย์ที่เชี่ยวชาญมากแล้ว จึงเข้า
 ไปถวายพระพรกับพระเจ้ากรุงลังกาว่า จะขอถวายพระพรลากลับไป
 พระนครศรีอยุธยา พระเจ้ากรุงลังกาให้ทำการสมโภช แล้วจัด
 ไทยธรรมถวายเป็นอันมาก ให้พวกสำเภามารับมาส่งยังกรุงศรีอยุธยา
 ครั้นพระอุปาภิกับพระอรียมนูมาถึงกรุงศรีอยุธยาแล้ว จึงเข้าไปเฝ้า
 พระมหาธรรมราชา ทูลความตั้งแต่ไปสำเภาถูกลมสลัดนั้น ตลอด
 กระทั่งได้ส่งสอนพระภิกษุสามเณร เล่าเรียนพระปริยัติธรรมแล้วทูล
 ลาพระเจ้ากรุงลังกากลับไป ถวายพระมหาธรรมราชาทุกประการ พระ
 มหาธรรมราชาก็ทรงยินดีเป็นอันมาก ฯ

๑ และพระมหาธรรมราชานามมีพระวาทศรัทธามาก ให้สร้าง
 พระอารามใหญ่ ถึง ๗ พระอาราม คือวัดคูหาสระ ๑ วัดกุฎีดาว ๑

วัดวรเสลา ๑ วัดราชบูรณะ ๑ วัดวรโพธิ์ ๑ วัดพระปรางค์ ๑ วัดปรา
 ไทโย ๑ สร้างพระนอนใหญ่ขึ้นองค์ ๑ พระราชทานนามว่าพระนอน
 จักรศรี เสร็จแล้วบริจาควัฒนวัตถุพระราชาธิบดีบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นการ
 ฉลองเป็นอันมาก และทรงพระกรุณาโปรดห้ามมิให้ใครฆ่าสัตว์ ใน
 บริเวณพระนครศรีอยุธยา ข้างทิศเหนือ, ทิศใต้, ทิศตะวันตก, ทิศ
 ตะวันออก ข้างละโยชน์ ๆ ในกาลนั้นมีบ่อทองเกิดขึ้นที่บางตะพาน
 มีผู้ร้อนทองเข้ามถวายเป็นส่วยทองแด่ท่านมา ๓

๑ และพระมหาดรรมาชาขึ้น ได้ทรงบำเพ็ญพระราช
 กุศลบริจาค แก้ว แหวน เงินทอง พระราชทานแก่ยากฉวิพิกเป็นอัน
 มาก และให้ทำสลากมีนามพระมหเสี พระราชโอรส พระราชธิดา
 พระสนม ข้าง ม้า รถ เครื่องทรง แล้วทรงแจกจ่าย ใครได้สลาก
 อย่างไม่ให้นำมาขึ้นพระราชทานค่าไถ่ถอนตามสมควรมากและน้อย ๓

๑ พระมหาดรรมาชา พระราชทานพระราชาธิบดีปฏิสัง-
 ขรณ์วัดวาอารามที่ชำรุดทรุดโทรมมีลระร้อย พระราชทานผ้าไตรเพื่อ
 ถูกรักษากิจมีลระร้อยไตร และพระราชทานพระราชาธิบดีสำหรับมีมหรสพ-
 สมโภชพระพุทธรูป ๔ พระองค์ คือพระพุทธรูปสุรินทรองค์ ๑ พระพุทธรูป
 ที่เมืองนครศรีธรรมราชองค์ ๑ พระพุทธรูปที่เมืองพิษณุโลกองค์ ๑
 พระพุทธรูปสำหรับกรุงศรีอยุธยาองค์ ๑ องค์ละ ๕๐ หุกๆ บิมี ได้บาท พระ
 ราชทานทานพระราชาธิบดีปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปอีกมีลระร้อย และให้นิมนต์

พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ฉันเช้าทุก ๆ วันมิได้ขาด เวลามีสุริยุปราคาจันทรุปราคา ก็พระราชทานเสื่อ ผ้า เงินเฟื้อง เงินสลึง ข้าวปลาอาหารแก่พวักยาจกฉวิฬก คนเจ็บไข้ และทารกเป็นต้น ถึงเวลาเข้าพรรษาก็ทรงสมทานอุโบสถศีลเดือนละ ๔ ครั้ง บรรดาพระราชวงศานุวงศ์และมหาดเล็กทงปวงนั้น เมื่ออายุครบอุปสมบทก็ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ในการจัดให้อุปสมบท ถ้ายังมิได้อุปสมบทแล้วก็ยังไม่ให้รับราชการ ฯ

๑ ต่อมาพระมหากษัตริย์ราชาทรงพระดำริว่า พระพุทธบาทที่เขาสุวรรณบรรพตนั้น มีวัดวาอารามที่พระมหากษัตริย์แต่ก่อนให้สร้างบนเขารุกขทรุกขโทรมมาก จึงให้ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ทงสน และมณฑปพระพุทธบาทนั้นให้ลงรักปิดทอง ข้างในมณฑปให้แผ่เงินปูเต็มตลอดพื้น ฉะนั้นจึงให้ประทับกระจงดงาม บนเพดานและปอนันท์ก็ให้ลงรักปิดทองฉลุเป็นกระหนกช่อห้อย แขนวนโคมแก้วโคมระย้าสีต่าง ๆ ทROYพระพุทธบาทนั้น ให้บุทองคำเป็นลายบัวทงายประทับรอบ แล้วให้อาทงคำมาจำลองเป็นรอยพระพุทธบาท ประดับพลอยทับทิมสวมครอบลงข้างบนพระพุทธบาท ประดับสำหรับเข้าออกนั้นให้ประดับด้วยมุกเป็นลวดลาย กันสาครอบมณฑปนั้น ให้มุกกระเบื้อง แล้วด้วยดบุกทงสน ตามลวดลายมณฑปนั้นให้ลงรักปิดทองเป็นพนระเบียงรอบมณฑปและพนระเบียงให้ประดับปูลาดด้วยอุฐิตุกทงสน

แล้วให้ก่อพระเจดีย์ศิลาอ่อน สูงประมาณ ๒ ศอก ห่างกันประมาณ
 คืบ ๑ หรือกำมา ๑ รอบกำแพงแก้ว แล้วให้ก่อกำแพงแก้วแล้วด้วยอิฐ
 ดินบุกรอบลานพระพุทธรูป มีด้านกว้างและด้านยาวหันออกไปจาก
 มณฑปด้านละ ๒๐ วา แล้วลงรักปิดทองทำเป็นกอบัว ใบบัว ดอกบัว
 บุษทองแดงประดับ ลงรักปิดทอง พาดตามกำแพงรอบ แล้วขุดคูเมืองค
 ในกำแพงแก้วกว้างยาว ๑๕ วา ๑ ศอกเท่ากัน แล้วก่อด้วยอิฐสร้าง
 พระพุทธรูปประดับมุกไว้องค์ ๑ และก่อตึกภณัฑาคารสำหรับเก็บสิ่ง
 ของที่คนนำมาบูชาพระพุทธรูป จัดใหม่เจ้าพนักงานรักษา เกณฑ์
 ให้ราษฎรตำบลบ้านขุนโขลนเป็นส่วยขบสง นามัน สำหรับจุดบูชาพระ
 พุทธรูป และให้สร้างบันไดที่จะขนลงทางทิศใต้ทาง ๑ ทิศตะวันตก
 ทาง ๑ ทิศเชิงเขาพระพุทธรูปหน้ให้สร้างอารามขณอาราม ๑ ให้พระครู
 มหามงคลเทพมุนี ๑ พระครูรองพระวินัย ๑ อยู่ประจำรักษาพระอาราม
 และตั้งให้เจ้าพนักงานรักษาพระอาราม สิ่งของขบฉันทุแลข้อมแวม
 มิให้ขำรุดทรุดโทรมได้ เวลาเดือน ๔ พระมหาธรรมราชาเสด็จไป
 นมัสการกับด้วยพระราชวงศ์และเสนาข้าราชการเป็นอันมากทุก ๆ ปี
 ประทับอยู่ที่พระพุทธรูป ๗ ราตรี ให้มีมหรสพสมโภชและทรง
 บริจาคเสื่อ ผ้า เงินบาท เงินสลึง เงินเฟื้อง ข้าวปลาอาหาร พระราช
 ทานแก่യാจกฉวนพิภถฉวนทั้ง ๗ วันแล้วจึงเสด็จกลับตงนมได้ขาด ฯ

๑ ต่อแต่พระพุทธรูปไปทางล้ามน้ำทิศเหนือ มีภูเขาอยู่

แห่ง ๑ ขอเขาปลว้ เขาปลว้^๕นั้นมิเพ็งผาชะโงกเงงมออกโปเหมื่อนงู
แผ่แม่เบี้ย^๕ ในเงอมเขาน^๕นั้นพระฉายหันพระพักตร์ไปข้างทิศบูรพา
ปรากฏอยู่^๕ ๕ ศัพท์ทรงพระฉายน^๕ยังสติไสยผู้มีได้เศร้าหมอง ๕ พระฉาย
นั้นไม่มีมณฑปที่จะกันแดดและฝน เพราะว่าเป็นตึกไม่ถูก ๕ นำฝนไหล
อ้อมไปทางอื่น ๕ พระมหากษัตริย์แต่โบราณได้สร้างพระมณฑปขึ้น
หลายครั้งก็หาคงอยู่^๕ไม่ มีคำเล่ากันว่า พระอินทร์และเทวดามา
ทำลายเสีย สร้างได้แต่ศาลาสำหรับคนขึ้นนมัสการพักอาศัย กับบันได
สำหรับขึ้นลงเท่านั้น ๕ เมื่อถึงฤดูเดือน ๔ พระมหากษัตริย์แต่ก่อน ๕ ย่อม
พาราชาบริพารเสด็จ^๕ขึ้นไปนมัสการ มีการสมโภชและบำเพ็ญพระราช-
กุศลเสมอ ๆ เป็นประเพณี ๕ พระมหาธรรมราชา^๕นก็ได้เสด็จไปนมัสการ
อยู่เสมอ ๆ เหมือนกัน ๕

๑ ครั้งหนึ่งฝนแล้ง ๕ ราษฎรทำนาไม่ได้ผล ๕ ทุ่งผลไม้มและ
ผักปลาก็กินดาร ๕ พระเจ้ามหาธรรมราชาจึงรับสั่งให้มนตรีพระอาจารย์
อรัญญาวาสีอริยวงศ์มหคฺคา (คือสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ) ๕ กับ
พระอาจารย์คามวาสีพระพิมลธรรมมา แล้วจึงรับสั่งว่า บัดนี้เกิดภัยคือ
ฝนแล้ง ๕ ราษฎรพากันอดอยาก ๕ ท่านอาจารย์ทั้ง ๒ ๕ จะคิดประการใด
จึงจะให้ฝนตกได้ ๕ พระอาจารย์ทั้ง ๒ ๕ ก็รับอาสาว่า ถึงวันนั้นคนนั้น
จะทำให้ฝนตกให้^๕ได้ ๕ แล้วพระอาจารย์ทั้ง ๒ ๕ นั้นก็ไม่กลับไปยัง
พระอาราม ๕ อาศัยอยู่ในพระราชวังตั้งบริกรรมทางอาโปกสิณ ๕ และ
เจริญพระพุทธรณ์ของตน ๕ ด้วยอำนาจสมาธิและพระพุทธรณ์ของตน

พระผู้เป็นเจ้าของตน พอลงกำหนดวันสัตตยา ก็เกิดมหาเมฆตงบนทง
 ๘ ทิศ ฝนตกลงเป็นอันมาก แต่นั้นมาถ้าเกิดความไข้เจ็บบนชุกชุม
 ในบ้านเมืองแล้ว พระเจ้ามหาธรรมราชา ก็ให้นิมิตพระภิกษุสงฆ์
 เข้ามาเจริญพระพุทธมนต์ มีสัตปริตรและภาณวารเป็นต้น ในที่
 ประชุมพระราชวงศานุวงศ์และข้าราชการทั้งปวง และให้ยิงปืน
 อัญชามหามงคล ๑๐ นัดบ้าง ๑๕ นัดบ้าง ครนรุ่งเช้าก็ให้เลี้ยงดู
 พระภิกษุสงฆ์ด้วยอาหารอันประณีต ฯ

๑ พระเจ้ามหาธรรมราชานทรงเลื่อมใสในคุณพระรัตนตรัย
 ยิ่งนัก โปรดให้นิมิตพระภิกษุมารับพระราชทานอาหารบิณฑบาต
 ในพระราชวังวันละร้อยรูปเป็นนิตย์ ทรงบำรุงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินให้
 เป็นสุขด้วยพระกรุณาตจจั่งว่าบิดาอันกรุณาต่อบุตร พระเจ้ามหา
 ธรรมราชานมิได้ทำศึกกับประเทศใดเลย มีแต่ให้ทำไมตรีกับนานา
 ประเทศอย่างเดียว บ้านเมืองจึงอยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากศึกสงคราม
 และโจรผู้ร้าย จนบ้านเรือนของราษฎรทั้งหลายไม่ต้องล้อมรวงสลัก
 ลมและกลอน ฯ

(เข้าความฉบับหลวง)

๑ อันพระบรมราชา (ตามฉบับคำให้การชาวกรุงเก่าว่า
 พระมหาธรรมราชา) นั้น ได้ครอบครองขัณฑสีมาอยู่เย็นเป็นสุขมาช้านาน
 ลางทีพระองค์ก็เสด็จไปนมค้ำหนักที่บางอ้อ ทงพระนครหลวงก็

เสด็จไป จึงเสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งครุฑ แล้วไปชมทะเล ออกไปจน
ถึงปากน้ำพระประแดง ชมทะเลทรายทงมกรวดสีต่างๆ อันงาม
แล้วก็เสด็จกลับมากรุง ฯ

๑ ครั้นถึงหน้าวัดข้าวก็เสด็จไปนวดข้าวที่หาดตราและ
สารคู้ ก็เล่นเป็นการสนุกหน้าหน้า ครั้นนวดข้าวแล้วจึงเอาใส่ในรั้ว
แหะบ้าง ใส่ในล้อบ้าง จึงเหล่าพระราชบุตรและธิดาทงพระสนม
ก้านลพร้อมกันแล้ว ก็ชักเข้ามาในวังแล้วจึงทำฉัตรข้าวไปถวายพระ
ทุกอาราม แล้วทำข้าวยากูไปถวายพระสงฆ์ทุกอาราม อันนั้นก็เป็นที่
สนทุกบมิได้ขาด เป็นสรรพากการที่อื่นจะเล่นต่างๆ ทงข้างกับเสื่อสูกัน
พระองค์ก็เล่น พระองค์ให้ทานนิกต่างๆ นานา ทงข้าวสุ่นและ
ข้าวปลา พระองค์ให้เป็นทาน ฯ

๑ ครั้นอยู่มาเมื่อจุลศักราช ๑๐๙๗ ปีระกา สัปดาห์ศก พระ
องค์ให้แต่งพระราชสาส์นและเครื่องบรรณาการทงปวง อันเครื่อง
บรรณาการนั้น คือ พานทอง ๒ ชั้นกลีบบัว มีเครื่องทองประดับ พระ
เต้าครอบทอง พระสุพรรณศรีทอง และเครื่องทองทงปวงเป็นอันมาก
มีทงกำมะหยี่และแพรม้วนทงปวงเป็นอันมาก กับเรือพระที่นั่งกิ่งลำหนึ่ง
จึงให้พระยายมราชเป็นอุปทูต พระชนเป็นราชทูต พระสุธรรมโมไตร
เป็นตรีทูต ถือพระราชสาส์น อันพระราชสาส์นนั้นเขียนใส่ใน
พระสุพรรณบัฏแผ่นทองใส่ในกลักงา แล้วจึงใส่ในถุงแผ่นทอง มีตัว

มหาโองการประทับ อันตราประทับบนนารายณ์ครุฑใช้ไปเมือง
 อังวะกับสำเนา อันสำเนานันตตราพระราชสีห์ จึงให้อุปทูต, ราชทูต,
 ตรีทูต สามนายเป็นผู้ใหญ่ ถือพระราชสาส์นแล้วคุมเครื่อง
 บรรณาการกับผู้คนเป็นอันมาก ไปเมืองรัตนบุรีอังวะ ครั้นถึงทูต
 จึงให้เข้าไปแจ้งกับมหาเสนาบดีผู้ใหญ่ จึงเข้าไปกราบทูลกับพระเจ้า
 อังวะ พระเจ้าอังวะจึงมีพระราชโองการให้แต่งรับแขกเมืองตามอย่าง
 ธรรมเนียม อัครมหาเสนาบดีรับสั่งแล้วก็ออกมา จึงปลุกจวนและหอ
 รับพระราชสาส์นทงทอยุ่ครบครัน อันที่แขกเมืองอยู่นั้นทิศตะวันออก
 แห่งกรุงอังวะ แล้วตกแต่งเตียงตุบริบูรณ์ครบครัน พระเจ้าอังวะจึงมี
 รับสั่งให้รับราชทูตทงสามนายเข้าไป ฝ่ายอัครมหาเสนาบดีจึงนำ
 ราชทูตทงสามนายเข้าไปแล้วจึงให้ยงอยู่ที่ศาลหลวง แล้วจึงให้ล่าม
 แปลสำเนาพระราชสาส์น ครั้นแล้วจึงนำราชทูตและราชสาส์น ทง
 เครื่องบรรณาการเข้าไปในพระราชวัง พระเจ้าอังวะจึงแต่งองค์ทรง
 เครื่อง แล้วก็เสด็จออกแขกเมืองตามอย่างธรรมเนียม ทงเสนาบดีตกแต่ง
 เครื่องอุปโภคตามขัน เป็นหลั่นกันลงมาตามทีตามฐาน ทงรพผลและ
 ทหารข้างม้ารัดคชสารและอาซากตตกแต่งไว้เป็นทัพไว้ ทงชายขวา
 หน้าหลังครบครัน ตุ่ครนเครื่องเป็นสง่างามหนักหนา ครั้นทูต
 เข้าไปถึงที่แล้ว จึงกราบถวายบังคมสามท่า แล้วเสนาจึง
 อ่านทูลถวายเครื่องบรรณาการทงปวง ครั้นแล้วทูตจึงกราบถวาย
 บังคมแล้วก็เอาพระราชสาส์นนอ่านถวาย อันลักษณะในพระ-

ราบสาส์นนว่า สมเด็จพระเจ้ารัตนบุรีระองวะนตงอยู่ในบุญศีล
 และอุโบสถศีล แล้วตงอยู่ในธรรม ๑๐ ประการ มีพระทัยศรัทธา
 สร้างพระพุทธรูปพระสถูปพระเจดีย์เป็นอันมาก ทงพระธรรม-
 พระสงฆ์กับบริบูรณ์ มีอานุภาพเป็นอันยิ่ง แลวมเมตตาแก่สัตว์
 ครอบครองอาณาประชาราษฎร์ก็อยู่เย็นเป็นสุข ทงเมืองรัตนบุรีระ-
 องวะนตงเป็นเมืองต้นศาสนา ทงพระศาสนากรุงเรืองแจ่มใส อัน
 พระเกียรติพระยศ ทงนกลองล่อไปถึงเมืองกรุงศรีอยุธยา พระเจ้า
 กรุงศรีอยุธยาครนทราบตงน ก็มพระทัยรักใคร่เมตตาข้มนัก ด้วยว่าเป็น
 กรุงสัมมาทิสู้ด้วยกัน จึงให้ราบสาส์นและบรรณาการขนมมาเป็นทาง
 พระราชไมตรี เพื่อจะใคร่เป็นทองแผ่นเดียวกัน ด้วยสองกรุงนเป็น
 กรุงใหญ่กว่ากรุงทงปวง แล้จะได้ช่วยกันทำนบำรุงพระศาสนา จะ
 ได้เป็นพศานทองกันทางโนโลกพิภพทงสองกรุง จะได้เป็นสหพนเงิน
 สหพนทองแผ่นเดียวกันทงสองกรุง แล้อาณาประชาราษฎร์ทงปวง
 ก็จะได้มาค้าขายถึงกันสืบไปตราบเท่าจนสิ้นพระศาสนา ส่วนพระเจ้า
 รัตนบุรีระองวะ ครนแจ้งพระทัยที่ในลกษณะพระราชสาส์นทงมา
 ตงนก็มพระทัยขนตข้นขมข้มนัก ก็ทรงพระเมตตาถึงกัน จึงแต่ง
 พระราชสาส์นและบรรณาการตอบมา อันเครื่องบรรณาการที่แต่ง
 ตอบมานน คือพนทองประดับ คนโทนาครอบทอง ผอบเมียงทอง
 ขันทอง กระจีณทอง กับเครื่องกระยาทงปวงต่าง ๆ กับพระภุษา
 ยกลายกัจจริมมแดง ทงผ้าทรงพระมหเสศให้มา อันผ้าลายนน

มีลายโต ๆ ต่าง ๆ กันเป็นอันมาก กับเรือสารพิมานลำทรงลำ ๑ เรือ
 ลอกาลำ ๑ กับน้ำมันดินและดินสอสีลา กับสิ่งของนอกนั้นเป็นอันมาก
 จึงให้แมงนันทะจ้อแห่งเป็นราชทูตถือพระราชสาส์น แล้วคุมเครื่อง
 บรรณาการทงปวงมา ครั้นถึงกรุงศรีอยุธยา เจ้าพระยากรมท่าจึง
 ให้แต่งรับแขกเมือง แล้วเลี้ยงดูตามอย่างธรรมเนียม จึงให้ลามาแปล
 สำเนาพระราชสาส์นแล้ว จึงนำทูตทงสองนายกับราชสาส์นและเครื่อง
 บรรณาการเข้าไปเฝ้า พระองค์จึงเสด็จออกแขกเมือง ราชทูตจึง
 ถวายบังคมสามท่า แล้วเสนาจึงอ่านเครื่องบรรณาการทงปวงถวาย
 แล้วทูตจึงอ่านพระราชสาส์น ถวายลักษณะในพระราชสาส์น พระเจ้า
 รัตนบุรุษองค์จะให้มาถึงพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาว่า เรานขอขบใจ ด้วย
 พระเจ้ากรุงศรีอยุธยามีเมตตาแก่เรายิ่งนัก จึงให้ราชสาส์นมาถึงเรา
 ด้วยมีความเมตตาต่อกัน จึงมาก่อนเราก็คิดอยู่ว่า จักให้ราชสาส์น
 ลงไปถึงท่านผู้ทำนุบำรุงพระศาสนาอันรุ่งเรืองแจ่มใส อันเป็นป็นอยู่
 ในภพโลกนี้ ก็พอท่านมีเมตตามาก่อน เราจึงยินดีหนักหนาที่ท่านให้
 มาจะเป็นทองแผ่นเดียวกันนี้ หันเราทงสองจะได้เป็นพระราชไมตรี
 ต่อกัน จะได้เป็นสะพานเงินสะพานทองไปมาค้าขายถึงกัน อัน
 สัมมาทวิฐีสองกรุงนี้ จักได้เป็นพศานทองกนกอยู่ในพิภพทงสองกรุง
 จักได้เป็นทพ่งแห่งสมณชีพราหมณาจารย์ทงปวง จะได้ทำนุบำรุง
 พระศาสนา ทงสองกรุงจะได้รุ่งเรืองแจ่มใส ทงอาณาราชฎรทงปวง
 ก็จักได้อยู่เย็นเป็นสุข ฯ

๑ ส่วนพระบรมราชา ครั้นแจ้งที่ในลักษณะพระราชสาส์น
 ทงสน ก็ทรงพระยินดีขงนัก จึงประทานบำเหน็จรางวัลกับราชทูตทง
 สองคน ทงเงินทองเสื่อผ้าต่าง ๆ ทงสิ่งของก็ประทานเป็นอนมาก แต่
 บรรดาพม่าที่มาทงสน ก็ประทานบำเหน็จรางวัลให้ครบตัวกันทงบัว
 นาย แล้วเลี้ยงดูให้กินวันละสามเวลา มิได้อนาทรสิ่งหนึ่งสิ่งใด ครั้น
 เมื่อทูตทงสองทูลลากลับ ก็ตั้งบรรณาการให้ไปเป็นอันมาก ครึง
 นั้นกรุงรัตนบุรีระอ้งวะกับกรุงศรีอยุธยาไปมาถึงกันเป็นหลายครั้ง ฯ

๑ ครั้นอยู่มาเมื่อครั้งจุลศักราช ๑๑๑๐ ปีมะโรง สัมฤทธิศก
 จึงมีสมิงทอคนหนึ่งเป็นชาติกวย มีบุญญาธิการขงนัก ไ้ราชสมบัติใน
 กรุงหงสาวดี จึงคิดอานให้อำมาตย์มาทูลขอพระราชธิดาเมืองกรุงศรี
 อยุธยา ครั้นพระบรมราชาแจ้งเหตุทรงพระโกรธ จึงตรัสว่า มันเป็น
 แต่ชาติกวย มันมาขอลูกสาวกู ครั้นทรงพระโกรธตงนั้นแล้ว ก็มีไ้
 ว่าขานประการใด ฯ

๑ ครั้นอยู่มาเมื่อจุลศักราชไ้ ๑๑๑๐ ปีในปีมะโรง สัมฤทธิศก
 นั้น เจ้าเมืองมัตตมะทงผิวเมย กับผู้คนบ่าวไพร่ทงปวงเป็นอันมาก
 ทงเจ้าเมืองทวายด้วยกัน ทงบ่าวไพร่ผู้คน หนีมาจากเมืองมัตตมะและ
 เมืองทวาย เข้ามาในแดนกรุงศรีอยุธยา ข้างด้านทางพระเจดีย์สาม
 องค์ นายด่านชื่อขุนนรา, ขุนละคร จึงพาเอาตัวเจ้าเมืองมัตตมะ, เจ้า

เมืองทวาย ทั้งสองนายเข้ามาแจ้งกับเจ้าพระยาข้าंनाาญบริรักษ์ เจ้า
 พระยาข้าंनाาญบริรักษ์ชกใช้ ได้ถามจึงแจ้งความว่า ตัวข้าพเจ้าผู้เป็น
 เจ้าเมืองมัตตมะน ขอแมงนราจอสู เมียของนางแมงสันเป็นมอญ เรียก
 ขอภาษามอญนนายเมยผฉาน อันเจ้าเมืองทวายนขอแมงแลก-
 แอชอยคอง หนีมาจากเมืองทวายและเมืองมัตตมะ จะมาพึ่งโพธิสมภาร
 พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ตัวข้าพเจ้าผู้เคยกับผู้คนสมกำลังข่าวไพรทั้ง
 ปวงด้วยกันทั้งสน จักขอเข้ามาอยู่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท อันเจ้า
 เมืองทวายก็ให้การตามความทมิมาทั้งสน แล้วให้การว่าพระเจ้าองวะ
 ตั้งให้ข้าพเจ้ามาเป็นเจ้าเมืองมัตตมะ เป็นผู้รักษาแดนมัตตมะและ
 แดนทวาย บดินมอญขอพระยากรมข้าง พระเจ้าองวะตั้งลงมาให้เป็น
 เจ้าเมืองหงสาวดีคคกบฏต่อพระเจ้าองวะ แล้วต่อสู้รบกันเป็นอันมาก
 ข้าพเจ้าจะยกทัพไปช่วยพระเจ้าองวะ จึงเกณฑ์ผู้คนเมืองมัตตมะ ขุน
 นางเมืองมัตตมะจึงเป็นกบฏ แล้วไล่จับตัวข้าพเจ้าจักฆ่าเสีย ข้าพเจ้า
 จึงหนีมาเข้าแดนเมืองทวาย จึงไปพบเจ้าเมืองทวายเข้าที่เมืองกะลืออง
 ข้าพเจ้ากับเจ้าเมืองทวายจึงคิดอ่านกันแล้ว ก็เกณฑ์ผู้คนชาวเมือง
 กะลือองจะขนไปช่วยเจ้าองวะ ชาวเมืองกะลือองจึงแจ้งเมืองเอา แล้ว
 ไล่ข้าพเจ้าจักฆ่าเสีย ข้าพเจ้าจึงหนีเข้ามาพึ่งโพธิสมภาร จักอยู่ใต้
 ฝ่าละอองธุลีพระบาทพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาไปจนตราบเท่านั้นตาย แล้ว
 แมงนราจอสูให้การว่า ข้าพเจ้าไปเรียกสมิงทอนัน ๑ ว่าขานทำททายมา

ดั่งนั้น ฝ่ายกรมช่างคิดครั้นคร้ามกลัวทางสมิงทอจะขึ้นมา จึงให้ไป
 ปล่อยโยนมาแต่ โดยคืบ แล้วจึงเอานางกุงผู้เป็นลูกสาวน้อยให้เป็นเมีย
 แล้วจึงมอบราชสมบัติให้แก่สมิงทอกรมช่าง จึงทำการราชาภิเษกให้
 สมิงทอครอบครองกรุงหงสาวดี ในปีนั้นจึงตั้งนางกุงให้เป็นทมิฬ
 ครั้นสมิงทอได้ครองเมืองหงสาวดีก็มีบุญญาธิการยิ่งขึ้น จึงได้ช้างต่าง
 กระจาดตัวหนึ่ง จึงให้ชอร์ตานาห์ทันต์ ครั้นอยู่มาสมิงทอจึงให้ราช-
 สาส์นไปแจ้งพระเจ้าหงส์ดำ อันเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ ส่วนพระเจ้า
 เชียงใหม่ก็นึกกลัวบุญญาอาณาภาพสมิงทอ จึงยกลูกสาวอันชื่อนางเทพ
 ลิลานันให้เป็นเมียสมิงทอ สมิงทอจึงตั้งนางเทพลิลานันเป็นลูกสาว
 พระเจ้าเชียงใหม่ให้เป็นที่ทมิฬ อันนางกุงลูกสาวกรมช่างนั้นก็
 เป็นทมิฬเสียว่า อันสมิงทอนั้นรักใคร่ลูมหลงไปแต่ฝ่ายนางเทพลิลา
 นันได้ทำนุบำรุงนางกุงที่เป็นทมิฬเสียว่า ฝ่ายกรมช่างผู้เป็นพ่อตานั้นก็
 น้อยใจ ว่าสมิงทอนั้นไม่รักใคร่ลูกสาว กรมช่างจึงคิดอ่านทำการทง-
 ปวง ครั้นอยู่มากรมช่างจึงบอกข่าวข้างเผือกว่า มีข้างเผือกผู้ตัวหนึ่ง
 อยู่ในป่าแดนเมืองตองอู มีรูปอันงามยิ่งนัก สมิงทอครั้นแจ้งข่าว
 ข้างเผือก จึงยกทัพไปตามข้างเผือกที่ในป่า ครั้นสมิงทอไปตามข้าง
 เผือก พระยากรมช่างจึงขอสุมผู้คน แล้วจึงปิดประตูเมืองให้ชน
 หน้าที่เชิงเทียน จึงเกณฑ์ทัพแล้วยกไปรบพุ่งสมิงทอ สมิงทอนั้นสู้รบ
 ต้านทานพระยากรมช่างมิได้ จึงพาเอานางเทพลิลานันผู้เป็นเมียหนีไป

ส่งเสียเขียงใหม่ แล้วจึงยกทัพกลับมาสู้รบกับพระยากรมช้าง สมิง
 ทอรับพุ่งด้านทานพระยากรมช้างมิได้ก็แตกหนี จึงเข้ามาพึ่งโพธิ-
 สมภารพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ครั้นแมงนราจอสู้ให้การตั้งมั่น เจ้า
 พระยาพระหลวง จดหมายเอาคำที่ให้การนั้นเข้าไปทูลฉลองกับพระ-
 บรมราชา ครั้นทราบจึงตรัสว่า อ้ายสมิงทอนมันเป็นชาติกวย เมื่อครั้ง
 มันไต่หนังเมืองหงสา มันให้มาขอลูกสาวเรา ใจมันกำเริบ มันไม่
 คิดถึงตัวมันว่าใช่เชือกขัตริย์ มันจงหองมาขอลูกสาวเรา จึงมี
 พระราชโองการตรัสสั่งให้เอาตัวใส่คุกไว้ แล้วให้จำจองตัวมันไว้
 เจ้าพระยากรมท่าจึงเอาตัวสมิงทอนนั้นมาใส่คุกไว้ แล้วจำจองไว้ตาม
 รัชสั่ง อันสมิงทอนนั้นเป็นคนคมความรู้ฝ่ายข้างวิปัสสนาธุระแผ่เมตตา
 ตันัก ผลทสมิงทอนแผ่เมตตาอัน อันผู้คุมและนายคุกก็มีเมตตาแล้วมิ
 ใต้จำจอง ก็ลลลาไว้ให้อยู่ดี ๆ แล้วเลี้ยงดูให้กินอยู่ก็บริบูรณ์มิได้ลำบาก
 ยากใจ ครั้นกตติศัพทันรู้ไปถึงเจ้ากรมหมื่นจิตรสุนทรผู้เป็นพระราช
 บุตร ว่าสมิงทอนเป็นคนดีมีวิชาความรู้ตียงนัก จึงมาเรียนความรู้
 แล้วจึงทำนุบำรุงเลี้ยงดูให้กินอยู่มิให้อนาทรอันใจ แล้วจึงทูลเบี่ยง
 บ่ายแก่ใจให้สมิงทอนได้ออกจากคุก ครั้นอยู่มาพระยากรมช้าง ซึ่งเป็น
 เจ้าเมืองหงสาวดีรู้ไปว่าสมิงทอนหนีเข้าไปอยู่ในเมืองกรุงศรีอยุธยา จึง
 ให้เสนาถ้อยหนังสือเข้ามากราบทูลกับพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาว่า อ้ายให้
 กรุงศรีอยุธยาจับตัวสมิงทอนไว้ มันเป็นคนไม่ตรง ออกตัญญูให้พระเจ้า

กรุงศรีอยุธยาตั้งตัวมานานจะข้ามันเสีย พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาก็มิได้ส่งตัว
 สมิงทอไป จึงฝากสำเภาจีนส่งไปเสียเมืองจีนเมื่อครั้งจุลศักราช ๑๑๑๘
 ปีชวด อัฐศก เมื่อพระบรมราชาจกัไกลสวรรคต ส่วนเจ้าสำเภาจีนรับ
 เอาตัวสมิงทอไปสำเภาแล้ว จึงปล่อยเสียที่กลางทาง แล้วสมิงทอจึงตรง
 ไปเข้าแดนเมืองเขียงใหม่ ไปหานางเพลลิดอันเป็นลูกเจ้าเมือง
 เขียงใหม่ผู้เป็นบิดาแล้วจึงให้ทูลบอกกองทัพจักไปรบเมืองหงสา พระเจ้า
 เมืองเขียงใหม่ก็มิได้เกณฑ์ทัพตามใจนางเพลลิดาทูลขอ ครั้นสมิงทอ
 ให้นำนางเพลลิดาทูลบอกกองทัพไม่ได้ตั้งใจ จึงลักเอานางเพลลิดาได้แล้ว
 ก็พาหนีมาจากเมืองเขียงใหม่ กับผู้คนสมกำลังเป็นอันมาก ครั้นมาถึง
 กลางทางจึงมาพบมาลงยกทัพออกไปรบเมืองหงสา มาลงจึงจับ
 เอาตัวสมิงทอได้แล้วก็ส่งขึ้นไปเมืองอังวะ ครั้นมาลงได้เมืองหงสา
 แล้ว มาลงจึงยกทัพมารบกรุงไทย เมื่อครั้งจุลศักราชได้ ๑๑๒๒
 ปีมะโรง โทศก ฯ

๑ อันพระบรมราชานนพระองค์มเมตตาแก่สัตว์ หงตงอยู่
 ในยุคิธรรม ถ้าใครชอบพระองค์ก็ตอบรางวัล ถ้าใครผิดก็ให้ลงทัณฑ์
 โทษา ที่ควรเลี้ยงพระองค์ก็เลี้ยงตามสกต ที่ควรฆ่าก็ฆ่าให้บรรลัย
 จนพระราชบุตรและพระราชธิดาพระองค์มิได้ว่า อันพระราชอาญา
 ของพระองค์นี้ ตั้งขวานชัยของรามสูร จนแต่พระมหาอุปราชท
 พระองค์รักใคร่เส่นหา ครั้นไม่อยู่ในยุคิธรรมแล้ว พระองค์มิได้
 ว่า พระองค์สังหารให้ถึงแก่พิราลัย ยิ่งพระราชบุตร ๒ องค์

พระองค์ปลงชีวิตให้ถึงแก่ความตาย แล้วพระองค์จึงจัดตั้งเจ้า
 ฟาดอกเตอ เป็นเทพระมหาอุปราชแทนที่ ด้วยเดิมทีเมื่อแรกจะมี
 พระครรรเจ้าฟาดอกเตอนัน พระองค์ทรงพระสุบินนิมิตฝันว่า
 พระองค์ได้ดอกลมะเตอ พระองค์ทรงทำนายทายฝันพระองค์เอง อัน
 ว่าดอกลมะเตอนันไม่มี หายากนักหนา ก็มาได้ดอกลมะเตอนันเป็นลาภใหญ่
 ดิหนักหนาเป็นที่ยงอยู่ในโลก พระองค์จึงคิดจะให้ครอบครัวองราช
 สมบัติสับไป จึงตั้งเจ้าฟาดอกเตอให้เป็นเทพระมหาอุปราช เพื่อเหตุว่าทรง
 พระสุบินนิมิตดังนี้ จึงตั้งให้เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลอยู่วัง
 จันทรเกษมได้ครองกิ่งพิภพพารา พระบิดาจึงสมมุตินามเรียกพระ
 อุทุมพร เมื่อครั้งจุลศักราชได้ ๑๑๑๙ ปีฉลู นพศก พระอุทุมพรได้เป็น
 เทพระมหาอุปราชรององค์สมเด็จพระบิดา ๆ ให้ว่าราชการกิ่งพิภพ อัน
 พระบรมราชานัน ได้เสวยราชสมบัติมาช้านานหนักหนา แต่เป็นที่
 มหาอุปราชมากช้านานได้ถึงยี่สิบปี พระชนม์ได้เจ็ดสิบพระวรวรชา
 เมื่อกาลจะมาถึงที่ ด้วยพระองค์เป็นอธิบดีได้เป็นใหญ่อยู่ในพิภพ
 และนคร จึงมีปรีดด้วยเทพสังหรณ์ต่าง ๆ อันกลาบาตนั้นกตกกลงมาที่
 ในเมือง ทงฟ้าก็แดงตูดั่งแสงเพลิง อันนาทีในแม่น้ำนกับขนดาลีให้
 เตือดแดงเบนส้เลือด ทุมเกตุก็ตกถูกปราสาท ทงอินทรธนูลำภูกัน
 คาวหางกับขมา ทงคลองข้างเผือกก็ขวางขนามาตามอากาศ ทง
 กรีกาลละลาจกรกับขมาทงดาวก็เข้าในพระจันทร์ ทงพระอาทิตย์ก็
 ใหม่ตเย็นเยือกไปทั่วทุกทิศ ทงพระจันทร์ก็แดงเหมือนแสงเพลิง ก็

พากันเจียบเหงาเศร้าใจไปด้วยกันทั้งสมณะ และขีพราหมณ์ ทงเสนา
 ประชากรชายหญิงและเด็กใหญ่เฒ่าแก่ ทั้งกรุงและขอบขันท-
 เสมาของพระองค์ทงสน ด้วยนิมิตที่พระองค์จะนิพพาน พระองค์นั้น
 วันเสาร์ได้เสวยราชสมบัติมาช้านาน แต่เมื่อครั้งจุลศักราชได้ ๑๐๙๓
 ปีชวด จัตวาศก พระชนมายุได้ ๕๑ ปี อยู่ในราชสมบัติได้ ๒๗ ปี
 เป็น ๗๔ ปี จึงสวรรคตเมื่อปีสวรรคตนั้นจุลศักราชได้ ๑๑๒๐ ปีชาล
 สมฤทธิศก เดือน ๙ แรม ๖ ค่ำ วันพุธ เพลาได้ยามเศษ ฯ

๑ เมื่อจุลศักราชได้ ๑๑๒๐ ปีชาล สมฤทธิศก วันพุธ เดือน
 ๖ แรม ๕ ค่ำ พระบรมราชาสวรรคตแล้ว พระอนุกรมพรราชาได้ว่า
 ราชการกรุงทงปวง จึงคิดอ่านกันกับพระเชษฐาธิราช ที่จะแต่งการ
 พระบรมศพสมเด็จพระบิดา จึงมีรับสั่งให้เรียกบรรดาพระญาติวงศ์ทง
 ปวงมาเป็นอันมาก ฝ่ายพระญาติวงศ์น้อยใหญ่ทงสน ก็เข้ามาถวาย
 บังคมพร้อมกัน แล้วมีพระโองการรับสั่งให้ถือนาพระพิพัฒน์สัตยา ตาม
 ประเพณีตามอย่างแต่ก่อนมา บรรดาพระราชตระกูลและเสนาอำมาตย์
 น้อยใหญ่เป็นอันมาก ก็ถือนาพระพิพัฒน์สัตยาตามอย่างธรรมเนียม
 แต่ก่อนมา ฝ่ายกุมารทงสามนนั้นคือ กรมจิตรสุนทร, กรมสุนทรเทพ
 กรมเสพลักษณ์, กุมารทงสามนนั้น พระโองการให้ไปเรียกก็มิได้มาตาม
 รับสั่ง ขัดรับสั่งแล้วซ่อนสุมผู้คนและศัสตราวุธเป็นอันมาก มิได้ปรกติ
 ตามที่ตามอย่างธรรมเนียมแต่ก่อนมา ฝ่ายพระสังฆราชชนนมีเมตตาแก่
 สัตว์ทงปวง กลัวจะเกิดเหตุจะมีอันตรายแก่สัตว์ทงปวง จึงไปเรียกกุมาร

ทั้งสามพระองค์มา ฝ่ายกุมารทั้งสามองค์นั้น ก็เข้ามาตามพระสังฆราช
 จึงเข้าไปกราบพระศพและกราบพระอุทุมพรราชา แล้วกถอนาพระ
 พินัยสตัยตามประเพณี ตามอย่างธรรมเนียมแก่ก่อนมา แล้วกคินมา
 ยงบ้านหลวงอันเป็นที่อยู่แต่ก่อน ก็มีไต่ปกติ มีไต่เลิกทพิทของสมผู้คน
 และศีศตราวุธทั้งปวงนั้น และเสนาบดีก็ให้ผู้คนไปสอดแนมดูแล ก็เห็น
 ผู้คนและศีศตราวุธครบตัวกันห้องสมอยู่เป็นอันมาก ครนคนที่ไปดูนั้น
 เห็นแล้วจึงเอาความมาแจ้งเหตุแก่เสนาบดีผู้ใหญ่ ฝ่ายเสนาบดีผู้ใหญ่
 จึงปรึกษาโทษตามอย่างธรรมเนียมกฎพระอัยการ ก็เห็นว่าโทษผิดเป็น
 อันมากโทษนถตาย ครนปรึกษาพร้อมกันสนแล้วบรรดาเสนาบดีน้อย
 ใหญ่ทั้งปวง จึงใส่ในกฎพระอัยการ จึงทำเรื่องราวกราบทูล ครนทำ
 เรื่องราวแล้ว เสนาบดีทั้งปวงพร้อมกันเข้าไปกราบทูลฉลองแก่สมเด็จพระ
 พระอุทุมพรราชา ครนพระอุทุมพรราชาทรงทราบแล้ว จึงมีพระโอง
 การตรัสให้ทำตามบทพระอัยการตามโทษ ครนมีพระโองการตรัสออก
 มาแล้ว ฝ่ายเสนาบดีผู้ใหญ่จึงจดหมายพระโองการมาตามมีรับสั่งแล้ว
 จึงให้อำมาตย์ผู้น้อยคุมผู้คนไปเรียกสามกุมาร ๆ ครนอำมาตย์ไปเรียกก็
 ยกผู้คนตามมา มีศีศตราวุธเป็นอันมาก ครนมาถึงประตูพระราชวังแล้ว
 ฝ่ายผู้คนทั้งรักษาประตูพระราชวังนั้นจึงออกห้ามปราม มิให้ผู้คนทั้งปวง
 นั้นเข้าไป บรรดาผู้คนทั้งปวงที่ตามสามกุมารมานั้นก็หยุดอยู่ที่นั้น

มิได้ตามไปในพระราชวัง ฝ่ายกุมารทั้งสามองค์นั้น ก็เข้าไปใน
 พระราชวังทั้งสามองค์ ฝ่ายเสนาบดีทั้งนั้นจึงจับกุมารทั้งสามนั้นลง
 เสียบให้ถึงแก่ความพิราลัย ตามกฎพระอัยการทัมมาตามอย่างธรรมเนียม
 แต่ก่อน ตามมีพระโองการรับสั่งมา ครั้นสิ้นเสียนศัตรูแล้ว พระอุทุมพร
 ราชากับพระเชษฐภคินีนั้น ก็คิดอ่านกันที่จะทำการพระบรมศพ
 แล้วพระองค์จึงมีพระโองการให้มหาราชราชสวามีไปทุกประเทศราช
 ให้ขุมนุมกษัตริย์ทั้งปวงทุกหัวเมืองขน บรรดาหัวเมืองใหญ่่น้อยส่ง
 ให้มาปลงพระบรมศพสมเด็จพระบิดาแล้ว จึงเอานาหอมและนาดอก
 ไม้เทศและนากุหลาบนาหอมต่างๆ เป็นอันมากมา แล้วพระอุทุมพร
 ราชา พระเอกทัต ทั้งสองพระองค์ก็ทรงพระกันแสงว่าไร ด้วยคิด
 ถึงพระคุณสมเด็จพระบิดา ก็เสวไรเสกวไรทั้งสองพระองค์ พระ
 ราชบุตรกับพระธิดาทรงพระญาติวงศ์ทั้งปวง และพระสนมกำนัลทั้ง
 ปวงเป็นอันมาก ก็ข้ข้าหลวงน้อยใหญ่ และราชินิกุลน้อยใหญ่ประ-
 เทศราชทั้งปวง เศรษฐีคหบดีพร้อมกันร้องไห้ออ้อไปในปราสาท
 ด้วยความรักพระบรมราชาทรงสน ครั้นสร้งนาหอมแล้ว จึงทรง
 สุกันธรสและกระแจะจวงจันท์ทั้งปวงแล้ว ทรงสนับเพลาเชิงงอน
 ทองชั้นใน แล้วทรงพระภูษาพันขาวปักทองชั้นนอก แล้วจึงทรง
 เครื่องต้นและเครื่องทรง แล้วจึงทรงฉลองพระองค์อย่างใหญ่กรอง
 ทอง สักเวียนหยักและชายไหวชายแครง ตาบทิศและตาบหน้าและ
 สักवालประดับเพชร จึงทรงทองคำพระกรและปลายพระกรประดับ

เพชร แล้วจึงทรงพระมหาขุภาเดินหนมียอดห้ายัด แล้วจึงประทับ
 เพชรอยู่เพลิงทองสับนิ้วพระหัตถ์และสับนิ้วพระบาท แล้วจึงเอาไม้งาม
 หุ้มทองนั้นคาพระหนุ เรียกว่าไม้กาจับหลัก จึงประนมกรเข้าแล้ว
 เอาของหมากทองปากประดับใส่ในพระหัตถ์ แล้วเอาพระภูษาเนื้อ
 อ่อนเข้าพันเป็นอนนมาก ครั้นได้ทีแล้วจึงเอาผ้าขาวเนื้อดีสเหลยมเข้า
 ห่อ เรียกว่าผ้าห่อเมียงตามอย่างธรรมเนียมมา แล้วจึงเชิญเข้าพระ-
 โโกศลงในทองหนักสิบสองชั่ง แล้วจึงใส่ในพระโกศทองใหญ่เป็น
 เฟืองกลีบจกกลประดับพลอย มียอดเก้ายอด เข็มนนมีครุฑและสิงห์อัด
 ทองหนักยี่สิบห้าชั่ง แล้วเชิญพระโกศนั้นขึ้นบนเตียงหุ้มทอง แล้ว
 จึงเอาเตียงทรงพระโกศนั้นขึ้นบนพระแท่นแว่นฟ้า แล้วจึงกนิราชวัติ
 ตาข่ายปะวะหล้าแดง อันทำด้วยแก้ว มีเครื่องสูงต่างๆ แล้วจึงเชิญ
 พระพุทธรูปมาตั้งที่สูง จึงตั้งเครื่องราชบริโภคนานา ตั้งพานพระ
 สุกุพรรณบัฏ ถมยาใส่บนพานทองประดับสองชั้น แล้วจึงตั้งพานพระ
 ลำอาง พระสุพรรณศรี และพระสุพรรณราช และพระเต้าครอบ
 ทอง และพระคนที่ทอง และพานทองประดับ และเครื่องอุปโภค
 บริโภคนานา ตั้งเป็นชั้นหลั่นกันมาตามทชายขวา เป็นอันดับกันมา
 เป็นอนนมาก แล้วจึงตั้งมยุรฉัตรซ้ายขวา มียอดหุ้มทองและระบายทอง
 และคั่นหุ้มทองประดับ ตั้งแปดคันทงแปดทิศ และมีบังพระสุริย์และ
 อภีรุม และบังแทรกจามรทานตะวันและพัดโบก สารพัดเครื่องสูง
 นานาตั้งซ้ายขวา เป็นชั้นหลั่นกันมาตามทตามทาง แล้วจึงปูลาด

พระสุกษณ์ยก^{๖๖} จงตั้งพระแท่นแว่นฟ้าในพระยัญ^{๖๗}เข้ามา แล้วจึงบู^{๖๘}
 ทบธรรม แล้วตั้งพระเขนยก^{๖๙}อำมะหยาบ^{๗๐}กทองอนงาม แล้วจึงตั้งผ^{๗๑}
 ข้ายขาวสำหรับสองพระองค์จะนั่งอยู่ตามทักษิ^{๗๒}ตราธิบดี แล้วจึงกะ
 เกณฑ์ให้พระสนมกำนัล^{๗๓}ทงปวงมานั่งหอมล้อมพระบรมศพ แล้วก็
 ร้องไห้เป็นเวลา^{๗๔}นานาที่เป็นอันมาก แล้วมีนางข^{๗๕}บ^{๗๖}ร^{๗๗}ำ^{๗๘}เกณฑ์^{๗๙}ทำ^{๘๐}ม^{๘๑}
 ไห^{๘๒}ร^{๘๓}ำ^{๘๔}กัน^{๘๕}น^{๘๖}ร^{๘๗}ก^{๘๘}ิ^{๘๙}น^{๙๐}ร^{๙๑}มา^{๙๒}น^{๙๓}ง^{๙๔}ห^{๙๕}อม^{๙๖}ล^{๙๗}อม^{๙๘}
 ข^{๙๙}บ^{๑๐๐}ร^{๑๐๑}ำ^{๑๐๒}ทำ^{๑๐๓}เพลง^{๑๐๔}อยู่^{๑๐๕}เป็น
 อันมาก แล้วจึงให้ประ^{๑๐๖}โคม^{๑๐๗}ฆ^{๑๐๘}้อง^{๑๐๙}กล^{๑๑๐}อง^{๑๑๑}แ^{๑๑๒}ตร^{๑๑๓}
 ส^{๑๑๔}ง^{๑๑๕}ข^{๑๑๖}บ^{๑๑๗}และ^{๑๑๘}มี^{๑๑๙}ไ^{๑๒๐}ห^{๑๒๑}ร^{๑๒๒}
 พิ^{๑๒๓}ณ^{๑๒๔}พ^{๑๒๕}า^{๑๒๖}ห^{๑๒๗}ย^{๑๒๘}อยู่
 ทุก^{๑๒๙}เวลา พระองค์^{๑๓๐}จึง^{๑๓๑}ให้^{๑๓๒}ต^{๑๓๓}ง^{๑๓๔}
 ท^{๑๓๕}อ^{๑๓๖}า^{๑๓๗}ส^{๑๓๘}น^{๑๓๙}ะ^{๑๔๐}พระ^{๑๔๑}สง^{๑๔๒}ฆ^{๑๔๓}ม^{๑๔๔} แล้วจึงให้^{๑๔๕}
 ธรรม^{๑๔๖}โม^{๑๔๗}สิ^{๑๔๘}ต^{๑๔๙}ซึ่ง^{๑๕๐}เป็น^{๑๕๑}พ^{๑๕๒}น^{๑๕๓}
 ก^{๑๕๔}ง^{๑๕๕}า^{๑๕๖}น^{๑๕๗}ส^{๑๕๘}ง^{๑๕๙}ฆ^{๑๖๐}การ^{๑๖๑} ให้^{๑๖๒}
 น^{๑๖๓}ิ^{๑๖๔}ม^{๑๖๕}น^{๑๖๖}ต์^{๑๖๗}พระ^{๑๖๘}สง^{๑๖๙}ฆ^{๑๗๐}
 ร^{๑๗๑}า^{๑๗๒}ย^{๑๗๓}เป็น^{๑๗๔}ต^{๑๗๕}น^{๑๗๖} ตาม^{๑๗๗}
 ต^{๑๗๘}ำ^{๑๗๙}า^{๑๘๐}ห^{๑๘๑}น^{๑๘๒}ง^{๑๘๓}เป็น^{๑๘๔}
 ป^{๑๘๕}ระ^{๑๘๖}ธ^{๑๘๗}า^{๑๘๘}น^{๑๘๙}แก่^{๑๙๐}พระ^{๑๙๑}
 สง^{๑๙๒}ฆ^{๑๙๓}ม^{๑๙๔}ทั้ง^{๑๙๕}น^{๑๙๖}อก^{๑๙๗}
 ก^{๑๙๘}ร^{๑๙๙}ุง^{๒๐๐}และ^{๒๐๑}ใน^{๒๐๒}ก^{๒๐๓}
 ร^{๒๐๔}ุง^{๒๐๕} และ^{๒๐๖}บ^{๒๐๗}ร^{๒๐๘}ร^{๒๐๙}
 ต^{๒๑๐}า^{๒๑๑}พระ^{๒๑๒}สง^{๒๑๓}ฆ^{๒๑๔}ม^{๒๑๕}
 ทั่ว^{๒๑๖}เม^{๒๑๗}ือ^{๒๑๘}ง^{๒๑๙}เป็น^{๒๒๐}อัน^{๒๒๑}
 มาก เพล^{๒๒๒}คำ^{๒๒๓}ให้^{๒๒๔}เข^{๒๒๕}า^{๒๒๖}
 มา^{๒๒๗}ส^{๒๒๘}ต^{๒๒๙}บ^{๒๓๐}ป^{๒๓๑}ร^{๒๓๒}ค^{๒๓๓}
 ณ์^{๒๓๔}แล้ว^{๒๓๕}ส^{๒๓๖}ว^{๒๓๗}ต^{๒๓๘}
 พระ^{๒๓๙}อ^{๒๔๐}ภ^{๒๔๑}ิ^{๒๔๒}ธ^{๒๔๓}ร^{๒๔๔}
 รม^{๒๔๕}คร^{๒๔๖}น^{๒๔๗}เว^{๒๔๘}ลา^{๒๔๙}
 เข^{๒๕๐}า^{๒๕๑}ด^{๒๕๒}ว^{๒๕๓}าย^{๒๕๔}
 พ^{๒๕๕}ร^{๒๕๖}พระ^{๒๕๗}แ^{๒๕๘}ล^{๒๕๙}
 วั^{๒๖๐}ณ^{๒๖๑} คร^{๒๖๒}น^{๒๖๓}
 เพล^{๒๖๔}า^{๒๖๕}เพล^{๒๖๖}ใ^{๒๖๗}
 ห^{๒๖๘}ิม^{๒๖๙}เท^{๒๗๐}ศ^{๒๗๑}
 น^{๒๗๒}า^{๒๗๓}แล้ว^{๒๗๔}ว^{๒๗๕}
 าย^{๒๗๖}ไทย^{๒๗๗}ท^{๒๗๘}า^{๒๗๙}
 น^{๒๘๐}ไ^{๒๘๑}ตร^{๒๘๒}า^{๒๘๓}
 จ^{๒๘๔}ี^{๒๘๕}ว^{๒๘๖}ร^{๒๘๗}และ^{๒๘๘}
 เคร^{๒๘๙}อง^{๒๙๐}เต^{๒๙๑}ย^{๒๙๒}
 บ^{๒๙๓}เ^{๒๙๔}ร^{๒๙๕}อง^{๒๙๖}
 ส^{๒๙๗}ง^{๒๙๘}เค^{๒๙๙}็^{๓๐๐}
 ต^{๓๐๑}คร^{๓๐๒}บ^{๓๐๓}คร^{๓๐๔}
 น^{๓๐๕} ท^{๓๐๖}ง^{๓๐๗}ต^{๓๐๘}
 น^{๓๐๙}ก^{๓๑๐}ล^{๓๑๑}
 ป^{๓๑๒}พ^{๓๑๓}ก^{๓๑๔}ษ^{๓๑๕}
 อ^{๓๑๖}ัน^{๓๑๗}ม^{๓๑๘}ส^{๓๑๙}
 ิ่ง^{๓๒๐}ของ^{๓๒๑}ต^{๓๒๒}่าง^{๓๒๓}
 ๆ คร^{๓๒๔}บ^{๓๒๕}คร^{๓๒๖}
 น^{๓๒๗} วัน^{๓๒๘}หน^{๓๒๙}
 ึ่ง^{๓๓๐}เป็น^{๓๓๑}พระ^{๓๓๒}
 สง^{๓๓๓}ฆ^{๓๓๔}ม^{๓๓๕}ร^{๓๓๖}
 ้อย^{๓๓๗}หน^{๓๓๘}ง^{๓๓๙}
 ท^{๓๔๐}ก^{๓๔๑}ทุก^{๓๔๒}
 วัน^{๓๔๓}มิ^{๓๔๔}ไ^{๓๔๕}
 ด้^{๓๔๖}ย^{๓๔๗}า^{๓๔๘}ค^{๓๔๙}
 ด้^{๓๕๐}แล้ว^{๓๕๑}จึง^{๓๕๒}
 ตั้ง^{๓๕๓}ร^{๓๕๔}อง^{๓๕๕}
 ก^{๓๕๖}า^{๓๕๗}น^{๓๕๘}การ^{๓๕๙}
 เล่น^{๓๖๐}ม^{๓๖๑}ห^{๓๖๒}ร^{๓๖๓}
 ส^{๓๖๔}พ^{๓๖๕}ท^{๓๖๖}ง^{๓๖๗}
 ป^{๓๖๘}วง^{๓๖๙} ให้^{๓๗๐}
 มี^{๓๗๑}โ^{๓๗๒}ย^{๓๗๓}
 น^{๓๗๔}หน^{๓๗๕}ง^{๓๗๖}
 ละ^{๓๗๗}คร^{๓๗๘}ห^{๓๗๙}
 ุ่น^{๓๘๐}และ^{๓๘๑}ม^{๓๘๒}
 อด^{๓๘๓}ย^{๓๘๔}ร^{๓๘๕}
 ำ^{๓๘๖}ระ^{๓๘๗}บ^{๓๘๘}
 ำ^{๓๘๙}เท^{๓๙๐}พ^{๓๙๑}
 ท^{๓๙๒}อง^{๓๙๓}ท^{๓๙๔}
 ัง^{๓๙๕}ม^{๓๙๖}อง^{๓๙๗}
 คร^{๓๙๘}ม^{๓๙๙}ผ^{๔๐๐}
 ล^{๔๐๑}า^{๔๐๒}ค^{๔๐๓}
 ล^{๔๐๔}า^{๔๐๕}ค^{๔๐๖}
 ล^{๔๐๗}า^{๔๐๘}ค^{๔๐๙}
 ล^{๔๑๐}า^{๔๑๑}ค^{๔๑๒}
 ล^{๔๑๓}า^{๔๑๔}ค^{๔๑๕}
 ล^{๔๑๖}า^{๔๑๗}ค^{๔๑๘}
 ล^{๔๑๙}า^{๔๒๐}ค^{๔๒๑}
 ล^{๔๒๒}า^{๔๒๓}ค^{๔๒๔}
 ล^{๔๒๕}า^{๔๒๖}ค^{๔๒๗}
 ล^{๔๒๘}า^{๔๒๙}ค^{๔๓๐}
 ล^{๔๓๑}า^{๔๓๒}ค^{๔๓๓}
 ล^{๔๓๔}า^{๔๓๕}ค^{๔๓๖}
 ล^{๔๓๗}า^{๔๓๘}ค^{๔๓๙}
 ล^{๔๔๐}า^{๔๔๑}ค^{๔๔๒}
 ล^{๔๔๓}า^{๔๔๔}ค^{๔๔๕}
 ล^{๔๔๖}า^{๔๔๗}ค^{๔๔๘}
 ล^{๔๔๙}า^{๔๕๐}ค^{๔๕๑}
 ล^{๔๕๒}า^{๔๕๓}ค^{๔๕๔}
 ล^{๔๕๕}า^{๔๕๖}ค^{๔๕๗}
 ล^{๔๕๘}า^{๔๕๙}ค^{๔๖๐}
 ล^{๔๖๑}า^{๔๖๒}ค^{๔๖๓}
 ล^{๔๖๔}า^{๔๖๕}ค^{๔๖๖}
 ล^{๔๖๗}า^{๔๖๘}ค^{๔๖๙}
 ล^{๔๗๐}า^{๔๗๑}ค^{๔๗๒}
 ล^{๔๗๓}า^{๔๗๔}ค^{๔๗๕}
 ล^{๔๗๖}า^{๔๗๗}ค^{๔๗๘}
 ล^{๔๗๙}า^{๔๘๐}ค^{๔๘๑}
 ล^{๔๘๒}า^{๔๘๓}ค^{๔๘๔}
 ล^{๔๘๗}า^{๔๘๘}ค^{๔๘๙}
 ล^{๔๙๐}า^{๔๙๑}ค^{๔๙๒}
 ล^{๔๙๓}า^{๔๙๔}ค^{๔๙๕}
 ล^{๔๙๖}า^{๔๙๗}ค^{๔๙๘}
 ล^{๔๙๙}า^{๕๐๐}ค^{๕๐๑}
 ล^{๕๐๒}า^{๕๐๓}ค^{๕๐๔}
 ล^{๕๐๗}า^{๕๐๘}ค^{๕๐๙}
 ล^{๕๑๐}า^{๕๑๑}ค^{๕๑๒}
 ล^{๕๑๓}า^{๕๑๔}ค^{๕๑๕}
 ล^{๕๑๖}า^{๕๑๗}ค^{๕๑๘}
 ล^{๕๑๙}า^{๕๒๐}ค^{๕๒๑}
 ล^{๕๒๒}า^{๕๒๓}ค^{๕๒๔}
 ล^{๕๒๗}า^{๕๒๘}ค^{๕๒๙}
 ล^{๕๓๐}า^{๕๓๑}ค^{๕๓๒}
 ล^{๕๓๓}า^{๕๓๔}ค^{๕๓๕}
 ล^{๕๓๖}า^{๕๓๗}ค^{๕๓๘}
 ล^{๕๓๙}า^{๕๔๐}ค^{๕๔๑}
 ล^{๕๔๒}า^{๕๔๓}ค^{๕๔๔}
 ล^{๕๔๗}า^{๕๔๘}ค^{๕๔๙}
 ล^{๕๕๐}า^{๕๕๑}ค^{๕๕๒}
 ล^{๕๕๓}า^{๕๕๔}ค^{๕๕๕}
 ล^{๕๕๖}า^{๕๕๗}ค^{๕๕๘}
 ล^{๕๕๙}า^{๕๖๐}ค^{๕๖๑}
 ล^{๕๖๒}า^{๕๖๓}ค^{๕๖๔}
 ล^{๕๖๗}า^{๕๖๘}ค^{๕๖๙}
 ล^{๕๗๐}า^{๕๗๑}ค^{๕๗๒}
 ล^{๕๗๓}า^{๕๗๔}ค^{๕๗๕}
 ล^{๕๗๖}า^{๕๗๗}ค^{๕๗๘}
 ล^{๕๗๙}า^{๕๘๐}ค^{๕๘๑}
 ล^{๕๘๒}า^{๕๘๓}ค^{๕๘๔}
 ล^{๕๘๗}า^{๕๘๘}ค^{๕๘๙}
 ล^{๕๙๐}า^{๕๙๑}ค^{๕๙๒}
 ล^{๕๙๓}า^{๕๙๔}ค^{๕๙๕}
 ล^{๕๙๖}า^{๕๙๗}ค^{๕๙๘}
 ล^{๕๙๙}า^{๖๐๐}ค^{๖๐๑}
 ล^{๖๐๒}า^{๖๐๓}ค^{๖๐๔}
 ล^{๖๐๗}า^{๖๐๘}ค^{๖๐๙}
 ล^{๖๑๐}า^{๖๑๑}ค^{๖๑๒}
 ล^{๖๑๓}า^{๖๑๔}ค^{๖๑๕}
 ล^{๖๑๖}า^{๖๑๗}ค^{๖๑๘}
 ล^{๖๑๙}า^{๖๒๐}ค^{๖๒๑}
 ล^{๖๒๒}า^{๖๒๓}ค^{๖๒๔}
 ล^{๖๒๗}า^{๖๒๘}ค^{๖๒๙}
 ล^{๖๓๐}า^{๖๓๑}ค^{๖๓๒}
 ล^{๖๓๓}า^{๖๓๔}ค^{๖๓๕}
 ล^{๖๓๖}า^{๖๓๗}ค^{๖๓๘}
 ล^{๖๓๙}า^{๖๔๐}ค^{๖๔๑}
 ล^{๖๔๒}า^{๖๔๓}ค^{๖๔๔}
 ล^{๖๔๗}า^{๖๔๘}ค^{๖๔๙}
 ล^{๖๕๐}า^{๖๕๑}ค^{๖๕๒}
 ล^{๖๕๓}า^{๖๕๔}ค^{๖๕๕}
 ล^{๖๕๖}า^{๖๕๗}ค^{๖๕๘}
 ล^{๖๕๙}า^{๖๖๐}ค^{๖๖๑}
 ล^{๖๖๒}า^{๖๖๓}ค^{๖๖๔}
 ล^{๖๖๗}า^{๖๖๘}ค^{๖๖๙}
 ล^{๖๗๐}า^{๖๗๑}ค^{๖๗๒}
 ล^{๖๗๓}า^{๖๗๔}ค^{๖๗๕}
 ล^{๖๗๖}า^{๖๗๗}ค^{๖๗๘}
 ล^{๖๗๙}า^{๖๘๐}ค^{๖๘๑}
 ล^{๖๘๒}า^{๖๘๓}ค^{๖๘๔}
 ล^{๖๘๗}า^{๖๘๘}ค^{๖๘๙}
 ล^{๖๙๐}า^{๖๙๑}ค^{๖๙๒}
 ล^{๖๙๓}า^{๖๙๔}ค^{๖๙๕}
 ล^{๖๙๖}า^{๖๙๗}ค^{๖๙๘}
 ล^{๖๙๙}า^{๗๐๐}ค^{๗๐๑}
 ล^{๗๐๒}า^{๗๐๓}ค^{๗๐๔}
 ล^{๗๐๗}า^{๗๐๘}ค^{๗๐๙}
 ล^{๗๑๐}า^{๗๑๑}ค^{๗๑๒}
 ล^{๗๑๓}า^{๗๑๔}ค^{๗๑๕}
 ล^{๗๑๖}า^{๗๑๗}ค^{๗๑๘}
 ล^{๗๑๙}า^{๗๒๐}ค^{๗๒๑}
 ล^{๗๒๒}า^{๗๒๓}ค^{๗๒๔}
 ล^{๗๒๗}า^{๗๒๘}ค^{๗๒๙}
 ล^{๗๓๐}า^{๗๓๑}ค^{๗๓๒}
 ล^{๗๓๓}า^{๗๓๔}ค^{๗๓๕}
 ล^{๗๓๖}า^{๗๓๗}ค^{๗๓๘}
 ล^{๗๓๙}า^{๗๔๐}ค^{๗๔๑}
 ล^{๗๔๒}า^{๗๔๓}ค^{๗๔๔}
 ล^{๗๔๗}า^{๗๔๘}ค^{๗๔๙}
 ล^{๗๕๐}า^{๗๕๑}ค^{๗๕๒}
 ล^{๗๕๓}า^{๗๕๔}ค^{๗๕๕}
 ล^{๗๕๖}า^{๗๕๗}ค^{๗๕๘}
 ล^{๗๕๙}า^{๗๖๐}ค^{๗๖๑}
 ล^{๗๖๒}า^{๗๖๓}ค^{๗๖๔}
 ล^{๗๖๗}า^{๗๖๘}ค^{๗๖๙}
 ล^{๗๗๐}า^{๗๗๑}ค^{๗๗๒}
 ล^{๗๗๓}า^{๗๗๔}ค^{๗๗๕}
 ล^{๗๗๖}า^{๗๗๗}ค^{๗๗๘}
 ล^{๗๗๙}า^{๗๘๐}ค^{๗๘๑}
 ล^{๗๘๒}า^{๗๘๓}ค^{๗๘๔}
 ล^{๗๘๗}า^{๗๘๘}ค^{๗๘๙}
 ล^{๗๙๐}า^{๗๙๑}ค^{๗๙๒}
 ล^{๗๙๓}า^{๗๙๔}ค^{๗๙๕}
 ล^{๗๙๖}า^{๗๙๗}ค^{๗๙๘}
 ล^{๗๙๙}า^{๘๐๐}ค^{๘๐๑}
 ล^{๘๐๒}า^{๘๐๓}ค^{๘๐๔}
 ล^{๘๐๗}า^{๘๐๘}ค^{๘๐๙}
 ล^{๘๑๐}า^{๘๑๑}ค^{๘๑๒}
 ล^{๘๑๓}า^{๘๑๔}ค^{๘๑๕}
 ล^{๘๑๖}า^{๘๑๗}ค^{๘๑๘}
 ล^{๘๑๙}า^{๘๒๐}ค^{๘๒๑}
 ล^{๘๒๒}า^{๘๒๓}ค^{๘๒๔}
 ล^{๘๒๗}า^{๘๒๘}ค^{๘๒๙}
 ล^{๘๓๐}า^{๘๓๑}ค^{๘๓๒}
 ล^{๘๓๓}า^{๘๓๔}ค^{๘๓๕}
 ล^{๘๓๖}า^{๘๓๗}ค^{๘๓๘}
 ล^{๘๓๙}า^{๘๔๐}ค^{๘๔๑}
 ล^{๘๔๒}า^{๘๔๓}ค^{๘๔๔}
 ล^{๘๔๗}า^{๘๔๘}ค^{๘๔๙}
 ล^{๘๕๐}า^{๘๕๑}ค^{๘๕๒}
 ล^{๘๕๓}า^{๘๕๔}ค^{๘๕๕}
 ล^{๘๕๖}า^{๘๕๗}ค^{๘๕๘}
 ล^{๘๕๙}า^{๘๖๐}ค^{๘๖๑}
 ล^{๘๖๒}า^{๘๖๓}ค^{๘๖๔}
 ล^{๘๖๗}า^{๘๖๘}ค^{๘๖๙}
 ล^{๘๗๐}า^{๘๗๑}ค^{๘๗๒}
 ล^{๘๗๓}า^{๘๗๔}ค^{๘๗๕}
 ล^{๘๗๖}า^{๘๗๗}ค^{๘๗๘}
 ล^{๘๗๙}า^{๘๘๐}ค^{๘๘๑}
 ล^{๘๘๒}า^{๘๘๓}ค^{๘๘๔}
 ล^{๘๘๗}า^{๘๘๘}ค^{๘๘๙}
 ล^{๘๙๐}า^{๘๙๑}ค^{๘๙๒}
 ล^{๘๙๓}า^{๘๙๔}ค^{๘๙๕}
 ล^{๘๙๖}า^{๘๙๗}ค^{๘๙๘}
 ล^{๘๙๙}า^{๙๐๐}ค^{๙๐๑}
 ล^{๙๐๒}า^{๙๐๓}ค^{๙๐๔}
 ล^{๙๐๗}า^{๙๐๘}ค^{๙๐๙}
 ล^{๙๑๐}า^{๙๑๑}ค^{๙๑๒}
 ล^{๙๑๓}า^{๙๑๔}ค^{๙๑๕}
 ล^{๙๑๖}า^{๙๑๗}ค^{๙๑๘}
 ล^{๙๑๙}า^{๙๒๐}ค^{๙๒๑}
 ล^{๙๒๒}า^{๙๒๓}ค^{๙๒๔}
 ล^{๙๒๗}า^{๙๒๘}ค^{๙๒๙}
 ล^{๙๓๐}า^{๙๓๑}ค^{๙๓๒}
 ล^{๙๓๓}า^{๙๓๔}ค^{๙๓๕}
 ล^{๙๓๖}า^{๙๓๗}ค^{๙๓๘}
 ล^{๙๓๙}า^{๙๔๐}ค^{๙๔๑}
 ล^{๙๔๒}า^{๙๔๓}ค^{๙๔๔}
 ล^{๙๔๗}า^{๙๔๘}ค^{๙๔๙}
 ล^{๙๕๐}า^{๙๕๑}ค^{๙๕๒}
 ล^{๙๕๓}า^{๙๕๔}ค^{๙๕๕}
 ล^{๙๕๖}า^{๙๕๗}ค^{๙๕๘}
 ล^{๙๕๙}า^{๙๖๐}ค^{๙๖๑}
 ล^{๙๖๒}า^{๙๖๓}ค^{๙๖๔}
 ล^{๙๖๗}า^{๙๖๘}ค^{๙๖๙}
 ล^{๙๗๐}า^{๙๗๑}ค^{๙๗๒}
 ล^{๙๗๓}า^{๙๗๔}ค^{๙๗๕}
 ล^{๙๗๖}า^{๙๗๗}ค^{๙๗๘}
 ล^{๙๗๙}า^{๙๘๐}ค^{๙๘๑}
 ล^{๙๘๒</}

ก็ชื่นชมยินดีแล้วยกอรอุยซลิเหนือเกล้าเกศา ถวายพระพรทั้งสอง
 พระองค์ บ้างก็มาโศกอาศูรรำไรคิดถึงพระบรมราชา แล้วก็พากัน
 ไปดูงานเล่นทั้งปวงอันมีต่างๆ ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ก็พากันรื่นเริงไปทั้ง
 กรุงศรีอยุธยา ทั้งสองพระองค์จึงมริบสั่งให้ตั้งพระเมรุทองที่ท้องสนาม
 หลวง แล้วตั้งพระเมรุใหญ่สูง แล้วปิดทองประดับกระจกยกเป็นลวด
 ลายต่างๆ แล้วมีเพดานรองสามชั้นเป็นหลั่นๆ ลงมาตามที จึงมี
 พระเมรุใหญ่ สูงสุดยอดพระสะเดานัน ๔๕ วา ผ่านนงผึ่งหุ้มฉาบปิด
 กระจาดชูปูนแดง เขียนเป็นขนนาค ขนครุฑ ขนอสูร และขน
 เทวดา และขนอินทรีชั้นพรหมตามอย่างเขาพระสุเมรุ ผ่านข้างใน
 เขียนเป็นดอกสุเมณฑาทองและมณฑาทิเงินแกมกัน และเครื่องพระเมรุ
 นนมีบันและมุข ๑๑ ชั้น เครื่องบนจำหลักปิดทองประดับกระจก ขุน
 สุเมรุทิพราชเป็นนายช่างอำนวยการ พระเมรุใหญ่นั้นมีประตู ๔ ทิศ
 ตั้งรูปกนิษฐรูปอสูรทั้ง ๔ ประตู พระเมรุใหญ่นั้นปิดทองที่บริเวณเชิง
 เสา กลางพระเมรุทองก่อนเป็นแท่นรับเชิงตะกอน อันเสาเชิงตะกอน
 นั้นก็ปิดทองประดับกระจกเป็นทิวพระบรมโกศ แล้วจึงมีเมรุทิศ ๔
 เมรุแทรก ๔ เป็น ๘ ทิศ ปิดทองกระจกเป็นลวดลายต่างๆ แล้วจึง
 มีรูปเทวดาและรูปวิฆาณรรูปคนธรรพ์ และครุฑกนิษฐ รูปคชสีห์
 ราชสีห์และเหมหงส์ และรูปนรสิงห์และสิงโต ทั้งรูปมังกรเหรา นาคา
 และรูปทักกะทอ รูปข้างม้าและเลี้ยงฉา สารพัดรูปสัตว์ทรงปวงต่างๆ

นานาครบครัน ตงรอบพระเมรุเป็นชนกนตามที แล้วจึงกนราชวัติ
สามชน ราชวดีนนักบดทองปัดนากปัดเงิน แล้วตเเรอกเป็นทางเดิน
ทีสำหรับจะเชิญพระบรมศพมา ริมทางนนจดังตนไมกระถางอันมี
ดอกต่าง ๆ แล้วประดับประตาค้วยฉัตรและธงงามไสว ครนแล้ว
พระองค์ก็เสด็จเข้าในพระราชวัง ฯ

๑ ฝ่ายข้างสมเด็จพระพันวระชาใหญ่่นักประชวรหนักกลง
เสด็จสู่สวรรคาลัยไปเป็นสองพระองค์ด้วยกัน พระเอกทัตและพระ
อุทุมพรราชาทางสองพระองค์ ก็ทรงพระกันแสงพิลาปราไรร้องสมเด็จพระ
พระชนนีและพระบิดา ทังพระราชบุตรและพระราชธิดา ทังพระ
ญาติวงศาทงปวง และพระสนมกำนัลสาวสรรดทงปวง ทังเสนาบดี
และราชตระกูลเป็นอันมาก ก็พากันโศกาอาดูรตงอ้ออิงครนเครงไป
ทังปราสาทศรี แล้วจึงสรรงนากุหลาบนาบูปลาเทศนาหอมต่าง ๆ ครน
สรรงแล้วจึงประดับประตาคเรองทงปวงประตุงตงสมเด็จพระบิดา แล้ว
จึงเชิญมาใส่ในพระโกศทองสองชน แล้วจดังตงบนพระแท่นประดับ
แว่นฟ้า ตงไวฝายช้ายพระบิดา แล้วสดับปกรณ์และสวดฉนทีและ
ทำการทงปวงประตุงตงสมเด็จพระบิดา แล้วพระองค์จมรับสั่งให้
ปลงพระบรมศพพระบิดาและพระชนนี อันบรรดาพระญาติวงศทงปวง
และพระสนมกำนัลนารีและพระยาประเทศราช และราชินิกุล และ
เสนาบดีน้อยใหญ่ และเสรชฐีคหบดีทงสน ให้แต่งตัวด้วยเครื่องขาว
ทุกสิ่งอันให้ครบตัวกันทงสน บรรดาคนเกณฑ์แห่งทงปวงนน ก็ให้

แต่งเครื่องขาวไว้ล่ำพอกถ่อ พัดไปขายขวาเป็นอันมาก แล้วมีของกลอง
 แตรสังข์และแตรรองและพิณพาทย์ตั้นแห่ไปตั้งครั้นเครื่องไปทรงพระราช
 วิ่ง หน้าพิณพาทย์นั้นเครื่องไทยทานทั้งปวงเป็นอันมาก แล้วจึงเชิญ
 พระมหาพิชัยราชรถทั้งสองเข้ามาเทียบแล้ว และจึงเชิญพระโกศทอง
 ทั้งสองนั้นขึ้นสู่พระราชรถทั้งสองแล้ว จึงเหยมด้วยมาสู่คู่ม้านนตูก
 ประกอบรูปราชสีห์กรวมตัวมาลงให้งามแล้ว จึงมีนายสารธัญบรรดแต่ง
 ตัวอย่างเทวดาข้างละสี่คน อันรถหน้าหน้านั้น สมเด็จพระสังฆราชา
 อ่านพระอภิธรรม ถัดมาถึงรถเหล่าพระญาติวงศ์คือจึงกลปรายข้าวตอก
 ดอกไม้ ถัดนั้นไปรถพระญาติวงศ์คือเจ้ากาศา มีปลอกทองประดับ
 เป็นเปลาะๆ ห่างกันประมาณสามวา แล้วถือของหมากทองโยงไป
 หน้า ถัดนั้นมาถึงรถพระบรมศพ ถัดมารถใส่ท่อนจันทน์และกฤษณา
 กระลำพักปิดทอง รูปเทวดาถือกฤษณากระลำพัก ท่อนจันทน์นั้นถือ
 ชูไปบนรถด้วยกัน จึงมีรูปสัตว์ ๑๐ อย่างๆ ละคู่เป็น ๒๐ ตัว มีรูป
 ข้าง ๒ ม้า ๒ ศุภสีห์ราชสีห์ ๒ สิงโต ๒ มังกร ๒ ทักกะทอ ๒
 นรสิงห์ ๒ เหม ๒ หงส์ ๒ และรูปภาพทงนสูง ๔ ศอก มณฑป
 บนหลัง สำหรับใส่ธูปน้ำมันพิมเสนและเครื่องหอมต่างๆ มีคนชัก
 รถพระบรมศพจะไปขายขวาแต่งตัวอย่างเทวดา ใส่กำไลต้นแขน
 และกำไลมือ ใส่สังวาลทับทรวงใส่เทริด แล้วเข้าชักรถพระบรมศพไป
 ขายขวาเป็นอันมาก ชักด้วยเชือกหุ้มสักหลาดแดงไปสี่แถว รถนั้น
 ชักไปบนเรือก สองข้างทางประดับด้วยราชวัติและฉัตรธงเบญจรงค์,

ทอง, นาก, เงิน, ฝ่ายหน้าหลังฝ่ายซ้ายขวา มีเครื่องสูงกระบวน
 พยุหชาติรายอย่างใหญ่ และมีผู้ถือเครื่องราชาบริโภคครบครัน แล้ว
 จึงถึงเกณฑ์แห่งเสด็จขุนหลวง จึงมีเสนาบดีน้อยใหญ่บนนั่งขวาง
 ไล่เสื่อครุฑขาว ไล่ลำพอกขาว ถือพัดแล้วเดินแห่ไปซ้ายขวา แล้ว
 จึงถึงเหล่าปู้โรหิตราชครูถือพัดแห่ไปซ้ายขวา แล้วจึงถึงเหล่าราช-
 นิกร ถือพัดแห่ไปซ้ายขวาเป็นอันมาก แล้วจึงถึงเหล่าคนตักลงขณะ
 และกลองโยนแตรสังข์และแตรงอนนนักเป็นอันมาก แล้วซ้ายขวานัน
 มีมหาดเล็กถือดาบทองแห่ไปซ้ายขวาเป็นอันมาก แล้วจึงมีตำรวจใน
 ตำรวจนอกนั้นพนมมือเดินแห่ไปซ้ายขวา แล้วถึงหัวหมนมมหาดเล็ก
 นั้นพนมมือเดินแห่ไปซ้ายขวา แล้วจึงมาถึงมหาดเล็กเกณฑ์ถือพระ
 สุธรรณศรีและพระสุพรรณราช และพระเต้าครอบทองและพานทอง
 และเครื่องทองทั้งปวงต่าง ๆ นั้นก็เป็นอันมาก แล้วเกณฑ์มหาดเล็ก
 เหล่าถือพระแสงปืนและพระแสงหอกและพระแสงง้าว และพระแสง
 กนหยับ และพระแสงกระบี่พลอย และพระแสงดาบฝักทอง และ
 พระแสงต่าง ๆ เป็นอันมาก เดินแห่เสด็จไปซ้ายขวา แล้วมีมหาดเล็ก
 และนอกใน และมีมหาดไทยถือกระสุนเดินแห่ไปซ้ายขวา ตูสูงต่ำดู
 ห้ามแห่นไปตามทางเสด็จทั้งซ้ายขวา ครั้นพร้อมแล้ว พระองค์จึง
 แต่งองค์ทรงเครื่องประดับประดาทั้งปวงล้วนเครื่องขาวแล้ว เสด็จ
 ขึ้นสู่พระเสลี่ยงทองประดับประดา มีพระกลดขาวยอดทองระบายทอง
 คั่นก็หุ้มทองประดับ มหาดเล็กสคนเดินกั้นไปซ้ายขวา มีพระบุตรี

แต่จงเครื่องเครื่องประดับประดาด้วยสร้อยสนิมพิมพาภรณ์เป็นอันงาม
 นั่งบนพระเสลี่ยงสองหลัง ๆ ละสององค์ เป็นสี่ แห่แห่นตามกระบวน
 พยุหบาตรา ไปฝ่ายหลังพระบรมศพสมเด็จพระบิตาและพระชนนี
 แล้วจึงพระญาติวงศ์พระสนมกำนัลในทั้งปวงก็ตามเสด็จไปเป็นอันมาก
 อันเหล่ามหาดเล็กและมหาเศรษฐีคหบดีทั้งปวง และอำมาตย์น้อยใหญ่
 ทั้งปวง พร้อมกันตามเสด็จไปฝ่ายหลังกระบวนพยุหบาตรา แล้วจึง
 ทำลายกำแพงวัง หว้างประตุมงคลสุนทรและประตูพรหมสุคติต่อกัน
 ครั้นถึงพระเมรุใหญ่ที่ท้องสนามหลวงแล้ว จึงขักรถพระบรมศพทั้ง
 สองนั้น เข้าในเมรุทิศเมรุแทรกทงแปดทิศ แล้วจึงทักขิณเวียนพระเมรุ
 ใหญ่ได้สามรอบ แล้วจึงเชิญพระโกศทั้งสองนั้นเข้าตั้งในพระเมรุ
 ใหญ่ตามอย่างธรรมเนียม จึงไว้พระบรมศพ ๗ ราตรีแล้วจึงนิมนต์
 พระสังฆราชา พระพิมล และพระราชาคณะ คือ พระเทพมุนี มหา-
 พรหมมุนี พระเทพเมหาพี พระธรรมมอคุม พระอุบาฬี พระพุทฺธโฆษา
 พระมงคลเทพมุนี พระธรรมกถึก พระวินัยธร พระวินัยธรรม พระ
 นาค และพระสังฆราชาหัวเมือง และพระสงฆ์ทั้งนอกกรุงและใน
 กรุงเป็นอันมาก ก็เข้ามาสดับปกรณ์ทั้งเจ็ดวัน แล้วก็ถวายไตรจีวร
 และเครื่องไทยทานสังเค็ด และเตียบและต้นกล้วยพุทฺธชอันมีสิ่งของ
 ทั้งปวงต่าง ๆ นานาครบครันแล้ว มีต้นกล้วยพุทฺธชแขวนเงินใส่ใน
 ลูกมะนาวต้นหนึ่งใส่เงินสามชั่ง มีทงแปดทิศพระเมรุ ทงทานวันละ
 ๘ ตันทง ๗ วัน เป็นเงินร้อยหกสิบกับแปดชั่ง แล้วพระองค์จึงให้

ทานผ้าผ่อนและสิ่งของทั้งปวงต่าง ๆ เป็นอันมาก แล้วจึงให้มีการ
 มหรสพการเล่นต่าง ๆ เหล่าไพร่พลเมืองทั้งกรุงก็มารับทานเงินข้าว
 ของต่าง ๆ ครั้นสำเร็จแล้วก็พากันไปตุงงานที่ทานให้แต่งไว้ต่าง ๆ นานา
 และเครื่องแต่งพระบรมศพทั้งปวงอันงามมีรูปสัตว์นานา อันประดับ
 ประดาพระเมรุอันสูงใหญ่ มีระทาดอกไม้เพลิงและดอกไม้ต่าง ๆ ตั้ง
 รายรอบพระเมรุเป็นอันมาก ครั้นเห็นที่ตกแต่งพระศพด้วยเครื่องนานา
 บ้างก็มาโสกาอาดูรพูนโสก คิดถึงสมเด็จพระบรมราชา แล้วก็พากัน
 ครั้นตรงไปตุงงานการเล่นทั้งปวง อันประกอบไปด้วยเสียงดุริยางค-
 คนตรี มีงานมหรสพครบเจ็ดราตรี พระองค์จึงมีพระโองการตรัส
 สั่งให้ถวายพระเพลิงสมเด็จพระราชาบิดาและ พระพันปีหลวงอันประ-
 เสริฐทั้งสองพระองค์ สมเด็จพระบรมเอกทัศและพระอนุชาธิราช
 และพระราชบุตรและพระสนมสาวสรศักดิ์ก้านลางชายขวา และพระ
 ญาติวงศ์ที่หอมล้อมพระบรมศพอยู่ จึงรับสั่งให้ถวายพระเพลิงด้วย
 ไฟฟ้า แล้วจึงเอาท่อนกฤษณากระลำพักและท่อนจันทน์อันปิดทอง
 บรรดาเครื่องหอมทั้งปวงนั้น ใส่ในใต้พระโกศทั้งสอง แล้วจึงจุด
 เพลิงไฟฟ้า แล้วจึงสาดด้วยน้ำหอมและน้ำดอกไม้น้ำเทศและน้ำกุหลาบ
 และน้ำหอมทั้งปวงต่าง ๆ อันมีกลิ่นหอมฟุ้งจรดลอบไปทั้งพระเมรุทอง
 ฝาองค์บรมเอกทัศราชา และพระอนุชาพรราชาทั้งสองพระองค์ ทรง
 พระกันแสงพิลาปร่ำไว้ พระทัยคะนึ่งถึงพระบิดุเรศพระชนนี ทั้ง

พระราชบุตรและพระราชธิดา พระสนมสาวสวรรค์ก็มากันแสงให้
 พิลิปราไปขึ้น กษัตริย์ประเทศราชทั้งปวงนั้นก็ห้อมล้อมอยู่รอบ
 พระเพลิง แล้วจึงปรายข้าวตอกดอกไม้บูชาถวายบังคมอยู่สองวัน
 อามาศัยราชเสนาบดีใหญ่น้อย ทั้งราชินิกุลเศรษฐีคหบดีทั้งปวง ก็นั่ง
 ห้อมล้อมพระเมรุทองอยู่แล้ว ก็มาเฝ้ากษัตริย์ราชกุมารพระบรมราชาอยู่
 อังคหนึ่งไปทูลในพระเมรุหลวง ครั้นเพลิงสิ้นเสร็จสรรพ จึงให้ค้ำ
 ทัพพาน้ำหอมและน้ำกุหลาบ แล้วจึงแจ้งพระรูปทั้งสองพระรูป พระ-
 สังฆราชและราชาคณะทั้งปวง ก็เข้ามาสดับปกรณ์พระอัฐิทั้งสอง
 พระองค์ อันใส่ในฉอบทองทั้งสองพระองค์ ครั้นแล้วจึงเชิญพระอัฐิ
 สองพระองค์นั้นใส่ในฉอบทองทั้งสอง จึงเชิญขึ้นสู่เสลี่ยงทองทั้ง
 สอง แล้วแห่ออกไปตามทางออกประตูมณีนกขัตติย์ แล้วจึงตั้งของกลอง
 แตรลำโพงและแตรวงและกลองชนะ กลองโยนและพิณพาทย์ ตั้ง
 กระบวนมหาพยุหบาตรา จึงให้กันราชวดีจัดตรงไปตามมรรคาอัน
 อาณาประชาราษฎร์นั้นก็ไปรยปรายข้าวตอกดอกไม้ต่างๆ แล้วจึงแห่
 แหนไปจนถึงริมคองคา แล้วจึงเชิญฉอบทองอันใส่พระอัฐิทั้งสองพระ-
 องค์ขึ้นเรือพระที่นั่งกิ่งแก้วจักรรัตนเป็นสองลำ เป็นหน้าหลังกันไป
 จึงมีเครื่องสูงต่างๆ บนเรือพระอัฐินั้นตั้งเป็นชน ๆ เป็นหลั่น ๆ ตามที่
 แล้วพระเอกที่ศันทรงเรือพระที่นั่งเอกไชย มหาเศวตฉัตรพระกลด
 ขาวข้างพระองค์ ข้าย ๔ คัน ขวา ๔ คัน เป็น ๘ คัน พระอุทุมพร

อนุชานัน ทรงเรือพระที่นั่งทองขวานฟ้าเป็นหน้าหลังกันตามที แต่
 บรรดาเรือเกณฑ์แห่เรือหน้า และเรือรองแห่ ไปช่วยขวหน้าหลังกัน
 ตามตำแหน่งตามที เรือพระที่นั่งครุฑพระที่นั่งหงส์เป็นช่วยขวกัน
 แล้วจึงถึงเรือนาคเหรา นาควาสกร แล้วจึงถึงเรือมัจกรมหรรณพ
 มัจกรจบสายสินธุ์ แล้วจึงถึงโตมหรรณพ โตจบภพไตร แล้วจึงถึงโต
 จบสายสินธุ์ แล้วจึงถึงเหินหวา หลาวทอง สิงหรัตนาสน์ สิงหาสน์
 นาวา นรสิงห์วิสุทธสายสินธุ์ นรสิงห์ถวิลอากาศ แล้วจึงถึงไกรสร
 มุขมณฑป ไกรสรมุขนาวา อังมสระพیمان นพเศกพ้อหา จึงถึง
 เรือคิงซ้ายขวานำรอง และเรือคชสีห์ราชสีห์ เรือม้าเลี้ยงผา เรือเสือ
 และเรือเกณฑ์รูปสัตว์ต่างๆ และเรือคิงเรือกันแห่ไปช่วยขว บรรดา
 เครื่องสูงราชอุปโภคทงปวง คือสัปทนและฉัตรขาว อภิรมุขมสาย
 พัดโบกจามรทานตะวันบังสุรย์บังแทรก และเครื่องสูงนานาทางน
 เหล่ามหาดเล็กเกณฑ์ถอเรือพระที่นั่งทรงบัง พระที่นั่งรองบัง
 พายแห่ห้อมล้อมไปหน้าหลังบรรดาเครื่องทอง พระสุพรรณศรี และ
 พระสุพรรณราช พระเต้านำครอบครัวทงนนั้น มหาดเล็กถอลงเรือทรง
 ข้างพระองค์ อันเครื่องอุปโภคบริโภคนั้นเป็นอันมากนนั้น มหาด-
 เล็กเกณฑ์หุ้มแพรถอ ขเรือทงรองไปช่วยขวเป็นอันมาก บรรดา
 มหาดเล็กเกณฑ์อพระแสงประดับต่างๆ นั้น ลงเรือทงทรงริมพระ
 ทงเรียกว่ารายคันทอง อันเกณฑ์มหาดเล็กอพระแสงทงปวงเป็นอัน
 มากนนั้นทงรอง แล้วพายแห่ไปช่วยขวหน้าหลังนนั้นเป็นอันมาก

อันพระราชบุตรพระราชธิดานัน ^๕ ลงเรือศรีสุกหลาดไปหลังพระที่นั่ง
 อันเหล่าพระสนมกำนัลลงเรือศรีสุกแดง ตามเสด็จไปท้ายพระที่นั่ง
 อันเจ้าพระยาจักร์และพระยากลาโหมนั้น มีพานทองและเจียรกกระบ
 ข้ายชวาและสัปทนปักหน้าเรือตามตำแหน่ง แล้วเรือคชสิทธิ์และ
 ราชสีห์ มีกุกกันแย่งแล้วพายข้ายชวาแห่ไป อันพระยายมราชอาธิบดี
 ศรีโลกทัศน์ท้าว ขเรือนรสิงห์ มีพานทองและเจียรกกระบสัปทนตาม
 ตำแหน่งบรรดาศักดิ์จุตุสมภัก ^๕ นำหน้าเสด็จดูนาลกและดิน บรรดา
 อำมาตย์ราชเสนาบดีทั้งปวงนั้น ^๕ ขเรือตงและเรือกัน มีเครื่องอุปโภค
 ตามตำแหน่ง แล้วพายแห่ไปข้ายชวาหน้าหลัง บรรดาเหล่ามหาตเล็ก
 ขอเต่าทั้งปวงนั้น ^๕ ขเรือตามเสด็จหลังกระบวนแห่ อันนายเพชรฆาต
^๕ ขเรือเสื่อแล้วดาบแดงไปหน้าเรือ ตามเสด็จไปหลังพยุหบาตราตาม
 ตำแหน่ง อันเหล่าเกณฑ์ทัพพายนั้น ^๕ บางก็ให้ร้องพายแห่ไป ฯ

(ตอนนั้นฉบับขาด ใช้ความในคำให้การชาวกรุงเก่า)

๑ ครั้นต่อมาพระเจ้าอู่หมพรรราชจึงให้สร้างวัดขวันวัด ๑
 พระราชทานนามว่า วัดอู่หมพรราราม เสร็จแล้วให้หมันต์พระธรรม
 เจดีย์มาเป็นเจ้าอาวาส แล้วทรงบริจาคพระราชทรัพย์ซ่อมมณฑปพระ-
 พุทธบาทที่ทรุดโทรมลงรักปิดทองขึ้นใหม่ ฉลองเสร็จแล้วเสด็จไป
 นมัสการพระพุทธบาท ครั้นเสด็จกลับพระนครก็สละราชสมบัติออก

ทรงผนวช พระเจ้าอุทุมพรราชาอยู่ในราชสมบัติได้ ๓ เดือน เมื่อ
ออกทรงผนวชนั้น วัน ๖ ๑๒ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๐๒ ปี ๗

๑ ข้าราชการท่งป่วงจึงเชิญเจ้าฟ้าเอกทัศขึ้นครองราชสมบัติ
ก่อนที่เจ้าฟ้าเอกทัศจะขึ้นครองราชสมบัตินั้น เกิดนิมิตอัศจรรย์ลมพายุ
พัดต้นมะเดื่อซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกแห่งพระราชวังหัก ยอดมะเดื่อที่
หักนั้นหันมาทางพระราชมนเทียร ข้าราชการท่งป่วงเห็นอัศจรรย์
ดังนั้นจึงมีความขนกราบบังคมทูล เจ้าฟ้าเอกทัศจึงรับสั่งว่า นิมิตซึ่ง
เกิดขึ้นนี้เป็นมงคล พวกเจ้าท่งหลายจึงนำไม้มะเดื่อนั้นมาทำเป็นแท่น
เกิด ข้าราชการท่งป่วงก็ไปตั้งพิธีบวงสรวง มีมหรสพสมโภช แล้ว
ตัดไม้มะเดื่อนั้นมาทำเป็นพระแท่น เมื่อสำเร็จแล้วจึงจัดการราชา
ภิเษก ให้เจ้าฟ้าเอกทัศทรงเครื่องสำหรับกษัตริย์ เสร็จแล้วเชิญขึ้น
ประทับเหนือพระแท่นไม้มะเดื่อ ครั้นได้ฤกษ์แล้วบิโรหิตอาจารย์ก็
โอมอ่านคาถาขั้มมงคล พวกพราหมณ์ก็เป่าสังข์ทักขัณาวัญ ชาวประ-
โคมก็ประโคมเครื่องดุริยางคดนตรี พระอาลักษณ์จึงเชิญพระสุพรรณ-
บัฏประดับพลอยรอบ ๓ ชั้น ซึ่งจารึกพระนามอ่านถวายเป็นใจความ
ว่า อาเปกขศรีสุรเดชบรมราชาธิราชรามธิบดี ศิริขัง บัรจัมมหา-
จักรวรรดิ สรทยาธิบดี ศิริสัจ ตรีสหัสสจักรวาฬาธิบดี เสนุริเยนทรา
ธิบดี ทะหะริมาเยนะทะปธานาธิบดี ศิริวิบุลย์คุณอนันฐิจิตรุจิตรี-
ภูวนาด ตรังคติพรหมเทวา เทพภูมินทรราชิราช รัตนากาศสมมติวงศ
องค์เอกาทศรฐ วิสูตริโสทรบรมติโลกนาค อาทิวไชยสมุทรทโรมันท

อนันตคุณวิบุลย์สุนทร อรรณิกราชเทโวชาติ โลกนาถวิธสาธิตราชชาติ
 พิเชษฐ เตชทศพลญาณสมันตมหันตพิชิตมาร วสุริยาธิบดีชัตติยวงศ์
 องค์รามธิบดี ตรีภูวนาถิปัจจโลกเชษฐวิสุทธิ มกุฏรัตน์โลก
 เมหาพี ศรีประทุมมาสุริยวงศ์ องค์ปัจจุพหูทธางกูร ตั้งขึ้น เสร็จแล้วเชิญ
 ขนประติษฐานไว้ในพานทองประดับพลอย ๓ ชั้น เสร็จแล้วก็ทูล
 เกล้า ฯ ถวายตามพระราชประเพณี ครั้นแล้วเอนามกรุงทวาราวดี
 ชิงจารึกในพระสุพรรณบัฏอ่านถวาย มีใจความว่า กรุงเทพมหานคร
 บวรทวาราวดีศรีอยุธยา มหาตลกวรรัตนราชธานีบุรีรมย์ แล้วพระ-
 ราชวงศานวงศ์ข้าราชการทั้งปวงก็ถวายตัวใหม่ทั้งสน เจ้าฟ้าเอกทัศ
 ให้หล่อพระพุทธรูปเท่าพระองค์ แล้วทรงออกพระราชบัญญัติการใช้
 เครื่องขังเครื่องตวงเครื่องวัดต่าง ๆ ทั้งเงินบาท เงินสลึง เงินเฟื้อง
 ให้เที่ยงตรงตามราชประเพณี แล้วทรงพระกรุณาโปรดให้ยกเลิกภาษี
 อากรต่าง ๆ ในภายใน ๓ ปี และโปรดให้ปล่อยนักโทษในเรือนจำ
 ครั้นพระพุทธรูปเท่าพระองค์สำเร็จแล้ว ก็ทรงบริจาคพระราชทรัพย์
 ทำการฉลอง แล้วให้เชิญไปไว้กับพระศรีสรรเพชญ์ในพระวิหารใน
 พระราชวัง แล้วทรงบริจาคพระราชทรัพย์สร้างพระอาราม ๒ พระ-
 อาราม พระราชทานนามว่า วัดละมุด ๑ วัดครุทวาราส ๑ ฯ

(เข้าความฉบับหลวง)

๑ อนึ่งพระองค์เลียงพระสงฆ์เข้าเฝ้า มีเทศนาและสวดมนต์
 แล้วผลเมตตามิได้ขาดเป็นนิจอัตรา อันเงินการบุญตักขำวบาตรก็ตั้งอยู่

อัครา เกณฑ์จันหันนิจภคคีตั้งอยู่ตราทุกอารามมิได้ขาด และ
 เกณฑ์บุญที่ปฏิสังขรณ์วัดวาอารามที่สลักหักพังทุกอารามทั้งปวง ทั้ง
 นอกกรุงและในกรุง และเกณฑ์ค่าผ้าไตรจิวรที่ภิกษุสงฆ์อันออกกะตก
 และมีจวรคร่ำคร่ำกัถวายมิได้ขาด ทั้งสังเค็ดและการกรู้นทั้งในกรุง
 นอกกรุงและทงหวเมืองกมทุกปี แล้วยังเกณฑ์เทียนพระวระรชาและ
 เครื่องบริวารครบครันก็มีได้ขาดเป็นนิจทุกปี, แล้วยังสมโภชพระศรี
 สรรเพชญ์และพระหัวเมืองกทุกปีมิได้ขาด ยังเกณฑ์ค่าโคเกี่ยว
 และสมโภชพระพุทบาททุกปี อันเงินเหล่านี้ทงสนสรเบ็ดเสร็จปีหนึ่ง
 เป็นเงินพบนหนึ่งกับหารอยขง ยังขาวเกณฑ์บุญนบหนึ่งขาวหมน
 หนึ่งกับห้าพัน ฯ

๑ ครนถึงเดือน ๘ ปฐมาสารท วันเพ็ญ ๑๕ ค่ำนี้ พระ-
 องค์กับขวนาคหลวงทงภิกษุและสามเณรบหนึ่ง ๓๐ องค์บ้าง ๔๐
 องค์บ้าง ทุกปีมิได้ขาด ครนมสุรยและจันทร้องคาส พระองค์ทรง
 แจกเงินทองเสื่อผ้าสารพัดต่าง ๆ ก็เป็นอันมาก แล้วยพระองค์มรับส่ง
 ใ้ทงศาลาฉอทานทงสัทศกรุงกทุกปีมิได้ขาด ฯ

๑ ครนถึงเพ็ญเดือน ๑๒ พระองค์ให้ทำจุลกฐิน และ
 เครื่องขาวตอกตอกไม้รูปเทียนฉัตรทงทั้งปวงเป็นอันมาก แห่ไปถวาย
 พระทุกอารามนนก็มีได้ขาดปี ฯ

๑ ครนถึงเดือน ๔ พระองค์เสด็จไปนมัสการพระพุทบาททง
 เป็นกระบวนพยุหบาตราแห่ไป ครนถึงแล้วพระองค์จึงให้มีการสมโภช

มีการมหรสพ มี โขนหนังทั้งระบำเทพทอง มีละครและหุ่นสารพัดต่างๆ แล้วจึงตั้งระทาดอกไม้เพลิง ระหว่างช่องระทาดอกไม้นั้นมี โขนหนัง โมงครุ่ม ฉालา ระบำเทพทอง และหกคะเมนสามต่อ ไต่ลวด รำแพน ลวดบนปลายเสา แล้วพระองค์เลยงพระสงฆ์ห้ายองค์ ฉันทวนเจ็ดวัน แล้ว จึงถวายจิวรสักแล้ว พระองค์จึงแจกทานแก่อาณาประชาราษฎร์ให้เงินทองเสื้อผ้าสังข์ของครามครัน ให้แก่อาณาราษฎรที่มารับพระราชทานทั้งหญิงทั้งชายก็ขนขมยินดี ยอกรอัญชลีเหนือเกล้าเกศา ถวายพระพรอยู่เชิงแซ่ แล้วก็พากันดูงานการมหรสพต่างๆ เปรมปรีดิ์ ทั้งเด็กผู้ใหญ่ ครั้นเพลาค่ำ ก็จุดดอกไม้เพลิงรุ่งเรืองโอภาสประหลาดแก่ตา หญิงชายก็พากันมาดูดอกไม้ต่างๆ ก็รื่นเริงบันเทิงใจ แล้วพระองค์เสด็จขึ้นไปนมัสการพระพุทธบาท เกณฑ์ແ່ແນ่น ข้ายขวาเป็นอันดับกันเป็นหลั่นๆ กันไป เป็นพระประเทียบทั้งพระองค์ และมเหสี และพระราชบุตรบุตรเฒ่าเป็นทีๆ ขึ้นไป ครั้นถึง แล้วพระองค์ก็เสด็จพระดำเนินเข้าไปในพระมณฑป จึงถวายรูปเทียนทองและเครื่องบูชาข้าวตอกตอกกบปสาอันมีกลิ่นต่างๆ นานา แล้วไปรยปรายถวายบูชาพร้อมด้วยพระราชบุตรบุตรและพระอัครมเหสี และพระสนมกำนัล ก็อภิวันที่สละหีบพร้อมบัณฑุกมมัสการ ครั้น แล้วพระองค์จึง ไปรยปรายเงินทองให้เป็นทาน แล้วก็ทงทานคืน กลับปลูกชวันละ ๘ ต้น ต้นหนึ่งเป็นเงินสิบชั่ง ให้ทั้งทานทั้งเจ็ดวันแล้วก็เสด็จกลับมายู่ที่พลับพลา ครั้นมีการมหรสพสมโภช

แล้ว เสด็จขึ้นไปนมัสการอยู่ครบเจ็ดวัน แล้วพระองค์ก็เสด็จไปชม
 ธารเกษม เสด็จทรงรถพระที่นั่งโถง อันพระมเหสีและพระราชบุตร
 บุตรนั้น ทรงรถต่าง ๆ กัน เหล่าพระก้านัลและพระสนมสาวสวรรค์
 กลยาทางปวงนนักขรถต่าง ๆ กัน แล้วแห่แทนไปในไพโรสมถ์ ครั้น
 ถึงจึงเสด็จลงจากรถรถ ก็เสด็จพระดำเนินไปตามลำธารน้ำ อัน
 พระสนมก้านัลก็เสด็จพร้อมตามเสด็จไปตามธารน้ำ อันเหล่าพระ-
 ก้านัลนารีก็มโหรีนเร้าใจ แล้วก็ข้ให้ชมธารและศิลากรวดทราย
 อันมีสีแดงและขาว บ้างก็เป็นสีเขียวดังมรกตอันดี ทัดานนดงสปีก
 แมลงทับ มีสีนต่าง ๆ อันหว่างช่องศิลาในนานนมมีฉาชาติ ว้าย
 เวียนเลี้ยวตลอดไปตามช่องศิลาเช่นคู้ ๆ ยิ่งดูยิ่งเพลินใจ บนเนินคีรีมีภูษา
 เป็นข้อข้อยลงมาต่าง ๆ บ้างก็เป็นพุ่มกล้วยหอมข้อยออกมา บ้างก็มาพุ่มต้น
 ไหลมาตามช่องศิลา อันพฤกษาสารที่บนคีรีมีดอกและออกข้อยมีสีต่าง ๆ
 งามล้วนตอกและต้นไม้นั้นก็งามต่าง ๆ นานา อันเชิงเขาพนมโยง (๑)
 นั้น มีพลอยเพชรและทับทิมมรกตและพลอยนิลต่าง ๆ ล้วนพลอยแตก
 สลายด้วยสตาชยุรกับทศกัณฐ์ ที่ตำบลอันนั้นจึงแตกอยู่จนเท่าบัดนี้
 เหล่าบักขาบักขิมต่าง ๆ นานา มีเสียงไพเราะเพราะสนั่น เหล่า
 วานรนั้นก็โลดอยู่ไปมาบนค้ำคอบพฤกษกล้านาอาหาร เหล่าพาหิมฤควา

(๑) เขาพนมโยงอยู่ชายทุ่งในแขวงสระบุรี ช้างได้หมู่เขาพระดอย ไม่ใช่
 ที่หมู่เขาพระพุทธรบาท ความเห็นจะหมายว่า เสด็จพระบาทแล้ว เสด็จเขาพนมโยง
 ในทางที่จะเสด็จพระดอย

๕๔๖. นนทมต่าง ๆ อันล้าเนาป่าและทำนนานเป็น ทอาศัยแก่ฤๅษีสัทธ วิชา
 ยารชาวลับแล และภิกษุสงฆ์อันถืออุคังค์ และพระปริยัติวิปัสสนา
 ก็ได้อาศัยทำความเพียรอยู่นนทมมาก ครั้นพระองค์ชมท่าธารแล้วก็
 เสด็จกลับพร้อมด้วยมหาดเล็กและขอเฝ้า ทั้งเหล่าจตุรงค์โยธาเสนา
 มาตยาแห่แห่นเสด็จกลับเข้าสู่กรุงพระนคร แล้วว่าราชการงานกรุง
 ตามเขียงอย่างแต่ก่อนมา (๑) ครั้นถึงสามยามเศษ ตีสิบทุ่มแล้วประ-
 ทมคืน บ้วนพระโอษฐ์สรงพระพักตร์ แล้วก็เสด็จเข้าทงพระธรรม
 รักษาข้างพระปริยัติและคันถธุระ ครั้นเพลารุ่งเช้า เสด็จเข้านมัสการ
 บูชาพระ แล้วถวายชูปเทียนและข้าวตอกดอกไม้ ครั้นนมัสการพระ
 แล้ว เวลาโมงหนึ่ง เสด็จออกทอ้งพระโรง เหล่าก้านฉานารี (ขันที)
 ตามเสด็จไปพร้อมพรั่ง เหล่าเสนามนตรีและราชบัณฑิตทงปวงก็ถวาย
 บังคม แล้วอ่านเรื่องราวความกราบทูลฉลอง แล้วพระองค์จึงตรัสตรา
 สิบว่าราชการการกรุงตามผิดและขอบ ตามกฎพระอัยการเขียงอย่าง
 มาแต่ก่อน ครั้นแล้วก็เสด็จเข้ามาเรียกเครื่องพระสุพรรณภาชน์เข้าสู่
 ที่เสวย พรั่งพร้อมแวดล้อมไปด้วยพระก้านฉานารีเฝ้าที่เสวย ครั้น
 สรรพเสด็จเสด็จจงกรมบริกรรม ครั้นแล้วก็เข้าที่ประทมกลางวัน
 พร้อมด้วยนางนารีน้อยอย่างนพทิว บ้างอยู่งานนวด ครั้นประทมคืน
 แล้วทรงเขียนพระอักษรเกษมที่บุญ ครั้นเพลาบ่ายสามโมงเศษเข้าทรง

(๑) ความค่อนนี้กล่าวด้วยพระราชานัก

พร้อมด้วยนางสนมกำนัลอันเกณฑ์เฝ้าที่สรอง และนางเกณฑ์ถวายผ้า
 ชุบสรอง และถวายพระภูษาผ้ารัตกัมพล และนางถวายเครื่องพระ
 สุกคนธรรสต่าง ๆ ครั้นเข้าที่สรองแล้วเสด็จเข้าที่เสวยเพลลาเช่น พร้อม
 ด้วยนางพนักงานเฝ้าที่เสวย บ้างก็นั่งอยู่งานโบกพัดอยู่ตามที่ตามพนักงาน
 งาน ครั้นเวลายามเสชแล้ว ทรงพั่งนายเวรมหาตเห็นอ่านตรวจราย
 ช่อมหาตเล็กนอนเเวร แล้วนางกำนัลเกณฑ์ทำมโหรี บ้างก็ขับรำทำ
 เพลงเกณฑ์นางบำเรอ แล้วก็เข้าที่ประทม อันราชกิจนั้นตามประเพณี
 กษัตริย์มิได้ขาดวัน ฯ

๑ ครั้นอยู่มา พระยารายาผู้เป็นเจ้าของเมืองไทร ได้ช้างเล็บ
 รอบตัวหนึ่งเอาเข้ามาถวายได้ผ้าลของอรุณีพระบาท สมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวบรมเอกทัศราชาอันเป็นใหญ่ พระองค์ก็ศพระทัย ก็ปูนบำเหน็จ
 รางวัลเงินทองผ้าผ่อนแพรพรรณและเครื่องอุปโภคบริโภคนานา ประ
 ทานให้แก่พระยารายาเจ้าเมืองไทร แล้วพระองค์ให้นามตามที่ชื่อ
 บรมฉัททันต์ มหันตพงษ์ มกุฎกฤษร ยังมีเนียมตัวหนึ่งมาเข้าเพนียด
 ในกรุง พระองค์เสด็จไปจับได้แล้วพระองค์ยินดี จึงให้ชื่อบรมคชา
 แล้วมีนายสำเภาพ่อค้า ชื่ออลังคบุณี เอาสิงโตตัวหนึ่งมาถวาย กับนก
 กระจอกเทศตัวหนึ่ง แก่พระบรมเอกทัศราชาอันเป็นใหญ่ พระองค์ก็
 ให้ประทานรางวัลเงินทองสิ่งของต่าง ๆ แก่อลังคบุณีนั่นมีน้ำใจสามิ
 ภักดิ์ อันพระญาติวงศ์และเสนาอำมาตย์ทั้งปวงก็อยู่เย็นเป็นสุขทุก

ราชาธิราชแห่งศรีวิชัย และพ่อค้าพณิชมาต่างประเทศซื้อขายศึ
 ทั้งสำเภอบางและฝรั่งอังกฤษจีนจากอะรัมมณี และสุรตพ่อค้ามาขาย
 จอดสำเภาร้างรายอยู่ที่หน้าท่านเป็นอันมากมายหนักหนา ทั้งอาณา
 ประชาราษฎรทั้งปวงก็เกษมสุขทั้งกรุงศรีอยุธยา ฯ

๑ ครั้นจึงมีเมษ จัตวาศกเข้า ยังมีมอญใหม่มันคิดร้าย
 เป็นขบถ มันคุมพวกกันเข้าแล้วก็ยกมาทางเขานางนวย แดนเมือง
 นครนายก แล้วมันตั้งบ้านเล็กบ้านน้อยแดนเมืองนครนายก ครั้นพระองค์
 แจ้งเหตุจึงมีพระโองการให้พระยาเพชรบุรี และพระยากาญจนบุรี
 ยกทัพไปทางตงพระยาไฟ ก็รบกันกับมอญใหม่ที่ทุ่งพิหารแดง เหล่า
 มอญใหม่นั้นล้มตายหนีไปสิ้น อันพระยาเพชรบุรีและพระยากาญจน
 บุรีนั้น ครั้นปราบมอญแล้วกลับเข้ามาสู่กรุง จึงเข้าไปเฝ้าถวายบังคม
 ทูลฉลอง พระองค์ก็ประทานรางวัลทองสองเสนา ให้ทั้งเงินทองเสื่อ
 ผ้าแพรพรรณครบครัน อันเหล่าทหารเกณฑ์อาสาไปรบนั้น พระองค์
 ก็ประทานรางวัลให้ทั่วหน้า บ้างก็ได้เลื่อนขั้นไปต่าง ๆ ตามทมิ
 ความชอบ ฯ

๑ แล้วพระองค์เสด็จขึ้นโพนมสักการบ่อและ (พระเจดีย์
 ที่เขา) โพนมโยง จึงมีพระโองการตรัสแก่เสนาบดีผู้ใหญ่ ให้กะเกณฑ์
 เป็นกระบวนทัพข้าง จะโพนข้างขึ้นไปนมัสการพระบ่อวิ เสนาผู้ใหญ่
 รับพระโองการแล้ว จึงไปกะเกณฑ์ให้ขาดหมายไปแก่พระกำแพงและ
 พระยาราชวังเมือง ให้เรียกข้างมาให้จัดแจงตามกระบวนทัพข้างให้

ศรบครัน แล้วจึงกะเกณฑ์ผู้คนและทหารเป็นอันมาก ฯ

๑ อันท่านพระที่นั่งเอกแต่บรมตามมีชื่อ คือเจ้าพระยาไชยา-
 อนุภาพ ปราบไตรจักร ศรีไชยศักดิ์ จักรมहिมา มงคลจักรพาฬ
 วิมานจักรพรรดิ สวัสดิพิไชย ไตรภพนาศ แก้วจักรรัตน มัชฌมเทศ
 กุญชรราชา บวรนาเคนทร์ เหล่าข้างพระที่นั่งเอกสิบสองข้างนี้ ผู้
 เครื่องทองประดับฝังเศส มีพู่ห้อยหน้าและชายทอง ผ้าปกหลังกรอง
 เชิงประดับสีเท้าและทองรดงา บ้างก็คลุมชายทอง บ้างผูกเครื่อง
 กำมะหยี่ปักทองขวางดาวทองต่างๆ และพู่ห้อยชายทองปกหน้าผ้า ปก
 หลังและเครื่องต่างๆ กันตามที่ทางเป็นชั้นเป็นหลั่น ๆ กันมาซ้ายขวา
 ตามที่ แล้วจึงตั้งข้างตงข้างกันระวางนอกระวางในซ้ายขวาหน้าหลัง
 และสารเพ็ชรน้อยใหญ่ตามมีชื่อ เหล่าที่นั่งรองคือ หัตถินพิไชย
 โยธราต ใจมจักรพาฬ พิมานไชย คเชนทรรัตน สวัสดิกุญชร
 รจนาเคนทร์ กรนทรฤทธิ ศรีอาทิตย์ พิษณุจักร สรรเสงสาร
 บานขมพู่ ธรรมวิชาติ ฤทธิรามวิไชย ขลเทศอุไทย ไชยเทศอุทิศ
 พลพิฤทธิประศักดิ์ พลภริรักษ์ประเสริฐ สุรราชสังหาร ศรราชสังหาร
 พรหมพาหะ พรหมพาหน พรหมตล พรหมเดช พิษณุศักดิ์ พิษณุสิทธิ
 พิษณุฤทธิ พิษณุราช มโนนฤมิต วิจิตรเจษฎา อันที่นั่งรองเหล่านี้
 สามสิบสองข้าง ผู้ที่นั่งประสาทและที่นั่งกระโจม และที่นั่งพุดตาน
 บ้างก็ผูกพระที่นั่งเบน และที่นั่งโถง ผู้พระที่นั่งต่างๆ เป็นอันมาก

แล้ว จึงถึงระวางสารเพ็ญวัยขวามือคือ พลายพิไชยนาเคนทร์
 คเชนทรมหิมา รัตนากุญชร บวรไอยรา คเชนทหัตติน กรินทราชา
 มังคลารัตนาศน์ ราชไกรสร สกลโกลา มหาคชสาร สังหารคชสีห์
 มณีจักรพาฬ สวัสดิคเชนทร์ กเรนทราชา บวรวายุกุล สุนทรเดช
 โจมไตรภพ จบไตรจักร ภูธรจำนง บรพยงไอยรา ฤาษประสัคดิ์
 รัชธานี ฤทธิไกรสร กำจรจักรพาฬ กฤษณจักรี ตรีสุนทร
 กุญชรไชย ไกรสรเดช บำรุงภูบาล สารภูธร พรหมกฤษณ
 พรหมสรรพศรี พรหมพวรรณ พรหมพิกัตร์ พิชณรวัช พิศมรงค์
 พิชณพงศ์ พิชณพาน มโนรถจำนง ทรงสุริยาภษัตริย์ สรรพประ-
 สิริทธิ ฤทธิประลัย พลฤทธิขำนั้น พลฤทธิขำนาญ มารประลัย
 ไฟทักัลป์ เรื่องฤทธิกำจร บวรธานี สงคเชนทร ชะนะจำบัง
 โลรัตนาศ ชาติคช สุริยาภรมย์ ชมภูฉัตร อันข้างมีชื่อเหล่านี้
 หัวสืบสืบข้างด้วยกัน เป็นเกณฑ์ข้างระวางเพ็ญ มีวอทองบ้าง สัปคับ
 ทองบ้าง บ้างก็ใส่เบนและแพนหางนกยูง มีธงหลังข้างและศัสตรา-
 อาวุธตามตำแหน่ง มีหม้อและควาญแต่งตัวเครื่องโพน ประกวตกัน
 ต่างๆ ตามที่ตามตำแหน่ง แห่แหนไปซ้ายขวาหน้าหลังเป็นอันมาก
 แล้วจึงถึงทัพหลังพระทนต์รอง เกณฑ์เหล่าข้างฝั่งผูกพระที่นั่ง เกณฑ์
 มีชื่อ คือระวางใหญ่ซ้ายขวาเหล่านี้คือ เทพลิลลา เทพลิลาศ
 หงส์ลิลลา หงส์ลิลาศ สุริย์รางบาง สุรางคราเชนทร์ สมบัติไอยสุรย์

สมบูรณ ไอศวรรย์ อนงค์ศรีสวรรค์ อนันตศรีสวัสดิ์ อนิลบรรยงก์
 อนงคบรรยง์ อนันตสรเสก อเนกสุรศักดิ์ อนันตไกรกรุง อตุ้งไกร-
 เกริก พิจิตรใจตล พิมลจินดา พิมลศรีสถาน พิมานศรีสถิต พิพิธสมบัติ
 พิพัฒน์สมบูรณ พิสุรสมภาร พิศาลสมพูน อันข้างพั่งพระที่นั่งเอกมิ
 ช้อยสืบสอง ข้างเหล่านตุกพระที่นั่งกุกของประทับข้าง' พระที่นั่ง
 กุกของทับข้าง ที่นั่งกุกลายรัตนบ้าง หลังคากุกบนันต่าง ๆ แล้วแห่
 ไปข้างซ้ายข้างขวา แล้วจึงถึงทงทรง ที่นั่งรองระวางเพ็ริ้ว เกณฑ์
 ข้างพั่งมีช้อยคือนงคเคจร บวรราเชนทร์ เหมบรรยงก์ อนงครางชาว
 พิพัฒน์โกสุมภ์ กรรพุมบุชบา มณีนรัตนมาลา บุชบาสวรรค์ ทิศา-
 บรรยงก์ อนงคนารี วิศาลอัสร กิณรบัษี ราชสุรางค์
 สรรพางค์พิมล สกลโกสุมภ์ กรรพุมรัสมิ เทพประพา เทพาประสร
 คเชนทรสำอาง ราชางพิมล อันที่นั่งรอง ข้างพั่งยสืบแปด ข้างเหล่าน
 ตุกกุกของข้าง สัปคับทองบ้างต่าง ๆ กัน

๑ ครั้นกะเกณฑ์แล้ว อัครมหาเสนาบดีผู้ใหญ่จึงเข้ามา
 กราบทูลฉลอง ฝ่ายสมเด็จพระเอกทัศราชา จึงแต่งองค์ทรงพระภูษา
 พระมาลาป่าเป็นเครื่องโพน แล้วเสด็จทรงคชสารที่นั่งเอกอนมช้อย คือ
 เจ้าพระยาไชยานุภาพ อันประดับประดาค้วยเครื่องฝรั่งเสส กำมะหยี
 แดงปักทองขวาง มีพู่ห้อยหน้า ฉ่าปกหลังและชายทองกองเชิง ประดับ
 สีเทาและทองรัตงา แล้วทรงพระแสงอังกฤษขอทองนาคราชประดับ

แล้วนายทรงบาศเป็นควาญนึ่งท้ายพระที่นั่ง ประนมมือไปตามที่ตาม
 ตำแหน่ง แล้วบรรดามุขเสนาอำมาตย์ทงนน แต่งตัวเครื่องโพนตาม
 ทตามทางตามตำแหน่ง จึงบนขบวนตงข้างกันซ้ายขวาหน้าหลัง เกณฑ์
 เหล่าข้างระวางนอกระวางใน ห้อมล้อมข้างพระที่นั่งไปตามกระบวน
 แห่งข้างพลายข้างพัง เป็นข้าง ๑๐๕๐ ด้วยกัน พระกำแพง พระ
 ยาราชวังเมือง ได้ดูแลตรวจตราว่ากล่าวเหล่าข้างทงสน พระราชบุตร
 บุตรี พระอัครมเหสี ทรงข้างพระที่นั่งฟังกบของบระดักกระจก
 เหล่าพระสนมกำนัลทงปวงนบขข้างกบของบ้าง กุบรายรตนาบาง
 บ้างกบนบสนับคับบ้าง บรรดาพระสนมกำนัลทงปวงนบขข้างพังตาม
 เสด็จไปเป็นอันมาก พร้อมด้วยจตุรงค์เสนามุขอำมาตย์ ราชภูทง
 ปวงแห่งนไปซ้ายขวาหน้าหลังสะพร้งพร้อมเสด็จไป มีที่ประทับ
 ร้อน และที่ประทับแรมไพร เสด็จไปถึงเขาบ่ถว้ทพลับพลาใหญ่แล้ว
 พระองค์เสด็จนไปนมัสการพระ พร้อมด้วยเสนาบดและมหาดเล็ก
 ทงองค์อัครมเหสี ทงพระราชบุตรบุตรี และพระสนมกำนัลในนาร
 สะพร้งพร้อมเป็นอันมาก แล้วพระองค์เสด็จอยู่ทลานพระ จึงตง
 เครื่องบูชาไม้มน้หอม ดอกไม้ ชูบ เทียน ขวาลาตามถววยมากมาย
 หนักหนา พระองค์ก็ทำสักการบูชาไปรยปรายข้าวดอกดอกไม้ถววย
 แล้วจึงทำมโหรี ปาพาทย์อยู่ครนเครง แล้วพระองค์ก็ประทานรางวัลแก่
 เหล่ามโหรีเป็นอันมาก แล้วก็ปรายเงินให้แก่อาณาราชภูร แล้วจึง
 เสดยพระสงฆ์ ๗ วาตรี ถววยไทยทานสิ่งของครบครัน แล้วให้เล่นการ

มหรสพ ๗ ราตรี ครั้นแล้วก็เสด็จกลับเข้ายังกรุงไกรเข้าในพระราช-
ฐาน พระองค์ก็ปรนนิบัติตามราชประเพณีเยี่ยงอย่างมาแต่บุราณ ฯ

๑ ครั้นถึงเพ็ญเดือน ๑๑ ออกพระวรราชา พระองค์เสด็จ
ทรงประทับเสด็จอยู่บนเรือขานาน แล้วถวายรูปเทียนดอกไม้และกระถง
กระตาศตามเทียนและเรือต่างๆ เป็นอันมาก แล้วพระองค์ก็ทอดถวาย
พระพุทธรูปในนมทานที แล้วก็ลอกกระถงอุทิศส่งไปเป็นอันมากเต็ม
ไปทั้งแม่น้ำ แล้วจุดดอกไม้เพลิงที่ริมตลิ่งต่างๆ เป็นอันมาก ฯ

๑ อนึ่งข้อพิรุธาสุขมาศ เอาเรือทงกึ่งสองลำ พระองค์
ลำหนึ่ง พระมเหสีลำหนึ่ง ออกพายแข่งกัน แล้วบรรดาเรือขานาง
ตามบรรดาศักดิ์ มีเครื่องอุปโภคต่างๆ ตามที่ตามตำแหน่ง แล้วก็ออก
พายแข่งกัน ครั้นวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และแรมค่ำ ๑ เฟลาค่ำแล้ว
ทรงพระบัญชาชาว ทรงพระมหามงกุฎส่งวาลาภรณ์ทำด้วยเงิน แล้ว
เสด็จทรงเรือพระที่นั่งกิ่งโถง เสด็จขึ้นไปบนเตยงลา แล้วจึงเรื่อนำเรือ
ตามนนิ ตามเทียนตลอดลำ พายแหไปรอบกรุง แล้วเลียงขนมเบื้อง
แผ่นใหญ่ศอกหนึ่ง แล้วเสด็จลงเรือทงทรงฉัทฉิน พร้อมฝ่ายหน้า
ฝ่ายในเสด็จทรงพาย และเรือตามทงปรงานนไต้ โคมสั้นทุกลำ พายแห
ไปถวายราชาคณะอารามหลวง ทงนอกกรุงและในกรุง ทงบกทงเรือ
ซึ่งอยู่แขวงเหนือแขวงใต้ หัวเมืองเอกและเมืองโทนน แต่องค์

พระกฐินและไตรจีวรและเครื่องอัฐบริวาร ส่งให้ไปกับเจ้าเมือง และ
 ผู้รุกรมการและผู้รักษาเมือง ผู้รุกรมตามธรรมเนียมสองวัดบ้าง สามวัด
 บ้าง ห้าวัดบ้าง เป็นกฐินหลวงเบ็ดเสร็จร้อยเศษ แล้วพระองค์เสด็จ
 เข้าในพระราชวัง ฯ

๑ ครนอยู่เย็นเป็นสุขช้านานมา พระองค์จึงเสด็จขึ้นไป
 ลพบุรีเป็นกระบวนพยุหยาตราเรือ เสนาจึงกะเกณฑ์เรือท่งและเรือ
 ครบครัน ครนแล้วพระองค์เสด็จลงเรือพระที่นั่งทองขวานฟ้า และ
 พร้อมด้วยมุขอำมาตย์ราชเสนาท่งปวงเป็นอันมาก เหล่าเสนามนตรี
 และมหาดเล็กท่งปวงนถอเครื่องราชูปโภค และเกณฑ์ถือพระแสง
 ต่างๆ ครบครันกันเป็นอันมาก บ้างก็ลงเรือท่งทรง บ้างก็มาลงที่
 น้จรอง บ้างก็มาลงเรือคองเรือกนนั้นเป็นอันมาก แล้วพายแหแหน
 ไปเป็นข้ายชวากันเป็นคู่ๆ อันเหล่าเรือแหหน้าและเรือนำ เรือรอง
 นั้นหอมล้อมแหแหนไปเป็นอันมาก ประทับรอนแรมไปจนถึงลพบุรี
 ครนถึงแล้วพระองค์เสด็จเข้าไปในพระราชวังลพบุรี อันช่อตู่สีต
 มหาปราสาท อันมีพระที่นั่งเรียกว่าจันทรพิศาล พระองค์เสด็จชมสวน
 ข้ายชวา และสวนแก้วอันมีพรรณดอกโกสมปทุมปทุมมาและอุบลจกกลนี้
 อันมีสีต่างๆ และกลิ่นนันทต่างกัน ที่ใบสระแก้วนั้นมีพรรณมัจฉา
 กี่งามต่างๆ พรรณดอกไม้ก็มีต่างๆ มีกลิ่นนันทต่างกัน พระองค์
 ก็เสด็จประพาสชมสวนท่งข้ายชวา พร้อมด้วยพระอัศรมเหสี และ
 พระวาทบุตริบุตร และก้านลนารเป็นอันมาก ครนชมแล้วก็เสด็จ

ไปขมทะเลชุบศร พระองค์ทรงม้าพระที่นั่งเอก อันชื่อพระยา
 อาชาไนยไชยชาติราชพาหนะ ผูกเครื่องเบาะและอานและเครื่อง
 หงษ์ปวง อันประดับประดาด้วยมหาเนาวรัตน์อันงามประเสริฐ อัน
 เหล่าเสนามหาดเล็กและขอเฝ้าฯ หงษ์ปวงนั้น บ้างก็ถือเครื่องราชูปโภค
 และถือพระแสงต่าง ๆ แล้วก็ขมมาหอมล้อมตามเสด็จสะพริบพร้อมเป็น
 อันมาก อันพระมเหสีและพระราชบุตรบุตรีนั้น ก็ทรงพระวอประดับ
 ทองบ้าง พระวอทองบ้าง อันพระสนมและก้านัลหงษ์ปวงนั้น ก็ขวอ
 สีสั๊กหลายตต่าง ๆ ตามเสด็จไปเป็นพระประเทียบไพร่ บ้างในนั้นก็
 แห่แหนไปพร้อมด้วยพลโยธาเป็นอันมาก ครั้นถึงพร้อมด้วยพระราช-
 บุตรบุตรีพระสนมมารันนั้น ก็ขมปลานทะเลชุบศร แล้วพระองค์
 เสด็จพระดำเนินไปตามขอบสระ ชมพฤกษาสารตระการต่าง ๆ บ้าง
 มีผลและดอกออกข้อมีสี่ต่าง ๆ มีกลิ่นหอมต่าง ๆ นางนางนารีกีก็เด็ดพุ่ม
 พวงดวงดอกมาลามาแซมเกล้า แล้วก็พากันชื่นเรียงบันเทิงใจไปสิ้น
 แล้วพระองค์ก็เสด็จไปธารทองแดง ประทับร้อนอยู่ที่พลับพลาใต้ร่ม
 ไม้อันมีดอก ให้โขท่อน้ำในสระออกมาตามท่อธารทองแดงอันเย็น
 สะอาดสะอาดอัน อันเหล่ามหาดเล็กและเสนาบดีหงษ์ปวงนั้น พระองค์
 ส่งให้ลงเล่นน้ำแล้วสาวพวนพนนกัณฑ์ในน้ำ ที่สาวขุ่นไปได้ พระ-
 องค์ประทานรางวัล ที่สาวขุ่นไปได้แล้วก็หลุดมือลอยน้ำลงมา ก็พา
 กันสรวลอ้ออิงไปทั้งในธารน้ำ ทั้งพระองค์และเสนาอำมาตย์หงษ์ปวง
 พากันชื่นเรียงไปทั้งสน ครั้นแล้วก็เสด็จกลับเข้าสู่พระราชวัง ฯ

๑ ครั้นอยู่มาจุลศักราชได้ ๑๑๒๕ ปีมะแม เบญจศก จึงมี
 กามะลอชากุทองชา เจ้าเมืองทวายเข้ามาถวายตัวเป็นข้า เข้ามาพึ่ง
 อยู่ใต้ฝ่าพระบาทในชั้นเทศมานครุงใหญ่ พระองค์ก็ทรงพระเมตตา
 แก่สัตว์จึงรับไว้ในกรุงศรีอยุธยา อันพระบรมเอกทัศนั้นพระองค์มา
 ได้ครองพิพัฒน์กรุงศรี ในเมื่อเวลานาทีเมื่อกาลถึงจะถึงพระนคร จึง
 เกิดวิบัตินานาเพราะกรรมเวรสั่งหาร ทั้งอายุพระศาสนาและพระ-
 นครจักสิ้นสุดสถาวรจึงเป็นไป ก็พอพระมาได้ครองพาราในเมื่อจะสิ้น
 ชะตากรุงไกรก็ว่ามีวิบัติให้เป็นไป จึงเกิดเหตุเภทภัยขึ้น แต่
 พระมหินทรราชามาจนบัดนี้ นับได้สองร้อยปีมา ทั้งโภชนาอาหาร
 ก็บริบูรณ์ มีความสนุกสบายมาจนบัดนี้ อันการศึกฝนณรงค์สงคราม
 ทงปวงนั้นเสื่อมไป ทงผู้ตั้งบุญใจและอาณาราษฎรทงปวง มีแต่จะเล่น
 เพลิดเพลินไปด้วยการเล่นเป็นสนุกสบายไม่มีทุกข์สิ่งหนึ่งสิ่งใด มีแต่
 การละเล่นนานา ทั้งสมณชีพราหมณ์เป็นสุข บ้างก็มาสรรเสริญ
 พระคุณที่พระองค์มีพระกรุณาแก่สัตว์ทงปวง บ้างก็ยกอัญชลีสรร-
 เสริญพระคุณแล้วกราบกราน บ้างก็เสพสุราและยาเมาต่าง ๆ สารพัด
 จะสนุกทุกสิ่งอัน ฝ่ายพระองค์ก็ทรงพระกรุณาแก่อาณาราษฎรทงปวง
 แม้เมตตาไปทั่วสารพัดสัตว์ทงปวงมีแต่สนุกสบายทุกชาติ เป็นนิจศีล
 มิได้ขาด ฯ

๑ ครั้นเมื่อศักราชได้ ๑๑๒๖ ปีวอก ฉศก พม่ายกทัพมา
 ทางเขียงใหม่ทางหนึ่ง ทางทวายทางหนึ่ง เสนาทัพเป็นแม่ทัพใหญ่

ยกมาข้างทางเชียงใหม่^๕ คุณทหารอาสา^๖มาเป็นคนละสองหมื่น^๗ อัน
 นายทัพข้างเชียงใหม่^๕นั้นชื่อกะแรงแม้งจ้อ^๘เป็นสักแก็^๙ ที่เป็นนายทัพ
 นั้นชื่อจอกองจ้อ^๕ มีไพร่ขายน^๖เป็นอันมาก^๗ อันทัพข้างทางทวาย^๘
 ก็คุมพวกอาสา^๖เป็นอันมาก^๗ ชื่อมหานรธา^๙เป็นแม่ทัพใหญ่^{๑๐} สักแก็^{๑๑}
 นั้นชื่อสหัสธรรมรัต^๕ ที่เป็นนายไพร่ขายน^๖ช้อย่าง^๗ อันทัพขายน^๘หลาย
 ทัพ^๙ แต่ล้วนคนเกณท์อาสา^๖ที่มาน^๗เป็นคนสหัสหมื่น^๘ ยกมาทางบกทาง
 เรือเป็นอันมาก^๙ แม่ทัพข้างทวาย^๖นั้นจึงให้หนังสือ^๗มากับนายด่านข้าง
 มะริด^๘ ครั้นนายด่านแจ้งเหตุแล้ว^๙ จึงเอาความเข้ามาแจ้งแก่เจ้าเมือง
 มะริด^{๑๐} ในเรื่องราวหนังสือ^{๑๑}นั้นว่ากรุงไทยมิได้อู่^{๑๒}ในธรรม^{๑๓} ทำให้ผิด
 บुरาณแต่ก่อนมา^{๑๔} อันว่าตัวเจ้าเมืองทวาย^{๑๕}นั้นชื่อว่าอุทอง^{๑๖}ขากำมะลอ^{๑๗}ขา
 นั้นเป็นข้าข้างเมืองบูรรัตน^{๑๘}ระอ็จวะ^{๑๙} ที่ทวายมาถวายตัว^{๒๐}เป็นข้าข้าง
 เมืองอยุธยา^{๒๑} เห็นต้องตำราอยู่^{๒๒}แล้วหรือ^{๒๓} ไม่สืบสาวดู^{๒๔}ให้รู้ว่าข้าคนใคร
 รับไว้^{๒๕}ให้ผิดประเพณี^{๒๖} อันทวาย^{๒๗}นั้นแต่เมืองน้อย^{๒๘} จึงพลอยเอาเมือง
 อยุธยา^{๒๙}กรุงศรี^{๓๐}มาต่อทานด้วยทหารเรา^{๓๑}ในครั้ง^{๓๒}นี้ ใครที่จะได้เห็นกัน
 อันทัพใหญ่^{๓๓}ฝ่ายข้างพม่า^{๓๔}ก็ยกเข้ามา^{๓๕}ในแดนฝ่ายเจ้าเมืองมะริด^{๓๖}นั้นรู้แจ้ง
 เหตุแล้ว^{๓๗} ก็ให้มาเร็ว^{๓๘}เร่งรีบเข้ามา^{๓๙}แจ้งความแก่มหาเสนาบดี^{๔๐}ผู้ใหญ่
 ส่วนมหาเสนาบดี^{๔๑}ผู้ใหญ่^{๔๒}แจ้งเหตุแล้ว^{๔๓} จึงเอาไปกราบทูล^{๔๔}ฉลองกับพระ-
 เจ้าอยู่หัว^{๔๕}เอกที่ศรัทธา^{๔๖} ฝ่ายเจ้าเมืองระแหง^{๔๗}นั้นก็เอาหนังสือ^{๔๘}มากกราบทูล
 กับละออ^{๔๙}อสุดี^{๕๐}ผ้าพระบาท^{๕๑} พระองค์^{๕๒}ครั้นทราบ^{๕๓}ดังนั้นแล้ว^{๕๔} จึงมีพระ
 โองการ^{๕๕}ให้หาเสนาบดี^{๕๖}ผู้ใหญ่^{๕๗} ให้เร่ง^{๕๘}กะเกณฑ์^{๕๙}หัวคน^{๖๐}แม่ทัพ^{๖๑}แม่กอง^{๖๒}

อันเหล่าขุนนางผู้ใหญ่จึงเข้ากราบทูลขออาสาที่จะรบพม่า ฉลอง
 พระเดชพระคุณท้าวมาเป็นอันมาก คือ พระยานครราชสีมา พระยา
 เตโชชาติอำมาตย์นุวัต พระยาพิพัฒน์โกษา พระยายมราชธิบดีศรี
 โลกทัศน์หาทร พระยาราชภักดี พระยาราชรองเมือง พระกำแหง
 พระศรีสวระภาคย์ หลวงทรงพล หลวงเทพราชา ขุนนางสิบสอง
 คนกับเหล่าทหารทงปวงเป็นอันมาก เข้าไปทูลขออาสาที่จะออกรบ
 พม่าฉลองพระเดชพระคุณ พระองค์จึงประทานบำเหน็จรางวัลเงิน
 ทองเสียดำ และตั้งของเครื่องแต่งตัวตามตำแหน่งให้ครบถ้วนทงสน
 แล้วประทานข้อเสียงเลื่อนทงเดินทางตามตำแหน่ง แม่ทัพ แม่กอง
 บรรดาทหารอาสานักประทานครบถ้วนทงไพร่และนาย แล้วจึง
 พระจันทราชา พระแพทยพงศา พระธน พระอำมาตย์ ขุนศรี
 คชกรรม หมั้นพรหม หมั้นवासเทพ หอกันเจ็ดคน อันขุนนาง
 สิบสี่คน ทพทงคุมพลทงหนึ่ง ทงสิบสี่ทงเป็นคณหมนทงกับ
 สี่พันด้วยกัน แล้วจึงให้พระยานครศรีธรรมราชเป็นแม่ทัพยกไปตั้งอยู่
 มริคตะนาว แล้วจึงเกณฑ์คนและทหารเพิ่มขนอก จึงให้เหล่าขุนนาง
 และมหาดเล็กคือพระยาธรมมา จมนสารเพชภักดี จมนศรีเสาวรักษ์
 จมนไวยวรรณาด จมนเสมอใจราช จำเรศ จำรง จำยง จำยวด
 นายกวต นายขัน นายจันมขื่อ ขุนนางสิบสองนเกณฑ์ให้เป็นนายทัพ
 สิบสองทัพ ทพทงคนพันหนึ่ง ทงสิบสองทงเป็นคณหมนกับ
 สองพัน ทงยกกระบัตรและเกียกกาย ทงยกซ้ายและปีกขวา ทง

เสือบ้าและแมวเข่า ทงทพหุนและทพรอง ทงทพหน้าและทพหลัง
 ทงข้างมาผู้คนและทหารอนธอศศตราอาวุธหอกดาบ และบันนอยบัน
 ใหญ่กบสักดาบชุด และเบนงเต้าขนวนครบตัวกันทงสนแล้ว จึงให้
 พระยามหาเสนาเป็นแม่ทัพยกไปตั้งอยู่จนครสวรรค แล้วจึงเกณฑ์
 ขุนนางและทหารอนมชอขนอกคือ สนิทเสนห์ เล่ห์อาวุธ สุจินดา
 ไชยขรรค์ พลพ่าย พลหัน อินทหามชอเจ็ดคนนเกณฑ์ให้เปน
 นายทัพ มีทัพข้างและทัพม้า ทหารโยธาธออาวุธครบตัวกันทงสน
 แล้ว จึงมีทัพส่งลำเลียงเป็นอันมากแล้ว จึงเกณฑ์พระยากลาโหมเป็น
 แม่ทัพ ยกไปตั้งรับอยู่ทางท่ากระดาน แล้วจึงตั้งทัพรายไว้ตามทาง
 ชงตั้งรับไว้ทุกตำบล ทัพหนึ่งคนสามร้อย สร้อยบ้าง ห้าร้อยบ้าง
 พันหนึ่งบ้าง ตั้งจุกช่องทุกตำบลหนทาง แล้วจึงเกณฑ์ทหารอนมชอ
 อภิสิทธิ์ห้าคนคือ ขุนทิพโอสถ ขุนกุมารประสิทธิ์ ขุนกุมารแพทย
 ขุนสุเมธุมาศ ขุนวิเศษ ขุนพิศดี ขุนองค์ ขุนพิศ ขุนโค ขุนเทพ
 สมบัติ ขุนทิพสมบัติ ขุนวิสูตร ขุนธารก้านัน ขุนนรา ขุนนรินทร์
 อนีกกล่าวทหารสิบห้าคนน คมคนทัพหนึ่งคนพันหนึ่ง ตั้งเป็นทัพ
 สิบห้าทัพ เป็นพลรบหมื่นหนึ่งกบหาพันด้วยกัน มีทัพข้างทัพม้าและ
 บันนอยบันใหญ่ และศศตราอาวุธครบตัวกันเป็นอันมากแล้ว จึงให้
 พระยาจักรีเป็นแม่ทัพยกไปตั้งรับอยู่ที่เมืองราชบุรี แล้วจึงกะเกณฑ์
 เพิ่มพลรบและทหาร และขุนนางอนมชอขนอกคือ มหาเทพ
 มหามนตรี ราชรินทร์ อินทรเคษะ หลวงรวรชรัक्षा หลวงเก็จ

หลวงรักษาสมบัติ หลวงสุนทร หลวงหฤทัย หลวงราชโเวียงคำ
 แสนกล้า แสนหาญ แสนท้าว นายทัพสิบห้าคน^๕ คุณคนทัพลรบ
 พันหนึ่ง สิบห้าทัพเป็น^๔คนหมื่นหนึ่งกับห้าพัน^๕ จึงให้พระยามหา
 อำมาตย์เป็นแม่ทัพ ยกไปตั้งรับไว้ที่เมืองชัยนาท ฝ่ายข้างกรุงจงจัด
 แจงแต่งบ้านเมืองและค่ายคูประตูหอรบมั่นคงทั้งนอกเมืองและในเมือง
 จึงให้ขุนหนาทและเชิงเทิน ทหารชั้นรักษาหน้าทมิศตราอาวุธครบ
 ครบถ้วน แล้วจึงเอาปืนใหญ่ขึ้นจุกช่องเสมไว้ทั้งรอบกรุง เหล่าทหาร
 รักษาช่องเสมอันหนึ่ง มีคนรักษาอยู่สิบคนทั้งกลางวัน กลางคืน
 แล้วเชิญเทวดา คือ พระเสื้อเมือง ทรงเมือง ทงเทวดารักษาพระ
 ศาสนาและพระโพรเจ้าบาททั้งหลาย แล้วให้มงานการบวงสรวงเครื่อง
 กระจยาสังเวยครบครันเป็นอันมาก ให้มาช่วยอภิบาลรักษากันเมือง
 ไว้ ฯ

๑ ฝ่ายมหานรธากระษานมาสู่คนมากด้วยกัน ฝ่ายทางทำ
 กระดานกาญจนบุรีนั้นมิได้ยกมา ยกทัพมาแต่ทางทวายและทางมะริด
 ทัพหน้าต่อทัพหน้านั้นได้รบพุ่งกันเป็นอันมาก ฝ่ายพม่าและไทยก็ล้มตาย
 เจ็บปวดด้วยกันทั้งสองข้าง ถ้อยทีถ้อยระอาผู้มอกันอยู่ทั้งสองฝ่าย แต่รบ
 กันอยู่นั้นถึงสิบห้าวัน อันทัพข้างไทยนั้นมิได้ปรกติ แต่เรวรนอยู่ทั้งสน
 ฝ่ายพม่าก็รู้ไป พม่าจึงคิดอ่านกันแล้ว จึงยกทัพข้างทัพมาสู่คนทหาร
 เกณฑ์รบเป็นอันมาก แล้วตากันเข้าตีค่ายเป็นอันมาก ฝ่ายข้างไทย

ไม่ได้ ก็ ถอดยกลงกลับมาประจบกับทัพเมืองราชบุรีแล้วตั้งอยู่ที่นั่น ฝ่าย
 ไทยก็ยกไปทางเชียงใหม่นั้นก็ได้รับพุงกันกับพม่าเป็นอันมาก ทัพไทย
 กับพม่าแต่รบกันอยู่นานสามเดือนแล้ว จึงหมั่นมหาตเล็ก หมั่น
 เต็กชาย หมั่นฉิบสัรภูบาล หมั่นฉิบสัร หลวงกลาโหม หลวงจำแสน
 หลวงพระกฤษณ์ หลวงพิชิตไอศวรรย์ หลวงไกร ขุนคชภักดี ขุนศรีวัง
 ไกรโกษา เกษตรรักษา พิไชยบรินทร์ พระอัครลักษณ์ หมื่นรจนามาศ
 หมื่นจง เกณฑ์ทหารมขอทั้งสิบเจ็ดคนด้วยกันกับทหารเป็นอันมากออก
 ไปรบ บ้างก็รำดาบรำเขนและกระบี่กระบองรบอยู่ทั้งสองข้าง ฝ่ายทัพ
 ปีกซ้ายปีกขวาทัพข้างพม่านั้นโล่รุกเข้ามา บ้างไทยไม่ต้านทานได้
 กลับหลีกหนีเข้าในค่ายได้บ้าง ที่เข้าไม่ทันก็ตายบ้าง ที่ตายนั้นเจ็ด
 คนพม่าตัดเอาหัวไปได้ บ้างทัพไทยก็เรรวนกันอยู่ไปมา จึงถอย
 มาตั้งประจบกับทัพเมืองนครชัยนาท พม่าก็รุกรันเข้ามาตั้งค่ายรับอยู่ที่
 เมือง ครั้นทราบว่าถอยทัพมา จึงมีพระโองการว่า มันไม่เป็นใจรบ
 ควรจะให้ฆ่าเสียทั้งเจ็ดชั่วโคตร แต่ว่าเป็นแต่ครั้งหนึ่งครั้งเดียวจะ
 ยกโทษไว้ก่อน ถ้ามันไปเบองหน้าถ้าแตกมาก็ จะฆ่าเสียทั้งเจ็ดชั่ว
 โคตร แล้วจึงมีรับสั่งให้ไปตั้งแม่ทัพแล้ว จึงให้ปืนใหญ่ออกไปอีก
 สามบอก แล้วให้กิตติศัพท์นั้นลือไปว่าล่อเอาพม่าเข้ามา ครั้นใกล้
 แล้วจึงจะฆ่าให้สิ้น ให้ความมันลือไป ทัพข้างราชพริ้นนแต่รบกับพม่า
 ก็ลมตายลงด้วยกันทั้งสองฝ่ายเป็นอันมาก แต่รบกันอยู่หลายวันมา

ขุนนางมีชื่อ คือ แสนกล้า แสนหาญ แสนห้าว เวียงคำ กับพวก
 ลาวกองหาญทงป่วงเป็นอันมาก ออกอาสาตีค่ายพม่าได้รับพุ่งกัน แล้ว
 จึงเกณฑ์ให้พระยาพลเทพรักษาประตู ให้ตรวจตราบ้านเมืองเป็นสัทธิ
 ขาด แล้วจึงเกณฑ์ขุนสุนทรสงคราม ขุนฟองพินิจ ขุนอนุรักษมนตรี
 พระยาภาณุจนบุรี ขุนนางห้าคนคุมทัพห้าทัพ แล้วจึงเกณฑ์พระยา
 เพชรบุรีเป็นแม่ทัพ แล้วจึงยกทัพทงทัพบกทัพเรือ ขุนนางคนหนึ่ง
 คุมเรือสี่ลำ ขุนนางห้าคนเป็นเรือรบร้อยหนึ่ง มีปืนใหญ่ตั้งหัวเรือ
 ลำหนึ่งบอกหนึ่ง ปืนขานกลางสองบอก มีอาวุธครบตัวกันแล้ว จึงให้
 ขุนนางยกทัพหนุนไปอีก คือ พระอภัยสุนทร พระพิเรนทรราชา
 พระพิเรนทร พระพิเรนทรเทพ พระพลภักดี พระอินทรอภัย
 หลวงกระ จึงให้พระยาดากสินเป็นแม่ทัพยกไป ทงทัพบกทัพเรือเป็น
 แปรทัพด้วยกัน เป็นเรือแปดร้อย เรือลำหนึ่งมีปืนใหญ่สามบอก
 บอกหนึ่งฝังอยู่ข้างปืนใหญ่ เรือลำหนึ่งสามคน มีอาวุธครบตัวกัน
 ทงสน แล้วจึงให้อินทรเทพ ราชรองเมือง หมื่นเทพทวาร ขุนจำเมือง
 ทำมธรง พระยาตะนาว พระยาไชยา ให้ยกทงทัพบกทัพเรือแปรทัพ
 อินทหนึ่งคนพันหนึ่ง ทัพหนึ่งมเรือสี่ลำ ทงแปรทัพเป็นเรือรบ
 ร้อยหกสิบห้า คนแปรพันตัวกัน เรือลำหนึ่งมีปืนใหญ่สามบอก ปืน
 ขานกลางสามบอก มีอาวุธครบมือกันทงสน แล้วมีทัพข้าง ทัพม้า ยก
 ทงทางบก ทางเรือ แล้วพระยาพระคลังเป็นแม่ทัพ ยกไปไล่ตีรบพุ่ง

กันเป็นอันมาก ฝ่ายพม่าตั้งค่ายอยู่ที่หงส์ทศกรุง จึงยกมาตีทัพเหล่านี้ออก
 ออกจากหงส์ทศกรุง ฝ่ายทิศเหนือหนีคือ พระยาเพชรบุรีออกตีเป็นทัพหน้า
 กับพระยาตากสินด้วยกัน ทัพเรือข้างพม่านกยกทัพตีเข้ามา พระยา
 เพชรบุรีจึงลงหลักไว้สู้รบพม่า ได้รับความเป็นอันมาก ฝ่ายพม่าก็ล้มตาย
 เป็นหนักหนา ข้างพม่าจึงยกทัพหนุนกันเข้ามาอีกเป็นอันมาก จึงฆ่า
 พระยาเพชรบุรีตาย พระยาตากสินหนีไปได้ ๖

(ตอนฉบับขาด ใช้ความฉบับคำให้การชาวกรุงเก่า)

๑ พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเห็นนายทัพนายกองแตกพ่ายเข้ามา
 ตงนี้ ก็ให้เบ็ดประตูลูกให้ทหารชั้นรักษาหน้าที่เชิงเทินมันไว้มิได้ออก
 รบ คราวนั้นพระยาพลเทพ ข้าราชการในกรุงศรีอยุธยาเอาใจออกหาก
 ลอบส่งเครื่องศาสตราวุธเสบียงอาหารให้แก่พม่า สัญญาจะเปิดประตู
 คอยรับ พม่าเห็นได้ทีกระดมเข้าตีปล้นกรุงศรีอยุธยา ทำลายเข้ามาทาง
 ประตูที่พระยาพลเทพนัดหมายไว้ ก็เข้าเมืองได้ทางประตูทิศตะวันออก
 ออก ในเวลากลางคืนเมื่อ ณ วันที่ ๕ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๒๔ ได้ฆ่า
 พันผู้คนล้มตายลงเป็นอันมาก เอาไฟเผาโรงร้านบ้านเรือนในภายใน
 พระนครศรีอยุธยาเสียเป็นอันมาก ขณะนั้นพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา
 และพระมเหสีพระราชโอรสธิดา กับพระราชวงศานุวงศ์ ก็หนีกระจัด
 กระจายกันไป พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา เสด็จหนีไปข่มข่อนอยู่ประ-
 มาณสิบเอ็ดสิบสองวัน ก็เสด็จสวรรคต ๖

๑ พวกหม่ากัตามจับได้พระมเหสีและพระโอรสธิดา พระราชวงศานวงศ์ แล้วให้กวาดต้อนผู้คนข้างมา เก็บบริบแก้วแหวนเงินทอง ไปยังกรุงอังวะเป็นอันมาก

๑ เมื่อใกล้จะเสวยพระนครศรีอยุธยา^๕ เกิดกลางร้ายต่างๆ คือ พระพุทธปฏิมากรใหญ่ที่วัดพนัญเชิงมี^๕นำพระเนตรไหล พระพุทธปฏิมากรดีโลกนาถ ซึ่งแกะด้วยไม้พระศรีมหาโพธิ^๕น พระทรวงแยก ออกเป็นสองภาค พระพุทธปฏิมากรทองคำเท่าตัวคน และพระพุทธรูปสุรินทร์ซึ่งหล่อด้วยนาก อันประดิษฐานอยู่ในวัดพระศรีสรรเพชญ์ในพระราชวัง^๕ มีพระฉวีเสราหมอง พระเนตรทงสองหลุดหล่นลงอยู่บนพระหัตถ์ มีกาสองตัวด้วยกัน ตัวหนึ่งบินโผลงตรงยอดเหมันต์ระเจ็ดยี่^๕หวัดพระธาตุ ออกสวมลงตรงยอดพระเจดีย์เหมือนดังคนจับเสียบไว้ เหวรูปพระนเรศวร^๕ มี^๕นำพระเนตรไหล และเปล่งศัพทสำเนียงเสียงอันคัง^๕ อสนีบาตลงหลายครั้งหลายหน พระราชวงศานวงศ์ข้าราชการก็ไม่ตั้งอยู่ในสัจธรรม สำแดงเหตุที่จะเสวยพระนครศรีอยุธยาหลายอย่างหลายประการ ดังกล่าวมาแล้วในเบื้องต้น^๕ น

พระราชพงศาวดารกรุงเก่า

ฉบับหลวงประเสริฐ ๑

หน้าว่าง

คำอธิบาย

หนังสือพงศาวดารฉบับนี้ หลวงประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ-
ตาละลักษมณ์ เปரியุ) ซึ่งต่อมาได้เป็น พระยาปริยัติธรรมธาดา ไป
ได้มาจากบ้านราษฎรแห่งหนึ่ง เอามาให้แก่หอสมุดวชิรญาณ เมื่อ
ณ วันที่ ๑๙ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๖ จึงได้ตั้งชื่อว่า “พงศาวดารกรุงเก่า
ฉบับหลวงประเสริฐ” เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ค้นพบ

ได้อ่านดูหนังสือพงศาวดารฉบับนี้ ได้ความว่าเรียบเรียงไว้แต่
เมื่อจุลศักราช ๑๐๘๒ ในแผ่นดินพระนารายณ์ ข้อความคล้ายกับ
พงศาวดารย่อตอนต้น ฉบับกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส แต่ฉบับ
นี้ข้อความแปลกและต่างไปหลายแห่ง บางแห่งเห็นว่าเป็นหลักฐาน
จะถูกต้องดีกว่าพงศาวดารฉบับอื่นที่ได้เห็นแล้ว ยกตัวอย่างดังตอน
แผ่นดินพระบรมไตรโลกนาถ พงศาวดารฉบับอื่นว่าเสวยราชสมบัติอยู่
ณ กรุงเก่า ทรงสร้างวิหารวัดจุฬามณี แล้วเสด็จออกทรงผนวชอยู่ที่
วัดนั้น ๘ เดือนจึงลาผนวช ความข้อนี้ ได้ค้นคว้าหาวัดจุฬามณีใน
กรุงเก่ากันนั้นแล้ว ยังไม่ได้รับความวัดจุฬามณีอยู่ที่ไหนจนทุกวันนี้
มาได้ความตามพงศาวดารฉบับนี้ว่า พระบรมไตรโลกนาถเสด็จขึ้นไป
ครองราชสมบัติอยู่ ณ เมืองพิษณุโลก สร้างวิหารวัดจุฬามณีที่นั่น
ทรงผนวชที่นั่น และสวรรคตที่นั่น วัดจุฬามณีที่เมืองพิษณุโลก
จริงๆ ด้วย จึงเห็นว่าเป็นหลักฐานอยู่อย่างหนึ่ง ยังอีกแห่งหนึ่ง ซึ่ง

ควรจะสังเกตในเรื่องศีกพระเจ้าหงสาวดี ครึ่งแผ่นดินพระมหากัร-
พรรค พงสาวดารฉบับนี้ไม่มีพระนามพระเจ้าหงสาวดี ทำให้เข้าใจว่า
พระเจ้าหงสาวดีที่มาตกรุงเก่า คือพระเจ้าหงสาวดีล้นดำพระองค์เดียว
แต่ความในพงสาวดารพม่าเขาว่า ๒ พระองค์ พงสาวดารฉบับนี้ มี
พระนามพระเจ้าหงสาวดีปรากฏเป็น ๒ พระองค์ ตรงกับพงสาวดาร
พม่า แปลกกว่าฉบับอื่น ๆ ในข้อนี้ด้วย และยังมีที่แปลกอีกหลายแห่ง

หนังสือพงสาวดารฉบับนี้เป็นสมุดไทยเขียนตัววง ลายมือ
เขียนหนังสือ ดูเหมือนจะเป็นฝีมือกรุงเก่าตอนปลาย หรือครึ่ง
แรกตงกรุงรัตนโกสินทร์ ของเดิมเห็นจะเป็น ๒ เล่มจบ แต่ได้มา
แต่เล่ม ๑ เล่มเดียว

กรรมการหอสมุดบริษฏาณเห็นว่า หนังสือพงสาวดารฉบับนี้
เมื่อได้ตรวจพิจารณาแล้ว ทั้งลายมือที่เขียนและโวหารที่แต่ง เห็น
ว่าเป็นหนังสือเก่า ไม่มีเหตุอย่างใดจะควรสงสัย ว่าได้มีผู้แก้ไขแทรก
แซงให้วิปลาศในชนหลังนี้ จึงได้ส่งให้ลงพิมพ์ไว้ให้ปรากฏ บอ้ง
กันมิให้หนังสือเรื่องนตองสาปสูญไปเสีย ในการพิมพ์นั้นแห่งใด
หนังสือในต้นฉบับเส้นรเงนพอสังเกตเห็นตัวหนังสือใดก็ หสังเกต
เห็นไม่ได้ทีเดียวก็มีบางแห่ง ได้วงเล็บมือไว้เป็นสำคัญในทศวรรษงสอง
ฉบับเลือนนนทุก ๆ แห่ง

วันที่ ๒๖ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๖

ดำรงราชานุภาพ

พระราชพงศาวดารกรุงเก่า

ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์

ศุภมัสสุ ๑๐๔๒ ศกวอก นก (ชัตรี ณ วน ๔) ๑๒ ๕ ค่ำ
(พ.ศ. ๒๒๒๓) ทรงพระ (กรุณาโปรด) เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม
สั่งว่า ให้เอากฎหมายเหตุของพระ โท(ธาเขียน) ไว้แต่ก่อน และ
กฎหมายเหตุซึ่งหาได้แต่หอหนังสือ และเหตุซึ่งมีในพระราชพงศาว-
ดารนั้น ให้คัดเข้าด้วยกันเป็นแห่งเดียว ให้ระดับศักราชกันมาคองเท่า
บัดนี้

จุลศักราช ๖๘๖ ขวตศก (พ.ศ. ๑๘๖๗) แรกสถาปนา
พระพุทธรเจ้า เจ้าพแนงเชิง

ศักราช ๗๑๒ ขาลศก (พ.ศ. ๑๘๙๓) วัน (๖ ๖ ๕) ค่ำ
เพลารุ่งแล้ว ๓ นาฬิกา ๙ บาท แรกสถาปนากรุงพระนครศรีอยุธยา

ศักราช ๗๓๑ ระกาศก (พ.ศ. ๑๙๑๒) แรกสร้างวัดพระราม
๕๕ ครงนนสมเด็จพระรามาธิบดีเจ้าเสด็จนฤพาน จึงพระราชกุมารท่าน
สมเด็จพระ (ราม) ศวรเจ้าเสวยราชสมบัติ ครั้นถึงศักราช ๗๓๒ จอศก

หมายเหตุ ข้อความในวงเล็บนั้น ต้นฉบับลบเลือน ส่วนศักราชใน
วงเล็บนั้น เชื่อใจว่าจะมาสอบและเติมลงภายหลัง เพื่อ
ให้เวลาแน่ชัดขึ้น

พ.ศ.(๑๙๑๓) สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า เสด็จมาแต่เมืองสุพรรณบุรี^๕ ขนเสวยราชสมบัติพระนครศรีอยุธยา และท่านจึงให้สมเด็จพระรามศวรเจ้า เสด็จไปเสวยราชสมบัติเมืองลพบุรี

ศักราช ๗๓๓ กุญศก (พ.ศ. ๑๙๑๔) สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า เสด็จไปเอาเมืองเหนือ และได้เมืองเหนือทั้งปวง^๕

ศักราช ๗๓๔ ขวตศก (พ.ศ. ๑๙๑๕) เสด็จไปเอาเมืองนครพิงค์คำ และเมืองแสดงเซรา ได้เมือง

ศักราช ๗๓๕ ฉลุศก (พ.ศ. ๑๙๑๖) เสด็จไปเมืองขากัง (ราวและพระยา) ไสแก้วและพระยาคำแหง เจ้าเมืองขากังราว ออกต่อรบท่าน ๆ (ไต้ฆ่าพระยา) ไสแก้วตาย และพระยาคำแหงและพลทั้งปวงหนีเข้าเมืองได้ และทัพ (หลวง) เสด็จกลับคืนมา

ศักราช ๗๓๖ ขาลศก (พ.ศ. ๑๙๑๗) สมเด็จพระบรมราชา (อิราช) เจ้า และพระมหาเถรธรรมากัลญาณ แรกสถาปนาพระศรีรัตนมหาธาตุ ฝ่ายบูรพทิศหน้าพระบันชัณสิงห์ สูงเส้น ๓ วา

ศักราช ๗๓๗ เถาะศก (พ.ศ. ๑๙๑๘) เสด็จไปเอาเมืองพิชัยโลก และได้ตัวขุนสามแก้วเจ้าเมืองและครัว (อพ) ยพมาครั้งนั้นมาก

ศักราช ๗๓๘ มะโรงศก (พ.ศ. ๑๙๑๙) เสด็จไปเอาเมือง (ขากังราว) เล่า ครองนั้นพระยาคำแหงและท้าวผาคอง คิดตัวยกนี้ว่าจะ

ยอทัพ (หลวง และจะ) ทำมิได้ และท้าวเผาคองเล็กทัพหนี และจึง
เสด็จทัพหลวงตาม และท้าวเผาคองนั้นแตก และจับได้ตัวท้าวพระยา
และกษัตราขุนหมื่นครงนมาก และทัพหลวงเสด็จกลับคืน

ศักราช (๗๔๐) มะเมียศก (พ.ศ. ๑๙๒๑) เสด็จไปเอาเมือง
ซากังราวเล่า ครองนมหาธรรมราชาออกรบทัพหลวงเป็นสามารภ
และเห็นว่าจะต้องด้วยทัพหลวงมิได้ จึงมหาธรรมราชาออกถวายบังคม

ศักราช ๗๔๘ ขาลศก (พ.ศ. ๑๙๒๙) เสด็จไปเอาเมือง
เชียงใหม่ และให้เข้าปล้นเมืองนครลำปางมิได้ จึงแต่งหนังสือให้
เข้าไปแก่มุขมนตรีเจ้าเมืองนครลำปาง ๆ นั้นจึงออกมาถวายบังคม และ
ทัพหลวงเสด็จกลับคืน

ศักราชได้ ๗๕๐ มะโรงศก (พ.ศ. ๑๙๓๑) เสด็จไปเอาเมือง
ซากังราวเล่า ครองนสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าทรงพระประชวร
หนัก และเสด็จกลับคืน ครั้นถึงกลางทาง สมเด็จพระบรมราชาเจ้า
นฤพานและจึงเจ้าทองถันพระราชกุมาร ท่านได้เสวยราชสมบัติพระ-
นครศรีอยุธยาได้ ๗ วัน จึงสมเด็จพระรามศวรยกพลมาแต่เมืองลพบุรี
ขึ้นเสวยราชสมบัติพระนครศรีอยุธยา และท่านจึงให้พิฆาตเจ้าทองถัน
เสีย

ศักราช ๗๕๗ กุนศก (พ.ศ. ๑๙๓๘) สมเด็จพระรามศวร
เจ้านฤพาน จึงพระราชกุมารท่านเจ้าพระยาราม เสวยราชสมบัติ

ศักราช ๗๗๑ ฉลูศก (พ.ศ. ๑๙๕๒) สมเด็จพระยารามเจ้ามี

ความพิโรธแก่เจ้าเสนาบดี และท่านให้กุมเจ้าเสนาบดี ๆ หนึ่งรอด (และข้ามไป) อยู่พักปท่าคูจามนั้น และเจ้าเสนาบดีจึงให้ไปเชิญ สมเด็จพระอินท) ราชเจ้ามาแต่เมืองสุพรรณบุรี ว่าจะยกเข้ามาเอา พระนครศรีอยุธยาถวาย ครั้นและสมเด็จพระอินทราชาเจ้าเสด็จมาถึง ไชรจึงเจ้าเสนาบดียกพลเข้าไปปล้นเอาพระนครศรีอยุธยาได้ จึงเชิญ สมเด็จพระอินทราชาเจ้าบนเสวยราชสมบัติ และท่านจึงให้สมเด็จพระ ยารามเจ้าไปกินเมืองปท่าคูจาม

ศักราช ๗๘๑ กุนสก (พ.ศ. ๑๙๖๒) มีข่าวมาว่า พระ มหาธรรมราชาธราชเจ้านฤพาน และเมืองเหนือทั้งปวงเป็นจลาจล และจึงเสด็จขึ้นไปถึงเมืองพระบาง ครั้นนพระยาบาลเมืองและพระ ยารามออกถวายบังคม

ศักราช ๗๘๖ มะโรงศก (พ.ศ. ๑๙๖๗) สมเด็จพระอินท- ราชาเจ้า ทรง (ประ) ขวร นฤพาน ครั้นนเจ้าอายุพระยาและเจ้าย พระยา พระราชกุมารท่านชนข้างด้วยกัน ณ สะพานข้าถ่าน เถิง พิราลัยทั้ง ๒ พระองค์ท่าน จึงพระราชกุมารเจ้าสามพระยาได้เสวย ราชสมบัติพระนครศรีอยุธยา (ธยา ทรงพระ) นามสมเด็จพระบรมราชาธิ ราชเจ้า และท่านจึงให้ก่อพระเจดีย์สองพระองค์ สวมที่เจ้าพระยา อ้ายและเจ้าพระยาชนข้างด้วยกัน เถิง (อนิจ) ภาพดำบลป่าถ่านนั้น ในศักราชนั้นสถาปนาวัดราชบุณ

ศักราช ๗๙๓ กุนศก (พ.ศ. ๑๙๗๔) สมเด็จพระบรมราชา-
เจ้าเสด็จไปเอาเมือง (นครหลวง) ได้ และท่านจึงให้พระราชกุมาร
ท่านพระนครอินทร์เจ้าเสวยราชสมบัติ ณ เมืองนครหลวงนั้น ครั้น
ท่านจึงให้พระยาแก้ว พระยาไทย และรูปภาพท่งปวง มายังพระนคร
ศรีอยุธยา

ศักราช ๘๐๐ มะเมียศก (พ.ศ. ๑๙๔๑) ครั้นสมเด็จพระบรม
ราชาธิราชเจ้า สร้างวัดมะเหยงคณ์ เสวยราชสมบัติ และสมเด็จพระ
รามศวร (เจ้าผู้เป็น) พระราชกุมาร ท่านเสด็จไปเมืองพิษณุโลกครั้งนั้น
เห็นนาพระเนตรพระพุทธเจ้าพระชินราชตกออกมาเป็นโลหิต

ศักราช ๘๐๒ วอกศก (พ.ศ. ๑๙๔๓) ครั้นเกิดเพลิงไหม้
พระราชมนเทียร

ศักราช ๘๐๓ ระกาศก (พ.ศ. ๑๙๔๔) ครั้นเกิดเพลิงไหม้
พระที่นั่งตรมูข

ศักราช ๘๐๔ จอศก (พ.ศ. ๑๙๔๕) สมเด็จพระบรม-
ราชาธิราชเจ้า เสด็จไปเอาเมืองเชียงใหม่ และเข้าปล้นเมืองมิได้
พอทรงพระประชวร และทัพหลวงเสด็จกลับคืน

ศักราช ๘๐๖ ขวดศก (พ.ศ. ๑๙๔๗) เสด็จไปปราบพรรค
และตั้งทัพหลวงตำบลปะทายเขษม ครั้นได้เขลย ๑๒๐,๐๐๐ ทัพ
หลวงเสด็จกลับ (คืน)

ศักราช ๘๒๖ วอกศก (พ.ศ. ๒๐๐๗) สมเด็จพระบรม
ไตรโลกเจ้า สร้างพระวิหารวัดจุฬามณี

ศักราช ๘๒๗ ระกาศก (พ.ศ. ๒๐๐๘) สมเด็จพระบรม
ไตรโลกเจ้า ทรงพระผนวช ณ วัดจุฬามณี ได้ ๘ เดือน แล้วลา
พระผนวช

ศักราช ๘๓๐ ขวดศก (พ.ศ. ๒๐๑๑) ^{๕๕} ครองนามหาราช
ท้าวบุญ ชิงเอาเมืองเชียงใหม่แก่ท้าวลูก

ศักราช ๘๓๓ เถาะศก (พ.ศ. ๒๐๑๔) ได้ช้างเผือก

ศักราช ๘๓๔ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๐๑๕) พระราชสมภพ
พระราชโอรสท่าน

ศักราช ๘๓๕ มะเส็งศก (พ.ศ. ๒๐๑๖) หมั้นนครไถ่ลอก
เอาทองพระเจ้าลงมาห่มตาบ.

ศักราช ๘๓๖ มะเมียศก (พ.ศ. ๒๐๑๗) เสด็จไปเอาเมือง
เขลียง.

ศักราช ๘๓๗ มะแมศก (พ.ศ. ๒๐๑๘) มหาราชขอมมา
เป็นไมตรี.

ศักราช ๘๓๙ ระกาศก (พ.ศ. ๒๐๒๐) แรกตั้งเมืองนครไทย

ศักราช ๘๔๑ กุนศก (พ.ศ. ๒๐๒๒) พระสี่ท้าวชไตโขเด็จ
แก่กรม.

ศักราช ๘๔๒ ขวดศก (พ.ศ. ๒๐๒๓) พระยาล้านช้างถึงแก่กรรม และพระราชทานให้อภิเษกพระยาข้ายขาวเป็นพระยาล้านช้างแทน.

ศักราช ๘๔๔ ขาดศก (พ.ศ. ๒๐๒๕) ทานให้เล่นการมหรสพ ๑๕ วัน ฉลองพระศรีรัตนมหาธาตุ แล้วจึงพระราชนิพนธ์มหาชาติคำหลวงจบบริบูรณ์.

ศักราช ๘๔๕ เกาะศก (พ.ศ. ๒๐๒๖) สมเด็จพระบรมราชาเจ้า เสด็จไปวังข้าง ตำบลไทรย้อย.

ศักราช ๘๔๖ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๐๒๗) สมเด็จพระเชษฐาธิราชเจ้า และสมเด็จพระราชโอรส สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าทรงพระผนวชทั้ง ๒ พระองค์

ศักราช ๘๔๗ มะเส็งศก (พ.ศ. ๒๐๒๘) พระราชโอรส ทานลาพระผนวชและประดิษฐานพระองค์นั้น ไว้ในที่พระมหาอุปราชา

ศักราช ๘๔๘ มะเมียศก (พ.ศ. ๒๐๒๙) สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า ไปวังข้าง ตำบลสัมฤทธิ์บุรี.

ศักราช ๘๔๙ มะแมศก (พ.ศ. ๒๐๓๐) ท้าวมหาราช ลูกพี่ราลัย.

ศักราช ๘๕๐ วอกศก (พ.ศ. ๒๐๓๑) สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า เสด็จไปเอาเมืองทวาย และเมื่อจะเสียเมืองทวายนั้น เกิดอุบาทว์เป็นหลายประการ โคตกลูกตัวหนึ่งเป็นแปดเท้า ไม้ปัก

ไข่ออกตัวหนึ่งเป็นสี่เท่า ไก่ฟักไข่ออกสามค่องออกลูกเป็นหกตัว หนึ่ง
ข้าวสารงอกเป็นใบ หนึ่งในปีเดียวกัน สมเด็จพระบรมไตรโลกเสด็จ
นฤพาน ณ เมืองพิษณุโลก.

ศักราช ๘๕๒ จอศก (พ.ศ. ๒๐๓๓) แรกให้ก่อกำแพง
เมืองพิษขัย

ศักราช ๘๕๓ กนศก (พ.ศ. ๒๐๓๔) สมเด็จพระบรม
ราชาธิราชเจ้านฤพาน จึงสมเด็จพระเชษฐาธิราชเจ้าเสวยราชสมบัติ
พระนครศรีอยุธยา ทรงพระนามสมเด็จพระรามาธิบดี.

ศักราช ๘๕๔ ขวตศก (พ.ศ. ๒๐๓๕) ประดิษฐานมหา
สถูปพระบรมธาตุ สมเด็จพระบรมไตรโลก และสมเด็จพระบรมราชา
ธิราชเจ้า

ศักราช ๘๕๘ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๐๓๙) ท่านประพฤติ
การเบญจาทิพระองค์ท่าน และให้เล่นการตีกตาบรพ.

ศักราช ๘๕๙ มะเส็งศก (พ.ศ. ๒๐๔๐) ท่านให้ทำการ
ปฐมกรรม.

ศักราช ๘๖๑ มะแมศก (พ.ศ. ๒๐๔๒) แรกสร้างพระ
วิหารวัดศรีสรรเพชญ์.

ศักราช ๘๖๒ วอกศก (พ.ศ. ๒๐๔๓) สมเด็จพระรามา
ธิบดีเจ้า แรกให้หล่อพระพุทธรูปเจ้าพระศรีสรรเพชญ์ และแรกหล่อใน
วันอาทิตย์ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๖ ครั้นถึงศักราช ๘๖๕ กุนศก
(พ.ศ. ๒๐๔๖) วันศุกร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๔ ฉลองพระพุทธรูปเจ้า

พระศรีสรรเพชญ์คุณนาพระพุทธเจ้า^๕น แต่พระบาทเจ็ยขอตพระรัศมี^๕
 นน สูงได้ ๘ วา พระพักตร์^๕นยาวได้ ๔ ศอก กว้างพระพักตร์^๕น
 ๓ ศอก และพระอุระ^๕นกว้าง ๑๑ ศอก และทองหล่อพระพุทเจ้า^๕
 นนหนัก ๕ หม่น ๓ พันชั่ง ทองคำหุ้ม^๕นหนักสองร้อยแปดสิบหกชั่ง
 ข้างหนาน^๕นทองเนื้อ ๗ นาสองขา ข้างหลง^๕นทองเนื้อ ๖ นาสองขา.

ศักราช ๘๗๗ กุนศก (พ.ศ. ๒๐๕๔) วันอังคาร ขึ้น
 ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เพลารุ่งแล้ว ๘ ขึ้น ๓ ฤกษ์ ๙ ฤกษ์ สมเด็จพระ
 พระรามาริบัติเสด็จไปเมือง น (คร) ลำ (ปางใต้) เมือง.

ศักราช ๘๘๐ ขาลศก (พ.ศ. ๒๐๖๑) ครังสมเด็จพระ
 พระรามาริบัติ สร้างพระศรีสรรเพชญ์ เสวยราชสมบัติ แรกตำราพิชัย
 สงครามและแรก (ทำสารบาญ) ขี่ พระราชสมัฤทธิ์ทุกเมือง.

ศักราช ๘๘๖ วอกศก (พ.ศ. ๒๐๖๗) (ครัง) ^๕นเห็น
 (งา) ข้างตันเจ้าพระยาปราบแตกข้างขวายาวไป อนึ่งในเดือน
 (๕) ^๕นผู้ทอศบัตร์) สนนเทห์ (๕) ^๕นให้) ฆ่าขุนนางเสียมาก.

ศักราช ๘๘๗ (ระกาศก) (พ.ศ. ๒๐๖๘) ^๕นน้อย ข้าว
 เสียสิ้น^๕นทงปวง อนึ่งแต่นดินไหวทุกเมือง แล้วและเกิดอุบาทว์เป็น
 หลายประการ ครนรุ่งขึ้นศักราช ๘๘๘ จอศก (พ.ศ. ๒๐๖๙)
 (ข้าวสารแพง) เป็น ๓ ทะนานต่อเฟืองเบ็ยแปดร้อย เกวียนหนึ่ง
 เป็นเงินชั่งหกตำลึง ครงนนประดิษฐานสมเด็จพระหน่อพุทธางกูรเจ้าใน
 ทอปราข และให้เสด็จขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลก.

ศักราช ๘๙๑ ฉลุศก (พ.ศ. ๒๐๗๒) เห็นอากาศนิมิต
เป็นอินทร์ธนูแต่ทิศหริต ผ่านอากาศสมาทิศพายัพ มีพรณขาว วัน
อาทิตย์ชน ๘ ค่ำ เดือน ๑๒ สมเด็จพระรามาธิบดีเจ้า เสด็จพระที่
นั่งหอพระ ครั้นค่ำลงวัน (นั้น) สมเด็จพระรามาธิบดีเจ้าณอุทยาน
จึงสมเด็จพระอาทิตย์เจ้าเสวยราชสมบัติพระนครศรีอยุธยา ทรงพระ-
นามสมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร

ศักราช ๘๙๕ มะเส็งศก (พ.ศ. ๒๐๗๖) สมเด็จพระบรม
ราชาหน่อพุทธางกูรเจ้าณอุทยาน จึงสมเด็จพระราชกุมารโตเสวยราช
สมบัติ.

ครั้นถึงศักราช ๘๙๖ มะเมียศก (พ.ศ. ๒๐๗๗) พระราช
กุมารท่านนั้นเป็นเหตุ จึงได้ราชสมบัติแก่พระไชยราชาธิราชเจ้า.

ศักราช ๙๐๐ จอศก (พ.ศ. ๒๐๘๑) แรกให้พุนดิน ณ
วัดขี้เขียงโนเดือน ๖ นั้น แรกสถาปนาพระพุทธเจ้าและพระเจดีย์
ถึงเดือน ๑๑ เสด็จไปเขียงไกรเขียงกราน ถึงเดือน ๘ ขึ้น ๙ ค่ำ
เพลาค่ำประมาณยามหนึ่ง เกิดลมพายุกัดหนักหนา และคอเรืออ้อม
แก้วแสนเมืองมานั้นหัก และเรือไกรแก้วนั้นหลาย อนึ่งเมื่อเสด็จมา
แต่เมืองกำแพงเพชรนั้น ว่าพระยานarayณคิดเป็นขบถ และให้กุม
เอาพระยานarayณนั้นมาเสียในเมืองกำแพงเพชร.

ศักราช ๙๐๗ มะเส็งศก (พ.ศ. ๒๐๘๘) วันพุธ ขึ้น ๔ ค่ำ
เดือน ๗ สมเด็จพระไชยราชาธิราชเจ้า เสด็จไปเชียงใหม่ ให้

พระยาพิชัยโลกเป็นทัพหน้า และยกพลออกตั้งทัพขยี้ตำบลบางบาล
 ณ วันเสาร์ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๗ จึงยกทัพหลวงจากที่ทัพขยี้ไป
 เมืองกำแพงเพชร เถึง ณ วันอังคาร แรม ๙ ค่ำ เดือน ๗ เสด็จ
 ออกตั้งทัพขยี้ ณ เมืองกำแพงเพชร ณ วันอาทิตย์ แรม ๑๔ ค่ำ
 เดือน ๗ ยกทัพไปตั้งเขียงทอง แล้วยกไปตั้ง ณ เมืองเชียงใหม่ เถึง
 ณ วันอาทิตย์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๙ ทัพหลวงเสด็จกลับคืนจากเมือง
 เชียงใหม่ เถึงวันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ ทัพหลวงเถึง
 เมืองกำแพงเพชร แล้วจึงเสด็จมายังพระนครศรีอยุธยา ฝ่ายพระนคร
 ศรีอยุธยา ณ วันพุธ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๓ เกิดเพลิงไหม้เถึง ๓ วัน
 จึงดับได้ และจึงมีบาญชีเรือนเพลิงไหม้นั้น ๑๐,๐๕๐ เรือน ณ วัน
 อาทิตย์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๒ สมเด็จพระไชยราชาธิราชเจ้าเสด็จ
 ไปเมืองเชียงใหม่ และให้พระยาพิชัยโลกเป็นทัพหน้า และยกทัพ
 หลวงเสด็จไปเมืองกำแพงเพชร แรมทัพหลวงอยู่ ณ เมืองกำแพงเพชร
 ขึ้นเดือนหนึ่ง เถึง ณ วันพฤหัสบดีขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๓ เสด็จออกตั้ง
 ทัพขยี้ เถึง ณ วันอาทิตย์ ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๓ จึงยกทัพหลวงเสด็จ
 ไปเมืองเชียงใหม่แล ณ วันอังคาร ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๔ ทัพเมือง
 ลำพูนชัย วันศุกร์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๔ มีอุบาทว์เห็นเลือดคคคคอยู่
 ณ ประตูบ้านและเรือนและวัดทงปวง ในเมืองและนอกเมืองทั่วทุก
 ตำบล เถึง ณ วันจันทร์ แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ยกทัพหลวงเสด็จ
 จากเมืองเชียงใหม่ มายังพระนครศรีอยุธยา.

ศักราช ๙๐๘ มะเมียศก (พ.ศ. ๒๐๔๙) เดือน ๖ วัน
 สมเด็จพระไชยราชาธิราชเจ้า ณ ถพาน จึงสมเด็จพระเจ้ายอดฟ้า พระ-
 ราชกุมารท่านเสวยราชสมบัติพระนครศรีอยุธยา ในปีนั้นแผ่นดินไหว

ศักราช ๙๑๐ วอกศก (พ.ศ. ๒๐๕๑) วันเสาร์ ขึ้น ๕ ค่ำ
 เดือน ๕ เสด็จออกสนามให้ชนข้าง และงาช้างพระยาโพ้นนหกเป็น
 ๓ ท่อน อนึ่งอยู่สองวัน ข้างต้นพระฉันทันต์ ไ้ร้องเป็นเสียงสังข์
 อนึ่งประตูโขยงตรึงเป็นอุบาทว์ เถิงวันอาทิตย์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๘
 สมเด็จพระเจ้ายอดฟ้าเป็นเหตุ จึงขุนชินราชไ้ราชสมบัติ ๔๒ วัน
 และขุนชินราชและแม่ยวศรีสุดาจันทร์เป็นเหตุ จึงเชิญสมเด็จพระ-
 เจริยราชาธิราชเสวยราชสมบัติ ทรงพระนามสมเด็จพระมหาจักร-
 พรพดี และครั้นเสวยราชสมบัติได้ ๗ เดือนพระยาหงสาบั้งเสวกี ยก
 พลมายังพระนครศรีอยุธยาในเดือน ๔ นั้น เมื่อสมเด็จพระมหาจักร-
 พรพดีเจ้า เสด็จออกไปรบศึกหงสาณสมเด็จพระองค์มเหสี และ
 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระราชบุตร เสด็จทรงช้างออกไปโดยเสด็จด้วย
 และเมื่อไ้รบศึกหงสาณนั้น ท้าหน้าแตกมาประทัพพลวงเป็นโกลาหล
 ใหญ่ และสมเด็จพระองค์มเหสี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระราช
 บุตรนั้น ไ้รบด้วยข้าศึกถึงสิ้นชนม์กับคอข้างนั้นและศึกหงสาครัง
 นั้นเสียดสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้า และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
 พระราเมศวรไปแก่พระยาหงสา และจึงเอาพระยาปราบและข้างต้น
 พระยานุภาพ ตามไปสั่งให้พระยาหงสาถึงเมืองกำแพงเพชรและ

พระยาหงส์จางส์พระมหาดรรมาชาธิราชเจ้า สมเด็จพระรามศวร
เจ้ามายังพระนครศรีอยุธยา.

ศักราช ๙๑๑ ระกาศก (พ.ศ. ๒๐๙๒) ณ วันเสาร์
ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๒ ได้ข้างเผือกพลาญตำบลป่าตนะนาวศรีสูง ๔ สอก
มีเศษช้อบัจจนาเคนทร์ ครึ่งนนแรกให้ก่อกำแพงพระนครศรีอยุธยา.

ศักราช ๙๑๒ จอศก (พ.ศ. ๒๐๙๓) เดือน ๘ ขึ้น ๒ ค่ำ
ทำการพระราชพิธีปฐมกรรมสมเด็จพระมหากัรพริติเจ้า ตำบล
ท่าแดง พระกรรมวาจาเป็นพฤติบาท พระพิเชษฐเป็นอักษจารย์
พระอินโทรเป็นกรมการ.

ศักราช ๙๑๔ ขวตศก (พ.ศ. ๒๐๙๕) ครึ่งนนี้ให้แปลง
เรือแซเป็นเรือชัยและหัวสัตว์

ศักราช ๙๑๕ ฤลุศก (พ.ศ. ๒๐๙๖) เดือน ๗ ขึ้น แรก
ทำการพระราชพิธีมัยกรรม สมเด็จพระมหากัรพริติ ตำบล
ชัยนาทบุรี

ศักราช ๙๑๖ ขาลศก (พ.ศ. ๒๐๙๗) เสด็จไปวังข้าง
ตำบลบางละมุง ได้ข้างพลาญพัง ๖๐ ข้าง อนึ่งในเดือน ๑๒ นั้น ได้
ข้างพลาญเผือกตำบลป่ากาญจนบุรีสูง ๔ สอกมีเศษ ช้อพระคเขนโทรคม

ศักราช ๙๑๗ เถาะศก (พ.ศ. ๒๐๙๘) วันจันทร์ แรม
๗ ค่ำ เดือน ๗ ได้ข้างเผือกพลาญ ตำบลป่าเพชรบุรี สูง (สี่สอก
คืบหนึ่ง ข้างช้อพระ) แก้วทรงบาท.

ศักราช ๙๑๘ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๐๙๙) เดือน ๑๒

(แต่งทัพไปละแวก) พระยาองค์สุวรรณคโลกเป็นทัพหลวง ถือพล ๓ (๐๐๐๐ ให้พระ) มหามนตรีถือนาฏราชสิทธิ์ พระมหา (เทพถือนาว) ๑๑... ฝ่ายทัพเรือไชว พระยาเขาวเป็นนายกอง ครองนวมพิชิต ทัพเรือมิทันทัพบก และพระยารามลักษณ์ (ซึ่ง) เกณฑ์เข้าทัพบกนั้น เข้าบุกทัพในกลางคืน และทัพพระยารามลักษณ์นั้น แตกมาประทัฬหใหญ่ ครองนวมเสียพระยาองค์สุวรรณคโลกนายกองและข้างมารพลมาก.

ศักราช ๙๑๙ มะเส็งศก (พ.ศ. ๒๑๐๐) วันอาทิตย์ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๔ เกิดเพลิงไหม้ในพระราชวังมาก อนึ่งในเดือน ๓ นั้น ทำการพระราชพิธีอจารย์ภิเชก และทำการพระราชพิธีอินทราภิเชกในวังใหม่ อนึ่งเดือน ๔ นั้น พระราชทานสัตตคมหาทาน และให้ข้างเผือกพระราชทานมีทองเชิงเงิน ๔ เท่าข้างนั้น เป็นเงิน ๑๖๐๐ บาท และพระราชทานรถ ๗ รถ เทียมด้วยม้า และมีนางสำหรับรถนั้นเสมอรถ ๗ นาง อนึ่งในเดือน ๗ นั้น เสด็จไปวังข้างตำบลไทรรักพระ ได้ข้างพลายพั่ง ๖๐ ข้าง.

ศักราช ๙๒๑ มะแมศก (พ.ศ. ๒๑๐๒) เสด็จไปวังข้างตำบลแสนตอ ได้ข้างพลายพั่ง ๔๐ ข้าง.

ศักราช ๙๒๒ วอกศก (พ.ศ. ๒๑๐๓) เสด็จไปวังข้างตำบลวัดไก่ ได้ข้างพลายพั่ง ๕๐ ข้าง อนึ่งอยู่ในวันเสาร์ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๑๒ ได้ข้างเผือกและตาข้างนั้นมิได้เป็นเผือก และลูกติดตามด้วยตัวหนึ่ง

ศักราช ๙๒๓ รัชกาลศก (พ.ศ. ๒๑๐๔) พระศรีศัลย์ปวช
 อยู่วัดมหาธาตุ แล้วหนีออกไปอยู่ตำบลม่วงมดแดง และพระสังฆราช
 วัดป่าแก้วให้ฤกษ์แก่พระศรีศัลย์ ให้เข้ามาเข้าพระราชวัง ณ วันเสาร์
 ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๙ ครองนพระยาสีหราชเดโชเป็นโทะษ รัับพระ-
 ราชอาชญาอยู่ และพระยาสีหราชเดโชจึงให้ ไปว่าแก่พระศรีศัลย์ว่า
 ครั้นพ้นวันพระแล้วจะให้ลงพระราชอาชญา มาพระยาสีหราชเดโช
 เสีย และขอให้เร่งยกเข้ามาให้ทันแต่ในวันพระนี้ และพระศรีศัลย์
 จึงยกเข้ามาแต่ในวันพฤหัสบดี แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๙ เพลาเย็น
 ขึ้นมาแต่กรุง ครั้นรุ่งขึ้นในวันพระนั้น พระศรีศัลย์เข้าพระราชวัง
 ไต่ครองนไนใต้ พระศรีศัลย์มรณภาพในพระราชวังนั้น ครั้นแล้ว
 พระสังฆราชป่าแก้วให้ฤกษ์แก่พระศรีศัลย์เป็นแม่นแล้วไซร์ ก็ให้
 เอาพระสังฆราชป่าแก้วไปฆ่าเสีย.

ศักราช ๙๒๔ จอศก (พ.ศ. ๒๑๐๕) เสด็จไปวังข้าง
 ตำบลไทรย้อย ไต่ข้างปลายฝั่ง ๗๐ ข้าง.

ศักราช ๙๒๕ กนศก (พ.ศ. ๒๑๐๖) พระเจ้าหงส์ธานีพัตร
 ยกพลลงมาในเดือน ๑๒ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๒
 พระเจ้าหงส์ธานีพัตรเมืองพิษณุโลก ครองนเมืองพิษณุโลกบัวแดง ๓ สัต
 ต่อบาท หนึ่งคนทั้งปวงเกิดทรพิษตายมาก แล้วพระเจ้าหงส์ธานีพัตร
 เมืองฝ้ายเหนือทั้งปวง แล้วจึงยกพลลงมาแย่งกรุงพระนครศรีอยุธยา
 ครองนฝ้ายกรุงพระมหานครศรีอยุธยาออกเป็นพระราชไมตรี และ
 สมเด็จพระมหาทักษัตริย์เจ้าทั้งสองฝ่าย เสด็จมาทำสัตยาธิษฐานหลัง

นำชี โฉนท กำบถวัดพระเมรุ แล้วจึงพระเจ้าหงสาขอเอาสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระราเมศวรเจ้าและข้างเผือก ๔ ข้างไปเมืองหงสา ครั้นพระยาศรีสุลต่าน พระยาดานีมาช่วยการศึก พระยาดานีนั้นเป็นขบถและคุมชาวตานีทั้งปวงเข้าในพระราชวัง ครั้นแลเข้าไปในพระราชวังได้ เอาข้างเผือกมาขังอยู่ในห้องสนาม แล้วจึงลงข้างออกไป ณ ทางทะเลแดงแกง และชาวพระนครเอาพวนขึงไว้ต่อรบด้วยชาวตานี ๆ นั้นตายมาก และพระยาดานีนั้นลงสำเภานี้ไปรอด ในขี้เตียนวัน พระเจ้าล้านช้างให้พระราชสารมาถวายว่า จะขอสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระเทพกระษัตริ์เจ้า และทรงพระกรุณาพระราชทานแก่พระเจ้าล้านช้าง และครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระเทพกระษัตริ์เจ้าทรงพระประชวร จึงพระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระแก้วฟ้าพระราชบุตรี ให้แก่พระเจ้าล้านช้าง.

ศักราช ๘๒๖ ขวตศก (พ.ศ. ๒๑๐๗) พระเจ้าล้านช้าง จึงให้เชิญสมเด็จพระแก้วฟ้าพระราชบุตรี ลงมาส่งยังพระนครศรีอยุธยา และว่าจะขอสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระเทพกระษัตริ์เจ้านั้น และจึงพระราชทานสมเด็จพระเทพกระษัตริ์เจ้าไปแก่พระเจ้าล้านช้าง ครั้นนั้นพระเจ้าหงสารู้เนื้อความทั้งปวงนั้น จึงแต่งทัพมาข่มอยู่กลางทาง และออกขึงเอาสมเด็จพระเทพกระษัตริ์เจ้าได้ ไปถวายแก่พระเจ้าหงสา อนึ่งในปีนั้น นำ ณ กรุงพระนครศรีอยุธยา นั้นน้อยนัก.

ศักราช ๘๓๐ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๑๑๑) ในเดือน ๑๒ นั้น

พระเจ้าหงสายกพลมาแต่เมืองหงสา ครั้นถึงวันศุกร์ ขัน ๑ คำ
เดือน ๑ พระเจ้าหงสามาถึงกรุงพระนครศรีอยุธยา ตั้งทัพตำบล
หล่มพลี และเมื่อเสด็จหงสาเข้าล้อมพระนครศรีอยุธยา นั้น สมเด็จพระ
มหาจักรพรรดิเจ้าทรงพระประชวรนฤพาน และครั้นนั้นสมเด็จพระ
พระเจ้าลูกเธอ พระมเหสีทราธิราช ตรัสมิได้นำพาดูการศึก แต่
พระเจ้าลูกเธอพระศรีเสาวนนั้นตรัสเอาพระทัยใส่ และเสด็จไปบัญชา
การที่จะรักษาพระนครทุกวัน ครั้นแลสมเด็จพระมเหสีทราธิราชเจ้า
ตรัสรู้ว่า พระเจ้าลูกเธอพระศรีเสาวนเสด็จไปบัญชาการศึกทุกวันนี้
ก็มีไว้พระทัย ก็ให้เอาพระเจ้าลูกเธอพระศรีเสาวนนั้นไปฆ่าเสีย ณ
วัดพระราม

ครั้นนั้นการศึกซึ่งจะรักษาพระนครนั้นก็คลายลง ครั้นถึง
ศักราช ๙๓๑ มะเส็งศก (พ.ศ. ๒๑๑๒) ณ วันอาทิตย์ แรม
๑๑ ค่ำ เดือน ๙ เพลารุ่งแล้วประมาณ ๓ นาฬิกา ก็เสียดูกรุงพระนคร
ศรีอยุธยาแก่พระเจ้าหงสา ครั้นถึงวันศุกร์ ขัน ๖ คำ เดือน ๑๒ ทำ
การปราบดาภิเษกสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้า เสวยราชสมบัติ
กรุงพระนครศรีอยุธยา อนึ่งเมื่อพระเจ้าหงสาเสด็จกลับคืนไปเมือง
หงสา นั้น พระเจ้าหงสาเอาสมเด็จพระมเหสีทราธิราชเจ้าขึ้นไปด้วย

ศักราช ๙๓๒ มะเมียศก (พ.ศ. ๒๑๑๓) พระยาละแวก
ยกพลมายังพระนครศรีอยุธยา พระยาละแวกขึ้นข้างตำบลสามพิหาร
และได้รับพังกัน และชาวเมืองพระนครยังขึ้นออกไปตั้งพระยา

จัมปาธิราชตายกับคอบ้าง ครองนนเส็กพระยาละแวกเล็กทัพกลับไป
ในปีนั้น ๕ ๕ ณ กรุงพระนครศรีอยุธยา

ศักราช ๙๓๓ มะแมศก (พ.ศ. ๒๑๑๔) นาน้อย อนึ่ง
สมเด็จพระนารายณ์บพิตรเป็นเจ้า เสด็จขึ้นไปเสวยราชสมบัติเมือง
พิษณุโลก

ศักราช ๙๓๔ วอกศก (พ.ศ. ๒๑๑๕) นาน้อยนัก

ศักราช ๙๓๕ ระกาศก (พ.ศ. ๒๑๑๖) นาน้อยเป็นมัยม

ศักราช ๙๓๖ จอศก (พ.ศ. ๒๑๑๗) นามากนัก ครองน
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรงพระประชวรทรพิษ

ศักราช ๙๓๗ กุนศก (พ.ศ. ๒๑๑๘) พระยาละแวกยก
ทัพเรือมายังพระนครศรีอยุธยา ในวันเสาร์ ขน ๑๐ ค่ำ เดือน ๑ นั้น
ชาวเมืองละแวกตั้งทัพเรือตำบลพะเนงเชิง และได้รับพุ่งกัน ครองน
เส็กละแวกด้านมิได้เล็กทัพกลับไป และจับเอาคน ณ เมืองบักซ์ได้
ไปครองนมาก ในปีนั้น ๕ ๕ ณ กรุงศรีอยุธยา

ศักราช ๙๔๐ ขาลศก (พ.ศ. ๒๑๒๑) พระยาละแวกตั้ง
ทัพให้มาเอาเมืองเพชรบุรี มิได้เมือง และชาวละแวกนั้นกลับไป ครอง
นพระยาจันจันตุหน้มาแต่เมืองละแวก มาสู่พระราชสมภาร ครอง
อยู่มาพระยาจันจันตุหน้กลับไปเมือง

ศักราช ๙๔๒ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๑๒๓) รอกำแพงกรุง
พระนครออกไปตงเถิงริมแม่น้ำ

ศักราช ๙๔๓ มะเส็งศก (พ.ศ. ๒๑๒๔) ญาณประเขียร
เรียนศาสตราคมและคิดเป็นขบถ คนทั้งปวงสมัครเข้าด้วยมาก และ
ยกมาจากเมืองลพบุรี และยื่นข้างอยู่ตำบลหัวตรี และประเทศคนหนึ่ง
อยู่ในเมืองนั้น ยิงปืนออกไปตวงญาณประเขียรตายกับคอข้าง และ
ในบั้นนั้นหนังสือมาแต่เมืองหงสาวดี บิ่มะเส็งตรนศก อธิกมาสมได้
ฝ่ายกรุงพระนครศรีอยุธยาโมธิกมาส อนึ่งในวันเสาร์ ขึ้น ๙ ค่ำ
เดือน ๒ รู้ข่าวมาว่าพระเจ้าหงสาณฤพาน อนึ่งในเดือน ๓ นั้น พระ-
ยาละแวกยกพลมาเมืองเพชรบุรี ครึ่งนนเสียเมืองเพชรบุรีแก่พระยา
ละแวก

ศักราช ๙๔๔ มะเมียศก (พ.ศ. ๒๑๒๕) พระยาละแวก
แต่งทัพให้มาจับคนปลายด่านตะวันออก

ศักราช ๙๔๕ มะแมศก (พ.ศ. ๒๑๒๖) ครึ่งนนเกิด
เพลิงไหม้แต่จวนกลาโหม และเพลิงนั้นลามไปถึงในพระราชวัง และ
ลามไหม้ไปเมืองท้ายเมือง ครึ่งนนรู้ข่าวมาว่า ข้างหงสาทำทางมา
พระนครศรีอยุธยา

ศักราช ๙๔๖ วอกศก (พ.ศ. ๒๑๒๗) ครึ่งนนสมเด็จพระ
พระนารายณ์เป็นเจ้า เสดวยราชสมบัติ ณ เมืองพิษณุโลก รู้ข่าวมาว่า
พระเจ้าหงสากับพระเจ้าอังวะผดกัน ครึ่งนนเสด็จไปช่วยการศึกพระ-
เจ้าหงสาและอยู่ในวันพฤหัสบดี แรม ๓ ค่ำ เดือน ๕ ข้างต้นปลาย
ส่วสติมงคลและข้างต้นปลายแก้วจักรรัตนชนกัน และงาข้างต้น

พลายสวัสดิมงคลล้วยข้างซ้าย และโหรทำนายว่าห้ามยาตรา และมี
 พระราชโองการครุสว่าได้ตกแต่งการนั้นสรรพแล้ว จึงเสด็จพยุหยาตรา
 ไป ครั้นถึง ณ วันพุธ แรม ๙ ค่ำ เดือน ๕ เสด็จออกคองทัพ
 ขัณฑ์ตำบลดักขิม ท้ายเมืองกำแพงเพชร ในวันนั้นแผ่นดินไหว แล้ว
 จึงยกทัพหลวงเสด็จไปถึงเมืองแกลง แล้วจึงทัพหลวงเสด็จกลับคืนมา
 พระนครศรีอยุธยา ฝ่ายเมืองพิษณุโลกนั้นอยู่ในวันพุธ ขึ้น ๘ ค่ำ
 เดือน ๑๐ เกิดอัศจรรย์ แม่น้ำทวายหัวเมืองพิษณุโลกนั้น บ่วนขึ้นสูง
 กว่าพนนานัน ๓ ศอก อนึ่งเห็นสตรีภาพผู้หนึ่ง หน้าประคองหน้าข้าง
 และทรงศีลฐานประคองวงข้างและหูนี้ใหญ่ นั่งอยู่ ณ วัดประสาธ
 หัวเมืองพิษณุโลก อนึ่งข้างใหญ่ตัวหนึ่งยืนอยู่ ณ ท้องสนามนั้นอยู่
 กลมตายลงกับทนต์เดยวัน อนึ่งเห็นตักแตนบินมา ณ อากาศเป็น
 อันมาก และบังแสงพระอาทิตย์บดมาแล้วก็บินกระจัดกระจายสูญไป
 ในปีเดียวกันนี้ให้เทศน์เมืองเหนือทั้งปวง ลงมายังกรุงพระนครศรี-
 อยุธยา ในปีเดียวกันนี้พระเจ้าหงสาให้พระเจ้าสาวดี และพระยาพสิม
 ยกพลลงมายังกรุงพระนคร และ ณ วันพุธ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๒
 เพลาเที่ยงคืนแล้ว ๒ นาฬิกา ๙ บาท เสด็จพยุหยาตราไปตั้งทัพ
 ตำบลสามขนอน ครั้นนั้นเส็กหงสาแตกพ่ายหนีไป อนึ่งมาตัวหนึ่งตก
 ลูกและศีรษะมานั้นเป็นศีรษะเดียวกัน แต่ตัวมานั้นเป็น ๒ ตัว และ
 เท้ามานั้นตัวละสี่เท้า ประคองขึงศีรษะแก่กัน

ศักราช ๙๔๗ ระกาศก (พ.ศ. ๒๑๒๔) พระเจ้าสาวดียกพล

ลงมาครึ่งหนึ่งแล้ว ตั้งทัพตำบลสะเกษ และตั้งอยู่แต่ ณ เดือนนี้ ถึง
เดือน ๔ ครั้นถึงวันพุธ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๕ เวลารุ่งแล้ว ๔ นาฬิกาบาท
เสด็จพยุหบาตราตั้งทัพขยตำบลหล่มพล แล ณ วันเสาร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ
เดือน ๕ เสด็จจากทัพขยโดยทางชลมารคไปทางป่าโมก มีนกกะระทุง
บินมาทงซ้ายขวาเป็นอันมาก นำหน้าเรือพระที่นั่งไป ครั้นถึงวัน
พฤหัสบดี แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๕ เสด็จทรงช้างพระที่นั่งหลายมงคล
ทวีป ออกคางข้างม้าทงปวงอยู่ ณ ริมน้ำ และพระอาทิตย์ทรงกลด
และรัศมีกลดขึ้นส่องลงมาต้องข้างพระที่นั่งมทรงสถฐานประคองเงากลด
นมากนข้างพระที่นั่ง ครั้นนตทพพระเจ้าสาวัดซึ่งตั้งอยู่ตำบลสะเกษ
นั้นแตกพ่ายไป ในบัดเดียวนั้นพระมหาอุปราชายกพลมาโดยทางกำแพง
เพชร คงทำนาอยู่ทัน

ศักราช ๙๔๘ จอศก (พ.ศ. ๒๑๒๙) ณ วันจันทร์ แรม ๘ ค่ำ
เดือน ๑๒ พระเจ้าหงสาวดีอย่าง ยกพลลงมาถึงกรุงพระนคร ณ วัน
พฤหัสบดี ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๒ และพระเจ้าหงสาวดีเข้าล้อมพระนคร และ
ตั้งทัพตำบลบนอนปากคู และทัพมหาอุปราชาคงบนอนบางตนาว และ
ทัพทงปวงนนักตั้งร่ายกันไปล้อมพระนครอยู่ และครั้งนั้นใครบพุ่งกัน
เป็นสามารด และพระเจ้าหงสาวดีเลิกทัพคืนไปในศักราช ๙๔๙ (พ.ศ.
๒๑๓๐) ณ วันจันทร์ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๕ เสด็จโดยทางชลมารค
ไปตีทัพมหาอุปราชานันตั้งอยู่บนอนบางตนาวนั้น แตกพ่ายลงไปที่อยู่
ณ บางกระดาน วันศุกร์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๖ เสด็จพระราชดำเนิน

ออกไปตีทัพมหาอุปราชอันลงไปตั้งอยู่ ณ บางกระดาน นั้นแตกพ่ายไป
 วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๗ เสด็จพระราชดำเนินพยุหบาตราออกตั้ง
 ทัพขัณฑ์ ณ วัดเขษ และตั้งค่ายขุดคูเป็นสามารถ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๔ ค่ำ
 เดือน ๗ เสด็จขึ้นใหญ่ลงสำเภานั้นไปยังเอาค่ายพระเจ้าหงส์ทุกตำบลมิได้
 ก็เลิกทัพไปตั้ง ณ บำมอใหญ่ วันจันทร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๘ เสด็จ
 พระราชดำเนินออกไปตีทัพข้าศึกขุนนั้นแตกพ่าย และไล่พันแห่งข้าศึก
 เข้าไปจนถึงหน้าค่ายพระเจ้าหงส์นั้น วันอังคาร แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๘ เสด็จ
 พระราชดำเนินออกตั้งเป็นทัพขัณฑ์ ณ ท่งหล่มพลี และออกตีทัพข้าศึก
 ครองนั้นได้รบพุ่งตะลุมบอนกันกับมาพระที่นั่ง และทรงพระแสงทวน
 แห่งเหล่าทหารตาย ครั้นข้าศึกแตกพ่ายเข้าค่ายและไล่พันแห่งข้าศึก
 เข้าไปจนถึงหน้าค่าย วันจันทร์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๓ เสด็จมาพัก
 หนึ่งจะรุ่ง เสด็จยกทัพออกไปตีทัพพระยานคร ซึ่งตั้งอยู่ ณ ปากน้ำ
 มหุสถานนั้น ครองนั้นเข้าตีทัพได้ถึงในค่าย และข้าศึกพ่ายหนีจากค่าย
 ข้าศึกเสียสิ้น และพระเจ้าหงส์ก็เลิกทัพคืนไป และพระยาละแวกมา
 ตั้ง ณ บางชาย ครองนั้นเสด็จออกไปชุมพลท่งปวง ณ บางกระดาน
 ถึงวันพฤหัสบดี ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๓ เสด็จพยุหบาตรา
 จากบางกระดาน ไปตั้งทัพขัณฑ์ ณ ชายเคือง แล้วเสด็จไปละแวก ครอง
 นั้นได้ช้างมาคู่คนมาก

ศักราช ๙๕๐ ขวตศก (พ.ศ. ๒๑๓๑) ณ วันจันทร์ แรม
 ๘ ค่ำ เดือน ๑๒ แผ่นดินไหว

ศักราช ๙๕๑ ฉลุศก (พ.ศ. ๒๑๓๒) ข้าวแห่งเป็นกษัตริย์

สืบคำลง บิดตราพระยวนารายณ์กำกับ ณ วันศุกร์ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๒
แผ่นดินไหว

ศักราช ๙๕๒ ขาลศก (พ.ศ. ๒๑๓๓) วันอาทิตย์ แรม
๑๓ ค่ำ เดือน ๘ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง พระพุทธอาราชมฤพาน
วันอังคาร แรม ๒ ค่ำ เดือน ๑๒ มหาอุปราชายกทัพมาโดยทาง
กาญจนบุรี ครั้นนั้นได้ตัวพระยาพิชัยดำบลระเข้สามพัน

ศักราช ๙๕๔ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๑๓๕) วันศุกร์ แรม ๒ ค่ำ
เดือน ๑๒ อุปราชายกมาแต่หงสา ณ วันเสาร์ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑
เพดานข้างต้นพระยาไชยานุภาพ ตกออกมาใหญ่ประมาณ ๕ องคุล ครั้น
ถึงเดือนยี่ มหาอุปราชายกมาถึงแดนเมืองสุพรรณบุรี แต่ตั้งทัพตำบล
หังตรู วันอาทิตย์ ขน ๙ ค่ำ เดือน ๒ เพลารุ่งแล้ว ๔ นาฬิกา ๒ บาท
เสด็จพยุหบาตราโดยทางชลมารค พันไม้ข่มนามตำบลหล่มพลี ตั้งทัพ
ชัยตำบลม่วงหวาน แล ณ วันพุธ ขน ๑๒ ค่ำ เดือน ๒ เพลารุ่งแล้ว
๒ นาฬิกา ๙ บาท เสด็จพยุหบาตราโดยทางชลมารค อนึ่งเมื่อใกล้
รุ่งขนวัน ๑๒ ค่ำนั้น เห็นพระสารริกธาตุปาฏิหาริย์ ไปโดยทางขึงจะ
เสด็จนั้น เถิงวันจันทร์ แรม ๒ ค่ำ เดือน ๒ เพลารุ่งแล้ว ๕ นาฬิกา ๓
บาท เสด็จทรงช้างต้นพระยาไชยานุภาพ เสด็จออกรบมหาอุปราช
ตำบลหนองสอหรัย ครั้นนั้นมิได้ตามฤกษ์และฝ่าย (ฝ่าย) ฤกษ์หน้อย
หนึ่ง และเมื่อได้ชนข้างควมมหาอุปราชานั้น สมเด็จพระนารายณ์
บพิตรเป็นเจ้าต้องปืน ณ พระหัตถ์ข้างขวาหน้อยหนึ่ง อนึ่งเมื่อมหา-

อุปราชาข้างออกมายืนอยู่นั้น หมวกมหากุปราชาใสนั้นตกลงถึงดิน
และเอาคืนบนไหล่แล้ว ครงนนมหากุปราชาขาดคอข้างซ้ายในทันที
และข้างต้นพระยาไชยานุภาพ ซึ่งทรงและได้ชนด้วยมหากุปราชาและ
มีชัยชำนะนั้น พระราชทานให้ขอเจ้าพระยาปราบหงสา

ศักราช ๙๕๕ มะเส็งศก (พ.ศ. ๒๑๓๖) วันจันทร์ ขึ้น ๕ ค่ำ
เดือน ๑๐ เสด็จเสด็จพระมหาปราสาท ครงนนทรงพระโกรธแก่มอญ
ให้เอามอญเผาเสียประมาณ ๑๐๐ ณ วันศุกร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๒
เพลารุ่งแล้ว ๓ นาฬิกา ๖ บาท เสด็จพยุหบาตราไปเอาเมืองสะแกก
และตั้งทัพขัณฑ์ตำบลบางขวด เสด็จไปครองนคร ได้ตัวพระยาศรีสุพรรณ
ในวันอาทิตย์ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๔ นั้น

ศักราช ๙๕๖ มะเมียศก (พ.ศ. ๒๑๓๗) ยกทัพไปเมือง
สะโตง

ศักราช ๙๕๗ มะแมศก (พ.ศ. ๒๑๓๘) วันอาทิตย์ ขึ้น ๓ ค่ำ
เดือน ๑ เพลารุ่งแล้ว ๓ นาฬิกา ๙ บาท เสด็จพยุหบาตราไปเมืองหงสา
ครั้งก่อน พันไม้บ่มนามตำบลหล่มพล ตั้งทัพขัณฑ์ตำบลม่วงหวาน เสด็จ
วันจันทร์ แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๔ เพลาเที่ยงแล้ว เข้าปล้นหงสามิได้
ทัพหลวงเสด็จกลับคืนมา

ศักราช ๙๕๘ วอกศก (พ.ศ. ๒๑๓๙) วันอังคาร ขึ้น ๔ ค่ำ
เดือน ๖ ลาวหนี่ ขุนจำเมืองรบลาว ตำบลตะเคียนค้อน และ ณ วัน
พฤหัสบดี ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๓ ฝนตกหนักหนาสามวันคุดฤดูฝน

ศักราช ๙๖๑ กนศก (พ.ศ. ๒๑๔๒) วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๑
 ค่ำ เดือน ๑๑ เพลารุ่งแล้ว ๒ นาฬิกา ๔ บาท เสด็จหยุดบาตราไปเมือง
 ตองอู ทัพไม้ม่านามคำบลหล่มพลี ทัพห้วยคำบลวัดศาล และใน
 เดือน ๑๑ นน สงกรานต์ พระเสาร์แต่ (ราศีกันย์ไปราศี) ตรี ครน
 เถิงวันพุธ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๔ เสด็จพระราชดำเนินถึงเมืองตองอู
 และทัพหลวงเข้าตั้งใกล้เมืองตองอูประมาณ ๓๐ เส้น และตั้งอยู่ที่นั่น
 สองเดือน ขาดอาหาร ทัพกำลัง ทัพพลทั้งปวงตายด้วยอดอาหารเป็น
 อันมาก ครนวันพุธ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๖ ทัพหลวงเสด็จกลับคืนมายัง
 พระนครศรีอยุธยา

ศักราช ๙๖๓ ฉลุศก (พ.ศ. ๒๑๔๔) เดือน ๗ เดือนเดียวกัน
 มีสุริยุปราคา ในคืนรับพระอิศวรและพระนารายณ์เป็นเจ้า ไปถวาย
 พระพรพร้อมกันวันเดียวกัน ๔ คานหาม

ศักราช ๙๖๔ ขาลศก (พ.ศ. ๒๑๔๕) เสด็จไปประพาส
 ลพบุรี

ศักราช ๙๖๕ เถาะศก (พ.ศ. ๒๑๔๖) ทัพพระ (เจ้า)
 ฝ่ายหน้าเสด็จไปเอาเมืองขอมได้

ศักราช ๙๖๖ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๑๔๗) วันพฤหัสบดี (แรม
 ๖ ค่ำ เดือน ๒) เสด็จหยุดบาตราจากป่าโมกโดยทางชลมารค และ
 ทัพไม้ม่านามคำบลเอกราช ทัพห้วยคำบลพระหล่อ วันนั้นเป็นวัน
 อุนและเป็นสงกรานต์ พระเสาร์ไปราศีขึ้นเบื้องศาหนึ่ง ครน
 ครนเสด็จพระราชดำเนินถึงเมืองหลวงคำบลทุ่งคอนแก้ว

หมายเหตุ

เมื่อกำลังพิมพ์พระราชพงสาวดารนอยู่ สมเด็จพระเจ้าลูกยา
เธอ เจ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์ เสด็จไปตรวจราชการหัวเมืองฝ่าย
เหนือได้ประทานสำนักอักษรจารึกแผ่นศิลาหน้ามณฑลพระพุทธรบาท
จำลองวัดจุฬามณี เมืองพิษณุโลกแก่หอพระสมุดวชิรญาณ จึงได้คัดมา
พิมพ์ไว้ในที่สุดนี้ เพื่อประกอบความเข้ากับพงสาวดาร ดังนี้

ลุศักราช ๒๒๖ บั๊วอก นักษัตร์ อันตบั้นนี้ สมเด็จพระรามา
ธิบดีศรีบรมไตรโลกนาถบพิตรเป็นเจ้า ให้สร้างอารามจุฬามณี ที่จะ
เสด็จออกทรงมหาภิเนษกรรม ขณะนั้นนเกราชทั้งสามเมืองคือ พระ
ยกล้านช้างและมหाराชพระยาเชียงใหม่และพระยาหงสาวดี ชมพระ
ราชศรัทธาก็แต่งเครื่องอัฐบริวารให้มาถวาย

ลุศักราช ๒๒๗ ปีระกา นักษัตร์ เดือน ๘ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ครุ
เทพวาร สมเด็จพระรามาธิบดีศรีบรมไตรโลกนาถบพิตรเป็นเจ้า เสด็จ
ทรงพระผนวช และสมเด็จพระราชเอรสท่านกราบลงกับพระบาท
แล้วก็สู่พระราเชนทรยาน และท่านก็ให้บวชพระสงฆ์ปริวรรตก่อน
ห้าพระองค์ แล้วท่านจึงทรงเครื่องบรรพชิตและพระสงฆ์บวชโดยเสด็จ

๕๗
 ทงศกณษ ๒๓๔๘ พระองค์ แต่สมเด็จพระรามาธิบดีศรีบรมไตรโลก
 นาถบพิตรเป็นเจ้าของพระศนวนข่อยได้แปดเดือนสิบห้าวัน ครั้นถึง
 เดือน ๕ สมเด็จพระเอารสท่านและพฤตมาตย์ทั้งหลาย ถวายบังคม
 ขอัญเชิญพระองค์เสด็จลาผนวช ช่วยครองราชฎการกรมทั้งปวง ท่าน
 ก็เสด็จปรินิพพานแล้วก็ถืองลงมายังกรุงพระมหานครศรีอยุธยา

พุทธศักราชได้ ๒๒๒๒ ปีปลาย ๑๐ เดือน ๕ วัน วอก โทศก
 (จุลศักราช ๑๐๔๒) รุ่งแล้ว ๕ โมง หลวงสิทธิมหาดเล็กรับพระราช
 โองการ และหมื่นราชสังฆการีรับหมายรับฝ่าพระราชทาน ให้พระ
 ครูธรรมไตรโลกนาถราชมุนีสีลวิสุทธาจารย์อธิการ ณ อารามจุฬามณี
 ทาบรอยพระพุทธรูปด้วยพระเศษสมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภาร-
 ธรรมิกราชาธิราชเจ้าผู้ประเสริฐ ในภพ มีพระโองการตรัสให้อนุญาต
 ให้ไปประดิษฐานไว้ ณ อารามวัดจุฬามณีเป็นที่นมัสการ แต่สมณ-
 พราหมณาจารย์และประชาราษฎร์อันมิได้มานมัสการพระพุทธรูป
 และจึงพระราชทานแผ่นศิลาควรร (อุทุมมา) พระพุทธรูปและแผ่นศิลา
 แผ่นหนึ่ง ให้ลงจารึกพระราชวงศาวดารและพระราชตำราและกัลปนา
 ข้ำพระจุฬามณีอันประจุพระเกศา และเป็นข้ำพระพุทธรูป จุลศักราช
 ๑๐๔๓ ברהกา ตรีนสิก วันศุกร์ ขนค่างนง ยามศุกร์ ๑๐ ขัน ฤกษ์
 ๒๑ รับพระพุทธรูปประดิษฐานไว้ในมณฑป

ตำราอันพิจารณาแล้วและปิดตรามนุษย์ถือสมุทระศรีสุเรนทรา-
 ธิบัตถ์ภักดิ์พิริยาพรหมเทพราชมาตยาธิบดีศรีกลาสมุทสมุทพระสุรัสวดี

๑๒๕๒๖ น.๒

DS

๕๗๗

คต๔๑

คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การ
ขุนหลวงหาวัดและพระราชพงศาวดาร
กรุงเก่า ฉบับ หลวงประเสริฐอักษรนิติ์.

วรรณคดีเรื่องต่างๆ

ที่กรมศิลปากรอนุญาตให้สำนักพิมพ์คลังวิทยา

จัดพิมพ์เผยแพร่จำหน่าย

๑. ลิลิตพระลอ	ฉบับของเก่า	๓๕.๐๐ บาท
๒. ประชุมโคลงโลกนิติ	ฉบับของเก่า	๓๕.๐๐ บาท
๓. ลิลิตขวนพ่าย	ฉบับของเก่า	๑๘.๐๐ บาท
๔. ประชุมเพลงยาว	ฉบับของเก่า	๓๘.๐๐ บาท
๕. นิทานอิหฺร่านราชธรรม	ฉบับของเก่า	๓๕.๐๐ บาท
๖. กาพย์มหาชาติ	ฉบับของเก่า	๒๐.๐๐ บาท
๗. บทละครกรุงเก่า	ฉบับของเก่า	๒๕.๐๐ บาท
๘. เงาะป่า	พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๕	๓๕.๐๐ บาท
๙. พระราชนิพนธ์สิบสองเดือน	พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๕	๔๗.๐๐ บาท
๑๐. พระราชนิพนธ์ชานสุร, นางนพมาศ	พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๕	๓๐.๐๐ บาท
๑๑. สกฤตลา มัทนะพาธา ประมวลสุภายัต	พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๖	๔๘.๐๐ บาท
๑๒. นรารักษ์สิบปาง	พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๖	๓๘.๐๐ บาท
๑๓. ตำนานละครอิเหนา สมเด็จพระบรมราชาที่ ๑		๓๐.๐๐ บาท
๑๔. ชีวิตและงานของสุนทรภู่ สมเด็จพระบรมราชาที่ ๑		๔๐.๐๐ บาท
๑๕. บทละครนอกรวม ๖ เรื่อง	พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒	๔๐.๐๐ บาท
๑๖. นีวาคลอนดอนและจดหมายเหตุ ของหม่อมราชวงศ์ทัช ทัช	หม่อมราชวงศ์ทัช	๓๐.๐๐ บาท
๑๗. มุลบทพระพกิจ	พระยาศรีสุนทรโวหาร	๓๕.๐๐ บาท
๑๘. ราชอิริยา	เจ้าพระยาพระคลัง	๔๘.๐๐ บาท
๑๙. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์	สมเด็จพระบรมราชาที่ ๑	๑๐๐.๐๐ บาท
๒๐. พงศาวดารโยนก	พระยาประชาภิจักรจักษ์	๕๐.๐๐ บาท

สำนักพิมพ์ คลังวิทยา

เลขที่ ๗๒๔ วิจิตรวา มรรณคร โทร. ๒๒๕๕๕๖